Cornel: Taciti opera

68
7 F
14

T
VI

C. CORNELII TACITI EQVITIS ROMANI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBRI QVATVOR PRIORES,

ET IN HOS OBSERVATIONES CAROLI PASCHALII CVNEATIS.

His obſeruationibus obſcura illuſtrantur, preſſa & concinna περιφραστικῶς explicantur; ſcitu digna, atque adeò ea, quæ in ima præcordia demitti ab iis, qui publica munia capeſſunt, debent, in breues præceptiones redacta ſunt.

ALDVS

PARISIIS,

Apud Robertum Colombellum via ad D. Ioannem Lateranenſem in Aldina Bibliotheca.

M. D. LXXXI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

SERENISSIMO CAROLO EMANVELI DEI GRATIA DVCI ALLOBROGVM, ITALIÆ SVBALPINÆ PRINCIPI, &c.

CAROLVS PASCHALIVS CVNEAS S. P. D.

QVI multa experientia, magniſq; laboribus exercitus eſt, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, cæteris mortalibus loco pręſcij, & pręcipui numinis eſt. nempe, optimi reip. ſtatus autor, legū ſanctor, ſolidę quietis firmator, deniq; generis humani rector hactenus eſt, vt ad eum vnum omnia deferri, quibus publica ſalus continetur, & poſſint, & debeant. Cæterùm qui ad hunc ſapientiæ gradū nititur per cōpendia præceptorum perſæpe aſſequitur eum, qui longum experimentorū iter pergit. His vnis ferè præceptis quia diuina Cornelij Taciti ſcripta contexta ſunt, cæteros hiſtoriæ ſcriptores Græcos pariter, ac Romanos infra huius magnitudinē iacere exiſtimo. Quippe, vnus omniū veterum in rerum obſcuriſſimarum veritatem penetrauit; in intimum callidiſſimorum hominum pectus inſpexit; vera æſtimatione quanti quidque ſit, perpēdit; mixta cum principatu morientis veſtigia libertatis, cum falſis vera, cum ludibriis ſeria, cum adumbratis ſolida; conſociatum cum fide obſequium ſeruile, cum virtutibus fallaces ſpecies virtutibus ſimiles; denique cum rebus rerum imitamenta introſpexit, diſcreuit, & ſigna, quibus ſingula dignoſcantur, impreſſit. Cæterùm, nullam hîc prodigam verborum copiam, nullas puſillas, ſuſpitioſas, ſuperuacuas ſententias; nihil falſum, otioſum, compoſitum in oſtentationem in ſe habet concinnitas hæc valida ſenſibus, in qua nec verba, nec periodos numeres, ſed ſingula æſtimes, & expendas; nec ſonitum inanis, fractæ, & eneruatæ orationis exaudias, ſed robur adſtrictæ, & collectæ ſentias, ac maieſtatem validiſſimæ, ac ſapientiſſimæ eloquentiæ, quæ tota ex grauiſsimis, veriſsimiſque ſenſibus exundat, admirere. Iam verò nec virtutes, nec vitia ſilentur; neutrum in maius effertur; ſed ea moderatione merito laus tribuitur, qua peccatum non aſperatur. Nec eſt quod vereare, quicquam hîc ſupra imitationem eſſe poſitum, aut in miracula corruptū. omnia ſunt obuia, ante pedes, in communi vſu poſita, nimirum, priſcis verbis hodierna facta oſtenduntur. Denique is Tacitus eſt, qui nonniſi ei placere potis eſt, quē erudit; nec quenquam erudit, niſi qui ex propriis, non alienis experimētis tantum prudentiæ collegit, vt, hoc duce, honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernere poſſit. vſque eò omnia inſtrumenta, quibus ad omnes vitę ſtatus ſubſidia parantur, ex hoc ſacrario promi poſſunt;

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

nempe illa, quorum ope futura præuideri, imminentia vitari, ſecunda temperari, dubia prudenter tractari poſſunt. Alios neſcio. me quidem exquiſitiſſimum hoc ſolidę doctrinæ genus ita cœpit, vt, non mihi ipſe prius ſatisfecerim, quàm ex quatuor prioribus Annalium libris, omnium accuratiſsimè ſcriptis, quibus, ſcilicet, continentur præcipua rerum agitata ſub cautiſsima Tiberii ſenectute, veriſsima axiomata collegi. nimirũ annifus ſum, vt in ima huius ſcriptoris ſenſa deſcenderem, eaque perſpicerem, & quæ perſpexiſſe videor veluti in locos communes conicerem, & in rationes præceptionis redigerem; atque has, quomodo in omni vita explicari debeant, tanquam digito demonſtrarem. Quam ad rem equidẽ non adhibui orationem comptam, & ſollicitam, & quam vnam plus, quo multi admirantur, verborum iactantiam, qui ſatis intelligam, hæc me animis, non auribus ſcribere: neque ſuperuacua, & odioſa multæ lectionis oſtentatione (quod hodie vſitatiſsimum eſt) veriſsimos Taciti ſenſus prætexere volui; vna autoris dignitate, & magnitudine contentus. Denique id ſedulò egi, ne falſis lectori imponerem, eumue inanibus morarer. Porrò etſi mihi hæc ſepoſueram, tamen non licuit obfirmare me. quippe iis mos gerendus fuit, qui me vt ea emitterem, impenſè rogarũt. Itaque dantur in hominum conſpectum; ſed ea lege dantur, vt in tuo nomine appareant, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, vt omnes gentes, & ipſe te, hoc eſt, eminentes virtutes, ſine quibus haud quiſquam Dei vice in terris fungi poteſt, quarum potiſſimas Tacitus exequitur, quibus es inſtructiſſimus, veluti in ſpeculum inſpiceres. Etſi quantùm illæ poſsint, à prudentiſsimo quoque iam diu præſumptum, ex publica fęlicitate, quæ nunc eſt, homines perſpiciunt. Quippe ſimulatque dies ille tuus natalis illuxit, pax ante, quã tu eſſes, cœpta veriùs, quã firmata hominibus pariter illuxit. nimirum, quod cœleſte bonum irati Dii noſtrę genti ante multos annos eripuerant, illud ipſum propitij, te ſponſore, tua, inquam, fide, optãtibus magis, quàm ſperantibus elargiti ſunt. Vſqueadeò eſſe nõ potuiſti, quin eadẽ præſtares, vt ingenti hominũ multitudini benè eſſet, & quod magni reges præclaris victoriis conſequi non potuerũt, ſtatim vt editus eſſes, id primũ tui muneris mortales haberẽt. Cui eximiæ fælicitati ne quicquã deeſſet, protinus æmula virtus comes ire cœpit. harũ vtraq; certatim tantũ bonorũ in te cumulauit, vt educationẽ probitas, ætatem prudentia, multiplicata hominum vota tua ſumma fortuna anteuerterit. Enimuero te patri filium pientiſsimum, adiutorem ſapientiſſimum, ſucceſſorem digniſsimum externę gentes admirantur, æmuli fatentur, tui experiuntur; qui animum induxeris, ſummum imperium eſſe, Deum vereri; Iuſtitiam colere; abſtinentem eſſe; animum ſupra fortunam gerere; bonum tuum à publico non diſtinguere; te reip. non tibi remp. dicare; imperium non vi, ſed beneficio cuſtodire; nec prouincias tributis

premere; ſed iis oportere eſſe contentũ, quibus pacẽ fęliciſſimè tueris; nihil venale pati, quod reip. exitium, tibi inuidiam, contrahentibus infamiã cõciliare poſſit; ſed per omnia præſtare, vt quod ſorte naſcendi tibi obtigit, ingentibus meritis datum, & quę res tota voti erat, à iudicio eligentiũ principem profecta videatur. Hæc, SERENISSIME PRINCEPS, quia, vt maxima ſunt, ita perpetua fore nos iſta virtus ſpetare iubet, nõ mirũ eſt, ſi gratos tot bonorum æſtimatores nactus es, neq; enim iis populis, quibus regendis à Deo impoſitus es, temerè hic eſt cõſenſus, propria ſingulorũ ſalute tuã, ſi res poſtulet, redimendi, & ſuorũm obiectũ corporũ eius magnitudinẽ protegendi, cuius fida tutela vniuerſorum ſecuritatem cõtineri in elligunt. adeò tua bonitas non adũbrata cuiuſquã lętitia, ſed veriſſimis laudibus celebratur: adeò te moderatio, & ſapientia vix prima ſpatia florentiſſimi iſtius principatus ingreſſum ea fælicitate cumularunt, quam omnes optant, pauci merentur, vni virtute præſtantes adipiſcuntur. Ipſe quidem in publica lætitia facere non potui, quin obſeruantiam in te meam aliquo argumento teſtatam facerem. nec alio conſilio meis hiſce in Tacitum obſeruationibus nomen tuum inſcripſi. Quo genere monimẽtorum ſi delectabere; & exiguum hoc munus, ab optimo tamen animo profectum, ſolita comitate exceperis, me tu quidem non exiguo beneficio deuinxeris, atque ad maiora nitenti & animum, & robur addideris. Pariſiis Prid. Id. Maij. M. D. LXXXI.

IDEM LECTORI.

Non fuit conſilium ea perſequi quæ ad Grammaticam rationem pertinent, etſi hoc vnum nec præterea quicquam admirantur quidam, qui hodie literarum, & literatorum arbitros agunt: quibus vetera adeò non placent, vt totos dies conſpiciantur vltro & citro curſantes, ac rogitantes, ecquid noui in lucem prodierit. Quippe, qui Græcum, aut Latinum ſcriptorem vix vllum perlegerunt, recentes, quæ eſt hominum audacia, cenſorio ſupercilio probant, improbant, extollunt, deprimunt. Ex illo grege vnum nominarem, ſi eſſet, vt modeſtia temeritatem inſectari poſſet. Hic, quòd illa quæ ad rerum inueſtigationem magis, quàm quæ ad verborum interpretationem pertinent, ſectatus ſum, vix vna, aut altera mearum obſeruationum linea perlecta, quicquid operæ hîc à me poſitum eſt, vituperauit. Cui ego, & ſiqui alij ita ſentiunt, etſi reſpondere poſſum, non hæc me ideo ſcripſiſſe, vt ipſis placerem, ſed vt, quid mihi placeret, oſtenderem; tamen illud addam; me, ac præter me quidem eos omnes, quibus pectus ſapit, non parum dolere, quòd ad cætera noſtri ſæculi mala & hoc acceſſit, quòd pro ſuperuacuis mirè ſudamus, nec vitæ, ſed ſcholæ diſcimus; & quod merum inſtrumentum eſt, in hoc, tanquam in opere perfecto acquieſcimus. Hæc ſunt inania verborum, in quibus qui ſollicitè verſantur, hi, quæ aliorum eſt facilitas, ne dicam, imperitia, de literis optimè meriti exiſtimātur. Pudet in hoc genere exequi noſtrorum Grammaticorum triumphos, qui ſibi pulchri videntur, ſi è vetuſto codice, aut è fragmine lapidis didicerint, ſiue pro ſeu, Quintum pro Sexto eſſe reponendum; & huiuſmodi gerras germanas, & λῆρος λῆρος non modò vſque ad ſatietatem, ſed vſque ad faſtidium oggāniunt. Quæ tamen ineptiæ, & literarum dedecora ferri aliquo pacto poſſent, ſi non ſæpiùs antiquam, veramque lectionem peruerterent, ac liquidis ſenſibus tenebras obducerent. Horum mihi ratio, ac totum literaturæ genus vt nunquam probari potuit; ita ijs aſſentior, qui non alio conſilio Græcè, & Latinè diſcunt, quàm vt, quæ ex veterum monimentis multa excerpi, & colligi poſſunt; ad ſuum vſum ſeponant. Neque tamen ſum neſcius, è ſcriptoribus priſcis alios dictionis potius, quàm rerum gratia legendos eſſe; apud alios ſibi aduerſus fortuita quærendum eſſe præſidium: ac ſine illorum ope hos adiri non poſſe, hos, inquam, grauiſſimos, & ſapientiſſimos vitæ moderatores, Senecam, & hunc noſtrum. ſed optima rerum ſtudioſè in his inueſtigantem, etiam verborum difficultatibus paſſim attineri, & eorum rudem eſſe, quæ priùs didiciſſe oportuit, hoc verò totum puerile, ineptum, præpoſterum eſſe aio. Cæterùm nego ei, qui bonos Latinitatis autores peruolutarit, Taciti verba, & genus dictionis videri fractum, arduum, præruptum, atque adeò haud ſatis candidum, vt quoſdam falsò exiſtimare video; præter admodum pauca, quæ & rerum, quas ſcripſit, & aulæ, & ſæculi propria fuere: nempe, genus dicendi, vt ait Seneca, imitatur publicos mores. Quæ tamen huiuſmodi ſunt, vt, quem illa ſemel aduertere, huic non modò propria, ſed ſingularia, ſignificantia, neruoſa, eademque plana, & æquabilia, vt ſunt, ita videantur. Quicquid hîc ineſt difficultatis, quod haud parum eſt, id abditis, ac reconditis ſenſibus continetur. hos introſpicere, atque vt ita dicam, perrumpere, laudabilis operæ pretium eſt. Hic me ſudaſſe fateor. an hoc arduum euaſerim, integris ſapientum animis diiudicandum relinquo. Nonnulla fortè leuia grauiſſimis inſerta videbuntur; ſed qui eo conſilio hoc opus aggreſſus ſim, vt ſingula, prout ſeries contextus poſtulat, perſequerer, malui libero cuiuſque iudicio quid ſtudioſè amplectendum, quid item in leui habendum putet, committere, quàm quicquam negligere quòd meritò deſiderari poſſet. Quanquam & illa ipſa quæ primo aſpectu leuia fortaſſe videri poſſunt, illis, quibus iamdiu ſunt cognita, hoc ipſo gratiora fore puto, quòd Taciti autoritate firmantur. Neque verò improbo conatus illorum, qui dictionum, & hiſtoriæ ambigua diſtinguunt, implicita ſoluunt, obſcura illuſtrant, abdita recludunt. Quin, vt hos laudo, ita ſingulos hortor, vt quantum quiſque diligentia, & doctrina valet, in commune conſulat. Me quidem nec difficilia ſæpe interpretari, & meas coniecturas, ſicubi contextus eſt mutilus, aut deprauatus, proferre, atque alia huiuſmodi, quæ ad verborum interpretationem pertinent, ex ipſo potiſſimùm Tacito excerpta curſim perſequi, & in arctiorem libri marginem coartare non piguit, vt & hac in parte ſtudioſis Taciti ſatisfacerem. Hæc, lector, ſcire te volui, vt inſtituti mei rationem cognoſceres; ſimulque apud te ijs reſponderem, qui quòd ſciunt nihil, omnia ſe ſcire putant; nec vllo merito ſuo, ſed aliena contumelia ſplendent. Vale.

SVMMA PRIVILEGII.

REGIAE Maieſtatis priuilegio cautum eſt, ne quis ab hinc annos decem C. CORNELII TACITI QVATVOR PRIORES ANNALIVM LIBROS, ET IN HOS OBSERVATIONES CAROLI PASCHALII CVNEATIS, niſi ipſius PASCHALII permiſſu, typis excudat, aut, extra ditionem regni Galliæ excuſos, & æditos vſpiam venales habeat. Qui ſecus faxit, huic multa futura eſt ea, quæ Regio diplomate continetur dato Bleſiis die viceſimo primo Aprilis 1581.

Subſcripto,

BRVLART.

EPITOME PRIMI LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

CVM tam Iulianarum quàm Pompeianarum partium duces aut bello, aut proſcriptione extincti eſſent, atque ex nobilibus ij tantum tot cladibus eſſent ſuperſtites, qui, dummodo honoribus & opibus extollerentur, facilè eum, à quo hæc acciperent, rerum potiri paſſuri erant; populus autem Romanus, prouinciæque neque in legibus, quibus nullus erat locus, neque in magiſtratibus, quibus Reſp. quæſtui erat, quidquam eſſe præſidij animaduerterent, nullum tot malis præſentius remedium inueniri potuit, quàm vt tam perturbata, ac diſtracta reſpub. ab vno regeretur. Ideo minimè mirandum eſt, ſi tali rerum ſtatu Auguſtus, vt primùm victoriis, ita mox benignitate, & comitate, ſuiſque artibus cuncta ad ſe trahens, patefecit ſibi aditum ad principatum, quem, poſt oppreſſum Pompeium, extinctoſque Triumuiros, tenuit ſub nomine Tribunitiæ poteſtatis per ſeptem & triginta annos continuatæ. Huic ſucceſſit Tyberius Nero priuignus ab ipſo non ſolùm in adoptionem, verùm etiam in collegium & conſortium ſummæ poteſtatis aſſumptus. Hinc planior ei via ad principatum, quem, Auguſto extincto, matris potiſſimùm artibus adeptus, continuò Poſthumum Agrippam, æmuli impatiens, ſimulato Auguſti mandato, è medio ſuſtulit. Cumque, libertate ſemel amiſſa, omnis generis homines certatim in ſeruitium ruerent, Sex. Pompeius, & Sex. Apuleius coss. primi in verba Tiberii iurauerunt. mox in Conſulum ii omnes, qui remp. administrabant. A. V. C. DCCLXII. Cæterùm quamuis Tiberius Auguſti veſtigiis inſiſtens Tribunitio iure contentus eſſet, tamen haud neſcius quantùm in eo momenti eſſet, vt legiones, quarum in manu ſita erat res Romana, protinus, quiſnam principatum adeptus eſſet, ſcirent; ſimulque id veritus, ne Germanicus, cuius in manu erant octo legiones, præter immenſa ſociorum auxilia, habere imperium, quàm expectare mallet, literas, tanquam adepto principatu, ad exercitus miſit. Auguſto quidem cùm ipſius teſtamentum per Virgines Veſtæ in Senatum illatum eſſet, iuſta ex dignitate ſunt facta, addito templo, & cæleſtibus religionibus. At Tiberius vt vocatus, electuſque potiùs à Rep. quàm per vxorium ambitum, & ſenili adoptione ad principatum irrepſiſſe crederetur, mira arte verſat animos patrum, id per ſpeciem recuſans quod reuera omnium flagrātiſſimè cupiebat; donec eò flexit, non equidem vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare, & rogari deſineret. Eodem tempore duplex ſe-

dirio in exercitibus Romanis, vna inter Pannonicas, altera inter Germanicas legiones coorta eſt. Illa Druſi, hæc longè violentior, & periculoſior Germanici ſapientia compreſſa eſt. Poſt quæ Germanicus ingenti clade Germanos affecit, vſus in eo bello ſingulari opera A. Cæcinnæ legati. Hoc anno Iulia Auguſti filia olim ob adulterium à patre relegata moritur: eiuſq; adulter Sempronius Gracchus, eádem ob cauſam relegatus, iuſſu Tiberij, interficitur. Auguſtales & ſacerdotes, & lu-
A. V. C. D. CCLXIX. ditum primùm inſtituti ſunt, & editi. Sequenti anno, Coss. Druſo Cæſare, & C. Norbano, triumphus Germanico decretus. Is Chartos improuiſò adortus magnam eorum ſtragem edidit. Segeſtem, ob egregiam erga Romanos fidem, à popularibus obſeſſum liberat, inque ſuam poteſtatem redigit vxorem Arminij filiam Segeſtis: cui oranti Germanicus, data incolumitate, veterem ſedem in prouincia pollicetur. Interim Arminius concitis ad arma Cheruſcis, aliiſque gẽtibus, & Inguiomero patruo, contra Romanos magnum bellum parat. aduerſus quem cùm Germanicus exercitum ductãs eò perueniſſet, vbi Varus ab eo cum tribus legionibus cæſus fuerat, & imperatori, & militibus, quorũ adhuc reliquiæ iacebãt inſepultæ, ſuprema ſoluit. Inde cum Arminio æquis manibus pugnat. At A. Cæcinna, cui Germanicus quadraginta cohortes diſtrahendo hoſti dederat, hoſtium vi, iniquitate locorum, rerumque omnium inopia diu conflictatus, tandem magna ex Germanis parta victoria, incolumis euaſit. Neque verò prætereunda eſt animi magnitudo Agrippinæ, quæ, in magna trepidatione, cùm pontem Rheno impoſitum ſolui prohibuiſſet, & benignè militibus multa feciſſet, rem Romanam ſuſtentauit. Cæterùm ſecunda, & quartadecima legiones, quas Germanicus P. Vitellio, itinere terreſtri ducendas tradiderat, ſæuitia Aquilonis, & fluctuum vi miſerè conflictatæ, tãdem in editiora ſubductæ, periculoque exemptæ ſunt. Segimerus frater Segeſtis, ipſiuſque filius in deditionem accipiuntur. Eo anno triumphalia inſignia decernuntur A. Cæcinnæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. Tiberius repudiat nomen patris patriæ, neque in acta ſua iurari permittit. legem tamen maieſtatis reducit. Falanium & Rubrium Equites Ro. leuibus de cauſis maieſtatis accuſatos pœnæ eximit. Marcellus item maieſtatis poſtulatus opera Cn. Piſonis abſoluitur. Tibris plana vrbis ſtagnauit. Achaiæ, & Macedoniæ onera deprecantibus Tiberius ſubuenit. Actum apud patres de hiſtrionum licentia, ex qua turbæ natæ erant, coercendà: ſed valuit verbum Auguſti, qui immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat. Templum ſtruitur Auguſto in prouincia Tarraconenſi; datumque in omnes prouincias exemplum.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM LIBER PRIMVS.

ET IN HVNC OBSERVATIONES *Caroli Paſchalij Cuneatis.*

VRBEM Romam à principio reges habuere. [a] Libertatem,& Conſulatum L. Brutus inſtituit. Dictaturæ ad tempus ſumebantur: neque Decemuiralis poteſtas vltra biennium, neque tribunorum militum conſulare ius diu valuit. Non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. Et Pompeij,Craſſique potentia citò in Cæſarem: Lepidi, atque Antonij arma in Auguſtum ceſſere, qui cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa, nomine principis,ſub imperium accepit. Sed veteris pop. Rom. proſpera vel aduerſa claris ſcriptoribus memorata ſunt: temporibuſque Auguſti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliſcente adulatione deterrerentur. Tyberij, Caiique & Claudij, ac Neronis res, florentibus ipſis, ob metum falſæ, poſtquam occiderant recentibus odiis compoſitæ ſunt. Inde conſilium mihi pauca de Auguſto, & extrema tradere:mox Tyberii principatum,& cætera [b] ſine ira,& ſtudio,quorum cauſas procul habeo. Poſtquam Bruto, & Caſſio cæſis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppreſſus,exutoque Lepido,interfecto Antonio,ne Iulianis quidem partibus, niſi Cæſar dux reliquus, poſito Triumuiri nomine, Conſulem ſe ferens, & ad tuendam [c] ple-

OBSERVATIONES.

a *Libertatis nomine continentur omnes Reip. formæ,extra vnam monarchiam.*

b *Satis conſtat,eſſe quoſdã hiſtoriæ ſcriptores,quos veriùs μυθογράφους appelles,qui vel infenſi,vel obnoxij multa offenſæ,multa gratiæ dant,id eſt,metu,odio,ſtudio,libidine aſſentandi præcipiti, mira audacia, poſteritati imponunt. Id quod difficile memoratu eſt, quantopere hiſtoriæ autoritatem eleuet. Proin quiſquis ad ſcribendam accedit hiſtoriam, ſciat is, primam eius legem eſſe, vt incorruptæ fidei opera detur, ne,quod ſcripti genus veritate potiſſimùm niti debet, ſua vanitate protinus corruat. Itaque imperabit ſibi, vero neque addere quicquam,neque demere, hoc eſt, non iiſdem animi motibus in quæ tendit, ſcribere,quibus geſta ſunt, ſed ita,ſcilicet, eminere, vt nulla animi perturbatione afficiatur.*

c *Quæ pars in rep. eſt validiſſima, huius ſe caput, ac propugnatorem profiteri debet is, qui ad ſummum faſtigium euehi vult. Id autem haud dubiè aſſequetur, ſi ea munia capeſſet, quibus illorum, quos tuendos ſuſcepit, ſecuritatem ſummæ ſibi curæ eſſe, maximè declarare poterit.*

bem [a] tribunitio [1] iure contentum:vbi militem donis, populum [2] annona, cunctos dulcedine [3] otij pellexit, [b] inſurgere paulatim, [c] munia Senatus, magiſtratuum, legum in ſe trahere, nullo aduerſante: cùm ferociſſimi per acies, aut proſcriptione cecidiſſent: cæteri nobilium, quantò quis ſeruitio promptior, [d] opibus & honoribus extollerentur: ac nouis ex rebus aucti, [e] tuta [4] & præſentia, quàm vetera, & periculoſa mallent. Neque Prouinciæ illum rerum ſtatum abnuebant, ſuſpecto Senatus, populique imperio, ob [f] certamina potentium, & auaritiam magiſtratuum, inualido legum auxilio; quæ [g] vi, ambitu, poſtremò pecunia

1 Id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus reperit, ne regis, aut dictatoris nomē adſumeret, ac tamē appellatione aliqua cæteris imperia præmineret. ex lib. 3. Annal.

2 Veſpaſiano vix imperium adepto præcipua annonæ cura fuit. vide Tacit. lib. 4. hiſt.

3 Hoc eſt illud ipſum otiū, de quo Virg. Ecloga 1. Deus nobis hæc otia fecit.

4 Sic lib. xv. Exin Roman⁹ laudat iuuenē, omiſſis præcipitib⁹, tuta & ſalutaria capeſſentē. & lib. 1. hiſt. Antepoſuere, inquit, cæteri quoque tribuni, centurioneſque præſentia dubiis & honeſtis.

OBSERVATIONES.

a *Quid abſurdius, magiſue præpoſterum dici poteſt, quàm potentiæ inſigniis ornari priùs, quàm potentiam adeptus ſis? Ideo cautiſſimè & Auguſtus, & Tiberius, ille Romanæ monarchiæ autor, hic firmator, vt cætera, quæ res, quam moliebantur, poſtulabat, præſtiterunt, tum verò id imprimis cauerunt, ne priùs ſuperbos titulos aſſumerent, quàm ipſa re ita principatum adepti eſſent, vt ſibi amplius eripi non poſſet. Ideo hanc cautionem adhibebit is, qui id agit, vt ſtatum liberæ reip. mutet, ipſeque in ea regnum poſſideat, vt, nondum planè confirmato, & corroborato principatu, iis appellationibus ſit contentus, quæ populares, & iamdiu receptæ ſunt.*

b *Quemadmodum ſuperbia regum multitudinem perpulit, vt his imperium abrogaret, vnde originem traxit libertas pop. Romani, ita feſſa rep. bellis ciuilibus, id eſt, cùm ob ingentia potentiorum certamina, ac diuerſa populi ſtudia, res in eum ſtatum adducta eſt, vt priſtinæ reip. vix vlla veſtigia appareant; nempe, quia luctuoſum ciuile bellum plerunque excipit tanta rerum omnium perturbatio, vt magiſtratus remp. quæſtui habeant: atque in legibus nihil cuiquam ſit præſidij, iudiciorum autoritas, ſenatus maieſtas extincta ſit, non eſt mirandum, ſi non modò perturbato, ſed & planè euerſo ſtatu, neceſſaria eſt potentia vnius ad connectendas reip. partes malis ciuilibus planè diſtractas, ac diſſipatas, atque adeò ad ipſam remp. quæ planè concidit, erigendam. Tali rerum ſtatu, qui ex potentioribus vnus præteritis cladibus eſt ſuperſtes, eiuſque nomen victoriis iam eſt celebre, is haud dubiè patefaciet ſibi aditum ad principatum, ſi liberalitate militem, validoſque exercitus ſibi deuinciet; populi ſtudia abundè ſuppeditanda annona, ſibi conciliabit; nam vt quarto hiſt. Tacit. ait, vulgo vna ex rep. annonæ cura: nouos homines, & honorū cupidos honoribus, ad rem attentos opibus, & diuitiis extollet; ac poſtremò vniuerſæ reip. diuturnis conflictatæ bellis pacem, & ſecuritatem toties optatam magis, quàm ſperatam præſtabit. Qui hanc rationem ſequetur, is, concedentibus cunctis, princeps erit. quippe, ita comparatum eſt, vt multitudo diu ſine rectore eſſe non poſſit, præſtatque ab vno, quàm à nemine regi.*

c *Princeps is eſt, penes quem vnum ſunt munia ſenatus, magiſtratuum, legum. atque adeò rempub. occupare, eſt hæc ſingula ad ſe trahere. nam in omnis reip. adminiſtratione hæc ſunt neceſſaria, ſenatus, quod eſt publicum conſilium: ex hoc creantur magiſtratus, quorum munus eſt, legum autoritatem ſartam tectam conſeruare.*

d *Cautus princeps ſingulis, pro cuiuſque ingenio, ſatisfaciat. quem ſcilicet, opibus inhiare videt, hunc donis, ac muneribus ſibi conciliet: honorum cupidos, atque ambitioſos homines honoribus, ac ſpecioſis titulis honeſtet.*

e *Is mihi ſapere videtur, qui tuta, & præſentia, dummodo honeſta ſint, veteribus, & periculoſis anteponit.*

f *Qua in rep. hæc tria ſimul conſpiciuntur, certamina potentium, auaritia magiſtratuum, inualidum legum auxilium, hæc haud longè abeſt ab interitu.*

g *Tunc legibus in rep. locus dicitur eſſe nullus, cùm quod nonniſi obſequio, virtute, iuſtis precibus, iure obtineri debet, id vi, ambitu, pecunia extorquetur.*

turba-

turbabantur. Cæterùm Auguſtus[a] ſubſidia dominationi Claudium Marcellum ſororis filium admodum adoleſcentem Pontificatu & curuli ædilitate, M.[1] Agrippam[b] ignobilem loco, bonũ militia, & victoriæ ſocium, geminatis conſulatibus extulit: mox, defuncto Marcello, generum ſumpſit. Tyberium Neronem, & Claudium Druſum priuignos imperatoriis nominibus auxit, integra etiamdũm domo ſua. nam genitos Agrippa, Caium ac Lucium in familiam Cęſarum induxerat: necdum poſita puerili prætexta principes iuuentutis appellari, deſtinare conſules,[c] ſpecie recuſantis, flagrantiſſimè cupiuerat. Vt Agrippa vita conceſſit, L. Cæſarem euntem ad Hiſpanienſes exercitus, Caium remeantem Armenia, & vulnere inualidum mors fato propera, vel nouercæ Liuiæ dolus abſtulit. Druſoque pridem extincto, Nero ſolus è priuignis erat. illuc cuncta vergere: filius,[d] collega imperij, conſors tribunitiæ poteſtatis adſumitur, omniſque per exercitus[e] oſtentatur, non obſcuris, vt antea, matris artibus, ſed palam hortatu. Nam[f] ſenem Auguſtum[g] deuinxerat adeò, vti nepotem vnicum Agrippam Poſthumum in inſulam Planaſiam proiiceret, rudem ſanè bonarum artium, & robore corporis ſtolidè

1 Pater Agrippæ ... poſt Agrippã quidem fuit notus, vt ait Seneca de benef. li. 3. Cap. 32.

OBSERVATIONES.

a *Quem propria & virtus, & fortuna, euerſa vetere repub. ad principale faſtigium extulit, hic non-niſi illis dignitates, imperia, & maximarum rerum adminiſtrationem mandare debet, quorum erga ſe fidem, rebus ſuis dubiis, perſpexit; vt illis porrò, tanquam firmis nouæ dominationis ſubſidiis niti poſſit.*

b *Quem penes eſt virtus, huic ad ea, quæ meritus eſt, nitenti generis ignobilitatem obeſſe planè iniquum eſt.*

c *Non ſemper honorum recuſatio fidem facit animi moderati, ſed interdum arrogantis, & ſuperbi; cùm quis de eo rogari vult, quod flagrantiſſimè cupit.*

d *Nunquam nouus princeps committere debet, (vt infra ſuo loco, obſeruabo) vt ius ſucceſſoris ſui in incerto ſit. id autem ne accidat, quem ſibi proximum ſucceſſorem deſtinat, hunc collegam imperij, ſummæque, quam obtinet, poteſtatis conſortem adſumat, atque eum, ſe viuo, in partem curarum, vt alibi Tacit. ait, vocet.*

e *Qui collega imperij aſſumitur, iis oſtentari, atque adeò illorum fidei credi debet, quorum ſtudiis, vi, opibus, & gratia adeptum principatum retinere poteſt. veluti, ſi in manu legionum reſp. eſt, militaria ſtudia vſque eò quæri debent, vt futurus princeps palam faciat, ita ſe animatum eſſe, vt imperium, tanquam munus fideliſſimi exercitus habiturus ſit. Quòd ſi ſenatus pollet, aut ipſa plebs, horum fauor, iis artibus, quas tempus, & res ſuggerit, conciliandus eſt illi, qui proximus deſtinatur. Hoc autem totum ad id referri poteſt, quod hodie principes factitant; nempe, ſucceſſorem per ſingulas imperij prouincias circumducunt; omneſque ordines ſacramento in illius verba adigunt.*

f *Perſæpe non plus credendum eſt ſeni, quàm puero. quippe neuter, propter ætatis imbecillitatem, ſatis firmus eſt aduerſus aut minas, aut illecebras, quibus facilè circumuenitur.*

g *Neque nouum, neque mirandum eſt, vxores pro imperio, quod, ſcilicet, habent in viros, & innata calliditate ſua, illorum ingenia, prout collibitum eſt, verſare, eorúmque inepta facilitate ad ſuas libidines ſæpiùs abuti. Quid multa? Liuiæ vxori morem potiùs vt gereret, ac prolem ſuam, ſuum, inquam, ſanguinem auerſaretur, alienum foueret, augeret, ornaret, Auguſtus ipſe tantus vir in animum inducere potuit.*

ferocem, nullius tamen flagitii compertum. At hercule Germanicum Druſo ortum octo apud Rhenum legionibus impoſuit, adſcirique per adoptionem à Tyberio iuſſit;[a] quanquam eſſet in domo Tyberii filius iuuenis, ſed quò[b] pluribus munimentis inſiſteret. Bellum ea tempeſtate nullum, niſi aduerſus Germanos ſupererat,[c] abolendæ magis infamiæ, ob amiſſum cum Quintilio Varo exercitum, quàm cupidine proferendi imperii, aut dignum ob præmium. Domi res tranquillæ,[d] eadem magiſtratuum vocabula. Iuniores poſt Actiacam victoriam, etiam ſenes plerique inter bella ciuium nati, quotusquiſque reliquus, qui remp. vidiſſet? Igitur verſo ciuitatis ſtatu, nihil vſquam priſci, &[e] integri moris: omnis, exuta[f] æqualitate,[g] iuſſa principis aſpectare, nulla in præſens formidine, dum Auguſtus ætate validus,[h] ſeque, &[i] domum, & pacem ſuſtentauit. •Poſtquàm prouecta iam ſenectus ægro & corpore fatigabatur, aderatque finis, & ſpes nouæ, pauci[a] bona libertatis[i] incaſſum diſ-

i Affirmat Veſpaſianus lib. 4. hiſtor. Sibi pacem, domumque curæ fore. a Sic lib. 4. hiſtor. vim Romanam, pacisque bona diſſertans.

OBSERVATIONES.

a *Et quibus eſt virile ſexus, adoptant.*

b *Non legiones, non claſſes, vt alio loco Tacit. ait, perinde ſunt firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum. ea re, danda omnino eſt opera ei, qui perpetuitati imperij ſui optimè proſpectum eſſe cupit, vt plures liberos habeat, quò pluribus munimentis inſiſtat. Satis conſtat plures ſucceſſores maiori mole euerti, quàm vnum. Ideo ſi plures numerantur, nemo, opinor, dubitat, quin prauæ multorum ſpes cohibeantur. Sic Tacit. lib. xij. Annal. de Pallante loquens: Stimulabat, inquit, Claudium conſuleret reip. Britannici pueritiam robore circumdaret. ſic apud Diuum Auguſtum, quanquam nepotibus ſubnixum, viguiſſe priuignos. à Tiberio, ſuper propriam ſtirpem Germanicum aſſumptum. ſe quoque accingeret iuueni [Neroni] partem curarum capeſſituro.*

c *Non ſemper bella ſuſcipiuntur proferendi imperij gratia, aut dignum ob præmium, i. quod operæ pretium ſit ea ſuſcipi, ſed ſtudio abolendæ infamiæ, quæ cauſa iuſtiſſima eſt & grauiſſima. Infamia autem cenſenda eſt, ſi cladem accipias ab eo, qui nec famæ, nec opibus, neque copiis tecum comparari poteſt.*

d *In nouo principatu præſtat manere vetera magiſtratuum vocabula, quàm ſi mutentur. ſiquidem nouus princeps id agere debet, vt veteris liberæ reip. ſtatus immutetur, ſpecies autem ipſa reip. maneat. ne quid in ea immutatum eſſe meritò quiſquam queri poſſit.*

e *Multa in penatibus principum auarè, ambitiosè, crudeliter, libidinosè fiunt. & illinc ad cæteros manant. non igitur mirum eſt, integros, & antiquos mores in libera potiùs repub. retineri, quàm ſub principe.*

f *Reſpublica is propriè vniuerſorum ſtatus dicitur, in quo ſeruatur æqualitas; hoc eſt, vbi æquo iure viuitur. hanc Ariſt. 1. Politic. appellat ἐλευθέρων ϗ ἴσων ἀρχὴν.*

g *Principatus, ſiue monarchia; is propriè ſtatus dicitur, in quo, omni exuta æqualitate, ſinguli iuſſa vnius principis aſpectant.*

h *Nihil omnino princeps agere debet, quod non ad hæc tria referatur: nempe, vt ſe, domum, & pacem ſuſtentet. ſe quidem; hoc eſt, ea omnia, quæ à ſua perſona ſeparari nequeunt; cuiuſmodi eſt honos, laus, fama, immortalitas; ne his adijciam externa & fortuita. Domum, quam potentia, & opibus ita firmare (quantum humano conſilio effici poteſt) debet, vt illa perpetuò regnatrix ſit. Pacem, quia ſi is, qui recens remp. quondam liberam occupauit, pacem (quo bono nullum magis homines poſt ingentia bella admirantur) populo præſtare pergit, is tanti eam, quanti vult & æſtimat, & vendit, nempe, regno, & dominatu.*

i *Libertate ſemel amiſſa, fruſtra de illius bonis diſſeritur.*

ſerere, [a] plures bellum paueſcere, alii cupere: pars multò maxima imminenteis dominos variis rumoribus differebant: trucē Agrippam, & ignominia accenſum, non ætate, neque rerum experientia tantæ moli parem. Tyberium Neronem [b] maturum [1] annis, ſpectatum bello: ſed vetere, atque inſita Claudiæ familiæ [c] ſuperbia: multaque indicia ſæuitiæ, quanquam [2] premantur, erumpere. Hunc & prima ab infantia eductū in domo regnatrice, congeſtos iuueni conſulatus, triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi, ſpecie ſeceſſus, exulem egerit, aliquid, quàm iram, & ſimulationem, & ſecretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri impotentia; [d] ſeruiendum fœminæ, duobuſque inſuper adoleſcentibus, qui rempublicā [3] interim [e] [4] premant, [5] quandoque diſtrahant. Hæc atque talia agitantibus, graueſcere valitudo Auguſti. & quidam ſcelus vxoris ſuſpectabant. Quippe rumor inceſſerat, paucos ante menſes Auguſtum, electis conſciis, & comite vno Fabio Maximo, Planaſiā vectum, ad viſendum Agrippam. multas illinc vtrinque lachrymas, & ſigna charitatis; ſpemque ex eo fore, vt iuuenis [6] penatibus aui redderetur. Quod Maximum vxori Martiæ aperuiſſe, illam Liuiæ, C. Nauum id Cæſari. Neque multò poſt, extincto Maximo (dubium an quæſita

1. virum ætate compoſita, vt loquitur lib. 13 Annal.
2. occultentur.
3. Dum pater Tiberius viuit.
4. i. A liberis patri ſint in rep penitus extinguenda. hoc enim ſignificat premere, vt lib. 3 vt premeret vulgi ſermones
5. Cùm Tiberius vita deceſſerit. Nec deprauatus nec mutilus locus eſt.
6. Sic infra, An prætorias cohortes, quæ binas denationes ceperint, quæ poſt ſedecim annos penatibus ſuis reddantur, &c & alibi illos ſaluē auo, & reip. redderet.

OBSERVATIONES.

a *Hæc ſingula, cùm princeps moritur, principatum vetuſtate, & longa annorum ſerie nondum confirmatum, & corroboratum labefacere, & euertere poſſunt; deſiderium libertatis; metus nouorum dominorum; ſtudium rerum nouarum, & cupido belli. Quibus ſingulis nouus princeps ita obuiam ire debet, vt, abundantia annonæ, dulcedine otij, iuſtitia, temperantia, benignitate, fœderibus, & cultu optimarum amicitiarum, ac proinde ſumma publici ſtatus fælicitate obliteretur deſiderium, & memoria libertatis: ac præſentem rerum ſtatum homines admirentur, ament, perpetuum ſibi, & poſteris optent; pro eius incolumitate, cuius opera tot bonis fruuntur, publicè & priuatim vota ſuſcipiant. Mox ſucceſſores ita inſtituere, vt iiſdem veſtigiis virtutis inſiſtant; & cùm multitudo cum bonis recordationibus famam nominis ſui proſequetur, eandem optimam mentem, in illis eſſe verè lætetur; adeò vt, præter principis perſonam nihil mutatum intelligat. ac proinde optima illius inſtituta, bono publico, etiamnum manere ſentiat. Poſtremò ne quis, ex potentioribus poſtquam ipſe conceſſerit, aut nimia fortuna ſocors, aut nimia potentia abutens, aut (quod deterius, & periculoſius eſt) odio, ac deſperatione ſpem quærens res nouas cœptet, ſingulis ipſe, dum viuit, aut ſatisfacere debet iis rationibus, quas ſupra memoraui, ac deinceps ſuis locis obſeruabo; aut qui occultè infenſi nullo beneficio molliri poſſunt, dum rerum potitur, eò redigere, vt ſe commouere, quantumuis contumaces, nequeant. Ita firmata pace, & exempto ſtudio rerum nouarum, & cupidine & facultate belli gerendi, optimè principatum ſtabiliiſſe dicetur.*

b *Hæc à principe meritò exiguntur; vt ſit maturus annis; ac proinde eam habeat rerum experientiam, quæ principatus moli, cui inſidet, par ſit. poſtremò ne careat bellicis laudibus.*

c *Hæc ſolent eſſe principum teterrima vitia; ſuperbia, ſæuitia, ira, libidines, ſimulatio, diſſimulatio; quam Tiberius tanti faciebat, vt ex virtutibus ſuis nullam æquè, vt lib. 4. Tacitus ait, diligeret.*

d *O miſeram illorum conditionem, qui ſeruitutem ſeruiunt fœminæ, & adoleſcentibus!*

e *Duabus rationibus principes remp. vexant: nam eam aut premunt, aut diſtrahunt. premitur reſp. conſpiratione principum ad vexandam multitudinem; diſtrahitur, ipſorum diſcordia. ſic lib. 4. Annal. Inſtabat quippe Seianus, incuſabatque diductam ciuitatem, vt ciuili bello, eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent, ac ni reſiſtatur, fore pluris.*

morte) auditos in funere eius [a] Martiæ gemitus ſemet incuſantis, quòd cauſa exitij marito fuiſſet. Vtcunque ſe ea res habuit, vixdum ingreſſus Illyricum Tiberius, properis matris literis accitur. Neque ſatis compertum eſt, ſpirantem adhuc Auguſtum apud vrbem Nolam, an exanimem repererit. [b] acribus namque cuſtodiis domum, & vias ſepſerat Liuia; lætique interdum nuntij vulgabantur; donec prouiſis quæ tempus monebat, ſimul exceſſiſſe Auguſtum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit. [c] Primum facinus noui principatus fuit Poſthumi Agrippæ cædes: quem ignarum, inermumque, quamuis firmatus animo, centurio ægrè confecit. Nihil de ea re Tyberius apud ſenatum diſſeruit. Patris iuſſa ſimulabat, quibus præſcripſiſſet tribuno cuſtodiæ adpoſito, ne cunctaretur Agrippam morte adficere, quandocunque ipſe ſupremum diem expleuiſſet. Multa ſine dubio, ſæuaque Auguſtus de moribus adoleſcentis queſtus, vt exilium eius ſenatus conſulto ſanciretur, perfecerat. cæterùm [d] in nullius vnquam ſuorum necem durauit. [e] neque mortem nepoti pro ſecuritate priuigni inlatam credibile erat. propius vero, Tybe-

OBSERVATIONES.

a *Etiam atque etiam cauto opus eſt, ne, quod arcanum eſſe volumus, id vxorum taciturnitati quæ nulla eſt, credamus. quippe deblaterant omnia; plenæ rimarum ſunt; tacere ſciunt nihil; nec intelligunt, dum linguæ moderari neſciunt, ſuis ſe viris perniciem ſæpiùs afferre.*

b *Quàm grande momentum ſit in occaſionibus ſcienter captandis, vel hinc intelligere licet, quòd ſæpe ad maxima imperia, arte magis, quàm vi peruenitur. Cæterùm quod ad rem pertinet, hoc agam. Si quem principi graui morbo implicato, & de cuius ſalute deſperatur, proximum ſucceſſorem deſtinas, æmulum, quiſquis eſſe poteſt, priùs amoue, ac lepidè, hoc pacto, ludificare. Vide, ne principis mors priùs vulgetur, quàm cui faues, quæ tempus monet, prouiderit; & quæcunque ad potentiam, & principatum adipiſcendum pertinent, diligenter conquiſita, & collecta in promptu habeat. ideoque acribus cuſtodiis regia quoquouerſus vt ſepta ſit, imprimis cura; ne quicquam eorum, quæ intus fiunt, à quoquam enunciari poſſit; donec is, cui operam das, ad id, quod vult, peruenerit; ſimulque & exceſſiſſe principem, & rerum potiri quem vis, idem nuntius, famaque eadem ferat. Tale quiddam legitur lib. 12. Annal. Iam primum, inquit, Agrippina velut dolore victa, & ſolatia conquirens, tenere amplexu Britannicum; veram paterni oris effigiem appellare, ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque, & Octauiam ſorores eius attinuit, & cunctos aditus cuſtodiis clauſerat.*

c *Non ſatis eſt, imperium adipiſci; ſed & æmulus, ſiquis eſt, ſi non continuò amouetur, maximum ab eo periculum eſt. quippe manſura haud dubiè æmulatio & diſcordia eſt, ſi non earum ſemina continuò reſtinguantur. ei periculo tribus rationibus obuiam itur. nam aut is magnitudine beneficiorum deuinciri poteſt, ne altiora ſpectet, ac tentet: aut, ſi hoc parum eſt, ſpecie honoris, in longinqua loca amouetur; ibique in cuſtodia habetur; aut (id quod in maximis imperiis expeditiſſimum, & tutiſſimum eſt) protinus euertitur. Quòd ſiquis clamitat, indignum facinus eſſe, innocentem, nec opinantem opprimi; huic oppono veriſſimum illud Taciti dictum, Annal. lib. 14. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur.*

d *Hominis eſt valde ſæui, durare in necem ſuorum.*

e *Vix credibile eſt, quemquam eò ſæuitiæ deueniſſe, vt ideo propinquiorem interimat, vt remotiori faueat.*

rium

rium ac Liuiam, illum metu, hanc [a] nouercalibus odiis, ſuſpecti & inuiſi iuuenis cædem feſtinauiſſe. Nuntianti centurioni ([b] vt mos militię) factum eſſe quod imperaſſet, [c] neque imperaſſe ſeſe, & rationem facti reddendam apud ſenatum reſpondit. Quod poſtquam Salluſtius Criſpus particeps ſecretorum (is ad tribunum miſerat codicillos) comperit, metuens ne reus ſubderetur, iuxta periculoſo, ficta ſeu vera promeret, monuit Liuiam, [d] ne arcana domus, ne conſilia amicorum, miniſteria militum vulgarentur, néue Tyberius [e] vim principatus reſolueret, cuncta ad ſenatum vocando: eam conditionem eſſe imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quàm ſi vni reddatur. At Romæ ruere in ſeruitium Conſules, Patres, Eques, quanto quis inluſtrior, tanto magis falſi ac feſtinantes, vultuque cõpoſito, [f] [f] ne lęti exceſſu principis, neu triſtiores primordio, lacrymas, gaudium, queſtus adulatione miſcebant. Sextus Pompeius, & Sext. Apuleius Coſſ. Primi [g] in verba Tyberii Cęſaris iurauere, apudque eos Seius Strabo, & C. Turranius, ille prętoriarum cohortium præfectus, hic annonæ. mox ſenatus, mileſque, & populus. Nam Tibe-

[f] Forte legendũ, nec pro ne & n. u. ſed hoc totũ vſque ad illud, primordio, potius crediderim nõ eſſe Taciti ſed è margine irrepſiſſe in contextum.

OBSERVATIONES.

a *Nouercali odio intenſius nihil eſt. certè nouerca perrarò caret ſuſpitione, ſi atrox aliquod facinus admiſſum eſt, quod inde profectum eſſe quiſquam ſuſpicari poſſit.*

b *Qui mos militiæ eſt, omnibus in rebus ſeruandus eſt, nempe, ſimulatque imperata facta ſunt, cui id negotij datum eſt, continuò id ipſum an ex animi ſententia, an verò ſecus ceſſerit, imperatori, aut ei, à quo mandata accepit, renuntiare debet.*

c *Nunquam non princeps, ſi quod facinus admiſſum eſt, quod hominum opinionibus turpe eſt, etſi id in ſuam ipſius vtilitatem redundat, aut etiam ab ſe profectum eſt, eoquè ipſe mirificè lætatur, ei ſe autorem eſſe pernegare debet, & ſuo exemplo homines docere, nihil eſſe vtile, quod non idem honeſtum ſit. ſic lib. 1. hiſtor. Obuius, inquit, in palatio Iulius Atticus ſpiculator cruentum gladium oſtentans, occiſum à ſe Othonem clamauit: & Galba, Commilito, inquit, quis iuſſit?*

d *Prudentia principis tribus in rebus potiſſimùm perſpicitur; ſi, quæ occulta, & arcana eſſe debent, recondit; ſi fidelibus, & prudentibus amicorum conſiliis paret; ſi eorum miniſteria, ſine quibus imperium adminiſtrari non poteſt, nunquam vulgat. Itaque mandet memoriæ princeps; nõ minus ſua intereſſe, quæ, mandatu ſuo, occultè facta ſunt, recondi, quàm ea, prius quàm fierent, non vulgari interfuit.*

e *Vis principatus in eo conſiſtit, vt omnia non ad ſenatum, aut ad magiſtratus, ſed ad vnum principem vocentur; neque cuiquam, niſi vni ipſi, eorum omnium, quæ aguntur, ratio reddatur.*

f *Principe mortuo, amicus principis (hos hodie vocamus aulicos) vultu neque in nimium dolorem, neque in immoderatam lætitiam compoſito eſſe, ſed lachrymas ob exceſſum ſuperioris principis obortas temperare gaudio debet; nempe, vt probet nouo principi, ſe non tam id dolere, quòd ſuperior vita conceſſit, quàm ipſius imperio, & principatu lætari; ſeque eius honorem ſumma gratulatione excipere.*

g *Is qui in principatu nondum adulto, & confirmato recens ſucceſſit, rebus omnibus hanc præuertere debet, vt, ſcilicet, ſupremi magiſtratus in ſua verba iurent; mox ſenatus, miles, & populus; hoc eſt, ij omnes, quorum in manu reſp. eſſe creditur. nempe, vt ij, quibus publica munia mandata ſunt, planè intelligant, nihil in rep. agi, quod non ad principem referri oporteat. cùm vnius ipſius perſona, autoritate, dignitate, ac maieſtate ſingulorum ſalus contineatur.*

rius cuncta per conſules incipiebat, [a] tanquam vetere Repub. & ambiguus imperandi. ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi tribunitiæ poteſtatis præſcriptione poſuit, ſub Auguſto acceptæ. [b] Verba edicti fuere pauca, & [c] ſenſu permodeſto: de honoribus parentis conſulturum. [d] neque abſcedere a corpore, idque vnum ex publicis muneribus vſurpare. ſed defuncto Auguſto [e] ſignum prętoriis cohortibus, vt imperator dederat. excubię, arma, cætera aulę: [f] miles in forum, miles in curiam comitabatur. [g] literas ad exercitus, tanquam adepto principatu, miſit, nuſquam cunctabundus, niſi cùm in ſenatu loqueretur. Cauſa pręcipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum fauor [h] habere imperi-

OBSERVATIONES.

a *Qui mutato reip. ſtatu, ipſe imperium adeptus eſt, is illud ita confirmare debet, vt nulla in poſterum ratione labefactari poſſit. quibus artibus eò peruenitur, earum hæc videtur eſſe potiſſima; nempe, vt, tanquam ſi ſua etiamnum maneat libertas reip. nec ipſe ſtatutum habeat, ſuſcipiat imperium, necue, ipſos veteris reip. magiſtratus retineat; eorum opera, & miniſterio, omnibus in rebus, vtatur, ac ſi non ipſe remp. pro arbitratu, regat; ſed nihil non ab illis, quorum ius, & poteſtas eſt, adminiſtretur. Sed antequam hoc agat, debet maiores magiſtratus, atque adeò primores omnes ſibi, omni quacunque ratione poteſt, deuincire, & præſtare, vt in ſua verba iurent. quippe ſatis conſtat, fore, vt, cùm hos ſacramento adegerit, rerum planè omnium, nullo aduerſante, potiatur: cùm ſuum imperium veteris reip. forma & imagine prætexet.*

b *Edicta illius, qui principatum apud liberos quondam homines adeptus eſt, ſenſu permodeſto ſcribi, & in pauca verba coartari debent. Siquidem multorum verborum interpretatio huc illuc, pro ſingulorum ingenio, trahi poteſt. certè nihil neque frigidius, neque ineptius eſſe, quàm legem cum prologo, docet Seneca epiſt. lib. 24. epiſt. 95.*

c *Vulgus hominum verba, ſoli prudentes ſenſum verborum attendunt.*

d *Non abſcedere à corpore mortui principis, & illius cuſtodiæ adpoſitum eſſe, connumeratur inter publica munera.*

e *Supra annotaui, & infra dicendum ſæpius erit illud ipſum, quod hic repetere cogor; principem nouum non tam id agere debere, vt inanibus inſigniis principatus continuò honeſtetur, quàm ea ſectari, quæ ad veram potentiam maximè pertinent. idque diſcas de Tiberio, qui primo ſuo edicto non principem ſe, dictatorem, aut regem pop. Romani præſcripſit, ſed tantùm tribunum plebis, qua appellatione non alia populo Rom. acceptior vnquam fuit. cuius edicti præſcriptionem & verba, & ſenſus, ipſiuſque factum imitata ſunt. nam cum poſſet is ex publicis muneribus maxima, & ſplendidiſſima quæque vſurpare, eo contentus fuit, ex quo modeſtiæ, & pietatis laudem haud dubiè conſequebatur. Qui tamen idem Tiberius non eſt paſſus, quenquam mortalium prætoriis cohortibus ſignū dare (quod factum vnius eſt principis) præter ſe vnum. ſtatimque voluit legiones, quarum in manu reſp. erat, intelligere ſe principem eſſe; ac denique nihil eorū prætermiſit, vt infra ſuis locis videbimus, quibus verus principatus, ſummumque imperium continebatur.*

f *Tum ad maieſtatem, tum ad ſecuritatem noui principis potiſſimùm pertinet, dare operam, vt, quocunque it, ſit ſtipatus milite, qui in pace decus; in bello præſidium eſt.*

g *Princeps is, qui aut ipſe remp. oppreſſit, aut ab alio oppreſſam accepit, protinus iis ſe principem eſſe apertè declaret, quorum fauore, & ope adeptum principatum retinere poteſt. ſic lib. 4. hiſtor. de Veſpaſiano loquens; cæterum vt princeps loquebatur.*

h *Cuius in manu eſt validus exercitus, atque adeò is, qui ſua vi omnia ſecum trahere poteſt, idemque generis nobilitate pollet, cuique magnus eſt apud populum fauor, hic cauſa eſt, quamobrem vereatur princeps ne habere imperium, quàm expectare malit: adeo difficilis eſt hominibus vtcunque conceptæ ſpei mora. proinde nunquam prudens princeps tantas copias vni, ſi ſapiet, committet.*

rium

tium, quàm expectare mallet.[a]dabat & famæ, vt vocatus, electuſque potiùs à Repub. videretur, quàm per vxorium ambitum, & ſenili adoptione inrepſiſſe. Poſtea cognitum eſt, ad[b] introſpiciendas etiam procerum voluntates inductam dubitationem.[1] Nam verba, vultus in crimen detorquens recondebat. Nihil primo ſenatus die agi paſſus, niſi de ſupremis Auguſti, cuius[c] teſtamentum inlatum per virgines Veſtæ, Tyberium, & Liuiam hæredes habuit. Liuia in[d] familiam[e] Iuliam, nomenque Auguſtæ adſumebatur. In ſpem ſecundam nepotes, pronepoteſque: tertio gradu primores ciuitatis ſcripſerat,[f] pleroſque inuiſos ſibi, ſed iactātia, gloriaque ad poſteros. Legata non vltra ciuilē modum, niſi quod populo & plebi cccc x x x v, pretoriarum cohortium militibus ſingula nummum millia, legionariis aureē cohortibus ciuium Romanorum trecenos nummos viritim dedit. Tum conſultatum de honoribus. Ex quis maximè inſignes viſi: vt[g] porta triumphali duceretur funus, Gallus Aſinius: vt[h] legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula[i] anteferrentur, L. Arruntius cenſuere. addebat Meſſala Valerius,[k] renouandum per annos ſacramentum in nomen Tyberii. interrogatuſque à Tyberio, num ſe mandante eam ſententiam promſiſſet, ſponte dixiſſe reſpondit: neque in iis quæ ad Remp. pertinerent, conſilio niſi ſuo

1 Sic lib 4 hiſt. Id magis vitandum, ne perutcana quorumdā irritaretur animus nouo principatu ſuſpenſus, & vultus quoque, ac ſermones omnium circumſpectans.

OBSERVATIONES.

a *Et ſi nouus princeps aut vi, aut malis artibus adeptus eſt principatum, tamen id debet dare operam vt fama, & ſermone hominum dicatur eſſe vocatus, & iudicio potiùs reip. quàm iniquiore aliqua ratione ad principatum irrepſiſſe.*

b *Non ſemper princeps dubitat, aut cunctatur, cùm dubitare, aut cunctari videri vult; ſed dubitationem, ſcilicet, inducit ad introſpiciendas voluntates eorum, quos ſuſpectos habet.*

c *Omnia quæcunque ad principem pertinent, ne iis quidem exceptis, quæ rem familiarem ſpectant, nonniſi ex illius dignitate peragi debent. certè Teſtamentum Auguſti ſumma veneratione, nempe per virgines Veſtæ in ſenatum illatum, apertum, & lectum eſt.*

d *Etiam teſtamento quis in familiam, nomen, & dignitatem adſumebatur.*

e *Vxores à viro in familiam adſumi poſſe conſtat.*

f *Qua ex re laudem adipiſceremur, ſi ex animo faceremus, eam nihilominus, etſi reuera nolumus, ac ſi futura eſſet, velle nos ſimulemus, cùm non fore ſcimus. hac in re callidus princeps imitabitur Auguſtum, qui primores ciuitatis quoſdam inuiſos ſibi hæredes ideo ſcripſerat, quia ſatis intelligebat, nunquam fore, vt ſua bona ad ipſos peruenirent; cum tamen ex hoc facto ingentem ſe laudem apud poſteros conſequuturum intelligeret.*

g *Portæ aliæ aliis ſolent eſſe honoratiores. porta quidem triumphali qui inſignes victorias, ex hoſtibus reportauerant, ingrediebantur; at capitali pœna damnati, per portam Eſquilinam ad ſupplicium trahebantur.*

h *Leges ferre tanti certè eſt, quanti gentes vincere, ac domare.*

i *Funeri principum, & clariſſimorum hominum ea anteferri debent, quæ maxima, & clariſſima à mortuo, dum vixit, edita ſunt.*

k *Non ab re videri poteſt vt, ſingulis annis renouetur ſacramentum in nomen noui principis; nēpe, ad ipſius imperium, & potentiam ſtabiliendam, ac in dies confirmandam.*

vſurum, vel cum [1] periculo offenſionis. [a] Ea ſola ſpecies adulandi ſupererat. Conclamant patres, corpus ad rogum [b] humeris ſenatorum ferendum. Remiſit Cæſar [c] adrogāti moderatione, populumque edicto [a] monuit, ne, vt quondam, nimiis ſtudiis funus diui Iulii turbaſſent, ita Auguſtum in foro potiùs, quàm in campo Martis, ſede deſtinata, cremari vellent. Die funeris milites velut præſidio ſtetere: multum inridentibus, qui ipſi viderant, quique à parentibus acceperant diem illum crudi adhuc ſeruitii, & libertatis [d] improſperè repetitæ; cùm occiſus dictator

1 Sic lib. tertio Annal. recipi Cæſar inter deos vetuit, palam aſpernante Atteio Capitone, quaſi libertatem. Ab eo debere eripi patribus vim ſtatuendi, &c.

a Edicto non ſemper iubetur ſed etiam interdum monetur populus &c. li. 4. hiſtor. additumque S. C. quo Senatus plebs modeſtiæ admonebatur. & Seneca epiſt. 91. Quædam leges nō tantum imperant, ſed docent.

OBSERVATIONES.

a *Hoc demum eſt deterrimum & exquiſitiſſimum genus adulationis, atque adeò illud, quo ſæpiſſimè vtuntur ij, quos principes ſuis conſiliis intimos habent, vt dicant, etiam tum, cùm maximè adulantur, ſe in iis, quæ ad remp. pertinent, nullius vti conſilio, niſi ſuo, i. nullius autoritate adduci poſſe, vt eam de rep. ſententiam dicant, quæ non ſibi optima videatur, vel cum periculo offenſionis, quam ſe non pertimeſcere egregiè ſimulant. Hinc & illud notandum eſt; Verè ſenatorem, ſeu conſiliarium dici eum, qui non ad cuiuſquam voluntatem loquitur, ſed qui nulla re, ac ne præſentia quidem principis, magnáque offenſionis periculo deterreri poteſt ab dicenda liberè ſententia iis de rebus, quas reip. maximè expedire arbitratur.*

b *Ad ſolemnes funeris cæremonias pertinet, vt corpus honoratiorum humeris efferatur.*

c *In moderatione deprehenditur interdum arrogantia.*

d *Cùm reſpub. priùs libera in vnius poteſtatem conceſſit, etſi is, à quo eſt oppreſſa, meritò tyrannus appellari, ac iure trucidari videtur poſſe, videat tamen is qui id facinus cœptat, quid inde aſſequi reſpub. poſſit. Si enim ſublato tyranno, libertas reuocatur, illa cædes, ex qua tam inſigne bonum oritur, nonniſi præclara, reíque pub. ſalutaris videri poteſt. Quòd ſi, interempto tyranno, futurum eſt, vt, non de libertate, ſed de principatu inter potentiores certetur; neque tanta lis, nonniſi luctuoſiſſimis bellis, atque atrociſſimis reip. cladibus dirimi poteſt, adeò non modò non libera reſp. ſed ne vlla quidem, niſi lacera, miſerèque diſtracta futura eſt, certè tali re, ac tempore, tyrannum, reíque pub. ſtatum ab illo conſtitutum, cuiuſmodi tandem ille eſt, omnino ferre præſtat, quàm inanibus libertatis illecebris in maximas perturbationes publicā rem conicere, & libertatem imaginariā, i. quæ verè tunc nulla eſſe poteſt, improſperè repetere. in hac ſententia fuit ſapientiſſimus Seneca, cuius verba hic referā, vti ſunt li. 2. de benefic. cap. 20. Mihi enim (inquit, de M. Bruto loquēs) cùm vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe egiſſe; qui aut regis nomen extimuit, cùm optimus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit; aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam magnum præmium erat & imperandi, & ſeruiendi; aut exiſtimauit ciuitatem in priorem formam poſſe reuocari, amiſſis priſtinis moribus; futurámque ibi æqualitatem ciuilis iuris, & ſtaturas ſuo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſeruirent, ſed vtri ſeruirēnt, & quæ ſequuntur. Sic & Tacit. lib. 2. hiſtoriar. Nam rebus modicis, inquit, æqualitas facilè habebatur, ſed vbi ſubacto orbe, & æmulis vrbibus, regibúſue exciſis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres, plebémque certamina exarſere. modò turbulenti tribuni, modò conſules præualidi, & in vrbe, ac foro tentamenta ciuilium bellorum. mox è plebe infima C. Marius, & nobilium ſæuiſſimus L. Sylla victam armis libertatem in dominationem verterūt. poſt quos Cn. Pompeius occultior, non melior. & nunquam poſtea niſi de principatu quæſitum. & quæ ſequuntur. Denique huc illud referri debet, quod veriſſimè idem Seneca ſcriptum reliquit. Cn. Pompeius, inquit, eò redegit remp. vt ſalua eſſe non poſſet, niſi beneficio ſeruitutis. de benef. lib. 5. ca. 16. Idem epiſt. lib. 2. epiſt. xiiij. Quid tibi vis, inquit, M. Cato? iā non agitur de libertate: olim pesſundata eſt. Quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat Remp. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt; dominus eligitur &c. noſter item Tacit. lib. primo hiſtor. poſtquam, inquit, bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad vnum conferri pacis interfuit.*

Cæſar

Cæſar, aliis peſſimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc ſenē principem longa potentia, prouiſis etiam hæredum in Remp. opibus, auxilio, ſcilicet, militari tuendum, [a] vt ſepultura eius quieta foret. Multus hinc ipſo de Auguſto ſermo; pleriſque vana mirantibus, quod idem dies [b] accepti quondam imperii princeps, & vitæ ſupremus: quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuiſſet. numerus etiam conſulatuum celebrabatur, quo Valerium Coruinum, & C. Marium ſimul ęquauerat: continuata per ſeptem & triginta annos tribunitia poteſtas; nomen imperatoris ſemel atque vicies partum, aliaque honorum multiplicata, aut noua. At apud prudentes [c] vita eius variè extollebatur, arguebaturve. Hi [d] pietate erga parentem, & neceſſitudine Reipub. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma ciuilia actum, [e] quæ neque parari poſſent, neque haberi [f] per bonas artes. Multa Antonio, vt interfectores patris vlciſceretur, multa Lepido conceſſiſſe: poſtquam hic [g] ſocordia ſenuerit, ille per libidines peſſum datus ſit, [h] non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quàm vt ab vno regeretur. Nō regno tamen, neque dictatura, ſed [i] principis nomine cōſtitutam Rempub. mari Oceano, aut amnibus longinquis ſeptum imperium: legiones, prouincias, claſſes, [k] cuncta inter ſe connexa: [l] ius apud ciues, modeſtiam apud ſocios, vrbem ipſam [m] magnifico ornatu: pauca ádmo-

OBSERVATIONES.

a *Hic ſolet eſſe exitus tyrannorum, vt, etſi diu regnarunt, opeſque ingentes hæredibus reliquerunt, adeò tamen ſint exoſi, vt eorum ſepultura parum ſit quieta, atque adeò ad eam tutandū opus ſit auxilio militari.*

b *Vanum eſt mirari, inſigne aliquod facinus certis locis, ac diebus, iiſque recidiuis accidere.*

c *Mortuo principe, vita eius variè aut extollitur, aut arguitur.*

d *Vlciſci mortem parentis eſt pium.*

e *Ciuilia arma neque parari, neque haberi per bonas artes poſſunt; hoc eſt, impius eſt quiſquis belli ciuilis concitor eſt.*

f *Si finis, ad quem tendimus, eſt laudabilis, quibus artibus eò cōtendimus, etſi minùs fortaſſe probantur, nihilominus tamen excuſatione dignæ videri poſſunt.*

g *Multi qui plura virtutis documenta initio dederunt, poſtea aut ſocordia ſeneſcunt, aut per libidines peſſum dantur. hinc fit, vt, prudentes homines ſuum de quouis iudicium euſque ſuſtineant, quoad is vita conceſſerit.*

h *Rep. diſtracta nullum præſentius eſt remedium, quàm ſi ab vno regatur. vide id quod ſupra annotaui, ibi Quemadmodum ſuperbia &c.*

i *Principis nomen eſt minus odioſum quàm regis, aut dictatoris; ac videtur indicare ſpeciem quandam libertatis eius reip. quæ hoc nomine conſtituta eſt.*

k *Potiſsimas imperij ſui partes, ne lacerum ſit, debet princeps connectere, quò illud firmius reddatur. præcipuæ autem imperij partes ſunt prouinciæ, eaque quæ ad earum ſecuritatem maximè pertinent, cuiuſmodi ſunt legiones, & claſſes. huc adde vectigalia, tributa, & cætera eius generis.*

l *Ciues iure, ſocii modeſtia retineri debent.*

m *Inter cæteras laudes vrbis non minima hæc eſt, vt ſit magnifico ornatu.*

dum vi tractata,[a] quò cęteris quies eſſet. Dicebatur contra, pietatem erga parentem, & tempora Reipublicæ obtentui ſumpta: cæterùm cupidine dominandi concitos per largitionem veteranos; paratum ab adoleſcente[b] priuato exercitum; corruptas conſulis legiones, ſimulatam Pompeianarum gratiam partium: mox vbi decreto patrum, faſces, & ius prætoris[c] inuaſerit, cæſis Hircio & Panſa (ſiue hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, ſiue milites Hircium, & [1] machinator doli Cæſar abſtulerat) vtriuſque copias occupauiſſe: extortum inuito ſenatu conſulatum, armaque quæ in Antonium acceperit, contra Remp. verſa; proſcriptionem ciuium, diuiſiones agrorum, ne ipſis quidem qui fecere, laudatas. ſanè Caſſij & Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, (quâquam[d] fas ſit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) ſed[e] Pompeium imagine pacis, ſed Lepidum ſpecie amicitiæ deceptos. poſt Antonium Tarentino Brunduſinoque fœdere, & nuptiis ſororis inlectum ſubdolæ adfinitatis pœnas morte exoluiſſe. pacem ſine dubio poſt hęc, verùm[f] cruentam, Lollianas, Varianaſque clades, interfectos Romæ Varrones, Egnatios, Iulos.[g] Nec domeſticis abſtinebatur: Abducta Neroni vxor; & conſulti per ludibrium pontifices,[h] an concepto, necdum edito partu rite nuberet: qui At edij & [2] Vedij Pollionis luxus: poſtremò Liuia grauis in Remp. mater, grauis domui Cæſarum nouerca:[i] nihil deorum honoribus relictum, cùm ſe templis & effigie numinum per flamines, & ſacerdotes coli vellet. ne Tyberium quidem charitate, aut Reip. cura ſucceſſorem adſcitum,[k] ſed quoniam adrogantiam ſæuitiam-

1 Nam culpa mortis Conſulum in Cæſ. conferebatur, vt auctor eſt Dio, lib 57.

2 Vide Sen. de Clem. lib 1. ca. 18. & de ira li. 3. cap. 40.

OBSERVATIONES.

a *Conſilio omnia priùs experiri, quàm armis ſapientem decet, vt ait Terent. in Eunu. Vi certè nonniſi perrarò, & pauca admodum tractari debent. & hæc ipſa non alio cõſilio, quàm vt cæteris quies ſit. bellum enim iuſtum eſt, cùm alia via ad pacem perueniri non poteſt. adeo vt ex bello pax; ex vi quies proficiſcatur.*

b *Quicunque priuatus exercitum parat, & conſcribit, is, vt mea fert opinio, non hoſtis, ſed latro dicendus eſt.*

c *Non quicquid publico decreto fit, id ſtatim iure fieri dicitur, ſi terrore, & armis illud decretum ab infirmiori, aut corrupta Reip. parte extortum, atque ereptum eſt. hoc declarauit Tacit. hac dictione, inuaſerit. nam etſi Auguſtus decreto patrum faſces & ius prætoris obtinuit, ea tamen, ſi rem, vt eſt, eloqui volumus, inuaſit: cùm ea non tam Reip. quàm copiis ſuis accepta referre poſſet.*

d *Paterna & priuata odia publicæ vtilitati remitti fas eſt.*

e *Hoſtes imagine pacis; noſtri ſpecie amicitiæ decipi poſſunt.*

f *Vtrum maiori odio dignum cenſeas, bellumne, an pacem cruentam?*

g *Non ſolùm quæ princeps publicè delinquit, ſed & domeſticæ illius turpitudines notantur.*

h *Eadem ratio eſt potentiæ actui proximæ, atque actus ipſius. quod cùm ita ſe habeat, in iis quæ ad nuptias pertinent, eadem certè religione tenetur mulier concepto, atque edito partu.*

i *Quid, obſecro, Deorum honori relinquitur, ſi principes templis, & effigie numinum per flamines, & ſacerdotes coli volunt?*

k *Principes interdum, vt ſui deſiderium relinquant maximum, ſucceſſores ſibi adſciſcunt mortalium deterrimos; vt ſuas virtutes, ſi quæ vnquam in ipſis fuerunt, hac ratione illuſtriores reddant, atque vt ſua flagitia ſucceſſoris grauioribus tegantur.*

que

que eius introſpexerit, [a] comparatione deterrima ſibi gloriam quæſiuiſſe. Etenim Auguſtus paucis antè annis, cùm Tyberio tribunitiam poteſtatem à Patribus rurſum poſtularet (quanquam honora oratione) quædam de [b] habitu cultuque,& inſtitutis eius iecerat, quæ [c] velut excuſando [d] exprobraret. Cæterùm ſepultura more perfecta, templum & cœleſtes religiones decernuntur. Verſæ inde ad Tyberium preces. & ille variè diſſerebat, de magnitudine imperij, ſua modeſtia: ſolam diui Auguſti mentem tantæ molis capacem, ſe in partem curarum ab illo vocatum [e] experiendo [f] didiciſſe, quàm arduum, quàm ſubiectum fortunę [g] regendi cuncta onus: proinde in ciuitate tot illuſtribus viris ſubnixa, [h] non ad vnum omnia deferrent: plures facilius munia Reip. ſociatis laboribus executuros. [i] Plus in oratione tali dignitatis, quàm fidei erat. Tyberioque, etiam in rebus quas non occuleret,ſeu natura,ſiue adſuetudine, [k] ſuſpenſa ſemper & obſcura verba. tunc verò nitenti, vt ſenſus ſuos penitus abderet,in incertum & ambiguum magis implicaban-

OBSERVATIONES.

a *Gloria non ſemper virtute, ſed ſæpiſſimè comparatione mali cum deteriori quæritur.*

b *Quidam in ea ſunt ſentẽtia, vt exiſtiment; in iis,quæ ad principum habitum,cultúmque pertinẽt, non eſſe reprehenſioni locum.quod tamen falſum eſſe, nec licere principi habitu, cultuque pro arbitrio vti,docuit Auguſtus, cùm quæ ad hanc rem pertinent Tiberio apud patres exprobrauit.*

c *Callidiſſima criminandi alicuius ratio hæc eſt, vt eum, ſcilicet, excuſemus. nam vel tum maximè ei vitia exprobramus; præſertim ſi ea excuſatione nihil opùs fuit.*

d *Tantum poteſt ſiue ambitio,ſiue gloria, vt inter coniunctiſſimas perſonas,cuiuſmodi ſunt pater, & filius deprehendatur æmulatio, & inuidia.*

e *Non melius dici quàm experiendo poteſt. vel ſic; is verè ſcire dici poteſt,qui experiendo didicit.*

f *Nemo ſcit quàm arduum,quamq́ue ſubiectum fortunæ ſit onus cuncta regendi, niſi qui experiendo didicit.*

g *Principatus,ſiue regnum non meliùs,non aptiùs, non ſignificantiùs definiri poſſe videtur, quàm tribus his verbis; onus cuncta regendi. huius definitionis vim ſi, quanta ſit, intelligerent principes, præclarius & cum illis,& nobiſcum ageretur.*

h *In rep. multis illuſtribus viris ſubnixa cauſa eſt nulla,quamobrem ad vnum omnia deferantur. Siquidem plures facilius munia Reip. ſociatis laboribus exequuntur; adeò vt, veriſſimum illud verbum ſit; plus vident oculi quàm oculus.*

i *Hæc eſt aſtutiſſima ratio petendi principatus ab iis,qui dare poſſunt;nempe, vt dicat ii,qui principatum ambit,ſe in partem curarum à ſuperiore principe vocatum eſſe,experiendoq́ue didiciſſe,quàm arduum,quamq́ue fortunæ ſubiectum ſit onus cuncta regendi. idem enim propemodum eſt,ac ſi dicat; cum ipſe,qui iam multos annos tanti imperij gubernacula tractaui, & longa experientia doctus ſum, quomodo adminiſtrari reſp. debeat, vix; ac ne vix quidem me tanto oneri ſuſtinendo parem fore credam; nimis videre velim, ecquis ſit veſtrum tam audax, tamq́ue impudens, qui cùm nullum Reip. regendæ experimentum antea cœperit, tamen audeat poſtulare, vt ſibi rerum ſumma concredatur. Itaque hæc verba, etſi, primo aſpectu, modeſta videri poſſunt, tamen ſingulos ſenatores ita vrgent, vt, velint nolint,cogantur fateri ſe eo loco indignos: at verò dignum principatu eſſe eum,qui, quid ſit principem eſſe, experiendo didicit.*

k *Callidi, & aſtuti principes ſiue natura, ſiue adſuetudine ſuſpenſa, & obſcura verba plerunque habent. id autem potiſſimum perſpicitur cum in eo toti ſunt, nituntúrque vt ſenſus ſuos penitus abdant. tum enim ipſorum verba in incertum, & ambiguum magis implicantur.*

a Sic lib. 4. Hiſtor. intelligebantur artes, ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur & lib. 1. Annal. Ille ignarus doli, vel ſi intelligere crederetur, vim metuens, &c.

tur. At patres quibus vnus metus, [a] ſi intelligere viderentur, [b] in queſtus, lacrymas, vota effundi, ad deos, ad effigiem Auguſti, ad genua ipſius manus rendere, cùm proferri [c] libellum, recitarique iuſſit. Opes publicæ continebantur, quantum ciuium, ſociorumque in armis, quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & [d] neceſſitates, ac largitiones. Quæ cuncta ſua manu perſcripſerat Auguſtus, [e] addideratque

OBSERVATIONES.

a *Cùm princeps id agit, vt, qui ſunt animi ſui ſenſus, hos penitus abdat, atque ad eam rem verbis vtitur ſuſpenſis, & obſcuris; etſi rem, vt eſt, perſpicimus, tamen non ſemper eſt è re noſtra vt intelligere videamur. quin potius enixè danda opera eſt, vt ipſi quoque ſimulemus ea, quæ ab ipſo dicta ſunt, ita à nobis accipi, ac ſi non diſsimulanter, ſed ex animo dicta eſſent. Itaque diſsimulandus eſt intellectus. nam qui, quònam princeps ſpectet, intelligit, ſeque intelligere videri vult, is ſibi ſæpius malum quærit. Sic lib. 14. de Agripina loquens, Obſeruans etiam, inquit, Aceroniæ necem, ſimul ſuum vulnus aſpiciens, ſolum inſidiarum remedium eſſe, ſi non intelligerentur, &c.*

b *Cùm reſp. ita conſtituta eſt, vt ab vno regi debeat, ſatis conſtat fore, vt, quò magis is, qui principatũ ambit, quique iam maximas opes, & potentiam adeptus eſt, id dignitatis recuſare ſe ſimulabit, hoc magis reſp. ad infimas obteſtationes procumbat. tunc verò eum vi, maliſue artibus imperium adeptum eſſe meritò conqueri nemo poterit, cùm vltro ab iis, qui dare poſſunt, delatũ ei erit.*

c *Princeps imprimis debet ſingillatim ſcire ea omnia, quibus imperium ſuum continetur, nempe, opes publicas, quantum habeat militum, quot claſſes, regna, prouincias, tributa, vectigalia, neceſsitates, largitiones, atque, vt lib. 1. hiſt. Tacitus ſcribit, qualis ſtatus vrbis, quæ mens exercituum, quis habitus prouinciarum; quid in ſuo imperio validum, quid ægrum ſit. hæc omnia libello contineri debent, qui ipſius manu ſit perſcriptus; nempe, quia principis vel maximi, & potentiſsimi omnino intereſt, ne hæc vulgentur; ſed iis tantùm palam fiant, quos ipſe ſuis conſiliis intimos habet; ac Tyberij exemplum ſibi proponat, qui ſtatim vt principatum iniit, eum libellum, quo hæc omnia cõtinebantur, in Senatu proferri, recitarique iuſsit. id autem ab Tyberio ea re factum eſſe puto, vt intelligeret ſenatus, quamuis maxima eſſet imperij moles, ipſum tamen, quia ab Auguſto collega imperij aſſumptus, & in partem curarum vocatus eſſet, experiendóque ei præeſſe didiciſſet, vnum è tot optimatum, ac ſenatorum numero, tanto oneri ſuſtinendo parem fore.*

d *Etiam in magnis imperiis non deſunt neceſsitates, quas princeps omnino ſcire debet, vt largitionibus abſtinere, manumque contrahere, quando opus eſt, ſciat: itemque ſua liberalitate, ac benignitate homines ſibi deuinciat, cum vnde id fieri poſsit, erit.*

e *Cenſebat Auguſtus (vt teſtis eſt Xiphil. ex Dione in Auguſto) populum Romanum debere eſſe contentum rebus præſentibus, quòd tam longè, latéque patens imperium vix vlla cuiuſquam mortalis cura diu tutari poſſet. Hinc diligenter obſeruent principes id, quod apud ipſos eſt loco paradoxi, etſi veriſsimum eſt; Non eò omnes ipſorum curas, & cogitationes referei debere, vt ſuæ ditionis fines quàm longiſsimè poſſunt, proferant, ſed vt iis terminis, ac finibus, qui longè omnium tutiſsimi ſunt, imperium circumſcribant ſuum, atque hac ratione eius perpetuitati conſulant. nam ampliſsima quæque imperia vix poſſunt vnius aut principis, aut Senatus cura, conſilys, & auctoritate regi; multoque pluribus fortunæ caſibus obnoxia eſſe conſtat, quàm quæ mediocria ſunt. denique magnitudine ita laborant ſua, vt vno impetu corruant. Siquidem difficilis in perfecto mora eſt. quod non accidere ſolet iis imperiis, quorum principes induſtriæ, vigilantiæ, curæ ſuæ locum ita relinquunt, vt non tam omnium ſe potiri glorientur, quàm in eo ſtatu imperium ſuum, & ſe ipſos eſſe, vt virtute ſperent ſe id, quod nondum habent, conſequi poſſe. nam qui ita omnium potitur, vt nihil ſit vltra quod ſperet, is extollere ſe non poteſt: quin potius ſocordia adeò ſeneſcit, vt imperij ipſius, licet longè latéque patentis, interitus ſit certiſsimus.*

conſilium, coercendi intra terminos imperij, incertum [a] metu, an per inuidiam. Inter quæ ſenatu ad infimas obteſtationes procumbente, dixit fortè Tyberius, ſe, [b] vt non toti Reipub. parem, ita quæcunque pars ſibi mandaretur, eius [c] tutelam ſuſcepturum. Tum Aſinius Gallus, Interrogo, inquit, Cæſar quam [1] partem Reip. mandari tibi velis? [d] Perculſus improuiſa interrogatione paulùm reticuit, dein collecto animo reſpondit: [e] Nequaquam decorum pudori ſuo legere aliquid, aut euitare, ex eo, cui in vniuerſum excuſari mallet. Rurſum Gallus ([f] etenim [g] vultu offenſionem coniectauerat) non idcirco interrogatum ait, vt [h] diuideret, quæ ſeparari nequirent: ſed vt ſua confeſſione argueretur, [i] vnum eſſe Reip. corpus, atque vnius animo regendum. Addidit laudem de Auguſto, Tyberiumque ipſum victoriarum ſuarum, [k] quæque in toga per tot annos egregiè feciſſet, admonuit. [l] Nec ideo iram eius leniuit

1 Quænam, & quot eſſent hæ reip. partes, vide Dionem. li. 57.

OBSERVATIONES.

a *Princeps nouus, idémque prudens nunquam non aut metuit, aut inuidet. metuit, ne ſua culpa de imperio aliqua diminutio fiat, cúmque id meritò, ſibi adſcribi poſſit, ea rei ſit ſibi infamiæ. Hinc fit vt contentus eo, quòd remp. oppreſſit, rerúmque ſolus potitur, plerunque abſtineat bellis externis: ne quod arte, & fortuna duce eſt adeptus, id ſibi ab irato Marte eripiatur. hanc ob cauſam paci tantum ſtudet, eámque populo præſtare pergit; in quo vno ipſum elaborare debere ſupra ſuo loco obſeruaui. Inuidet autem iis, quorum opera magnis in rebus vti neceſſariò debet. Ac ne ab his auctum imperium dici poſſit, ſuáque ipſi in manu habeant validos exercitus, ac proinde ipſum depellant (id quod inſequentibus Tiberij ætatem temporibus non ſemel accidit) nihil quicquam magni momenti illis committit. non ergo mirum eſt, ſi, has ob cauſas, Auguſto fuit in animo coercere imperium.*

b *Facilius eſt partem Reip. regere, quàm toti præeſſe.*

c *Quibus mandata eſt Reſp. ſciant, ſe tutores, non dominos eſſe. proinde ſi tutori, exacto tempore tutelæ, reddenda eſt ratio ſuæ adminiſtrationis ipſi minori, eccui mirum ſit, ſi princeps is, qui tanquam prædo priuatos euertit fortunis, ſuóque arbitratu, vt infenſiſſimus hoſtis, in rep. graſſatus eſt, tandem ab eodem populo ſua ſede deturbatur? Sic lib. 12. Claudius cùm Meherdatem alloqueretur, eique daret præcepta, admonuit, vt non dominationem, & ſeruos, ſed rectorem, & ciues cogitaret. Denique, id agere debet princeps, vt ſibi quidem poteſtatem populi, ſed non in populum datam eſſe oſtendat.*

d *Etiam magni viri improuiſa interrogatione perturbantur.*

e *Non ſatis ſibi conſtare videtur is, qui cui rei ſe in vniuerſum excuſari vult, eius rei partem ſibi ipſe legit.*

f *Tunc demum verè offendimus, cùm, cuius mentem nouimus, huius verba captamus. Sic Cic. 1. in Cat. quid expectas autoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perſpicis?*

g *Amicus principis, ſi principem aliqua re offenſum eſſe videt (offenſio vultu eſt coniectanda) eius iram continuò qua re maximè poteſt, leniat. potiſſimùm verò caueat, ne principem inepta, aut intempeſtiua interrogatione, verbiſue aſperioribus offendat. quòd ſi inter loquendum aliquid ei excidit, quo dicto, aut facto meritò is offendi potuerit, continuò ſua verba aliò detorqueat, alióque ſenſu ab ſe prolata eſſe affirmet, quàm quo ea princeps eſt interpretatus.*

h *Quæ ſeparari nequeunt ea diuidi non debent.*

i *Qui monarchiæ fauent hoc argumento plerunque vtuntur, vt dicant; cùm vnum ſit Reip. corpus vnius animo regendum videri.*

k *Egregie geſta in toga victoriis æquantur.*

l *Vana eſt adulatio poſt offenſionem. vel ſic, ſemel offenſus princeps adulatione non placatur.*

pridem inuiſus, tanquam[a] ducta in matrimonium Vipſania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tyberij vxor fuerat, pluſquam ciuilia agitaret, Pollioniſque, Aſinij patris[b] ferociam retineret. Poſt quæ L. Arruntius haud multum diſcrepans à Galli oratione perinde offendit, quanquam Tyberio nulla vetus in Arruntium ira;[c] ſed diuitē,[d] promptum artibus egregiis, &[e] pari fama publicè ſuſpectabat. Quippe Auguſtus[f] ſupremis ſermonibus cùm tractaret,[g] quinam adipiſci principē locum, ſuffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel idem poſſent cuperentque, M. Lepidum dixerat ' capacem, ſed aſpernantem, Gallum Aſinium auidum & minorem, L. Arruntium non indignum, & ſi caſus daretur, auſurum. De prioribus conſentitur. pro Arrunrio quidam Cn. Piſonem tradidere. omneſque, præter Lepidum, variis mox criminibus,[h] ſtruente Tyberio, circumuenti ſunt. Etiam Q. Haterius & Mamercus Scaurus ſuſpicacem animum perſtrinxere. Haterius cùm dixiſſet,[i] quouſque

' Sic lib. 1. hiſt. omnium conſenſu capax imperij.

O B S E R V A T I O N E S.

a *Qui principis affinitatem ambit, plus quàm ciuilia, hoc eſt, altiora, quàm ciuem facere par eſt, ſpectare videtur. cum ea affinitate ſe quoque ad principum numerum quodammodo adſcribat.*

b *Ad filios non ſolùm hæreditas earum rerum, quæ aut ſoli ſunt, aut mouentur, peruenit, verùm etiam perraro virtutum, ſæpiſſimè vitiorum, & cupiditatum. ideo non eſt mirandum, ſi ex patre feroci filius pari quoque ferocia naſcitur.*

c *Diuites prompti artibus egregiis, ac celebres homines nouis principibus plerunque ſunt ſuſpecti: nam cùm vtraque re plurimùm poſſint, velle etiam, aut audere videntur tentare ea, quæ plus, quàm ciuilia ſupra dixit Tacit.*

d & e *Tria omnino deſiderantur in eo, qui res magnas ſpectat, & teneat; quorum primæ ſunt diuitiæ; quæ quidem per ſe haud multum vtique poſſunt, ſi non ad his alterum quoque accedit, nempe, artes egregiæ, quæ vnæ docent opulentum hominem diuitiis vti. Atqui horum vtrumque eſt tanquam gladius in vagina, ſi ignoratur is, penes quem ſunt: itaque ex his celebritas famæ colligi debet, qua multitudinis fauor haud dubiè conciliatur.*

f *Plerunque ſupremi principum ſermones memoriæ mandantur.*

g *Sciendum eſt, tria eſſe hominum genera eorum, quorum mentio ita fit, vt hominum quibus munia reip. committi debent; quidam enim ſuffecturi, i. capaces in adminiſtratione reip. verſari nolunt. alij etſi impares, & minores, tamen volunt (quod genus hominum longè lateque patet) Alij etiam reperiuntur, qui iidem & poſſunt, & cupiunt, & ſi caſus detur, audent. Quod ſi princeps eos quibus cum res ipſi eſt, noſcet ita, vt quod ad genus redigi vnuſquiſque debeat, ſciat, bonis haud dubiè miniſtris vtetur, nec ſe in eo deceptum eſſe poſtea queri poterit.*

h *Tyrannus iis, quos imperio digniores iudicari, quàm ipſe eſt, videt varia crimina ſtruit, eoſque tandem circumuenit.*

i *Hæc verba etſi ita accipi poſſunt, ac ſi dicat; cur non continuò, omiſſa omni cunctatione, te caput reip. hoc eſt, imperij Romani principem eſſe profiteris? tamen Tiberius ſuſpicioſiſſimus homo offenſus fuit duobus his verbis, caput reip. quippe aliud eſt, eſſe caput reip. & aliud eſſe dominum, & monarcham. nam vbi omnia ſunt in poteſtate vnius, ibi remp. nullam eſſe conſtat. Siquidem appellatione reip. deſignatur libertas, vt docent multa loca Taciti. libertate autem nihil neque grauius, neque odioſius dici poteſt ei, qui remp. oppreſſit. itaque non mirum eſt, Tiberium, eo potiſſimùm loco, ac tempore, quo potentiam & principatum ſuum, conſenſu Senatus & pop. Romani firmare volebat, vel ſola libertatis & veteris reipub. mentione grauiter offenſum eſſe.*

patietis Cæſar non adeſſe [a] caput reipub? Scaurus quia dixerat, ſpem eſſe ex eo, non irritas fore ſenatus preces, [b] quod relationi conſulum, iure tribunitiæ poteſtatis, [c] non interceſſiſſet. In Haterium ſtatim inuectus eſt. Scaurum, cui [a] implacabiliùs iraſcebatur, [d] ſilentio tranſmiſit. Feſſuſque clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum, flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi à ſe imperium, ſed vt negare, & rogari deſineret. Conſtat Haterium, cùm deprecandi cauſa palatium introiſſet, ambulantiſque Tyberii genua [a] aduolueretur, prope à militibus interfectum, quia Tyberius caſu, an manibus eius impeditus, prociderat. Neque tamen periculo talis viri mitigatus eſt, donec Haterius Auguſtam oraret, eiuſque [e] accuratiſſimis precibus protegeretur. Multa patrum & in Auguſtam [f] adulatio, [g] alij parentem, alij matrem patriæ appellandam, plerique vt nomini Cæſaris adſcriberetur, [h] Iuliæ filius, cenſebant. Ille [i] moderandos fœminarum honores dictitans, eadémque ſe [k] temperantia vſurum in his, quæ ſibi tribuerentur,

a Sic lib. 3. hiſt. in[illegible] graues ſimultates, quas Antonius ſimplicius, Mutianus callidè, eóque implacabiliùs nutriebat.

a Sic lib. 4. hiſt. et plebe Alexandrina quidam oculorum tabe notus genua eius aduoluitur. ſic Vatere. lib. 2. hiſtor. genibus eius aduolutus eſt.

OBSERVATIONES.

a *Princeps eſt caput Reip.*

b *In ſenatu ſententiæ de eo dicebantur quod Conſules ad eum retuliſſent. Retulerant autem, vt ex his verbis colligitur, vt S. C. fieret, quo S. C. Tiberius renunciaretur princeps. cui relationi poterat is, cum Tribunus plebis eſſet, intercedere, hoc eſt, impedire quominus ſententiæ ea de re dicerentur. id quod cùm non feciſſet, apertè ſatis qua mente eſſet, declarabat; nam principatum adipiſci flagrantiſsimè cupiebat. Stultè itaque Mamercus Scaurus, qui arguit id à Tiberio, cùm poſſet, non eſſe factum, quod ſi factum eſſet, hoc eſt, ſi relationi Conſulum ab ipſo interceſſum eſſet, princeps non foret. nam his verbis artem Tiberij, quam is occulere ſummè ſtudebat, in apertum proferebat. Itaque præſtat omnino tacere, quàm ea coram principe, aut de principe loqui, præſertim non neceſſaria, quæ poſſunt illius animum ſuſpicacem perſtringere.*

c *Qui remp. opprimit, huius verba ſint modeſtiæ plena. cæterùm nihil committat quominus ad id, quod vult, perueniat. atque imitetur Tiberium, qui in ſenatu variè diſſerebat de magnitudine imperij, cenſebátque in ciuitate tot illuſtribus viris ſubnixa non ad vnum omnia deferri oportere. qui tamen cùm Cōſules de eius principatu ad ſenatum retuliſſent, ei relationi nequaquam, cùm poſſet, interceſsit.*

d *κρείσσων γὰρ βασιλεὺς, inquit Calchas Teſtorides apud Homer. Ιλια. α. ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ, εἴπερ γὰρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ, ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον ὄφρα τελέσσῃ ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι. planiſsimè. nam cui principes implacabiliùs iraſcuntur, cum hoc non verbis diſceptare ſolent; ſed odium vſque eò alto condunt pectore, quoad circumueniendi, perdendíque hominis tempus adſit. Itaque obſeruandum eſt; factis, aut verbis ſemel offenſum principem vix vnquam mitigari.*

e *Accuratis matrum precibus filij valde mitigari ſolent.*

f *Adulatio non modò perſonam principis, verùm etiam eos omnes, qui auctoritate apud ipſum plurimùm poſſunt, circunſtat.*

g *Ineunte principatu nullus adulandi modus eſt.*

h *Summi honores qui fœminæ, atque adeò matri principis tribui poſſunt, hi ſunt, nempè, vt parens, materue patriæ appelletur; aut vt nomini principis adſcribatur, N. filius.*

i *Qui impotentem animum gerunt, cuiuſmodi ſolent eſſe fœminæ, his non plus honorum, & potētiæ tribui, quàm capere poſſunt, debet.*

k *Nouus princeps in ijs honoribus, qui ſibi tribuuntur, magna temperantia vti debet.*

cærerùm anxius inuidia, & muliebre faſtigium [a] in diminutionem ſui accipiens,ne lictorem quidem ei decerni paſſus eſt:aramque adoptionis, & alia huiuſcemodi prohibuit. [b] At Germanico Cæſari proconſulare imperium petiuit;[c] miſſique legati qui deferrent, ſimul [d] mœſtitiam eius,ob exceſſum Auguſti,ſolarentur. quo minus idem pro Druſo poſtularetur, ea cauſa,quòd deſignatus conſul Druſus,præſensque erat.Cãdidatos prȩturæ duodecim nominauit, numerum ab [e] Auguſto traditum: & hortante ſenatu,vt augeret,[f] iureiurando obſtrinxit,ſe nõ exceſſurum. Tum primùm è campo comitia ad [g] patres trãſlata ſunt.Nam ad eam diem,etſi potiſſima arbitrio principis, quædam tamen ſtudiis tribuum fiebant. Neque [h] populus adẽptum ius queſtus eſt, niſi inani [i] rumore:& ſenatus largitionibus ac precibus ſordidis exolutus, libens tenuit, [k] moderante

·OBSERVATIONES.·

a *Obſeruent principes,ſibi imprimis cauto opus eſſe, ne cui mortalium, quiſquis ille eſt, ac ne parẽtibus quidem maiores, quàm ipſi vſque adepti ſunt,honores decerni patiantur. quicquid enim faſtigij apud alios eſt, id haud dubiè vertitur in diminutionem ſui. Quin & illud addo; Quò magis propinqui, & affines principis erecti ſunt in ſpem adipiſcendi ſummos honores, tantò impenſius principem eniti debere vt eos deprimat; adeò vt nunquam non eos ſibi ſubiectos deſpectet;illi autem ipſum ſuſpiciant. Tiberius certè matri ne lictorem quidem decerni paſſus eſt.*

b *Quem princeps ob genus,ac virtutem,principatum,regnúmue adipiſci poſſe,ſi modò velit, videt, huic vt non maxima quæque concedere, ita & multa vltro tribuere debet. Siquidem ex nimia amoris ſignificatione, verendum eſt,ne is inſolens, ac principi ipſi intolerandus euadat. contra etiã ſi ſpretus, contemptúſque ſit, eò vſque irritetur, vt id tandem, quod ſe poſſe ſperat,audeat.*

c *Nihil eſt tam vſitatum, ac tritum, quàm dignitates abſentibus per legatos mitti poſſe.*

d *Mittuntur etiam legati ad propinquos principis defuncti; nempe, ad ſolandam eorum mœſtitiam propter illius obitum.*

e *Conſultè faciet princeps,ſi non mutabit, quoad eius fieri poteſt,ea, quæ à defuncto principe, cui ipſe in principatu ſucceſſit, gratiſſimæ memoriæ homine inſtituta, & obſeruata ſunt.*

f *Libero iureiurando quemque obſtringi conſtat.*

g *Ea eſt natura principatus, vt populo eripiat ius ſuffragii ferendi; illudque transferat ad paucos principi deuinctos.*

h *Nouus princeps etſi in eo totus eſſe debet, vt, quacunque ratione poteſt,omnia ad ſe vnum trahat, tamen id ſenſim facere debet, ne ob repentinam ſtatus mutationem, vno omnium ore tyrannus, hoc eſt, reip. hoſtis iudicetur,ac proinde parum ſuæ & vitæ, & exiſtimationi conſulat.Certè Auguſtus ius ſuffragij ferendi populo non eripuit quidem, ſed id dedit operam, vt potiſſima quæque arbitrio ſuo adminiſtrarentur. id quod cùm ſuis artibus,ſuáque potentia adeptus eſſet, potuit Tiberius paruo negotio, quod reliquum erat, perficere, nempe, eripere populo priſtinæ libertatis immemori ius ſuffragij ferendi.quod cùm reuera eſſet inane,ſiquidem maximæ quæque res ab vnius principis voluntate pendebant, non mirum eſt, ſi ſpeciem & imaginem hanc libertatis veriùs, quàm libertatem,ab Auguſto per ludibrium relictam ſibi eripi nequaquam populus eſt queſtus.*

i *Princeps vt populi conſenſum non ſpernere,ita inani eiuſdem rumore commoueri non debet.*

k *Qui recens oppreſſit remp. id agere debet, vt ipſe vnus magiſtratus creet eos, qui ſibi ab ſenatu commendantur. Sic enim potentioribus ſatisfacit, ſibique illos deuincit,qui quam obtinent dignitatem ipſi acceptam referunt.hi autem qui deſignantur, ſeu commendantur debent eſſe pauci; ne, cùm paucos creari oporteat,multi,qui repulſam paſſi ſunt,ſe ſpretos eſſe queri poſſint.*

Tyberio, ne plures, quàm quatuor cādidatos commēdaret, ſine repulſa & ambitu deſignandos. Inter quæ tribuni plebei petiuere, vt proprio ſumptu ederēt ludos, qui de nomine Auguſti Faſtis additi Auguſtales vocarētur. ſed decreta pecunia ex ærario, vtque per circum triumphali veſte vterentur. curru vehi haud permiſſum. Mox celebratio annua ad prætorem tranſlata, cui inter ciues, & peregrinos iuriſdictio eueniſſet. Hic rerum vrbanarum ſtatus erat, cùm Pannonicas legiones ſeditio inceſſit, nullis nouis cauſis, niſi quod [a] mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello [b] ſpem præmiorum oſtendebat. Caſtris æſtiuis tres ſimul legiones habebantur, præſidente Iunio Blæſo, qui fine Auguſti, & initiis Tyberij auditis, ob iuſtitium, aut gaudium [c] intermiſerat ſolita munia. Eo principio [d] laſciuire miles, diſcordare, peſſimi cuiuſque ſermonibus præbere aures, denique luxum & otium cupere, [e] diſciplinam & laborem aſpernari. Erat in caſtris Percennius quidam, [f] dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, [g] procax lingua, & miſcere cœtus hiſtrionali ſtudio doctus. [h] Is imperitos animos, & quænam poſt Auguſtum militiæ conditio ambigentes, impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut flexo in veſperam die, & dilapſis melioribus, deterrimum quenque congregare. Poſtremò promptis iam & aliis ſeditionis miniſtris, velut concionabundus interrogabat, cur [i] paucis centurionibus,

OBSERVATIONES.

a *Principatu nondum planè confirmato, & corroborato, mutationem principis apud milites licentiam turbarum creare ſatis conſtat.*

b *Qui ex ciuilli bello victor redire ſtudet, quod vi non poteſt, id arte det operam vt aſſequatur. atqui inter cæteras artes, quæ ad eam rem ſunt neceſſariæ, hæc, ſcilicet, inter præcipuas connumeratur, vt validos exercitus magna ſpe præmiorum ad ſuas partes pertrahat.*

c *Simulatque imperator ſolita munia intermittit, laſciuire miles incipit; nullumque non mali genus in exercitu oritur.*

d *His gradibus ſenſim ad ſeditionem peruenitur; laſciuia, diſcordia, ſeditioſo cuique præbendo aures, luxu, otio; quæ omnia ſunt contraria diſciplinæ, & labori.*

e *Militia duabus potiſſimùm rebus nititur; diſciplina & labore.*

f *Obſeruet is, cui id negotij datum eſt, vt exercitum conſcribat, Militiam vſque eò eſſe ſacroſanctam, vt in eam aſſumi infames perſonas, id verò perquam indignum ſit. ſiquidem vix fieri poteſt, vt quiſque non eas artes in caſtra conferat, quas tenet. quod ſiquis artē ludicram, priùs quàm miles eſſet, profeſſus eſt, eccui dubium eſt, quin aliquando ea abutatur ad corrumpendam diſciplinam militarem? At hiſtriones eſſe infames docet Iuriſconſultus in tit. ff. de his qui not. infam.*

g *Procacitas linguæ obſcurum hominem, maliſque artibus imbutum arguit.*

h *Hic eſt ſeditioſorum hominum mos, vt animos imperitos impellant nocturnis colloquiis, aut iam appetente nocte, ac dilapſis melioribus deterrimum quemque congregent.*

i *Seditioſi homines, rerumque nouarum cupidi ſolent verbis extenuare numerum, ac vires eorum, qui cæteris imperant. qui ſi cum obedientium ingenti multitudine conferantur, perpauci, ac proinde cæteris impares reperientur. eandem propemodum fuiſſe orationem Manlij ad plebem Romanam teſtis eſt Liu. lib. 6. hiſtor. ab vrbe cond.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

pauciotibus ttibunis, in modum[a] ſeruorum[b] obedirent? quando auſuros expoſcere remedia, niſi[c] nouum, & nutantem adhuc principem precibus,[d] vel armis adirent? ſatis per tot annos[e] ignauia peccatum, quòd tricena, aut quadtagena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore, tolerent: ne dimiſsis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos,[f] alio vocabulo, eoſdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus vita ſuperauerit, trahi adhuc diuerſas in rerras, vbi[z] per nomen agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant.[g] Enimuero militiã ipſam grauem,[a] infructuoſam: denis in diem aſſibus animam & cotpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hyemem, exercitas æſtates,[h] bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiterna: nec aliud leuamentum, quàm ſi certis ſub legibus militia inirerur; vt ſingulos denarios meterent;[i] ſextuſdecimus ſtipendii annus finem adferret; ne vlrra ſub vexillis tenerentur, ſed iiſdem in caſtris præmium pecunia ſolueretur. An prætorias cohortes quæ binos denarios acceperint, quæ poſt ſexdecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum ſuſcipere? non obtrectari à ſe vrbanas excubias, ſibi tamen[k] apud hottidas gentes è cõtuberniis hoſtem aſpici.[l] Adſtrepebar vulgus diuetſis incitamentis; hi uerberum notas, illi caniciem, plurimi detrita

z Ita loquitur lib 12. an vt æmulationis ſuſpectos per nomen obſidum amoueret.
a Sic lib. 1 hiſt. diuque inirn ctuoſam, & aſ peram militiã tolerauerat.

OBSERVÁTIONES.

a *Non omne imperium vnius & eiuſdem eſt naturæ. nam aut imperamus iis, qui noſtri ſunt. in hos autem poſſumus vti patria poteſtate, aut ea, quæ eſt dominorum in ſeruos: aut iis præfecti ſumus, qui aut vltro, aut mercede nobis, aut reip. operam præſtant. ab his autem ſiquid præter id, quod æquum eſt, poſtulatur, de eo nemini dubium eſt, quin meritò conqueri ad quos ea res pertinet, poſsint.*

b *Subiectu principum & militibus nihil eſt æquè odioſum ac ſeruitus.*

c *Multo minori negotio princeps nouus, & adhuc nutans euerti poteſt, quàm is, qui principatum firmis iam ſubſidiis muniit.*

d *Duabus omnino rationibus id, quod volumus, conſequimur; precibus; aut, vbi his parum procedit, vt quicquam agamus, vi. quòd ſi cum principe res eſt, illas ſubiecti, hanc adhibent ſeditioſi.*

e *Ignauia eſt ſimulachrum patientiæ; ſiquidem illa eſt vitium affine huic, quæ connumeratur inter maximas virtutes.*

f *Lepidè interdum imperator in exercitu, & princeps in rep. fruſtrari homines poſſunt, magis mutandis nominibus earum rerum, ob quas tumultus excitantur, quàm res ipſas. ſic enim nihilominus quod volunt, peragunt; & iis quibuſcum ipſis res eſt, ſatisfaciunt.*

g *Querelæ militum elegantiſsimè à Tacito his verbis deſcribuntur; enimuero militiam. &c.*

h *Mali, atque ignaui milites neque bellum, neque pacem pati poſſunt; illud nimis atrox; hanc ſterilem appellant.*

i *Qui ſexdecim annos militauit, is miſsione dignus videri poteſt.*

k *Haud dubiè multò grauior eſt militia apud exteras, longinquas, eáſque horridas gentes, vbi multa damna toleranda ſunt, quàm in patria, & apud penates ſuos.*

l *Vulgus ad deterrima quæque ſe libenter adplicat, præſertim cùm accedunt incitamenta, quibus eò impelli poteſt.*

tegmina,& nudum corpus exprobrantes. Poſtremò eò furoris venere, vt tres legiones [a] miſcere in vnam agitauerint. Depulſi [b] æmulatione,quia ſuæ quiſque legioni eum honorem quærebant,aliò vertunt, atque vnà tres aquilas,& ſigna cohortium locant, ſimul cõgerunt cæſpites, extruunt tribunal,quò magis conſpicua ſedes foret. Properantibus Blæſus aduenit,increpabatque,ac retinebat ſingulos,clamitans, mea potiùs cæde imbuite manus: [c] leuiore flagitio legatum interficietis, quàm ab imperatore deſciſcitis:aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus pœnitentiam adcelerabo. Aggerebatur nihilominus cæſpes. iamque pectori vſque adcreuerat,cùm tandem peruicacia victi incœptum omiſere. Blæſus [d] multa dicendi arte, [e] non per ſeditionem & turbas deſideria militum ad Cæſarem ferenda ait: [f] neque veteres ab imperatoribus priſcis, neque ipſos à diuo Auguſto tam noua petiuiſſe, & [g] parum in tempore, incipientes principis curas onerari. Si tamen tenderent in pace tentare quæ ne ciuilium quidem bellorum victores expoſtulauerint, cur contra [h] morem obſequii, [i] contra fas [k] diſciplinæ vim meditentur? decerne-

OBSERVATIONES.

a *Quemadmodum qui aliquem infringere ſtudet, ei danda eſt opera, vt illius vires, quà poteſt, diſtrahat;ita qui magnum,ac periculoſum aliquod facinus aggrediuntur, hi quicquid habent virium, quibus nituntur,quaſi vnum in corpus redigere debent, ne perrumpi poßint. cæterùm nouarum rerum auctor conſultè faciet, ſi ſuarum partium homines ita miſcebit vt,quid quiſque ſeorſim ab cæteris aut dixerit,aut egerit,non internoſci queat;ne poſt victoriam aliquos,ac nimium fortaſſe multos præmiis donare,ob diſcretam virtutem,& manifeſtius ſpectatam,cogatur; aut ſi fortè res malè cadat,in præcipuos aliquos turbarum auctores grauius animaduerti ab eo principe, qui eo facto læſus eſt,poßit; tanquam in eos qui non publica omnium cauſa continentur; ſed qui,quòd inter cæteros noſcitari potuerunt,ipſi ſua quoque & dicta, & facta præſtare debent.*

b *Aemulatio honoris,quem quiſque ſibi potiùs, quam alij tribui vult,plus vtique poteſt,quàm furor, & ſeditio.*

c *Leuiore flagitio interficitur legatus,ſeu quis alius dux exercitus, quàm deficitur ab imperatore, ſiue principe. hoc eſt, nullum licet atrocißimum crimen tantum eſt, vt cum eo comparari poßit,cùm læditur maieſtas principis deficiendo ab eo.*

d *Perpaucos reperias egregios fuiſſe imperatores,qui non ijdem multa dicendi arte præſtiterint.*

e *Nec populi, nec militum deſideria per ſeditionem, & turbas ad principem,ſeu imperatorem deferri oportet. idque adeò verum eſt, vt, quod iuſtum deſiderium fortaſſe eſt, illud ipſum vis, & ſeditio iniquißimum reddat. Siquidem omnibus in rebus, quæcunque tandem illæ ſunt, non magis quod agitur, quàm qua ratione, quaque arte quidque agatur, attendi & ſolet,& debet.*

f *Veterem, & recentem hiſtoriam tenere debet imperator, vt ex ea promere exempla, prout res poſtulabit,poßit.*

g *Planè iniquus, & impudens eſt is, qui nouis, & inuſitatis petitionibus incipientes principis curas onerat.*

h *Quemadmodum obſequio ſubiectorum nititur principis maieſtas,ac proinde ſecuritas reip. ita obſequium militum eſt fundamentum diſciplinæ militaris; quo ſublato militiam atque adeo imperium intercidere conſtat.*

i *Illud ipſum repeto quod paulò ante obſeruaui; omnia, quæcunque ab ſubiectis in principem, aut ab exercitu aduerſus imperatorem per vim aguntur,fieri contra fas.*

k *Exercitus in omnibus, etiam grauißimis poſtulatis,morem obſequij, & diſciplinam militarem retinere debet.*

rent [a] legatos,[b] ſeque coram mandata darent. Adclamauere vt filius Blæſi tribunus legatione ea fungeretur, peteretque militibus miſſionem ab ſexdecim annis:[c] cætera mandaturos vbi prima proueniſſent. Profectò iuuene modicum otium: ſed ſuperbire miles, quòd filius legati orator publicæ cauſæ, ſatis oſtẽderet,[d] neceſſitate expreſſa, quæ[e] per modeſtiam non obtinuiſſent. Interea manipuli ante cœptam ſeditionem Nauportum miſsi,[f] ob itinera, & pontes, & alios vſus, [g] poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla conuellunt, direptiſque proximis vicis, ipſoque Nauporto, quod municipii inſtar erat, retinentis centuriones [h] inriſu & contumeliis, poſtremò verberibus inſectantur, præcipua in Aufidienum Rufum præfectum caſtrorum ira, quem direptum vehiculo ſarcinis grauant, aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitantes, an tam immenſa onera, tam longa itinera libenter ferret? Quippe Rufus[i] diu manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus, antiquam, duramque militiã reuocabat, inuictus operis ac laboris, & eò immitior quia tolerauerat. Horum aduentu redintegratur ſeditio, & vagi circumiecta populabantur. Blæſus paucos maximè præda onuſtos[k] ad terrorem cæterorum adfici verberibus, claudi carcere iubet. Nam etiam tum legato à centurionibus, & optimo quoque manipulariũ parebatur. Illi obniti trahentibus, prenſare circunſtantium genua, ciere modò nomina ſingulorum, modò centuriam quiſque cuius manipularis erat, cohortem, legionem,

OBSERVATIONES.

a *Per legatos omnia legitimè aguntur.*

b *Ad militarem diſciplinam pertinet, dare operam, ne quidquam exercitus agat, niſi coram, & præſente, & ſi fieri poteſt, auctore imperatore.*

c *Multa & maxima petiturus obſeruet, non omnia ſimul peti oportere; ſed gradatim; atque ita vt, quæ faciliùs impetrari poſſe videntur, priùs petat: quæ vbi prouenerint, tum demum illa, quæ difficiliùs obtineri poſſunt, tentare tendat.*

d *Tum maximè ſuperbiunt homines cùm, quæ abiecta modeſtia, per vim, ſunt expreſſa, procedũt.*

e *Interdum neceſsitate exprimuntur quæ priùs per modeſtiam obtineri non potuerant.*

f *Quàm ſæpiſsimè apud veteres ſcriptores obſeruari poteſt, ad militarem diſciplinam & hoc pertinuiſſe, vt milites ipſi ſibi itinera, pontes, aliáque eius generis, cuiuſmodi ſunt, aggeres, vallum, foſſæ, turres, aliaque conficerent, & reficerent, ſecus quàm hodie fit. quippe ne miles otio corrumperetur, pacientiâ laborum durari eum oportere maximus quiſque vir ſemper exiſtimauit.*

g *Similes à ſimilibus ad deterrima quæque facilè impelluntur.*

h *Hi ſunt gradus iniuriæ; inriſus; contumelia; verbera.*

i *Is demum qui cæterũ præficiatur dignus eſt, non qui, vt hodie mos eſt, priùs imperat, quàm antea obtemperauerit, ſed quem ab infimo ad ſupremos militiæ gradus propria virtus euexit. hic certè quia labores militares aliquando tulit, cùm quos ad bellum ducat, ſunt, non corruptam, ac deprauatam, cuiuſmodi cuperent ignauĩ milites, ſed inuictus, ſcilicet, operis, ac laboris, antiquam, duramq́ue militiam, cuius ope res maximæ geruntur, reuocat.*

k *Seditione in exercitu coorta, dux, ſeu imperator in paucos animaduertere debet ad terrorem cæterorum. in quos autem animaduertit, ij eſſe debent, qui in eo ſcelere deprehenſi ſunt, cuius nulla, ne apud furentes quidem excuſatio reperiri poteſt; exemplo Blæſi, qui præda onuſtos puniit, quia in eo peccatum eſſe aduerſus diſciplinam militarem inficiari nemo poterat.*

eadem

eadem omnibus imminere clamitantes: ſimul probra in legatum cumulant, cœlum, ac deos obteſtantur; [a] nihil reliqui faciunt, quò minus inuidiam, miſericordiam, metum, & iras permouerent. Adcurritur ab vniuerſis; & carcere effracto, ſoluunt vincula: [b] deſertoreſque, ac rerum capitalium damnatos ſibi iam miſcent. Flagrantior inde vis, [c] plures ſeditioni duces. & Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blæſi adleuatus circunſtantium humeris apud turbatos, & quid pararet intentos; Vos quidem, inquit, his innocentibus, & miſerrimis lucem & ſpiritum reddidiſtis, ſed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem miſſum ad vos à Germanico exercitu de communibus commodis, nocte proxima iugulauit per [d] gladiatores ſuos, quos in exitium militum habet atque armat? Reſponde, Blæſe, vbi cadauer abieceris. [e] ne hoſtes quidem ſepulturam inuident. cùm oſculis, cùm lacrimis dolorem meum impleuero, me quoque trucidari iube, dum, interfectos nullum ob ſcelus ſed quia vtilitati legionum conſulebamus, ii ſepeliant. Incendebat hæc fletu, & [f] pectus atque os manibus verberans: mox diſiectis, quorum per humeros ſuſtinebatur, præceps, & ſingulorum pedibus aduolutus, tantum conſternationis inuidiæque conciuit, vt pars militum, gladiatores qui è ſeruitio Blæſi erant, pars cæteram eiuſdem familiam vincirent; alii ad quærendum corpus effunderentur; ac nî properè neque corpus vllum reperiri, & ſeruos, adhibitis cruciatibus, abnuere cædem, neque illi fuiſſe vnquam fratrem pernotuiſſet, haud multum ab exitio legati aberant. Tribunos tamen, ac præfectum caſtrorum extruſere. Sarcinæ fugientium direptæ. & centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, ac rurſus aliam poſcebat. Cæteros latebræ texere, vno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus, [g] ob promptum ingenium. Quin ipſæ inter ſe legiones octaua &

OBSERVATIONES.

a *Hic eſt mos illorum, quos propria flagitia debitis offerunt ſuppliciis, vt eos ſibi in auxilium aduocent, quos ipſos eadem, aut grauiora meritos intelligunt.*

b *Seditio ſæpe multis, quorum de vita, ob flagitia, actum erat, opem tulit.*

c *Si non initio ſeditio compeſcitur, adeò crebreſcit, vt, pro vno plures ei duces exurgant.*

d *Odioſum atque adeò turpe eſt, vti opera aliorum, quàm militum, in bello: niſi id neceſſitas ſuadet. gladiatores certè inde amoueri procul dubio debent. id quod alius Taciti locus apertè docet, lib. 2. hiſtor. ac deforme, inquit, inſuper auxilium, duo millia gladiatorum, ſed per ciuilia arma etiam ſeueris ducibus vſurpatum.*

e *Hoſtis hoſti ſepulturam non inuidet.*

f *Non temperare manus à pectore, & ore, eſt animi valde impotentis argumentum, atque adeò eius, qui nihil minus ſentit, quàm id, quod videri vult.*

g *Quidam promptum ob ingenium maximis perſæpe periculis eripiuntur.*

quintadecuma ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum, illa morti depoſcit, quintadecumani tuentur, ni miles Nonanus preces, & [a] aduerſum aſpernantis minas interieciſſet. Hæc audita, quanquam abſtruſum, & triſtiſsima quæque maximè [b] occultātem Tyberium perpulere, vt Druſum filium cum primoribus ciuitatis, duabusque prætoriis cohortibus mitteret, [c] nullis ſatis certis mādatis, ex re conſulturum. & cohortes delecto milite ſupra ſolitum firmatæ. Additur magna pars prætoriani equitis, & robora Germanorum, qui tum cuſtodes Imperatori aderant: ſimul prætorii præfectus Aelius Seianus collega Straboni patri ſuo datus, magna apud Tyberium autoritate, [d] rector [e] iuueni, & cæteris [e] periculorum, præmiorumque oſtentator. Druſo propinquanti quaſi per officium obuiæ fuere legiones, non lætæ (vt adſolet) neque inſignibus fulgentes, ſed inluuie deformi & vultu, quanquam mœſtitiam imitarentur, [f] [1] contumaciæ propiores. Poſtquam vallum introiit, [g] portas ſtationibus firmant: globos armatorum certis caſtrorum locis opperiri iubent: cæteri tribunal ingenti agmine circumueniunt. Stabat Druſus, ſilentium manu poſcens. illi [h] quoties [i] oculos ad multitudinem retulerant, vocibus truculentis ſtrepere: rurſum [i] viſo Cæſare, trepidare. [k] murmur incertum, atrox clamor, & repente quies, diuerſis animorum motibus [l] pauebant terrebantque. [2] Tandem interrupto tumultu literas

1 Sic lib. 1. hiſt. rarus per vias populus, mœſta plebs, deiectis in terrā diſſolutum vultus, ac plus triſtitiæ, quàm pœnitentiæ. & lib. 4 nemo ſupplex vultu, ſed triſtes, & truces, &c.
2 Sic lib. 1. hiſt. ſed plurima ad fingendum, credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, & vbi vires ſuas reſpexerāt, ſecuritate.

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt optima ratio componendarum litium, cùm res ad arma ſpectat, vt, qui vtrique parti optimè conſultum cupit, aduerſus vtramque adhibeat preces, vt amicè quicquid eſt controuerſiæ dirimatur. Mox vbi parum procedit, vt precibus quicquam profici poſsit, aduerſus aſpernantes minas interiiciat, quibus deterriti ferociores arma ponant, & concordiam amplectantur.*

b *Prudenter facit princeps, ſi non triſtiſsima quæque vulgat, ſed ea quàm maximè fieri poteſt, occultat.*

c *Vbi periculum eſt in mora, quàm maxima celeritate fieri poteſt, princeps quò res poſtulat, legatos mittere debet, nullis ſatis certis mandatis, (nam cur mandet, ſi, quid mandandum ſit, neſcit?) ſed ex re præſenti quod facto opus erit, conſulturos.*

d *Adoleſcentibus, quibus res magnæ ſunt commiſſæ, dandi ſunt rectores.*

e *Qui pericula idem præmia oſtentare debet. quicquid ſecus fit, præter æquum fit.*

f *Vultus triſtis non ſemper mœſtitiæ, ſed interdum contumaciæ index eſt. idem indicauit de Romanorum demiſſo vultu, fixiſque in terram oculis Ofilius Calauij Ouij Campani filius, vt eſt apud Liu. lib. 9. hiſtor. ab vrbe cond.*

g *Qui in ſua poteſtate locum aliquem retinere ſtudet, portas ſtationibus firmet, & globos armatorum certis locis diſponat.*

h *Seditionis authores quoties oculos conuertunt ad multitudinem ferocem, & contumacem, vocibus truculentis obſtrepunt; inde enim ſuo furori opē & auxilium ſperant. nimirum, accidit plerunque, vt exercitus contemplatus frequentiam ſuam (vt eſt apud Paterc. lib. 2. hiſtor.) à diſciplina deſciſcat, & quod cogere ſe putat poſſe, rogare non ſuſtineat.*

i *Aſpectus principis (mirum dictu) ſeditioſiſsimum, & ferociſsimum quemque terret.*

k *Multitudo adeo eſt diſcolor, vt ex ea murmur incertum, atrox clamor, repente etiam quies, effectus diuerſorum animi motuum oriantur.*

l *Hæc eſt natura multitudinis, vt, vel tum maximè cùm terret, paueat.*

patris recitat, in quis perſcriptum erat, [a] præcipuam ipſi fortiſſimarum legionum curam, quibuſcum plurima bella tolerauiſſet. Vbi primùm à luctu requieſſet animus, acturum apud patres de poſtulatis eorum: miſiſſe interim filium, vt ſine cunctatione [b] cõcederet quę ſtatim tribui poſſent: cætera ſenatui ſeruanda, [c] quem neque gratiæ, neque ſeueritatis expertem haberi par eſſet. Reſponſum eſt à concione, mandata Clementi centurioni quæ præferret: is orditur de miſsione à ſexdecim annis, de præmiis finitæ militiæ: vt denarius diurnum ſtipendium foret: ne veterani ſub vexillo haberentur. Ad ea Druſus cùm arbitrium ſenatus & patris [d] obtẽderet, clamore turbatur: cur veniſſet, neque augendis militum ſtipendiis, neque adleuandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia. At [e] hercule verbera, & necẽ cunctis permitti. Tyberium olim, nomine Auguſti, deſideria legionum fruſtrari ſolitum. eaſdem artes Druſum retuliſſe. nunquamne niſi ad ſe filios familiarum venturos? nouum id planè, quod Imperator ſola militis commoda ad ſenatum reiiciat: eundem ergo ſenatum conſulendum, quoties ſupplicia, aut prælia indicantur. an præmia ſub dominis, pœnas ſine arbitro eſſe? Poſtremò deſerunt tribunal, vt quis prætorianorum militum, amicorumue Cæſaris occurreret, manus intentantes, [causam diſcordiæ, & initium armorum] [f] maximè infenſi Cneo Lentulo, quòd is ante alios ætate & gloria belli, firmare Druſum credebatur, & illa militiæ flagitia primus aſpernari. Nec multò poſt digredientem cum Cæſare, ac prouiſu periculi hyberna caſtra repetentem circumſiſtunt rogitantes, quò pergeret? ad imperatorem, an ad patres? vt illic quoque commodis legionum aduerſaretur? ſimul ingruunt, ſaxa iaciunt. Iamque lapidis ictu cruentus, & exitii certus, adcurſu multitudinis, quæ cum Druſo aduenerat, protectus eſt. Noctem minacem, & in ſcelus erupturam fors leniuit. Nam Lu- [1] hæc ſuperſunt.

OBSERVATIONES.

a *Imperator mirificè ſibi conciliat beneuolentiam exercitus, ſi palam profitetur, ſibi illius præcipuã eſſe curam; ac milites rerum ab ſe, ipſorum opera & virtute geſtarum commonefacit, eoſque ſuorum laborum, ac periculorum ſocios nominat.*

b *Seditio iis rebus continuò ſedari poteſt, quæ illi cauſam dederunt, ſi concedantur.*

c *Ampliſsimi ordinis arbitrium eſſe debet, quos princeps gratia complecti debeat; & erga quos itidem ſeueritatem adhiberi oporteat.*

d *Imperatores nomine principis, i. oſtendentes ſe principem conſulturos eſſe, deſideria militum lepide fruſtrari poſſunt. quid prohibet, quominus hac arte vtantur ij omnes, quibus principum negotia ſunt commiſſa?*

e *Planè iniquum eſt, vt ſupra annotaui, ei permitti ſupplicia, & grauiſſimas quaſque animaduerſiones, cuius in manu non eſt commodis, & vtilitati eorum proſpicere, quibus præeſt.*

f *Nequam, & ſeditioſi homines iis plerunque ſunt infenſi, quos præ cæteris gloria belli, & virtute præſtare, ac proinde ſua flagitia aſpernari vident. certè in eorum perniciem, ſiquidem eos ſuis commodis aduerſari putant, mira audacia, ac ferocia præcipites ruunt.*

na clariore penè cælo viſa langueſcere. Id miles rationis [a] ignarus omen præſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimulans, proſpereque ceſſura quæ pergerent, ſi fulgor & claritudo deæ redderetur. Igitur æris ſono, tubarum, cornuumque concentu ſtrepere, prout ſplendidior, obſcuriorue lætari aut mœrere: & poſtquam ortæ nubes offecere viſui, creditumque conditam tenebris, vt ſunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, ſibi æternum laborem portendi, ſua facinora auerſari deos lamentantur. [b] Vtendum inclinatione ea Cæſar, & quæ [c] caſus obtulerat in ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria iubet. Accitur centurio Clemēs, & ſiqui alii [d] bonis [e] artibus [e] grati in vulgus, in vigiliis, ſtationibus, cuſtodiis portarum ſe inſerunt, ſpem offerunt, metum intendunt. Quouſque filium imperatoris obſidebimus? quis certaminum finis? Percennione & Vibuleno ſacramentum dicturi ſumus? Percennius & Vibulenus ſtipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus & Druſis imperium populi Rom. capeſſent? quin potiùs [f] vt nouiſſimi in culpam; ita primi ad pœniten-

r. de militibus Sic Tacit. lib. 1 hiſtor. quorum, inquit, fauorem, vt largitione, & ambitu malè acquiri, ita per bonas artes haud ſpernendum.

OBSERVATIONES.

a *Quarum rerum cognitione plebs abuti poteſt, has ipſam neſcire, quàm ſcire, præſtat. Quin & illud addo; doctos homines aut admitti à principe debere ad gubernacula reip. vt horum opera cæteris poſtea vtatur facilioribus, & obſequentioribus, aut certè principi alia obtendenti, id agendum eſſe, quominus ij, quibus imperat, diſciplinarum imperfecta cognitione imbuantur. hi enim plerunque omni exuto obſequio, & modeſtia, eò arrogantiæ, temeritatiſque deueniunt, vt cur, quaque ratione quidque à principe agatur ſciſcitari, ſcrutarique audeāt, non priùs obtēperaturi, quàm eam rem ſibi probari, affirmarint. Ex quo fonte ecquid nō mali non modò priſcis tēporibus, ſed & noſtro hoc corruptiſſimo ſeculo manauit? At optandū eſt vt omnes philoſophentur, quis negat? ſed hoc dico, nos experientia doceri, eſſe genus hominum, quod latè patet, qui dum id agunt, vt multa ſcire videantur, eò tandem inertibus ſtudiis, & vana doctrinæ oſtentatione euadunt, vt ſegne otium hoc ſtudiorum nomine velent, ac ſibi ipſis inutiles, cæteris non ferendi, morum optimorum, legum, principum, denique omnis diſciplinæ ſint contemptores: denique aſpiciantur moleſti, intempeſtiui, contumaces, & refractarij. certè principis intereſt, habere ſubiectos magis viros bonos, quàm literatos.*

b *Cùm imperitæ multitudinis perculſæ ſemel mentes mobiles ſint ad ſuperſtitionem, ſiquid fortè accidit huiuſmodi, cuius etſi ij, qui diu in cauſarum naturalium inueſtigatione verſati ſunt, rationem reddere poſſunt, id tamen cuiuſmodi ſit plebs ignorat, ac proinde pauet, tunc ſi ita eſt è re noſtra, inſuper adiiciendi ſunt metus ex iis; quæ dura & aſpera, præterque conſuetudinem eueniunt; cuiuſmodi eſt præmatura hiems, imbres continui, ac ſæui, turbines, aquæ, ignes cæleſtes, & cætera huiuſmodi, quæ prodigij loco habentur. quæ omnia tanquam à cœleſti ira miſſa ſagax imperator in exercitu, aut princeps in rep. interpretari debet, quaſi aduerſus impios hebeſcant ſydera, ruant tempeſtates; vt dicet infra; nec aliud eſſe tot malorum leuamen iis perſuadeat, quàm ſi quiſque ſolutus piaculo ad officium redeat ſuum. nempe, hac ratione fidem ſibi quiſque, etiam falſis, ac futilibus præſtruere poteſt, ſi modò talia ſunt, quæ, vt ipſe interpretatur, ac vult, ita eſſe credantur.*

c *Hominis eſt longè ſapientiſſimi, quæ ſors offert, ea in ſapientiam vertere.*

d *Eximiæ eſt fœlicitatis, bonis artibus (id quod rarò accidere videmus) gratiam apud vulgus adipiſci: quippe ſatis conſtat, ſæpiùs malis artibus popularem fauorem quæri.*

e *Sedandæ ſeditionis ratio hæc tutiſſima eſt, vt res, ſcilicet, per eos agatur, qui grati ſunt in vulgus; illi enim vbique ſe inſerere, ſpem offerre, ac metum ſeditioſis impune poſſunt intendere.*

f *Venia, & miſeratione digni videntur, qui nouiſſimi in culpam, primi ad pœnitentiam ſunt.*

tiam

tiam [a] ſumus? [b] Tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur, priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias. Commotis per hæc mentibus, & inter ſe ſuſpectis, [c] tironem à veterano, legionem à legione diſſociant. Tum redire paulatim amor obſequii; omittunt portas, ſigna vnum in locum principio ſeditionis congregata ſuas in ſedes referunt. Druſus orto die, & vocata concione, [d] quanquam rudis dicendi, nobilitate ingenita, incuſat priora, probat præſentia: [e] negat ſe terrore, & minis vinci: flexos ad modeſtiam ſi videat, ſi ſupplices audiat, ſcripturum patri, vt placatus legionum preces exciperet. orantibus, rurſum idem Blæſus & L. Apronius eques Romanus è cohorte Druſi, Iuſtuſque Catonius primi ordinis centurio ad Tyberium mittuntur. Certatum inde ſententiis, cùm alii opperiendos legatos, atque interim comitate permulcendum militem cenſerent, alii fortioribus remediis agendum: [f] nihil in vulgò modicum: terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impune contemni: dum ſuperſtitio vrgeat, [g] adiiciendos [1] ex duce metus, ſublatis ſeditionis autoribus. Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat. vocatos [h] Vibulenum & Percenniũ [i] interfici iubet. Tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos; alii corpora extra vallum abiecta oſtentui. Tum vt quiſque præcipuus turbator, conquiſiti: & pars extra caſtra palantes à centurionibus, aut prætorianarum cohortium militibus cæſi: quoſdam ipſi manipuli [k] documentum fidei tradidere. Auxerat militum curas [2] præmatura

1 Sic loquitur lib. xi. metus ex imperatore & in vita Agricolæ, propius ex legato timor.

2 Sic lib 4. hist. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarũ penuria, tanquam nos amnes quoque & vetera imperij munimenta deſererent.

OBSERVATIONES.

a *Haud dubiè perſuadet is, qui ita loquitur, tanquam ſi ſit in coniuncta & re, & cauſa cum iis, apud quos verba facit.*

b *Quæ in commune i. reip. aut corporis alicuius gratia poſtulantur, ea ſolent eſſe tarda; i. non ſtatim refertur gratia vniuerſis item vt ſingulis: ergo eſt tutius priuatam gratiam mereri, quàm contineri publica, quæ plerunque eſt tarda.*

c *Inter potiſſimas rationes ſedandæ ſeditionis hæc connumeratur, vt ſeditioſi alij ab aliis, rationibus probabilibus, diſſocientur; ſintque inter ſe ſuſpecti.*

d *Vir magnus, & illuſtris etſi rudis eſt dicendi, tamen nobilitate ingenita fit, vt, quæ loquitur magnum apud omnes pondus habeant. nam vt idem Tacit. lib. xv ſcribit, viro militari, hic adde, aut principi, authoritas pro facundia eſt.*

e *Hæc eſt principis in rep. maieſtas, & imperatoris apud exercitum auctoritas, vt, vel in ipſo ſummo diſcrimine, palam profiteatur, ſe nequaquam terrore, ac minis vinci; Sed ſi flexos ad modeſtiam homines videat, ſi ſupplices audiat, tum verò ſe hac ratione adduci poſſe, vt, quæ ab ſe petuntur, concedat.*

f *Cùm nihil ſit in vulgo modicum, haud dubiè aut pauet, aut terret. hæc cùm ita ſint, danda omnino eſt opera vt paueat & pertimeſcat. id quod ſi erit, impune poſtea contemni poteſt.*

g *Simulatque vulgus pauere cœpit, inſuper adiiciendi ſunt metus.*

h *Sublatis ſeditionis autoribus ſedatur ſeditio. Ita remota cauſa remouetur effectus.*

i *Simulatque ſeditio incipit labaſcere, fortia quæque remedia ad eam planè extinguendam protinus adhiberi debent.*

k *Documentum fidei ſatis magnum tradunt ij, qui in ſocios, aut in commilitones ideo ſæuiunt, vt operam & fidem principi præſtent.*

hyems imbribus continuis, adeoque ſæuis, vt non egredi tentoria, congregari inter ſe, vix tutari ſigna poſſent, quæ turbine atque vnda raptabãtur. durabat & formido cœleſtis iræ, nec fruſtra aduerſus impios hebeſcere ſydera, ruere tempeſtates: non aliud malorum leuamentum, quàm ſi linquerent caſtra infauſta temerataque, & ſoluti piaculo ſuis quiſque hybernis redderetur. primùm octaua, dein quintadecuma legio rediere. Nonanus opperiendas Tyberii epiſtolas clamitauerat. mox deſolatus aliorum diſceſsione [a] imminentem neceſsitatem ſponte præuenit. & Druſus non expectato legatorum regreſſu, quia præſentia ſatis conſederant, in vrbem rediit. Iiſdem ferme diebus, iiſdem cauſis Germanicæ legiones turbatæ, [b] quantò plures, tantò violentiùs, & magna ſpe fore, vt Germanicus Cæſar imperium alterius pati nequiret, daretque ſe legionibus, vi ſua cuncta tracturus. Duo apud ripam Rheni exercitus erant; cui nomen ſuperiori ſub C. Silio legato, inferiorem A. Cæcinna curabat. Regimen ſummæ rei penes Germanicum, agendo Galliarum cenſui tum intentum. Sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua, [c] fortunam ſeditionis alienæ ſpeculabantur. Inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab vndeuiceſimanis quintaniſque initio, & tractis prima quoque, ac viceſima legionibus. nam iiſdem æſtiuis in finibus Vbiorum habebantur per [d] otium, aut leuia munia. Igitur audito fine Auguſti, [e] vernacula multitudo nuper acto in vrbe delectu, laſciuiæ ſueta, laborum intolerans, implere cæterorum rudes animos: veniſſe tempus quo veterani maturam miſsionem, iuuenes largiora ſtipendia, cuncti modum miſeriarum expoſcerent, ſæuitiamque centurionum [f] vlciſcerentur.

OBSERVATIONES.

a *Sapienter facit is, qui imminentem tempeſtatem & neceſsitatem ſponte præuenit.*

b *Quò maior eſt multitudo ſeditioſorum, hoc violentior eſt ſeditio.*

c *Seditioſorum non vna, eademque ratio eſt; alij enim timidiores fortunam alienæ ſeditionis interdum ſpeculantur; nempe, vt ipſi poſtea ex ipſa re, & aliorum euentu ſibi conſulant. alij ſtatim in rabiem prolabuntur. Vtri ſint deteriores, non facilè dixerim.*

d *Cùm omni tempore, omnibuſque locis ac rebus otium vitari debet, tum verò potiſsimùm in exercitu valido. nam ex otio laſciuia, luxus, contumacia, ſeditio, cædes, teterrima quæque proficiſci conſtat.*

e *Quid ab eo milite ſperes, à vernacula vnquam, multitudine, quæ nuper acto in magna aliqua vrbe delectu, laſciuiæ ſueta, laborumque militarium intolerans eſt, niſi vt, ſimulatque ad exercitum venerit, cæterorum militum rudes animos impleat contumacibus vocibus, quæ nihil niſi maximam, & violentiſsimam ſeditionem commoueant? Ei igitur, cui conſcribendus eſt exercitus, auctor ſim, atque hoc conſilij perlubens dederim, vt, non tam ex vrbana, ac vernacula multitudine corrupta, ac deprauatis moribus dedita, laſciuiæque ſueta, quàm ex agris, iiſque hominibus, qui laboribus, duritiæ, malò aſſueuerunt, delectum habeat. nam fortior miles, vt ait Seneca lib. 7. epiſtol. epiſt. 52. ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus & verna. Et paulo poſt, nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur.*

f *Hoc eſt proprium contumaciæ, vt, non id tantùm, quo ſua commoda contineri putat, per vim eripiat; verùm etiam, quibus obtemperare æquum eſt, his non modò non pareat, ſed, veluti ruptis habenis, vt hoſtes vlciſcatur, aut vt reos ad ſupplicium trahat.*

Non

[a] Non vnus hęc vt Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures alios validiores exercitus reſpicientium, ſed multa ſeditionis ora voceſque: [b] ſua in manu ſitam rem Romanam, ſuis victoriis augeri Remp. in ſuum cognomentum adſciſci imperatores. Nec Legatus obuiam ibat, [c] quippe plurium vecordia conſtantiam exemerat. repēte [1] lymphati diſtrictis gladiis in centuriones inuadunt [ea vetuſtiſsima militaribus odiis materies, & ſæuiendi principium] proſtratos verberibus multant, ſexageni ſingulos, vt numerum centurionum adæquarent. Tum conuulſos laniatoſque, & partim exanimos ante vallum, aut in amnem Rhenum proiiciunt. Septimius cùm perfugiſſet ad tribunal, pedibusque Cæcinnæ aduolueretur, eò vſque flagitatus eſt, donec ad exitium dederetur. [2] Caſsius Chærea, mox cæde C. Cæſaris memoriam apud poſteros adeptus, tum adoleſcens, & animi ferox, inter obſtantes & armatos ferro viam patefecit. Non tribunus vltra, non caſtrorum præfectus ius obtinuit; vigilias, ſtationes, & ſi qua alia præſens vſus indixerat, ipſi partiebantur. Id militares animos altiùs coniectantibus præcipuum indicium magni atque implacabilis motus, [d] quòd neque diſiecti, nil paucorum inſtinctu, ſed pariter ardeſcerent, pariter ſilerent, tanta æqualitate & conſtantia, vt regi crederes. Interea Germanico per Gallias (vt diximus) cenſus accipienti, exceſsiſſe Auguſtum adfertur. Neptem eius Agrippinam in matrimonio, pluresque ex ea liberos habebat. Ipſe Druſo fratre Tyberii genitus, Auguſtæ nepos; ſed anxius occultis in ſe patrui auięque odiis, [e] quorum cauſæ actiores, quia iniquę: quippe Druſi mag-

[1] Sic lib. 1. hiſt. lymphati cęco pauore animus.

[2] Vide Senecā lib. in ſapientē non cad. iniur. cap. 18. & Sueton. in Caligula.

OBSERVATIONES.

a *Tum demum periculoſa eſt ſeditio, cùm non vnus, aut alter verba ſeditioſa in vulgus, atque apud trepidas militum aures iacit, ſeque ſeditioni ducem præbet; ſed cùm ſunt multa ſeditionis ora, voceſque in exercitu valido, quique ſe, ſuaſque vires hactenus nouit, vt in ſua manu remp. eſſe, eamque ſuis victoriis augeri, atque in ſuum cognomentum adſciſci imperatores videat.*

b *Cùm res Romana eò potentiæ deuenerit vi, armis, & diſciplina militari, hæc legionum propria, veraque laus videbatur eſſe, vt in ipſarum manu ſita eſſet, ſuiſque victoriis augeretur reſp. inque ſuum cognomentum adſciſcerentur imperatores.*

c *Quàm ſæpiſsimè accidit, vt plurium vecordia vnius conſtantiam eximat. id quod in principe, & duce exercitus adeò eſt periculoſum, vt, ſi eum furore, ac minis perterritum iam labaſcere ſentiat furioſus miles, aut ſeditioſa multitudo, vix poſtea vllus furori, & impotentiæ modus imponi poſsit.*

d *Illud eſt teterrimum, ac periculoſiſsimū ſeditionis genus, atque adeò indicium motus implacabilis, cùm multitudo non eſt diſiecta, aut diſcors, vt plerunque accidit in nouis tumultibus, ſed adhibet virtutem, hoc eſt, concordiam ad tuenda ſua mala, nempe furorem, & ſeditionem; nihilque agit paucorum inſtinctu; tunc enim ſublatis, aut mitigatis autoribus, & ducibus, ſeditio ſedari poſſet; ſed omnes pariter ardeſcunt, pariter ſilent, tanta æqualitate, & conſtantia, vt regi credas. adeò vt tot, tantiſque malis remedium adhiberi nulla ratione poſsit, niſi ſingulis quoque pariter ſatisfiat. Denique, vt vno verbo dicam; illa eſt teterrima ſeditio, quę iiſdem artibus fouetur, quibus maxima quæque imperia adminiſtrantur.*

e *Tunc verè offendimur, cùm iniquis, & falſis accuſationibus noſtram innocentiā peti intelligimus.*

na apud populum Roma. memoria. [a] credebaturque ſi rerum potitus foret, libertatem redditurus. vnde [b] in Germanicum fauor, & ſpes eadem. [c] Nam iuueni ciuile ingenium, mira comitas, & diuerſa à Tyberii ſermone, vultu, adrogantibus & obſcuris. Accedebant muliebres offenſiones, nouercalibus Liuiæ in Agrippinam ſtimulis; atque ipſa Agrippina paulò commotior, niſi quod [d] caſtitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat. Sed Germanicus [e] quantò ſummę ſpei propior, tantò impenſiùs pro Tyberio niti: Sequanos proximos, & Belgarum ciuitates in [f] verba eius adigit. Dehinc audito legionum tumultu, [g] raptim profectus, obuias extra caſtra habuit, [h] deiectis in terram oculis, velut pœnitentia. Poſtquam vallum iniit, diſſoni queſtus audiri cœpere. & quidam prehenſa manu eius per ſpeciē exoſculandi inſerunt digitos, vt vacua dentibus ora contingeret. alii curuata ſenio membra oſtendebāt. Adſiſtentem concionem, quia permiſta videbatur, [i] diſcedere in manipulos iubet: ſic meliùs audituros reſponſum: vexilla prę ferri, vt id ſaltem diſcerneret cohortes. tardè obtemperauere. Tunc

OBSERVATIONES.

a *Non maiori eſt odio ciuibus is, qui libertatem ipſis eripit, quàm charus & gratus is, qui eam Reip. reddit.*

b *Fauor patris plerunque filios etiam complectitur. Siquidem ſpes eſt, non modò opum, potentiæ, ac dignitatis, verùm etiam paternæ virtutis hæreditatem ad filios eſſe peruenturam.*

c *Difficile memoratu eſt, quàm grata ſit in vulgus comitas principis, eiuſque ciuile ingenium; & contra, quantò omnibus ſit odio ſermo, & vultus ipſius arrogans, & obſcurus. Hinc itaque obſeruandum eſt, eum, qui principi hominibus parum grato proximus eſt, ſperatq; ſe principem locum obtinere poſſe; ita ſe debere componere, vt, quæ propter vitia ille meritò cuiuis odio eſt, his ſummo ſtudio declinatis, impleat pectus ſuum iis virtutibus, quæ illius vitiis planè aduerſantur. nempe, ſi ille eſt auarus, hic ſit liberalis; ſi propter crudelitatem malè audit, hic clementiam exerceat. id quod ſimulac viderit populus, qui ſolet eſſe acris animaduerſor, & ſcrutator morum principis, quò magis illum odit, hoc magis hunc fouebit, colet, amabit; deque eius incolumitate, ſalute, ac dignitate ſollicitus erit.*

d *In mulieribus amor mariti parit caſtitatem; hæc autem cætera vitia obtegit; efficitque, vt quamuis illæ habeant animum indomitum, eum tamen in bonum vertant.*

e *Hæc eſt natura viri præſtantiſsimi, vt, quò propior ſummæ ſpei eſt, tantò impenſiùs pro eo, penes quem ſunt gubernacula reip. nitatur.*

f *Adigere populos, & ciuitates in ſua verba, dubio adhuc rerum ſtatu, omnino debet princeps. hoc autem nihil eſt aliud, quàm quod hodie dicitur; facere homagium.*

g *Simulatque ad imperatorem perlatum eſt, tumultum eſſe in caſtris, militémque ſeditione ſæuire, ſi inde abeſt, nequaquam cunctari, ſed eò raptim proficiſci debet, vt ſua præſentia militem ad ſanitatem reuocare, rebúſque perturbatis, & afflictis conſulere poſſit.*

h *Vix fieri poteſt, vt non eum, qui ſe grauiter peccaſſe, pœnamque commeritum eſſe intelligit, etſi iudice, aut principe ipſo valentior eſt, pudeat ſcelerum: idque adeò, vt non audeat eos, quibuſcum ipſi res eſt, porrecta fronte alloqui; ſed deiectis in terram oculis contumacē pœnitentiam declaret.*

i *Ad maieſtatem, & dignitatem imperatoris, atque adeò ad militarem diſciplinam maximè pertinet, exercitum non confuſum, ac permixtum, ſed ſuis ordinibus, cohortibus, manipulis, vexillis diſtinctum alloqui.*

à ve-

à [a] veneratione Auguſti orſus, flexit ad victorias triumphoſque Tyberii, præcipuis laudibus celebrans quæ apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima feciſſet. [b] Italiæ inde cōſenſum, Galliarum fidem extollit, nil vſquam turbidū, aut diſcors. [c] ſilentio hæc, vel murmure modico audita ſunt. Vt ſeditionem attigit, vbi [d] modeſtia militaris, [e] vbi veteris diſciplinæ decus, quonam tribunos, quò centuriones exegiſſent, rogitans: [f] nudāt vniuerſi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant: mox indiſcretis vocibus, pretia vacationum, anguſtias ſtipendii, duritiam operum, ac propriis nominibus incuſant vallum foſſas, pabuli, materiæ, lignorum adgeſtus, & ſi qua alia ex neceſſitate, aut [g] aduerſus otium caſtrorū quæruntur. Atrociſſimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut ſupra ſtipendia numerantes, mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam à diuo Auguſto pecuniam repoſcerent, fauſtis in Germanicum ominibus: &, ſi vellet imperium, promptos oſtentauere. [h] Tum verò quaſi ſcelere [i] cōtaminaretur præceps tribunali deſiluit. oppoſuerunt abeunti arma, minitantes, nî regrederetur. [k] Ar ille moriturum potiùs, quàm fidē exueret, clamitans, ferrum à latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, nî proximi prēhenſam dextrā vi attinuiſſent. extrema & conglobata inter ſe pars concionis, ac vix credibile dictu, quidam ſinguli propiùs incedentes, ferirer, hortabantur: & miles nomine Caluſidius ſtrictum obtulit gladium, addito, a-

OBSERVATIONES.

a *Qui apud ſeditioſos verba facit, debet exordiri à veneratione eius, cuius memoriam auguſtiſſimam, iiſdemque ſeditioſis gratiſſimam eſſe ſcit: mox flectere ad commemorationem earum rerum, quas aut ipſe, aut quiuis alius imperator eorum opera præclarè geſſit. hæc eſt vna ratio conciliandæ ſibi beneuolentiæ apud ſeditioſos, & furentes.*

b *Seditioſi vel maximè terrentur commemoratione conſenſus, & concordiæ cæterorum.*

c *Quæ vera ſunt, ea vel ab ipſis ſeditioſis hominibus vel ſilentio, vel modico murmure audiuntur.*

d *Modeſtia eſt vna ex potiſſimis virtutibus militaribus.*

e *Qualem eam militiam eſſe dicas, vbi veteris diſciplinæ decus amiſſum eſt?*

f *Nullum eſt planius, veriuſue reſponſum, quàm ſi pro dictu res ipſæ proferantur.*

g *Ad diſciplinam militarem imprimis pertinet, vt, non modò cogente neceſſitate miles, verùm etiam ad vitandum otium, foſſas, & vallum extruat; pabulum, maceriam, ligna aggerat.*

h *Eximiæ, ac ſingularis fidei argumentum erga principem eſt, delatum ſibi imperium ab iis, qui dare poſſunt, recuſare, atque adeò, hoc eſt regnum, nolle regnare cùm poſſis: vt ait Seneca de benefic. lib. 3. cap. 36.*

i *Quæ ſi faceremus, ſcelere non careremus, ea ſi libenter audimus, eodem ſcelere contaminamur.*

k *Mortem potiùs oppetere, quàm fidem exuere, hoc eſt, mortem ipſam præferre perfidiæ, eſt generoſi animi facinus.*

cutiorem eſſe.[a] Sæuum id malique moris etiam furentibus viſum. ac ſpatium fuit, quo Cæſar ab amicis in tabernaculum raperetur. conſultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui ſuperiorem exercitum ad cauſam eandem traherent; deſtinatum excidio Vbiorum oppidum, imbutaſque præda manus in direptionem Galliarum erupturas. Augebat metum gnarus Romanæ ſeditionis, & ſi omitteretur ripa, inuaſurus hoſtis. at ſi auxilia, & ſocii aduerſum abſcedentis legiones armarentur, ciuile bellum ſuſcipi; periculoſa ſeueritas, flagitioſa largitio; ſeu nihil militi, ſeu omnia cõcederentur, [1]in ancipiti Rep.[b] Igitur volutatis inter ſe rationibus, placitum vt epiſtolæ nomine principis ſcriberentur; miſſionem dari vicena ſtipendia meritis; exauctorari qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, cęterorum immunes, [c] niſi propulſandi hoſtis: legata, quæ petiuerant exolui, [d] duplicarique. Senſit miles in tempus conficta, [e] ſtatimque flagitauit. miſſio per tribunos maturatur; largitio differebatur. in hyberna cuiuſquam non abſceſſere quintani, vndeuiceſimanique, donec iiſdem in æſtiuis contracta ex viatico amicorum, ipſiusque Cæſaris pecunia perſolueretur. Primam ac viceſimam legiones Cæcinna legatus in ciuitatem Vbiorum reduxit turpi agmine, cùm fiſci de imperatore rapti inter ſigna, interque Aquilas veherentur. Germanicus ſuperiorem ad exercitum profectus, [f] ſecundam & tertiam decu-

[1] i. incerto, & nu ante serâ ſtatu.

OBSERVATIONES.

a *Quædam per ſe adeò ſunt atrocia, vt ab ipſis furentibus, ſociiſque ſceleris ſæua, malique moris videantur. at, quid magis ſæuum, quidue peioris in omnem poſteritatem exempli, moriſque eſt, quàm, vt ſubiectus principis, mileſue imperatoris necem non modo non, qua re maximè poteſt, impediat, verùm etiam ei gladium, quo ſe interimat, offerat?*

b *Magna coorta ſeditione in exercitu valido, eoque qui ſua vi cuncta trahere poteſt, ſeueritas adeò eſt periculoſa, vt ex ea nonniſi perniicies ducis, tribunorum, centurionum, ac denique vaſtatio prouinciarum, totiuſque reip. interitus, proficiſci poſſit. alieno, ſcilicet, loco ac tempore, adhibetur ſeueritas erga eum, qui ſe, ſuaſque vires adeò nouit, vt, quicquid penes alios eſt dignitatis, & auctoritatis, id omne vno ſuo obſequio contineri ſciat; quod ſi exuat, haud dubiè futurum ſit, vt ſtatim appareat, illos nulla vi, ſed inanibus tantùm eſſe ſubnixos. Largitio item, ſiue conceſſio earum rerum, quæ à militibus ſeditioſè petuntur, eſt flagitioſa, i. flagitio, ſcelere, ac vi, ab imperatore extorta. Itaque cùm, ſi nihil militi, ſiue omnia concedantur, vtrinque maximum ſit periculum; is penes quem eſt rerum ſumma, mediam quandam rationem ſequi debet, ne nihil ſibi tributum eſſe miles queri poſſit, nec quicquid ſibi collibitum eſt, abſtuliſſe ſe, inſolenter glorietur. Quicquid autem tam periculoſo rerum ſtatu decernetur, id agi debet ex dignitate, & maieſtate principis; nempe, ipſius epiſtola, & edicto. Nam cùm ſibi princeps in rep. aut imperator in exercitu aliquid neceſſitate extorqueri videt, ſaltem conſulat dignitati ſuæ; hac ratione, vt, quæ propediem futurum eſt, vt vi extorqueantur, ea ipſe antea concedat edicto ſuo, aut epiſtola; ac ſi non à furioſis, & potentioribus, atque ipſa neceſſitate expreſſa ſint, ſed ab ſe, ſuaque liberalitate proficiſcantur.*

c *Immunes munerum, ac laborum militarium, non cenſentur immunes hoſtis propulſandi.*

d *Qui vult aliquem fallere, non ſolùm ei id quod petit, exoluit, ſed id, ſi poteſt, duplicat.*

e *Qui quod ſibi promiſſum eſt in tempus confictum eſſe putat, is quod petit, id ſtatim ſibi curet perſoluendum.*

f *Cui duci eſt ſuſpecta exercitus ſui fides, is det operam vt milites quamprimùm ſacramento adigat.*

mam & ſextam decumam legiones nihil cunctatus ſacramento adigit. Quartadecumani paulùm dubitauerunr. Pecunia & miſſio,[a] quamuis nō flagitantibus oblata eſt. At in Chaucis cœptauere ſeditionem præſidium agitantes vexillarii diſcordium legionum: &[b] præſenti duorum militum ſupplicio paulùm repreſſi ſunt. Iuſſerat id Mennius caſtrorum præfectus,[c] bono magis exemplo,[d] quàm cōceſſo iure. deinde intumeſcente motu profugus, repertuſque, poſtquam[e] intutæ latebræ,[f] præſidium ab audacia mutuatur:[g] Non præfectum ab iis, ſed Germanicum ducem, ſed Tyberium imperatorem violari: ſimul exterritis, qui obſtiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, & ſi quis agmine deceſſiſſet pro deſertore fore clamitans,[h] reduxit in hyberna turbidos, & nihil auſos. Interea legati ab ſenatu regreſſum iam apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. Duæ ibi legiones prima atque viceſima, veteranique nuper miſſi ſub vexillo hyemabant.[i] Pauidos, & conſcientia vecordes intrat metus, veniſſe patrum iuſſu, qui inrita faceret quæ per ſeditionem expreſſerant. vtque mos vulgo,[k] quamuis falſis reum ſubdere, Munatium Plancum conſulatu functum, principem legarionis, autorē ſenatuſcōſulti incuſant: & nocte concubia[l] vexillum in domo Germanici ſitum flagitare occipiunt; concurſuque ad ianuam facto, moliuntur fores: extractum cubili Cæſarem, tradere vexillum, intento mortis metu, ſubigunt: mox vagi per vias obuios habuere legatos, audita conſternatione, ad Germanicum tendentes: ingerunt contumelias, cędem parant Planco, maximè,[m] quem

OBSERVATIONES

a *Quàm ſæpiſſimè accidit, vt ea vltro offerenda ſint quæ minimè petuntur; nempe iis, quos periculum eſt, ne ea vi, quam adhibere poſſunt, extorqueant: ac ne iis quidem fortaſſe contenti poſthac maiora tentent.*

b *Si ſeditio paucorum ſupplicio reprimi poteſt, in hos animaduerti optimum eſt.*

c *Interdum id iuris, eamque poteſtatem ſumere licet, cùm id neceſſitas reip. poſtulat, quæ alioqui nobis non eſt conceſſa. id quòd cùm accidit, bono magis exemplo, quàm conceſſo iure fieri dicitur.*

d *Præfectus caſtrorum non habet ius animaduertendi in milites capitali ſupplicio.*

e *Interdum accidit, vt, cui in latebris nihil, huic in audacia multùm ſit præſidij.*

f *In eum ſtatum aliquando adducimur, vt præſidium nobis ab audacia ſit mutuandum; & quam obtinemus dignitatem tanto ſpiritu, tantaque animi magnitudine ſit extollenda, vt eos, quibuscum nobis res eſt, quibuſque meritò aduerſamur, perterrefaciamus.*

g *Qui minori alicui magiſtratui iniuriam facit, is haud dubiè ipſius principis maieſtatem lædit.*

h *Seditioſi, nondum adulta ſeditione, à viro forti, & audace in officio contineri, eoque redigi poſſunt, vt nihil vltra audeant.*

i *Conſcientia vecordes facilè intrat metus ſe eo ſupplicio, quo digni ſunt, affectum iri.*

k *Vulgi mos eſt, quamuis falſis reum ſubdere, i. etiam earum rerum, quæ falſæ & nullæ ſunt, culpam in aliquem conferre.*

l *Quem penes eſt vexillum, is imperium in exercitu habere dicitur.*

m *Fuga dedecet hominem magnæ authoritatis, præſertim in ſeditione, quæ plerunque magnorum virorum conſtantia ſedari poteſt.*

dignitas fuga impediuerat. Neque aliud periclitanti ſubſidium, quàm caſtra primæ legionis: illic ſigna, & aquilam amplexus, [a] religione ſeſe tutabatur: ac nî aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet, [b] [t] rarum etiam inter hoſtes, legatus populi Romani, Romanis in caſtris ſanguine ſuo altaria deûm cõmaculauiſſet. Luce demum, poſtquam dux, & miles & facta noſcebantur, ingreſſus caſtra Germanicus perduci ad ſe Plancum imperat, [c] recipitque in tribunal. Tum fatalem increpans rabiem, [d] neque militum, ſed deûm ira reſurgere, cur venerint legati aperit: ius legationis, atque ipſius Planci grauem, & immeritum caſum, ſimul quantum dedecoris adierit legio, facundè miſeratur: attonitaque magis, quàm quieta concione, legatos præſidio auxiliarium equitum dimittit. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quòd non ad ſuperiorem exercitum pergeret, vbi obſequia, & contra rebellis auxilium. [e] Satis ſuperque miſſione & pecunia, & mollibus conſultis peccatum: vel, ſi vilis ipſi ſalus, [f] cur filium paruulum, cur grauidam coniugem inter furentes, & omnis humani iuris violatores haberet? illos ſaltem auo, & [g] Reip. redderet. Diu cũctatus, aſpernantem vxorem, cùm ſe diuo Auguſto ortam, [h] neque degenerem ad pericula teſtaretur, [i] poſtremò vterum eius, & communem filium multo cum fletu complexus, vt abiret, perpulit. Incedebat muliebre, & miſerabile agmen, profuga ducis vxor paruulum ſinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quę ſimul trahebantur: nec minùs triſtes qui manebant. Non florentis Cæſaris, neque ſuis in caſtris, ſed velut in vrbe victa facies, gemitusque, ac planctus etiam militum aures oraque aduertêre. Progrediuntur contuberniis, quis ille flebilis ſonus? quod tam triſte? fœminas inluſtres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriæ vxoris, aut comitatus ſoliti, pergere

[t] Sic lib. 3. hiſt. Et ni dato à duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum ius ante ipſa patriæ mœnia ciuilis rabies vſque in exitium temeraſſet.

OBSERVATIONES.

a *Signa militaria adeò ſunt ſacroſancta, vt, qui ea amplexi ſunt, hos violare religio ſit.*

b *Perrarò accidit, vt ius gentium violetur lædendis legatis, etiam inter infenſiſſimos hoſtes, nedum inter ſuos. id quod ſi quando accidit, difficile dictu eſt, quàm atrox & indigna res videatur omni hominum generi.*

c *Legatus principis à duce exercitus, ſeu quo alio magiſtratu in tribunal recipi rectè poteſt.*

d *Qui apud ſeditioſos verba facit non tam culpam in milites ipſos conferre, quàm Deûm iræ, aut calamitati temporis quicquid mali accidit adſcribere debet.*

e *Etiam atque etiam principi, aut duci exercitus cauendum eſt, ne nimia indulgentia alituet, augeatque furorem ſeditioſorum militum.*

f *Cui ſua ipſius ſalus vilis eſt, is, ſi in locis ſeditione inquinatis, non ſine vitæ diſcrimine verſatur, det operam vt eos ſaltem, qui aliquando reip. vtiles eſſe poſſunt, cuiuſmodi ſunt pueri, & adoleſcentuli, periculo eximat, ne & ipſa reip. ſemina extingui voluiſſe videatur.*

g *Sciant ſinguli, ac potiſſimùm principes, ſe non tam ſibi, quàm reip. eſſe natos.*

h *Maximis viris prognati id debent imprimis cauere, ne ab ſumma illa virtute, quæ maiores ſuos ad ampliſſimos dignitatis gradus extulit, degenerent.*

i *Quod maritus vxori non tribueret, neque hæc item marito, id vterque dat charitati communium liberorum, quos intelligunt ſe non tam ſibi, aut ipſis, quàm reip. genuiſſe.*

ad

ad Treuiros, & externæ fidei;[a] Pudor inde & miſeratio, & patris Agrippæ, Auguſti aui memoria, ſocer Druſus, [b] ipſa inſigni fœcunditate, præclara pudicitia; iam infans in caſtris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabāt[c] [[1]quia plerunque ad concilianda vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur.] Sed nihil æque flexit, quàm [d] inuidia in Treuiros: orant, obſiſtunt, rediret, maneret: pars Agrippinæ occurſantes, plurimi ad Germanicum regreſſi. iſque, vt erat recens dolore & ira, apud circunfuſos ita cœpit;[e] Non mihi vxor, aut filius patre & Rep. chariores ſunt: ſed illum quidem [f] ſua maieſtas, imperium Romanum [g] cęteri exercitus defendēt:[h] coniugem, & liberos meos, quos pro gloria veſtra libens ad exitium offerrem, nunc procul à furentibus ſummoueo; vt quicquid iſthuc ſceleris imminet, meo tantum ſanguine pietur: neue occiſus Auguſti pronepos, interfecta Tyberii nurus nocẽtiores vos faciat. quid enim per hos dies inauſum, intemeratumue vobis? quod nomen huic cœtui dabo? militesne appellem?[i] qui filium imperatoris veſtri vallo, & armis circunſediſtis?[k] an ciues, quibus

1 De nomine Caligulæ vide Senec. lib. de ſap. non cad. in iur. cap. 18. 2 hæc ſuper ſunt.

OBSERVATIONES.

a *Maximorum, & clariſſimorum hominum calamitas, & comparatio ſuperioris florentis ipſorum ſtatus cum præſenti, vel apud ipſos ſeditioſos, huius calamitatis autores, non parum pudoris gignit, ac miſerationis.*

b *Quæ fœminæ tribui laudes maximæ poſſunt, hæ ſunt; inſignis fœcunditas, & præclara pudicitia. illa eſt fœlicitatis, hæc virtutis.*

c *Etſi paruum, & ridiculum videri poteſt, tamen verum eſt, non parum fauoris ſibi principem apud vulgum conciliare, ſi iis vtitur indumentis, quæ multitudini probantur: nam, vt ait Seneca, id agendum eſt, vt meliorem vitam ſequamur, quàm vulgus, non vt contrariam.*

d *Nihil æquè hominum animos perſtringit atque inuidia; quæ non ſolùm eſt, cùm quis ob alius fœlicitatem liuet, & maceſcit, ſed cùm quæ nobis debentur, ea ipſa aliis tribui videmus. quæ ſanè eſt iuſtior, quàm illa prior.*

e *Plus apud nos poſſe debet charitas reip. quàm vxor filij, propinqui.*

f *Princeps nullo validiori præſidio, quàm maieſtate ſua tutus eſſe poteſt. hæc autem cùm non modò opibus, & dignitate, ſed & iis maximè virtutibus, quæ principum virorum propriæ ſunt, contineatur, ei, penes quem ſunt gubernacula reip. danda eſt opera, vt cuiuis palam faciat, ſuam perſonam vel ſola maieſtate, hoc eſt, iis rebus, ex quibus maieſtas oritur, eſſe tutam. nam, teſte Seneca epiſt. 96. ſine bonitate nulla maieſtas eſt.*

g *Magno principi cautio eſt adhibenda, ne quicquid virium penes ſe eſt, id contractum vnum in locum ſimul, ſemperque habeat; ne ſi is exercitus ſeditionem, aut rebelionem cœptauerit, non opprimi, ſi opus erit, poſſit. quòd ſi quicquid habet copiarum, id plures in exercitus diuiſum erit, ſi vnus inſanire occeperit, huius inſaniæ & conatus aliorum ſubſidio, viribuſque infringi poſſunt. Sic lib. 1. hiſtor. ſed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluberrimum eſt ad continendam militarem fidem, nec, vitiis, nec viribus miſcebantur.*

h *Is demum dux ſuo exercitui gratus eſt, quem milites intelligunt, non tam ſuam ſibi vitam, non coniugem, non liberos charos eſſe, quin eos, cùm res poſtulabit, pro gloria ſui exercitus ad exitium offerat.*

i *Militis appellatio eſt honeſtior & ſanctior, quàm vt ea ſeditioſis conueniat.*

k *Ciues appellari minimè poſſunt ij, quibus tam proiecta magiſtratuum, ſenatuſque autoritas eſt, vt ſibi nihil nefas eſſe exiſtiment.*

tam proiecta ſenatus autoritas?[a] hoſtium quoque ius, & ſacra legationis, & fas gentium rupiſtis. Diuus Iulius ſeditionem exercitus verbo vno cõpeſcuit,[b] Quirites vocando, qui ſacramentum eius derrectabant.[c] Diuus Auguſtus vultu, & aſpectu Actiacas legiones exterruit. nos, vt nondum eoſdem, ita ex illis ortos ſi Hiſpaniæ, Syriæue miles aſpernaretur, tamen mirũ & indignum erat. Primanę, & viceſima legiones, illa ſignis à Tyberio acceptis, tu tot prœliorum ſocia, tot præmiis aucta,[d] egregiã duci veſtro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, læta omnia aliis è prouinciis audienti feram: ipſius tyrones, ipſius veteranos, non miſsione, non pecunia ſatiatos? hic tantum interfici centuriones, eiici tribunos, includi legatos, infecta ſanguine caſtra, flumina, meque[1] precariam animam inter infenſos trahere? Cur enim primo concionis die ferrum illud, quod pectori meo infigere parabam, detraxiſtis, improuidi amici? meliùs & amantiùs ille, qui gladium offerebat. cecidiſſem certè[e] nondum tot flagitiorum exercitui meo cõſcius. legiſſetis ducem,[2] qui meam quidem mortem impunitam ſineret, Vari tamen & trium legionum vlciſceretur. [f] Neque enim dii ſinant, vt Belgarum ([g] quanquam offerentium) decus iſtud, & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreſsiſſe Germaniæ populos. Tua, diue Auguſte, cælo recepta mens, tua, pater Druſe, imago, tui memoria iiſdem iſtis cum militibus, quos iam[h] pudor & gloria intrat,[i] eluant hanc maculam,[k 3] iraſque ciuiles in exitium hoſtibus

1 lib. 4. hiſtor. precariam vitam dicit.

2 Veniteo legiones, inquit Cerealis lib. 4. hiſtor. quæ neque me multũ, neque vos impunitos patiantur.

3 Sic lib. 3. hiſt. Mox conuerſus ad ſigna & bellorum Deos hoſtium potiùs exercitui illum furorem illam diſcordiã inijcerent, orabat, donec fatiſceret ſeditio.

OBSERVATIONES.

a *A quibus legati violantur, ij illud ipſum ius, quod hoſtibus etiam ſacroſanctum eſt, ſacra legationis, & fas gentium rumpere dicuntur. quo quid tetrius dici poteſt?*

b *Cùm miles immemor ſacramenti, ac diſciplinæ militaris ſeditionem cœptat, hunc dux exercitus, quia militis neque poteſt, neque debet, ſaltem ciuis appellatione, aut alia fauorabili & grata in vulgus, prout eam res, & occaſio ſuggeret, in officio det operam vt contineat. hac ratione magnæ perſæpe ſeditiones à magnis imperatoribus ſunt ſedatæ. ex his regula generalis hoc modo colligi poteſt; Qui adſcititio non commouetur, hic proprio nomine eſt appellandus.*

c *Difficile dictu eſt, quantum ſit momenti in maieſtate magni alicuius, clariſsimique imperatoris; ſiquidem vultu, & aſpectu ſolo ſeditioſum exercitum exterrere poteſt.*

d *Nulla re vehementiùs quiſquam perſtringi poteſt, quàm ſi ei exprobretur vitium ingrati animi, quod omnium teterrimum eſt.*

e *Videtur & ipſe non carere culpa, qui flagitiorum, quæ ab iis, quibus imperat, facta ſunt, conſcius eſt. Siquidem videri poteſt, ne admitterentur, ſua vigilantia, & auctoritate præſtare potuiſſe.*

f *Ad maieſtatem, dignitatem, ac ſecuritatem imperij potiſsimùm pertinet, non tam alienis, quàm propriis viribus niti, rebus dubijs, ac tempore luctuoſo. nam, vt ait Tacit. lib. 13. nihil rerum mortalium tam inſtabile, ac fluxum eſt, quàm fama potentiæ non ſua vi nixa.*

g *Et ſi principi probari debet animus eorum, qui rebus ipſius dubijs fidem hactenus ei præſtare ſunt parati, vt illorum virtute ipſi vitam, atque imperium manſiſſe poſtea verè dici poſſit, tamen caueat quantum poteſt, ne ſe tam inſigni beneficio deuinciri patiatur; ne, cùm illi in ſua manu imperium fuiſſe viderint, aliquando, (vt ad omnes occaſiones ſunt mobilia populorum ſtudia) mutato animo audeant id, quod ſe poſſe intelligunt.*

h *Pudor, & gloria ſunt accerrima incitamenta virtutis.*

i *Macula contracta ex flagitiis præclarè factis elui poteſt.*

k *Bonus princeps, & amãs Reip. eniti debet, vt iræ ciuiles nõ ſuis, ſed hoſtibus in exitium vertãtur.*

vertant.

vertant. Vos quoque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, ſi legatos Senatui, obſequium Imperatori, ſi mihi coniugem, ac filium redditis, [a] diſcedite à contactu, ac diuidite turbidos. id ſtabile ad pœnitentiam, id fidei vinculum erit. Supplices ad hæc, & vera exprobrari fatentes orabant, [b] puniret noxios, ignoſceret lapſis, & [c] duceret in hoſtem; reuocaretur coniunx, rediret legionum alumnus, neue obſes Gallis traderetur. Reditum Agrippinæ excuſauit ob imminentem partum, & hyemem. venturum filium. cætera [d] ipſi exequerentur. Diſcurrunt [e] mutati, & [f] ſeditioſiſsimum quenque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ C. Cetronium, qui iudicium & pœnas de ſingulis in hunc modum exercuit. Stabant pro concione legiones diſtrictis gladiis: reus in ſuggeſtu per tribunum oſtendebatur: ſi nocentem adclamauerant, præceps datus trucidabatur: & [g] gaudebat cædibus miles, tanquam ſemet abſolueret. nec Cæſar arcebat: [h] quando nullo ipſius iuſſu penes eoſdem ſæuitia facti & inuidia erat: ſecuti exemplum veterani haud multò poſt in Rhætiam mittuntur, ſpecie defendendæ prouinciæ, ob imminentis Sueuos: [i] cæterùm vt auellerentur caſtris, trucibus adhuc, [k] non minùs aſperitate remedii, quàm ſceleris memoria. Centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum ſtipendiorum, quæ ſtrenuè in præliis feciſſet, & cui erant donaria militaria, edebat: ſi tribuni,

OBSERVATIONES.

a *Qui cupit vires ſeditionis infringere, is palam faciat vniuerſo exercitui, ſe nequaquam exiſtimare omnium militum vnam, & eandem eſſe cauſam. ideoque bonos hortetur, vt à contactu cæterorum diſcedant, ſe, inquam, ab turbidis ſeparent, ac diſſocient, fore id ſtabile ad pœnitentiam, neque paruum fidei vinculum. Sic fiet, vt, cùm nemo non bonus ciuis, bonuſque, & obſequens miles haberi velit, maxima pars ſuam cauſam ab eorum, qui ſeditioſiſſimi habentur, ſeparet; ac tandem eò res euadet, vt ſuis ſe viribus ipſa ſeditio conficiat.*

b *Principis eſt noxios punire, lapſis ignoſcere.*

c *Non ſatis eſt pœnitere flagitij, ſi non pœnitentia ſtatim eo facto comprobatur, quod vnum maculam eluere poteſt.*

d *Diligenter princeps, quantum poteſt, ab ſe remouere debet inuidiam ſeueræ alicuius animaduerſionis, danda opera vt quiuis alius potiùs, quàm ipſe ſeueritatis auctor exiſtimetur.*

c *Verè pœnitere eſt mutari.*

f *Vſque eò eſt odioſa ſeditio, vt, qui ea per imprudentiam ſunt contacti, ſi ſemel reſipiſcant, ipſos ſeditionis, ac turbarum auctores rapiant ad ſupplicium.*

g *Qui ſibi flagitiorum ſunt conſcij, ij aliquando ſuiſmet ſuppliciis gaudent; ſi modò ita res geritur vt pœna ad paucos, terror ad omnes perueniat, vt eſt apud Liu.*

h *Paulò ante adnotaui illud ipſum quod hìc exprimit Tacitus; tutiſſimam rationem puniendi eſſe hanc, vt ita in eum princeps, quem maximè odit, animaduertat, vt, non ſuo ipſius iuſſu id fieri dicatur, nec penes ſe, ſed quemuis alium pœnæ autorem remaneat ſæuitia facti, & inuidia.*

i *Truces adhuc ſeditione milites aliqua probabili ſpecie alij ab aliis ſeparari, ac diuelli debent.*

k *Sæpiùs accidit, vt, non minùs odioſa ſit aſperitas remedij, quàm ſcelus ipſum, aut ſceleris memoria. id autem accidit, cùm duriora remedia, quàm pericula fuerunt, adhibentur. in quo peccauit L. Sylla dictator, vt ait Seneca.*

ſi legio [a] induſtriam, innocentiamque adprobauerant, retinebat ordines: vbi auaritiam, aut crudelitatem [b] conſenſu obiectauiſſent, ſoluebatur militia. Sic compoſitis præſentibus, haud minor moles ſupererat, ob ferociam quintæ, & vndeuiceſimæ legionum, ſexageſimum apud lapidem (loco Vetera nomen eſt) hybernantium. nam primi ſeditionem cœptauerant, [attociſsimum quodque facinus horum manibus patratum] nec pœna commilitonum exterriti, nec pœnitentia conuerſi, iras retinebant. Igitur Cęſar arma, claſſem, ſocios demittere Rheno parat, ſi imperiũ detrectetur, [c] bello certaturus. At Romæ nõdum cognito, qui fuiſſet exitus in Illyrico, & legionum Germanicarum motu audito, trepida ciuitas incuſare Tyberium, quòd dum patres, & plebem, [d] inualida & inermia, cunctatione ficta ludificetur, diſſideat interim miles, [e] neque duorum adoleſcentium nondum adulta autoritate comprimi queat: [f] ire ipſum & opponere maieſtatẽ imperatoriam debuiſſe ceſſuris vbi principem [g] longa experiẽtia, eundemq; [h] ſeueritatis, & munificentię ſummum vidiſſent. an Auguſtum feſſa ætate toties in Germanias commeare potuiſſe. Tyberium vigentem annis ſedere in ſenatu verba patrum cauillantem? ſatis

OBSERVATIONES.

a *Hæ ſunt virtutes illorum propriæ, quibus mandantur munia exercitus, induſtria, & innocentia: præcipua vitia; auaritia, & crudelitas.*

b *Cauendum eſt principi in rep. & imperatori in exercitu, ne quicquam committat, quo dicto, aut facto videatur ſpernere conſenſum multitudinis; cuius auctoritatem magnum apud ſe pondus habere nunquam non palam facere debet. Quòd ſi à vulgi opinione ipſe diſſentit, aliudque molitur, id, quicquid eſt, diſſimulet: donec prudentia ad eam rationem perducatur, qua & vulgi ſtudiis ſatisfaciat; ac nihilominus ipſe eadem opera, id quod vult, conficiat. Cæterùm multa perſæpe eueniunt, quæ cuiuſmodi ſint, nec certiùs, nec planiùs, quàm à conſenſu vulgi diſci poteſt.*

c *Si miles adeò eſt ſeditioſus, vt, neque pœna commilitonum exterritus, nec pœnitentia conuerſus furorem, iraſque retineat, cum hoc veluti cum hoſte, ferro cernenda res eſt.*

d *Princeps validos exercitus, eoſque quorum vi nititur imperium ſuum, quàm longiſſimè poteſt ab ea prouincia & vrbe, vbi eſt caput rerũ, amouere duabus de cauſis debet: nam eorum opera fines imperij aut profert, aut certè hoſtibus & exteris gentibus, quibus imminet, terrori eſt. deinde ea, quæ domi ſunt, hoc eſt, eas reip. partes, à quibus fortè ne ſe commoueant, periculum eſt, inualida, & inermia relinquit, ne quas turbas, corrumpendis militum animis dare, etſi veline, poſſint. hac ratione, non modò omnes parere, ſed & ſeruire coguntur ei, cuius in manu vident eſſe arma, legiones, eaque omnia quæ non modò ad tutandum, & proferendum imperium, ſed & ad contundendos rebelles maximè pertinent.*

e *Vix fieri poteſt, vt adoleſcentis nondum adulta autoritas militem ſeditioſum poſſit comprimere, & ad ſanitatem reuocare.*

f *Rebus ſeditione, nouoque ac magno motu perturbatis, ire eò ipſe princeps, ac maieſtatẽ imperatoriam furentibus opponere, niſi grauiori aliqua cauſa detineatur, debet.*

g *Cùm prudentia ſit oculus principis, atque hæc nõniſi ab experientia proficiſcatur, inter eas laudes, quæ principi maximæ tribui poſſunt, hæc connumeratur, vt longa rerum experientia ſit doctus.*

h *Princeps eſt ſummus ſeueritatis & munificentiæ; hoc eſt, principis eſt, non cuiuſquam hortatu, ſed ſuo iudicio ſtatuere in quem ſeuerè animaduerti oporteat; itemque qui ſua liberalitate, & munificentia dignus ſit.*

proſpe-

proſpectum vrbanæ ſeruituti: militaribus animis adhibenda fomenta, vt [a] ferre pacem velint. Immotum aduerſus eos ſermones, [b] [f] fixumque Tyberio fuit nō omittere caput rerum, neque ſe [c] remque publicam [d] in caſum dare. Multa quippe & diuerſa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam: ille Galliarum opibus ſubnixus, hic Italiæ imminens. Quos igitur anteferret? ac ne [e] poſtpoſiti cōtumelia incenderentur. [f] At per filios pariter adiri, maieſtate ſalua, [g] cui maior [t] è longinquo reuerentia: [h] ſimul adoleſcentibus excuſatum, quædam ad patrem reijcere. reſiſtentiſque Germanico, aut Druſo, poſſe à ſe mitigari vel infringi. quod aliud ſubſidium, ſi imperatorem ſpreuiſſent? [i] Cæterùm vt iam iamque iturus legit comites, conquiſiuit impedimenta,

t. Sic lib. 4. hiſt. Arcebantur aſpectu, quò venerationis plus ineſſet.

OBSERVATIONES.

a *Perrarò accidit, vt militares animi pacem ferre poſſint.*

b *Nouus princeps ne latum quidem vnguem, ſi fieri poteſt, debet diſcedere ab ea vrbe, vbi eſt caput rerum, quicquid tinniant alij, & diſſideant exercitus in prouincijs. id quod verum eſt, nondum corroborato principatu, nam ſi non adſit hæc cauſa, ire ipſe, & opponere maieſtatem imperatoriam, vt ſupra dictum eſt, furentibus debet.*

c *Princeps & reſp. eo vinculo ſunt adſtricti, vt nihil alteri ſeparatim accidere poſſit, quod idem ad alterum non pertineat. hinc fit, vt, nihil ſibi princeps vtile eſſe putet, quod idem Reip. non expediat: & contra, ſiquid in huius perniciem redundat, id quoque ſibi princeps exitioſum fore exiſtimet. certè errat quiſquis bonum principis à bono publico diſtingui putat.*

d *Nunquam non princeps hoc ſibi ante oculos ponat, vt nihil planè agat in iis, quæ ad remp. pertinent, niſi certa cum ſpe; caueatque diligenter, ne ſe vnquam in caſum det, i. fortunæ ſe, reſque ſuas permittat; &, vt Seneca loquitur de benef. lib. 7. cap. 2. mittat ſe in dubium.*

e *Meritò poſtpoſiti cōtumelia incendi videntur. at poſtponitur is, qui poſterior aditur. itaque principi etiā atque etiam cauto opus eſt, ne quid in his peccet, apud eos, quorum ex animis hoc cōtumeliæ genus vix vnquā deletur. hoc, hodierno die, diligenter obſeruādum eſt. quippe videmus inter pleroſque principes maximas pro hac honoris æmulatione cōtentiones oriri; quæ quidem non aliò ſpectant, quàm ad lacerandam remp. chriſtianam.*

f *Cùm periculum eſt, ne princeps ſua præſentia alios anteferat, alios poſtponat, ac poſtpoſiti contumelia incendantur, ipſe congreſſu planè abſtineat, idque muneris mandet perſonis pari neceſſitudinis, atque affinitatis vinculo ſecum coniunctis, per quas pariter adiri ij, quibuſcum ipſi res eſt, poſſunt. hac ratione maieſtas remanet ſalua, & periculum diſcordiarum vitatur.*

g *Maieſtati principis maior è longinquo eſt reuerentia.*

h *Quæ per interpoſitas perſonas à principe geruntur multò tutiori ratione fiunt, quàm ſi ab ipſo principe adminiſtrentur. Nam ſiquid fortè per huiuſmodi interpoſitas perſonas haud ſatis fœliciter adminiſtratum eſt, nihil tamen periculi aditur, cùm etiam remaneat ſubſidium apud ipſum principem; ad quem ſiquid eorum, quæ ab interpoſitis perſonis aguntur, fortè reiectum eſt, excuſari id, quicquid eſt, poteſt.*

i *Quæ princeps apud ſe ſtatuit contra opinionem omnium, ea continuò vulgari minimè debent. quin potiùs fouenda eſt opinio vulgi; ſuntque homines ſpecioſa aliqua arte ludificandi, donec paulatim, progreſſu temporis, ipſe veriſimilia impedimenta (alia tamen, quàm quæ vera ſunt) afferre poſſit. Qua ludificatione princeps non modò vulgi animos à ſe non alienabit, ſed ſibi potiùs conciliabit, dum velle ſe, quæ multitudini probantur, ſimulabit: neque tamen quicquam agit, quàm ratum, fixumque apud animum ſuum eſt. Quòd ſi ſtatim ſuum conſilium ab aliorum ſententiis diſcrepans palam facit, vix quiſquam eſt, qui non ea re offendatur; ac proinde ipſe in prudentum, mox in vulgi ſermones, & voculas incurrit; poſtremò haud ſanè paruis ſe implicat difficultatibus, quibus ſe hac cunctatione, & ludificatione aſtutè, ac lepidè exſoluit.*

adornauit naues, mox hyemem, aut negotia variè cauſatus, primò prudentes, dein vulgum, diutiſſimè prouincias fefellit. At Germanicus, quanquam contracto exercitu, & parata in defectores ultione, [a] dandum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo ſibi ipſi conſulerent, [b] præmittit literas ad Cæcinnam, venire ſe valida manu, [1] ac nî ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcua cæde. Eas Cæcinna aquiliferis, ſigniferiſque, & quod maximè caſtrorum ſyncerum erat, occultè recitat: vtque [c] cunctos infamiæ, ſeipſos morti eximant, hortatur: [2] nam [d] in pace cauſas & merita ſpectari; vbi bellum ingruat, innocẽtes ac noxios iuxta cadere. Illi, tentatis quos idoneos rebantur, poſtquam maiorem legionum partem in officio vident, de ſententia legati ſtatuunt tempus, quo fœdiſſimũ quemque, & ſeditioni promptum ferro inuadant. [e] Tunc ſigno inter ſe dato, inrumpunt contubernia, trucidant ignotos, nullo niſi conſciis, noſcente quod cædis initium, quis finis. [f] Diuerſa omnium quæ vnquam accidere ciuilium armorum facies: non prælio, non aduer-

1 Sic lib. 14. ex tidiſſ minitans niſi cauſam ſuã diſcerent. & paulò poſt, cæteris quoque aliena pericula deprecantibus.

2 i. Si nō conditi ſed viuo ad ſanitatem redeuntis, cuiuſque cauſa, & merita ſpectabũtur, hoc eſt, diſſociabuntur boni à malis, quæ & à turbidis & ij tantum plectetur, qui pœnam & ſuppliciũ meriti ſunt. quod ſi vim principis expectans, innocentes ac noxij iuxta cadent.

3 Sic lib. 1 hiſt. neque magnis, inquit, metus, ac præmiis cum eſt in pace, qui in bello locus.

OBSERVATIONES.

a *Priùs omnia tentari debent, quàm extrema remedia adhibeamus; nempe, dandus eſt malorũ pœnitentiæ locus.*

b *Seditioſum militem ita perterrefacere debet princeps vt, Germanici exemplo, occultè præmittat literas ad eos, quorum fide nititur, quibuſque mandata ſunt mũnia exercitus, quibus literis affirmet ſe venire valida manu, eaque qua furentes comprimere poteſt; ac ni boni milites, & quicquid in exercitu ſyncerum adhuc eſt, vltionem in alios præſumat, vſurum ſe promiſcua cæde.*

c *Quicquid infamiæ vniuerſitas, propter indignum aliquod facinus, ſibi contraxit, id totum ab eius aliqua parte, quæ fortè ad ſanitatem rediit, aboleri, & amiſſum priſtinam dedecus recuperari poteſt: vſque eò fauorabilis eſt paucorum virtus, vt multorum dedecora deleat.*

d *In pace non omnium eadem eſt cauſa, ſed vniuſcuiuſque cauſa, & merita ſpectantur; i. nemo iniuſtè punitur, aut præmiis præter meritum afficitur. ſed vbi bellum ingruit, innocentes ac noxij iuxta cadunt: adeò vt hominibus pax multò ſit æquior, quàm bellum.*

e *Meritò dubitari poteſt, an liceat principi in rep. aut duci in exercitu in rebelles, ac ſeditioſos extra ordinem animaduertere, hoc eſt, non per magiſtratus, & cauſæ cognitionẽ, ſed promiſcua omnium cæde, & opprimendis incautis, ac nec opinantibus, permiſſaque vulgo licentia, atque vltione. Cæcinnæ factum hanc dubitationem eximere poteſt: quippe licet principi, & duci, ſi ſingula remedia priùs tentata irrita ſunt, atque alia ratione ſeditio, ac rebellio ſedari non poſſunt, quàm ſi ſeditioſorum; ac rebellium multitudo internecioni detur, hoc exemplum ſequi. id quod tamen adeò eſt luctuoſum, vt illa cædes non remedium, aut medicina, ſed clades potiùs appellanda ſit. Hanc ob cauſam videntur hoc loco monendi principes, iique qui exercitus ductant, vt hoc exemplo nonniſi tunc vtantur, cùm tali in periculo, quo tunc fuit res Romana, ipſi erunt; remque eò adductam videbunt, vt niſi ſeditioſorum multitudo è medio tollatur, reſp. magnum diſcrimen aditura ſit. præſtat enim, vt ſupra monui, id agere, qui terror ad omnes, pœna ad paucos perueniat.*

f *Ea demum eſt luctuoſiſſima ciuilium armorum facies, cùm non prælio, non aduerſis è caſtris, ſed iiſdem è cubilibus, & quos ſimul veſcenteis dies, ſimul quietos, ac ſopitos nox habuit, diſcedunt in partes, hinc inde, atque vbique pugnatur; omnibus in locis clamor, & pugna oritur; paſſim vulnera, ſanguis, cædes conſpiciuntur; vnuſquiſque quod fors obtulit, rapit; denique vbi nullus ducum atrociſſimi furoris, ingentiſque ſæuitiæ moderator adeſt; ſed permiſſa eſt vulgo licentia, vltio, & ſatietas.*

ſis è caſtris, ſed iiſdem ꝙ cubilibus, quos ſimul veſcentis dies, ſimul quietos nox habuerat, diſcedunt in partes, ingerunt tela: clamor, vulneta ſanguis palàm: cauſa in occulto. cætera fors regit. & quidam bonorum cæſi. Poſtquam intellectum in quos ſęuiretur, peſſimi quoque arma rapuerant. neque legatus, aut tribunus moderator adfuit, permiſſa vulgo licentia atque vltio, & ſatietas. Mox ingreſſus caſtra Germanicus, non medicinam illud, plurimis cum lachrymis, ſed cladem appellans, cremari corpora iubet. Truces etiã tum animos cupido inuolat eundi in hoſtẽ, [piaculum furoris] nec alitet poſſe placari commilitonum manes, quàm ſi pectotibus impiis [a] honeſta vulnera accepiſſent. [b] Sequitur ardorẽ militũ Cæſat: iunctoque ponte tramittit duodecim millia è legionibus ſex, & viginti ſocias cohorteis, octo equitum alas, quarum ea ſeditione intemerata modeſtia fuit. Læti neque procul Germani agitabant, dum [c] iuſtitio ob amiſſum Auguſtum, pòſt [d] diſcordiis attinemur. At Romanus agmine propero ſyluam Cæſiam, limitemque à Tyberio cœptum ſcindit, caſtra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concædibus [1] munitus. Inde ſaltus obſcuros permeat, conſultatque ex duobus itineribus, breue & ſolitum ſequatur, an impeditius & intentatum, eoque hoſtibus incautum. [e] Delecta longiore via, cætera adceleratur. Etenim attulerant exploratores [f] feſtam eam Germanis noctem, ac ſolennibus epulis ludicram. Cæcinna cum expeditis cohortibus præire, & obſtantia ſyluarum amoliri iubetur. legiones modico interuallo ſequuntur. Iuuit nox ſideribus inluſtris. Ventumque ad vicos Marſorum, & circundatæ ſtationes, ſtratis etiam tum per cubilia, propterque menſas, nullo metu, non ante poſitis vigiliis; [g] adeò cuncta incuria diſiecta erant: neque belli timor; [h] ac ne pax quidem niſi languida, & ſoluta inter temulentos. Cæſar auidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos diſper-

[1] Lego, munit,

OBSERVATIONES.

a *Honeſta vulnera dicuntur ea, quibus ictus eſt is, qui pro rep. pugnat.*

b *Cùm ignominia ab hoſte accepta eſt, neque dum propter diſcordias inteſtinas aboleri potuit, ſiquid accidit huiuſmodi, quod militum animos ad pugnam incendat, eccui dubium eſſe poteſt, quin hunc ardorem imperator ſequi debeat?*

c *Amiſſo principe iuſtitium indicitur.*

d *Procul dubio cauſa eſt cur lætetur is, qui hoſtem arma abieciſſe, ac eum diſcordiis attineri videt. Sic lib. 1. hiſt. Si Vitellio, & ſatellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud, quàm ſeditionem, & diſcordiam optabunt?*

e *Quà ad hoſtem opprimendum iri poteſt, ſi duo ſunt itinera, breue & ſolitum interdum omitti debet; impeditius, & intentatum, eoque hoſtibus incautum tutiùs not quò volumus, ducet.*

f *Dum hoſtis feſtos dies celebrat, & conuiuia agitat, opprimi paruo negotio poteſt.*

g *Ab incuria & negligentia eorum munerum, quibus res, & diſciplina militaris continetur, maximæ, & atrociſſimæ clades proficiſcuntur.*

h *Non minùs periculoſa eſt pax languida, & ſoluta inter temulentos, quàm bellum.*

tit. [a] quinquaginta millium ſpatiũ ferro, flammiſque peruaſtat. nõ ſexus, non ętas miſerarionem attulit; profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus tẽplum, quod Tanfanæ vocabant ſolo æquãtur; ſine vulnere milires, qui ſemiſomnos, inermos, aut palantis ciciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubanres, Vſiperes: ſaltuſque, per quos exercitui regreſſus, inſedere.[b] quod gnarum duci: inceſſitque itinori & prælio. pars equitum, & auxiliariæ cohortes ducebant: mox prima legio, & mediis impedimentis ſiniſtrum latus vndeuiceſimani, dextrum quintani clauſere: viceſima legio terga firmauit; poſt cęteri ſociorum. Sed hoſtes donec agmen per ſaltus porrigeretur, immori, dein latera, & frontem modicè adſultantes, tota vi nouiſſimos incurrere.[c] Turbabanturque denſis Germanorum cateruis leues cohortes, cùm Cæſar aduectus ad viceſimanos voce magna,[d] [1] hoc illud tempus obliterandæ ſeditionis clamitabat, pergerent, properarent culpam in decus vertere. Exarſere animis, vnoque impetu perruptum hoſtem[e] redigunt in aperta, cędunrque; ſimul primi agminis copiæ euaſere ſyluas, caſtraque communiuere. Quietum inde iter.[f] Fidenſque recentibus, ac priorum oblitus miles in hybernis locatur. Nuntiata ea [g] [2] Tyberium lętitia curaque adfecere. gaudebat oppreſſam ſeditionem: [h] ſed quod largiendis pecuniis, & miſſione feſtinata fauorem militum quæſiuiſſet, bellica quoque Germanici gloria angebatur. Retulit tamen ad ſenatum de rebus geſtis, multaque de virtute eius memorauit,[i] magis in ſpeciem verbis adornata, quàm, vt penitus ſentire crederetur.[k] Paucioribus Druſum & finem Illyrici motus laudauit, ſed in-

1 Sic lib. 3. hiſt. Illos eſſe campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ, vbi recuperare gloriam poſſent.

2 Sic Salluſt. in coniurat. Catil. At illũ (Ciceronẽ) ingens cura, atque lætitia ſimul occupauere, nam lætabatur intelligẽs &c.

OBSERVATIONES.

a *Ea demum maxima vltio dici poteſt, cùm longè, lateque omnia ferro, flammiſque peruaſtantur; non ſexus, non ætas miſerationem affert; profana ſimul, & ſacra, ipſaque Deorum immortalium templa, quamuis celeberrima, & auguſtiſſima ſolo æquantur; ſemiſomni, inermes, ac palantes hoſtes trucidantur.*

b *Non minùs ſcire debet dux exercitus quid hoſtes conſilij capiant, quàm quæ ipſe eſt acturus.*

c *Denſis cateruis paruo negotio leues cohortes turbari conſtat.*

d *Culpa, & flagitium obliterari, & in decus verti poſſunt rectè factis, ac præclaris facinoribus.*

e *Cùm hoſtis loco confiſus pugnat, danda eſt opera vt in aperta redigatur.*

f *Præclaris facinoribus adeò nituntur homines, vt culpæ, flagitiique prioris facilè obliuiſcantur.*

g *Non ſemper lætatur princeps ob rem proſperè geſtam, ſi per eum geſta eſt, qui proximus deſtinatur; hic enim ſemper ſuſpectus inuiſuſque dominantibus eſt, vt ait Tacit. lib. 1. hiſtor.*

h *Ij principibus non modò eſſe ſuſpecti, ſed & eos angere ſolent, qui cùm proximi deſtinentur, interim nihil omittunt, quominus ſibi concilient fauorem militum, belliciſque laudibus ornentur.*

i *Etiam laudibus aliquem celebrantes illi detrahimus, ſi quæ de illius virtute memoramus, ea ita dicimus, vt homines intelligere velimus, magis in ſpeciem verbis eſſe adornata, quàm ea nos penitus ſentire vti prolata ſunt. Sic in vita Agric. peſſimum inimicorum genus laudantes.*

k *Breuitas ſermonis eſt argumentum animi aperti; longa oratio tecti, ac ſimulati. cui itaque ex animo, vereque fauemus, hunc non verbis in ſpeciem quæſitis, ſed breui, eaque fida oratione laudamus.*

tētior, & fida oratione. [a] Cunctaque quæ Germanicus indulſerat, ſeruauit, etiam apud Pannonicos exercitus. Eodem anno Iulia ſupremum diē obiit, [b] ob impudicitiā olim à patre Auguſto Pandateria inſula, mox oppido Rheginorum, qui Siculū fretum accolunt, clauſa. Fuerat in matrimonio Tyberii, florētibus Caio & Lucio Cęſaribus, ſpreueratque vt imparem: nec alia tam intima Tyberio cauſa, cur Rhodum abſcederet. Imperium adeptus, extorrem, infamem, & poſt interfectum Poſthumum Agrippam omnis ſpei egenam, inopia, ac tabe longa peremit, [c] obſcuram fore necem longinquitate exilii ratus. Par cauſa ſęuitiæ in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, ſolers ingenio, & [d] praue facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippæ temerauerat. Nec is libidini finis: traditam Tyberio peruicax adulter cōtumacia, & odiis in maritum [e] accendebat. Literæque quas Iulia patri Auguſto cum inſectatione Tyberii ſcripſit, à Graccho compoſitæ credebātur. Igitur amotus Cercinnam Africi maris inſulam, quatuordecim annis exilium tolerauit. Tunc milites ad cædem miſsi inuenere in prominenti littoris [f] nihil lætum opperientem. Quorum aduentu breue tempus petiuit, vt ſuprema mandata vxori Alliariæ per literas daret, ceruicemque percuſſoribus obtulit: [g] conſtantia mortis haud indignus Sempronio nomine, vita degenerauerat. Quidā non Roma eos milites, ſed ab L. Aſprenate proconſule Africæ miſſos tradidere, autore Tyberio, [h] qui famā cędis poſſe in Aſprenatem verti [i] fruſtra ſperauerat. Idem annus nouas ceremonias accepit, addito ſodalium Auguſtalium ſacerdotio, vt quondam T. Tatius retinendis Sabinorum ſacris ſodales Tatios inſtituerat. Sorte ducti è primoribus ciuitatis vnus & viginti; [k] Tyberius, Druſusque, & Claudius, & Germanicus adiiciuntur. Ludos Auguſtales tunc primùm cœptos turba-

OBSERVATIONES.

a *Valde intereſt principis ſedulò dare operam vt, ſiquid ſuo nomine exercitibus, iiſque omnibus, quorum in manu reſp. eſt ab eo, cui id negotij ipſe dedit, promiſſum eſt, in eo fidem ſuam liberet. Vix enim dici poteſt, quantùm ei res hæc ſit honorifica, quantumque roboris, ac firmitatis addat imperio.*

b *Apud veteres iudicium adulterij exercebatur intra priuatos parietes: atque in more poſitum erat, vt à parentibus in filias, ob impudicitiam, animaduerteretur.*

c *Haud dubiè obſcurus eſt interitus eorum, qui in longo exilio ſupremum diem obeunt.*

d *Præſtat rudem eſſe bonarum artium, quàm iis praue vti, vt ſupra obſeruaui.*

e *Adulterorum mos eſt, vt vxores in maritos accendant.*

f *Ferè fit, vt, cuius interitus inſtat, huic animus nihil læti præſagiat.*

g *Conſtantia in ipſo mortis articulo, etiam in viro improbo, eſt laude digna. certè quidam reperiuntur, vt ait Seneca epiſt. 24 qui ad alia ignaui in morte exæquarunt animum fortiſſimorum.*

h *Siquid princeps odioſum perpetrare vult, eius rei ſuſpitionem ab ſe, qua re maximè poteſt, amoueat; idque, quicquid eſt negotij alicui mandet, in quem totius facti odium verti poſſit.*

i *Quæ omnibus ſunt nota, quò magis damus operam vt recondantur, hoc magis palam fiunt.*

k *Qui cœtui alicui dignitatem addere vult, viros maximos, ſeque in primis, ſi princeps eſt, ibi adſcribat.*

uit diſcordia ex certamine hiſtrionum. Indulſerat ei ludicro Auguſtus, dum Mecœnati obtēperat effuſo in amorem Bathylli. Neque ipſe abhorrebat talibus ſtudiis, & [a] ciuile rebatur miſceri voluptatibus vulgi. Alia Tyberio morum via. [b] ſed populum per tot annos molliter habitum, nōdum audebat ad duriora vertere. Druſo Cæſare, C. Norbano COS. S. decernitur Germanico triumphus, [c] manente bello, quod quanquam in æſtatem ſumma ope parabat, initio veris, & repentino in Chattos excurſu præcepit. Nam ſpes inceſſerat [1] [d] diſſidēte hoſtem in Arminium ac Segeſtem, inſignem vtrunque perfidia in nos, aut fide. Arminius turbator Germaniæ, Segeſtes parari rebellionem ſæpe aliàs, & ſupremo conuiuio, poſt quod in arma itum, apeuit, ſuaſitque Varo [e] vt ſe, & Arminium & cæteros proceres vinciret: [f] nihil auſuram plebem principibus amotis, atque ipſi tempus fore, quo crimina, & innoxios diſcerneret. Sed Varus fato, & vi Arminii cecidit. Segeſtes, quanquam conſenſu gentis in bellum tractus, [g] diſcors manebat, auctis priuatim odiis, quòd Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: [gener inuiſus inimici ſoceri] [h] quæque apud concordes vincula charitatis, incitamenta irarum apud infenſos erant. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliarium millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinnæ tradit: totidem legiones, duplicem ſociorum numerum ipſe ducit: poſitoque caſtello ſuper veſtigia paterni præſidii in monte Tauno, expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum & fluminum relicto. [i] Nam (tarum illi cœlo) ſiccitate, & amnibus mo-

1 Sic lib. 3. hiſt. Vbi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus aggredi ſtatuit.

OBSERVATIONES

a *Qui vulgo vult eſſe gratus, interdum miſceatur illius voluptatibus; i. quæ multitudini probantur, ea quoque ſibi probari oſtendat.*

b *Etſi mores principis diuerſi ſunt ab iis, qui multitudini probantur, conſultè tamen faciet, ſi quatenus poterit, populo indulgebit; ne ſubita inſtitutorum mutatione homines ab ſeſe alienet, imitatione Tiberij, qui populum per multos annos molliter habitum noluit ſtatim ad duriora vertere, quamuis eò ipſe inclinaret.*

c *Triumphus etiam manente, neque dum confecto bello decerni poteſt, ſi modò inſignis aliqua victoria ex hoſtibus iam parta eſt; cuius rei exempla ſunt frequentiſſima in veterum ſcriptis.*

d *Dum hoſtis diſſidet, in eum inuadi optimum eſt.*

e *Is, cuius opera coniuratio patefacta eſt, & ipſe vinciri, & in cuſtodiam tradi debet, ne cæteris reis, aut cuiquam mortalium indicium ab ipſo profectum eſſe, in mentem venire poſſit.*

f *Plerunque nihil audet plebs principibus amotis*

g *Priuata odia diſcordiam in rep. fouent. certè experientia docti poſſumus affirmare, priuatas diſcordias, niſi principis ſapientia continuò extinguantur, tandem in ipſius, reique pub. perniciem erumpere.*

h *Cōnubia, affinitates, ac cætera eius generis, quæ apud cōcordes ſunt vincula charitatis, apud infenſos ſunt incitamēta irarum. quippe ſolet eſſe acerrima proximorum odia, vt alio loco Tacit. ait.*

i *Cautus dux exercitus diligenter conſiderare debet locorum naturam, quibus in locis eſt, vt ex eorum, ac temporu, & cæterarum ratione circunſtantiarum quid facto opus ſit, diſpicere poſſit: exempli gratia; ſi eſt inter paludes, & tamen tunc temporis ſiccitas inuſitata amnes reddiderit modicos, aut paludes exſiccauerit, atque ideo metuendum ſit ne regredienti imbres, & fluminum auctus impedimento ſint, conſultè faciet, ſi aliquem præficiet munitionibus viarum, & fluminum.*

dicis

dicis inoffenſum iter properauerat, imbreſque & fluminum auctus regre dieri metuebantur. Sed Chattis adeò improuiſus aduenit, vt, quod imbecillum ætate ac ſexu ſtatim captum, aut trucidatum ſit: iuuentus flumen Adranam nando tramiſerit: Romanoſque pontem cœptantis arcebant, dein tormentis, ſagittiſque pulſi, tentatis [a] fruſtra conditionibus pacis, cùm quidam ad Germanicum perfugiſſent, reliqui, omiſſis pagis, vicisque in ſyluas diſperguntur. Cæſar, incenſo Mattio (id genti caput) aperta populatus, vertit ad Rhenum, non auſo hoſte terga abeuntium laceſſere: [b] quod illi moris, quoties aſtu magis, quàm per formidinem ceſſit. Fuerat animus Cheruſcis iuuare Chattos, ſed exterruit Cæcinna [c] huc illuc ferens arma. & Marſos congredi auſos proſpero prælio cohibuit. Neque multò poſt legati à Segeſte venerunt, auxilium orantes aduerſus vim popularium, à quîs circumſedebatur, validiore apud eos Arminio, quando bellum ſuadebat. [d] Nam barbaris quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus, rebus commotis potior habetur. Addiderat Segeſtes legatis filium nomine Segimundum. Sed iuuenis conſcientia cunctabatur. quippe anno, quo Germaniȩ deſciuere, ſacerdos apud aram Vbiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. Adductus tamen in ſpem clementiæ Romanæ, pertulit patris mandata, [e] benigneque exceptus, cum prȩſidio Gallicam in ripam miſſus eſt. Germanico pretium fuit conuertere agmen; pugnatumque in obſidentis: & ereptus Segeſtes magna cum propinquorum, & clientium manu. Inerant fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminii, eademque filia Segeſtis, [f] mariti magis quàm paren-

OBSERVATIONES.

a *Ab victis fruſtra tentatur pax, quæ ipſis ſalutaris, victoribus tantùm glorioſa eſt.*

b *Ferè fit, vt, qui aſtu magis, quàm per formidinem cedit, terga hoſtis abeuntis laceſſat.*

c *Victoria parta, ac perterritis hoſtibus, imperator huc illuc arma ferre debet, ne ſpatium ſeſe colligendi, copiiſque ſuas cum amicis exercitibus coniungendi hoſtibus det.*

d *Hæc eſt natura ferocium nationum, ac plebis, vt quantò quis audacia promptus eſt, tantò magis multitudini commotæ, ac furenti fidus, & potior habeatur, cui eæ res committantur, ad quas gerendas opus eſt viro acri, & audace.*

e *Non ſemper qui à nobis defecit, ſi in poteſtatem noſtram venit, venia indignus videri debet; præſertim ſi potentiorum vi ad defectionem pertractus eſt; poſteaque facti pœnitens, & adductus in ſpem clementiæ noſtræ ſe iterum nobiſcum coniunxit. hoc potiſſimùm ſeruari debet in iis, qui auctoritate, & gratia apud ſuam gentem plurimùm valent, quorumque opera vti reſp. poteſt in conſeruandis iis prouinciis, quæ etſi nobis parent, tamen quia hoſtibus potentiſſimis ſunt finitimæ, periculum eſt, ne ab iis in ſpem recuperandæ libertatis adductæ arma capiant. certè amore & beneuolentia longinquas prouincias, quàm vi, & ſæuitia retineri præſtat; id quod, hodierno die, experientia nos ita docuit, vt, quod affatim vbique eſt exemplorum hîc recenſere minimè ſit neceſſe, nempe, grande momentum eſt in beneuolentia & ſtudiis populi, quam plerique principes vſque eò contemnunt, vt, quæ eadem retinendis hominum animis feliciter conficere poſſent, hæc, mira prauitate, abalienandis patrare malint. his, ſcilicet, nihil ex dignitate fieri videtur, quod non idem ab toruitate, ac ſæuitia proficiſcatur.*

f *Maiori haud dubiè affinitatis vinculo adſtricti ſunt maritus & vxor, quàm pater & filius. ideo non eſt mirandum ſi hæc, in calamitate, mariti animum potiùs, quàm patris ſequitur.*

tis animo, neque victa in lacrymas, neque voce ſupplex, compreſſis intra ſinum manibus, grauidum vterum intuens. Ferebantur & ſpolia Varianæ cladis, pleriſque eorum, qui tum in deditionem veniebant, prædæ data. Simul Segeſtes ipſe ingens viſu, & [a] memoria bonæ ſocietatis impauidus. verba eius in hunc modum fuere. [b] Non hic mihi primus erga populum Rom. fidei & conſtantiæ dies. Ex quo à diuo Auguſto ciuitate donatus ſum, [c] amicos, inimicoſque ex veſtris vtilitatibus delegi, [d] neque odio patriæ (quippe [e] proditores etiam iis, quos anteponunt, inuiſi ſunt) verùm quia Romanis Germaniſque idem conducere, & [f] pacem quàm bellum probabam. ergo raptorem filiæ meæ, violatorem fœderis veſtri Arminium, apud Varum, qui tum exercitui præſidebat, reum feci. dilatus ſegnitia ducis, quia parũ præſidii in legibus erat, vt me & Arminium, & conſcios vinciret, flagitaui. Teſtis illa nox, mihi vtinam potiùs nouiſſima. quę ſecuta ſunt [g] [1] defleri magis, quàm defendi poſſunt. Cęterùm & inieci catenas Arminio, & à factione eius iniectas perpeſſus ſum. atque vbi primùm tui copia, [h] vetera nouis, & quieta turbidis antehabeo; neque ob præmium, ſed [i] vt me perfidia exoluam: ſimul genti Germanorum [k] idoneus conciliator, [l] ſi pœnitentiam, quàm perniciem maluerit. Pro [m] iuuenta & errore filij veniam precor. filiam [n] neceſſitate huc adductam fa-

[1] Sic Lipſius, præterita reprehendi magis, quàm corrigi poſſunt.

OBSERVATIONES.

a *Animus ſibi bene conſcius etiam in maximis periculis eſt impauidus.*
b *Merita noſtra in principem, aut in Remp. loco, ac tempore audacter commemorare & poſſumus, ac debemus, hoc eſt, tum cùm aut de fama, aut de vita noſtra agitur.*
c *Is fidem nobis præſtat, & conſtantiam, qui amicos, atque inimicos ex noſtris vtilitatibus deligit.*
d *Illius factum nobis probari non poteſt, qui odio patriæ ſe nobiſcum coniunxit. num qualem eum hominem eſſe dicas, qui impius eſt in communem parentem? ac proinde quid tandem ab eo expectare potes, quò ad illum tua beneuolentia complectendum inlici poſſis?*
e *Vſqueadeo ſunt odioſi proditores, vt etiam illis ipſis, quos patriæ ſaluti anteponunt, meritò ſint inuiſi.*
f *Boni ciues, patriæque amantes, vnàm pacem, qua ſalus Reip. continetur, ſectātur; bellum, quod multa mala neceſſariò ſequuntur, oderunt.*
g *Triſtes caſus defleri magis, quàm defendi poſſunt.*
h *Nonniſi ſapienter agit is, qui vetera nouis, & quieta turbidis anteponit.*
i *Viri præſtantes non ob præmium, ſed fidei, ac virtutis cauſa, quæ ſua perſonā digna ſunt, faciunt.*
k *Illuſtres homines, qui ex hoſtium gente in noſtra caſtra confugiunt, benignè excipere debemus, tanquam vtiles & idoneos ad multa; ac potiſſimùm ad conciliandam nobis popularium ſtudia & beneuolentiam.*
l *Imbecillum, ſi valentiorem offendit, pœnitere præſtat, quàm irritis conatibus illius iram intendere, ſibique perniciem parare.*
m *Quicquid in iuuenta contra quàm fieri debet, cōmittitur, error potiùs, quàm peccatum appellatur; & proinde cùm id ab lubrico ætatis magis quàm ab nequitia profectum eſſe dici poſſit, venia potiùs, quàm ſupplicio dignum videtur.*
n *Qui ſi voluntate quò debuit, veniſſet, venia dignus videri poterat, hic ſi eò neceſſitate adductus eſt, venia indignus eſt.*

teor. tuum erit conſultare, [a] vtrum præualeat, quòd ex Arminio concepit, an quòd ex me genita eſt. Cæſar [b] clementi reſponſo, liberis [c] propinquiſque eius incolumitatem, ipſi ſedem veterem in prouincia pollicetur. Exercitum reduxit, nomenque imperatoris, [d] autore Tyberio, accepit. Arminii vxor virilis ſexus ſtirpem edidit: educatus Rauennæ puer, quo mox ludibrio conflictatus ſit, in tempore memorabo. [e] Fama dediti benigneque excepti Segeſtis vulgata, vt quibuſque bellum inuitis, aut cupientibus erat, ſpe, vel dolore accipitur. Arminium, ſuper inſitam violentiam, rapta vxor, ſubiectus ſeruitio vxoris vterus [f] vecordem agebant.: volitabatque per Cheruſcos, arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. Neque [g] probris temperabat, egregium patrem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus vnam mulierculam auexerint. Sibi tres legiones, totidem legatos procubuiſſe. Non enim ſe [h] proditione, neque aduerſus fœminas grauidas, ſed palàm aduerſus armatos bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis ſigna Romana, [i] quæ diis patriis ſuſpenderit: coleret Segeſtes victam ripam: redderet filio ſacerdotium: hominem Germanos nunquam ſatis excuſaturos, quòd inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderint: aliis gentibus ignorantia imperii Romani inexperta eſſe ſupplicia, neſcia tributa: quæ [k] quando exuerint, irritusque diſceſſerit ille inter numina dicatus Auguſtus, ille delectus

OBSERVATIONES.

a & c *Fauor illius, qui ſe nobiſcum coniunxit, cùm hoſtis eſſe poſſet, tantum apud nos valere debet, vt proximos quoque, ac neceſſarios illius complectatur, quamuis ipſi & hoſtes noſtri arcto neceſſitudinis vinculo conſtringantur, eoque ipſorum conſuetudine potiùs abſtinendum eſſe videri poſſit.*

b *Noſtrarum partium homines merita erga nos ſua modeſtè commemorantes, deque ſuo infortunio conquerentes clementi reſponſo conſolari debemus.*

d *Maximi & ampliſſimi viri ſummos quoſque honores, quamuis meritò ſuæ præſtanti virtuti debitos, nonniſi principe auctore ſibi deferri patiantur; ne, qua ex re dignitatem ſperant, in ea perniciem inueniant.*

e *In cuius rei fama, ſi vulgetur, grande momentum eſt, ea in re diligenter cauendum eſt, ne quid peccetur.*

f *Ea demum nos vecordes agunt, quæ cùm ſint nobis chariſſima, non ſolùm ipſi amiſimus, ſed ea in poteſtate ſunt eorum, quos maximè odimus.*

g *Animi eſt impotentis, non temperare probris.*

h *Aliud eſt, proditione, aliud virtute bellum tractare.*

i *Signa externis hoſtibus erepta diis patriis, in templis, ſuſpendi debent, publicæ gloriæ monimentum, & publicum grati erga deum animi argumentum.*

k *Interdum hoſtes, ſemper ſeditioſi, vt aliàs ſæpe obſeruaui, ſolent eludere maieſtatem principis, & extenuare ea omnia quibus aut ipſe aut reſp. innititur, tanquam ea, quæ diſcuti nullo negotio poſſunt; ſi modò eam ad rem adhibeatur furor, & inſania.*

Tyberius, ne [a] imperitum adoleſcentulum, [b] ne ſeditioſum exercitum paueſcerent: Si patriam, parentes, antiqua mallent, quàm dominos, & colonias nouas, Arminium potiùs [c] gloriæ ac libertatis, quàm Segeſtem [d] flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequerentur. Conciti per hæc non modò Cheruſci, ſed [e] conterminæ gentes, tractuſque in parteis Inguiomerus Arminii patruus, veteri apud Romanos autoritate: vnde maior [f] Cæſari metus, & ne bellum mole vna ingrueret, Cæcinnam cum quadraginta cohortibus Romanis, [g] diſtrahendo hoſti per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit. Equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum ducit. Ipſe impoſitas nauibus quatuor legiones per lacus vexit: ſimulque pedes, eques, claſſes apud prædictum amnem conuenere. Chauci cùm auxilia pollicerentur, in commilitum adſciti ſunt. Bructeros ſua vrenteis expedita cum manu L. Stertinius miſſu Germanici fudit, interque cędem & prędam reperit vndeuiceſimæ legionis Aquilam cum Varo amiſſam. Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum: quantumque Amiſiam, & Luppiam amnes intet, vaſtatum, haud procul Teutoburgienſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari legionumque inſepultæ dicebantur. [i] Igitur cupido Cæſarem inuadit ſoluendi ſuprema militibus ducique, permoto ad miſerationem omni, qui aderat, exercitu, ob propinquos, amicos dénique [h] ob caſus bellorum, & ſortem hominum: præmiſſo Cæcinna, vt occulta ſaltuum ſcrutaretur, ponteſque & aggeres humido paludum & fallacibus campis

i Sic lib. 2. hiſt. atque illum cupido inceſſit adeundi, viſendique templum Paphiæ Veneris & lib. 5. Ciuilē cupido inceſſit naualem aciem oſtentandi.

OBSERVATIONES.

a *Imperitia connumeratur inter propria adoleſcentiæ vitia.*

b *Nihil grauius exercitui obiectari poteſt, quàm ſeditio. inter quos ea ſæuit, impunè cōtemni poſſūt.*

c *Gloriæ, ac libertatis autorem potiùs, quàm flagitioſæ ſeruitutis ducem ſequi, eſt facinus animi alti, atque ingenui.*

d *Quæ mala aliena vi, & potentia magis, quàm noſtra culpa nobis accidunt, ex iis plerunque miſeratio potiùs, quàm odium, aut irriſus oritur. Sed quæ noſtra culpa, atque adeò inſigni flagitio nobis ipſi contraximus, ea, quia non immeritis accidunt, non mirum eſt, ſi autorem ea infamiæ labe aſpergunt, quæ porrò elui nulla ratione poteſt.*

e *Incredibile memoratu eſt, quantopere feroces, ac bellaces nationes ſeruitutis neſciæ ſint, ac libertatem & acrem illius propugnatorem ac ducem ſectentur. certè nulla re validas nationes ad arma capienda æquè incendi conſtat, atque huius vnius ſpe. quippe, libertatem fortiſſimus, & ſapientiſſimus quiſque, veluti illud bonum, quo cætera omnia continentur, omnibus rebus ſemper antehabuit, & hac amiſſa vitam ſibi turpem eſſe duxit.*

f *Sæpe principes in eo peccant, quòd quos amicos ſibi eſſe voluerunt, quibuſque negotia ſua interdum commiſerunt, eos poſtea aut iniuriis, aut contemptu abalienant, ſibiq́ue infenſos reddunt. nec certè mirum eſt, ab hiſce hominibus, præſertim factioſis, præpotentibus, ac rerum principis gnaris multa præſæpe in ipſius principis perniciem proficiſci. Hinc obſeruent principes, quibus aut ſua negotia commiſerunt, aut multum gratia, & auctoritate aliquando apud ſe poſſe voluerunt, hos perpetua beneficiorum ſerie, & beneuolentiæ ſignificatione, ſi non vera, ſaltem in ſpeciem quæſita, in officio continendos, aut ſi odium principis commeriti ſunt, protinus euertendos eſſe.*

g *Cùm metus eſt, ne magna belli moles ſimul ingruat, qua maximè ratione fieri poteſt, diſtrahendus eſt hoſtis.*

h *Caſibus bellorum atrociſſimis, ac miſerabili hominum ſorte vnuſquiſque mouetur ad miſerationem; idque potiſſimùm in publica, eaq́ue ingenti calamitate.*

imponeret. Incedunt[1] mœſtos locos, viſuque ac memoria deformes. Prima Vari caſtra lato ambitu, & dimenſis principiis trium legionũ[2] manus oſtentabant: dein ſemiruto vallo, humili foſſa acciſæ iam reliquiæ conſediſſe intelligebantur. Medio campi albentia oſſa, vt fugerant, vt reſtiterant, diſiecta vel aggerata. Adiacebant fragmina telorum, equorumque artus, ſimul truncis arborum ante fixa ora. lucis propinquis [a] barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactauerant. & cladis eius ſuperſtites pugnam, aut vincula elapſi referebant, hic cecidiſſe legatos, illic [b] raptas aquilas, primum vbi uulnus Varo adactum, vbi [c] infelici dextera, & ſuo ictu mortem inuenerit: quo tribunali concionatus Arminius, quot patibula captiuis, quæ ſcrobes: vtque ſignis, & aquilis per ſuperbiam illuſerit. Igitur Romanus, qui aderat, exercitus, ſextum poſt cladis annum, trium legionum oſſa, nullo noſcente alienas reliquias an ſuorum humo tegeret, omnes [d] vt coniunctos, conſanguineos, [e] aucta in hoſtem ira, mœſti ſimul & infenſi condebant. [f] Primum extruendo tumulo [3] cæſpitem Cæſar poſuit, gratiſsimo munere in defunctos, & præſentibus doloris ſocius. Quod Tyberio haud probatum, [g] ſeu cuncta Germanici in deterius trahenti, ſiue exercitum, imagine cæſorum, inſepultorumque tardatum ad prælia, & formidoloſiorem hoſtium credebat: [h] Neque imperatorem auguratu, & vetuſtiſsimis ceremonijs præditum adtrectare feralia debuiſſe. Sed Germanicus ce-

1. Sic lib. 5. hiſt. terret ſolum ſo & tacitæ locis. 2. fortè manos.

3. Vide l. 4. hiſt. vbi agit de reſtitutione Capitolii.

OBSERVATIONES.

a *Barbaræ aræ eæ verè dici poſſunt, apud quas homines mactantur.*

b *Aquilarum, hoc eſt, ſignorum militarium ratio tanta habebatur, vt quicquid ad eas pertineret, quia ſacroſancta erant, ſemper inter præcipua belli facinora connumeraretur; nempe, aut ſi hoſtibus erepta, aut ſi amiſſa aut recuperata, aut in honore habita, aut ſi ijs inluſum eſſet.*

c *Illius infelix dextra meritò dici poteſt, qui ſibi ſuo ictu mortem inuenit.*

d *Ita natura comparatum eſt, vt vniuerſitatem non ipſius gratia, ſed propter vnam aliquam rẽ, quæ ipſa continetur, charam habeamus. ita, pro toto, cuius partem nobis vindicamus, perlubentes propugnationem ſuſcipimus aduerſus externa ingruentia.*

e *Ira mirum in modum augetur noſtræ, aut noſtrorum calamitatis recordatione, aut viſu, ac ſi præſens ſit.*

f *In rebus memorabilibus princeps ſua manu primum opus incipere debet.*

g *Nihil vnquam probatur illi, etſi rectè factum, qui odio, & peruerſitate omnia in deterius trahit. huiuſmodi eſt illud, quod legitur lib. 1. hiſtor. Inuiſo ſemel principe, ſeu bene, ſeu malè facta premũt.*

h *Dubitari meritò poteſt, an imperator in loca plena cæſorum, & vbi aſpectus eſt luctuoſiſsimus, propter inſignis alicuius cladis reliquias, exercitum ducere debeat, ne tam triſti imagine miles tarditur ad prœlia, & hoſtium formidoloſior reddatur. huc & illud accedit, quod dici videtur poſſe, legitimum ducem exercitus, hoc eſt, non vitio temereue ſumptum, ſed ritè creatum feralia attrectare non debere.*

dentem in auia Arminium ſecutus, vbi primum copia fuit, euehi equites, campumque quem hoſtis inſederat, eripi iubet. Arminius colligi ſuos, & propinquare ſyluis monitos, vertit repentè; mox ſignum prorũpendi dedit iis, quos per ſaltus occultauerat. Tunc noua acie turbatus eques, miſſæque ſubſidiariæ cohortes, & fugientium agmine impulſæ auxerant conſternationem, trudebanturque in paludem[1] gnaram vincentibus, iniquam neſciis, ni Cæſar productas legiones inſtruxiſſet: [a] inde hoſtibus terror, fiducia militi, &[2] manibus ęquis abſceſſum. Mox reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe, vt aduexerat, reportat. Pars equitum litore Oceani petere Rhenum iuſſa. Cæcinna qui ſuum militem ducebat, monitus (quanquam notis itineribus regrederetur) pontes longos quàm maturrimè ſuperare. Anguſtus is trames, vaſtas inter paludes, quondam à L. Domitio aggeratus: cætera limoſa, tenacia graui cœno, aut riuis incerta erant: circùm ſyluę paulatim adcliues, quas tum Arminius impleuit, compendiis viarum, & cito agmine, [b] onuſtum ſarcinis, armiſque militem cum anteueniſſet. Cæcinnę dubitanti quonam modo ruptos vetuſtate pontes reponeret, ſimulque propulſaret hoſtem, [c] caſtrametari in loco placuit, vt opus & alii prælium inciperent. Barbari perfringere ſtationes, ſeque inferre munitoribus niſi laceſſunt, circungrediuntur, occurſant: Miſcetur operantium bellantiumque clamor. & cuncta pariter Romanis aduerſa. Locus vligine profunda, idem ad gradum inſtabilis, procedentibus lubricus, corpora grauia loricis, neque librare pila inter vndas poterant. Contra Cheruſcis ſueta apud paludes prębia, procera membra, haſtæ ingentes, ad vulnera facienda, quamuis procul. nox demum inclinantis tum legiones aduerſę pugnę exemit. Germani [d] ob proſpera indefeſſi, ne tum quidem ſumpta quiete, quantum aquarum circunſurgentibus iugis oritur, vertere in ſubiecta, merſaque humo, & obruto quod effectum operis, duplicatus militi labor. Quadrageſimum id ſtipendium Cæcinna parédi, aut impe-

1. Sic li. 5. histo. — pos madé, & ipſis gnaros, paludes hoſtibus noxias.

2. Sic Salluſt. in coniurat. Catiling; Quod ſi, inquit, primo prælio Catilina ſuperior, aut æqua manu diſceſſiſſet. &c.

OBSERVATIONES.

a *Quę hoſtibus terrorem, eadem nobis fiduciam adferunt.*

b *Expedito exercitu multò plura, eaque maiora facinora geri conſtat, quàm eo, qui præda illigatus, ſuiſque ſarcinis onuſtus, impedimentum veriùs, quàm agmen dici debet. Ingentes certè clades impeditos exercitus ab expeditis, nihilque præter virtutem, & arma ſecum ferentibus accepiſſe, & veterum, & recentia exempla ſatis docent.*

c *Cùm opus faciendum, ſimulque pugnandum eſt, ibi caſtra poni debent; nempe, vt dum pars operi intenta eſt, interim alia hoſtium impetum ſuſtinere poſſit.*

d *Difficile memoratu eſt, quantopere poſt atroces clades, quę proſpera nobis accidunt, nos indefeſſos reddant. ſic lib. 5. hiſtor. Germani proſperis feroces. &c.*

ritandi

ritandi habebat,[a] [1] ſecundarum ambiguarumque rerum ſciens eoque interritus. igitur futura voluens non aliud repetit,[b] quàm vt hoſtem ſyluis coercetet,donec ſaucij,quantumque grauioris agminis,anteirent. nam medio montium,&paludum porrigebatur planities,quæ tenuem aciem pateretur.Deliguntur legiones,quinta dextro lateri,vndeuiceſima in læuum,primani ducendum ad agmen, viceſimanus aduerſum ſecuturos. Nox per diuerſa inquies, cùm barbari feſtis epulis, læto cantu, aut truci ſonore ſubiecta vallium ac reſultantis ſaltus complerent : apud Romanos inualidi ignes,interruptæ voces, atque ipſi paſſim adiacerent vallo, oberrarent tentorijs,[c] inſomnes magis,quàm peruigiles:ducemque[d] terruit dira quies.nam Quintilium Varum ſanguine oblitum,&paludibus emerſum,cernere & audire viſus eſt,velut [2] vocantem; non tamen obſecutus,& manum intendentis repuliſſe.Cœpta luce miſſæ in latera legiones, [e] metu an contumacia locum deſeruere, capto properè campo humentia ultra.Neque tamen Arminius,quanquam libero incurſu,ſtatim prorupit:ſed vt hæſere cœno,foſſiſque impedimenta,turbati circùm milites,incertus ſignorum ordo,vtque tali in tempore,ſibi quiſque properus, & lentæ aduerſum imperia aures,[f] irrumpere Germanos iubet, clamitans,en Varus,& eodem iterum fato victæ legiones.Simul hæc, & cũ delectis ſcindit agmen,equiſque maximè vulnera ingerit. Illi ſanguine ſuo, & lubrico paludum lapſantes, excuſsis rectoribus,diſijcere obuios, proterere iacentes:plurimus circa aquilas labor,quę neque aduerſum ferri ingruentia tela,neque [3] figi limoſa humo poterant. Cæcinna dum ſuſtentat aciem,ſuffoſſo equo delapſus circumueniebatur, nî prima legio ſeſe oppoſuiſſet.Iuuit hoſtium auiditas,omiſſa cęde,[g] [4] prædam ſectan-

1. Sic lib 1. hiſt. proſperarum, aduerſarumq. rerum ſocios.

2. Sic Virg. li. 4 Æneid. de Didone. Hinc exaudiri voces & verba vocantis viſa viri, Nox cùm terras obſcura teneret.

3. Aquila aurea in ſacello perexiguo locata, longiſsimę affixa haſtę, cuius pars inferior peracuta eſt ita vt poſsit in terram defigi, geſtabatur in exercitu, vt autor eſt Dio, lib. 57.

4. Sic li. 4. hiſt. Sed obſtitit vincentibus prauũ inter ipſos certamẽ, hoſte omiſſo, ſpolia conſectandi. & lib. quinto, ſuam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum omiſsis telis præda manus impediunt.

OBSERVATIONES.

a *Qui diu militarunt,ac ſecundarum,& ambiguarum rerum ſunt ſcientes,etiam in rebus planè aduerſis,maximiſque periculis manent interriti.*

b *Cùm propter iniquitatem locorum ab hoſte vrgemur,quà exitus inde patet, eà ſunt præmittenda impedimenta,& quantum grauioris agminis ad pugnam inualidum eſt: & interim hoſtis aut eludi,aut vi,quibus in locis eſt,coerceri debet.*

c *Non ſemper qui non dormit, vigilat:aliud quippe eſt,eſſe inſomnem,aliud peruigilem. vt vigiles deſideratur animus,diligentia,& ſtudium vigilandi, vt quò tendis, peruenias : quæ ſi abſunt,non vigilas,ſed non dormis.*

d *Quæ ſecundum quietem,tempore difficillimo,viſa ſunt,ea lætitiam , aut terrorem adferunt,i. nocturni viſus omen futurorum accipiuntur.*

e *Quominus miles dicto imperatoris obtemperet,duæ ſolent eſſe cauſæ,metus,aut contumacia.metus aut caſtigatione aut hortatu auferri:contumacia ſupplicio vindicari debet.*

f *Signa metus,ac terroris in hoſte hæc ſunt;confuſio , & obliuio diſciplinæ militaris . hæc ſimulatque deprehenduntur,in eum inuadere optimum eſt.*

g *Multi dum prædam auidè ſectantur,fœdè victoriam amittunt.*

tium:eniſæque legiones, veſperaſcente die, in aperta & ſolida. neque is miſeriarum finis:ſtruendum vallum, petendus agger. Amiſſa magna ex parte, per quæ egeritur humus, aut exſcinditur cęſpes. non tentoria mani p[illegible]s, non fomenta ſaucijs. infectos cœno, aut cruore cibos diuidentes, funeſtas tenebras, & tot hominum millibus vnum iam reliquum diem lamentabantur. [a] Fortè equus, abruptis vinculis, vagus, & clamore territus, quoſdam occurrentium obturbauit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maximè petebatur, auerſa hoſti, & fugientibus tutior. Cæcinna, comperto vanam eſſe formidinem, cùm tamen neque autoritate, neque precibus, ne manu quidem obſiſtere, aut retinere militem quiret, [b] proiectus in limine portę, miſeratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clauſit viam, ſimul tribuni & centuriones falſum pauorem docuerunt. Tunc contractos in principia, iuſſoſque dicta cum ſilentio accipere, temporis ac neceſſitatis monet: vnam in armis ſalutem, [c] ſed ea conſilio temperanda: [d] manendumque intra vallum, donec expugnandi hoſtes ſpe, propiùs ſuccederent, mox vndique erumpendum: illa eruptione ad [1] Rhenum perueniri. quòd ſi fugerent, pluris ſyluas, profundas magis paludes, ſęuitiam hoſtium ſupereſſe. [e] At victoribus decus, gloriã, quæ domi cara, quę in caſtris [2] honeſta memorat. [f] reticuit de aduerſis. [g] Equos dehinc, orſus à ſuis, legatorum, tribunorumque, nulla ambitio-

1. Vbi erat Germanicus.

2. Nempe dona militaria, quibus quiſq; ob virtutem donatus eſſet.

OBSERVATIONES.

a *Paruæ ſæpe res magnas afferunt conſternationes, ijs in locis vbi ſors plurimùm poteſt.*

b *Cùm tanta eſt conſternatio in exercitu, vt nulla ratione fuga militum ſiſti queat, qui ei præſidet, ſummet corpus fugientibus opponere, eoque viam claudere debet, donec edoctus ſit miles vanum eſſe pauorem.*

c *Etſi res eò adducta eſt, vt vna in armis ſalus ſit, illa tamen tunc temporis, eoque loci conſilio temperari debent.*

d *Inter cæteras belli cautiones hæc quoque numerari poteſt, vt, ſi hoſtis elatus rebus ſecundis, erectus eſt in ſpem expugnandi noſtra caſtra, nos intra vallum, raro ſuper milite, tanquam pauidi, & iam victi maneamus, donec is propiùs ſucceſſerit; mox vndique erumpamus. quippe huiuſmodi eruptiones in incautos, nec tale quicquam expectantes ſæpe cladem hoſti, quam inferre parabat, inferunt.*

e *Victoriæ præmia ſunt, præter decus, & gloriam, frui ijs quæ domi cara relicta ſunt. cuiuſmodi ſunt, vxor, liberi, parẽtes, affines, neceſſarij, opes: eaque decora quæ in caſtris virtute parta ſunt: quales ſunt coronæ vallares, murales, ciuicæ, obſidionales, claſſicæ, querceæ, phaleræ, torques, & cætera eius generis, quæ vni præſtanti virtuti tribuuntur.*

f *Cum in eum ſtatum adducta res eſt, vt vna ſalus in armis ſit, ſolùm res præclarè à militibus antea geſtæ à prudente imperatore memorari debent, ad acuenda ipſorum pectora. quæ autem acciderunt aduerſa, ea tunc temporis potiſſimùm reticenda ſunt, ne illorum commemoratione miles tardior ad pericula reddatur.*

g *Veteribus imperatoribus moris erat, equos & ſuos, & legatorum, ac tribunorum, ſi res in extremũ diſcrimẽ veniſſet, fortiſſimo cuique bellatori tradere, vt hi priores, mox pedes in hoſtẽ inuaderet.*

ne:

ne, fortiſſimo cuique bellatori tradit, vt hi, mox pedes, in hoſtem inuaderent. Haud minus inquies Germanus, ſpe, cupidine, & diuerſis ducum ſententiis agebat: Arminio ſinerent egredi, egreſſoſque rurſum per humida, & impedita circumuenirent, ſuadente: atrociora Inguiomero, & læta barbaris, vt vallum armis ambirent, promptam expugnationem, plures captiuos, incorruptam prædam fore. Igitur orta die proruunt foſſas, iniiciunt crates, ſumma valli prænſant, rarò ſuper milite, & quaſi ob metum defixo. Poſtquam hæſere munimentis, datur cohortibus ſignum, cornuaque ac tubæ concinuere: exin clamore & impetu tergis Germanorum circunfunduntur, exprobrantes, non hic ſyluas, nec paludes, ſed [a] æquis locis æquos [1] deos. Hoſti facilè excidium. & paucos ac ſemermos cogitanti ſonus tubarum, fulgor armorum quantò inopina [b], tantò maiora offunduntur, cadebantque [c] vt rebus ſecundis auidi, ita aduerſis incauti. Arminius integer, Inguiomerus poſt graue vulnus, pugnam deſeruere; vulgus trucidatum eſt donec ira & dies permanſit: nocte demum reuerſæ legiones, quamuis plus vulnerum, eadem ciborum egeſtas fatigaret, vim, ſanitatem, copias, [2] cuncta [d] in victoria habuere. Peruaſerat interim circumuenti exercitus fama, & infeſto Germanorum agmine Gallias peti; ac ni, Agrippina impoſitum Rheno pontem ſolui prohibuiſſet, erant qui id flagitium [e] formidine auderent. ſed [f] fœmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, [g] militibuſque, vt quis inops, aut ſaucius, veſtem & fomenta dilargita eſt. Tradit C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor, ſtetiſſe apud principium pontis laudes & grates reuerſis legionibus habentem. [h] Id Tyberij animum altiùs penetrauit. non [i] enim ſimplices eas curas, nec aduerſus externos militem quæri:

1 Sic lib. 4. hiſt. Deos fortioribus adeſſe.

2 Sic lib. 4. Annal. parta victoria cuncta ipſis ceſſura.

OBSERVATIONES

a *Aequis locis æqui Dij; i. cùm vtrinque æquo loco pugnatur, iis Dij victoriam tribuunt, qui virtute hoſtibus præſtant.*

b *Quæ inopina accidunt multò, quàm ſunt, maiora videntur.*

c *Plerunque accidit, vt rebus ſecundis auidi aduerſis ſint incauti.*

d *Tanti eſt victoria, vt quamuis multis aduerſis caſibus ſit conflictatus miles, tamen vna ea ſarciat omnia incommoda præterita.*

e *Ex ingenti aliqua formidine interdum naſcitur audacia eius rei perpetrandæ, quam nemo aggredi antea auſus eſſet: nempe, è ſumma deſperatione quæritur ſpes.*

f *Non eſt nouum, aut inauditum fœminas reperiri ingentes animi, quæque adeò munia ducis, cùm neceſſitas poſtulat, induunt.*

g *Fœminam principem, atque adeò ducis vxorem maximè decet benignitas, quæ in eo potiſſimùm conſiſtit, vt militibus, vt quis inops, aut ſaucius eſt, veſtem, & fomenta dilargiatur.*

h *Et præclariſſima quæque facinora iis ſolent eſſe ſuſpecta, & inuiſa, qui ſocium imperij pertimeſcunt eum, à quo ſunt edita.*

i *Non ſimplices curas, ſed pluſquam ciuilia agitare creditur quiſquis militum fauorem ſibi concilias, interuiſendis manipulis, adeundis ſignis, tentanda largitione, & habitu gregali cætera munia militaria obeundo, præter ſuum munus, ætatem, & ſexum.*

nihil relictum imperatoribus, vbi fœmina manipulos interuiſat, ſigna adeat, largitionem tentet, tanquam parum ambitioſè filium ducis[a] gregali habitu circunferat, Cæſaremque Caligulam appellari velit. potiorem iam apud exercitus Agrippinam, quàm legatos, quàm duces: compreſſam à muliere ſeditionem, cui nomen principis obſiſtere non quiuerit. Accendebat hæc, onerabatque Seianus[b] peritia morum Tyberij odia in longum iaciens: quæ[c] reconderet, auctaque promeret. At Germanicus, legionum, quas nauibus vexerat, ſecundam, & quartamdecimam itinere terreſtri P. Vitellio ducendas tradit, quò leuior claſſis vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret. Vitellius primum iter ſicca humo, aut modicè adlabente æſtu, quietum habuit. mox impulſu aquilonis, ſimul ſydere æquinoctij, quo maximè tumeſcit Oceanus, rapi, agique agmen. & opplebantur terræ; eadem freto, litori, campis facies. neque diſcerni poterant incerta ab ſolidis, breuia à profundis; ſternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus iumenta, ſarcinæ; corpora exanima interfluunt, occurſant, permiſcentur inter ſe manipuli, modò pectore, modò ore tenus extantes, aliquando ſubtracto ſolo diſiecti, aut obruti. non vox, & mutui hortatus iuuabant. Aduerſante vnda nihil[d] ſtrenuus ab ignauo, ſapiens à [1] prudenti, conſilia à caſu differre, cuncta pari violentia inuoluebantur. Tandem Vitellius in editiora eniſus, eodem agmen ſubduxit. pernoctauere ſine vtenſilibus, ſine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minùs miſerabiles, quàm quos hoſtis circunſidet. Quippe illis etiam[e] honeſtæ mortis vſus: his inglorium exitium. Lux reddidit terram. penetratumque ad amnem Viſurgim, quò Cæſar claſſe contenderat. Impoſitæ deinde

[1] Lego, pauide, & ſic puto legi oportere lib. 3. hiſt. Quin, (inquit, de Vitellio loquens) & Cæſarem ſe dici voluit, aſpernatus antea. ſed tunc ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudẽtium, & vulgi rumor iuxta audiuntur. vbi, pariter lego, pro prudẽtium, pauẽtium: quam lectionem ſenſus poſtulat cui ſententiæ ſimilis ferè eſt illa, pauidis conſilia in incerto ſunt. lib. 3. Annal.

OBSERVATIONES.

a *Etſi res leuiſſima, quam dicturus ſum, videri poteſt, tamen vera eſt, ac mirum dictu eſt, quantopere ſibi conciliet fauorem vulgi is, qui principatum ambit, ſi non ſumptuoſo, ſed eo vtitur habitu, qui multitudini probatur; ne eam in ſe, vitæ nouitate, conuertat.*

b *Qui principi gratus eſſe, & ad interiorem illius amicitiam aſſumi vult, morum ipſius peritus eſſe debet. ita, ſi cui princeps fauet, hunc ſectetur. quòd ſi quem ipſi inuiſum eſſe ſcit, in hunc aut odia iaciat, quæ recondat, quouſque aucta promi debeant: aut, ſi animo tam abiecto non eſt, illum quiſquis eſt, fugitet.*

c *Caueat aulicus ne animi ſui affectus continuò prodat; quippe, prudentia illius nonniſi laudari poteſt, qui quod in animo habet, recondit, quouſque tempore, loco, occaſione, re ipſa edoctus ſit, an id, quicquid eſt, quod ſecum volutauit, promi debeat.*

d *O miſeram rerum humanarum conditionem! eóne interdum nos adduci, vt ne virtutibus quidem vllis, ac præclaris animi dotibus iuuari poſſimus?*

e *Honeſtè moritur qui pugnans ab hoſte interficitur; ingloriè, cuius mors nullo præclaro facinore eſt inſignis, ſed miſeria & ſola calamitate in locis ignobilibus nomen ipſius vnà cum corpore extinguitur.*

legiones, vagante fama ſubmerſas. nec fides ſalutis, antequam Cæſarem exercitumque reducem videre. Iam Stertinius ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis præmiſſus, ipſum & filium eius in ciuitatem Vbiorum perduxerat. data vtrique venia, facilè Segimero; cunctatiùs filio: [a] quia Quintilij Vari corpus inluſiſſe dicebatur. Cæterùm ad ſupplenda exercitus damna [b] certauere Galliæ, Hiſpaniæ, Italia, quod cuique promptum, arma, equos, aurum offerentes. quorum laudato ſtudio Germanicus, [c] armis modò & equis ad bellum ſumptis, propria pecunia militē iuuit. vtque cladis memoriā etiam [d] comitate leniret, circuīre ſaucios, facta ſingulorū extollere, vulnera intuēs, aliū ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura, ſibique & prælio firmabat. [e] Decreta eo anno triumphalia inſignia A. Cæcinnæ, L. Apronio, C. Silio ob res cum Germanico geſtas. [f] Nomē [g] patris patriæ Tyberius à populo

OBSERVATIONES.

a *Qui cadaueri illudit planè hoſtilem animum nudat.*

b *Is demum felix reip. ſtatus dici poteſt, cùm ſocij, & ſubiecti non rogati, aut, quod peſſimum eſt, coacti, ſed vltro certant inter ſe muneribus ad ſupplenda, aut reſarcienda Reipublicæ damna.*

c *Si quando à prouincijs munera principi offeruntur; debet is eſſe promptior ad agnoſcendum animum, & beneuolentiam earum erga ſe, ac proinde ad gratias agendas, laudandumque ſtudium, quàm ad ea protinus accipienda, quæ offeruntur; quæ tamen ſi ita res poſtulat, vt accipi debeant, non tam ſua voluntate, quàm exprimente neceſſitate ab ſe accipi declaret.*

d *Mirum dictu eſt, quantopere acceptæ cladis memoria comitate principis leniri poſſit. quæ comitas in eo conſiſtit, vt ipſe milites ſaucios circumeat, facta ſingulorum extollat, vulnera intueatur; alium ſpe, alium gloria, cunctos alloquio, & cura ſibi firmet: denique ſe de illorum ſecuritate, & commodis valde ſollicitum eſſe oſtendat.*

e *Non tantùm illi, cuius ductu victoria parta eſt, ſed & iis quibus mandata ſunt potiſſima exercitus munia, atque vnà cum ipſo rem proſperè geſſerunt, triumphalia inſignia decernuntur.*

f *Qui principatum ambit, aut principem locum recens adeptus eſt, diligenter amoueat ab ſe ſuſpitionem penitus opprimendæ libertatis. ideoque quæ ad ſplendorem magis, quàm ad vera principatus munimenta pertinent, etſi ipſi ab iis, quos penes ius, & poteſtas eſt, offeruntur, repudiet. re tamen ipſa nihil prætermittat eorum, quæ robora, & firmamenta principatus verè dici poſſunt. Sic Tiberius nomen patris patriæ à populo ſæpiùs ingeſtum repudiauit; neque in acta ſua iurari, quanquam cenſente ſenatu, permiſit. Sed tamen conſultus an iudicia maieſtatis redderentur, quibus ſanè, ſi redderentur, continebatur vis principatus ſui, exercendas leges eſſe reſpondit.*

g *Huc animum aduertant principes; ſciantque quod ſummi hominum ſunt, id ſæpiùs fortunæ tribui; ſed quod hominum opinione, cenſentur digni iis appellationibus, honorumque titulis, qui haud dubiè maiores ſunt, quàm nomen, ac dignitas ipſa principis, in eo verò nullas eſſe partes fortunæ; ſed id totum ab vna virtute proficiſci; quam ſi colent, eaque quæ agent, omnia ad publicam vtilitatem conferent, iis ſanè honoribus digni cenſebuntur, qui, quia non fluxis, & inanibus, ſed certis, firmiſque ſubnixi ſunt fundamentis, æterni erunt. Nihil certè neque Auguſto, neque Tiberio, neque adeò cuiquam mortalium honorificentius vnquam decretum eſt, quàm nomen patris patriæ. Quod ſanè Tiberius, etſi propter eam, quam proximè retuli, cauſam, repudiaſſe videtur, tamen illi & hæc accedere poteſt, quòd homo ſibi multorum dedecorum, flagitiorumque conſcius tam honorifico titulo ſe indignum deputabat, quem maximis tantùm hominibus i. iis, quorum præclara extant in remp. merita, tribui æquum eſt.*

ſæpiùs ingeſtum repudiauit: neque in acta ſua iurari, quanquam cenſente ſenatu, permiſit. cuncta[a] mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto ſe magis in lubrico dictans. non tamen ideo faciebat fidem[1] ciuilis animi. nam legem maieſtatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant; ſi[b] quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique malè geſta Rep. maieſtatem populi Romani minuiſſet: [c]facta arguebantur, dicta impune erant. Primus Auguſtus[d] cognitionem de [e] famoſis [2]libellis, ſpecie legis eius tractauit, commotus Caſſii Seueri libidine, qua viros fœminaſque inluſtres, procacibus ſcriptis[3] diffamauerat: mox Tyberius, conſultante Pompeio Macro prætore, an iudicia maieſtatis redderentur, exercendas leges eſſe reſpondit. Hunc quoque[f] aſperauere carmina incertis autoribus vulgata in ſæuitiã ſuperbiáque eius, & diſcordem cũ matre animũ. Haud pigebit referre in Falanio & Rubrio, modicis equitibus Rom. prætẽtata crimina, vt quibus initiis,[g] quanta Tyberii arte[4] grauiſſimũ exitiũ irrepſerit, dein repreſſum ſit, poſtremò arſerit, cunctaq; corripuerit, noſcatur. Falanio obiiciebat accuſator quòd inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modũ collegiorũ habebãtur, Caſſiũ quendã mimum corpore infamem [h]adſciuiſſet: quodque venditis hortis, [i] ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet. Rubrio crimini dabatur violatum periurio[k] nomen Auguſti. Quæ vbi Tyberio notuere, ſcripſit conſuli-

1. eius qui in ordinem cum cæteris cogi poſſet, ſed principis.

2. Etſi ſub Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa, iam moleſta fuiſſe, ait Seneca lib. 3. de benefic. cap. 27.

3. Sic lib. 15. Annal. Quintianus mollis corpore infamis, & à Nerone, probroſo carmine diffamatus contumelias vltum ibat.

4. Sub Tiberio Cæſare, inquit, Seneca lib. 3. de benef. cap. 26. fuit accuſandi frequens, & pene publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatã ciuitatem cõfecit.

OBSERVATIONES.

a *Singuli mortales, in his principes, aurea hæc Tiberij verba memoriæ mandent, cuncta mortalium incerta, quantoque quis plus adeptus eſt, tanto magis in lubrico eſſe.*

b *Capita præcipua quæ lege maieſtatis continebantur, hæc erant; ſiquis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus concitaſſet; denique malè geſta reſ. maieſtatem pop. Romani minuiſſet, is vt ſecuri feriretur. vide tit. Ad. l. Iuliam Maieſtatis.*

c *In criminibus etiam atrociſſimis facta præponderant dictis.*

d *Cognitio de famoſis libellis ducta eſt ab lege maieſtatis.*

e *Libelli famoſi vocantur procacia ſcripta, quibus homines potiſſimùm illuſtres, diffamantur.*

f *Principem & validum quemque non parum aſperant carmina incertis authoribus vulgata in ſæuitiam, ſuperbiam, ac cætera ipſius vitia. cæterùm ſi princeps diffamari non vult, ita ſe gerat, vt quæ palam de eo dicuntur, eadem ſecretis in locis, vbi cuiuſque animus verè nudatur, verè & ſentiri, & dici poſſint.*

g *Hi ſunt gradus eorum, quæ à paruis ducta initiis poſtea magnos exitus habent; nempe, vt primùm, tanquam noua irrepant; mox fortè reprimantur; deinde, quia iam induci poſſe ſatis conſtat, reuocentur; poſtremò ardeant, cunctaque corripiant. hac arte vtuntur ij, qui noua, & inaudita in remp. inducunt.*

h *Mimos & corpore infames in collegia ſacrorum adſciſci minimè æquum eſt.*

i *De rebus ſacris nulla ſtipulatio fieri poteſt.*

k *Cùm diuini honores principi deferrentur, non eſt mirum, ſi iuriiurando adhibebatur nomẽ ipſius, tanquam numinis alicuius.*

bus

bus, [a] non ideo decretum patri ſuo cœlum, vt in perniciem ciuium is honor verteretur. [b] Caſſium hiſtrionem [c] ſolitum inter alios eiuſdem artis intereſſe ludis, quos mater ſua in memoriam Auguſti ſacraſſet. Nec contra religiones fieri, quòd [d] effigies eius, [e] vt alia numinum ſimulacra, venditionibus hortorum, & domuum accedant. [f] Iuſiurandum perinde æſtimandum, quàm ſi Iouem fefelliſſet. [g] deorum iniurias [h] diis curæ. Nec multò pòſt Granium Marcellum prætorem Bithyniæ [i] quæſtor ipſius Cæpio Criſpinus maieſtatis poſtulauit, [k] ſubſcribente Romano Hiſpone, qui formam vitæ iniit, quam poſtea [l] celebrem miſeriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. nam [m] egens, ignotus, inquies, dum occultis libellis ſæuitiæ principis adrepit, mox clariſſimo cuique periculum faceſſit, [n] potentiam apud vnum, odium apud

OBSERVATIONES.

a *Quædam magnis viris, ob præclara ipſorum in remp. merita tribuuntur, quæ tamen in perniciem ciuium verti minimè debent. hinc regula generalis colligi poteſt hoc modo; Quicquid in perniciem ciuium vertitur, id principi honorificum eſſe nec poteſt, nec debet.*

b *Cùm paſſim hiſtriones vocentur infames, hanc vocem Tiberij diligenter, credo, excipient, qui probare poſſunt, non ſemper ſe hominibus vſque adeò odioſos fuiſſe, quin ludis in memoriam Auguſti maximi qui fuerunt, qui ſunt, qui erunt, principis aliquando interfuerint.*

c *Quæ fiunt exemplo ducto ab domo principis, aut loco aliquo illuſtri, in iis reprehenſioni locus non eſt.*

d *Cùm Tiberius non connumeraret effigies, & ſimulachra numinum inter res ſacras, meritò reſpondit, ea hortorum, & domuum venditionibus accedere, hoc eſt, de cuiuſuis numinis ſimulachro ſtipulationem fieri poſſe.*

e *Non eſt poſtulandum mortali, vt ſibi maior, quàm diis honor habeatur.*

f *Periurio violatur nomen Dei; videturque adeò Deus falli.*

g *Quæ iniuriæ Deo ita fiunt, vt, factæ ſint necne, ipſe vnus, præterque ipſum nemo diſpicere poteſt, ab harum cognitione abſtinere homines debent. cur enim, & quid de eo cognoſcant, cuius ad inueſtigationem nulla humana induſtria, aut ope perueniri poteſt? hoc ſenſu veriſſimum eſt, Deorum iniurias eſſe dijs curæ.*

h *Clementia facilè paratur aditus ad principatum; & iam adeptus corroboratur. nempe, ſi non ob ſingula ciuium, quæ reprehendi poſſent facta, in ipſos moroſè & grauiter animaduertitur; ſed vt excuſatione digna videri poſſunt, ita ab eo, qui principatum ambit, excuſantur; veniaque his, præter expectationem, datur.*

i *Tantum poteſt ſeu inuidia, ſeu ambitio, vt minores magiſtratus audeant reos facere maiores, atque adeò eos, quibus ipſi parent.*

k *Accuſatio ab vno intenditur, cui alij ſubſcribunt.*

l *Quidam non ob proprias virtutes, ſed propter temporum miſerias & audacias hominum celebres euadunt.*

m *Tyrannorum aulæ plerunque refertæ ſunt eo genere hominum, qui ipſi egentes, ignoti, & inquietes, occultis libellis ſæuitiæ principis adrepunt; mox clariſſimo cuique negotium faceſſunt.*

n *Hic ferè eſt exitus inquietorū hominum, quique ex egentibus, & contemptis metuendi facti ſunt, aditumque ſibi patefecerunt ad honores malis artibus, vt potentiam quidem apud vnum, odium verò apud omnes adipiſcantur; nec ſibi minùs perniciem, quàm alijs inueniant. hi ſunt de quibus Salomon in prouerb. loquitur c. 26. v. 21. Qui fodit foueam incidit in eam, & qui voluit lapidem reuertetur ad eum.*

omnes adeptus, dedit exemplum quod ſecuti ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi perniciem aliis, ac poſtremum ſibi [a] inuenere. Sed Marcellum inſimulabat ſiniſtros de Tyberio ſermones [1] habuiſſe: [b] ineuitabile crimen, cùm ex moribus principis fœdiſſima quæque deligeret accuſator, obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. Addidit Hiſpo, [c] ſtatuam Marcelli [d] altiùs, quàm Cæſarum ſitam, & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tyberii inditam. ad quod [e] exarſit adeò, vt rupta taciturnitatę proclamaret, ſe quoque in ea cauſa laturum ſententiam palàm, & iuratum, [f] quò cæteris eadem neceſſitas fieret. Manebant etiam tum [g] veſtigia morientis libertatis. Igitur Cn. Piſo, [h] Quo, inquit, loco cenſebis Cæſar? ſi primus, [i] habebo quod ſequar: ſi poſt omnes, vereor ne imprudens diſ-

1 Vide lib. 6. de Paconiano, qui carmina in principem factitata in carcere ſtrangulatus eſt.

OBSERVATIONES.

a *Qui aliis perniciem quærit, hoc vno fœlix eſt, quòd eam ſibi quoque inuenit.*

b *Ineunte principatu nullum crimen exitioſius eſt, quàm læſæ maieſtatis; quod non ſolùm eò vſque extenditur, ſi per quem factum eſt, vt & princeps, & reſp. detrimentum caperet, ſed et ad ipſa verba refertur, quæ eadem atrocitate puniuntur, qua deterrima quæque flagitia. Itaque de principe, potiſſimùm tyranno, nunquam niſi neceſſariò, & perparcè loquendum eſt.*

c *Locus non magis, minuſue honoratus dicitur propter eam perſonam, cuius eſt; verùm etiam propter eas omnes res, quæ illam perſonam demonſtrant; cuiuſmodi ſunt imagines, ſtatuæ, effigies, ſimulachra, & cætera eius generis.*

d *Cùm ſuperior locus, etiam in rebus inanimis, ſit honoratior inferiore, diligenter cauendum eſt, ne quid in ea re peccetur, qua re quiſquam, ac potiſſimùm princeps meritò offendi poſſit. Itaque quemadmodum ſi ipſe adeſſet, primum haud dubiè locum, nullo aduerſante, inſideret, quæcunque referunt illius perſonam haud dubiè ſimili loco ſunt collocanda.*

e *Hic eſt mos principum calidiſſimorum, vt, etſi aliquem perdere mirè cupiunt, tamen non id, quapropter verè dolent, ſed honeſtiorem aliquam cauſam affectui ſuo prætexant; eamque obtentui, in illius, ſcilicet, perniciem, quem oderunt, ſumant. Ita in iis, quæ impotentiſſimè faciunt, ſpeciem aliquam induunt recti.*

f *Si princeps ab ſenatu, aut quouis alio ſibi in aliqua re, operam præſtari cupit, ipſe ſuo exemplo, verbiſque conceptis apertè declaret, quid animi ſuper ea re habeat. quippe ſatis conſtat, neminem fore, qui ipſius autoritatem defugiat.*

g *In principatu nondum adulto morientis libertatis veſtigia etiam manere dicuntur, cùm aliquis etiam reperitur tanta conſtantia, vt cæteris in fœdam adulationem lapſis, iniquæ principis ſententiæ ipſe vnus aduerſari audeat.*

h *Non ſatis eſt tutum iis de rebus, quas princeps ratas apud ſe, ſtatutaſque habet ante ipſum, aut poſt ipſum ſententiam dicere. quippe ſi princeps primus dicit, iam quod ſequaris, habes; nec ſine offenſione, aut periculo ab eo diſſentire potes; ſi poſt omnes, verendum eſt, ne imprudens ab eo diſſenſeris. hinc prudens principis conſiliarius diſcat, ſibi ante omnia, & per omnia principis mentem eſſe pernoſcendam: ne quid ſibi excidat, quod intempeſtiuum, moleſtum, reip. infructuoſum, ſibique exitioſum ſit.*

i *Qua de re quid quiſque ex ſuis conſiliariis ſentiat. ſi princeps ſcire vult, ipſe ab ſententia coram dicenda abſtineat, ac cæteros tantùm audiat. qui aliter facit, non rogat ſententias, ſed ſuam prætexere vult.*

ſentiam

ſentiam. [a] permotus his, [b] quantoque incautiùs efferbuerat, [c] pœnitentia patiens tulit abſolui reum criminibus maieſtatis. de pecuniis repetundis ad reciperatores itum eſt. Nec patrum cognitionibus ſatiatus, iudiciis [d] adſidebat in cornu tribunalis, [e] ne prætorem curuli depelleret: multaque eo coràm, [f] aduerſus ambitum & potentium preces conſtituta. ſed dum [a] veritati conſulitur, libertas corrumpebatur. Inter quæ Pius Aurelius ſenator, queſtus mole publicæ viæ, ductuque aquarum, labefactas ædis ſuas, auxilium patrum inuocabat. reſiſtentibus ærarij prætoribus [g] ſubuenit Cæſar, pretiumque ædium Aurelio tribuit, [h] erogandæ per honeſta pecuniæ cupiens. quam virtutem diu retinuit, [i] cùm cæteras exueret. Propertio Celeri prætorio [k] veniam ordinis ob paupertatem petenti, decies ſeſtertium largitus eſt, ſatis comperto, paternas ei anguſtias eſſe. tentantis eadem alios, probare cauſam ſenatui iuſſit, cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ rite faceret, [l] acerbus. vnde cæ-

[a] Quippe, verè quidē erat coercēdum eſſe ambitum & potētiā primorum, ſed nō animaduertebant ſinguli ea maximè ratione vniuerſorum libertatem corrumpi.

OBSERVATIONES.

a *Et ipſo corruptiſſimo ſæculo liberæ reprehenſioni locus adeò eſt, vt pernicioſa principis conſilia non raro impediri poſſint. Itaque nullo metu principis conſiliarius deterreri debet à proferenda ea ſententia (etiam aduerſus ipſum principem) quæ periclitantibus opem ferre poteſt.*

b *Quantò quis ira incautiùs efferbuit, tanto magis poſt pœnitentia miteſcit.*

c *Cùm ſingulis mortalibus, tum verò principi diligenter cauendum eſt, ne in iram prolabatur: ne illius impulſu aliquid committat, cuius poſtea poenitendum ſit.*

d *Princeps ne quid eorum quæ in rep. fiunt, ignoret, non modo iis, quæ in ſenatu aguntur, ſed & iis iudiciis, in quibus priuatorum lites dirimuntur, aliquando intereſſe debet.*

e *Quia princeps, vt caput reip. ac ſupremus magiſtratus ſingulis tribunalibus, & abſens, & præſens adeo præſidere cenſetur, vt magiſtratus, cuius ea eſt iuriſdictio, non ſuo, ſed principis nomine id loci obtineat, non mirum facit princeps, ſi, cùm fortè iudiciis interuenire vult, vt, quæ ibi agantur, ſciat, non ſemper ſuum, ſed alium quemuis locum occupat, Tiberii exemplo; quod potiſſimùm imitari debet is, qui liberam remp. nuper oppreſſit: vt hoc facto, ſuum ius magiſtratibus manſiſſe, nihilque ab ſe in rep. immutatum eſſe oſtendat.*

f *Hac arte vtitur is, qui remp. oppreſſit, vt multa conſtituat aduerſus ambitum, & preces potentium grata in vulgus: vt, cùm hos depulerit, ſuo arbitratu, nemine impediente, ceteram multitudinem opprimere, ac libertatem pergat corrumpere.*

g *Quam ob rem damnum acceptum eſt, ob eam vt læſo ſubueniatur, æquitas ſuadet.*

h *Inter præcipuas virtutes, quæ eſſe in viro principe debent, hæc meritò connumeratur, vt ſit cupiens erogandæ pecuniæ per honeſta; i. vt eos ſua benignitate iuuet, qui ea digni ſunt. hac certè virtute difficile dictu eſt, quantopere ſibi conciliet hominum beneuolentiam. Sed hoc, hodierno die, perpaucis perſuadeas. nam quotuſquiſque non id agere videtur, vt, pro beneuolentia hominum odia emptitet?*

i *Multi antequam altiſſimum dignitatis gradum obtineant, omnibus virtutibus præditi videntur, quas poſtea, quia planè animo nequaquam inhæſerant, ſed in ſpeciem quæſitæ erant, exuunt.*

k *A publicis muneribus videntur ij excuſandi, quibus ſunt domeſticæ anguſtiæ & paupertas.*

l *Quidam eo ſunt ingenio præditi, vt, in ijs etiam, quæ ritè faciunt, non modò ſeueri, ſed & acerbi & ſint, & videri velint.*

teri [a] ſilentium & paupertatem confeſſioni & beneficio præpoſuere. Eodem anno continuis imbribus auctus Tyberis plana vrbis ſtagnauerat. [b] Relabentem ſecuta eſt ædificiorum & hominum ſtrages. Igitur cenſuit Aſinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur. [c] Renuit Tyberius, perinde diuina humanaque obtegens: ſed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni, & L. Arruntio mandatum. Achaiam ac Macedoniam onera deprecantis [d] leuari in præſens proconſulari imperio, tradique Cæſari placuit. Edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, ac ſuo nomine obtulerat Druſus præſedit, [e] quanquam vili ſaguine nimis gaudēs; quod vulgus formidoloſum, & pater arguiſſe dicebatur. [f] cur abſtinuerit ſpectaculo ipſe, variè trahebant; alii tædio cœtus, quidam triſtitia ingenii & metu [g] comparationis, quia Auguſtus [h] comiter interfuiſſet. [i] Non crediderim [k] ad oſtentandam ſæuitiam, mouendaſque populi offenſiones conceſſam filio materiam; quanquam id quoque dictum eſt. [l] Theatri licentia proximo priore anno cœpta grauiùs tum

OBSERVATIONES.

a *Multi potiùs, quàm domeſticas anguſtias, & paupertatem ſuam nudent, & confiteantur, & beneficio nimis vulgato ſint obſtricti, ſilent, nec quibus rei familiaris anguſtiis conflictentur palam facere volunt. & hoc illud eſt, quod Tacitus apellat, ſilentium, & paupertatem beneficio præponere.*

b *Non cùm flumen perpetuis auctum imbribus plana loca ſtagnat, tunc eſt periculum ruinæ: ſed cùm relabitur, metuendum eſt, ne ſecum ædificiorum, & hominum ſtragem trahat.*

c *Nouus princeps diligenter operam det, ne, quarum rerum cognitio ſibi obeſſe poteſt, eæ vulgentur; nempe, quibus decretis nititur imperium ſuum, hæc ſemper obtegi, & recondi debent. quædam, ſcilicet, ſunt, quæ ratio imperandi facit arcana.*

d *Videat princeps ne preces & iuſta deſideria prouinciarum onera deprecantium aſpernetur.*

e *Sæuitia magna eſt, vel vili gladiatorum ſanguine nimis gaudere; debet autem princeps, quàm maximè poteſt, amouere ab ſe ſuſpitionem crudelitatis, qua generi humano nihil odioſius dici poteſt.*

f *Præſtat omnino abſtinere ab aliqua re, quàm in ea ita verſari, vt, nec tibi, neque cæteris ſatisfacias.*

g *Princeps qua ex re deceſſorem ſuum magnam laudem adeptum eſſe videt, ſi eadem in re ipſe pari cum laude verſari non poteſt, ab ea planè abſtineat, ne ſuperioris comparatione principis deterior illo appareat; ac proinde de ſua exiſtimatione multùm ipſe detrahat.*

h *Quibus rebus delectatur populus præſertim potens, iſque apud quem eſt caput rerum, iis princeps ſi comiter intererit, rem multitudini gratam faciet.*

i *Hiſtoriæ ſcriptor etſi nequaquam reticere debet ea, quæ principi, fama, & ſermone hominum atrociſſima obiectantur, tamen ſe ea non credere affirmet. qua re & prudentem ſe, ac modeſtum eſſe demonſtrabit; & conſulet poſteritati, quæ ſibi nihil atrox imitandum proponet; cùm quicquam tam dirum ne factum quidem vnquam eſſe quiſquam animum inducere poſſit.*

k *Qui id agit vt hominum offenſiones in aliquem moueantur, is huic perſuadeat, aut, ſi poteſt, cogat eum iis defungi muneribus, quæ per ſe ſunt odioſa; eaſque illi præbeat vitiorum oſtendorum occaſiones, quas ſcit eſſe maximas.*

l *Linguæ petulantia ſemper hiſtrionum adeò propria fuit, vt vna procacitate tota hiſtrionalis ars niti videatur.*

erupit occiſis non modò è plebe, ſed militibus, & centurione, vulnerato tribuno prætoriæ cohortis, dum probra in magiſtratus & diſſenſionem vulgi prohibent. Actum de ea ſeditione apud patres; dicebanturque ſententiæ, vt prætoribus ius virgarum in hiſtriones eſſet. interceſſit Haterius Agrippa tribunus plebei, [a] increpituſque eſt Aſinii Galli oratione, qui ea ſimulachra libertatis Senatui præbebat, ſilente Tyberio. [b] valuit tamen interceſſio, [c] quia diuus Auguſtus immunes verberum hiſtriones quondam reſponderat, [d] neque fas Tyberio infringere [e] dicta eius. De modo lucaris, & aduerſus laſciuiam fautorum multa decernuntur, ex quîs maximè inſignia: [f] Ne domos [a] pãtomimorum ſenator introiret: ne [g] egredienteis in publicum equites Romani cingerẽt, [h] aut alibi, quàm in theatro ſpectarentur, & ſpectantiũ [i] immodeſtiam exilio mulctandi poteſtas prætoribus fieret. [k] Templum vt in colonia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto petentibus Hiſpanis, permiſſum, [l] datumque in omnes prouincias exemplum. [m] Centeſimam rerum venaliũ poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, [n] edixit Tyberius [a] militare æra-

a Pantomimi ij dicuntur, qui artem ſaltãdi profitentur, vide Senec. epiſt. 96. hinc pantomimica ornamẽta. Seneca epiſt. 88.

a Militare ærarium illud erat, ex quo ſola ſtipendia exercitibus perſoluẽda promebantur.

OBSERVATIONES.

a *Cùm reip. ſtatus iam vergit ad principatum, qui nouo principi operam præſtant, id agere debent vt minima quæque libertatis veſtigia deleant.*

b *Nouus princeps etſi minima quæque libertatis veſtigia delere debet, conſultè tamen faciet, ſi non vno impetu id aget, ſed pedetentim. ac ne id agere videri poſſit, interdum aliqua veſtigia, ſiue ſimulachra libertatis ſenatui, populóue præbebit.*

c *Hiſtriones, decreto Auguſti, immunes ſunt verberum.*

d *Succeſſor illius qui remp. oppreſſit, ſingula dicta, facta, reſponſa deceſſoris ſui ſumma cura, & religione obſeruare debet, ne ſi vnius auctoritas eleuetur, periculum ſit ne aperiatur feneſtra ad cætera illius acta labefactanda, quæ omnia eò referebantur, vt reip. libertas opprimeretur. quod cùm fæliciter præſtitum eſt, quibus rationibus eò peruentum eſt, eæſi tanquam ſacroſanctæ obſeruabuntur, ſatis conſtat principatum iam inſtitutum ita corroborari, vt nulla amplius ratione conuelli poſſit. Hæc fuit intima cauſa Tiberio, quapropter nequaquam fas ſibi duxerit infringere, non modò acta, ſed ne dicta quidem Auguſti.*

e *Quid loquantur principes diligenter videãt, cùm dicta ipſorum eodem apud homines ſint loco, quo leges, reſponſa prudentum, ſenatuſconſulta, aut ipſa oracula.*

f *Non eſt fas viro ampliſſimo ingredi in ædes pantomimorum.*

g *Homines aliqua dignitate præditos minimè decet, pantomimos in publicum egredientes cingere.*

h *Pantomimos, & hiſtriones alibi, quàm in theatro ſpectare indecorum eſt.*

i *Immodeſtia eorum, qui fauent laſciuiæ, dictiſque procacibus pantomimorum, & hiſtrionum exilio coercetur.*

k *Templa non modò Dijs immortalibus, verùm etiam hominibus, etiam deterrimis, interdum ſtruuntur.*

l *Cùm princeps in ſui honorem aliquid vt faciat, cuipiam permittit, ſatis oſtendit, cupere ſe, vt cæteri inde exemplum capiant.*

m *Qui ſumptus in rep. neceſſarij ſunt, hi certo aliquo ærario, aut certa aliquã pecunia niti debẽt, quæ in nullos alios vſus conferatur.*

n *Obſeruent principes, iuſtas populi preces admittendas eſſe; aut, cur id fieri non poſſit, rationem publicè reddi oportere edicto, aut epiſtola; vt, non ſe libidine agi, ſed reip. neceſſitate cogi oſtendant.*

rium eo ſubſidio niti, ſimul imparem oneri Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur. ita proximę ſeditionis malè conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, [a] abolita in poſterum. Actum deinde in ſenatu ab Arruntio & Ateio, [b] an ob moderandas Tyberis exundationes verterentur flumina & lacus, per quos augeſcit. Auditæque municipiorum & coloniarum legationes, orantibus Florētinis, ne Clanis ſolito alueo demotus in amnem Arnum transferretur, idque ipſis perniciē adferret. Congruentia his Interamntes diſſeruere, peſſum ituros fœcundiſſimos Italiæ campos, ſi amnis Nar (id enim parabatur) in riuos diductus ſuperſtagnauiſſet. Nec Reatini ſilebant, Velinum lacum, quà in Narem effunditur, obſtrui recuſantes; quippe in adiacentia erupturum: [c] optumè rebus mortalium conſuluiſſe naturam, [d] quæ ſua ora fluminibus, ſuos curſus, [e] vtque originem, ita fines dederit: ſpectandas etiam religiones ſociorum, [f] qui ſacra, & lucos, & aras patriis amnibus dicauerint: quin ipſum [g] Tyberim nolle prorſus accolis fluuijs orbatum minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, ſeu difficultas operū, ſiue ſuperſtitio valuit, vt in ſententiam Piſonis concederet, qui nil mutandum cenſuerat. Prorogatur Poppæo Sabino prouincia Mœſia, additis Achaia & Macedonia. [h] Id quoque morum Tyberij fuit, continuare im-

OBSERVATIONES

a *Sapienter facit princeps, cùm quæ vi à potentibus iam ſunt extorta, ea ipſe ita temperat, vt edicto licet paulùm immutata aut permittat; aut probabili aliqua ratione aboleat. Ita enim populo ſatiſfacit cum dignitate.*

b *Ad moderandas violentioris alicuius amnis exundationes verti flumina, & lacus, per quos augeſcit, debent.*

c *Natura ita conſuluit mortalibus, vt de ea conqueri nemo poſſit: eſtque temeritatis inſignis, ea velle mutare, quæ naturalia ſunt.*

d *Natura fluminibus ſua ora, ſuos curſus, vtque origines, ita fines dedit.*

e *Cuicūque rei natura originem, huic fines dedit. ita quicquid manat à principio, tendit ad interitū.*

f *Cùm ſingulis fluminibus ſingula numina præeſſe veteres crederent, non mirum eſt, ſi his diuinum cultum tribuerunt, ac ſacra, lucos, aras patrijs amnibus dicarunt.*

g *Flumen eò maiori gloria fluere dicitur, cùm multi alij accolæ fluuij in eum influunt.*

h *Quidam eo ſunt ingenio prædıti, vt ſemel placita pro æternis ſeruent, etiam in ijs, quæ mutari debere videntur. Certè Tiberium mirum eſt, tam callidum principem imperia, & iuriſdictiones continuaſſe, cùm potiùs natura noui principatus poſtulare videatur, vt quibus maxima reip. munia commiſſa ſunt, ſubinde mutentur. Sed præter huius rei cauſas, quæ hic à Tacito afferuntur, hanc memorabo. Non metuiſſe Tiberium, ne quid turbæ ab ijs, quos exercitibus, ac prouinciis præficiebat, daretur, quia certa pro incertis, præſentia pro futuris, tuta pro periculoſis reliquiſſent; cùm ſatis conſtet, perrarò quenquam res nouas moliri, niſi deſperatione aut odio coactum, quæ nulla erant in iis, quos Tiberius honoribus, & opibus cumulauerat: ac proinde cauſa nulla erat, cur ab illis ſibi metueret. ex quibus tamen ſi aliquis inſanire occepiſſet, ſatis ſciebat illius conatus ab aliis exercitibus infringi paruo negotio poſſe. Suetonius huius rei cauſam refert ad abiectam ab eo reip. curam.*

peria

peria, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut iuriſdictionibus habere. Cauſæ variæ traduntur: alij tædio nouæ curæ, ſemel placita pro æternis ſeruauiſſe: quidam inuidia, [a] ne plures fruerentur. ſunt qui exiſtiment, [b] vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. [c] neque enim eminentis virtutes ſectabatur; & rurſum vitia oderat. ex optimis periculum ſibi, à peſſimis [d] dedecus publicum metuebat. qua hæſitatione [e] poſtremò eò prouectus eſt, vt mandauerit quibuſdam prouincias, quos egredi vrbe non erat paſſurus. De comitijs conſularibus, quæ tum primùm illo principe, ac deinceps fuere, vix quicquam firmare auſim: adeò diuerſa non modò apud autores, ſed in ipſius orationibus reperiuntur. Modò ſubtractis candidatorum nominibus, originem cuiuſque & vitam, & ſtipendia deſcripſit, [f] vt qui forent [g] intelligeretur: aliquando ea quoque ſignificatione ſubtracta, candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, [h] ſuam ad id curam pollicitus eſt. plerunque eos tantùm apud ſe profeſſos diſſeruit, quorum nomina conſulibus edidiſſet. poſſe & alios profiteri, ſi gratiæ, aut meritis confiderent. [i] ſpe-

OBSERVATIONES.

a *Minor videtur eſſe inuidia ſi bono, aut honore aliquo vnus diu fruitur, quàm ſi minori ſpatio temporis multi.*

b *Cuius callidum eſt ingenium, huius anxium ſolet eſſe iudicium de iis, quorum opera neceſſariò vtitur.*

c *Etſi princeps odit vitia, non tamen eminentes virtutes plerunque ſectari ſolet. ſiquidem à præſtantibus hominibus periculum ſibi fore ſuſpicatur. Non igitur cauſa eſt, quapropter mirentur homines virtute præſtantes ſi non, quo digni ſunt, loco apud principes ſunt; atque ex ſuis virtutibus ornantur; ſiquidem, vti diximus, non minùs metuuntur virtutes, quàm exoſa ſunt vitia; & , vt Salluſtius ait in Coniurat. Catil. Regibus boni, quàm mali ſuſpectiores ſunt; ſemperque his aliena virtus formidoloſa eſt.*

d *Cùm publicum dedecus à peſſimis hominibus meritò metuendum ſit, diligenter princeps videre debet, quibus dignitates mandet.*

e *Hic callidiſſimorum principum mos eſt, vt, cùm eminentes virtutes metuant, vitia item ad vitandum publicum dedecus oderint, diu quibuſnam prouincias, maximique momenti negotia committant, hæſitent; qua hæſitatione eò tandem proueniunt, vt, quos tam ob vitia, quàm ob maximas virtutes ſuſpectos habuerunt, hos tandem ſummu afficiant beneficiis, magniſque extollant honoribus; nempe, vt ſe omni ſuſpicione pariter exoluant, ac periculo.*

f *Certa demonſtratio (vt eſt apud Iuriſconſultos) eſt vice nominis, vel ſic; Eius nomen nomino, quem ita deſcribo, vt ea deſcriptio conueniat, præter ipſum, nemini.*

g *Cùm in comitiis agitur de iis, qui honore ſunt honeſtandi, ſingulorum facta, & virtutes enumerare, quàm nomina proferre præſtat.*

h *Nouus princeps mirum in modum conciliat ſibi nobilium beneuolentiam, ſi ſua gratia, & ſtudio, in adipiſcendis honoribus, iuuat eos, qui ipſius gratia, aut proprijs meritis confidunt.*

i *Tyrannus plerunque multa dicit ſpecioſa verbis, quæ re ipſa inania ſunt, aut ſubdola.*

cioſa verbis, re inania, aut ſubdola: [a] quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infenſius ſeruitium.

OBSERVATIONES.

a *Nouus princeps, remanentibus adhuc veſtigiis libertatis, quæ potiſſimùm conſpiciuntur in eo, ſi ſuffragiis populi magiſtratus creantur, debet dare operam, vt candidati, iíque qui honores ambiunt, apud ſe nomina profiteantur; hoc eſt, vt in ſua manu ſit id omne, quod pertinet ad comitia; hac ſpecie, vt dicat, ſe nonniſi eorum nomina eſſe editurum, qui gratia, hoc eſt fauore multitudinis, ſed reuera ipſius principis, & propriis meritis nituntur. hac arte cuncta ad ſe trahet; nam quantò maiore libertatis imagine quicquid ea in re ipſe aget, tegetur, tantò magis erumpet ad infenſius ſeruitium. ſiquidem princeps nonniſi magiſtratus deſignabit, & creabit eos, quos volet; ac proinde vniuerſam remp. in ſua manu habiturus eſt.*

FINIS OBSERVATIONVM IN PRIMVM LIBRVM ANNALIVM C. CORNELII Taciti.

EPITOME SECVNDI LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

VONONES Parthorum Rex, regno exutus ab Artabano, & ad Armenios profugus ab his in regnum accipitur. Id quod cùm Artabanus iniquo animo ferret, & hâc ob cauſam Armenijs minitaretur, in quibus aduerſus vim Parthorum parum ſubſidij erat; & cauſa eſſet nulla, cur bellum aduerſus Parthos eius cauſa ſuſciperetur, à Cretico Sullano rectore Suriæ cuſtodia circumdatur. Cùm & has, aliaſq; ob cauſas, quas infra memorabo, Siſenna Statilio Tauro, L. Libone Coss. res Orientis turbarentur, hâc occaſionem arripuit Tiberius abſtrahendi Germanicum ab ſuetis legionibus, nouiſque prouincijs imponẽdi, dolo ſimul & caſibus obiectandi. Ille verò hoc cognito, celerandæ aduerſus Germanos victoriæ intentior, fabricat claſſem mille nauium ad vehẽdas legiones vſque ad Amiſiam flumen. Illis quippe in locis bellum erat gerendum aduerſis Cheruſcos. Ibi Stertinius, miſſu Germanici, igne, & cædibus Angriuariorum, qui defecerant, perfidiam vltus eſt. Carioualda dux Batauorum pro Romanis aduerſus Cheruſcos pugnans, cum aliquot nobilibus interficitur. Cæterùm tam de Cheruſcis, quàm cæteris Germanis magnam ſtatim victoriam, commiſſo prœlio, Germanicus reportauit. eo ex prælio Arminius vulneratus, & Inguiomerus euaſerũt. in loco prælii Tiberius ab legionibus imperator ſalutatus eſt. Ea clades tanto dolore & ira affecit Germanos, vt ſtatim bellum reſtaurarint: quo rurſus ipſorum ingenti clade, ſuperati ſunt. Poſt quæ continuò Angriuarii ſupplices in deditionem accipiuntur. His rebus ita geſtis, Germanicus cùm maiorem partem exercitus claſſi impoſitam reueheret, vi ventorum, & ſæuitia fluctuum pars nauium hauſta, pars diſiecta, & in ſolas terras, aut in Britanniam delata eſt. Quæ damna ſtatim penſata ſunt proſpera expeditione in Marſos. Inde crebris Tiberii epiſtolis Germanicus Romam accitur. Ibi Libo Druſus Scribonius, fraude Firmii Cati ſenatoris, quaſi res nouas moliretur, in ſenatu accuſatus, voluntaria morte iudicum ſententias effugit. Facta de Mathematicis, Magiſque Italia pellendis ſenatuſconſulta; quorum è numero L. Pituarius ſaxo deiectus eſt. P. item Martius ſupplicio eſt affectus. Aduerſus luxum ciuitatis decretum eſt, ne vaſa auro ſolida miniſtrandis cibis fierent, néue ſerica veſtis viros fœdaret. Inter quæ Vrgulania, quam amicitia Auguſtæ ſupra leges extulerat ab L. Piſone in ius vocatur. Eo anno res dilatæ; tentatumque eſt vt magiſtratus eſſent quinquennales;

A. V. C. DCCLXIX.

cui rei aduerſatus eſt Tiberius. Is M. Hortalo paupertatem ſuam querenti quamuis primò aduerſatus, tamen perſpecta inclinatione ſenatus benignè fecit. Eodem anno, cùm Clemens Poſthumi Agrippæ ſeruus, extincto, vt ſuperiori libro dictum eſt, domino eius cineres furatus ſe Agrippam eſſe mentiretur, iamque futurum eſſet, vt ex eo noui motus propediem orirentur, opera Salluſtii Criſpi, Romam tractus interficitur. Fine anni arcus, ob recepta ſigna cum Varo amiſſa; item ædes Fortis fortunæ, & effigies diuo Auguſto dicantur.

A. V. C. D.CCLXX. Sequenti anno, C. Cœlio, L. Pomponio Coſs. Germanicus triumphauit de Cheruſcis, Chattiſque & Angriuariis, aliiſque nationibus vſque ad Albim. Cæterũ ad ea, quæ ſupra de Armenia memoraui accedebat, quòd morte Archelai regis Cappadocia ſine rege erat. prɇterea Antiocho Comagenorum, Philopatore Cilicum regibus defunctis turbabantur nationes. & prouinciæ Syria, atque Iudæa feſſæ oneribus diminutionem tributi orabãt. Igitur Germanicus iamdiu inuiſus Tiberio ad hos motus compeſcendos in Orientem, Druſus alia ſpecie, aliiſque de cauſis in Illyricum mittitur. Eodem anno duodecim celebres Aſiæ vrbes nocturno motu terræ collapſæ, & diductis terris hauſtæ ſunt. Ædes aliquot ſacræ aut vetuſtate, aut igni abolitæ à Tiberio dedicantur. Tacfarinas Africæ turbator à Furio Camillo proconſule Africæ funditus, fugaturq;. Sequenti anno,

A. V. C. D.CCLXXI. Tiberio tertiùm, Germanico iterum Coſs. Germanicus per Illyricam oram, in Græciam, mox in Thraciam venit. & ſuperatis anguſtiis Propõtidis, & ore Pontico relegit Aſiam; appulſuſque Colophona ad Armenios contendit. his dato rege Artaxia, Cappadociam in formam prouinciɇ redigit. Comagenis Q. Seruæum præficit. Interim Cn. Piſo, quem Tiberius ad inſectandum Germanicum Syriæ præfecerat, aſſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum; eoque præuẽto in Syriam pergit. M. Silla-

A. V. C. D.CCLXXII. no, L. Norbano Coſs. Germanicus in Ægyptum profectus, quæ viſu digna ſunt, viſit; Maroboduus Sueuorum Rex ab Catualda armis petitus, mox fractus, & ab omnibus deſertus, inuitatu Tiberii in Italiam venit, & Rauennæ per duodeuiginti annos habitus eſt. Catualda pulſus Germania Forum Iulium mittitur. Decretũ ſenatus fit, vt Germanicus, & Druſus ouantes vrbem ingrederẽtur. Rheſcuporis Thraciæ rex, ob fraude captũ, mox interfectum Cotyn fratis filium, cuſtodia circumdatus, Romamq; tractus, & in ſenatu accuſatus, damnatus eſt, vt procul regno teneretur. Regnum in liberos Cotyis diuiditur. Ipſe Alexandriæ, quò deuectus fuerat, interficitur. Vonones antea Pompeiopolim Ciliciæ vrbem amotus, cùm corruptis cuſtodibus fugeret, in ripa Pirami fluminis à Vibio Frontone vincitur; mox à Remmio euocato interficitur. At Germanicus poſtquam ex Ægypto rediit, fraude, & dolo (vt creditur) Cn. Piſonis in grauiſſimum

uiſſimum morbum incidit, cuius vi tandem, non ſine ingenti omnium luctu, extinctus eſt. Cn. Sentius (nam Piſo, iuſſu Germanici prouincia exceſſerat) de conſilio legatorum Suriæ præficitur. Agrippina aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, liberiſque Romam contendens. Piſo accepto nuncio mortis Germanici apud Coum inſulam, eoque intemperanter cum Plancina vxore vſus, redit ad prouinciam, Domitio Celere in eam ideo præmiſſo, vt quicquid hominum poſſet, armaret. Ipſe cùm eò rediiſſet, cum ea manu, quam in modum legionis compoſuerat, Calenderim Ciliciæ caſtellum admodum munitum occupat; in quo cùm ſe aduerſus Sentium, à quo obſidebatur, non ſe defendere poſſet, tandem victa pertinacia, & traditis armis, naues, ac tutum in vrbem iter obtinuit. Germanici mors Romæ nunciata tantum luctus, doloriſq; populo Rom. attulir, vt ſpõte omnes inſignia luctus ſumpſerint. Honores ei, qui maximi potuerunt, decreti ſunt. Liuia ſoror Germanici nupta Druſo, recenti adhuc mœſtitia, duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. Eodem anno cautum eſt, ne quæſtum corpore faceret cui pater, auus, aut maritus eques Rom. fuiſſet. In locum Occiæ, quæ ſeptem, & quinquaginta per annos Veſtalibus ſacris præſederat, ſuffecta eſt Domitii Pollionis filia. Arminius, pulſo Maroboduo regnum affectans, armis petitus, dolo propinquorum cecidit.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER II.

ET IN HVNC OBSERVATIONES Caroli Paſchalii Cuneatis.

SISENNA Statilio Tauro, L. Libone coſs. mota Orientis regna prouinciæque Romanæ, initio apud Parthos orto, qui petitum Roma, acceptumque regem, quamuis gentis Arſacidarum, vt [a] externum aſpernabantur. Is fuit Vonones, obſes Auguſto datus à Phrahate. Nam Phrahates quanquam depuliſſet exercitus, duceſque Romanos, cuncta [b] venerantium officia ad Auguſtum verterat, [c] partemque prolis, firmandæ amicitiæ miſerat, haud perinde noſtri metu, [d] quàm fidei popularium diffiſus. Poſt finem Phrahatis & ſequentium regum, [e] ob internas cædes, venere in vrbem legati à primoribus Parthis, qui Vononem vetuſtiſſimum liberorum eius accirent. [f] Magnificum id ſibi credidit Cæſar, auxitque opibus. Et accepere barbari lætantes, [g] vt ferme ad noua imperia. Mox ſubit pudor degenerauiſſe Parthos, petitum alio ex orbe regem hoſtium artibus infectum: iam inter prouincias Romanas ſolium Arſacidarum haberi darique: Vbi illam gloriã trucidãtium Craſſum, exturbantium Antonium, ſi [h] mancipiũ Cæſaris tot per annos ſer-

OBSERVATIONES.

a *Is nobis pro alieno & externo eſt, qui alibi, quàm in patria altus, & educatus, externiſque moribus imbutus eſt.*

b *Aliud eſt ſeruire; & aliud venerari. veneratio eſt obſeruantia imbecillioris erga valentiorem; ſeruitus eſt ius domini in mancipium.*

c *Non exiguum amicitiæ argumentum exhibetur ei, cuius in aulam pars regiæ & nobiliſſimæ alicuius prolis, hoc eſt, aliquis ex liberis, chariſſimum ſcilicet, pignus mittitur.*

d *Fœdus, & amicitia à principe cum exteris duabus de cauſis firmatur; nempe, metu potentioris; aut, quòd is fidei popularium diffidit.*

e *Ex inteſtinis malis, & periculis externis profecta eſt neceſſitas conſtituendi publicam rem certa aliqua forma. optimæ autem reip. formæ argumentum eſt, cum vtrique malo obuiam itum eſt.*

f *Magnificum eſt principi peti ab ſe, & ex aula ſua, tanquam ex regum ſeminario, acciri eum, qui florentiſſimæ alicuius prouinciæ, & validiſſimæ gentis rex futurus eſt.*

g *Hic eſt fere barbarorum mos, vt rerum mutatione, nouiſque imperijs delectentur.*

h *Regno haud ſatis videtur eſſe honorificum, in ſolio regio locare eum, qui apud exteras gentes ſeruitutem perpeſſus ſit. certè Parthi hoc pacto poterant vocari vernæ Romanorum, quomodo Fabius Pictor lib. 2. de aur. ſec. & orig. vrb. Romæ dicit Romulum ex regulo primum regem à Thuſcis declaratum eſſe. quam rem per occaſionem acceptam Mithridates rex Aſiæ pro ignominia Romanis oppoſuit, quod vernæ fuiſſent Thuſcorum.*

uitutẽ perpeſſum Parthis imperitet? Accẽdebat dedignantes & ipſe diuerſus [a] à maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quoties per vrbes incederet [b] lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas. inridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium annulo clauſa. ſed [c] prompti aditus, obuia comitas, [d] ignotæ Parthis virtutes, [e] noua vitia, & quia ipſorum maioribus aliena, [f] perinde odium prauis & honeſtis. Igitur Artabanus Arſacidarum è ſanguine apud Dahas adultus excitur: primoque congreſſu fuſus reparat vires, regnoque potitur. Victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc, interque Parthorum & Romanas opes infida, ob [g] ſcelus Antonij, qui Artauaſdem regem Armeniorum ſpecie [h] amicitiæ inlectum, dein [1] catenis oneratum, poſtremò interfecerat. Eius filius Artaxias, [i] memoria patris nobis infenſus, Arſacidarum vi ſeque regnumque tutatus eſt. Occiſo Artaxia per dolum propinquorum, datus à Cæſare Armenijs Tigranes, deductuſque in regnum à Tyberio Nerone. Nec Tigrani diuturnum imperium fuit, neque liberis eius, quanquam ſociatis more externo in matrimonium regnumque. dein iuſſu Auguſti impoſitus Artauaſdes, & non ſine clade noſtra deiectus. Tum C. Cæſar componendæ Armeniæ deligitur. Is

1. Ac ne quid honori deeſſet aureis. Paterc. & Dio.

OBSERVATIONES.

a *Princeps vt ſuorum popularium fauorem ſibi conciliet, non debet præbere ſe diuerſum à maiorum, gentiſque cui imperitat, inſtitutis; ea dico, quæ ſunt moris, & conſuetudinis antiquæ; quæque ſunt poſita ante omnium oculos; cuius generis ſunt venatus, cura equorum, patriæ epulæ, veſtitus, ſermo, & quæ ſunt de eodem genere. certè nunquam prudens princeps conturbabit publicos mores, nec populum, vt ait Seneca in ſe, vitæ nouitate, conuertet.*

b *Princeps ab ijs rebus omnino abſtinere debet, quæ animum mollem, & effœminatum arguunt.*

c *Difficile dictu eſt, quàm grata ſint in vulgus eæ virtutes, quæ etſi omnes homines decent, tamen principum ita propriæ ſunt, vt ijs carere, ſine magna infamia, & fortaſſe periculo nõ poſſint; prompti ſcilicet, aditus, & obuia comitas, & (quamuis hoc loco de ea non agatur) liberalitas. Hæ virtutes, præter hanc vltimam, barbaris ſunt ignotæ; & quò magis à nobis vt virtutum potiſſimæ celebrantur, hoc magis ab ipſis tanquam vitia notantur.*

d *Princeps inprimis debet noſſe ingenia eorum, quibus imperat; ſiquidem alios comitate, & beneuolentia in officio contineas; alios, & hos barbari ingenij homines, nonniſi ſeueritate, truciq́ue & aſpectu, & atrocibus factis coerceas.*

e *Cùm ſatis conſtet cuncta mortalium vna ſingulorum opinione niti, heu miſeros nos, quibus ne in virtute quidem perſæpe præſidium vllum eſt: ſiquidem quòd tu pro certo habes eſſe virtutem, id aliis fortaſſe eſt vitium. Ita, qua ex re laudem ſperas, hæc tibi dedecori eſt.*

f *Et apud vulgus, & apud barbaras gentes, quæ ſunt aliena à maiorum inſtitutis, ea ſiue praua, ſiue honeſta perinde odio ſunt.*

g *Princeps diligenter cauere debet, ne, ſceleſtis hominibus prouincias committat, præſertim longinquas, & potentes, & potentiſſimis atque infenſiſſimis hoſtibus finitimas; ne ſcelere præfecti prouinciales abalienati, ab ſuo ad illorum obſequium traducantur.*

h *Hominis eſt mirè perfidi, aliquem ſpecie amicitiæ illicere, ac poſtea in eum ſæuire.*

i *Sedulò danda eſt opera, ne quenquam mortalium, præſertim verò præpotentes homines offendamus; cùm non minùs odia à patribus ad filios, quàm hæreditates transferantur.*

Ariobarzanen origine Medum,ob[a] inſignem corporis formam, & præclarum animum[b] volentibus Armeniis præfecit. Ariobazane morte fortuita abſumpto,ſtirpem eius haud tolerauere. tentatoque[c] fœminæ imperio,cui nomen Erato,eaque breui pulſa,incerti ſolutique, & magis[d] ſine domino,quàm in libertate,profugum Vononem in regnũ accipiunt. Sed vbi minitari Artabanus, & parum ſubſidii in Armeniis,vel ſi noſtra vi defenderetur, [e]bellum aduerſus Parthos ſumendum erat,rector Syriæ Creticus Sillanus excitum [f]cuſtodia circundat, manente luxu & regio nomine. quod ludibrium vt effugere agitauerit Vonones,in loco reddemus. Cæterùm Tyberio[g] haud ingratum accidit, turbari res Orientis, vt[h] ea ſpecie Germanicum ſuetis legionibus abſtraheret, nouisque prouinciis impoſitum dolo ſimul & caſibus obiectaret. [i] At ille quantò acriora in eum ſtudia militum,& auerſa patrui voluntas,celerandæ victoriæ intentior, tractare præliorum vias, [k] & quæ ſibi tertium iam annum belligeranti ſæua vel proſpera eueniſſent: fundi Germanos acie, & iuſtis

OBSERVATIONES.

a *Is regno, & principatu dignus videri poteſt,cui natura,præter inſignem corporis formam, præclarum quoque animum dedit.*

b *Qui volentibus præficitur,is legitimè,ac proinde tutò diuque imperat.*

c *Vix fieri poteſt, vt feroces nationes,& bellaces gentes fœminæ imperium ferant.*

d *Aliud eſt eſſe ſine domino,& aliud eſſe in libertate. quippe ſine domino dicuntur eſſe ij, qui aſſueti ſunt imperio vnius,qui etſi è medio ſublatus eſt, tamen propediem futurum eſt,vt alius, quiſquis ille futurus eſt, in demortui locum ſuffectus imperiet. In libertate verò ij ſunt, qui ita affecti ſunt animis, vt, mortalem ſupra ſe agnoſcant eſſe neminem, præter vnum magiſtratum, & leges. hinc fit,vt, vniuſcuiuſque conditio non tam ex præſenti ſtatu, quàm ex animo ſpectanda ſit.*

e *Cùm agitur de alicuius cauſa aduerſus potentiſſimum hoſtem ſuſcipienda, primùm illud in deliberationem venire debet, an id,quod agendum ſuſcipimus, honeſtè facere poſſimus; mox, vtrum plus vtilitatis,aut damni ad nos inde rediturum ſit. quòd ſi magnitudo periculi ea eſt, vt nos noſtraque manifeſtò in caſum demus,cauſa nulla eſt, quapropter pro ea re propugnationem ſuſcipiamus,ex qua pernicies noſtra proficiſci poteſt.*

f *Cùm agitur de rege,aut principe aliquo in poteſtate habendo,poteſt is circumdari cuſtodia, manente tamen dignitatis,quam obtinet,nomine,& luxu.*

g *Nobis malè eſſe poſſumus pati, dummodo incommodo noſtro vti poſſimus ad impedienda conſilia, & conatus eorum,quos ſuſpectos habemus.*

h *Princeps ſi quem, ob potentiam,ſuſpectum habet,hunc probabili ſpecie abſtrahit ab ijs locis, atque ab iis exercitibus, apud quos auctoritate plurimùm poteſt; eumque dolis, multiſque caſibus obiectat.i.aut dolos ei nectit,quibus circumuentus pereat,aut ab hoſtibus opprimatur.*

i *Quò quis magnus,& præclarus vir pluribus dolis ſe petitum eſſe ſcit à principe,qui ipſius,ſcilicet, gloriæ inuidet, hoc debet eſſe intentior celerandis præclaris facinoribus. nam demus ei vitam poſtea per ſcelus eripi,non tamen poterit fraudari gloria ea,quam, in infinita poſteritate eſt percepturus ex magnitudine rerum geſtarum.*

k *Cautus dux exercitus ex præteritis, quæ ſibi ſæua, aut proſpera euenerunt, futura colligit; quæ omnia vt rectè reputare poſſit, debet ſingillatim ſcire, quibus rebus ſuus exercitus potiſſimùm ſuperior, itemque quibus hoſte ſit inferior. hanc rationem qui diligenter ſubduxerit, nouas vincendi hoſtis rationes,illique incognitas haud dubiè fœliciter experietur.*

locis, iuuari ſyluis, paludibus, breui æſtate, & præmatura hyeme: ſuum militem haud perinde vulneribus, quàm ſpatiis itinerum, damno armorum adfici; feſſas Gallias miniſtrandis equis;ᵃ longum impedimentorum agmen opportunum ad inſidias, defenſantibus iniquum. at ſi mare intretur, promptam ipſis poſſeſſionem, & hoſtibus ignotam: ſimul bellum maturiùs incipi, legioneſque & commeatus pariter vehi: integrum equitem, equoſque per ora & alueos fluminum media in Germania fore. Igitur huc intendit, miſſis ad cenſus Galliarum P. Vitellio &¹ Cantio. Silius & Anteius & Cæcinna fabricandæ claſſi præponuntur. Mille naues ſufficere viſæ, properatæque: ᵇ aliæ breues anguſta puppi, proraque, & lato vtero, quò faciliùs fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, vt ſine noxa ſiderent: plures appoſitis² vtrinque gubernaculis, conuerſo vt repente remigio, hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus ſtratæ, ſuper quas tormenta veherentur, ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui, velis habiles, citæ remis agebantur alacritate militum³ in ſpeciem ac terrorem.⁴ Inſula Batauorum, in quam conuenirent prædicta, ob faciles adpulſus, accipiendiſque copiis, & tranſmittendum ad bellum opportuna. Nam Rhenus vno alueo continuus, aut modicas inſulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, ſeruatque nomen & violentiam curſus quà Germaniam præuehitur, donec Oceano miſceatur: ad Gallicam ripam latior, & placidior adfluens, verſo cognomento, Vahalem accolæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Moſa flumine, eiuſque immenſo ore eundem in Oceanum effunditur. Sed Cæſar dum adiguntur naues, Silium legatum cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet. Ipſe, audito caſtellum Luppiæ flumini adpoſitum obſideri, ſex legiones eò duxit. neque Silio, ob ſubitos imbres, aliud actum, quàm vt modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiamque raperet. Neque Cæſari copiam pugnæ obſeſſores fecere, ad famam aduentus eius dilapſi: tumulum tamen nuper Varianis legionibus ſtructum, & veterem aram Druſo ſi-

1 lego C. Antio.

2 De hoc nauiũ genere ſic Tacit. lib. 5. hiſt. ſic, inquit, inter vadas voluuntur pari vtrinque prora, & mutabili remigio quãdo hinc vel illinc adpellere indiſcretũ, & innoxiũ eſt.

3 Sic in vita Agric. Britannorum acies in ſpeciem ſimul, ac terrorem.

4 De hac inſula vide lib. de moribus Germ.

5 Vide lib. de morib. Germ.

OBSERVATIONES.

a *Expedito exercitu, vt ſupra obſeruaui, multò maiora geri poſſunt, quàm ſi impedimentis detineatur. quippe hæc ad inſidias opportuna, ac defenſantibus iniqua eſſe conſtat.*

b *Multa nauium genera ad inſtruendam claſſem ſunt neceſſaria: ſiquidem aliàs oportet eſſe breues, anguſta puppi, proraque & lato vtero, quò faciliùs fluctus tolerent; alias verò planas carinis, vt ſine noxa ſidant, cuiuſmodi videmus eſſe triremes: alias appoſitis vtrinque gubernaculis, vt conuerſo repente remigio, hinc vel illinc adpellant: alias pontibus ſtratas, ſuper quas tormenta vehantur; ſimulque ferendis equis, aut vehendo cõmeatui aptas. Sunt & alia nauium genera ſingularum gentium propria, atque adeò quæ ex præſenti vſu comparantur, vt ait Tacit. lib 3. hiſt. Quin inquit, & barbari contemptiùs vagabantur, fabricatis repente nauibus, quas cameras vocant, arctis lateribus aluum ſine vinculo æris, aut ferri connexam. Denique nauium laudes hæ ſunt, vt velis ſint habiles, citæ remis, ac poſtremò remigum alacritate agantur.*

tam diſiecerant. Reſtituit aram, honorique patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit. Tumulum iterare haud [1] viſum. & cuncta inter caſtellum Aliſonem, ac Rhenum nouis limitibus, aggeribusque permunita. Iamque claſsis aduenerat, cùm pręmiſso commeatu, & diſtributis in legiones, ac ſocios nauibus, foſſam, cui Druſianę nomen, ingreſſus, precatusque Druſum patrem, vt ſe eadem auſum libens placatuſque [a] exemplo, ac [b] memoria conſiliorum atque operum iuuaret. lacus inde & Oceanum vſque ad Amiſiam flumen, ſecunda nauigatione peruehitur. Claſsis Amiſię relicta lęuo amne; erratumque in eo, quod non [2] ſubuexit. [[3] tranſpoſuit militem dextras in terras iturum.] ita plures dies efficiendis pontibus abſumpti. Et eques quidem, ac legiones prima æſtuaria, nondum adcreſcente vnda, intrepidi tranſiere: poſtremum auxiliorum agmen, Batauique in parte ea dum [4] inſultant aquis, artemque nandi oſtentant, turbati, & quidam hauſti ſunt. Metanti caſtra Cæſari Angriuariorum defectio à tergo nuntiatur. Miſſus illico Stertinius cum equite & armatura leui, [c] igni & cædibus perfidiam vltus eſt. Flumen [5] Viſurgis Romanos Cheruſcosque interfluebat. eius in ripa cum cæteris primoribus Arminius adſtitit; queſitoque an Cæſar veniſſet, poſtquam adeſſe reſponſum eſt, [d] vt liceret cum fratre conloqui, orauit. Erat is in exercitu cognomento Flauius, inſignis fide, & amiſſo per vulnus oculo paucis ante annis, duce Tyberio. tum permiſſum. progreſsúſque ſalutatur ab Arminio, qui amotis ſtipatoribus, vt ſagittarii noſtra pro ripa diſpoſiti abſcederent, poſtulat. & poſtquam digreſsi, vnde ea deformitas oris interrogat fratrem: illo locum, & prælium referente, quodnam [6] præmium recepiſſet, exquirit. Flauius [e] aucta ſtipendia, torquem, & coronam,

1 Quia tam e's dis acceptæ, quàm pietatis ... rum, qui tumulum extru... ... munera ... functos ... eſſe ... erat.

2 i. Non perduxit, aut tranſpoſuit militem in dexteram ripã.

3 Hæc ex margine libri, in cõtextum, vt ego puto, irrepſerunt, tanquam interpretatio illius, ſubuexit. tamẽ nihil muto.

4 Sic lib. 5. hiſt. Germani notis vadis perſultabant.

5 De hoc flumine vide Paterc. lib. 2.

6 Nunc præmium appellat id, quod cùm iterū debit paulò poſt pretium vocabit.

OBSERVATIONES.

a *Exemplo domeſtico, & memoria conſiliorum paternorum maximi cuiuſque viri pectus ad præclariſſima quæque facinora mirum in modum acuitur.*

b *Hoc verè eſt filium eſſe, non tantùm ore, & reliqua ſpecie corporis patris effigiem præ ſe ferre, ſed illius, ſi vir præclarus fuit, veſtigiis inſiſtere, illius exemplum imitari, illius conſilia, & præcepta memoria tenere.*

c *Cùm in defectione alicuius tam grande momentum eſt, vt res maximæ, quas molimur, impediri poſſint, haud dubiè huius perfidia, ad terrorem cæterorum, igne, & cædibus vindicanda eſt.*

d *Ad diſciplinam militarem potiſſimùm pertinet, edicere, ne quiſquam illorum, qui ſunt in exercitu, quicunque tandem ille eſt, cum hoſte, niſi priùs impetrata ab imperatore venia, colloquatur, aut extra ordinem iniuſſu ducis ſui pugnet. qui ſecus faxit, is, quia militarem diſciplinam ſoluit, capitali ſupplicio affici debet; cuius rei illuſtre exemplum legitur apud Liu. lib. 8. hiſt. ab vrbe cond. cuius meminit Salluſt. in coniurat. Catil.*

e *Siquis vir inſignis cum hoſte manu collata ita vulneratus eſt, vt ex vulnere non minima appareat deformitas oris, huic augeri ſtipendia debent; ac præterea torque, corona, cæteriſque donis militaribus donandus, hoc eſt iis rebus honeſtandus eſt, quæ nunquam leues ideo videri poſſunt, quòd ſunt ſingularis, & eximiæ virtutis argumenta. hæc, nimirum, ſunt illa decora, quæ ignobiles inſerunt magnis nominibus, & nobiles eo quo ſunt loco dignos præſtare pergunt.*

aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia ſeruitii [a] pretia. Exin diuerſi ordiuntur: hic magnitudinem [b] Romanam, opes Cæſaris, & victis graues pœnas, in deditionem venienti paratam clementiam, neque coniugem & filium eius hoſtiliter haberi. Ille [c] fas patriæ, libertatem auitam, [1] penetralis Germaniæ deos, matrem precum ſociam; ne propinquorum & adfinium, denique gentis ſuæ deſertor & proditor, quàm imperator eſſe mallet. [d] Paulatim inde ad iurgia prolapſi, [e] quominus pugnam conſererent, ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrens, plenum iræ, armaque & equum poſcentem Flauium attinuiſſet. Cernebatur contra minitabundus Arminius, præliumque denuntians. nam pleraque Latino ſermone interiaciebat, vt qui Romanis in caſtris ductor popularium meruiſſet. Poſtero die Germanorum acies trans Viſurgim ſtetit. Cæſar, niſi pontibus præſidiiſque impoſitis, dare in diſcrimen legiones [f] haud imperatorium ratus, equitem vado tramittit. Præfuere Stertinius, & è numero primipilarium Aemilius, diſtantibus locis inuecti, [g] vt hoſtem diducerent. quà celerrimus amnis, Carioualda dux Batauorum erupit. eum Cheruſci, fugam ſimulantes, in planitiem ſaltibus circumiectam [h] traxere: dein coorti, & vndique effuſi trudunt aduerſos, inſtant cedentibus, [i] collectoſque in orbem

[1] ...atimę quaſi dicat, non ab externis gentibus accitos deos, ſed quibus ab omni æuo Germanū nomé curę eſt.

OBSERVATIONES.

a *Etſi hæc ſæpe confunduntur, tamen ita diſtincta ſunt, vt aliud ſit pretium, aliud præmium; illo vilium perſonarum opera conducitur; hoc non alij debetur, quàm illi, qui, cùm virtute cum multis contenderet, eos ſua præſtantia ſuperauit. In pretio ſpectatur vtilitas, in præmio decus. Iam verò ſtipendia poſſunt videri pretia; ſed dona militaria propria virtute parta nequaquam. pretio enim mercenarij, præmio fortiſſimus quiſque ad res maximas excitatur. Itaque malè Arminius ſeruitij pretia vocat quæ præmia dici, quod vni virtuti data ſunt, debent.*

b *Aduerſus eum pertinaciter magis, quàm prudenter bellum ſuſcipitur, qui ſua magnitudine cuncta complet, cuiuſque immenſis opibus vix pares reperiuntur. qui huius tam potentis hoſtis vim, quàm clementiam experiri maluit, ſi victus eſt, meritò ſuæ temeritatis pœnas dat. quod non accideret ei, qui ex æquo dimicat.*

c *Iuſtum bellum dici poteſt illud, quod neceſſitate geritur, nempe, pro propugnatione patriæ, libertatis auitæ, penatium.*

d *Fratrum odium ab iis rebus profectum quæ pertinent ad remp. ſolet eſſe multò acrius, quàm cæterorum.*

e *Hi ſunt gradus irarum; vt primùm exprobretur aliquid factum, aut non factum; inde ad iurgia prolabamur; poſtremò pugnam conſeramus.*

f *Haud eſt imperatorium, dare exercitum in diſcrimen, in locis præſertim hoſtilibus, iniquis, & periculoſis, niſi præſidiis bene diſpoſitis, omnibuſque priùs diligenter circumſpectis.*

g *Cùm hoſtium exercitus, ſi vnum in locum coeat, ingens futurus eſt, priuſquam coaleſcat, præmittendus eſt equitatus, non ſimul, & cateruatim, ſed locis diſtantibus ad hoſtem diducendum.*

h *Non ſemper qui fugere videtur verè fugit; ſed fugam, ſcilicet, ſimulat, donec paulatim perſequentes in loca ipſis iniqua, ſibi æqua traxerit. ea re diligentèr cauendum eſt, ne effuſè fugientes ſemper ſequamur, metu inſidiarum.*

i *Qui ſe vndique ab hoſtibus circumuentos vident, optimum eſt vt, quò hoſtium ſe circumfundentium, & vndique effuſorum impetus ſuſtinere poſſint, in orbem collecti pugnent, donec ingruentes cateruas globo frangere poſſint: ipſoſque tandem propria virtus, atque audacia periculo eximat.*

pars

pars congreſſi, quidam eminus proturbant. Carioualda diu ſuſtentata hoſtium ſæuitia, hortatus ſuos vt ingruentes cateruas globo frangerent, atque ipſe in denſiſſimos inrumpens, congeſtis telis, & ſuffoſo equo labitur, ac multi nobilium circa: cæteros vis ſua, aut equites cum Stertinio, Æmilioque ſubuenientes periculo exemere. Cæſar tranſgreſſus Viſurgim, [a] indicio perfugæ cognoſcit delectum ab Arminio locum pugnæ, conueniſſe & alias nationes in ſyluam Herculi ſacram, auſuroſque nocturnam caſtrorum oppugnationem. habita indici fides: & cernebantur ignes, ſuggreſſique propiùs [b] ſpeculatores audiri fremitum equorum, immenſique, & inconditi agminis murmur attulere. Igitur propinquo [c] ſummæ rei diſcrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo [d] incorruptum foret, ſecum agitabat. Tribunos & centuriones læta ſæpiùs, quàm comperta nuntiare, libertorum ſeruilia ingenia, amicis ineſſe adulationem, ſi concio vocetur, illic quoque quæ pauci incipiant, reliquos adſtrepere: [e] penitus noſcendas mentes, cùm ſecreti, & incuſtoditi inter militaris cibos ſpem aut metum proferrent. Nocte cœpta, egreſſus Augurali, per occulta & vigilibus ignata, comite vno, contectus humeros ferina pelle, adit caſtrorũ vias, adſiſtit tabernaculis, fruiturque fama ſui: cùm hic [f] nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem per ſeria, per iocos eundem animum

OBSERVATIONES

a *Diligenter cauere debet is, qui exercitui præeſt, ne perfugarum indicia ſpernat, ſi modò ſunt veriſimilia.*

b *Speculatorum opera in exercitu nunquam non eſt neceſſaria.*

c *Summæ rei diſcrimen tunc inſtare dicitur, cùm maximo conatu, totiſque viribus vtrinque decertandum eſt: eo tempore, & loco, imperator militum animos explorare debet, an pugnam libenter, & alacri animo capeſſant. nam ſi fortè torpent, prælio omnino abſtinere præſtat, quàm incerto & fortaſſe irato Marti ſe permittere.*

d *Si ſciret imperator quantùm in ſe vno, ſuaq́ue diligentia eſt poſitum, nunquam profectò cuiquam de rerum ſumma apud ſe agenti, rerumq́ue ſtatum referenti ita fidem haberet, quin & ipſe ſingula diligenter circumſpectare, ac noſſe, omnibuſque locis frequens adeſſe vellet. quippe, ita comparatum eſt, vt vnuſquiſque rem pro ſuo ingenio, ſæpiuſq́ue aliter, atque eſt, narret. amici quidem adulantur; ſeruorum cùm ſit ſeruile ingenium, haud dubium eſt, quin ad gratiam loquantur; tribunorum, & centurionum mos eſt, læta potiùs, quàm vera referre; multitudo non quod ipſa ſentit, ſed eius, qui clamare cœperit, ſenſum ſequitur. Itaque cautus princeps, & imperator nunquam alienis oculis videbit, nec pedibus alienis ambulabit; ſed nulli, niſi ſibi credens, ex eo, quod viderit audiuerit, cognouerit, quid facto opus ſit, conſultabit.*

e *Si princeps ſubiectorum, aut imperator militum mentes planè noſſe ſtudet, non debet eos vocare in concionem, quò mendacia, & ſimulationes quàm ſæpiſſimè veniunt, ſed ipſe varia veſte exornatus, ac in diſſimulationem ſui compoſitus intereſſe iis locis, in quibus homines ſolent nudare animos ſuos; cuiuſmodi ſunt conuiuia, vbi quiſque liberè quid animi habeat, tam per ſeria, quàm per iocos palam facit. hac ratione ea cognoſci maximè poſſunt, quæ ad rerum ſummam pertinent.*

f *Hæ ſunt laudes duci à militibus plerunque tribui ſolitæ; nobilitas, decor, patientia, comitas.*

laudibus [a] ferrent : [b] reddendamque gratiam in acie faterentur. ſimul perfidos & ruptores pacis vltioni & gloriæ mactandos. Inter quæ vnus hoſtium Latinæ linguæ ſciens, acto ad vallum equo, voce magna, coniuges, & agros, & ſtipendii in dies, donec bellaretur, ſeſtertios centenos, ſi quis transfugiſſet, Arminii nomine pollicetur. Incendit ea [c] contumelia legionũ iras; veniret dies, daretur pugna, ſumpturũ militẽ Germanorũ agros, tracturum coniuges: accipere omen, & matrimonia ac pecunias hoſtium prædæ deſtinare. Tertia ferme vigilia adſultatum eſt caſtris, ſine coniectu teli, poſtquam crebras pro munimentis cohortes, & nihil [2] remiſſum ſenſere. [d] Nox eadem lætam Germanico quietem tulit, viditq́ue ſe [a] operatum, & ſanguine ſacro reſperſa prætexta, pulchriorem aliam manibus auiæ Auguſtæ accepiſſe. Auctus omine, addicentibus auſpiciis, vocat concionem, & quæ [e] ſapientia præuiſa, aptaq́ue imminenti pugnæ diſſerit. [f] Non campos modò militi Romano ad prælium bonos, ſed, ſi [g] ratio adſit, ſyluas & ſaltus. [h] nec enim immenſa barbarorum ſcuta, enormis [3] haſtas inter truncos arborum, & enata humo virgulta perinde haberi quàm pila, & gladios, & hærentia corpori tegmina: denſarent ictus, ora mucronibus quærerent: non [4] loricam Germano, non galeam: ne ſcuta quidem ferro, neruoue firmata, ſed viminum textus, vel tenuis, & fucatas [5] colore tabulas. [6] primam vtcunque aciem haſtatam: cæteris præuſta aut breuia tela. iam [i] corpus, vt viſu toruum, & ad breuem

2 De facta, diligentique cuſtodia, & vigiliis.
a Sacris.
3 Quas frameas Germani vocãt lib. de morib. Germ.
4 Sic lib. de morib. Germ. paucis loricæ: vix vni, alterine caſſis, aut galea.
5 Sic li. de morib. German. ſcuta tãtùm lectiſſimis coloribus diſtinguunt.
6 Ante primã aciem pedites ex omni iuuẽtute delectos Germani locãt. ibid.

OBSERVATIONES.

a *Ea demum vera laus dici debet, quæ vltro tribuitur abſenti ab iis, qui dictorum, & factorum eius ſunt oculati teſtes. certè vera laus imperatoris ab exercitu profecta omni triumpho anteponi debet.*

b *Quæ maxima gratia optimo imperatori ab exercitu reddi poteſt, non alia eſt, quàm vt in acie miles fortem, ac ſtrenuum ſe præſtet.*

c *Contumeliam is mihi inferi, qui me inuitat ad coeundam ſceleris ſocietatem.*

d *Neque nouum, neque abſurdum eſt, ea facto comprobari, quæ magno alicui viro ſecundum quietem viſa ſunt.*

e *Is cui commiſſus exercitus eſt, non temerè concionem alloqui; ſed priùs ſapienter præuidere quod facto opus eſt, mox id in concione cùm res, tempuſq́ue poſtulat, differere debet.*

f *Bono militi ac ſtrenuo ſingula loca ſunt bona ad prælium.*

g *Cùm omnia mortalium, tum verò potiſſimùm res bellicæ non temeritate, ſed ratione adminiſtrari debent.*

h *Bonus dux exercitus is meritò dici poteſt, qui pro ratione temporis, locorum, armorum, tam hoſtilium, quàm ſuorum, militem quomodo in acie ſe gerere debeat, docet.*

i *Quemadmodum ignaui militis hæc eſt vera deſcriptio, vt corpus habeat viſu quidem toruum, ſed ad breuem impetum validum; deinde ſine cura ducum abeat, fugiat, pauidus aduerſis, inter ſecunda non diuini, non humani iuris memor; ita bonus, ac ſtrenuus miles is dicendus eſt, qui ſtatura eſt militari, vultu non toruo, ſed grato, neque tamen mollitiem indicante; qui diu irruentis hoſtis impetus ſuis viribus ſuſtinet; qui vulneratus prælio non excedit; qui duci obſequitur, eiq́ue in periculo vbique comes adeſt, atque aduerſo corpore pugnat; in aduerſis intrepidus; inter ſecunda non inſolens, ſed modeſtus eſt.*

impetum validum, ſic nulla vulnerum patientia, ſine pudore flagitii, ſine cura ducum, abire, fugere, pauidos aduerſis, inter ſecunda, non diuini, non humani iuris memores: Si tædio viarum ac maris [t] finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim, quàm Rhenum: neque bellum vltra; modò ſe patris patruique veſtigia prementem iiſdem in terris victorem ſiſterent. Orationem ducis ſecutus militum ardor, ſignumque pugnę datum. Nec Arminius, aut cęteri Germanorum proceres omittebant ſuos quiſque teſtati; Hos eſſe Romanos Variani exercitus fugaciſſimos, qui [a] ne bellum tolerarent, ſeditionem induerint: quorum pars [s] onuſta vulneribus tergum, pars fluctibus & procellis fractos artus infenſis rurſum hoſtibus aduerſis diis obiiciant, nulla boni ſpe: claſſem quippe & auia Oceani quæſita, ne quis venientibus occurreret, ne pulſos premeret: ſed vbi miſcuerint manus, inane victis ventorum remorumue ſubſidium. [b] meminiſſent modò auaritiæ, crudelitatis, ſuperbiæ: [c] aliud ſibi reliquum quàm tenere libertatem, aut mori ante ſeruitium? Sic accenſos & prælium poſcentes in campum, cui Idiſtauiſo nomen, deducunt: is medius inter Viſurgim & colles, vt ripæ fluminis cedunt, aut prominentia montium reſiſtunt, inæqualiter ſinuatur. Ponè tergum inſurgebat ſylua editis in altum ramis, & pura humo inter arborum truncos. Campum & prima ſyluarum barbara acies tenuit: ſoli Cheruſci iuga inſedere, vt præliantibus Romanis deſuper incurrerent. Noſter exercitus ſic inceſſit: auxiliares Galli, Germanique [d] in fronte: poſt quos pedites ſagittarii, dein quatuor legiones, & cum duabus prætoriis cohortibus, ac delecto equite [e] Cæſar: exin totidem aliæ legiones, & leuis armatura cum equite ſagittario, ceteræque ſociorum cohor-

t Tam exercitæ militiæ quod in ſeditione poſtulauerant.

s Non aduerſo corpore, ſed in tergo acceptis.

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt natura malorum, atque ignauorum militum, vt ſeditionem induant, ne bellum tolerent.*

b *Extrema pars orationis illius, qui militem ad vlciſcendum hoſtem accendere vult, debet continere eorum enumerationem, propter quorum atrocitatem bellum, omnium conſenſu, ſuſceptum eſt, vt inde iræ militares, & ſtudium vltionis intendatur.*

c *Quid aliud præclaro viro reliquum eſſe debet, quàm tenere libertatem, aut mori ante ſeruitium? certè mortem ſeruituti anteponendam eſſe ſummorum hominum exemplis doceri poſſumus.*

d *A maximis viris obſeruatum legimus, vt auxiliares copiæ, ſi prælium committendum erat, partim in fronte exercitus, ne legiones proderent, ſed vellent nollent manus cum hoſte conſererent; partim à tergo, & in vltimo agmine permixtæ Romano militi collocarentur; at robur legionum medium eſſet, nempe, omne vniuerſi exercitus momentum, quod & hoſtem vinceret, & ſocios in officio contineret.*

e *Prudens imperator, ſi fortè prælio cum hoſte decertandum eſt, ita diſponit exercitum, vt ſe medium in eo, cum firmo equitatu collocet, non vt ſibi loco caueat, ſed vt inde, tanquam è ſpecula, omnes in partes oculos conycere, labantes hortari, pauidos increpare, laborantibus, ac periclitantibus adeſſe, & ſubuenire, aliaque ducis munia obire poßit.*

tes.[a] Intentus paratuſque miles vt ordo agminis in aciem adſiſteret. Viſis Cheruſcorum cateruis, quæ per ferociam proruperant, validiſſimos equitum incurrere latus, Stertinium cum cæteris turmis circungredi, tergaue inuadere iubet, ipſe in tempore adfuturus. Interea pulcherrimũ augurium octo [b] aquilæ petere ſyluas, & intrare viſæ, imperatorem aduertere: [c] exclamat, irent, ſequerentur Romanas aues, propria legionum numina. Simul pedeſtris acies infertur, & præmiſſus eques poſtremos, ac latera impulit. Mirumque dictu, duo hoſtium agmina [d] diuerſa fuga, qui ſyluam tenuerant in aperta, qui campis adſtiterant, in ſyluam ruebant. Medii inter hos Cheruſci collibus detrudebantur; inter [e] quos [e] inſignis Arminius manu, voce, vulnere ſuſtentabat pugnam. Incubueratque ſagittariis, illà rupturus, ni Rhætorum, Vindelicorumque, & Gallicæ cohortes ſigna obieciſſent: niſu tamen corporis & impetu equi peruaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. quidam adgnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumque tradiderunt. Virtus ſeu fraus eadem Inguiomero effugium dedit. Cæteri paſsim trucidati. & pleroſque tranare Viſurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, poſtremò moles ruentium, & incidentes ripæ operuere. quidam turpi fuga in ſumma arborum niſi, ramiſque ſe occultantes, admotis ſagittariis per ludibrium figebantur: alios prorutæ arbores adflixere. Magna ea victoria, neque cruenta nobis fuit. Quinta ab hora diei ad noctem cæſi hoſtes, decem millia paſſuum cadaueribus atque armis oppleuere, repertis inter ſpolia eorum catenis, quas in Romanos, vt [f] non dubio euentu portauerant

a Sic 3. hiſtor. aduertit ea res Veſpaſiani animum.

a Sic lib. xv. Annal. cum per hæc, atque talia Marcellus inueheretur toruus & minax voce, vultu, oculis ardeſceret &c. & lib. 3 hiſtor. vbi plurimus labor vnde aliqua ſpes cõſilio, manu, voce inſignis hoſti, &c. & eod. lib. is in vallum regreſſus, deturbatis qui reſiſterent, conſpicuus manu, ac voce capta caſtra conclamauit, & li. 1 hiſt. ſtricto pugione occurrẽs armatis, & ſcelus exprobrans, ac modò manu, modò voce vertendo in ſe percuſſores, &c.

3 Sic Virg. 2. Aeneid. dolus an virtus, quis in hoſte requirat?

OBSERVATIONES.

a *Et hoc inter præcipua militaris diſciplinæ capita connumerari debet, vt, cum inſtat prælium, intentus, paratuſque miles ſit, vt ordo agminis in aciem aſſiſtat, hoc eſt, vt non confuſè, ſed quo quiſque loco conſiſtere debet, eo ſtet.*

b *Cum aquilæ eſſent aues Romanæ, ipſaque adeò legionum numina, non mirum eſt ſi, vbicunque aſpicerentur, id Romanus pulcherrimum augurium erat. Sic lib. 1. hiſt. lætum, inquit, augurium Fabio Valenti, exercituique quem in bellum cogebat, ipſo profectionis die, aquila leui meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ præuolauit, longumque per ſpatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, vt, haud dubium magnæ & proſperæ rei omen acciperetur.*

c *Non vulgaris prudentiæ eſt, ſingula fortuita, etſi futilia alioquin videri poſſunt, in ſapientiam vertere; nec tam veritati, quàm multitudinis opinioni, prout res poſtulat, ſubſeruire. ita Germanicus ſapientiſſimè aquilarum fortè præteruolantium augurio vſus eſt ad inflammandos militum animos, vt alacriùs, tanquam Deo duce, ac victoriæ certi in hoſtem ferrentur.*

d *In fuga rationis eſt nihil; fugit quà quiſque poteſt.*

e *Is demum dux mihi tanquam fortis, & acer probatur, qui inter ſuos effuſè fugientes ipſe inſignis manu, voce, vulnere, ſi fortè vulneratus eſt, ſuſtentat pugnam; hoc eſt, & ducis, & militis munia ſimul obit, eaque ratione inclinatam, aut etiam perditam rem reſtituit.*

f *Plerunque accidit, vt, qui inſolenter ſibi victoriam ante pugnam in manibus eſſe gloriatur, huius iactantia infelici exitu concludatur.*

uerant

uerant. [a] Miles in loco prælii Tyberium imperatorem ſalutauit, ſtruxitque aggerem & in modum trophæorum arma, ſubſcriptis victarum gentium nominibus, impoſuit. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, [b] quàm ea ſpecies dolore & ira adfecit. Qui modò abire ſedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma rapiunt plebes, primores, iuuentus, ſenes, agmen Romanum repente incurſant, turbant, poſtremò deligunt locum flumine & ſyluis clauſum, arcta intus planitie, & humida; ſyluas quoque profunda palus ambibat, niſi quod latus vnum Angriuarii lato aggere extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur. hic pedes adſtitit; equitem propinquis lucis texere, vt ingreſſis ſyluam legionibus à tergo foret. [c] Nihil ex iis Cæſari incognitum: conſilia, locos, prompta, occulta nouerat, aſtusque hoſtium in perniciem ipſis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem [d] campumque. Peditum aciem ita inſtruxit, vt pars æquo in ſyluam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur. [e] quod [1] arduum ſibi, cætera legatis permiſit. quibus plana euenerant, facilè inrupere: quis impugnandus agger, vt ſi murum ſuccederent, grauibus ſuperne ictibus conflictabantur. Senſit dux imparem cominus pugnam, [f] remotiſque paulùm legionibus, funditores libratoreſque excutere tela, & proturbare hoſtem iubet. Miſſæ è tormentis haſtæ. quantoque conſpicui magis propugnatores, tantò pluribus vulneribus deiecti. Primus Cæſar cum prætorijs cohortibus capto uallo dedit impetum in ſyluas. cōlato illic gradu certatum. Hoſtem à tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebāt. [g] vtriſque [h] neceſſitas in loco, ſpes in virtute, ſalus ex victoria. Nec minor Germanis animus, ſed generé pugnæ & armorum ſuperabantur, cū

[1] Sic ll. 13. Ann. Sibique quod validiſſimum in ea præfectura cognomento Volandum ſumit: minora Cornelio Flacco legato, & Ifteo Capitoni caſtrorū præfecto mandat.

OBSERVATIONES.

a *Ad æternam memoriam inſignis alicuius victoriæ, quo in loco parta eſt, ibi ab exercitu princeps ſalutari, ſtrui agger, armaque in modum trophæorum imponi debent, ſubſcriptis nominibus gentium ab eo victarum, cuius auſpicis bellum geritur.*

b *Non tam vulneribus, luctu, excidijs, cladeque irritantur homines, quàm ignominia accenduntur ob ſpolia ſibi erepta, hoſtibus gloriæ, ſibi perpetua ignominiæ monimenta.*

c *Si imperator quam debet diligentiam adhibet in cognoſcendis hoſtium conſilijs, locis, promptis, occultis, haud dubium eſt, quin illorum aſtus in perniciem ipſis vertat.*

d *Nihil in re bellica magis tritum eſt, quàm equitatum campo, & locis apertis locari debere.*

e *Hoc eſt argumentum maximi, ac præſtantiſſimi ducis, quod arduum eſt, id ſibi ſumere, cætera iis, quibus mandata ſunt munia exercitus, permittere.*

f *Ridiculè quidam ſentiunt, nunquàm inde referendum eſſe quò ſemel intuleris pedem, ac proinde impetu magis, belluarum more, quàm ratione, & conſilio cum hoſte pugnandum. quam ſanè ſententiam veritati apertè repugnare, hoc Germanici prudentiſſimi ducis exemplo doceri quiſque poteſt.*

g *Cùm neceſſitas eſt in loco, hoc eſt, cùm æquis locis ita pugnatur, vt hoſtium illinc excedere neutri liceat, ſpes omnis eſt in virtute, ſalus ex victoria.*

h *Neceſſitas ſpem, ſpes virtutem, virtus victoriam, victoria ſalutem parit.*

ingens multitudo arctis locis [a] prælongas haſtas non protenderet, non colligeret, neque adſultibus & velocitate corporũ vteretur, coacta ſtabile ad prælium: contra miles, cui ſcutum pectori adpreſſum, & inſidẽs capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet, viamque ſtrage hoſtium aperiret, [b] imprompto iam Arminio ob continua pericula, ſiue illum recens acceptum vulnus tardauerat. Quin & Inguiomerum tota volitantem acie, [c] fortuna magis quàm virtus deſerebat. Et Germanicus quò magis agnoſceretur, [d] detraxerat tegimen capiti, orabatque inſiſterent cædibus, nil opus captiuis, ſolam [e] internecionem gentis finem bello fore. Iamque ſero diei ſubducit ex acie legionem [f] faciendis caſtris: cæteræ ad noctẽ cruore hoſtium ſatiatæ ſunt. Equites ambiguè certauere. [g] Laudatis pro concione victoribus Cæſar congeriem armorum ſtruxit, [h] ſuperbo cum titulo, [i] DEBELLATIS INTER RHENVM, ALBIMQVE NATIONIBVS, EXERCITVM TYBERII CAESARIS EA MVNIMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. De [i] ſe nihil addidit, metu inuidiæ, an ratus [k] conſcientiam facti ſatis eſſe. Mox bellum in Angriuarios Stertinio mãdat, ni deditionẽ properauiſſent. atque illi ſupplices nihil abnuendo, [l] veniam omnium accepere. Sed æſtate iã adulta, legionum alię itinere terreſtri in hybernacula remiſſæ: plures Cæſar claſſi impoſitas per flumen Amiſiam Oceano inuexit. Ac primò placidum æquor mille nauiũ remis ſtrepere, aut velis impelli: mox atro nubium globo effuſa grando: ſimul variis vndique procellis, incerti fluctus proſpectum adimere, regimen impedire: mileſque pauidus, & caſuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel [m] intempeſtiuè iuuat, offi-

OBSERVATIONES.

a *Cui militi eſt prælonga haſta, is neque adſultibus, neque velocitate corporis vti poteſt. ſed eſt bonus ad ſtabile prælium; cuiuſmodi hodierno die videtur eſſe haſtata acies Heluetiorum.*
b *Non eſt nouum, promptiſſimum quemque ob continua pericula, impromptum reddi.*
c *Sua laude is nequaquam fraudari debet, quem fortuna magis, quàm virtus deſerit.*
d *Interdum res poſtulat, vt ſe imperator de facie militibus cognoſcendum præbeat, vt ij alacriùs, quippe ſub ipſius ducis oculis imperata faciant.*
e *Qui bellum gerit cum hoſte barbaro, infenſiſſimo, & cum quo nulla pax firmari poteſt, non tam captiuis, quàm cædibus inſiſtere debet; quando, ſcilicet, ſola internecio gentis finem bello eſt allatura.*
f *Legiones ipſæmet ſibi caſtra faciebant.*
g *Poſt inſignem victoriam, victor exercitus pro concione ab imperatore laudari debet.*
h *Congeries armorum, vbi parta eſt inſignis aliqua victoria ſtrui debet; addenduſque eſt titulus pro dignitate principis, & magnitudine victoriæ.*
i *Vir inſignis, ac potiſſimùm is, qui proximus principi deſtinatur, etſi res maximas geſſit, tamen abſtineat à magnifica prædicatione rerum ab ſe præclarè geſtarum.*
k *Conſcientia præclarè factorum adeò illuſtre teſtimonium eſt, vt, qui ea ſuſtentatur, externa facilè negligat.*
l *Qui ſe nobis dedunt, ac ſupplices nihil abnuunt, venia digni ſunt.*
m *Intempeſtiue aliquem iuuare, eſt ei impedimento eſſe.*

cia.

cia prudentium corrumpebat. Omne dehinc cœlum, & mare omne in auſtrum ceſſit, qui tumidis Germaniæ terris, profundis amnibus, immenſo nubium tractu validus, & rigore vicini Septentrionis horridior rapuit, diſiecitq́ue naues in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis abruptas, vel per occulta vada infeſtas. quibus paulùm ægreque vitatis, poſtquam mutabat æſtus, eodemque quò ventus ferebat, non adhærere anchoris, non exhaurire irrumpentis vndas poterant: equi, iumẽta, ſarcinæ, etiam arma præcipitantur, quò leuarentur [1] aluei [2] manantes per latera, & fluctu ſuperurgente. Quantò violentior cætero mari Oceanus, & truculentia cœli præſtat Germania, tantum illa clades nouitate & magnitudine exceſſit, hoſtilibus circùm litoribus, aut ita vaſto & profundo, vt credatur nouiſſimum ac ſine terris mare: pars nauium hauſtę ſunt; plures apud inſulas longiùs ſitas eiectæ: mileſque, nullo illic hominum cultu, fame abſumptus, niſi quos corpora equorum eodem eliſa toleraverant. Sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies nocteſque apud ſcopulos & prominentis oras, cùm ſe tanti exitij reum clamitaret, vix cohibuêre amici, quò minus eodem mari oppeteret. Tandem relabente æſtu, & ſecundante vento, claudæ naues raro remigio, aut intentis veſtibus, & quędam à validioribus tractæ reuertere, [a] quas raptim refectas miſit, vt ſcrutarentur inſulas. collecti ea cura plęrique. multos Angriuarij nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere. quidã in Britanniã rapti, & remiſſi à regulis. Vt quis ex longinquo reuenerat, [b] miracula narrabant, vim turbinũ, & inauditas volucres, monſtra maris, ambiguas hominum & belluarum formas, viſa, [c] ſiue ex metu credita. Sed fama claſſis amiſſę, vt Germanos ad ſpem belli, [d] ita Cęſarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipſe maioribus copiis Marſos irrumpit: quorum dux Malouendus nuper in deditionem acceptus propinquo loco defoſſam Varianę legionis [e] aquilam modico pręſidio ſeruari indicat. Miſſa extemplo manus, quæ hoſtem à fronte eliceret, alij qui terga circumgreſſi recluderent humum. & vtriſque adfuit fortuna. eò promptior Cæſar pergit introrſus, populatur, exſcindit

1. l. aduer. Salluſt. l. 1. & Paterc.
2 Laxis laterũ cõpagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcũt. Virg. 1. Æneid.

OBSERVATIONES.

a *Si qua clades accepta eſt iniuria temporis, potiùs quàm inſcitia ducis, ipſe damnum protinus reſarcire debet nempe, vt miles intelligat, ſuam ſalutem imperatori curæ eſſe.*

b *Qui ex longinquo reueniunt plerunque miracula narrant.*

c *Multa metu creduntur, quæ viſa plerique autumant.*

d *Quò magis fama inſignis alicuius infortunij cladiſq́ue acceptæ hoſtem ad ſpem belli, hoc magis imperatorem ad illud coercendum erigere debet.*

e *Non minùs eſt honorificum ſigna militaria priùs amiſſa recuperare, quàm fuit ignominioſum ea amiſiſſe.*

non auſum congredi hoſtem, aut ſicubi reſtiterat, ſtatim pulſum, nec vnquã magis (vt ex captiuis cognitum eſt) pauentem.[a] Quippe inuictos & nullis caſibus ſuperabiles Romanos prędicabant, perdita claſſe, amiſſis armis, poſt conſtrata equorum virorumque corporibus litora, eadem virtute, pari ferocia, & veluti aucti numero inrupiſſent. Reductus inde in hiberna miles, lætus animi, quod aduerſa maris expeditione proſpera penſauiſſet. addidit munificentiam Cæſar,[b] quantum quis damni profeſſus erat, exoluendo. Nec dubium habebatur,[c] labare hoſtes, petendaeque pacis conſilia ſumere, & ſi proxima æſtas adijceretur, poſſe bellum patrari.[d] ſed crebris epiſtolis Tyberius monebat, rediret ad decretũ triumphũ: ſatis iam euentuum, ſatis caſuum: proſpera illi & magna prælia: eorum quoque meminiſſet, que venti & fluctus nulla ducis culpa, grauia tamen & ſæua damna intuliſſent: ſe nouies à diuo Auguſto in Germaniam miſſum,[e] plura[1] cõſilio, quàm vi perfeciſſe: ſic Sicambros in deditionem acceptos, ſic Sueuos, regemque Maroboduum pace obſtrictum: poſſe & Cheruſcos cæteraſque rebellium gentes,[f] quando Romanæ vltioni cõſultum eſt,[g] internis diſcordijs relinqui. Precãte Germanico annum[2] efficiendis cœptis, acriùs modeſtiam eius adgreditur, alterum conſulatum offerendo, cuius munia præſens obiret. Simul adnectebat, ſi foret adhuc bellandum, relinqueret[h] materiem Druſi fratris gloriæ, qui nullo tum alio hoſte, nonniſi apud Germanias adſequi nomen imperatorium, & deportare lauream poſſet.[i] Haud cunctatus eſt vltra Germanicus, quanquam fingi ea, ſeque per inuidiam parto iam decori abſtrahi intelligeret. Sub idem tempus è familia Scriboniorum[3] Libo Druſus defertur moliri

1. Sic lib. 12. Ann. Pleraq; in ſumma fortuna, auſpicijs, & conſilijs, quam manib⁹ geri.

2. i. perficiendis vt lib. 4. Ann. effectis in quæ tendi. & lib. 15. ſinatque tempus intra quod effectus domi-nus, &c.

3. Vide Senecæ epiſt. 72.

OBSERVATIONES.

a *Virorum fortium animi non modò accepta inſigni aliqua clade non remittuntur, aut infringuntur, quin potiùs ad maiora audendum incenduntur.*

b *Exercitus damna, quæ quiſque profeſſus eſt, exoluere militibus imperator, ſi poteſt, debet.*

c *Labaſcunt ſine dubio ij, quibus cum eo hoſte res eſt, quem nullæ clades, nullæ aduerſæ res frangere potuerunt. quippe hæc eſt illa conſtantia, quam magis laudare, aut in alijs admirari, quàm ipſi præſtare plerunque homines poſſunt.*

d *Supra iam adnotaui hunc eſſe morem principum ſuſpitioſorum, quique eorum, qui ipſis operam præſtant, gloriæ inuident, vt eos honeſta aliqua ſpecie reuocent à curſu rerum geſtarum, ac parto iam decori abſtrahant.*

e *Prudens imperator & princeps plura conſilio, quàm vi perficit.*

f *Ad maieſtatem imperii, ac principis dignitatem maximè pertinet, ſumma ope niti, ne qua iniuria publicè facta inulta relinquatur. præſtantiſſimum autem vltionis genus eſt, vt vi, & armis noſtra vindicemus ab iis, à quibus armatis iniuria nobis illata eſt.*

g *Nulla maior vlciſcendi hoſtis ratio eſt, quàm vt relinquatur internis, & ciuilibus diſcordiis.*

h *Preclariùs omnino cũ iis agitur, quibus aliquis hoſtis eſt, quàm cum iis, quibus omnino nullus eſt. illi enim habent materiem gloriæ, quam viri principes per omnia quærere debent; hi nonniſi ſeneſcere otio poſſunt.*

i *Magnum eſt argumentum hominis modeſti, ac prudentis, diſſimulare ea, quæ in ſpeciem ſui honoris gratia, re autem ipſa contra ſe fiunt à ſuſpitioſo, inuidoque principe, eoque qui plus poteſt.*

res nouas.[a] Eius negotij initium, ordinem, finem curatiùs diſſeram, quia tum primùm reperta ſunt, quę per tot annos Remp. exedere. Firmius [1] Catus Senator ex intima Libonis amicitia, iuuenem improuidum &[b] facilē inanibus, ad Chaldęorum promiſſa, Magorum ſacra, [c] ſomniorum etiā interpretes impulit, dum proauum, Pōpeium amitam Scriboniam, quæ quondam Auguſti coniunx fuerat, conſobrinos Cæſares, plenā imaginibus domum oſtētat, hortatúrque ad luxum & æs alienum, [d] ſocius [e] libidinum & [f] neceſſitatum, quò pluribus [g] indiciis inligaret. Vt ſatis teſtium, & qui ſerui eadem noſcerēt, reperit, aditum ad principem poſtulat, demonſtrato crimine, & reo per Flaccum Veſcularium equitem Romanum, cui propior cum Tyberio vſus erat. Cæſar [h] indicium haud aſpernatus, [i] cōgreſſus abnuit. Poſſe enim, eodem Flacco internuntio, ſermones commeare. Atque interim Libonem [k] ornat [l] prætura, conuictibus adhibet, non vultu alienatus, non [m] verbis commotior.[n] adeò irā condiderat, cunctaque eius dicta factaque cùm prohibere poſſet, [o] ſcire malebat: donec

1 hic poſt octo annos quia falſo maieſtatis criminibus ſororem petiuerat, ſenatu pulſus, & nunc exilium a Tiberio deprecatus eſt, lib 4.

OBSERVATIONES

a *Earum rerum initia, ex quibus aliquid inſigne ortum eſt curatiùs conſiderare ſolemus.*

b *Homines improuidi, quibuſque ſunt ingenia & ventoſa, & facilia, hoc eſt, mens ægra, & mobilis, ad inanes, falſas, ac ſuperſtitioſas diſciplinas, ac deteſtanda ſacra, nullo negotio, impelluntur.*

c *Eadem eſt ratio illorum, qui interpretantur ſomnia, & Chaldæorum, & Magorum, hoc eſt, ſuperſtitioſas artes ſectantium.*

d *Illius amicitia à quo ad vitia impellimur, & periculoſa, & pernicioſa eſt.*

e *Mi Plautus, vt eſt in prologo Trinummi, nomen luxuriæ indidit: Tum mihi gnatam hanc is eſſe voluit, Inopiam.*

f *Is intimus amicus videri poteſt, qui non ſolùm cùm felices ſumus, ſed & tempore noſtro difficili, & calamitoſo eandem fortunam, qua premimur, & ipſe nobiſcum, volens, patitur.*

g *Certa indicia dici poſſunt ea, quæ petuntur ex intima alicuius vita, mente, conſilijs, dictis, factis ſingulis.*

h *Quæcunque tandem de re indicia ad ſe perferantur, ea minimè princeps aſpernari debet.*

i *Non eſt ex dignitate principis vt continuò ad ipſum admittantur ij, qui ab ſe aduerſus aliquem indicia, & accuſationes deferre profitentur; quando per internuntios res commodè, & occultè agi poteſt.*

k *Cùm quis apud principem alicuius criminis inſimulatur, non properè prudens princeps in eum animaduertet, aut rem in diſquiſitionem vocabit, aut palam faciet, ſe eius rei certiorem eſſe factum; ſed vt certioribus indiciis ad obiectorum criminum cognitionem perueniat, debet ſe ſuſtinere, donec res ad maturitatem perducta ſit. contentus interim eo, vt ſciat quæ agantur. Vt verò ipſum ſcire, nemo ſuſpicari poſſit, adeò ei ira eſt condenda, & induenda ſimulatio, vt eum, qui accuſatur, augeat præmiis, & honoribus. hac ratione nihil temerè, aut præpoſterè committet, cuius poſtea ſit pœnitendum.*

l *Fallitur interdum qui ſe ideò à principe amari putat, quòd ab eo ornatur iis dignitatibus, quæ maximæ ſunt. quippe multa principes in ſpeciem agunt, quæ re ipſa aliò, quàm vulgus putat, referuntur.*

m *Diſſimulatio nō tantùm in vultu, ſed & in verbis conſiſtit, quibus maximè animi ſenſa declarantur, & occultantur.*

n *Animi valdè ſedati argumentum eſt, affectus animi ita condere vt nulla ratione cognoſci & perrumpi poſſint.*

o *Princeps in eo diligentiſſimum ſe præbere debet, vt ſingula quæ vſpiam aut dicuntur, aut fiunt, ſciat, nam quæ ſcit, ea prohibere poteſt, cùm vult.*

Iunius quidam tentatus vt [a] infernas vmbras carminibus eliceret, [b] ad Fulcinium Trionem indicium detulit. Celebre inter accuſatores Trionis ingenium erat, [c] auidumque famæ malæ. Statim corripit reum, adit conſules, ſenatus cognitionem poſcit, & vocantur patres, addito, conſultandum ſuper re magna & atroci. Libo interim, veſte mutata, cum primoribus fœminis, circumire domos, orare adfines; [1] vocem aduerſum pericula poſcere. [d] abnuentibus cunctis cùm diuerſa prætenderent, eadem formidine, die ſenatus metu & ægritudine feſſus, ſiue, vt tradidere quidã, ſimulato morbo, lectica delatus ad fores curiæ, innixuſque fratri, & manus ac ſupplices voces ad Tyberium tendens, [2] immoto eius vuultu excipitur. Mox libellos & autores recitat Cæſar, ita [e] moderans, ne lenire, neue aſperare crimina videretur. Acceſſerant præter Trionem & Catum accuſatores Fonteius Agrippa, & C. Liuius, [f] certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Liuius, quia nec ipſi inter ſe concederent, & Libo ſine patrono introiſſet, ſingillatim ſe crimina obiecturum profeſſus, protulit libellos vecordes adeò, vt conſultauerit Libo, an habiturus foret opes, quîs viam Appiam Brunduſium vſque pecunia operiret. Inerant & alia huiuſcemodi [g] ſtolida, vana, ſi molliùs acciperes, miſeranda. Vni tamen libello, manu Libonis, nominibus Cæſarum aut ſenatorũ, additas atroces, vel occultas notas accuſator arguebat. Negante reo, adgnoſcentes ſeruos [h] per tormenta interrogari placuit. Et quia vetere ſenatuſconſulto, [i] quæſtio in caput domini prohibebatur, callidus & noui iuris repertor Tyberius, [k] mancipari ſingulos actori publico iubet;

1. i. defenſionẽ & patronum, quomodo vſus eſt Cic. in orat. pro Arch. poëta.

2. libe. 16. Ann. donec princeps immobilẽ ſe precibus, & inuidiæ iuxta oſtendit.

OBSERVATIONES.

a *Infernas vmbras carminibus elicere, eſt crimen atrox, ac legibus, & pœna coercendum.*

b *Qui rogatus eſt vt aliquod ſcelus patraret, duabus de cauſis eius rei indicia ad magiſtratus deferre debet: nam eum, qui ſe tam prauæ mentis exiſtimauit, vt ſceleſte aliquid faceret, vlciſcitur: & ſi quà aliâ fortè res ad magiſtratum perueniret, eius quoque criminis reus & ipſe videri poſſet, ſi non illico totius rei indicium ad eum, cui id iuriſdictionis eſt, detulit.*

c *Quædam reperiuntur ingenia acria ſimul, & auida quidem famæ, ſed malæ.*

d *Cui atrocia crimina, præſertim maieſtatis, obiiciuntur, huic nemo, ne adfines quidem ipſi adeſſe audent, ne & ipſi eodem crimine contacti videantur.*

e *Crimine, quod alicui obiicitur, nondum probato, ita princeps, quiue pro principe eſt, de eo loqui, eaque moderatione vti debet, ne quicquam lenire aut aſperare videatur. hoc imprimis in omnibus iudicijs obſeruandum eſt.*

f *Cùm in peroratione, ſeu epilogo grande totius cauſæ momentum ſit, perſæpe contendebant oratores, cuinam hoc ius perorandi daretur: nempe, qui perorauerat, hic pene vnus aut reum ſubleuaſſe, aut totam accuſationem peregiſſe dicebatur.*

g *Vecordia, ſtoliditas, vanitas miſeratione potiùs eſt digna, quàm pœna & ſupplicio vindicanda.*

h *Heu miſeram ſeruorum conditionem, qui negante quæ obiiciuntur, domino, per tormenta, interrogantur.*

i *Planè iniquum videtur, quæſtionem de ſeruis haberi in caput domini.*

k *Ecqua tandem lex eſt, cui à validiore, callida iuris interpretatione non fiat fraus?*

ſcilicet, vt in Libone ex ſeruis, ſaluo ſenatuſconſulto quæreretur. Ob quæ poſterum diem reus petiuit. Domumque digreſſus, extremas preces P. Quirino propinquo ſuo ad principem mandauit. [a] reſponſum eſt, vt ſenatum rogaret. Cingebatur interim milite domus; ſtrepebant etiam in veſtibulo, vt audiri, vt aſpici poſſent, cùm Libo ipſis, quas in nouiſſimam voluptatem adhibuerat, epulis excruciatus, vocare percuſſorem, prænſare ſeruorum dextras, inſerere gladium. Atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, euertentibus adpoſitum menſa lumen, feralibus iam ſibi tenebris [b] duos ictus in viſcera direxit. Ad gemitum conlabentis, adcurrere liberti: & cæde viſa miles abſtitit. [c] Accuſatio tamen apud patres adſeueratione eadem [t] peracta. [d] iurauitque Tyberius [e] petiturum ſe vitam, quamuis nocenti, niſi [f] voluntariam mortem properauiſſet. [g] Bona inter accuſatores diuiduntur: & præturæ extra ordinem datæ his qui ſenatorii ordinis erant. Tunc Cotta Meſſalinus ne [h] imago Libonis exequias poſterorum comitaretur cēſuit: Gn. Lentulus ne quis Scribonius cognomentum Druſi adſumeret. [i] ſupplicationum dies Pomponij Flacci ſententia conſtituti: vt dona Ioui, Marti, Concordiæ, vtque Iduum Septembrium dies, quo ſe Libo interfecerat, dies feſtus haberetur. L. P. & Gallus Aſinius, & Papius Mutilius, & L. Apronius decreuere, quorum autorita-

[t] Id quod poſtea euenit Cn. Piſoni, mortuo.

OBSERVATIONES.

a *Cùm quis maieſtatis poſtulatus ad principis clementiam confugit, hunc princeps reiicere debet ad ſenatum; ne aut indulgentia ſua ſibi noceat; aut ſæuitia, homines offendat, atque abalienet.*

b *Animus ſibi male cōſcius nihil magis odit, quam lucem hanc: idque adeò vt, ſi neminem ipſi nocentem animam eripere velle videt, eò furoris ab deſperatione perducatur, vt, ſibi ipſe manus afferat.*

c *In reum maieſtatis, etſi fato functus eſt, accuſatio nihilominus peragitur, ac ſi viueret; nempe ad damnandam eius memoriam.*

d *Cùm licet principi impune, hoc eſt, ſine vllo ſuo facto, & damno oſtentare ſuam clementiam, id nunquam omittat. idem obſeruauit Nero. vt eſt lib. 15. Annal. Et cùm damnatio, inquit, inſtaret, brachiorum venas Torquatus interſcidit; ſecutaque Neronis oratio ex more; Quamuis ſontem, & defenſioni meritò diffiſum, victurum tamen fuiſſe, ſi clementiam iudicis expectaſſet. Certè nouum imperium inchoantibus, vt ait Tacit. lib. 4. hiſt. vtilis eſt clementiæ fama.*

e *Nouus princeps quamuis penes vnum ſe vitæ, & necis omnium poteſtas ſit, tamen verba ſua ſemper flectere debet ad modeſtiam, tanquam ſi ſua ſenatui autoritas maneat: certè Tiberius non ſe Liboni vitam daturum, ſed petiturum dixit. Sic de Apuleia; adulterij, inquit, grauiorem pœnam deprecatus. &c. Simile eſt illud quod de Tiberio narrat Sueton. Alium, inquit, dicentem ſacras eius occupationes, & rurſus alium auctore eo ſenatum ſe adijſſe, verba mutare, & pro auctore ſuaſorem, pro ſacris laborioſas dicere coegerit.*

f *Aſtuti principes ſua ſæuitia multos manus ſibi afferre cogunt, metu ſupplicij inſtantis; quam poſtea ipſi voluntariam mortem appellant; ac ſi non rei tam diræ ipſi cauſam dederint.*

g *Haud laudato exemplo fit, vt bona rei mortui inter accuſatores diuidātur. Sed hoc ſuſpitioſi principes agunt; vt, hac illecebra ad recentes accuſationes illud hominum genus promptius reddatur.*

h *In odium illius, qui maieſtatis damnatus eſt, tum nomen, tum imago ipſius poſt mortem ignominia notatur.*

i *Quo die Reſpub. liberata eſt inſigni aliquo periculo ſupplicationes decerni, iſque dies feſtus celebrari debet.*

tes, adulationesque retuli, vt sciretur [a] vetus id in Rep. malum. [b] Facta & de [1] Mathematicis Magisque Italia pellendis senatusconsulta: quorum è numero L. Pituarius saxo deiectus est. In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cùm [2] classicum canere iussissent, more prisco aduertere. Proximo senatus die, multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octauio Frontone prætura functo: [c] decretúque ne [d] vasa auro solida ministrandis cibis fierent; ne [e] vestis [3] serica viros fœdaret. Excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. [f] Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Rep. crederent, loco sententiæ promere. Contra Gallus Asinius disseruit, [g] auctu imperij adoleuisse etiam priuatas opes; idque non nouum, sed è vetustissimis moribus: aliã apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam, & [h] cuncta [4] ad Remp. referri: qua tenui, angustas ciuium domos; postquam eò magnificentiæ venerit, gliscere singulos: [i] neque in familia & argento, quæque ad vsum parentur, nimium aliquid, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis: [k] distinctos senatus & equitum census, non quia diuersi natura, sed vt locis,

1. de quibus li. 1. histor. sic loquitur: genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax: quod in ciuitate nostra & vetabitur semper & retinebitur.
2. Hunc morem descripsit Seneca his verbis: Itaque etiã induenda magistratus vestis, & conuocanda classica concio est, procedam in tribunal non fitens &c. de Ira lib. 1. me minit. & Plutarchus in vita Gracchorum.
3. Sericarum vestium turpitudinem descripsit Seneca de benef. li. 7. ca. 9. video, inquit sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum liquidò nudam se esse non iurabit. hæ ingenti summa ab ignotis etiã ad commerciũ gentibus accersuntur, vt matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quàm in publico ostendant. De his ipsis vestibus vide eundẽ Sen. ep. 9. · 1 Has indicauit etiam Tacitus lib. 1. Ann. promiscuas, inquit viris & fœminis vestes.
4. Singulorum facultates, & copiæ diuitiæ sunt ciuitatis, inquit Cic.

OBSERVATIONES.

a *Adulatio est vetus in repub. malum. de hac, præter ea quæ passim leguntur, vide Senecam lib. 6. de benef. cap. 30.*

b *Mathematici, & magi exilio, & morte multantur.*

c *Ad præcipuas curas principis maximè pertinet, coercere luxum, qui consistit in materia, forma, & numero.*

d *Nimis vile est aurum illi, qui eo ad priuatum luxum abutitur. certè vasis auro solidis ad ministrandos priuato homini cibos est luxus à principe coercendus.*

e *Serica vestis adeò non decet viros, vt ea non modò quisquam non ornetur, verùm etiam fœdetur.*

f *Hoc est integri munus Senatoris, atque adeò hominis liberi, vt, si quid è rep. esse credit, id, quicquid est, loco sententiæ promat, hoc est, occasionem captet qua & principi, & Senatui suam ea de re sententiam palam faciat.*

g *Priuata res est vera imago publicæ. ea re fit, vt, si publicæ opes nullæ, aut exiguæ sunt, priuatorum quoque tenues sint. contra in magnis imperiis ingentes semper spectantur opes. hæc cùm ita sint; cùm agitur de luxu coercendo, habenda est ratio status, & conditionis tam publicæ, quàm priuatæ, & hinc peti modus qui iis, in quibus luxus consistit, adhibendus est.*

h *Priuatorum opibus continentur opes publicæ; hoc est, si priuati habent magnas opes, eas quodammodo sibi vendicat resp.*

i *In familia, argento, & cæteris, quæ ad vsum parantur, nihil est aut nimium, aut modicum, nisi ex fortuna possidentis.*

k *Omnes homines iidem sunt natura:* νόμῳ γὰρ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δὲ ἐλεύθερον, φύσει δ' οὐθὲν διαφέρειν, *inquit Arist. 1. politic. tam, scilicet, mendicus homo, homo est, quàm rex; vt videre est apud Senecam epist. 47. sed solùm distincti sunt hominum gradus, ideo vt, qui cæteris prudentia, consilio, aliisque præclaris animi & corporis dotibus antecellunt, iidem etiam locis, ordinibus, dignationibus antistent. Hinc natum est discrimen inter clarissimos & obscuros, nobiles & ignobiles, honestos & infames, dominos & seruos.*

ordi-

ordinibus, dignationibus antiſtent,taleſque [a] ad requiem animi aut ſalubritatem corporum parentur: [b] niſi fortè clariſſimo cuique plures curas, maiora pericula ſubeunda, delenimentis curarum & periculorum carẽdum eſſe.[c] Facilẽ adſenſum Gallo, ſub nominibus honeſtis, cõfeſſio vitiorum,& [d] ſimilitudo audientium dedit. Adiecerat & Tyberius, non id tempus cenſuræ:nec ſi quid in moribus labaret, [e] defuturũ corrigẽdi autorem. [f] Inter quæ L. Piſo ambitum fori,corrupta iudicia,ſæuitiam oratorum accuſationes minitantium increpans, abire ſe,& cedere vrbe, victurũ in aliquo abdito & longinquo rure teſtabatur. ſimul curiam relinquebat. [g] Commotus eſt Tyberius, & quanquam mitibus verbis Piſonem permulſiſſet, propinquos quoque eius impulit,vt abeũtem autoritate vel precibus tenerent. Haud minùs liberi doloris documentum idem Piſo mox dedit,vocata in ius Vrgulania, [h] quam ſupra leges amicitia Auguſtæ extulerat.Nec aut Vrgulania obtempetauit, in domũ Cæſaris,ſpreto Piſone,vecta,aut ille abſtitit, [i] quanquam Auguſta ſe violari & imminui quereretur. Tyberius [k] hactenus indulgere matri ciuile ra-

OBSERVATIONES.

a *Quicquid aut agitur,aut poſsidetur,id ad requiem animi, vel ad ſalubritatem corporum refertur.*

b *Quò quiſque eſt vir clarior,ac maiores ei curæ incumbunt, ac proinde maiora quàm cæteri, pericula adit, hoc magis licet ei vti delinimentis curarum. hinc, ſcilicet, profectus eſt vſus morionum frequens apud principes,aliaque eius generis,quæ ad oblectandos magis principes, quàm ad inſtruendos reperta ſunt; quæque aulici non adminicula & inſtrumenta obſcænarum voluptatum, ſed delinimenta curarum,& periculorum vocãt:adeò nominibus honeſtis, ac ſpecioſis omnia,quãuis teterrima tegi poſſunt.*

c *Qui vitia propugnanti aſſentitur ſatis fatetur ſe iiſdem, quæ tuetur, vitiis pollutum eſſe.*

d *Ea facilè eſſe in rep. patiuntur homines, etſi à vitiis potiùs, quàm à virtute proficiſcuntur, quibus ſe ſentiunt implicatos. neque magnopere eſt adhibenda vis eloquentiæ ad ea perſuadenda,quibus ij, quos alloqueris,adeò delectantur, vt ab ea,in qua ſunt ſententia,nulla ratione deduci queant. hæc ſcilicet, eſt,quam Tacitus appellat confeſsionem vitiorum,& ſimilitudinem audientium.*

e *Siquid in moribus labat, id princeps ſumma ope niti debet, vt protinus in melius mutetur.*

f *Etſi nuper reſp. in vnius potentiam conceſsit, tamen interdum reperiuntur ingenia adeò libera, vt ea,quæ ſecum trahit tyrannis palam increpent; qui ſanè liber,& generoſus dolor nonniſi ab animi magnitudine proficiſcitur.*

g *Nullo metu vir præſtans deterreri debet ab libera reprehenſione earum rerum, quæ in priuatorum, reique pub. perniciem redundant. ſiquidem tanti eſt fortis,& conſtans æqui, & honeſti propugnatio, vt ei ſuam ſæuitiam vel ipſe tyrannus ſubmittat.*

h *Amicitia principis quoſdam ſupra leges extollit, quaſi & ipſi ſint principes, ac proinde legibus ſoluti. Sed tantum abeſt, vt hoc ferendum ſit, vt princeps ipſe legibus locum dare debeat.*

i *Principes viri immeritò queruntur ſe violari, ſuamque autoritatẽ imminui,ſiquis ex amicitia ipſorum intima in ius vocatur, & in ordinem vnà cum cæteris cogitur.*

k *Principis fauor eò vſque extẽdi debet, vt roget iudices in cauſa amici;nõ autẽ vt cogat;ne ſua ipſe maieſtate ad priuata ſtudia abutatur, atque adeò eius minuendæ cæteris autor ſit. Porrò hæc via iuris,& legum obſeruatione continetur.id quod adeò verũ eſt,vt,cùm princeps in cauſa amici iudices rogat principis ponat,priuati perſonã induat. Quòd ſi priuatus cogeret iudices,ac proinde maieſtatẽ minueret, pœna & ſupplicio vtique dignus eſſet.ſi idem admittit princeps,haud dubiè eiuſdẽ criminis reus dici poteſt. In huiuſmodi rebus nunquam princeps peccabit,ſi officiũ,& perſonam priuatã ab officio,& perſona publica diſtinguet. quã ſanè diſtinctionẽ Tiberiũ optimè nouiſſe, vel ex eo intelligi voluit,quòd ad tribunal acceſsit nõ ſtipatus milite,quẽ procul ſequi iuſsit,ſed tãquã priuatus.*

tus,vt ſe iturum ad prætoris tribunal, adfuturum Vrgulaniæ diceret,proceſſit palatio,procul ſequi iuſſis militibus.Spectabatur occurſante populo,compoſitus ore,& ſermonibus variis tempus atque iter ducens,donec propinquis Piſonem [a] fruſtra coercentibus,deferri Auguſta pecuniam, quæ petebatur,iuberet.Iſque finis rei,ex qua neque Piſo [b] inglorius, & Cæſar maiore fama fuit. Cæterùm Vrgulaniæ [c] potentia [d] adeò nimia ciuitati erat,vt teſtis in cauſa quadam,quæ apud ſenatum tractabatur,venire dedignaretur.Miſſus eſt prætor,qui domi interrogatet:cùm virgines [e] Veſtales in [f] foro & iudicio audiri,quoties teſtimonium dicerent, vetus mos fuerit. Res eo anno prolatas haud referrem, nî pretium foret Gn.Piſonis & Aſinij Galli ſuper eo negotio diuerſas ſententias noſcere. Piſo quanquam abfuturum ſe dixerat Cæſar,ob id magis agendum cenſebat,vt abſente principe, [g] ſenatus & equites poſſent ſua munia [h] ſuſtinere:decorum Reip.fore.Gallus,quia ſpeciem libertatis Piſo præceperat, [i] nihil ſatis inluſtre, aut ex dignitate populi Ro.niſi coram & ſub oculis Cæſaris:eoque conuentum Italiæ & adfluentis prouincias præſentiæ eius

OBSERVATIONES.

a *Parum eſt,fortiter aliquid cœpiſſe,niſi in eo conſtanter perſeueres.*

b *Non eſt inglorium litigare cum magno aliquo, & potente viro iuſta de cauſa ; ad eamque rem tantum afferre fortitudinis,& conſtantiæ,quantum ſatis eſt ad illius libidines comprimendas , & potentiam infringendam.*

c *Potentia alicuius tum demum nimia , nec ferenda videri debet , cùm is vocatus ad tribunal accedere dedignatur.*

d *Perrarò fœminæ,cùm animo ſint impotenti,modum potentiæ tenent.*

e *Virginum Veſtalium multò maior eſt,quàm cæterarum fœminarum,etiam ampliſſimarum autoritas,& dignitas.has tamen in foro,& iudicio audiri, quoties teſtimonium dicerent , vetus mos fuit. tanta debet eſſe iudiciorum autoritas,& dignitas, vt,quæ maxima ſunt,illis ſubmittantur.*

f *In foro,& iudicio teſtimonium dicere,honorificum eſt.*

g *Et ſenatum,& magiſtratus,abſente principe,ſua munia ſuſtinere poſſe,ſi modò volunt,ſatis conſtat.*

h *Etſi libertas,& principatus in ſpeciem ideo ſimiles videtur eſſe, quòd in vtroque ſtatu idem ſenatus,ijdemque magiſtratus conſpiciuntur,tamen natura multùm differunt. quippe,in libertate nullus magiſtratus cuiuſquam aut nutum obſeruat, aut iuſſa moratur , ſed quod quiſque ſentit,de eo liberè ſententiam dicit.Contra in principatu ſenatus,& magiſtratus ſpeciem quidem autoritatis, & poteſtatis retinent,autoritatem verò,ac poteſtatem minimè;cùm ea penes vnum principem ſit . non ergo mirum eſt,Aſinium Gallum humillimum Tiberii adulatorem Piſonis ſentētiæ apertè contradixiſſe, cùm is cēſeret,magiſtratus , principe abſente nihilominus ſua munia obire poſſe . qua ſententia haud dubiè tota vis principatus conuellebatur,ac libertas reuocabatur. Hoc loco is , qui principatum in libera rep.nuper adeptus eſt,obſeruet,ſe in eo totum eſſe debere, vt ſenatus,& ſinguli magiſtratus in neceſſitatem adducantur, nihil in iis,quæ ad remp.pertinent,ſtatuendi,niſi ipſo præſente,aut ſanè ipſius vnius iuſſu,& autoritate.nam ſi ſemel res ipſa palam fecerit,à magiſtratibus,ſi quiſque munus fungatur ſuum,remp.adminiſtrari poſſe , videbitur princeps omnino ſuperuacuus , cùm eo reſp.carere, hoc eſt,libera eſſe,abſque vllo detrimento,poſſit.*

i *In rebus arduis , & magni momenti nihil ſatis illuſtre , atque ex dignitate agi poſſe videtur,niſi coram,& ſub oculis ipſius principis.*

ſeruanda

ſeruanda dicebat. Audiente hæc Tyberio [a] ac ſilente, magnis vtrinque contentionibus acta, [b] ſed res dilaræ. Er certamen Gallo aduerſus Cæſarem exortum eſt. Nam cenſuit in quinquennium magiſtratuum comitia habenda: vtque legionum legati, qui ante præturam ea militia fungebantur, iam tum prætores deſtinarentur: princeps duodecim candidatos, in annos ſingulos, nominaret. Haud dubium erat, eam ſententiá [c] altiùs penetrare, & arcana Imperij tentari. Tyberius tamen [d] quaſi augeretur poteſtas eius, diſſeruit, graue [e] moderationi ſuæ [f] tot eligere, tot differre: vix per ſingulos annos [g] offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur: quantum odii fore ab his, qui vltra quinquennium proiiciantur? vnde proſpici poſſe quæ cuique tam longo temporis ſpatio [h] mens, domus, fortuna? ſuperbire homines etiam annua deſignatione,

OBSERVATIONES

a *Silentium principis inter duos contendentes, quorum alter reuera facit ipſe, eſt mera approbatio eorum, quæ ab hoc dicuntur.*

b *Haud dubium eſt, quin ſemper præualeat ea ſententia, quæ principi placet, etſi eſt iniqua.*

c *Cùm arcanum imperij in hoc potiſſimùm conſiſtat, vt princeps omnia ad vnum ſe trahat, certè nouus princeps tria ſemper obſeruabit; quorum primum eſt, vt magiſtratus non ſint diuturni; ne longo ſpatio temporis ipſorum potentia corroboretur. nam quantum veræ potentiæ, & autoritatis magiſtratibus accedit, tantundem de potentia principis demi conſtat. Itaque dabit operam vt ſint annui. Secundum eſt, vt id agat, qui penes vnum ſe, nec quemuis alium ſit liberum arbitrium, ſummumque ius creandi magiſtratus eos, quos vult. Sic enim remp. in ſua manu habebit, cùm eos, qui magiſtratum gerunt, ſuam dignitatem principi acceptam referent; & qui honores ambiunt, cum eos ſe nonniſi beneficio principis conſequi poſſe videbunt, huius non modo acta, ſed & nutus in ſingula momenta obſeruabunt. Tertium eſt, vt omnium, quibus dignitates tradi poſſunt, ita princeps rationem habeat, vt paucos nominet, vtique proximo anno creandos. hos cùm iam ſibi deuinxerit, alios quoque in ſequentibus annis eadem ratione obſtringere, ſibiqùe firmare pergat. Ita fiet, vt intra paucos annos vniuerſam nobilitatem, atque adeò eos omnes qui honoribus inhiant, ſuo beneficio deuinctos habeat. hæc tria qui diligenter obſeruabit vnus remp. in ſua manu habebit. Hæc cùm ita ſint, non mirum eſt, ſententiam Galli altiùs penetraſſe, & arcana imperij tentaſſe. Siquidem hæc tria, quæ dixi, per eam euertebantur. continebat enim tria capita; quorum primum eſt, vt in quinquennium haberentur comitia magiſtratuum: Secundum, vt, non quos princeps vellet, ſed legionum legati, qui prætura functi non eſſent, neceſſariò prætores deſtinarentur. Tertium, vt princeps duodecim candidatos in ſingulos annos nominaret, qui ſpatio quinquennij futuri erant ſexaginta: quæ ſingula apertè pugnant cum ijs, quæ à me dicta ſunt; quæqùe Tiberius quàm diligentiſſimè obſeruabat, vt ex ſingulis eius & dictis, & factis apertè colligi poteſt.*

d *Etſi reuera aliquid dicitur in principem; atque illud ipſe, cuiuſmodi eſt, intelligit, tamen debet diſſimulare ſe, quonam illa ſpectent, intelligere; eaqùe quæ dicta ſunt, quàm honorificentiſſimè poteſt, pro ſe interpretari. hoc modo intercludet aditum cæteris, quominus ea ſe ſentire profiteri audeant, quæ ipſi ſunt pernicioſa.*

e *In omnibus, potiſſimùm verò in maximi momenti rebus, princeps moderationem præ ſe ferre debet.*

f *Moderatio in eo potiſſimùm conſiſtit, vt ſobriè de ijs, quibuſcum nobis res eſt, iudicemus.*

g *Quemadmodum princeps omnium obſequio fruitur, ita omnium offenſionibus vnus petitur.*

h *In hominibus hæc præcipuè ſpectari ſolent; mens, domus, fortuna.*

quid ſi honorem per[a] quinquennium agitent? quintuplicari prorſus magiſtratus, [b] ſubuerti leges, quæ ſua ſpatia [c] exercendæ candidatorum induſtriæ, [d] quærendiſque aut potiundis honoribus ſtatuerint. Fauorabili in ſpeciem oratione vim imperii tenuit; [e] cenſuſque quorundam ſenatorum iuuit. Quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali nobilis iuuenis in paupertate manifeſta ſuperbiùs accepiſſet. Nepos erat oratoris Hortenſii [f] inlectus à diuo Auguſto liberalitate decies ſeſtertium ducere vxorem, ſuſcipere liberos, [g] ne clariſſima familia extingueretur. Igitur quatuor filiis ante limen curiæ adſtantibus, loco ſententiæ, quum in palatio ſenatus haberetur, modò Hortenſii inter oratores ſitam [h] imaginē, modò Auguſti intuens ad hunc modum cœpit: Patres conſcripti, Hos, quorum numerum, & pueritiam videtis, nō ſponte ſuſtuli, ſed quia princeps monebat, ſimul maiores mei [i] meruerant vt poſteros haberent. Nam ego qui non pecuniam, non ſtudia populi, neque eloquentiam [k] gentile domus noſtræ bonum [l] varietate temporum accipere vel parare potuiſſem, [m] ſatis habebam, ſi tenues res meæ nec mihi pudori, nec cuiquam oneri forēt: [n] iuſſus ab imperatore vxorem duxi. En ſtirps & progenies tot conſulum, tot dictatorum. Nec ad inuidiam iſta, ſed [o] conci-

OBSERVATIONES.

a *Quò magiſtratus ſunt diuturniores, hoc ſanè conſtat eſſe potentiores.*

b *Si quando accidit vt, quod contra principis autoritatem tentatur, id etiam fiat aduerſus leges, exclamet princeps, non quidem inſignitè ſibi iniuriam fieri, id enim diſsimulare debet, ſed ſubuerti leges, quæ debent eſſe ſacroſanctæ, ſubuerti iura, euerti remp.*

c *Quò frequentiora habentur comitia magiſtratibus creandis, hoc magis induſtriam candidatorum exerceri conſtat.*

d *Et quærendis, & potiundis honoribus tempus debet eſſe præſtitutum.*

e *Nouus princeps quò plura dominationis ſuæ ſubſidia firmet, ac paret, virorum illuſtrium pauperū cenſus i. fortunas, augere debet, vt eos hac ratione ſibi firmet.*

f *Ad principis curas maximè pertinet prouidere, ne clariſsimæ familiæ, propter egeſtatem extinguātur. eritque ei ſemper honorificum, ipſius liberalitate factum eſſe, vt propagata ſit ſtirps hominum clariſsimorum.*

g *Viri clariſsimi, deque rep. optimè meriti, adeò ſunt fauorabiles, vt videatur intereſſe reip. ne eorum proles extinguatur; quandoquidem à poſteris illa met expectantur, aut etiam maiora iis, quæ præſtita ſunt à maioribus. hæc dici poſſunt pro generis nobilitate, quam nonnulli pernimiùm, quia virtutem non poſſunt, oſtentant.*

h *Qui aliquid ſibi concedi mirè cupit, à quibus id petit, hos obteſtetur per ea, quæ ipſis ſcit eſſe chariſsima, quorumque charitate commoueri eos conſtat.*

i *Homines virtute præſtantes digni ſunt qui poſteros habeant.*

k *Quædam ſunt dotes adeò quorundam hominum propriæ, vt verè poſsint dici alicuius domus bona gentilia.*

l *Temporum varietatibus ea perſæpe tribui ſolent, quæ deſidiæ, ignauiæ, cæteriſque vitiis fortaſſe veriùs adſcribi poſſent.*

m *Nobilis, cui res domi eſt tenuis, debet proſpicere, ne ſibi paupertas pudori, neque cuiquam ſit oneri.*

n *Quod tuo iuſſu feci, id ſi fraudi mihi eſſe pateris, palam iniquus es.*

o *Miſericordiam haud dubiè nobis conciliamus comparatione maiorum noſtrorum hominum præſtantiſsimorum, & clariſsimorum cum noſtra præſente fortuna, ſi eſt tenuis, magis propter varietates, & calamitates temporum, quàm noſtra culpa.*

liandæ

liandæ miſericordiæ refero. Adſequentur, florente re, Cæſar, quos dederis honores. interim Q. Hortenſii pronepotes, diui Auguſti alumnos ab inopia defende. Inclinatio ſenatus [a] incitamentum Tyberio fuit, [b] quò promptiùs aduerſaretur, his fermè verbis vſus: Si quantum pauperum eſt, venire huc, & liberis ſuis petere pecunias cœperint, ſinguli nunquam exariabuntur, Reſpublica deficiet. Nec ſanè ideo à maioribus [c] conceſſum eſt egredi aliquando relationem, & quod in cõmune conducat loco ſententiæ proferre, vt [d] priuata, negotia & res familiares noſtras hîc augeamus, cum inuidia ſenatus & principum, ſiue indulſerint largitionem, ſiue abnuerint. Non enim [e] preces ſunt iſtuc, ſed flagitatio intempeſtiua quidem, & improuiſa: cùm aliis de rebus conuenerint patres, conſurgere, & [f] numero, atque ætate liberûm ſuorum [g] vrgere modeſtiam ſenatus, eandem vim in me tranſmittere, ac, velut [h] perfringere ærarium; quod ſi [i] ambitione exhauſerimus, per ſcelera ſupplendum erit. Dedit tibi Hortale diuus Auguſtus pecuniam, [k] ſed non [l] compellatus, [m] nec ea lege vt ſemper daretur. [n] Langueſcet alioqui

OBSERVATIONES.

a *Tanta eſt in quibuſdam prauitas, vt ijs, qui ipſorum opem implorant, hoc promptiùs aduerſentur, quò maiorem cæterorum inclinationem in eam rem, qua de agitur, vident.*

b *A principe. ſiquid tanquam ipſius vnius munus petitur, faciliùs impetratur, quàm ſi illud beneficium non ipſius ſolùm, ſed & aliorum videri poßit. Sic Tiberius cùm videret fore, vt Hortalus nõ tam ſibi, quàm ſenatui acceptum relaturus eſſet, ſiquid ei benignè fieret, huic petitioni aduerſatus eſt; nempe, vt intelligerẽt omnes (id quod ipſe ſciri volebat) ſuã vnius autoritatem pluris eſſe, quàm vniuerſi ſenatus. Hinc colligi & illud poteſt, quod ſæpiùs adnotaui, ſæpiuſque inculcandum videtur, vt, ſiue de publicis rebus, ſiue de priuatis agatur, in his ita princeps verſetur, vt ſemper omnia ad vnũ ſe trahat. Adnotent & illud priuati, vt, ſiquid à principe conſequi ſtudent, id ita petant, vt vnius ipſius, neque cuiuſquam alius beneficium videri poßit.*

c *More maiorum licebat aliquando egredi relationem in ſenatu, i. ijs de rebus, loco ſententiæ verba facere, de quibus non erat relatum ad ſenatum; ſi modò eæ erant, quæ in commune conducerent.*

d *Senatores, ijque omnes, quibus publica munia mandantur, ſciant ſe non ideo eum locum obtinere, vt priuata negotia, & rem quiſque ſuam familiarem augeat; ſed vt, quicquid aut loquitur, aut agit, in eo ſemper publicam ſpectet vtilitatem.*

e *Aliud eſt precari, & aliud, intempeſtiuè, & improuiſè aliquid efflagitare.*

f *Numerus, & tenera ætas in aliqua familia non ſunt parua incitamenta miſericordiæ.*

g *Is alicuius modeſtiam ſua poſtulatione vrgere dicitur, qui nec loco, nec, quo debet, tempore, petit; aut certè ita petit, vt, non petere, ſed impudenter efflagitare videatur.*

h *Illi verè poſſunt appellari perfractores ærarij publici, qui nullum ob meritum, ſed ſola audacia freti, & impudentia, ita à principibus pecunias petunt, eorumque modeſtiam adeò vrgent, vt, tãdem quod impudenter petunt, violenter extorqueant.*

i *Plerunque accidit, vt, qui ambitioſè ærarium exhauſit, illud poſtea per ſcelera ſupplere cogatur. ita qui ſua prodegerunt, aliena ereptum eunt.*

k *Ea demùm verè liberalitas appellatur, quæ proficiſcitur à non compellato.*

l *Multa principes vltro largiuntur, quæ compellati fortaßè non largirentur.*

m *Qui ſemel vltro, ac ſponte eſt liberalis, non obligauit ſe, eo facto, ad ſemper dandum.*

n *De mendico (vt eſt apud Plautum) malè meretur qui ei dat, quod edit, aut quod bibat. nam & illud, quod dat, perdit, & illi producit vitam ad miſeriam. planißimè. nam ſi ſemper ei des, langueſcet induſtria, intendetur ſocordia; ſiquidem is nullum habet ex ſe metum, aut ſpem, & ſecurus aliena ſubſidia expectabit, ſibi ignauus, cæteris grauis.*

induſtria, [a]intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes, & ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignaui, nobis graues. Hæc, atque talia, quanquam cum adſenſu audita ab his, [b] quibus omnia principum honeſta atque inhoneſta laudare mos eſt, plures [c] per ſilentium, aut occultum murmur excepere. [d] ſenſitque Tyberius. Et cùm [e] paulùm reticuiſſet, [f] Hortalo ſe reſpondiſſe ait. cæterùm ſi [g] patribus videretur, daturum [h] liberis eius [1] ducena ſeſtertia ſingulis qui ſexus virilis eſſent. egere alii grates, ſiluit Hortalus, pauore, an auitæ nobilitatis [i] etiam inter anguſtias fortunæ retinens: neque miſeratus eſt poſthac Tyberius, quamuis domus Hortenſii pudendam ad inopiam dilaberetur. [2] Eodem anno mancipij vnius audacia, [k] ni maturè [l] ſubuentum foret, diſcordiis, armisque ciuilibus Remp. perculiſſet. Poſthumi Agrippæ ſeruus, nomine Clemens, comperto fine Auguſti, pergere in inſulam Planaſiam, & fraude, aut vi raptum Agrippam ferre ad excercitus Germanicos, [m] nō ſeruili animo, concepit. Auſa eius impediuit tarditas onerariæ nauis. atque interim [3] patrata cede, [n] ad maiora & magis præcipitia conuerſus, furatur cineres, vectusque Coram Ethruriæ promontorium ignotis locis ſeſe abdit, donec crinem, barbamque promitteret. Nam ætate & forma haud diſſimili in dominum erat. Tum per idoneos & ſecreti eius ſo-

1. ſic li. 13. Ann. Sed nobili familiæ honor auctus eſt, oblatis in ſingulos annos quingenis ſeſtertiis quibus Meſſala paupertatē innoxiam ſuſtentaret.

2. Tale quiddā vide lib. 2. hiſt. ibi, Tunc Seruus è Ponto, & ibi, Extiterat quidam Scribonianus &c.

3. Interfecto Agrippa.

OBSERVATIONES.

a *Paupertati hoc acceptum referri debet, quòd ea intenditur induſtria, & langueſcit ſocordia.*

b *Adulatorum hæc eſt veriſſima definitio, vt ſint ij, quibus omnia principum honeſta, atque inhoneſta laudare mos eſt. quod principes aiunt, affirmant & ipſi; quod negant, ipſi pernegant.*

c *Qui coram principe, poſt alicuius verba, quæ alii approbarunt, ſilet, aut occultè murmurat, is ſatis oſtendit, ſibi id, quod agitur, minimè probari.*

d *Hæc debet eſſe ſagacia principis, vt ex vultu quid quiſque animi habeat, coniectet; vt ſi fortè aliqua in ſe offenſio orta eſt, ex tempore iis, quibuſcum ipſi res eſt, ſatisfaciat.*

e *Cùm ſeria tractamus, lingua cogitationem præcurrere non debet.*

f *Iudicium cuiuſque in eo perſpicitur, ſi diſtinguenda non confundit. certè Tiberius Hortalo ſe reſpondiſſe dicit: mox ea, quæ ſe æquum eſt facere, velle ſe profitetur.*

g *Etſi in vnius principis manu id, quod agitur, eſt, nihilominus tamen ſenatorum, atque hominum ampliſſimorum beneuolentiam ſibi conciliabit, ſi nihil, niſi de eorum ſententia velle ſe ſtatuere palā profitebitur; tanquam ſi eos poteſtatis participes habeat.*

h *Princeps in iis, quæ magis ex ſe, ſuaque liberalitate, quàm ex aliorum iudicio, aut decreto pendent, maiorem haud dubiè laudem conſequetur, ſi ſe facilem præbebit, quàm ſi ſedulò aduerſabitur viris ampliſſimis, quorum iam inclinationem ſtudiaque perſpexit.*

i *Eximiæ nobilitatis homines, etiam inter anguſtias fortunæ, animum minimè remittunt.*

k *Et ab hominibus obſcuriſſimis interdum talia proficiſcuntur, quibus ſi non maturè ſubuenitur, magna damna, magnæque calamitates in remp. importantur.*

l *Siqui noui motus ad principem deferuntur, principiis obſtet, maturè, inquam, ſubueniat; nam poſtea nequicquam medicina paratur.*

m *Non eſt nouum, neque mirandum, homines obſcuros, atque adeò ſeruos ipſos nequaquam ſeruili, ſed excelſo animo eſſe.*

n *Animus audax etſi prima propter fortuitum aliquod non prouenerunt, non tamen incœpto abſiſtit; ſed maiora aggreditur.*

cios, crebreſcit viuere Agrippam,[a] occultis primùm ſermonibus, vt vetita ſolent, mox vago rumore apud[b] imperitiſsimi cuiuſque promptas aures. aut rurſum apud turbidos. eoque noua cupientes.[c] Atque ipſe adire municipia[i] obſcuro diei, neque propalam aſpici, neque diutius iiſdem locis.[d] Sed quia veritas viſu & mora,[a] falſa feſtinatione & incertis valeſcunt,[e] relinquebat famam, aut præueniebat. Vulgabatur interim per Italiam ſeruatum[f] munere deûm Agrippam,[g] credebatur Romæ. iamque Hoſtiam inuectum multitudo ingens, iam in vrbe clandeſtini cœtus celebrabant, cùm Tyberium[h] anceps cura diſtrahere,[i] víne militum ſeruum ſuum coerceret, an inanẽ credulitatem tempore ipſo[k] vaneſcere ſineret: modò[l] nihil ſpernendũ, modò non omnia metuẽda, ambiguus pudoris ac metus reputabat. Poſtremò dat negotium Salluſtio Criſpo. Ille è clientibus duos (quidam milites fuiſſe tradunt) deligit, atque hortatur, ſimulata conſcientia, adeant, offerant pecuniam, fidem, atque pericula polliceantur. Exequuntur vt iuſſum erat. Dein ſpeculati noctem

c. vel li.1.Ann. Iuuat credulitatem nox, & promptior inter tenebras adfirmatio. a. ſic lib.1.hiſt. Scelera impetu bona conſilia mora valeſcere

OBSERVATIONES.

a *Vetita non ſtatim palam, ſed primùm occultis in vulgus ſermonibus crebreſcunt; mox vago rumore apud imperitiſsimi cuiuſque promptas vanitati aures, aut rurſum apud turbidos, eoque noua cupientes celebrantur.*

b *Imperitiſsimus quiſque promptas habet aures excipiendis vagis rumoribus; modò ſint, quæ dicuntur, veriſimilia.*

c *Non vna via eaque recta, ſed certè pluribus, iiſque deuijs & obliquis rationibus ad principatum perueniri poteſt.*

d *Qui rem, vt eſt, ita ſciri, cognoſcique vult, non feſtinanter, ac trepidè, ſed diu, planè, & conſtanter eam cuiuſmodi eſt, ſpectari patiatur. ſiquidem veritas viſu, & mora; falſa feſtinatione, & incertis valeſcunt. certè veterator vt faciliùs hominibus imponat, feſtinat; ne vt eſt, ita planè cognoſci poſsit.*

e *Autor rerum nouarum, ſi nititur falſo aliquo rumore, quem vulgari ipſius valde intereſt, falſum verò, vt eſt, cognoſci, ipſi periculoſum eſt, iſque rumor ex ſua ipſius perſona pendet, det operam vt, feſtinatione tantùm relinquat ſui famam, aut preueniat; ne, ſcilicet, initio rerum nouarum, & priùs quàm aliqua auſorum munimenta acceſserint, ſua ipſe vanitate collapſus conficiatur.*

f *Quæ præter ſpem accidunt, quorumque cauſæ ignorantur, ea ſi nobis probantur, muneri Deum accepta plerunque referre ſolemus: ſi infeſta nobis ſunt, temporum calamitati aſsignamus.*

g *Mira & noua facile creduntur.*

h *Cùm ab homine obſcuro tumultus excitantur, prudentem principem anceps cura haud dubiè diſtrahit, víne militum infimum hominem coerceat, an verò inanem vulgi credulitatem, qua fretus rerum nouarum autor tot turbas dat, ipſo tempore vaneſcere ſinat. tali re, ac tempore vtram ſententiam princeps ſequi debeat, non tam facilè dici poteſt, quàm tutum illi erit id ſequi, quod res ipſa ex tempore monebit, exemplo Tiberij.*

i *Ad principis dignitatem valde pertinet, leuiſsimum quemque rerum perturbatorem non ſtatim copiis, & exercitu coercere, quaſi iuſtum hoſtem; quia priùs ſe æqualem facit, qui ideo pugnat, vt vincat. ſed alijs rationibus ſuæ, totiuſque reip. ſecuritati ita proſpicere, vt illum ipſa dies, & principis conſilium potiùs, quàm vis infringat.*

k *Quæ falſa ſunt tempore ipſo vaneſcunt.*

l *Periculum, quod ab infimo homine proficiſcitur vti non ſpernere maximus quiſque princeps, ita quoque non omnia metuere debet.*

incuſtoditam,accepta idonea manu,vinctum clauſo ore in palatium traxere. Percunctanti Tyberio, quomodo Agrippa factus eſſet? reſpondiſſe fertur: [a] quomodo tu Cæſar. Vt ederet ſocios ſubigi non potuit. Nec Tyberius pœnam eius [b] palam auſus,in ſecreta palatij parte interfici iuſſit,corpuſque clam auferri. & quanquam multi è domo principis, equiteſque ac ſenatores [c] ſuſtentaſſe opibus, iuuiſſe conſiliis dicerentur, [d] haud quæſitum. Fine anni arcus propter ædem Saturni, ob recepta ſigna cum Varo amiſſa, ductu Germanici, [e] auſpicijs Tyberij, & ædes Fortis fortunæ Tyberim iuxta in hortis, quos Cæſar dictator populo Ro. legauerat, ſacrarium genti Iuliæ, effigieſque diuo Auguſto apud Bouillas dicantur. C.Cælio. L.Pomponio coss. Germanicus Cæſar ad VII. Cal. Iunias triumphauit de Cheruſcis Chattiſque & Angriuariis, quæque aliæ nationes vſque ad Albim colunt: vecta ſpolia, captiui, ſimulacra montium, fluminum; prælıorum: bellumque, [f] quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium viſus [g] eximia ipſius ſpecies, curruſque [h] quinque liberis onuſtus. [i] Sed ſuberat occulta formido reputantibus, haud proſperum in Druſo patre eius fauorem vulgi, auunculum eiuſdem Marcellum flagrantibus plebis ſtudiis intra iuuentam ereptum: breues & infauſtos pop.Rom. amores. Cæterùm Ty-

OBSERVATIONES.

a *Quando regum, & principum excellens potentia per animorum conſenſum conſtat, à quibus is conſenſus obtineri poteſt, is vtique legitimè imperatur. ad hunc autem conſenſum cùm ſæpiùs malis, quàm bonis artibus perueniatur, nequaquã mirãdum eſt, ſi percunctanti Tiberio ſeruum Agrippæ quomodo Aggrippa factus eſſet, reſpondit, quomodo tu Cæſar; ac ſi dicat; tu quibus potuiſti artibus id principale faſtigium euectus es: eccui mirum ſit, ſi iſthuc ipſum ego, quibus potui rationibus, tentaui?*

b *Is qui ſeditiosè bellum conciuit, aut res nouas alia ratione molitus eſt, ſi in principis poteſtatem venit, continuò extingui, ſed non ſemper ſub omnium oculis, debet; ne fortè, illo viſo, ſeditioſis audacia creſcat, eoque erumpat, vt inde maiores tumultus excitentur.*

c *Coniuratio nondum ad alta flectitur, atque adeò extinguitur, autore eius oppreſſo. Cæterùm licet multi, ac primarij viri eodem crimine ſint contacti, ſi ea res palam non eſt, conſultè faciet princeps ſi non anxiè in eos inquiret; contentus eo, quòd oppreſſo duce, coniuratio pariter euanuit.*

d *Suſtentamur opibus, iuuamur conſiliis. ſimile præceptum eſt Senecæ li. 1. de beneficijs, cap. 2. in fi. Alium inquit, re, alium fide, alium gratia, alium conſilio, alium præceptis ſalutaribus adiuua.*

e *Eius auſpiciis bellum geri dicitur, cuius ſumptibus & periculo geritur.*

f *Quod niſi prohibitus eſſem, feciſſem, id ita accipitur, ac ſi feciſſim; nam vnamquamque rem non ad id, quod actum eſt, ſed ad conſilium dirigi oportet. hinc fit, vt, is æque ſit præmio dignus, qui rem non confecit, ac ſi confeciſſet, ſi per ipſum haud ſtetit quominus conficeret.*

g *Eximia ſpecies corporis non minimum decus addit principi.*

h *Inter cæteras principis fœlicitates numerus liberorum meritò connumeratur.*

i *Iis ſolet eſſe breuis, pernicioſus, & infauſtus fauor, & amor vulgi, qui propter genus, ingentes opes, rerum geſtarum magnitudinem, animum excelſum, ſingularem fælicitatem, principi in ſuſpitionem affectandi principatus venire poſſunt.*

berius

berius nomine Germanici trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit, ſeque collegam conſulatui eius deſtinauit. [a] Nec ideo ſyncerę chariratis fidem adſecutus, [b] amoliri iuuenem ſpecie honoris ſtatuit, ſtuxitque cauſas, aut fortè oblatas arripuit. Rex Archelaus quinquageſimum annum Cappadocia potiebatur inuiſus Tyberio, [c] quòd eum Rhodi agentem, [d], nullo officio coluiſſet. Nec id Archelaus per ſuperbiā omiſerat, ſed ab intimis Auguſti monitus; quia florente C. Cæſare, miſſoque ad res Oriētis, intuta Tyberij amicitia credebatur. Vt [2] verſa Cæſarum ſobole, imperium adeptus eſt, elicit Archelaum matris literis, quæ [e] non diſſimulatis filij offenſionibus clementiam offerebat, [f] ſi ad precandum veniret. Ille ignarus doli, vel [g] ſi intelligere crederetur, vim metuens, in vrbem properat: exceptuſque immiti à principe, & mox accuſatus in ſenatu, non ob crimina quæ fingebantur, ſed angore, ſimul feſſus ſenio, & [h] quia regibus ęqua, nedum infima inſolita ſunt, finem vitæ ſponte an fato impleuit. Regnum in prouinciam redactum eſt, fructibuſque eius [i] leuari poſſe centeſimæ vectigal profeſſus Cęſar, ducenteſimam in poſterum ſtatuit.

r. Quemadmodū Archelaus Tiberio inuiſus fuit, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluiſſet, ita Sulpitij Quirinij, quòd eum ibidem agentem coluiſſet, in ſenatu officia laudauit, vt eſt libro ſeq.
s. i. Extincta. vt lib. 1. verſo ciuitatis ſtatu, i. planè extincta vetere repub. & lib. ſeq. abolitas leges, & funditus verſas, &c.

OBSERVATIONES.

a *Non ſemper honos ad aliquem delatus ſyncerę illius à quo defertur, in eum, qui honore honeſtatur, charitatis fidem facit.*

b *Princeps ſi quem metuit, ob nimium vulgi fauorem, hunc ſpecie honoris, procul amoueat ab oculis hominum. cuius rei ſi nullæ, in præſentia, probabiles ſunt cauſæ, has ipſe, quando res omnes & ſingula momenta in ſua poteſtate habet, aut ſtruat, aut fortè oblatas arripiat.*

c *Etſi æmulatio, aut odia inter principes viros eò vſque exarſerunt, vt, qui ei aduerſatur, quem neceſſariò colimus, huius amicitia nobis intuta videri poßit, tamen inter tot rerum humanarum volutationes, hoc animo noſtro ſemper obuerſari debet, eum, qui nunc rerum habenas tenet, paruo momento euerti, aut extingui poſſe; eumque fortaſſe cæteris mox imperitaturum, quem fortuna aut multis caſibus iactat, aut in occulto tenet. Quæ cùm ita ſint, vir prudens nunquam quicquam committet, quo dicto, aut facto meritò is offendi poßit, qui aut iure ſanguinis, aut ſingulari virtute, aut populorum voto, aliáue de cauſa deſtinatur; ne is imperium adeptus meritas ab eo pœnas expetat, à quo ſe aliquando aut ſpretum, aut læſum eſſe meminit.*

d *Cùm cultus, & veneratio viris principibus, iure quodam illius dignitatis, quam obtinent, debeatur, ſatis conſtat, ab ijs, à quibus nullo officio coluntur, æquè lædi eos, atque ab iis, à quibus aliquo facto offenſi ſunt. Itaque non ſatis eſt principes non lædere, verùm etiam officio, quatenus licet, colendi ſunt. huius rei illuſtre teſtimonium eſt Thraſea Pætus: cui non quod quicquam in Neronem, aut Remp. deliquiſſet, obijciebatur; ſed quòd vni ipſi incolumitas Neronis ſine honore eſſet; & talia multa quæ leguntur lib. 16. Annal.*

e *Hæc eſt fallendi ratio omnium callidißima, nempe, veriſimilia, atque adeò vera narrare ei, qui decipitur; nempe, vt ſecurus dormiat, ac ſecum bona fide agi putet.*

f *Clementia principis non indignus videtur is, qui cùm armis ſe tutari poßit, poſita ferocia, principem precatur.*

g *Sæpiùs admonui, etſi quæ in nos principes ſimulatè agunt, intelligimus, tamen non eſſe è re noſtra vt intelligere videamur.*

h *Reges non modò non infimo loco eſſe, ſed ne æquo quidem iure cum cæteris viuere, & in ordinem cogi poſſunt.*

i *Acceßione fructuoſæ alicuius prouinciæ cæteras oneribus leuari à principe æquum eſt, vt qua re amplitudo imperij, hac eadem contineatur vtilitas eorum, quorum opera partum eſt.*

ſecutus, conceſſo reditu, petitione honorum abſtinuit; donec vltro [a] ambiretur delatum ab Auguſto conſulatum accipere. ſed præter paternos ſpiritus, vxoris quoque Plancinæ nobilitate, & opibus accendebatur: vix Tyberio concedere; liberos eius vt multùm infra deſpectare: nec dubium habebat, ſe delectum, qui Syriæ imponeretur ad ſpes Germanici coercendas. Credidere quidam data & à Tyberio occulta mandata, & Plancinam haud dubiè Auguſta monuit muliebri æmulatione Agrippinam inſectandi. [b] diuiſa namque & diſcors aula erat, tacitis in Druſum aut Germanicum ſtudijs. Tyberius [c] vt proprium & ſui ſanguinis Druſum fouebat. Germanico [d] alienatio patrui amorem apud cæteros auxerat. & quia claritudine [e] materni generis anteibat, auum M. Antonium, auunculum Auguſtum ferens. Contra Druſo proauus eques Rom. Pomponius Atticus [f] dedecere Claudiorum imagines videbatur. Et coniunx Germanici Agrippina, [g] fœcunditate ac fama Liuiam vxorem Druſi præcellebat. Sed fratres [h] egregiè concordes, & proximorum certaminibus inconcuſſi. Nec multò poſt Druſus in Illyricum miſſus eſt, vt ſueſceret militiæ, [i] ſtudiaque exercitus pararet: ſimul iuuenem [k] vrbano luxu laſciuientem meliùs in caſtris haberi Tyberius, ſeque tutiorem rebatur,

OBSERVATIONES.

a *Neque nouum, neque mirandum eſt, viros præſtantes vltro ambiri à principibus, vt magiſtratus, ac maximas quaſque dignitates accipiant. tantus, ſcilicet, virtuti eſt honos, vt eam vel in his, qui nobis aliquando aduerſati ſunt, ſuſpicere cogamur.*

b *Ferè fit, vt, ſi duo, aut plures pari gradu affinitatis principem contingunt, aula ſit diuiſa, & diſcors, tacitis in hunc, aut in illum ſtudiis.*

c *Naturalia nos ſemper magis afficiunt, quàm quæ ab arte tantùm, & incitamentis naturæ proficiſcuntur. hinc fit, vt, ſim propenſior in filium meum naturalem, quàm in adoptiuum.*

d *Alienatio principis ab eo, qui ei chariſſimus eſſe deberet, haud dubiè conciliat ei fauorem cæterorum. nimirum, ſæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria, vt ait Seneca, epiſt. 92.*

e *Si qua forte contentio inter principes, aut illuſtres perſonas, ob nobilitatem, oritur, cæteris paribus, is haud dubiè præferendus videtur, qui claritudine materni generis ſuis æmulis anteit.*

f *Cùm in multis alijs, tum verò in connubiis principum virorum ſeruiendum eſt opinioni multitudinis, quæ externa imprimis ſpectanda eſſe exiſtimat. Itaque quòd ad hanc rem pertinet, minimè committendum eſt, vt princeps eam ducat vxorem, cuius ignobilitas longa ſuæ familiæ decora, & imagines dedeceat.*

g *Mulier duabus his ferme laudibus potiſſimùm celebratur, pudicitia, & fœcunditate.*

h *Qui diuerſa hominum in ſe ſtudia ſequentes ipſi inter ſe ſunt diſcordes, paruo negotio concutiuntur. quòd ſi nihilominus egregiè concordes manent, neque cuiuſquam certaminibus diſtrahuntur, concuti nulla ratione poſſunt. tantùm poteſt concordia, potiſſimùm inter fratres, & conſanguineos.*

i *Principes adoleſcentes debent ſueſcere militiæ, vt ſtudia exercitus parent, iis potiſſimùm in imperijs, aut regnis, quæ ſunt in manu exercituum, cuiuſmodi erat imperium Romanum.*

k *Adoleſcentes luxu vrbano laſciuientes eò mittendi ſunt, vbi labori ſueſcere, & virtuti operam dare poſſint.*

vtroque filio [a] legiones obtinente. Sed Sueui [b] prætendebantur auxilium aduerſus Cheruſcos orantes. Nã diſceſſu Romanorũ, ac vacui externo metu, gentis adſuetudine, & tum æmulatione gloriæ [c] arma in ſe verterant. Vis nationum, virtus ducum in æquo: ſed Marobodui regis nomẽ inuiſum apud populares: Arminium pro [d] libertate bellantem fauor habebat. Igitur non modò Cheruſci, ſociique eorum, vetus Arminij miles, ſumpſere bellum, ſed è regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones ac Langobardi defecere ad eum. Quibus additis præpollebat, ni Inguiomerus cum manu clientum ad Maroboduum perfugiſſet, non aliam ob cauſam, quàm quia fratris filio iuueni patruus ſenex parere [e] dedignabatur. Diriguntur acies pari vtrinque ſpe, nec vt olim apud Germanos, [f] vagis incurſibus, aut diſiectas per cateruas. Quippe longa aduerſus nos militia inſueuerãt [g] ſequi ſigna, ſubſidijs firmari, dicta imperatorũ accipere. Ac tunc Arminius [h] equo conluſtrans cũcta, vt quoſque [1] aduectus erat, reciperatã libertatem, trucidatas legiones, ſpolia adhuc & tela Romanis direpta [i] in manibus multorum oſtentabat: contra, fugacem Maroboduum appellans, præliorum expertem, Herciniæ latebris defenſum, ac mox per dona & legationes petiuiſſe fœdus, proditorem patriæ, ſatellitem Cæſaris, [k] haud minùs infenſis animis exturbandum, quàm Varum Quintilium interfecerint: meminiſſent modò tot prçliorum, quorum euentu, & ad poſtremum eiectis Romanis ſatis probatum, [l] penes vtros ſumma belli fuerit. Neque Maroboduus iactantia ſui aut probris in ho-

1. Sic lib. 3 hiſt. exhortatio ducum non more cõcionis apud vniuerſos, ſed vt quoſque eorum aduehebantur.

OBSERVATIONES.

a *Validiſſimi exercitus, atque adeò ij, quorum in manu reſp. eſt, ijs tantùm committi debẽt, quorum intereſt militum fidem erga principem intemeratam ſeruari.*

b *Viri prudentes ſatis habent, ſi id, quod volunt, perficiunt; ſæpiuſque cur quicque agant recondunt; quin ſæpiùs alia, quàm quæ vera ſunt, prætendunt. perſæpe enim noſtra intereſt, ignorari, quo vnamquamque rem animo, conſilioque agamus.*

c *Plerunque accidit, vt gentes bellaces, ſi ſunt vacuæ externo metu, partim aſſuetudine, partim æmulatione gloriæ arma in ſe vertant. à quibus hæ nationes regnantur, nunquam non externis bellis attineri debent, ne gentes bellicoſæ infeſtis armis ſe ipſæ conficiant.*

d *Nihil multitudini gratius dici poteſt libertate, pro qua quiſquis libenter, & alacri animo propugnationem ſuſcipit, hunc haud dubiè populi fauor habet.*

e *Non iniuria ſenes iuuenibus parere dedignantur, præcipuè verò adfinibus, & conſanguineis.*

f *Barbari plerunque militant nulla diſciplina; ſed vagis tantùm incurſibus, aut per diſiectas cateruas inconditi.*

g *Ibi diſciplina militaris eſſe dicitur, vbi miles ſequitur ſigna, ſubſidiis firmatur, dicta imperatoris accipit.*

h *Cùm acies vtrinque ſtant directæ, iam iamque committi debet prælium, cautus, & diligens imperator equo cũcta colluſtrare, & ad ſingulas exercitus partes aduehi debet, & ea alta voce proferre, quæ animos militum ad pugnam accendere poſſunt.*

i *Ea demum vera ſunt quæ ipſa repræſenti comprobantur.*

k *Proditor patriæ haud minus infenſis animis eſt exturbandus, quàm apertus hoſtis.*

l *Qui hoſtem eum, qui ad ſe opprimendum venerat, è finibus ſuis eijcit, ſatis luculento teſtimonio probat, ſummam belli penes ſe eſſe.*

ſtem-

ſtem abſtinebat, ſed Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruſcorum,illius conſiliis geſta, quæ proſperè ceciderint, teſtabatur: [a] væcordem Arminium,& neſcium alienam gloriam in ſe trahere, quoniam tres vacuas legiones,& ducem fraudis ignarum [b] perfidia deceperit, magna cum clade Germaniæ & ignominia ſua, [c] cùm coniunx,cùm filius eius ſeruitium adhuc tolerent. At ſe [d] duodecim legionibus petitum,duce Tyberio,illibatam Germanorum gloriam ſeruauiſſe,mox cōditionibus æquis diſceſſum.neque pœnitere quod ipſorum in manu ſit, integrum aduerſum Romanos bellum, an pacem incruentam malint. His vocibus inſtinctos exercitus propriæ quoque cauſæ ſtimulabant, cū à Cheruſcis Langobardiſque pro antiquo decore, aut recente libertate, & contra augendæ dominationi certaretur.Non aliàs maiore mole[e] cōcurſum,neque ambiguo magis euentu, fuſis vtrinque dextris cornibus. Spetabaturque rurſum pugna,ni Maroboduus caſtra in colles ſubduxiſſet. [f] Id ſignum perculſi fuit. & tranſfugis paulatim nudatus in Marcomannos conceſſit,miſitque legatos ad Tyberium oraturos auxilia. Reſponſum eſt, [g] non iure [h] eum aduerſus Chetuſcos arma Romana inuocare,qui pugnantis in eundem hoſtem Romanos nulla ope iuuiſſet. Miſſus tamen Druſus, vt retulimus, pacis firmator. Eodem anno duodecim celebres Aſiæ vrbes conlapſæ, [i] nocturno motu terræ, quo improuiſior [k] grauiorque [l] peſtis fuit. Neque ſolitum in tali caſu effugium

OBSERVATIONES.

a *Hæc ſunt ſigna vecordis, ac rerum neſcij ducis, iactare ſe, probris in hoſtem non abſtinere; poſtremò alienam gloriam in ſe trahere.*

b *Nec magnum, nec præclarum facinus eſt, hoſtem fraudis ignarum perfidia decipere.*

c *Cuius vxor, aut filius, chariſſima pignora adhuc ſunt in hoſtium poteſtate, ibique ſeruitium tolerant, is ſanè vecors eſt, ſi belli decus penes ſe eſſe gloriatur.*

d *In magnis viris habendus eſt is, qui à ſummo duce, & validiſſimo, eodemque numeroſiſſimo exercitu non eſt profligatus, ſed æquis conditionibus bellum dirimit; remque eò loci adducit, vt in ipſius manu ſit, an integrum bellum aduerſus hoſtem, an verò pacem incruentam malit.*

e *Tunc demum magna mole concurrere dicuntur acies, cùm vtrinque funduntur.*

f *Qui poſt collatas cum hoſte manus locum pugnæ deſerit, exercitumque in loca tuta ſubducit, is haud multùm differt à victo.*

g *Ei auxilium, & opem ferre non debere videor, qui me, cùm eodem loco eſſem, nulla re iuuit.*

h *Petitum auxilium tacitè demonſtrat auxilij ferendi obligationem.*

i *Quæ noctu accidunt, multò magis terrent, quàm quæ interdiu.*

k *Quo caſus ſunt improuiſiores, hoc ſanè ſunt grauiores.*

l *Cùm non modò quæ arte, manuque fiunt, corruant, ſed & ea, quæ ita à natura facta ſunt, vt æterna videri poßint, collabantur, heu miſeris nobis! ecquid tandem eſt, in quo ſpem rerum noſtrarum ponere poßimus? eò gloriaris, quòd non modò quæ mouentur, ſed & ea, quæ ſoli ſunt, poßides? quid, ſi motu terræ, aut alio aliquo improuiſo, grauioreque caſu aut collabantur, aut deductis terris hauriantur? idque adeò vt, rerum facies mutetur? ſident quippe immenſi montes; eorum iuga diffluunt; videnturque in arduo quæ plana fuerunt.*

fenſos, eoque principem nuncupantes [a] procul [b] arcebat. Cæterùm vt [c] honeſtam innocentium paupertatem leuauit,ita prodigos & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum,Cornelium Sullam,Q.Vitellium [d] mouit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt.Iiſdem temporibus [e] deûm ædes vetuſtate aut igni abolitas, cœptaſque ab Auguſto dedicauit.Libero Liberæque &Cereri,iuxta Circum maximum,quas Aulus Poſthumius dictator vouerat; eodemque in loco ædem Floræ ab Lucio & Marco Publiciis ædilibus conſtitutam; & Iano templum, quod apud forum olitorium C. Duillius ſtruxerat, qui primus rem Romanam proſperè mari geſſit,triumphumque naualem de Pœnis meruit.Spei ædes à Germanico ſacratur: hanc Atilius vouerat eodem bello.Adoleſcebat interea lex maieſtatis. Et Apuleiam Variliam ſororis Auguſti neptem, [f] quia probroſis ſermonibus diuum Auguſtum ac Tyberium, &matrem eius inluſiſſet,Cæſarique connexa adulterio teneretur, maieſtatis delator arceſſebat. De adulterio ſatis caueri lege Iulia viſum. Maieſtatis crimen diſtingui Cæſar poſtulauit, damnarique ſi qua de Auguſto [g] inreligiosè dixiſſet: [h] In ſe iacta nolle ad cognitionem vocari. Interrogatus à conſule quid de his cenſeret, quæ de matre eius locuta ſecus,argueretur, [i] reticuit. Dein proximo ſenatus die

OBSERVATIONES.

a *Alienum rapitur aut propalàm, & vi, aut improbis artibus ab iis,qui alienis fortunis inſidiantur. genus hoc hominum cùm latè pateat,nimiùm multos etiam principes (heu rem miſeram!) complectitur. qui quaſi aliud agant, eò perueniunt rapacitatis,& auaritiæ, vt, quorum fortunas tueri deberent, his miſeros ſubiectos eucrant. quos de Tyberio diſcere hoc ſaltem peruelim, vt aduerſus pecuniam alienam firment animum: & quod ſuum non eſt, id non modò cuiquam fraude, aut vi eripiant; ſed ne vltro quidem dari ſibi ab infirmiori patiantur.*

b *Quid minùs principem decet, quàm ab ignotis,ac maleuolis hæreditates accipere?*

c *Paupertas nulla culpa contracta honeſta eſt; & hanc princeps ſua benignitate leuare debet: ob flagitia, & prodigalitatem, minimè. hæc non modò non leuanda,ſed & punienda eſt.illa eſt innocens paupertas; hæc eſt turpis & flagitioſa egeſtas.*

d *Qui ad egeſtatis terminos,ob prodigalitatem,& flagitia redactus eſt,minimè æquum eſt, vt maiorum, quorum ſe tam diſsimilem præſtat honoribus fungatur.*

e *Ad præcipuas curas principis maximè pertinet,Deûm curam gerere, eaque quæ ad pietatem pertinent, ſingula diligenter curare. ideo ſi ædes ſacræ aut vetuſtate ſunt collapſæ,aut igni abolitæ, aut ſunt à ſuperiore principe cœptæ, has reſtaurare, reficere, reſtituere, ac dedicare debet.*

f *Qui probroſis ſermonibus principem illudit, maieſtatis poſtulari poteſt.*

g *Cùm perſona principis, vt eſt apud Iuriſconſultos, ſit ſacra, de eo religiosè loquendum eſt.*

h *Callidus princeps, ſi agitur de eo crimine maieſtatis, quod ex eo oritur, ſiquis de ipſo irreligiosè loquutus eſt,hac arte vtitur, vt palam & apertè profiteatur, non ea quæ in ſe, ſed quæ in deceſſorem ſuum irreligiosè dicta ſunt, velle ſe ad cognitionem vocari: nempe, hac ſimulatione clementiæ hominum beneuolentiam ſibi conciliat, ſibique inlatam iniuriam eadem ratione vlciſcitur. nam cùm tanti ipſe ſit,quanti fuit deceſſor ſuus, ſignificans non impedire ſe quò minùs quæ in illum dicta ſunt, puniantur, ſatis oſtendit, poſſe pariter, non diſſentiente ſe, animaduerti in eum, à quo irreligioſis dictis offenſus eſt.*

i *Iis de rebus interrogati quæ minimè ad nos pertinent, cùm quid reſponderi debeat, in noſtra manu non ſit, tacere omnino præſtat,quàm quicquam ita eloqui, vt eius poſtea pœnitendum ſit.*

illius quoque nomine orauit, ne cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent: liberauitque Apuleiam lege maiestatis. [a] Adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum [b] propinquis ſuis [c] vltra ducenteſimum lapidem remoueretur, ſuaſit. Adultero Manlio Italia, atque Africa interdictum eſt. De prætore in locum Vipſanij Galli, quem mors abſtulerat, ſubrogando, certamen inceſſit. Germanicus atque Druſus (nam etiam tum Romæ erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fouebant. contra plerique nitebantur, [d] vt numerus [e] liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat. [f] Lætabatur Tyberius cùm inter filios [eius] & leges ſenatus diſceptaret. [g] Victa eſt ſine dubio lex: ſed neque ſtatim, & [h] paucis ſuffragiis: quomodo, etiam [i] cũ valerent, [k] leges vincebantur. Eodem anno cœptum in Africa bellum, duce hoſtium Tacfarinate. Is natione Numida, in caſtris Romanis auxiliaria ſtipendia meritus, mox deſertor, [l] vagos primùm, & latrociniis

OBSERVATIONES.

a *Pœna adulterij grauiſſima, nempe mortis, aut relegationis à principe minui poteſt.*

b *Cùm adulterium potius priuatum, quàm publicum ſit crimen, non alienum eſt, vt, qui eo crimine contacti ſunt, propinquis, quibus iniuria fit, puniendi mittantur. cuius rei non pauca exempla adduci poſſunt.*

c *Apud priſcos in more poſitum erat, vt adulteri vltra ducenteſimum ab vrbe lapidem remouerentur.*

d *Planè æquum eſt, in candidatis numerum liberorum præpollere: hoc eſt, cùm inter competitores, ob eum, qui ambitur, magiſtratum, certamen ortum eſt, eos aliis præferri, qui, cæteris paribus, numero liberorum præſtant.*

e *Cæteris paribus, fauorabilior eſt is, qui liberos, nempe, reip. ſeminarium, procreauit, eo, qui nullos habet.*

f *Illud verè eſt magnæ potentiæ ſignum, atque adeò eius, quæ in libera rep. ferri non debet, cùm inter leges, & aliquem diſceptatur; hoc eſt, cùm tantum quis in repub. poteſt, quantum poſſe deberent leges; idque adeò, vt quicquid illi collibitum eſt, id ipſum ſit loco legis. Qui tantum potentiæ adeptus eſt, hoc eſt, qui legum interpretationis, ac vis in ſua voluntate modum habet, huius in manu vniuerſa reſp. eſſe dicitur. Itaque eccui mirum ſit, ſi Tiberius ſe quò voluerat, perueniſſe lætabatur? nempe, vt non modò ſupra magiſtratus omnes, verùm etiam ſupra ipſas leges, quæ eminentiſſimæ eſſe deberent, extaret?*

g *Vinci leges tunc dicuntur, cùm nimia alicuius potentia, & gratia, quem deberent, locum non obtinent.*

h *Etſi vnius potentia cuncta complectitur, tamen vix fieri poteſt, vt non aliqua re palam faciat multitudo ſe præclarè intelligere, artibus, ac vi tyranni cuncta rapi.*

i *Reſp. dicitur ſtatus is, in quo valent leges. principatus verò is, in quo rerum omnium, ne legibus quidem exceptis, arbitrium & poteſtas omnis eſt penes vnum principem. etſi hoc ipſum principis arbitrium ad legis normam dirigi debet.*

k *Non eſt nouum, non modò in principatu, verùm etiam in libera rep. vinci leges, nimijs, ſcilicet, hominum ſtudijs, nimiaque ciuium potentia.*

l *Aliud eſt bellum gerere, & aliud latrocinari, hoc eſt, vagos homines, & latrociniis ſuetos ad prædam & raptus congregare.*

ſuetos

ſuetos ad prædam & raptus congregare, dein, [a] more militiæ, per vexilla, & turmas componere, poſtremò non inconditæ turbæ, ſed Muſulanorum dux haberi. Valida ea gens, & ſolitudinibus Africæ propinqua, nullo etiam tum vrbium cultu, cepit arma, Mauroſque accolas in bellum traxit. Dux & his Mazippa. Diuiſuſque exercitus; vt Tacfarinas lectos viros, & Romanum in modum armatos caſtris attineret, diſciplina & imperiis ſueſceret: Mazippa leui cum copia incendia & cædes, & terrorem circumferret. compulerantque Cinithios haud ſpernendam nationem in eadem, cùm Furius Camillus proconſul Africæ legionem, & quod ſub ſignis ſociorum, in vnum conductos ad hoſtem duxit, modicam manum, ſi multitudinem Numidarum atque Maurorum ſpectares. Sed nihil æquè cauebatur, quàm ne bellum [1] metu eluderent. [b] Spe victoriæ inducti ſunt, vt vincerentur. Igitur legio medio, leues cohortes, duæque alę in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectauit: fuſi Numidæ, multoſque poſt annos Furio nomini [c] partum decus militię. Nam poſt illum reciperatorem vrbis, filiumque eius Camillum, penes alias familias imperatoria laus fuerat. Atque hic, quem memorauimus, bellorum expers habebatur. [d] Eò pronior Tyberius res geſtas apud Senatum celebrauit. [e] & decreuere patres triumphalia inſignia. Quod Camillo ob [f] modeſtiam vitæ impune fuit. Sequens annus Tyberium tertiò, Germanicum iterum cōſules habuit. ſed eum honorem Germanicus iniit apud vrbem Achaiæ Nicopolim, quò venerat per Illyricam oram, viſo fratre

1 i Simulatione metus.

OBSERVATIONES

a *Omnes mortales, qui per ætatem arma ferre poſſunt, atque adeò latrones, & ruſtici fiunt milites, & quæ priùs fuit incondita hominum turba fit agmen, accedente ordine, ac diſciplina militari; quæ quanti ſit hinc diſcere licet, quòd ex latrone pariter fit dux, & imperator is, qui quos homines ad prædam, & raptus priùs congregauit, per vexilla, & turmas ita componit, vt diſciplinæ & imperijs ſueſcant, ac poſtremò non latrocinari, ſed bellum gerere dicatur.*

b *Cunctando, bellumque mora eludendo potuit quis vincere, ſi non præceps, ſpe victoriæ ad pugnam, & cladem ruiſſet. certè qui res nouas cœptat planè vecors eſt, ſi prælio ſe, ſuaſque ſpes committit, non alio aduerſus exercitum veteranum fretus milite, quàm aut tirone, aut nuper conſcripto, aut voluntario, qui, vt alibi Tacit. ait, nec iubetur, neque regitur; ſed cuncta ex libidine agit. Ideo conſultè faciet, ſi bellum mora eludet; hoc eſt, excurſionibus, eruptionibus, leuibus prælijs, populationibus ſuorum vires, atque animos paulatim firmabit, & ſingulas occaſiones, vno excepto prælio, quibus hoſtem infringat arte potiùs, quàm vi aperta, captabit.*

c *Magnum decus is ſibi peperit, qui parua manu hoſtium copias fudit, fugauitque.*

d *Quo minùs aliquid ſperabatur, hoc maiori laude duci debet ei, qui rem difficilem confecit, atque in ſuo munere præclarè verſatus eſt.*

e *Qui paruum quidē bellum confecit, illa tamen victoria maioris belli incendia extinxit, æquè honore dignus videri poteſt, ac ſi bellum atrox confeciſſet.*

f *Multis modeſtia ſaluti eſt, potiſſimùm apud tyrannos, eoſque qui plus poſſunt. Hanc ob rem quò quis maioribus extollitur honoribus hoc magis fortunam moderetur. quippe hac ratione non modò dignitati, verùm etiam ſaluti egregiè proſpexerit. tanti certè eſt modeſtia, vt neque ſummis mortalium ſpernendam eſſe, & à Dijs æſtimari, ſcribat Tacit. lib. 15. Annal.*

Druſo, in Dalmatia agente, Hadriatici, ac mox Ionij maris aduerſam nauigationem perpeſſus. Igitur paucos dies inſumpſit reficiendæ claſſi; ſimul ſinus Actiaca victoria incluros, & ſacraras ab Auguſto manubias, caſtraque Antonij cum recordatione maiorum ſuorum adiit. Namque ei, vt memoraui, auunculus Auguſtus, auus Antonius erant; magnaque illic imago triſtium lætorumque. Hinc ventum Athenas, fœderique ſociæ & vetuſtæ vrbis datum, [a] vt vno lictore vteretur. Excepere Græci quæſitiſſimis honoribus, vetera ſuorum facta dictaque præferentes, [b] quò plus dignationis adulatio haberet. Petita inde Eubœa, tramiſit Lesbum, vbi Agrippina nouiſſimo partu Iuliam edidit. tum extrema Aſiæ, Perinthumque ac Byzantium Thracias vrbes, mox Propontidis anguſtias, & os Ponticum intrat, cupidine [c] veteres locos, & fama celebratos noſcendi: [d] paritérque prouincias [e] internis certaminibus, aut magiſtratuum iniuriis feſſas refouebat. Atque illum in regreſſu ſacra Samothracum viſere nitentem obuii aquilones depulere. Igitur aliaque quę ibi varietate fortunæ, & noſtri origine veneranda, relegit Aſiam, adpellitque Colophona, vt Clarii Apollinis oraculo vteretur. Non fœmina illic, vt apud Delphos, ſed certis è familiis & fermè Mileto accitus ſacerdos numerum modò conſultantium & nomina audit: tum in ſpecum degreſſus, hauſta fontis arcani aqua, ignarus plerunque literarum, & carminum, edit reſponſa, verſibus compoſitis ſuper rebus, quas quis mente concepit. & ferebatur, Germanico [f] per ambages (vt mos oraculis) maturum exitium cecinisse. At Gn. Piſo quò properatiùs deſtinata inciperet, ciuitatē Athenienſiū turbido inceſſu exterritam oratione ſæua increpat, obliquè Germanicum perſtringens, quòd cōtra [g] decus Romani nominis non Athe-

OBSERVATIONES.

a *Et à principe, & ab eo, qui pro principe eſt, magnus habetur honos hoſpitæ ciuitati, ſi dum ibi commoratur, de magiſtratus, ac potentiæ inſignijs aliquid detrahit, perinde ac ſi non in ſubiecta, ſuæque ditionis, ſed in ſocia vrbe verſetur.*

b *Fœdiſſima adulatio non vna, & eadem ratione, ſed multis, ac ſpecioſis, & ſua quoque dignatione tumeſcens, nec ſolùm è priuatorum penatibus, ſed ex totis vrbibus, ac prouincijs, rectà ad principes it, & maximos quoſque homines aggredi nequaquam veretur.*

c *Loca vetuſta, & fama celebrata maximos quoſque homines ad ſe viſendum alliciunt.*

d *Nullum tempus, nulla res, nullus eſſe locus, nihil ſerium, nihil per iocum, aut relaxandi animi gratia agere debet princeps, quin ſit intentus in ſingulas occaſiones, quibus ſecuritati, & emolumento ſubiectorum proſpicere poſſit. Certè Germanicus, vel tum cum peregrinabatur, & curis vacuus videbatur eſſe, prouincias internis certaminibus, aut magiſtratuum iniuriis feſſas refouebat.*

e *Publica mala aut ex internis certaminibus, aut certè ex magiſtratuum, ac potentiorum proficiſcuntur iniuriis.*

f *Conſulta oracula aut mentiuntur, aut ſi fortè verum dicunt, per ambages ſolent reſpondere; adeò vt non ſit operæpretium ea conſulere; at mera vanitas, atque adeò flagitium ſit, huiuſmodi reſponſis fidem adhibere.*

g *Omnibus in rebus diligenter cauendum eſt, ne, dum noſtras virtutes oſtentamus, quidquam committamus contra dignitatem noſtram, & decus illius, cuius vices gerimus. quippe, virtutem alieno & loco ac tempore oſtentare, magis ad vitium, quàm ad virtutem referri poteſt.*

nienſes

nienſes tot cladibus extinctos,ſed [a] conluuiem illam nationum comitate nimia coluiſſet. hos enim eſſe Mithridatis aduerſus Sullam, Antonii aduerſus diuum Auguſtum ſocios.etiam vetera obiectabat, quæ in Macedones improſperè, [1] violenter in ſuos feciſſent, offenſus vrbi propria quoque ira,quia Theophilum quendam Areo iudicio falſi damnatum precibus ſuis non concederent. Exin nauigatione celeri per Cycladas, & compendia maris adſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum, haud neſcium quibus inſectationibus petitus foret:ſed tanta manſuetudine agebat,vt, cùm orta tempeſtas raperet in abrupta, [b] poſſetque interitus inimici ad caſum referri, [c] miſerit triremeis, quarum ſubſidio diſcrimini eximeretur. [d] Neque tamen mitigatus Piſo, & vix diei moram perpeſſus,linquit Germanicum,præuenitque: & poſtquam Syriam, ac legiones attigit,[e] largitione,ambitu infimos manipularium iuuãdo,cùm veteres centuriones,ſeueros tribunos demoueret, locaque eorum clientibus ſuis,vel deterrimo cuique attribueret,deſidiam in caſtris,licentiam in vrbibus,vagum, ac laſciuientem per agros militem ſineret, eò vſque corruptionis prouectus eſt,vt ſermone vulgi, [f] parens legionum haberetur.Nec Plancina ſe intra decora fœminis tenebat,ſed [g] exercitio equitum, decurſibus cohortium intereſſe:in Agrippinam, in Germanicum

1. Non. Socratē tantum philoſophum capitis damnarunt, vide huius apologiam apud Platonem. ac Themiſtoclem virū de patria optime meritum expulerunt. vide Thucydidē libr. 1 de bello Peloponeſ. & Plutarchum in Themiſtocle. & ſocios grauitate tributorū preſſerunt. vide eundem Thucyd. lib. 1. hiſt.

OBSERVATIONES.

a *Cū imitatione virtutis veriùs, quàm nomine & imaginibus fiat fides generis nobiliſsimi, perſæpe iniuria gloriantur homines ſe iis eſſe prognatos,quos vniuerſus orbis terrarum, ob ſingularem virtutem,admiratur,ſi in ipſis nulla antiquæ virtutis veſtigia apparent. itaque etſi populus Athenienſis,aut alius quiſpiam fama celebris, re ipſa illorum, quos aſſerit eſſe maiores ſuos, perquam diſsimilem ſe præſtat,ac degeneres animos arguit ignauia,huic verò illud obiectari verè poteſt, illorum quidem,à quibus ſe eſſe ortū inſolenter & falsò gloriatur,progeniem longa ſæculorum ſerie,multiſque caſibus eſſe extinctam;ipſum verò aliunde illò conueniſſe,eſſeque non ſtirpem illam præclariſsimorum hominum,ſed colluuiem omnium nationum.*

b *Impune tunc inimicum vlciſci poſſumus, cùm quicquid illi aduerſi accidit, id ad caſum referri poteſt.*

c *Is verè & generoſus, & manſuetus dici debet, qui cùm ita poſsit de inimico pœnas ſumere, vt id caſu, non ipſius conſilio factum eſſe dici poſsit, tamen de eius ſalute adeò laborat, vt eum ſua opera ac diligentia periculo eximat. Quantam laudem meretur hic, tanto certè odio dignus eſt is,qui cui ſalutari opera adeſſe poteſt,hunc perire patitur. mihi quidem paria videntur eſſe, aliquem necare, & quem potes non ſeruare.*

d *Malus animus, & iniquus nullo beneficio mitigari poteſt.*

e *Quemadmodum ſtrenuus imperator cauet ſedulo,ne otio miles corrumpatur,eumque crebris expeditionibus, patientia periculorum, laboribus, & experientia durat,ita ignauus exercitum corrumpit largitione,atque ambitu, infimos manipularium, hoc eſt, obſcuriſsimum quemque militem iuuando; veteres centuriones,& ſeueros,antiquam,duramque militiam reuocantes demouendo, & & eorum loca deterrimo cuique attribuendo; ſinendo deſidiam in caſtris,licentiam in vrbibus, ac militem vagum & per agros laſciuientem.*

f *Vulgus plerunque deterrima quæque laudat.*

g *Haud ſatis decet fœminam intereſſe exercitiis militaribus, atque adeò ijs omnibus, quæ virorum propria ſunt.*

contumelias iacere, quibuſdam etiam [a] bonorum militum ad mala obſequia promptis, quòd haud inuito imperatore ea fieri [b] occultus rumor incedebat. Nota hæc Germanico; [c] ſed præuerti ad Armenios inſtantior cura fuit. Ambigua gens ea antiquitus non modò ingeniis, ſed ſitu terrarum, quo noſtris prouinciis latè prætenta, penitus ad Medos porrigitur, maximiſque imperiis interiecti, & ſępiùs [d] diſcordes ſunt, aduerſus Romanos odio, & in Parthum inuidia. Regem illa tempeſtate non habebant, amoto Vonone; ſed fauor nationis inclinabat in Zenonem Polemonis regis Pontici filium, quòd is prima ab infantia inſtituta & cultum Armeniorum [e] æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebemque iuxta deuinxerat. Igitur Germanicus in vrbe Artaxata [f] adprobantibus nobilibus, circumfuſa multitudine, [g] inſigne regium capiti eius impoſuit. [h] cæteri venerantes regem, Artaxiam conſalutauere, quod illi vocabulum indiderant ex [i] nomine vrbis. At Cappadoces in formam prouinciæ redacti Q. Veranium legatum accepere. Et quædam ex regiis tributis [k] deminuta, quò mitius Romanum imperiũ ſperaretur. Commagenis Q. Seruæus præponitur, tum primum ad ius prætoris tranſlatis. Cunctaque ſocialia proſperè compoſita, [l] non ideo lætum Germanicum habebant, ob ſuperbiam Piſonis, qui iuſſus partem

OBSERVATIONES.

a *Minori negotio boni redduntur praui, & promptiores ad mala obſequia, quàm mali ad bona, ſi modò principis mentem habent perſpectam.*

b *Dy boni! quæ hæc eſt peruerſitas mentis humanæ, vt, quæ ratio ſuadet, lex iubet, princeps velle ſe palam, & apertè profitetur, hæc non iuſſi neque coacti, ſed libentes relinquamus; ac nullo impellente, niſi fortè occulto aliquo, ac ſæpiùs falſo rumore, aut leuiſſima quaque ſuſpitione, ad ea quæ nuſquam ſunt, nec eſſe debent, credenda, ſequenda, amplectenda tam procliues ſimus?*

c *Priuatæ iniuriæ non tam nobis debent eſſe curæ, vt propter eas curam reip. nobis mandatæ omittamus: quam certè rebus omnibus præuerti æquum eſt.*

d *Ferè fit, vt prouinciæ maximis imperijs interiectæ diſcordes ſint, exteros verò, eò, ſcilicet, feroces, quòd nulli parent, aut oderint, aut ijs inuideant.*

e *Difficile dictu eſt, quantum gratiæ, & beneuolentiæ concilient ſibi principes viri apud eas nationes, quarum inſtituta, & cultum ſtudioſè, diligenterque æmulantur.*

f *Reges plerunque creantur conſenſu, & adprobatione nobilium.*

g *Inſigne regium capiti regis nonniſi ab eo imponi debet, cuius eſt dare regnum, aut regi creato ſuam auctoritatem accommodare; aut certè ab eo, cui id muneris ab vniuerſa Repub. datum eſt.*

h *Is qui rex deſignatus eſt, non priùs appellatione regis honeſtatur, quàm ab eo, cui id iuris eſt, inſigne regium capiti eius impoſitum eſt. id ſimulatque præſtitũ eſt, circumfuſa multitudo regẽ veneratur, eumque proprio nomine conſalutat. quæ conſalutatio ad illud refertur, quod multitudo hodierno die vno ore conclamat: Viuat N. Rex noſter.*

i *Non eſt nouum, vt magnis viris, ac præcipuè regibus nomina indantur vrbium.*

k *Recens adeptus principatum, vt planè extinguat deſiderium ſuperioris principis, quo plerunque homines, etſi malus fuit, afficiuntur, aliquid ex tributis diminuat; nihilque eorum prætermittat, ex quibus nouum imperium mitius ſperari poſſit.*

l *Multa proſpera minimè delent dolorem hauſtum ex vna aliqua re, in qua grauiter offendimur: nempe, acriùs afficimur dolore, quàm lætitia, aut voluptate.*

legi-

legionũ ipſe, aut per filiũ in Armeniã ducere, vtrũque neglexerat. Cyrri demũ apud hyberna decumæ legionis conuenere,[a] firmato vultu Piſo aduerſus metũ, Germanicus ne minari crederetur: & erat, vt retuli, clementior. Sed amici[b] accendendis offenſionibus callidi, intendere vera, adgerere falſa, ipſumque & Plancinam, & filios variis modis criminari: poſtremò paucis familiarium adhibitis, ſermo cœptus à Cæſare,[c] qualem ira & diſſimulatio gignit. Reſponſum à Piſone[d] precibus contumacibus. diſceſſerantque apertis odiis: poſtque rarus in tribunali Cæſaris Piſo; & ſi quando adſideret, atrox, ac diſſentire manifeſtus. vox quoque eius audita eſt in conuiuio, cùm apud regem Nabatæorum coronæ aureæ magno pondere Cæſari, & Agrippinæ, leues Piſoni, & cæteris offerrētur,[e] principis[f] Romani, non Parthi regis filio eas epulas dari: abiecitque ſimul coronam, & multa in[g] luxum addidit. Quæ Germanico, quanquam acerba,[h] rolerabantur tamen. Inter quæ ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miſerat, amicitiam ac fœdus memoraturos, & cupere[i] renouari dextras:[k] daturum honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Syria haberetur, neu proceres gentium propinquis nuntiis ad diſcordias traheret. Ad ea Germanicus, de

OBSERVATIONES.

a *Qui quid animi ſuper aliqua re habeat intelligi non vult, vultu aduerſus omnes affectus firmato adeò eſſe debet, vt perrumpi nullo pacto poſſit.*

b *Hæc eſt natura aulicorum, vt, ſi quem oderunt, in hunc accendendis offenſionibus ſint valde callidi; intendant vera, nec his contenti, aggerant falſa, eumq; variis modis apud principem criminentur.*

c *Vix fieri poteſt, vt ſermo quamtumuis diſſimulatus, vel intimos penitus animi ſenſus non indicet.*

d *Non ſemper qui preces adhibet fidem facit animi manſueti, ac demiſſi. Siquidem & inter has deprehendi contumacia poteſt. preces certè Piſonis ab decoro, contumacia ab animo indomito proficiſcebatur. hinc obſeruandum eſt, non ſatis eſſe quomodocunque precari, ſed ita, ſcilicet, precandum eſſe, vt non tam verbis, quàm modeſtia preces commendentur.*

e *Nullum maius ornamentum eorum, quæ agenda ſuſcipimus, reperiri poteſt, quàm nuſquam aberrare à decoro. nempe, huc pertinet reprehenſio Piſonis, vt dicat, coronas vnis regibus, ac præter eos nemini, niſi ineptè, offerri.*

f *Supra admonui principis nomen indicare ſpeciem quandam libertatis eius reip. quæ hoc nomine conſtituta eſt. non itaque mirum eſt, ſi Piſo, ferox homo, vixque Tyberio concedens Germanicum dicit longè inferiorem eſſe filio regis Parthici; cùm Tiberius non rex, ſed princeps (quomodo Romani loquuntur) imperij, reique pub. Romanæ, vt ipſe exiſtimat, ſit.*

g *Ei rei iniquè infenſi ſumus, cui non aliam ob cauſam locum inter vitia aſſignamus, quàm quòd ex ea alijs meliùs eſt, quàm nobis.*

h *Non cuiuſuis, ſed vnius prudentis eſt, in præſentia, quæ in ſe dicuntur, aut fiunt, tolerare, quanquam acerba.*

i *Qui fœdus ſemel inter ſe initum cupiunt eſſe perpetuum, ſæpiùs amicitiam, dextraſque renouare debent.*

k *Ei, quiſquis ille eſt, ſine dubio magnum honorem habet magnus, ac potens rex ad quem propiùs quàm ſolet, accedit.*

ſocietate Romanorum, Parthorumque [1] [a] magnificè: de aduentu regis, & cultu ſui cum decore, ac modeſtia reſpondit. Vonones Pompeiopolim Ciliciæ maritimam vrbem amotus eſt. [b] Datum id non modò precibus Artabani, [c] ſed contumeliæ Piſonis, cui gratiſſimus erat, [d] ob plurima officia & dona, quibus Plancinam deuinxerat. M. Sillano, L. Norbano c o s s. Germanicus Ægyptum proficiſcitur [e] cognoſcendæ antiquitatis, [f] ſed cura prouinciæ prætendebatur. [g] leuauitque [h] apertis horreis pretia frugum, multaque in vulgus grata vſurpauit, [i] ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu, P. Scipionis [k] æmulatione, [2] quem eadem factitauiſſe apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tyberius cultu, habituque eius lenibus verbis perſtricto, [l] acerrimè increpuit quòd contra inſtituta Auguſti non [3] ſponte principis Alexandriam introiſſet. Nam [4] Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, ingredi ſenatoribus, aut equiti-

1. ſic lib. 4. hiſt. cęterū vt principe loquebatur ciuilia de ſe & rep. egregia.

2. nā vt ait Liu. lib. 29. ab vrbe cond. præter Pleminii facinus, Locrenſiūque cladem, ipſius etiam imperatoris (Scipionis) nō Romanus, ſed ne militaris quidē cultus iactabatur, cum pallio crepidiſque inambulare in gymnaſio: libellis etiam, palæſtræque operam dare, &c.

3. ſic lib. 4. hiſt. Sponte legatorum excitari bellum.

4. ſic l. 12. Ann. Nam diuus Auguſtus apud equeſtres, qui Ægypto præſiderent, lege agi decretaque eorum proinde haberi iuſſerat, ac ſi magiſtratus Romani cōſtituiſſent & lib. 3. hiſt Ægyptus, inquit, clauſtra annonæ, vectigalia opulentiſſimarum prouinciarum, &c.

OBSERVATIONES.

a *Obſeruent magiſtratus, legati principum, atque adeò ij omnes quibus aliena negotia cōmiſſa ſunt, vt in iis, quæ ad ſuum munus pertinent, magnificè, & ex illius dignitate cuius vices gerunt, quæ verò ſuam ipſorum perſonam ſpectant, de his cum decore, & modeſtia loquantur.*

b *Interdū ei malefacimus, quē quidē non odimus; ſed vt illi, cuius gratia is eſt ſubnixus, oculi doleāt.*

c *Non mediocris prudentiæ eſt, poſſe alienæ petitioni cum dignitate ſatisfacere; eademque opera aut inimicum vlciſci, aut alia ratione rebus ſuis conſulere.*

d *Hoc aſtu vtuntur ij, qui adſectant viam ad potentem aliquem, vt vxorem illius officijs, & donis ac interdum, vt infra ſuo loco videbimus, adulterio deuinciant, vt marito faciliori, in ijs, quæ moliuntur, vtantur.*

e *Homine ingenuo, & ad res præclaras nato, nihil dignius eſt, quā ſtudiū cognoſcendæ antiquitatis.*

f *Cùm aliæ ſint partes principis, aliæ priuati, non quicquid priuatum decet, id ſtatim principem decet: ſiquidem huius perſona ideo tantùm videtur eſſe nata, vt ſeruiat publicæ vtilitati. Ea re factum eſt, vt Germanicus prætenderit curam prouinciæ ad viſendam Aegyptum, non ſtudium antiquitatis cognoſcendæ: ne reip. hanc cupiditatem præuertiſſe diceretur.*

g *Quà iter facit princeps æquum eſt ſentiri leuamen, non onus.*

h *Princeps nihil neque laudabilius, neque gratius in vulgus vſurpare poteſt, quàm ſi apertis horreis leuet pretia frugum, & caritati annonæ obuiam eat. qui hac in parte populo ſatisfacit, illius haud dubiè beneuolentiam ſibi conciliat, cùm ei ex rep. vna ſit annonæ cura, vt eſt 4. hiſtor.*

i *Difficile dictu eſt, quàm grata ſint in vulgus ea, quæ princeps de faſtigio illo dignitatis aliquando detrahit; cuiuſmodi eſt, ſi ſine milite incedit; vtiturque vulgari amictu illius prouinciæ, in qua eſt; & quæ ſunt de eodem genere.*

k *Princeps maximum, & præclariſſimum quemque virum, non ſolùm in rebus arduis, ſed & in iis, quæ minimi momenti videri poſſunt, æmulari debet.*

l *Si in ditione principis aliqua eſt prouincia, aut vrbs tantæ dignitatis, aut momenti, vt, ſi vel leui præſidio teneatur, eam, quod imperij caput eſt, prouinciam, vrbemue fame vrgere, ſiue alia ratione maxima damna importare poſſit, omnino edicat princeps, ne quis vir illuſtris, & magnus eam prouinciam aut vrbem, niſi permiſſu ſuo, ingrediatur; ſibique eam ſeponat. certè Auguſtus non alios, quàm equites Romanos Aegypto præeſſe voluit. ſic Tacit. lib. 1. hiſt. Aegyptum, inquit, copiaſque quibus coerceretur, iam inde à diuo Auguſto equites Romani obtinent loco regum. Ita viſum expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, ſuperſtitione, ac laſciuia diſcordem & mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum domi retinere.*

bus

bus Romanis inluſtribus, ſepoſuit Æegyptum: [a] ne fame vrgeret Italiam quiſquis eam prouinciam, clauſtraque terræ ac maris, quamuis leui prę̨ſidio aduerſum ingentes exercitus inſediſſet. Sed Germanicus nondum comperto profectioné eam incuſari, Nilo ſubuehebatur, orſus oppido à Canopo. Condidere id Spartani ob ſepultum illic rectorem nauis Canopum, qua tempeſtate Menelaus Græciam repetens diuerſum ad mare, terramque Libyam delatus. Inde proximum amnis os dicatū Herculi, quem indigenæ ortum apud ſe, & antiquiſſimum perhibent, eoſque qui poſtea pari virtute fuerint, [1] [b] in cognomentum eius adſcitos. Mox viſit veterum Thebarum magna veſtigia. & manebant ſtructis molibus literæ Ægyptię priorem opulentiam complexæ: iuſſuſque è ſenioribus ſacerdotum patrium ſermonem interpretari, referebat habitaſſe quondam ſeptingenta millia ætate militari: atque eo cum exercitu regem Rhamſen Lybia, Æthiopia, Mediſque & Perſis, & Bactriano, ac Scythia potitum, quaſque terras Suri, Armenijque, & contigui Cappadoces colunt: inde Bithynum, hinc Lycum ad mare imperio tenuiſſe. [c] Legebantur & indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum, equorumque, & dona templis ebur, atque odores, quaſque copias frumenti & omnium vtenſilium quęque natio penderet, haud minus magnifica, quàm nunc vi Parthorum, aut potentia Romana iubentur. Cæterùm Germanicus aliis quoque [d] miraculis intendit animum, quorum præcipua fuere Memnonis ſaxea effigies, vbi radiis Solis icta eſt, vocalem ſonum reddens, diſiectaſque inter & vix peruias arenas, inſtar mōtium eductę pyramides certamine & opibus regum; lacuſque effoſſa humo ſuperfluentis Nili receptacula; atque alibi anguſtiæ, & profunda altitudo, nullis inquirentium ſpatiis penetrabiles. Exin ventum Elephantinen ac Syenen, clauſtra olim Romani imperij, quod nunc rubrum ad mare pateſcit. Dum ea æſtas Germanico plures per prouincias tranſigi-

1. Vide Xenophontis lib. de æquiuocis.

OBSERVATIONES.

a *Tanti eſt Aegyptus, vt, quiſquis eam prouinciam vel leui præſidio tenet, is clauſtra maris Tyrrheni ac terræ in ſua poteſtate habeat; eaque poſſit tutari aduerſus ingentes exercitus.*

b *Qui præclari alicuius viri eximiam virtutem æmulantur, in illius cognomentum, ſponte & conſenſu vulgi plerunque adſciſcuntur. ſic Scipiones, ac Cæſares vulgo appellamus eos, quorum hæc propria laus eſt, vt belli gloria, & rerum geſtarum magnitudine cæteris præſtent.*

c *Apud potentiſſimos reges, quique conterminis nationibus imperitabant, in more poſitum fuit, vt ſtructis molibus literas inſculpendas curarēt, quibus legi, cognoſcique poſſent indicta gentibus tributa, pondus argenti, & auri, numerus armorum, equorumque; quaſque copias frumenti, & omnium vtenſilium quæque natio penderet. hæc certè ſingillatim princeps debet ſcire, vt, cui oneri ſit par, cui impar, quid ſuſcipiendum, quid cauendum ſibi ſit, poſt hanc rerum ſuarum diligenter ſubductam rationem prudenter conſtituere poſſit.*

d *Miracula dicuntur ea, quæ cùm fiant præter communem naturæ ordinem, ſpectantes in ſui admirationem rapiunt.*

1. Hic multa de eſſe ⟨?⟩ firmare auſim.

tur, haud leue decus Druſus quæſiuit [a] inliciens Germanos ad diſcordias; [1] vtque fracto iam Maroboduo [b] vſque in exitium inſiſteretur. Erat inter Gothones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui, & tūc [c] dubiis rebus vltionem auſus. Is valida manu fines Marcomannorum ingreditur, [d] corruptiſque primoribus ad ſocietatem, inrumpit regiam, caſtellumque iuxta ſitum; veteres illic Sueuorum prædæ, & noſtris è prouinciis lixæ, ac negotiatores reperti, [e] quos ius commercij, dein cupido augendi pecuniam, poſtremùm obliuio patriæ ſuis quēque ab ſedibus hoſtilem in agrum tranſtulit. Maroboduo vndique deſerto, non aliud ſubſidium, quàm [f] miſericordia Cæſaris fuit. tranſgreſſus Danubium, quà Noricam prouinciam præfluit, ſcripſit Tyberio, [g] non vt profugus aut ſupplex, ſed ex memoria prioris fortunæ: nam multis nationibus clariſſimum quondam regem ad ſe vocātibus Romanam amicitiam prætuliſſe. [h] reſponſum à Cæſare, tutam ei honoratamque ſedem in Italia fore, ſi maneret: ſin rebus ſuis aliud conduceret, [i] abiturum fide qua veniſſet. cæterùm apud ſenatum diſſeruit, non Philippum Athenienſibus, non Pyrrhum, aut Antiochum populo Rom. perinde metuendos fuiſſe. Extat oratio qua magnitudinem viri, violentiam ſubiectarum ei gentium, & quàm propinquus Italiæ hoſtis, [k] ſuaque in deſtruendo eo conſilia extulit. Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, ne, ſi quando inſoleſcerent Sueui, [l] quaſi rediturus in regnum [2] oſtentabatur. ſed non

2. ſic in vita Agric. Agricola expulſum ſeditione domeſtica vnum ex regulis gentis exceperat, ac ſpecie amicitiæ in occaſionem retinebat.

OBSERVATIONES.

a *Hoſtium haud dubiè potietur is, qui eos poteſt illicere ad diſcordias.*

b *Fracto iam hoſte, vſque in illius exitium inſiſtendum eſt.*

c *Nullum vltioni tempus aptius eſt, quàm cùm eius, quem vlciſci volumus, res dubiæ ſunt. tunc certè, qualicunquè accedente manu ad eas copias, quibus vrgetur, infringi nullo negotio, poteſt.*

d *Qui magnum, & memorabile facinus aggreditur, imprimis debet dare operam vt primores, hoc eſt, eos quorum auctoritatem cæteri ſequuntur, ad ſocietatem corrumpat.*

e *Non ſolùm colonijs deducendis publicè mutantur ſedes; ſed priuatim etiam commerciis, & cupidine augendi pecuniam. quidam enim ſunt, qui vbi bene eſt, ibi patriam eſſe ducunt, ſedeſque figunt.*

f *Qui ſe ab omnibus deſertum videt, is quid agat aliud, niſi vt ad eius, qui ei opem ferre poteſt, miſericordiam confugiat?*

g *Raro accidit vt reges, etſi ab omnibus deſerti ſunt, ſupplices alicui adſint. ſiquidem memores prioris fortunæ, potius quam præſentis ſtatus, retinent ſpiritus illos regios.*

h *Magni principis eſt, clariſſimos viros, ac potiſſimùm reges, ac principes, triſtiſſimo ipſorum tempore, omni humanitatis, & beneuolentiæ genere complecti.*

i *Sciant reges, nihil eſſe preclarius, quàm fidem alicui datam, quiſquis ille eſt, intemeratam ſeruare.*

k *Licet interdum principi, cùm res, & occaſio poſtulat, res à ſe geſtas publicè extollere, potiſſimùm ſi non vanitate, ſed fide incorrupta ſubnixus eſt.*

l *Magnum regem, ac principem nihil magis decet, quàm comitas, atque adeò hoſpitalitas erga alios aut reges, aut principes, ſiqui fortè profugi ipſius fidei ſe credere haudquaquam ſunt veriti. cæterùm in ea tempora incidere poteſt, quibus haud eum ſui officij pœnitebit; cùm in vna regis, aut principis, licet profugi perſona tantum ſit poſitum, vt eius opera ad maximas res gerendas vtilis eſſe poſſit.*

exceſ-

exceſſit Italia per duodeuiginti annos, conſenuitque multùm imminuta claritate, [a] ob nimiam viuendi cupidinem. Idem Catualdæ caſus, neque aliud perfugium. pulſus haud multò poſt Hermundurorum opibus, & Vibilio duce, receptuſque, forum Iulium Narbonenſis Galliæ coloniam mittitur. Barbari vtrumque [1] comitati, [b] ne quietas prouincias immiſti turbarent, Danubium vltra inter flumina Marum & Cuſum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum. Simul nuntiato regem Artaxiam Armeniis à Germanico datum, [c] decreuere patres, vt Germanicus atque Druſus ouantes vrbem introirent. ſtructi & arcus circum latera templi Martis Vltoris cum effigie Cæſarum; lætiore Tyberio, quia [d] pacem ſapientia firmauerat, quàm ſi bellum per acies confeciſſet. Igitur Rheſcuporim quoque Thraciæ regem [e] aſtu adgreditur. omnem eam nationem Rhœmetalces tenuerat. quo defuncto Auguſtus partē Thracum Rheſcuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permiſit. In ea diuiſione arua, & vrbes, & vicina Græcis, Cotyi: [f] quod incultum, ferox, adnexum hoſtibus, Rheſcuporidi ceſſit: ipſorūq; regum ingenia, illi mite, & amœnum, huic atrox, auidum, & ſocietatis impatiens erat. ſed primò [g] ſubdola concordia egere, mox Rheſcuporis egredi fines, vertere in ſe Cotyi data, & reſiſtenti vim facere, cunctanter ſub Auguſto, quem autorem vtriuſque regni, ſi ſperneretur, [h] vindicem metuebat. enimuero audita [2] mutatione principis, [i] immittere latronum globos, [k] excindere caſtella, cauſas bello. [l] Nihil æque Tyberium anxium habebat, quàm ne compoſita turbarentur. [3] deligit [m] centurionem, qui nuntiaret regi-

1. in bello.

2 ſic ſupra, vel in nouis cauſis niſi quod mutatus princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello, &c

3 ſic l. 15 Ann. Caſparus Centurio in eam legationem delectus.

OBSERVATIONES.

a *Non deſunt qui ob nimiam viuendi cupidinem, claritatem magnitudine rerum geſtarum prius partam, imminuunt. id cùm in omnibus, tum verò in regibus fœdum eſt, cùm prius vitam amittere debeant, quàm ſeneſcere otio, ac proinde decori, & ornamentis iam partis caliginem obducere.*

b *A quibus turbidis & ſeditioſis metuitur, ne quietæ prouinciæ turbentur, hi in iis locis collocandi, atque eò amouendi ſunt, vbi nihil etiam turbarum dare poſſint.*

c *Honore is dignus eſt, qui etſi non per acies bellum confecit, tamen ne bellum eſſet, ſua ſapientia præſtitit.*

d *Non minor eſt laus, pacem ſapientia firmare, quàm bellum per acies conficere.*

e *Quò vi non poſſumus, eò aſtu contendendum eſt.*

f *Prudentia principis in eo potiſsimùm perſpicitur, ſi ſingulis pro cuiuſque ingenio ſatisfacit.*

g *Subdola concordia maximarum diſcordiarum ſemina tantùm alit.*

h *Cuius rei autor ſum, eam ſine dubio, quoad eius fieri poterit, nunquam infringi patiar.*

i *Qui vltro in meas prouincias immittit armatorum globos ſpecie latronum, exſcindit caſtella, aliaque vſurpat hoſtilia, ſatis oſtendit ſe cauſas belli quærere.*

k *Non prius bellum oſtendi, quàm geri debet.*

l *Nihil æquè nouum principem anxium habet, quàm ne ea, quæ ab ſe, maximis laboribus, ac pari felicitate ſunt compoſita, turbentur; ac ne qui noui tumultus oriantur.*

m *Aliud eſt denunciatio, aliud legatio; hæc viris ampliſsimis; illa cuiuis miniſtro, cuius modò fides principi ſit perſpecta, committitur.*

bus, [a] ne armis diſceptarent. ſtatimque à Cotye dimiſſa ſunt quæ paraverat, auxilia. Rheſcuporis [b] ficta modeſtia poſtulat [c] eundem in locum coiretur; poſſe de controuerſiis colloquio tranſigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus: cùm alter [d] facilitare, alter fraude cuncta inter ſe concederent, acciperentque. Rheſcuporis ſanciendo (vt dictitabat) fœderi [e] conuiuium adiicit. tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam, incautum Cotyn, & poſtquam dolum intellexerat, ſacra regni, eiuſdem familiæ deos, & [1] hoſpitalis menſas obteſtantem, [f] catenis onerat. Thraciaque omni potitus ſcripſit ad Tyberium, ſtructas ſibi inſidias, [g] præuentum inſidiatorem: ſimul bellum aduerſus Baſtarnas, Scythaſque [h] prætendens, nouis peditum, & equitum copiis ſeſe firmabat. [i] Molliter reſcriptum, [k] ſi fraus abeſſet, poſſe eum innocentiæ fidere. cæterùm neque ſe, neque ſenatum niſi [l] cognita cauſa, [m] ius & iniuriam diſcreturos. proinde tradito Cotye veniret;

1. ſic li. 15. Ann. Sed abnuit Piſo inuidiã prætendens, ſi tacra menſæ, diique hoſpitales cæde qualiſcũque principis cruentarentur. certè ſacra res eſt menſa hoſpitalis, vt ait Sen. de beneſic. lib. 4. cap. 38.

OBSERVATIONES.

a *Ad principis maieſtatem, & imperij ſecuritatem maximè pertinet, ſumma ope niti, vt inter duos, pluresue contendentes, quorũ ſinguli ipſius imperio aut parent, aut certè ad ipſum cuncta venerantiũ officia deferunt, pax firmetur potius, quàm ipſius copijs alteruter iuuetur. Certè princeps nihil neque ineptius, nec reip. magis exitioſum committere poteſt, quàm cùm eiuſmodi æmulationes, contentiones, rixæ inter eos, qui ſuæ ditionis ſunt, oriuntur, odia intenduntur, res ad arma ſpectat, ipſe ſuis ſtudiis, mox autoritate, poſtremò opibus, & copijs alterutrius inſaniam iuuat. nimirum, hac ratione è principe ſenſim fit priuatus qui aduerſus eos arma capit, quos ſola autoritate coercere & poteſt, & debet. cæterùm, ſatis conſtat, quantum ſpirituum, ac ferociæ homines tractandis armis ſumunt, tantumdem de principis dignitate & autoritate detrahi. Itaque ſciat princeps hanc decertationem nonniſi ſibi, & ſui faſtigij hominibus conuenire; hoc eſt, illis tantùm, qui nullius potentioris iuſſa ſuſpiciunt, ſed ſui iuris per omnia ſunt. cæteros principis maieſtas, magiſtratuum autoritas, metus legum in officio continere debet.*

b *Nulla re æquè falluntur homines, ac fictis alicuius virtutibus, hoc eſt, ſpecie, & ſimulachro virtutis.*

c *Tutiſſima ratio adipiſcendi ea, quæ volumus, hæc eſt, vt in poteſtate habeamus eum, per quem ſtetit, quominus illorum potiamur.*

d *Non eſt nouum, vt facilitas, & animus apertus à fraude vincatur.*

e *Apud pleraſque gentes fœderibus ſanciendis conuiuia adiiciuntur.*

f *Diligenter obſeruent ij, qui cum principibus maximas inimicitias geſſerunt, vt, ſiue ipſi principes, aut infra principale faſtigium ſunt, ne vnquam ſe in caſum dent, ſuamque perſonam potentiorum fidei committant, ijs in locis, in quibus ab ipſis facilè circumueniri, & opprimi poſſunt.*

g *Nihil eſt neque præclarius, neque tutius, quàm eum, à quo ſtructæ ſunt inſidiæ, præuenire.*

h *Qui magni momenti negotia adminiſtrat, ſi nunquam quo quicque conſilio agat, vulgabit, hoc aſſequetur, vt, abſque vlla leuitatis nota priorem ſententiam mutare, ſi velit, poſſit: ac præterea vix impediri queat, quominus deſtinata perficiat. Siquidem quò ſpectet, præter vnum ſe, ſcit nemo.*

i *Nunquam dicta atrocia præuerti debent factis; ne illa ſint nobis impedimento, quominus ad hæc perueniamus.*

k *A quo fraus abeſt, huic in innocentia æquum eſt tantum eſſe præſidij quantum ſatis eſt.*

l *Neque princeps, neque ſenatus, neque quiſquam iudex, niſi cognita cauſa, ius & iuſtitiam diſcernere debet.*

m *Iudicare eſt, ius, & iniuriam diſcernere.*

tranſ-

[a] transferretque inuidiam criminis. Eas literas Latinius Pandus proprætor Mœſiæ cum militibus, quîs Cotys traderetur, in Thraciam miſit. Rheſcuporis inter metum & iram cunctatus, [b] maluit patrati, quàm incœpti facinoris reus eſſe: occidi Cotyn iubet, [c] mortemque ſponte ſumptam ementitur. [d] Nec [a] tamen Cæſar placitas ſemel artes mutauit; ſed defuncto Pando, quem ſibi infenſum Rheſcuporis arguebat, Pomponium Flaccum veterem ſtipendiis, & arcta cum rege amicitia, [e] eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maximè Mœſiæ præfecit. Flaccus in Thraciam tranſgreſſus, per ingentia promiſſa, quamuis [f] ambiguum & ſcelera ſua reputantem perpulit, vt præſidia Romana intraret. Circundata hinc regi [g] ſpecie honoris valida manus, tribunique, & centuriones, monendo, ſuadendo, & quantò longiùs abſcedebat, apertiore cuſtodia, poſtremò gnarum neceſſitatis in vrbem traxere. Accuſatus in ſenatu ab [h] vxore Cotyis damnatur, vt [i] procul regno teneretur. Thracia in Rhemetalcen filium, quem paternis conſiliis [k] aduerſatum conſtabat, inque liberos Cotyis diuiditur; iiſque nondum adultis Trebellie-

a. ſic lib. 6. de Tiberio loquẽs deſtinata retinens, conſilijs, & aſtu res externas moliri, arma procul habere.

OBSERVATIONES.

a *Qui tanquam ſi ſit alicuius atrocis criminis reus omnium ſermonibus petitus, ab eo, à quo falsò accuſabatur, id, quicquid eſt, flagitij ortum, profectumq; eſſe probat, hic ab ſe in illum criminis inuidiam transferre dicitur.*

b *Hæc eſt natura flagitioſorum hominum, vt malint patrati, quàm incœpti facinoris eſſe rei; hoc eſt, quando in ius ob incœptum aliquod flagitium trahi debent, non modò non eos ſceleris pœniteat, ſed ſuis veluti numeris indignum facinus abſoluant, vt, non parum meriti, ſed fœdiſſimo quoque ſupplicio digni cenſeantur.*

c *Quem principes clam in vinculis occidi iubent, huius mortem ſponte ſumptam ementiri ſolent. ita lib. 6. de Agrippina loquens; & poſtquam nihil de ſæuitia remittebatur, voluntate extinctam: niſi ſi negatis alimentis, adſimulatus eſt finis, qui videretur ſponte ſumptus.*

d *Plura arte, quàm vi patrari ſatis conſtat. hanc ob cauſam, etſi quid accidit, in quo princeps meritò commoueri, atque adeò, omni abiecta ſimulatione, & cunctatione, vim ab ipſo adhiberi oportere rei atrocitas, & ira ſuadent; tutiori tamen via ad id, quod vult, perueniet, ſi non præceps ad ea, ad quæ indignatione impellitur, ruet; ſed ſe ſuſtinebit, arteſque ante priùs fœliciter expertas nunquam mutabit.*

e *Ad fallendum maximè accommodati ſunt ij, quorum de fide, & beneuolentia ij qui fraude petuntur, dubitare non poſſunt.*

f *Animus ſibi malè conſcius ſemper ſe fallacijs peti putat; quippe qui ſecum ſcelera ſua reputat.*

g *Hoc eſt illud ludibrium, quo plerunque conflictantur magni viri, atque adeò principes, ac reges, ſi quando in cuſtodiam tradendi ſunt, vt valida armatorum manu, ſpecie honoris, circundentur; dehinc gnari neceſſitatis huc illuc, arbitratu potentioris, trahantur. cæterùm non lictorum modò opera, aut milite gregario vtuntur principes ad homines in vincula conijciendos; ſed & maximis, fortiſſimiſque viris, ſi ij, quos in poteſtate habere ſtudent, magni ſunt, ac potentes.*

h *Vxor admittitur ad accuſandos & inſectandos interfectores mariti.*

i *Quo grauiſſimo ſupplicio reges affici poſſunt, ob ipſa etiam atrociſſima ſcelera, eſt, vt procul regno, quo multantur, teneantur.*

k *Actiones ex delicto, vt aſſerunt Iuriſconſulti, non dantur in hæredes. ideo pœna patri debita non tranſit ad filios, ſi ſcelere paterno non modò non inquinatos, verùm etiam aduerſatos eſſe conſtat.*

nus Rufus prætura functus [a] datur, qui regnum interim tractaret, [b] exẽplo quo maiores M. Lepidum Ptolemei liberis tutorem in Ægyptum miſerant. Rheſcuporis Alexandriam deuectus, atque illic fugam tentans, [c] an ficto crimine interficitur. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoraui, corruptis cuſtodibus, effugere ad Armenios, inde in Albanos Heniochoſque & conſanguineum ſibi regem Scytharum conatus eſt, ſpecie venandi. Omiſſis maritimis locis, auia ſaltuum petit; mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolæ ruperant, audita regis fuga, neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis à Vibio Frontone præfecto equitum vincitur: mox Remmius euocatus priori cuſtodiæ regis adpoſitus, quaſi per iram gladio eũ tranſigit. [d] Vnde maior fides, conſcientia ſceleris & metu indicij mortem Vononi inlatam. At Germanicus Ægypto remeans, cuncta quæ apud legiones, aut vrbes iuſſerat, abolita, [e] vel in contrarium verſa cognoſcit. [f] Hinc graues in Piſonem contumeliæ, nec minùs acerba quæ ab illo in Cæſarem tentabantur. Dein Piſo abire Suria ſtatuit. mox aduerſa Germanici valetudine detentus, vbi recreatum accepit, [g] votaque pro incolumitate ſoluebantur, admotas hoſtias, ſacrificalem apparatum, feſtam Antiochẽſium plebem, [h] per lictores [i] proturbat. Tum Seleuciam degreditur opperiens ægritudinem, quæ rurſum Germanico acciderat. ſæuam vim morbi augebat [k] perſuaſio veneni à Piſone accepti. & repe-

OBSERVATIONES.

a *Regi nondum adulto dari debet tutor vir ampliſſimus, qui regnum, donec is adoleuerit, tractet.*

b *Quæ fiunt exemplo, ea legitimè fieri exiſtimãtur. ceterùm diutius durant exempla, quàm mores, vt ait Tacit. 4. hiſtor.*

c *Cùm princeps (aut ob ſcelera, aut quia in rem ſuã ita conducit) magni aliquem nominis, cuius in perſona grande momentum eſt, quem in cuſtodia habet, tollere ſtudet, prudenter faciet, ſi non ob crimen, cuius is inſimulatur, ſed propter fugam à captiuo tentatam illum fortè à militibus cuſtodiæ adpoſitis, aut aliquo alio caſu, quippe morbo extinctum eſſe vulgabit.*

d *Qui metuit, ne per conſcium ſceleris palam fiant eius incœpta, hunc, quæſita aliqua probabili ſpecie, euertit.*

e *Paria ſunt, iuſſa abolere, & ea in contrarium vertere; hoc eſt, verba legis retinere quidem, ſed ſententiam eius peruertere.*

f *Grauiſſimam offenſionis, & indignationis cauſam habet princeps, atque ampliſſimus quiſque homo aduerſus eum, à quo ſua iuſſa atque inſtituta abolita, vel in contrarium verſa eſſe cognoſcit.*

g *Nunquam committendum eſt, quò minùs vota publicè, vt aliquid conſequeremur, ſuſcepta, id ſimulatque adepti ſumus, ſoluantur. quippe nulla re tam offenditur Deus, quàm ingrati animi vitio.*

h *O nequam homines, qui magiſtratu, & inſignijs magiſtratus abutuntur ad priuata ſtudia, atque ad malas libidines.*

i *Qui aliquem odit, huic haud dubiè ſtomachum faciunt quæcunque in illius honorem fieri videt.*

k *Sæuam per ſe vim morbi haud dubiè auget perſuaſio ægroti.*

rieba-

riebantur ſolo,ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina,& deuotiones,& nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum, ſemiuſti cineres,ac tabe obliti,aliaque [a] maleficia, quîs creditur animas numinibus infernis ſacrari;ſimul miſſi à Piſone incuſabantur, vt valetudinis aduerſa [b] rimantes. Ea Germanico haud minùs ira, quàm per metum accepta, [c] ſi limen obſideretur,ſi effundendus ſpiritus ſub oculis inimicorum foret, [d] quid deinde miſerrimæ coniugi,quid infantibus liberis euenturum? [e] lenta videri veneficia:feſtinare & vrgere vt prouinciam, vt legiones ſolus habeat·ſed non vſque eò defectum Germanicum, [f] neque pręmia cædis apud interfectorem manſura.componit epiſtolas quîs [g] amicitiam ei renuntiabat. Addunt plerique iuſſum prouincia decedere.nec Piſo moratus vltra,nauis ſoluit,moderabaturque curſui, qui propiùs regrederetur, ſi mors Germanici Suriam aperuiſſet. Cæſar pauliſper ad ſpem erectus,dein feſſo corpore,vbi finis aderat,adſiſtentes amicos in hunc modum adloquitur.Si [1] fato concederem,iuſtus mihi dolor etiam 1.non fraude inimicorum. aduerſus deos eſſet, [h] quòd me parentibus, liberis, patriæ intra iuuentam [2] præmaturo exitu raperent.nunc ſcelere Piſonis & Plancinæ interceptus [i] vltimas preces pectoribus veſtris relinquo;referatis patri ac fratri, [k] quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus inſidiis circumuentus mi- 2.quam ſupra vocauit mortē fato properam

OBSERVATIONES.

a *Maleficia ea propriè dicuntur incantamenta,quæ traduntur falſis,ac ſuperſtitioſis diſciplinis;verſanturque in eruendis humanorum corporum reliquiis,carminibus,& deuotionibus,ſculptura nominis illius,qui huiuſmodi artibus petitur,ſemiuſtis cineribus, ac tabe oblitis. his porrò maleficijs vulgus ſuperſtitioſorum credit,animas eorum qui viuunt infernis numinibus ſacrari,hoc eſt,morti deſtinari.*

b *Cùm de principis,aut magni alicuius viri morbo agitur,is ſuſpitione non caret,qui valetudinis aduerſa rimatur.*

c *Vel ipſam mortem,quamuìs fraude inimici nobis obtigerit,fortè æquo animo ferre poſſumus; ſed ſub eius oculis effundere ſpiritum,hoc demum illud eſt,quod quia grauiſſimum eſt, nulla æquitas animi ferre poteſt.*

d *Non mirum eſt,viduas & pupillos proteri,cùm maximi viri,ac ferociſſimarum gentium victores ijs etiam caſibus conflictentur, qui maximi ſunt,& grauiſſimi.*

e *Qui ſcelus admittit,huic nihil ſatis feſtinari poteſt.quippe ea etiam, quibus vtitur ad perpetrandū facinus,videntur eſſe lenta.*

f *Quid iniquius,minuſque ferendum dici poteſt,quàm præmia fraudulentiſſimæ cædis apud interfectorem manere?*

g *Qui atrociſſimo ſcelere amicitiæ iura prior violauit, hic non modò in amicorum numero poſtea non habendus eſt, quinimo ad quem ea res pertinet, ei amicitiam per epiſtolam renunciare debet.*

h *De natura meritò conqueri videntur poſſe, qui parentibus, liberis, patriæ,intra iuuentam, præmaturo exitu,rapiuntur.*

i *Principum, & præclariſſimorum hominum quibus iam iam morituris adſiſtitur, vltimas preces amicorum pectoribus hærere æquiſſimum eſt.*

k *Illi periniquo fato nati videntur, qui dum viuunt, multis acerbitatibus dilacerantur, inſidiis inimicorum circumueniuntur; ac denique miſerrimam vitam peſſima morte finiunt.*

ſerrimam vitam peſſima morte finierim. Si quos [a] ſpes meæ, ſi quos propinquus ſanguis, etiam quos [b] inuidia erga viuentem mouebat, inlacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum ſuperſtitem, [c] muliebri fraude cecidiſſe. Erit vobis locus [d] querendi apud ſenatum, inuocandi leges. [e] Non hoc præcipuum amicorum munus eſt, proſequi defunctum ignauo queſtu, ſed quę voluerit, meminiſſe, quæ mandauerit, exequi. [f] flebunt Germanicum etiam ignoti. vindicabitis vos, [g] ſi me potiùs, quàm fortunam meam fouebatis. [h] Oſtendite populo Rom. diui Auguſti neptem, eandemque [1] coniugem meã: numerate ſex [2] liberos. [i] Miſericordia cũ accuſantibus erit: fingentibusq; [k] ſceleſta mandata, aut [l] nõ credent homines, aut non ignoſcent. Iurauere amici, [m] dextram morientis contingentes, ſpiritum ante, quàm vltionem amiſſuros. Tum ad vxorem verſus, per [n] memoriam ſui, per communes liberos orauit, [o] exueret ferociam, ſæuienti fortunæ ſummiteret animum, neu regreſſa in vrbem

1. quæ mox futura eſt vidua.
2. parente orbatos, & pupillos

OBSERVATIONES.

a *Maximis, ac principibus viris hæc plerunque perniciem adferunt; ſpes aliorum; id eſt, ſucceſſio, illorum omniũ, qui ipſis proximi deſtinantur, & qui eorũ bonis imminent; ac proinde propinquus ſanguis; nempe illi, qui ipſis genere ſunt proximi, quique ferre non poſſunt, à quoquam ſe anteiri: poſtremò inuidia, qua macerantur ij, qui, quòd aliis bene eſt, dolent.*

b *Quæ eſt inuidia erga florentem, ea eſt miſericordia erga miſerabilem.*

c *Viro forti ac præclaro, qui nullis bellis, nullis aduerſis caſibus frangi potuit, hoc videtur eſſe vltimum, & atrociſſimum genus calamitatis, muliebri tandem fraude cadere.*

d *Queri apud ſenatum, & inuocare leges, eorum eſt, quibus inſignitè iniuria facta eſt.*

e *Non hoc præcipuè ab amicis expectatur, vt defunctum ignauo queſtu, infirmo deſiderio, mulierum, puerorum, aut præficarum more proſequantur: ſed vt, quod ille imprimis vt fieret, mandauit, eius meminerint, & id penitus animo figant, & exequantur.*

f *Eximia virtus in principe tanti certè eſt, vt eam ignotæ, & longinquæ nationes ſuſpiciant, admirentur, ament.*

g *Hoc intereſt, inter adulatorem, & amicum, quòd ille non perſonam, ſed fortunam, ſpectat: hic nõ fortunam ſectatur, ſed vnam perſonam fouet.*

h *Vidua & liberi pupilli relicti à patre homine præclariſſimo, quem non hoſtis, ſed fraus extinxit, eccuius animum non flectant ad miſericordiam?*

i *Perrarò accuſator ad miſericordiam flectit animos iudicum; quippe rei calamitate potiùs commoueri ſolent. Accidit tamen interdum, vt propter criminis atrocitatem accuſatio vſque eò ſit fauorabilis, & pia, vt legum interpretatatio non ad abſoluendum, ſed ad ſeueriùs puniendum reum conferri debeat. hoc eſt illud, quod Tacitus ait; miſericordia cum accuſantibus erit; cùm aliàs inuidia laborent accuſatores. quod genus hominum publico exitio repertum eſſe, alibi Tacit. ait.*

k *Nonniſi ſceleſtum mandatum dici poteſt illud, quo quis à patre iubetur filium necare.*

l *Sceleſto homini ſceleſta mandata fingenti neque credendum, neque, ſi fortè mandata vera ſunt, ignoſcendum eſt. Sceleſta autem mandata intelligi vult Germanicus, Tiberij patris, quibus ipſius cædes Piſoni imperaretur.*

m *Dextram morientis contingere, eſt ſpecies quædam affirmationis, ſeu iuriſiurandi, quo ſpondemus nos ſpiritum potiùs amiſſuros, quàm non id præſtaturos quod morienti amico recipimus.*

n *Maritus moriens per nihil aliud ſanctius vxorem obteſtari poteſt, quàm per communes liberos, & memoriam ſui.*

o *Stultum eſt, tempore alieno eſſe ferocem; ſed vnius ſapientis eſt, exuere ferociam, ſæuienti fortunæ ſummittere animum; neque æmulatione potentiæ validiores irritare.*

æmula-

æmulatione potentiæ, validiores irritaret. Hæc palàm, & alia ſecretò, per quæ oſtendere credebatur metum ex Tyberio. Neque multò pòſt extinguitur [a] ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentium populorum. Indoluére exteræ nationes regeſque: [b] tanta illi comitas in ſocios, [c] manſuetudo in hoſtes: viſuque & auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem & grauitatem ſummæ fortunæ retineret, [d] inuidiam & adrogantiam effugerat. Funus ſine imaginibus & pompa, [e] per laudes, & memoriam virtutum eius celebre fuit. Et erãt qui formam, ætatem, genus mortis ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fatis [f] adæquarent. Nam vtrumque corpore decoro, genere inſigni, haud multùm triginta annos egreſſum, ſuorum [g] inſidiis externas inter gentes occidiſſe: ſed hunc [h] mitem erga amicos, [i] modicum voluptatum, vno matrimonio, [k] certis liberis egiſſe: neque minùs præliatorem, etiam ſi [l] temeritas abfuerit, præpedituſque ſit perculſas tot victoriis Germanias ſeruitio premere. quòd ſi ſolus arbiter rerum, ſi iure & [m] nomine regio fuiſſet, tantò promptiùs adſecuturum gloriam militiæ,

OBSERVATIONES.

a *Viri præclariſsimi nunquam extinguntur ſine ingenti luctu eorum omnium, quibus ipſorum virtus cognita eſt, & perſpecta.*

b *Hæ ſunt virtutes, & laudes propriæ maximi, & præclariſsimi principis, vt comis ſit in ſocios, manſuetus in hoſtes, viſu & auditu iuxta venerabilis, & qui cùm magnitudinem, & grauitatem ſummæ fortunæ retineat, nihilominus tamen inuidiam, & arrogantiam effugiat.*

c *Comitas eſt propriè in ſocios; manſuetudo in hoſtes.*

d *In ſumma fortuna conſtitutum vitare inuidiam, eſt fortunæ; adrogantiam virtutis.*

e *Quæ cuique tribuitur laus non conſiſtit in cæremoniis, & externo cultu, pompa, & imaginibus, ſed commemoratione, & commendatione veræ virtutis. Itaque quod ad hanc rem attinet, dici poteſt, multò honeſtiùs duci funus per veras laudes & memoriam virtutis, quàm imaginibus, & põpa.*

f *Similes maximorum hominum caſus, exitus, animi, & corporis dotes atque haud diſsimilia fortuita conferri rectè poſſunt.*

g *Hoc eſt argumentum viri maximi, ſuorum inſidiis occidiſſe.*

h *Principis viri hæ ſunt maximæ laudes, vt ſit corpore decoro, genere inſigni, in iuuenta iam maximas res geſſerit; qui tantus ſit vt virtute nunquam vinci; ſed ſolis inſidiis extingui poſsit; non in patria deſei, ſed externas inter gentes vbi maximas res, aut ingentia bella adminiſtrabat, fortiter occubuerit: quem fama & ſermo hominum verè celebret mitem fuiſſe erga amicos, modicum voluptatum, contentum vno matrimonio, ex quo non vulgo quæſitos, & ſpurios, ſed certos liberos ſuſceperit.*

i *Quò magis abundantia voluptatum principes affluunt, hoc maiori laude digni ſunt, ſi eas modicè, ac temperanter habent.*

k *Certi liberi ij dicuntur qui non ex ea muliere, quæ quæſtum corpore facit, ſed ex legitima vxore nati ſunt.*

l *Temeritas bello meliorem facit neminem. is enim bonus dux belli eſt, qui ſapienter non temerè bellum gerit.*

m *Hoc reges, & principes cæteris magnis viris præſtant, quòd cùm iure, & nomine regio ſoli ſint arbitri rerum, tantò promptiùs aſſequuntur gloriam militiæ, quàm ij, qui alienis auſpiciis res gerunt. hi enim aut inuidia, aut inſcitia, aut metu illorum, quibus obſequuntur, curſum præclariſsimorum facinorum ſiſtere perſæpe coguntur.*

[a] quantum clementia,temperãtia,cæteris bonis artibus præſtitiſſet. Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochenſium, qui locus ſepulturæ deſtinabatur.Prætuleritne veneficij ſigna, parum conſtitit. Nã [b] vt quis miſericordia in Germanicum, & [c] præſumpta ſuſpicione, aut fauore in Piſonem pronior,diuerſi interpretabantur. [d] Conſultatum inde inter legatos,quique alij ſenatorum aderant, quisnam Suriæ præficeretur.& cæteris modicè niſis,inter Vibium Marſum, & Gn.Sentium diu quæſitum.dein Marſus [e] ſeniori, & acriùs tendenti Sentio conceſſit. Iſque infamem veneficiis ea in prouincia,& Plancinæ percharam nomine [f] Martinam in vrbem miſit,poſtulantibus Vitellio, ac Veranio, cæteriſque qui crimina & accuſationem, tanquam aduerſus receptos iam reos, inſtruebant. At Agrippina quanquam defeſſa luctu, & corpore ægro, [g] omnium tamen quæ vltionem morarentur intolerans,aſcendit claſſem cum cineribus Germanici,& liberis, [h] miſerantibus cunctis,quòd fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonia inter venerantis gratantiſque aſpici ſolita, tunc feralis reliquias ſinu ferret, [i] incerta vltionis,anxia ſui,& [k] infelici fœcunditate fortunæ toties obnoxia. Piſonem interim apud Coum inſulam nuntius adſequitur, exceſſiſſe Germanicum. Quo [l] intemperanter accepto, [m] cædit victimas,adit templa,neque ipſe gaudium moderans,& magis inſoleſcente Plancina, quæ luctũ

OBSERVATIONES.

a *Difficile dictu eſt,quantum decoris addit gloriæ militari clementia,temperantia, & cæteræ præclaræ artes,quæ eſſe in viro principe debent.*

b *Quæ cuiuſmodi ſunt, parum conſtat, de iis pro ſuo quiſque ingenio,nempe, miſericordia in hunc, fauore erga illum, metu alicuius,odio in alium loquitur,*

c *Præſumpta alicuius rei ſuſpicio magnum veritati ſolet afferre præiudicium.*

d *Dum princeps,qui longè abeſt,de obitu præfecti prouinciæ certior fit,ab ſenatoribus,viriſque ampliſſimis, qui fortè ibi ſunt, eligi debet aliquis, qui prouinciam adminiſtret, donec princeps cuinam eam committat,reſcripſerit.*

e *Cæteris paribus,ſeniores iunioribus anteferri æquum eſt.*

f *Non eſt nouum fœminæ dare operam veneficiis.*

g *Fœminæ natura ſunt auidæ vltionis,idque adeò vt,quicquid vltionem morari videtur, id nulla ratione ferre poßint.*

h *Maximè miſerationem mouet florentißimi ſtatus comparatio cum aduerſa fortuna,ſtatuque luctuoſo, & calamitoſo.*

i *Qui eum, à quo inſigni iniuria affectus eſt, vlciſcitur,ea vltione videtur aut dolorem ſolari, aut certè eius acerbitatem minuere; ſed eſſe incertum vltionis,hoc demum illud eſt,quo acerbiſsimè conflictatur is,ad quem ea res pertinet.*

k *Infœlix fœcunditas dicitur eſſe,cùm infantes liberi patre homine præclariſsimo orbantur,ac relinquuntur odiis potentiſsimorum inimicorum,& grauiſsimis quibuſque fortunæ caſibus obiiciuntur.*

l *Peruerſi admodum ingenii non minima ſunt ſigna, intemperanti gaudio, propter alicuius obitum efferri.*

m *O dijs inuiſa ſacra,quæ ob ſcelus egregiè patratum ab impijs fiunt, quaſi Deum vocent autorem ac teſtem nequitiæ.*

amiſſæ

amiſſæ ſororis, tum primùm [a] læto cultu mutauit. Adfluebant centuriones, monebantque, prompta illi legionum ſtudia, repeteret prouinciam non iure ablatam & vacuam. Igitur quid agendum conſultanti M. Piſo filius properandum in vrbem cenſebat: [b] nihil adhuc inexpiabile admiſſum, neque [c] ſuſpiciones imbecillas, aut inania famæ pertimeſcenda: diſcordiam erga Germanicum [d] odio fortaſſe dignā, non pœna: & [e] adēptione prouinciæ ſatisfactum inimicis. Quòd ſi regrederetur, obſiſtente Sentio, [f] ciuile [g] bellum incipi; nec duraturos in partibus centuriones militeſque, apud quos [h] recens Imperatoris ſui memoria, & penitus infixus in Cæſares amor præualeret. Contra Domitius Celer ex intima eius amicitia diſſeruit, [i] vtendum euentu. Piſonem non Sentium Suriæ præpoſitū. Huic faſces & ius prętoris, huic legiones datas: Si quid hoſtile ingruat, quem iuſtiùs arma oppoſiturum, [k] qui legati autoritatem, & [l] propria mandata acceperit? [m] Relinquendum etiam rumoribus tempus, quo ſeneſcant. [n] Plerunque innocentes recenti inuidię impares. At ſi teneat

OBSERVATIONES.

a *Impotentiſſimi animi magnum argumentum eſt, non modò alienis malis lætari, ſed id etiam externo cultu palam facere.*

b *Qui nihil admiſit inexpiabile, hoc eſt, de quo non ſe cuiuis purgare poſſit, hic cur fugitet iudicis conſpectum cauſa nulla eſt.*

c *Si modò falſa ſunt, quorum inſimulamur, neque imbecillæ ſuſpitiones, neque inania famæ ſunt pertimeſcenda. tantum debet vnicuique in innocentia eſſe præſidij.*

d *Non ſtatim quæ odio, eadem pœna ſunt digna.*

e *Interdum in rem noſtram eſt, vt aliquid nobis adimatur, ſi inimicos, qui in ſingulis nobis malefaciendi occaſiones intenti ſunt, habemus; vt ipſis hac ademptione ſatisfiat: ſiquidem hoc pacto maius aliquod periculum vitatur.*

f *Ciuilis belli totum crimen & inuidia penes eius autorem eſt,*

g *Ciuile bellum non ſolùm dicitur illud, quod inter ciues in ipſa ciuitate geritur, verùm & illud, quod vtrinque ab ipſis ciuibus, quocunque tandem in loca ſint, ſuſcipitur. ſic ſupra lib. 1. at ſi auxilia & ſocij aduerſum abſcedentis legiones armarentur, ciuile bellum ſuſcipi.*

h *Permultum in centurionibus, & militibus poteſt recens imperatoris ſui memoria, & in eum penitus infixus amor.*

i *In ſummo noſtro periculo, id agere debemus, quì vti poſſimus euentu, id eſt, ea, quæ iam nobis acciderunt ſingula ad noſtram vtilitatem conferre, atque adeò in iis, qualiacunque ſunt, nobis inuenire præſidium.*

k *Is laceſſentibus iuſtè arma opponit, qui à principe ipſo præpoſitus eſt prouinciæ, & exercitui, & propria ab illo mandata accepit, hoc eſt, cui à principe imperium, & iurisdictio data eſt.*

l *Qui propria mandata à principe accepit, is in negotio ſibi commiſſo nullius, quiſquis ille eſt, arbitrium moratur, ſed ſuis tantùm conſilijs, ſi vult, nititur, propriaque autoritate prouinciam ſibi mandatam adminiſtrat.*

m *Cùm in rebus mortalium fama plurimùm momenti habeat, ſapientis eſt, relinquere tempus rumoribus, quo ſeneſcant, atque inualidi ſint.*

n *Recens inuidia ſæpiſſimè plus poteſt, quàm innocentia. ideo non ſatis laudari prudentia illius poteſt, qui tempori cedit, & rumoribus, donec & ſeneſcant, & vaneſcant.*

exercitum, augeat vires, [a] multa quæ [b] prouideri non poſſint, fortuitò in melius caſura. An feſtinamus cum Germanici cineribus adpellere, vt te inauditum & indefenſum [c] planctus Aggripinę, ac vuulgus imperitum, primo rumore rapiant? Eſt tibi [d] Auguſtę conſcientia, eſt Cæſaris fauor, [e] ſed in occulto: & periiſſe Germanicum nulli iactantiùs mœrent, [f] quàm qui maximè lętantur. Haud magna mole Piſo [g] promptus [1] ferocibus in ſententiam trahitur. miſſiſque ad Tyberium epiſtolis, [h] incuſat Germanicum luxus & ſuperbiæ: ſeque pulſum vt locus rebus nouis pateficeret: curam exercitus eadem fide qua tenuerit, repetiuiſſe. Simul Domitium impoſitum triremi vitare litorum oram, pręterque inſulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes deſertores per manipulos componit, armat lixas; traiectiſque in continentem nauibus, vexillum tironum in Suriam euntium intercipit. Regulis Cilicum vt ſe auxiliis iuuarent, ſcribit, haud ignauo ad miniſteria belli iuuene Piſone, [i] quanquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet. Igitur oram Lyciæ ac Pamphyliæ prælegẽtes obuiis nauibus, quæ Agrippinam vehebant, vtrinque infenſi [k] arma primo expediere: dein [l] mutua formidine, non vltra iurgiũ proceſſum eſt. Marſuſque Vibius nuntiauit Piſoni, Romam ad dicendam

1. ſic lib. 1. Promptum ad aſperiora ingenium Druſo erat.

OBSERVATIONES

a *Nunquam eſt deſperandum de fortuna, rebuſque noſtris. quinimo, ipſo calamitoſiſſimo noſtro tempore, eorum, quæ nos facere eſt æquum, prætermittamus nihil; firmemus, inquam, nos, & muniamus in præſidiis, quæ neceſſaria ſunt. cætera euentui cõmittamus. Siquidem multa, quæ prouideri non poſſunt, incertum eſt, an fortuitò in melius, vt plerunque accidere videmus, ſint caſura.*

b *Quæ prudentia gubernari non poſſunt, ea fortunæ ſunt cõmmittendæ.*

c *Planctus muliebris, & vulgus imperitum ſunt acerrimi aduerſarij.*

d *Qui ſubnixus eſt ſecreto fauore principis, cauſa nulla eſt, quapropter cæteros aduerſarios quamuis potentiſſimos metuat*

e *Prudens aulicus non ſemper externis fauorem, aut odium principis coniectare debet, cùm vtrumque non ilico in apertum proferatur, ſed ſæpiſſimè recondatur; ſed ad occultiora ſigna peruenire debet, quæ nunquam ſunt fallacia, ſed pro certiſſimis haberi poſſunt.*

f *Non ideo quia luges, doles. neque imitamenta doloris & dolor verus, vnum & idem ſunt. Certè regibus, & principibus mos eſt, magnum luctum, ob exceſſum deceſſoris præ ſe ferre, ac iactanter ante omnium ora mœrere, hoc eſt, magnam oſtendere ſignificationem doloris: cùm tamen illius morte tam lætentur quàm qui maximè.*

g *Dubiis ſuper aliqua re ſententiis, ingenia violenta haud magna mole à mitiore, & benigniore ſententia in duriorem, & ferociorem trahuntur.*

h *Quid magis impium dici poteſt, quàm præſtãtem virum fraude interemptum, ab autore cædis incuſari eorum vitiorum, à quibus illius virtus maximè abhorrebat; & proditionis inſimulari, eum, qui non ab aliis, quàm à teterrimis proditoribus euerti potuit?*

i *Etſi filius diſſentit à patre in eo, quòd in præſentia agitur; tamen vitio ei verti non poteſt, quin potiùs laudem meretur, ſi ei operam ſuam haud cunctanter præſtat. certè inuidiã facti penes patrem, obſequij, & pietatis laudem penes filium remanere æquum eſt.*

k *Non ſemper quia arma expediuntur, pugnabitur.*

l *Etſi multa, ignauia prætexuntur, tamen ſciendum eſt, mutua formidine ſæpiùs impediri homines, quominus pugnent.*

cauſam

cauſam veniret. Ille eludens reſpondit, [a] adfuturum vbi [b] prætor qui de veneficiis quæreret, reo atque accuſatoribus diem prædixiſſet. Interim Domitius Laodiceam vrbem Syriæ adpulſus, cum hyberna ſextæ legionis peteret, quòd eam maximè nouis conſiliis idoneam rebatur, à Pacuuio legato [c] præuenitur. Id Sentius Piſoni per literas aperit, monetque ne [d] caſtra corruptoribus, ne prouinciam bello tentet. Quoſque Germanici memores, aut inimicis eius aduerſos cognouerat, contrahit, [e] magnitudinem imperatoris identidem ingerens, & Remp. armis peti: ducitque validam manum, & prælio paratam. Nec Piſo, quanquam cœpta ſecus cadebant, omiſit [f] tutiſſima è præſentibus. Sed caſtellum Ciliciæ munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat. Nam admiſtis deſertoribus, & tirone nuper intercepto, ſuiſque & Plancinæ ſeruitiis, auxilia Cilicum, quæ Reguli miſerant, in numerum legionis compoſuerat. Cæſariſque ſe legatum teſtabatur prouincia, quam is dediſſet, arceri, non à legionibus (earum quippe accitu venire) ſed à Sentio, [g] priuatum odiũ falſis criminibus tegente: conſiſterent in acie, non pugnaturis militibus, vbi Piſonem ab ipſis parentem quondam appellatum, ſi [h] iure ageretur, potiorem, ſi armis non inualidum vidiſſent. Tum pro munimentis caſtelli manipulos explicat, colle arduo & derupto. Nam cetera mari cinguntur. Contra veterani ordinibus ac ſubſidiis inſtructi, hinc militum, inde locorum aſperitas. Sed non animus, non ſpes, ne tela, quidem niſi agreſtia ad ſubitum vſum properata. Vt venere in manus, non vltra dubitatum, quàm dum Romanæ cohortes in æquum eniterentur: [i] vertunt terga Cilices, ſeque caſtello claudunt. Interim Piſo claſſem haud procul opperientem adpugnare fruſtra tentauit: regreſſuſque, & pro muris modò ſemet afflictando, modò [k] ſingulos nomine ciens, præmiis vocans,

g. ſic lib. 14. & Suetonio diſcors bonum publicum priuatis ſimultatibus impediebat

OBSERVATIONES.

a *Quàm ſæpiſſimè accidit, vt aliud agentes ea vaticinemur, quæ nobis contingent.*

b *Prætor reo, atque accuſatoribus diem prædicebat, quo vterque adeſſet, hi ad accuſandum, ille ad dicendam cauſam.*

c *Vnius diligentiæ ope maxima mala vitantur, & nunquam non ingentes commoditates ex ea oriuntur.*

d *Is lege maieſtatis tenetur, qui caſtra corruptoribus, & alienam prouinciam bello tentat, ac proinde remp. armis petit.*

e *Simulatque ab rerum nouarum autore bellum concitum eſſe ad præfectum prouinciæ perlatum eſt, non cunctanter, ſed ſumma diligentia primis illius conatibus ire obuiam, ac magnitudinem principis, cui fit iniuria, ingerere, remque pub. armis petitam eſſe vulgare debet apud eos omnes, à quibus iuuari poteſt.*

f *Cùm res ferro cernitur, id ſemper arripiendum eſt, quod in præſentia tutiſſimum eſt.*

g *Hic eſt mos hominum, vt priuatum odium falſis criminibus tegant.*

h *Penes quem hæc duo conſociata ſunt, ius, &, qua illud tueri poſſit, vis, hic vix fieri poterit, quominus ad id, quod vult, perueniat.*

i *Haud multùm præſidij eſt in milite tumultuario, ac recens hinc inde collecto.*

k *Nunquam pati debet dux exercitus, vt milites, cùm non pugnatur, ad muros obſeſſæ vrbis propiùs accedant, ne inuitari poſſint ad defectionem.*

ſeditionem cœptabat: adeoque commouerat, vt ſignifer legionis ſextæ ſignum ad eum tranſtulerit. Tum Sentius [a] occanere cornua, tubaſque, & peti aggerem, erigi ſcalas iuſſit, ac promptiſſimum quemque ſuccedere: alios tormentis haſtas ſaxa, & faces ingerere. Tandem victa pertinacia Piſo orauit, vti traditis armis maneret in caſtello, dum Cæſar, cui Syriam permitteret, conſulitur. [b] Non receptæ conditiones: nec aliud quàm naues, & tutum in vrbem iter conceſſum eſt. At Romæ poſtquam Germanici valitudo percrebruit, cunctaque, vt [c] ex longinquo aucta in deterius adferebantur, [d] dolor, ira, & erũpebant queſtus. Ideo nimirũ in [e] extremas terras relegatũ: ideo Piſoni permiſſam prouinciam: hoc egiſſe ſecretos Auguſtæ cum Plancina ſermones: vera prorſus de [1] Druſo ſeniores locutos, [f] diſplicere regnãtibus ciuilia filiorum ingenia: neque ob aliud interceptos, quàm quia populum Roma. æquo iure complecti, [g] reddita libertate, agitauerint. Hos vulgi ſermones audita mors adeò incendit, vt [h] ante [i] edictum magiſtratuum, ante ſenatuſconſultum, ſumpto iuſtitio, deſererentur fora, clauderentur domus, paſſim ſilentia & gemitus, nihil compoſitum in [2] oſtentationem. Et quanquam neque inſignibus lugentium abſtinerent, [k] altiùs animis mœrebant. Fortè negotiatores, viuente adhuc Germanico, Syria egreſſi, lætiora de valitudine eius attu-

1. Patre Germanici.

2. imitamentum doloris.

OBSERVATIONES.

a *Simulatque dux ſeditionem in exercitu cœptari videt, illico occanere cornua, tubaſque iubeat, eademque operâ militem in hoſtem ducat, aut ducere ſimulet. hoc ſanè pacto laſciuientes militum animi à ſeditione ad pugnam ſæpe ſunt reuocati.*

b *Victus fruſtra eſt, ſi pacẽ in ſuas leges cõſici putat poſſe. certè eius cõditiones vix vnquã recipiũtur.*

c *Quæ ex longinquo afferuntur ſi bona, & proſpera in melius; ſi mala ſunt, in deterius augentur.*

d *Ex dolore & ira erumpunt liberi queſtus.*

e *Non ſemper mandantur magna negotia, aut permittuntur maximæ prouinciæ iis, qui ſunt ex intima principum amicitia. Siquidem multi, ſpecie honorũ, in vltimas aliquando terras procul ab oculis, conſpectuque principis relegantur. ſic libr. 1. hiſtor. mox, inquit, ſuſpectum (Othonem) in eadem Poppæa in prouinciam Luſitaniam, ſpecie legationis, ſepoſuit.*

f *Nihil æquè principatum vi adeptum, ipſamque adeò tyrannidem arguit, quàm ciuilia illorum ingenia, qui principi conſanguinitate proximi ſunt, quique adeò principes deſtinantur. Ea re minimè mirum videri debet, ſi huiuſmodi ingenia, tanquam populo præbentia ſpeciem quandam libertatis, princeps imprimis odit; quem nihil tam perſtringit, quàm quicquid libertatem reuocare, aut ſaltem hominibus eius ſpem facere poteſt.*

g *Libertas dicitur illa, quæ, vt lib. 1. dictum eſt, æquo iure omnes complectitur.*

h *Maximum argumentum eximiæ virtutis eius, quæ in viro principe conſpicitur, eſt conſentiens admiratio, fauor, & amor populi; qui, vix dici poteſt, quàm multas, & quàm magnas, ſponte ſua, inſignis amoris, & obſeruantiæ ſignificationes oſtendat illi, quem de ſuis commodis, ſecuritate, libertate laborare ſibi perſuadet. quam quidem ad rem minimè opus eſt hortatore, aut monitore.*

i *Cùm princeps fato functus eſt, populus edicto monendus eſt, vt ſumpto iuſtitio componat ſe ad luctum, & omnia inſignia doloris ſumat. hæc autem ſunt; Vt iuſtitio deſerantur fora, claudantur domus; paſſim ſilentia & gemitus; omnia denique in luctum ſint compoſita.*

k *Luctus quantus ſit non ſemper declarant eius inſignia: ſiquidem qui altiùs animo mœrent, nulla re tantum mœrorem palam facere poſſunt.*

lere.

lere. [a] Statim credita, ſtatim vulgata ſunt. Vt quiſque obuius (quamuis [1] leuiter audita) in alios; atque illi in plures cumulata gaudio transferunt; [b] curſant per vrbem, moliuntur templorum fores. [c] Iuuat credulitatem nox, & promptior inter [2] [d] tenebras adfirmatio. [e] Nec obſtitit falſis Tyberius, donec tempore ac ſpacio vaneſcerent. Et populus quaſi rurſum ereptum [f] acriùs doluit. [g] Honores, vt quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti, decretique: vt nomen eius ſaliari carmine caneretur, ſedes curules ſacerdotum Auguſtaliũ locis, ſuperque eas [3] querceæ coronæ ſtatuerẽtur; ludos Circẽſes eburna effigies præiret, néue quis Flamen aut Augur in locum Germanici, [h] niſi gentis Iuliæ, crearetur. Arcus additi Romæ, & apud ripam Rheni, & in monte Syriæ Amano, cũ inſcriptione rerũ geſtarũ, ac mortẽ ob Remp. obiiſſe: ſepulchrũ Antiochiæ vbi crematus: tribunal Epidaphne, quo in loco vitam finierat. Statuarũ, locorumue in quîs coleretur, haud facilè quis numerum inierit. Cùm cẽſeretur [4] clypeus, auro & magnitudine inſignis, inter autores eloquentiæ, adſeruit Tyberius ſolitum, paremque cæteris dicaturum. [i] Neque

1. ſic li. 2 atque ipſe adire municipia obſcuro diei, neque propalam aſpici, neque diuerſus eodem loco.
2. quę ei dabantur, qui ſenatui eius decus retulerant.
3. vide Cic. Philipp. ix.
4. nam affigebantur ſacrarũ ædium parietibus clypei & imagines defunctorum principum: cuiuſmodi eſt illud de Domitiano apud Sueton. ſcalas etiam inferri, clypeoſque & imagines eius coram detrahi, & ibidẽ ſolo affligi iuberet &c. hũc morem ſeruãt Veneti principes, quorum defunctorum clypei conſpiciũtur in ędibus Diui Marci.

OBSERVATIONES.

a *Quæ mirè cupimus ea ſtatim credimus, ſtatim vulgamus; eaque, quamuis leuiter audita, in alios, atque ab illis in plures gaudio cumulata transferuntur.*

b *Curſare per vrbem ſollicitì, & inquietis animi argumentum eſt.*

c *Veritas die; vanitas, & mendacia nocte corroborantur. cuiuſmodi eſt illud: ſed quia veritas viſu, & mora, falſa feſtinatione, & incertis valeſcunt.*

d *Qui ſciens mentitur, vix fieri poteſt, quin erubeſcat. at rubor tenebris obtegitur. non ergo mirum eſt, ſi quæ interdiu dici, aut fieri non poſſunt, ea, accedente licentia noctu, patrantur.*

e *Quo rumore gaudet multitudo, hunc princeps, quamuis falſum, non ſtatim refellere debet: ſi modò, quod nuntiatum eſt, credi ſua nihil intereſt. Quinimo prudens princeps interdum veluti laxiores habenas multitudini permittet, ne inania eius ſtudia diutius retenta animis ad deterius aliquod facinus erumpant. Cæterùm ſi princeps falſa, quæ libenter creduntur, ilico argueret, oſtenderet ſibi illa non placere, quæ vniuerſo populo placent. id quod princepi ſummo ſtudio cauere debet; potiſſimùm cùm futurum eſt, vt tempore, & ſpatio illud, quicquid eſt, quod creditur, vaneſcat.*

f *Quò quid præter ſpem nobis accidit, hoc acriùs nos afficit.*

g *Summi honores, qui mortuis principibus decernuntur, hi ſunt: vt nomen defuncti ſolemni alicuius ſacerdotij carmine publicè canatur: eaque quæ magiſtratus, ac dignitates eas, quibus functus eſt, referre poſſunt, locis honoratiſſimis ſtatuantur: ludi magnificentiſſimo apparatu in funere edantur, ipſiuſque imago præeat; fiatque decretum, ne quis in eius locum ſuccedat, niſi principiu, aut clariſſimo alio genere prognatus: arcus non vno loco ſolùm, verùm etiam ijs omnibus, in quibus aliquod inſigne facinus ab eo, dum viueret, editum eſt, erigantur, cum inſcriptione rerum ab eo geſtarum; ac mortem, ſi & illud fortè verum eſt, ob remp. obyſſe. Sepulchra ædificentur. Quo in loco vitam finijt, ibi aliquid inſigne ſtatuatur. ſtatuæ multis in locis erigantur. Quòd ſi ciuilibus quoque artibus inſtructus fuit, ea quoque ipſi decernantur, quæ ijs, qui in illis artibus excelluerunt, decerni ſolita ſunt. Poſtremò, vt certis diebus, ijſque recidiuis, aut equitum turmæ, aut alia huiuſmodi, quot annis, mortui imaginem ſequantur.*

h *Non ſolùm mea intereſt, cuinam in magiſtratu ſuccedam, verùm & illud, quis mihi ſuccedat.*

i *Eloquentia non diſcernitur fortuna; hoc eſt, non ideo quis inter eloquentes cenſeri debet, quòd in ampliſſima familia natus, ac cæteris fortunæ bonis abunde cumulatus eſt.*

Q iij

enim eloquentiam [a] fortuna diſcerni, & ſatis inluſtre, [b] ſi veteres inter ſcriptores haberetur. Equeſter ordo cuneum Germanici appellauit, qui Iuniorum dicebatur, inſtituitque vti [1] turmæ Idibus Iulij imaginem eius ſequerentur. Pleraque manent, quædam ſtatim omiſſa ſunt, aut vetuſtas obliterauit. Cæterum recēti adhuc mœſtitia, ſoror Germanici Liuia, nupta Druſo, duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. [c] Quod rarum, lætumque [d] etiam modicis penatibus, tanto gaudio principem adfecit, vt non temperauerit, quin iactaret apud patres, nulli ante Romanorum eiuſdem faſtigij viro geminam ſtirpem editam. Nam cuncta etiam [e] fortuita ad gloriam vertebat. [f] Sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, [g] tanquam auctus liberis Druſus domum Germanici magis vrgeret. Eodem anno [h] grauibus ſenatus decretis libido fœminarum coërcita; cautumque ne quæſtum corpore faceret, [i] cui auus, aut pater, aut maritus Eques Rom. fuiſſet. Nam Viſtilia prætoria familia genita licentiam ſtupri apud ædiles vulgauerat, [k] more inter veteres recepto, qui ſatis pœnarum aduerſum impudicas in ipſa profeſſione flagitij credebant. Exacta & à Titidio Labeone Viſtiliæ marito, [l] cur in vxore delicti manifeſta vltionem legis omiſiſſet: atque illo prætendente ſexaginta dies ad conſultandum datos, necdum præteriiſſe, ſatis viſum de Viſtilia ſtatuere.

1 Tale quiddā eſt illud quod legitur lib. 2. Reſtituit aram honoréque patris princeps ipſe cum legionibus decucurrit.

OBSERVATIONES.

a *Poteſt virtus vel inuitam ſecum trahere fortunam, ſecus contra.*

b *Tantum honorem eloquentiæ habuit antiquitas, vt maximus quiſque princeps non minùs hanc laudem affectarit, quàm bellicam.*

c *Fœcunditas fœminarum illuſtrium, ac principum inter raras, maximaſque fœlicitates meritò connumerari poteſt.*

d *Et ipſis modicis penatibus fœcunditas læta eſt.*

e *Callidus princeps ſingula, etiam fortuita ad gloriam vertere debet.*

f *Quem ingenti fauore populus proſequitur, quæ huic, etiam fortuitò accidunt, miro ſtudio, aut pro eo, aut in eum interpretatur.*

g *Illa principum domus, quæ aliis numero liberorum præſtat, firmioribus haud dubiè radicibus hæret, quàm illa, in qua ſolitudo eſt. maiori ſanè mole, vt ſupra lib. 1. admonui, labefactantur plures, quàm vnus aut alter. non itaque mirandum eſt, ſi inter potiſſimas principis fœlicitates connumeratur multitudo liberorum, certè ſi fortè aut de ſucceſſione, aliaue de re ambigitur, illa familia, quæ plures complectitur, eam ſemper vrgebit, in qua vnus, aut alter numerantur.*

h *Intereſt reip. ne libido fœminarum maneat impunita.*

i *Fœmina quò nobilior eſt, & illuſtrior, hæc eſt impurior, ſi ſe libidine inquinat, & corpore quæſtum facit.*

k *Cùm non modò quæ à magiſtratibus infligitur pœna; ſed & ipſa confeſſio, atque adeò profeſſio flagitij grauiſſimum ſupplicium meritò vocari poſſit, non eſt mirum, ſi apud veteres in more poſitum fuit, vt fœminæ libidinoſæ licentiam ſtupri apud magiſtratus vulgarent. vix enim credibile eſt, fœminam tam perfrictæ frontis reperiri, quæ audeat palam profiteri ſe eſſe impudicam; ac proinde exiſtimarunt viri ſapientiſſimi nullum aduerſus impudicas atrocius ſupplicium conſtitui poſſe, quàm vt ipſæ ſuamet confeſſione arguerentur eſſe impudicæ. quippe, nihil tetrius mulieri dici poteſt, quàm meretrix.*

l *Et maritus ipſe plecti debet, ſi in vxore delicti manifeſta vltionem legis omittit.*

Eaque

Eaque [a] in inſulam Seriphon abdita eſt. Actum & de ſacris Ægyptiis, Iudaicíſque [b] pellendis. Factumque patrum conſultum, vt [c] quatuor millia libertini generis ea ſuperſtitione infecta, quîs idonea ætas, in inſulam Sardiniã veherẽtur, coërcẽdis illic latrociniis, &, ſi ob grauitatẽ cœli interiiſſent, vile damnum: cęteri cederent Italia, niſi certam ante diem profanos ritus exuiſſent. Poſt quæ retulit Cæſar capiẽdam virginem in locum Occię, quæ ſeptem & quinquaginta per annos ſumma ſanctimonia Veſtalibus ſacris præſederat: egitque grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni, quòd [d] offerendo filias, de officio in temp. certarent. Prælata eſt Pollionis filia, non ob aliud, [e] quàm quòd mater eius [f] in eodem coniugio [g] manebat. Nam Agrippa diſſidio domum imminuerat: & Cæſar quamuis poſthabitam, decies ſeſtertij dote ſolatus eſt. Sæuitiam annonæ incuſante plebe, [h] ſtatuit frumento pretium quod emptor penderet, binoſque nummos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios. Neque tamen ob ea [i] parentis patriæ delatum & [1] antea vocabulum adſumpſit, [k] acerbeque increpuit eos, qui [l] diuinas occupationes, ipſum-

1. vt dixit lib. 1.

OBSERVATIONES.

a *Adulteræ nobiles fœminæ in vltimas terras abdi debent.*

b *Prudens princeps externos ritus & externa ſacra, eoſque qui ſuperſtitionibus ſunt imbuti, niſi certam ante diem, profanos ritus exuant, è ſuis ditionibus pellere debet. huic certè malò ſi non maturè obuiam itur, vix dici poteſt quot, quantiſque calamitatibus reſp. conflictetur.*

c *Princeps malis quoque inſtrumentis ad res præclaras vti poteſt, & debet: exempli gratia; ſi multitudo hominum deterrimorum inutilis, aut etiam grauis reip. eſt, aliquò ad publica miniſteria mittendi ſunt. vile quippe damnum, ſi intereant, cùm interim reip. non inutiles eſſe poſſint. hinc manauit inſtitutum mittendi ad triremes facinoroſos homines.*

d *Qui ſacris filiam addicit, eam Deo offert, magnumque reip. officium præſtat.*

e *Cæteris paribus, in ſacris is præfertur, qui ex iis parentibus ortus eſt, qui maiora caſtitatis documenta dederant.*

f *Is luculentum caſtitatis documentum dat, qui vno matrimonio contentus vitam agit.*

g *Caſtitas parentum haud dubiè liberis prodeſt.*

h *In magna annonæ caritate princeps debet frumento pretium ſtatuere, ac tempeſtiua benignitate de ſuo ſoluere negotiatoribus id quod pretio ab ipſis ſtatuto deeſt. hac ratione ſtudia plebis ſibi conciliabit, cuius conſenſu & flagranti deſiderio futurum eſt, vt pater patriæ appelletur, iiſque appellationibus honeſtetur, quæ maximæ, & ampliſſimæ ſunt.*

i *Princeps in eo totus eſſe debet, vt maximo quoque honore dignus à populo iudicetur. eò nunquam perueniet, niſi ſibi ſalutem ſingulorum chariſſimam eſſe quouis tempore, & loco, quibuſque rebus maximè poteſt, oſtendat. Id ſi, vt faciat, in animum inducere poterit, nemini dubium eſt, quin ampliſſimis honoribus, ab iis, qui eos conferre poſſunt, ornetur.*

k *Modeſtia, ſi quæ alia virtus principem maximè decet. conſiſtit autem in eo, vt princeps ſpecioſos titulos, & nomina honorum, ac præcipuè illa quæ meram tyrannidem olent, recuſet; atque adeò re ipſa eam adulationem ſibi diſplicere oſtendat.*

l *Non eſt poſtulandum mortali, vt humanæ ſortis, & communis imbecillitatis oblitus, ſibi diuinos honores tribui patiatur.*

que [a] dominum dixerant. Vnde [b] anguſta & [c] lubrica oratio, ſub principe, qui [d] [1] libertatem metuebat, adulationē oderat. Reperio apud ſcriptores ſenatoreſque eorumdem temporum, Adgandeſtrij principis Chattorum lectas in ſenatu literas, quibus mortem Arminij promittebat, ſi patradę neci venenum mitteretur: reſponſumque eſſe, [e] nō [f] fraude, neque occultis, ſed palam & armatum populum Roma. hoſtes ſuos vlciſci. Qua gloria æquabat ſe Tyberius priſcis Imperatoribus, [g] qui venenum in Pyrrhum regem [a] vetuerant, prodiderantque. Cæterùm Arminius abſcedentibus Romanis, & pulſo Maroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium aduerſam habuit: petituſque armis, cùm varia fortuna certaret, [h] dolo propinquorum cecidit, liberator haud dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi Ro. ſicut alij reges duceſque, ſed florentiſſimum Imperium laceſſierit: prælijs ambiguus, bello non victus. Septem & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit: [i] caniturque adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui [k] ſua tantùm mirantur: Romanis haud perinde celebris, [l] dum vetera extollimus, recentium incurioſi.

1 loquendi.

a. Fabricius medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias. Senec. epiſt. 120. & paulo poſt, Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude quod adhuc dolebas, Fabricium non poſſe corrumpi.

OBSERVATIONES.

a *Ab nouo principe ſuperbas, & odioſas quaſque appellationes reijci debere paulò ante admonui, & hic illud ipſum repeto, cùm ex hoc Tiberij facto hæc doctrina colligi debeat. certè nomen domini ab fœdiſſima adulatione profectum eſſe conſtat. vide Sueton. in Tiber.*

b *Sub eo principe, qui libertatem metuit, fœdam item adulationem odit, oratio quamuis ſit anguſta, lubrica eſt. hoc eſt, non adeò pauca loqui quis poteſt, quin ex iis aliquid princeps ſuſpitioſus excerpat quod reprehendat.*

c *Cùm oratio anguſta, hoc eſt in pauca collata ſit lubrica, ac reprehenſioni obnoxia, quid dici poteſt de multiloquio, & vaniloquentia?*

d *Ij principes, quibus pectus ſapit, etſi libertatem loquendi metuunt, tamen adulationem oderunt.*

e *Rem indignam ſua perſona, atque adeò flagitioſiſſimam admittit princeps ſi non palam, & armatus, ſed occultis venenis hoſtes ſuos vlciſcitur.*

f *Ad principis dignitatem maximè pertinet, eorum operam, quamuis ſibi vtilem, recuſare, quos fraude magis, quàm bonis artibus niti videt. certè cum id quod honeſtum eſt pugnat cum vtilitate, hæc eſt abucienda, & illud ſummo ſtudio amplectendum.*

g *Venenum hoſti dare, etſi non deſunt qui ſecus putant, eſt hominis obſcuri, ac perfidi: quin ſemper honorificum erit principi, nullam huiuſmodi proditionem admittere; ſed tale facinus vetare; atque adeò id ipſum hoſti, cuius in perniciem paratur, prodere.*

h *Nihil tam vulgatum eſt, quàm magnos viros, quique virtute ſuperari non poſſunt, fraude, ac dolo eorum, quorum ſe fidei crediderunt, opprimi.*

i *Hominum præſtantiſſimorum memoria omnis generis monimentis commendari ſolet; duratura, ſcilicet, in infinita poſteritate.*

k *Inſignis vanitatis argumentum eſt, ſua tantùm mirari.*

l *Hic eſt mos hominum, vt vetera tantummodo extollant; quæ verò ſuo ſæculo, quamuis præclariſſima acciderunt, ea facilè negligant.*

FINIS SECVNDI LIBRI.

EPITOME TERTII LIBRI ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

AGrippina Brundusium appulit. Inde Romam itinere terreſtri tendit, magno comitatu eorum, qui ei obuiam venerant; & à principe miſſi, aut admoniti ſuprema erga cineres, & memoriam Germanici munera fungebantur. Coss. M. Valerio, & M. Aurelio Cotta Germanici cineres in vrbem illati ſunt, tumuloque Auguſti cōditi. *A. V. C. D.CCLXXIII.* ob mortem illius indoluerunt reges, nationes, atque in primis pop. Romanus, qui poſt ingentem luctum tandem edicto à Tiberio monitus, exuto iuſtitio, redijt ad munia. Druſus item Illyricos ad exercitus redijt; quē Cn. Piſo rediens ex Syria conuenit, pręmiſſo ad vrbem, nempe ad molliendū principē filio, quem ipſe cū Plancina vxore ſecutus Romā venit, atque in ſenatu ſtatim accuſatur. accuſationis hæc erant capita; odio Germanici & rerum nouarum ſtudio corruptum ab eo militem. contra in optimum quęque, maximè in comites, & amicos Germanici ſæuiſſe; poſtremò ipſum deuotionibus, & veneno peremiſſe: ſacra hinc, & immolationes nefandas ipſius atque Plancinæ; petitam armis remp. vtque reus agi poſſet, acie victum. Cęterùm cùm tam Cęſar, quàm ſenatus ſe reo implacabilem præberet: ac populi ante curiam voces audirentur, non temperaturos manibus, ſi patrum ſententias euaſiſſet, ipſe ſibi ſuo ictu mortem inuenit. Eo mortuo accuſatio nihilominus eſt peracta. Poſt quę Druſus ouans vrbem ingreditur. Huius mater Vipſania ſupremum diem obijt. Tacfarinas cùm bellum in Africa renouaſſet, cohortemque Romanam pepuliſſet, priùs à L. Apronio, ac mox ab Apronio Cæſiano filio proconſulis fuſus, pulſuſque eſt in deſerta. Lepidæ Æmiliæ, ob multa flagitia, aqua & igni interdictum eſt. Cæterùm cùm lege Pappia Poppæa, quam Auguſtus ad impediendam orbitatem, & augendum ęrarium ſanxerat, multorum ſtatus excinderentur, & terror omnibus intentaretur, ei rei Tiberius remedium ſtatuit. Poſtea Neronem Germanici filium patribus commendat: eique in ſenatu præmaturos honores petit. Sequens annus conſules habuit Tiberium quartum, Druſum ſecundū. *A. V. C. D.CCLXXIV.* Eluditur ſententia Seueri Cecinæ, qui cēſebat, ne quem magiſtratū, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur. Druſus cùm Anniam Rufillam publica cuſtodia attineri iuſſiſſet, ob id quòd ſe imagine Cęſaris tutā credēs probra in C. Seſtiū ſenatorē, qui eam fraudis damnauerat, ieçerat, exemplum dedit in eos, qui ideo in loca ſacra perfugiebant, vt eo ſubſidio ad flagitia vterentur. Antiſtio,

quòd Reſcuporidis conſiliis permixtus eſſet, cùm bellum aduerſus Ro. voluerar, aqua, & igni interdictum eſt. Eodem anno defectio Galliarum eorum diligentia, quibus & cohortes, & legiones in Galliis commiſſæ e- ranr, repreſſa eſt. Cùm tamen ſupereſſer apud Æduos maior belli moles, duce Sacrouiro, qui finitimos Sequanos ad id bellum traxerat, ductu Silii hoſtes profligati, bellumque confectum eſt. C. Lurorius Priſcus, quòd æ- gro Druſo carmen compoſuiſſet in laudem eius, tanquam mortui, vlti-
A. V. C. mo ſupplicio affectus eſt. C. Sulpitius, D. Haterius coss. ſequuntur. Cura
D. CCLXXV. luxus coërcendi remiſſa ab ſenatu ædilibus eſt. Tiberius Druſum filium ſummæ rei admouet, petita ei ab ſenaru poteſtate rribuniria. Africa pro- uincia Iunio Blæſo prorogatur. Cùm Cræciæ ciuitares de iure, & immu- nitatibus quæque ſuis diſceptarēt, totius roi diſquiſirio à Tiberio ad ſe- narum mittitur. Inde ſupplicationes Diis, ob valetudinem Iuliæ Auguſtę ludique magni ab ſenatu decernuntur. C. Silano Aſiæ proconſuli repe- tundarum, & maieſtatis ſimul poſtulato aqua & igni eſt interdictum, ip- ſeque in inſulam Cytheram relegatur. Seruius Maluginēſis, quòd Flamē Dialis erat, Aſiam prouinciam non obtinuit. Tacfarinas reparatis per in- tima Africæ auxiliis per legatos ſibi, ſuoque exercitui ſedem ab Tiberio petere auſus eſt. Hunc Blæſus proturbat, ftatremque eius capit. Eodem anno Iunia C. Caſſii vxor, M. Bruti ſoror fato functa eſt.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER III.

ET IN HVNC OBSERVATIONES Caroli Paſchalij Cuneatis.

NIHIL intermiſſa nauigatione hyberni maris Agrippina Corcyram inſulam aduehitur, litora Calabriæ contra ſitam. Illic paucós dies [a] componendo animo inſumit, violenta luctu, & neſcia [b] tolerandi. Interim aduētu eius audito, intimus quiſque amicorum, & plerique militares, vt quique ſub Germanico ſtipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis è municipiis, pars [c] officiū in principem rati, plures illos ſecuti, ruere ad oppidum Brundiſium, quod nauiganti celerrimum, fidiſſimumque adpulſu erat. Atque vbi primùm ex alto viſa claſſis, complentur non modò portus & proxima maris, ſed mœnia ac tecta, quàque longiſſimè proſpectari poterat, mœrentiū turba, & rogitantium inter ſe, [d] ſilentióne an voce aliqua egredientem exciperent. Neque ſatis conſtabat quid pro tempore foret, cùm claſſis paulatim ſucceſſit, non alacri, vt adſolet, remigio, ſed [e] cūctis ad triſtitiam compoſitis. Poſtquam duobus cum liberis [f] feralem vrnam tenēs egreſſa naui, [g] defixit oculos, idem omnium gemitus: neque diſcerneres proximos, alienos, virorum, fœminarumve planctus, niſi quòd comitatum Agrippinæ longo mœrore feſſum, [h] obuij & recentes in dolore anteibant. [i] Miſerat duas prætorias cohortes Cæſar, addito vt magiſtratus Calabriæ, Appulique, & Campa-

OBSERVATIONES.

a *Poſt magnas, & inſignes perturbationes non priùs ad negotia, priſtinúmque vitæ genus accedere debemus, quàm animo componendo aliquot dies à nobis inſumpti ſint.*

b *Mulieres ſunt animo adeò impotenti, vt nihil aduerſum tolerare ſciant.*

c *Officium in principem haud dubiè declarant ij, qui affinibus illius honorem quàm maximum poſſunt, habent.*

d *Princeps voce, & acclamationibus à læta, ſilentio à mœſta multitudine excipi ſolet.*

e *In ingenti luctu cuncta ad triſtitiam componuntur.*

f *Cineres defuncti principis, aut, quod hodie vſitatum eſt, ipſius corpus, in locis frequentiſſimis, nonniſi ab vxore illius, filiis, aut propinquis contingi debet. nempe, eodem loco, dum mortuo iuſta fiunt, eius cadauer eſſe æquum eſt, quo is eſſet, ſi etiam viueret.*

g *Defigere oculos in terram magni mœroris indicium eſt.*

h *Longo mœrore nemo non ità defatigatur, vt non eum recentes in dolore anteeant.*

i *A corpore principis prætoriæ cohortes, donec humatum ſit, iiſdem ac ſi viueret, nunquam abſcedere debent.*

ni, ſuprema erga memoriam filij ſui munera fungerentur. [a] Igitur tribunorum, centurionúmque humeris cineres portabantur. Præcedebant incompta ſigna, verſi faſces. atque vbi colonias tranſgrederentur, atrata. plebes, [1] trabeati equites, pro opibus loci veſtem, odores, aliaq; funerum ſolennia cremabant. Etiam quorum diuerſa oppida, tamen obuij, & victimas, atque aras [b] Diis Manibus ſtatuentes, lacrymis, & conclamationibus dolorem teſtabãtur. Druſus Tarracinam progreſſus eſt, cum Claudio fratre, liberiſque Germanici, qui in vrbe fuerant. Conſules, M. Valerius & C. Aurelius (iam enim magiſtratum occeperant) & ſenatus, ac magna pars populi viam compleuere, diſiecti, & [c] vt cuique libitum, flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus [d] lætam Tyberio Germanici mortem [2] malè diſſimulari. Tyberius atque Auguſta publico abſtinuere, [e] inferius maieſtate ſua rati, ſi palam lamentarentur, [f] ánne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus falſi intelligerentur? Matrem Antoniam non apud autores rerum, non [g] [3] diurna actorum ſcriptura, reperio vllo inſigni officio functam, cùm ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, cæteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint: ſeu valetudine præpediebatur, ſeu victus luctu animus [h] magnitudinem mali perferre viſu non tolerauit. faciliùs crediderim, Tyberio & Augu-

1. veluti veſte lugubri

2. ægrè.

3. Tacit. lib. 16. Ann diurna populi Ro. per prouincias, per exercitus accuratiùs leguntur vt noſcatur. &c & lib. 13. cùm ex dignitate populi Ro. repertum ſit, res illuſtres annalibus, talia diurnis vrbis actis mandare.

OBSERVATIONES.

a *Principis corpus, ſiue cineres etiam per agros humeris hominum militarium, nempe tribunorum, & centurionum portari debent; porrò præcedunt incompta ſigna militaria, verſa imperatoria, & magiſtratus inſignia. Si verò funus oppida tranſgreditur, danda eſt opera, vt plebs atrata, trabeati equites, pro opibus loci, veſtem, odores, aliaque funerum ſollemnia crement. quinimo, & quorum ſunt diuerſa oppida, ac deuia, tamen obuij veniant; ritus tali re, ac tempore obſeruari ſolitos celebrẽt; lachrymis, & conclamationibus triſtibus dolorem, vt eſt, aut eſſe debet, teſtentur.*

b *Pium eſſe credidit antiquitas, mortuos iuuare apud Deos manes, quibus ideo vt placarentur, victimæ cædebantur, atque aræ ſtatuebantur.*

c *Aliud eſt ſimulare dolorem, & aliud ex animo, & verè dolere.*

d *Dolor & luctus ſimulari fortaſſe poſſunt; at verò lætitia ob alicuius mortem malè diſſimulatur.*

e *Ex dignitate principis eſt, tempore luctus ac funeris domeſtici, abſtinere publico. quippe palam lamentari cuiuſuis hominis, & inferius maieſtate principis eſt. Cæterùm quàm ſæpiſſimè accidit, vt ſucceſſor, & hæres principis non tam doleat, quàm lætetur morte deceſſoris ſui, & iactanter veriùs, quàm ex animo doleat. Id quod cùm peſſimo exemplo ante omnium ora, & multitudine veluti ficti doloris conſcia, fiat, præſtat principem interna hac ſua lætitia frui, quàm aſpicientibus, eiuſque vultum ſcrutantibus præbere facultatem coniectandi, quàm falſus ſit, quamque non doleat. & quamuis hic dici poſſit Tiberium non ſucceſſiſſe Germanico, tamen non minùs eius morte lætabatur, quàm ſi ſucceſſor eius eſſet: cùm id metueret, ne is habere imperium, quàm expectare mallet.*

f *Vix fieri poteſt, vt plurium oculis vnius vultum ſcrutantibus non intelligant, verus, falſuſne ſit.*

g *Princeps inprimis curare debet, vt, quod quoque die apud ipſum agitur, ſcriptis commẽdetur.*

h *Cùm luctus eſt ingens, ſi ad magnitudinem mali viſus accedit, vix dolor tolerari poteſt: nam vt ſcribit Ci. Torquato; oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur; nec auertere à miſeriis cogitationem ſinunt.*

ſta,

ſta, qui domo non excedebant, cohibitam: [a] vt par mœror, & matris exemplo auia quoque & patruus attineri viderentur. [b] Dies quo reliquiæ tumulo Auguſti inferebantur, modò per ſilentium vaſtus, modò ploratibus inquies, plena vrbis itinera, [c] conſucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis, [d] ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, [e] concidiſſe Remp. nihil ſpei reliquum clamitabant, promptius, apertiuſque, [f] quàm vt meminiſſe imperitantium crederes. Nihil tamen Tyberium magis penetrauit, quàm [g] ſtudia hominum accenſa in Agrippinam, cùm [h] decus patriæ, ſolum Auguſti ſanguinem, vnicum antiquitatis ſpecimen appellarent, verſique ad cœlum ac deos, integram illi ſobolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur. [i] Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quæ in Druſum patrem Germanici honora & magnifica Auguſtus feciſſet. [k] Ipſum quippe aſper-

OBSERVATIONES.

a *Cùm officium, aut etiam pietas noſtra à multitudine ideo quod ab ea re abſtinemus, quam ſine ſcelere omittere non poſſumus, meritò deſiderari poteſt, danda eſt opera vt is, quē ei rei caput eſſe æquū eſt, ac de cuius probitate nemo dubitat, honeſta, ac veriſimili aliqua ſpecie ab ea re quoque abſtineat; quippe hoc pacto factū noſtrū, illius exemplo, ad quem totū negotiū pertinet, excuſari facilè poteſt.*

b *Quo die iuſta perſoluuntur ei principi, quem populus ſibi ereptum mœret, ſilentium vbique eſt, traducitur dies ploratibus inquies; plena vrbis itinera; collucentes frequentioribus locis faces; miles cum armis; magiſtratus ſine inſignibus conſpiciuntur; voces plenæ doloris, ac deſperationis vbique exaudiuntur.*

c *Faces interdiu collucentes non ſemper indicant Letitiam, ſed interdum, ac ſemper in funeribus mœrorem.*

d *Nunquam magiſtratus debet eſſe ſine ſuis inſignibus, quò facilius ab aliis dignoſcatur; niſi fortè in publico luctu.*

e *Cùm maximus aliquis, ac præclariſſimus vir extinctus eſt, tunc verò concidiſſe remp. ac nihil ſpei reliquum eſſe, meritò clamitare videmur poſſe.*

f *Verus & iuſtus dolor multitudinis ab ea exprimit voces liberas, eaſque quibus qui rerum potiuntur, acriter interdum petuntur. Vix enim populus cohiberi poteſt, quominus quæ vera eſſe ſentit, palam, & apertè eloquatur.*

g *Nihil æquè principem penetrat, quàm ingens in ipſius conſanguineos, qui ei ſunt ſuſpecti, eique proximi deſtinantur, accenſa populi ſtudia.*

h *Quæ maximæ laudes principi tribui poſſunt, hæ ſunt, vt decus patriæ, ſolus herois alicuius ſanguis, vnicum antiquitatis ſpecimen appelletur.*

i *In ſolemnibus pompis omnino cauendum eſt, ne quid peccetur, quo facto is, cuius intereſt, offendi meritò poſſit. porrò offenditur princeps, aut qui hæc diligenter animaduertere ſolet, populus, ſi de iis honoribus, qui aliis eiuſdem faſtigij hominibus tribui ſoliti ſunt, quicquam detrahitur ei, in quem multitudinis ſunt propenſa ſtudia. Certè in his, quæ verè æſtimanti inania ſunt, cur populo potenti non ſatisfieri debeat, equidem cauſam video nullam.*

k *Funus magnificentiſſimo, vereque regio apparatu ita celebrari poteſt: nempe, ſi princeps ipſe, ſummuſue magiſtratus ei quam longiſſimè poteſt, obuiam procedat; nec vnquam abſcedat à corpore; ſimulque vrbem intret: circunfundantur lecto, vbi repoſitum eſt corpus, maiorum ipſius imagines; toro præponatur effigies mortui: meditata ſint ad memoriam virtutis carmina, & laudationes, & lachrymæ doloris incitamenta: denique cuncta à maioribus reperta & à poſteris inuenta cumulentur. Quòd ſi ob longinquitatē itinerū externis in terris, hoc eſt, iis in locis vbi princeps fato functus eſt, non integri honores ei exhiberi potuerunt, tantò plura decora mox ei tribui par eſt, quanto prima ſors negauit.*

1 ſic ſupra li. 1. neque ab ce[illegible] ac a corpore. Id que vnum ex publicis muneribus vſurpare.

rimo hyemis, Ticinum vſque progreſſum,[1] neque abſcedentem à corpore ſimul vrbem intrauiſſe: circumfuſas lecto Claudiorum Iuliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro roſtris, cuncta à maioribus reperta, aut quę poſteri inuenerint, cumulata. At Germanico ne ſolitos quidem & cuicunque nobili debitos honores contigiſſe. Sanè corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum, ſed tantò plura decora mox tribui par fuiſſe, quantò prima fors negauiſſet. Non fratrem, niſi vnius diei via, non patruum ſaltem porta tenus obuium. vbi illa veterum inſtituta? prę poſitam[2] toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas,[a] vel doloris imitamenta. Gnarum id Tyberio fuit; vtque[b] premeret vulgi ſermones, monuit edicto, multos inluſtrium Romanorum ob Remp. obiiſſe, neminem tam flagranti deſiderio celebratum.[c] Idque & ſibi & cunctis egregium,[d] ſi modus adiiceretur:[e] non enim eadem decora[f] principibus viris, & Imperatori, populoque, modicis domibus, aut ciuitatibus. conueniſſe[g] recenti dolori luctum, & ex mœrore ſolatia. Sed referendum iam animum ad firmitudinem, vt quondam diuus Iulius amiſſa vnica filia, vt diuus Auguſtus ereptis nepotibus abſtruſerint triſtitiam.[h] Nil opus vetuſtioribus exemplis; quoties populus Romanus clades exercituū, interitū ducum, funditus amiſſas nobiles familias[i] conſtāter tulerit.

2 ſic Virg. effigiemque toro locat.

OBSERVATIONES.

a *Si non re ipſa tibi iſthuc dolet, ait Demea ille Terentianus, ſimulare certè eſt hominis. certè princeps ab decoro nunquam diſcedere debet. ideo ſi non dolet, ſaltem ſimulet ſe dolere.*

b *Qui ſermones inuidiam principi conflare poſſunt, hos ipſe ſumma diligentia illico reprimere debet.*

c *Parentibus, fratribus, & affinibus non poteſt eſſe non egregium, & honorificum, eum, qui vitâ exceſſit, ob præclaras corporis; & animi dotes flagranti deſiderio publicè celebrari. certè id nihil aliud, quàm excellentis cuiuſdam virtutis argumentum eſt.*

d *Mœrore non adeò opprimi debemus, quin tandem luctui modus adiiciatur, animuſque ad firmitudinem reuocetur.*

e *Non omnes omnia decent: quippe alia eſt ratio principum, & imperatorum; alia modicarum domuum, & alia vniuerſi populi. Ea re videant ſinguli, iis in rebus, quas agendas ſuſcipiunt, non quid alii agant, ſed quid ſe facere æquum ſit, ſuamque adeò perſonam deceat.*

f *Cùm omnium oculi in vnum principem, ipſiuſque mores ſint coniecti, ideoque in altiſſimo dignitatis gradu locatus videatur, vt quiſque ſibi inde capiat exemplum, nō decet ipſum mœrore ita confici, ob domeſtica & priuata, quibus ictus eſt, vulnera, vt reip. adminiſtrandæ parum videatur idoneus. quin potiùs animum ad firmitudinem reuocare, ſeſeque ipſe erigere, & triſtitiam abſtrudere debet, vt regendæ moli, cui inſidet, par ſit.*

g *Recenti adhuc dolore conuenit luctus, & ex mœrore ſolatia. i. poſtquam diu lachrymis, ac triſtitiæ ſe homines tradiderunt æquum eſt ipſos poſtea admittere ſolatia doloru.*

h *Cùm exemplis vtendum eſt, ab alienis, ac longè petitis, quantum poteſt, abſtinendum eſt; & vtendum, quatenus licet, domeſticis, ac recentibus, quibus vehementer homines affici ſolent.*

i *Conſtantia eſt virtus, quæ conſpicitur in aduerſis. itaque qui domeſticas, & publicas, eaſque ingentes calamitates æquo animo fert, is conſtans meritò appellari poteſt.*

prin-

[a] Principes [b] mortales, Rép. æternā eſſe. Proin repeterent ſolénia: & quia ludorum Megalenſium ſpectaculūm ſuberat, eriam voluptates reſumerent. Tum exuto iuſtitio, reditum ad munia, & Druſus Illyticos ad exercitus profectus eſt, [c] erectis omnium animis perendæ è Piſone vltionis, & ctebro queſtu, quòd vagus inrerim per amœna Aſiæ atque Achaiæ, adroganti & [d] ſubdola mora, ſcelerum probationes ſubuerteret. Nam vulgarum erat miſſam (vt dixi) à Gn. Sentio famoſam veneficiis Martinā ſubita morre Brundiſij exrinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore ſigna ſumpti exitij reperta. Ar Piſo, [e] præmiſſo in vrbem filio, datiſque mandatis, per quæ principem molliret, ad Druſum pergit, quem haud fratris interitu trucē, quàm [f] remoto æmulo æquiorem ſibi ſperabat. Tyberius [g] quò inregrum iudicium oſtentaret, exceptum comitet iuuenem, [h] ſueta erga filios familiarium nobiles liberalitate auget. Druſus Piſoni, ſi vera forent quæ iacerentur, pręcipuum in dolore ſuum locum reſpōdit: [i] ſed malle falſa & inania, nec cuiquam mortem Germanici exitioſam eſſe. Hæc [k] palam, & vitato omni ſecreto:

OBSERVATIONES.

a *Cùm princeps eſt gnarus, quo argumento nitatur multitudo ad ea confirmanda, in quæ ipſa miro ſtudio accenſa eſt, quæ tamen principi nō probătur, illud argumentū, quaſi aliud agens, edicto refellere debet. certè Tiberius hoc loco reſpondet voci illi pop. Romani quam paulò ante memorauit Tacitus, nempe concidiſſe remp. nihil ſpei reliquum.*

b *Diſcant principes, quicquid mortale eſt, id eſſe infra illud quod eſt immortale. at principes eſſe mortales, & remp. immortalem ſatis conſtat. ſe ergo ideo eò loci eſſe pro certo habeant vt reip. ſeruiant, non contra. hæc diuina Tiberij vox principum animis perpetuò hærere deberet.*

c *Nulla re magis eriguntur hominum animi, quàm expectatione eius vltionis, quæ petenda eſt ab eo qui propter inſigne aliquod ſcelus, omnibus eſt inuiſus.*

d *Quod probari nonniſi recenti facto poteſt, id optimum eſt, vt illius mora, qui criminis inſimulatur, eludatur: hoc ſanè pacto ſceleris probatio ſubuerti poteſt.*

e *Qui ſe ab inimicis apud populū, aut apud principem in inuidiam alicuius criminis adductum eſſe videt, non illico iudicium ſubire, hoc eſt periculis, & inuidiæ ſe offerre, ſed cedere rumoribus, ac tēpori debet: atque interim aliquem gratioſum hominem ad principem præmittere, qui eum molliat; eius iram, ſi qua eſt, leniat; ſuamque cauſam apud principem agat.*

f *Nullum principatus conſortium adeò eſſe poteſt, vt inter ipſas coniunctiſſimas perſonas æmulatio eò euadat, vt alter æmuli morte lætetur.*

g *Princeps omnibus in rebus integrum iudicium, hoc eſt, non præiudicatum, præbere; quod ſi non habet, ſaltem oſtentare debet.*

h *Cùm patres filiis exiguè præbeant ſumptum, præclarè faciet princeps ſi, adhibito iudicio, iuuenum illuſtrium tenuitatem ſua benignitate ſubleuabit. quo ſanè facto præter eos, quibus benignè fit, patres quoque ipſos, & affines ſibi, & reip. firmat, atque ex ea re magnam apud omnes laudem conſequitur.*

i *Eum vlciſci debeo, à quo conſtat ortum eſſe quo de agitur, ſcelus, ob quod admiſſum, præcipuus in dolore locus meus eſt. cæterùm in eiuſmodi rebus, quiſque ea animi moderatione eſſe debet, vt optet crimina, quorum reus accuſatur, eſſe falſa & inania; ne, ſcilicet, cuiquam illius mors, quem luget, exitioſa ſit.*

k *Quæ ita vt à nobis dicuntur, accipi volumus, ea palam, & vitato omni ſecreto proferre debemus.*

[a] neque dubirabanrur præſcripra & à Tyberio, cùm [b] incallidus alioqui, & facilis iuuenta, ſenilibus tum arribus vreretur. Piſo, Dalmarico mari tramiſſo, relictiſque apud Anconam nauibus per Picenum, ac mox Flaminiam viam adſequirur legionem, quæ è Pannonia in vrbem, dein præſidio Africæ ducebarur. [c] Eaque res agitata rumoribus, vt in agmine atque irinere [d] crebrò ſe militibus oſtentauiſſet. Ab Narnia, virandæ ſuſpicionis, an, quia [e] pauidis cõſilia in incerto ſunt? Nare ac mox Tyberi deuectus auxir vulgi iras, quia [f] nauem tumulo Cæſarum [g] adpulerat, dieque, & ripa frequenti, magno clientium agmine ipſe, fœminarum comitatu Plancina, & vultu [h] alacres inceſſere. Fuit inrer inciraméra inuidiæ domus foro imminẽs feſto ornatu, conuiuiumque & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. Poſtera die Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulauit. Contra Vitellius ac Veranius, cæterique Germanicum comitari tendebant, [i] nullas eſſe partes Trioni: neque ſe accuſatores, [1] ſed rerum indices & reſtes [k] mãdara Germanici perlaturos. Ille dimiſſa eius cauſæ delatione, vt priorem vitam accuſaret, obrinuir: peritumque eſt à principe, cognirionem exciperet: Quod ne reus quidem abnuebat, [l] ſtudia populi & patrum meruens. contra, Tyberium [m] ſpernendis rumoribus validum, & conſcientiæ ma-

[1] ſic lib. 15. An. ſomenta vulneribus nulla niſi ſuo ſed quia cætera palam vana obieciſſet adiungere crimen viſum, ſe pariter indicẽ, & teſtem facere.

OBSERVATIONES.

a *Non proprio, ſed prudentioris alicuius conſilio eum niti verisimile eſt, qui præter ætatem, naturamque ſuam ſenilibus artibus vtitur.*

b *Iuuenes natura plerunque ſunt incallidi, & faciles.*

c & f *Qui multitudini iam odio eſt eius leuiſſima peccata pro grauiſſimis accipiuntur.*

d *Qui ſe militibus crebrò oſtentat, aliquid ſeditioſum, aut hoſtile videtur agitare.*

e *Animi perturbatione conſilium impediri conſtat: non itaque mirum eſt, ſi pauidis conſilia in incerto ſunt.*

g *Minimis etiam rebus ſuſpicax vulgus offenditur.*

h *Parum prudens eſt is, qui in communi luctu, non modò non luget ipſe; verùm etiam vultu eſt alacris. nam haud dubiè omnium inuidiam aduerſus ſe, odiaque accendit.*

i *Cùm magnũ totius cauſæ momentum poſitum ſit in perſona accuſatoris, non cuiuſuis partes ſunt, reum aliquem facere apud magiſtratus, ne mutua accuſatoris, & rei colluſione totum crimen eludatur. Sed res, ſcilicet, potiſſimùm agi debet per eos, qui totius facti indices ſimul ſunt, ac teſtes.*

k *Aliud eſt aliquem ſimpliciter accuſare, ceu reum mortis defuncti principis; & aliud mandata ipſius principis mortui perferre; nempe, in quibus plus eſt momenti, quàm in omnibus alijs probationibus.*

l *Is in quem ſenatus, & populi odia ſunt accenſa, ecqua tandem in re innocentiæ ſuæ (ſi innocens eſt) præſidium inuenire poteſt, niſi in vna principis æquitate?*

m *Princeps debet eſſe validus ſpernendis rumoribus; eos dico, qui ſunt inanes, & nullo fundamento ſubnixi, quibus nunquam commoueri debet. neque enim, æquum eſt, principem huc illuc impelli arbitratu inſanæ & concitatæ multitudinis.*

tris [a] innexum eſſe: veraque aut in deterius credita, [b] iudice ab vno faciliùs diſcerni, odium & inuidiam apud multos valere. Haud fallebat Tyberium moles cognitionis, quaque ipſe fama diſtraheretur. Igitur pauci familiarium adhibitis, minas accuſantium, & hinc preces audit, integramque cauſam [c] ad ſenatum remittit. Atque interim Druſus rediens Illyrico, quàquam patres cenſuiſſent ob receptum Maroboduum, & res priore æſtate geſtas, vt ouans iniret, [d] prolato honore vrbem intrauit. Poſtquam reo T. Arrũtium, [Fulcinium] Aſinium Gallum, Æſerninum, Marcellum, Sext. Pompeium patronos petenti, iiſque [e] diuerſa [f] excuſantibus, M. Lepidus, & L. Piſo, & Liueneius Regulus adfuere, arrecta omni ciuitate, quanta [g] fides amicis Germanici, quæ [h] fiducia reo, ſatin' cohiberet ac premeret ſenſus ſuos Tyberius, an promeret: iis haud aliàs intentior populus, plus ſibi in principem [i] occultæ vocis, aut ſuſpicacis [k] ſilentij permiſit. Die ſenatus, Cæſar orationem habuit meditato temperamento: Patris ſui legatum atque amicum Piſonem fuiſſe, [l] adiutorẽque Germanico datum à ſe, autore ſenatu, rebus apud Orientem adminiſtrandis: illic [m] contumacia & certaminibus aſperaſſet iuuenem, exitu-

OBSERVATIONES.

a *Quem reus facinoris ſcit eſſe conſcium, hunc ſibi optat iudicem dari.*

b *Satis conſtat, ſingulos iudices, ſi plures ſunt, ſi quid iniquè iudicatum eſt, eius rei culpam in collegas ſolere conferre; potiſsimùm cùm quam quiſque ſententiam dixerit, non ſciri poteſt. quòd ſi tota cognitionis moles vni incumbit, næ ille, priùs quam ius, & iniuriam diſcernat, ſingula diligenter circumſpectabit, nec temerè quicquam aget, cuius infamia penes ipſum remaneat. contra verò apud multitudinem iudicum odium, & inuidia valent, quibus iudicium corrumpitur.*

c *Cùm tantæ molis cognitio principi incumbit, vt, vtram in partem inclinet, futurum ſit, vt, aut fama, & populi vocibus diſtrahatur, aut aliquid aduerſus animi ſui ſententiam committat, iudicio, & cognitione abſtineat, remque totam, atque integram cauſam ad Senatum remittat. hoc pacto ſe omni odio pariter, ac ſuſpitione exoluet.*

d *Intra annum luctus, cui delatus eſt honos, eum proferre in aliud tempus debet; ne quod illi gloriæ eſſe debet, tali tempore, inuidiam potiùs, odiumque pariat.*

e *Tam atrox, tamque odioſum eſt crimen maieſtatis, vt reus vix quenquam patronum inueniat.*

f *Etſi rogati id quod à nobis petitur præſtare nolumus, non tamen nolle nos, ſed alijs occupationibus diſtineri profiteamur.*

g *Fides mortuo ab ijs præſtari dicitur, qui illius mandata, ſumma cura, ſummoque ſtudio conficiunt.*

h *Confidit reus aut innocentiæ ſuæ, aut fauori iudicis.*

i *Plerunque voces plebis non apertæ, ſed occultæ odium in principem, ſilentium acres ſuſpitiones ſignificat.*

k *Silentium eſt argumentum iudicij, aut imperitiæ, aut ſuſpitionis.*

l *Principibus iuuenibus quibus maximi momẽti negotia cõmittuntur, rebus adminiſtrãdis adiutores dantur ij, qui plurima integritatis, fidei, prudentiæ documenta defunctis principibus dederunt.*

m *Contumacia eſt proprium vitium illius, qui, vt cui debet, obſequatur, in animum inducere non poteſt.*

que eius lætatus eſſet, an [a] ſcelere extinxiſſet, [b] integris animis diiudicandum. Nam ſi legatus officij terminos, obſequium erga imperatorem exuit, eiuſdẽq; morte, & [c] luctu meo lętatus eſt, [d] odero, ſeponáque à domo mea, & [e] priuatas inimicitias non [f] principis vlciſcar: Sin facinus in cuiuſcunque mortaliũ nece vindicandũ detegitur, vos vero & [g] liberos Germanici, & nos parẽtes [h] iuſtis ſolatiis [i] adficite: ſimulq; illud reputate, [k] turbidè & [l] ſeditiosè tractauerit exercitus Piſo, quæſita ſint per ambitionem ſtudia militum, armis repetita prouincia, an, [m] falſa hæc [n] in maius vulgauerint accuſatores. quorũ ego [o] nimiis ſtudiis iure ſuccẽſeo. nã quò pertinuit, [p] nudare corpus, & cõtrectandum vulgi oculis permittere: deferriq; etiã [q] per externos, tanquã veneno interceptus eſſet, ſi [r] incerta adhuc iſta,

OBSERVATIONES

a *Aliud eſt, exitu alicuius lætari, & aliud eum extinxiſſe.*

b *Is iudex rectè iudicare dicitur qui in cognitione nihil præter ius, æquumque ſpectat; atque ad tribunal affert animum integrum, non præiudicatum. nam, vt Cic. ait, tantum opinio præiudicata poteſt, vt etiam ſine ratione valeat autoritas.*

c *Non potes lætari morte filij, aut propinqui mei, quin idem luctu læteris meo.*

d *Eum odiſſe debeo, qui morte propinqui mei, luctuque meo lætatur.*

e *Sciendum eſt, principis perſonam duobus modis conſiderari. nam aut eſt publica, aut priuata: hinc fit, vt pleraque princeps agat tanquam princeps, hoc eſt, caput reip. & multa ceu priuatus. Quæ cùm ita ſint, non ſtatim amicus aut inimicus principis, idem ſocius & amicus, aut inimicus, & hoſtis reip. iudicari debet; vt diſtinguenda ſit cauſa publica à priuata. hinc manarunt prudentiſſima illa Tiberij verba, odero, ſeponamque à domo mea, & priuatas inimicitias, non principis vlciſcar.*

f *Neque princeps, neque magiſtratus debet abuti ea, quam obtinet, autoritate ad priuatas inimicitias vlciſcendas; & ad ea confundenda quæ ratio, & lex iubent eſſe diſtincta.*

g *Primus gradus cognationis eſt liberorum, ſecundus parentum, & ſic deinceps.*

h *Iuſta ſolatia parentum, & liberorum dicuntur illa quæ fiunt in vltionem cæſorum.*

i *Princeps ipſe, ſi qua in re læſus eſt, quæ tamen cauſa, nullo pacto complectitur remp. in eo, poſita principis perſona, legum, Senatus, ac magiſtratuum auxilium implorare debet.*

k *Non qui ſtudia exercitus, qua re maximè poteſt, parat, protinus maieſtatis poſtulari poteſt. Sed ſi ea res in iudicium venit, iudex reputare debet, an reus turbidè, & ſeditioſe tractauerit exercitus, & an quæſita ſint per ambitionem ſtudia militum, & cætera de eodem genere.*

l *Qui turbidè, & ſeditiosè tractat exercitus, per ambitionem quærit ſtudia militum, quod poteſt, & debet iure, & æqua diſceptatione, id mauult armis patrare, is haud dubiè turbas, ac tumultus bellicos molitur, ac proinde capitis damnari, ceu reus maieſtatis rectè poteſt.*

m *Illud falſum eſt, quod aut omnino non, vti dicitur, eſt; aut ſi eſt, in maius elatum eſt.*

n *Hic eſt mos ſycophantarum, vt falſa in maius vulgent.*

o *Omnibus in rebus diligenter cauendum eſt, ne quid nimio ſtudio facere videamur. nam etſi iuſta de cauſa alicuius rei propugnatio à nobis ſuſcepta eſt, ſi tamen non æquitate, ſed ſtudio ducimur, id, quicquid eſt, non modò laudi nobis non ducitur, ſed & vitio verti meritò poteſt. Siquidem omnia non tam ad euentum, quàm ad conſilium referri oportet.*

p *Cæde facta, aut aliquo vi veneni ſublato, priùs quàm cauſa cognita ſit, prudens magiſtratus nunquam patietur corpus nudari, & contrectandum vulgi oculis permittere.*

q *Diligenter cauendum eſt, ne quibus laboramus vitiis, ea per externos differantur, ne iis ludibrio ſimus, quibus noſtra mala cognita ſunt.*

r *Quæ adhuc incerta, & ſcrutanda ſunt, ea pro certis, planeque perſpectis vulgare, nimiæ temeritatis eſt.*

& ſcru-

& ſcrutanda ſunt? [a] Defleo equidem filium meum, ſemperque deflebo: ſed [b] neque reum prohibeo quò minùs cuncta proferat, quibus innocentia eius ſubleuari, aut ſi qua fuit iniquitas Germanici, coarguit poſſit: voſque oro, ne, [c] quia dolori meo cauſa connexa eſt, [d] obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos [e] propinquus ſanguis, aut fides ſua patronos dedit, quantum quiſque [f] eloquentia & cura valet, iuuate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem conſtantiam accuſatores hortor. Id ſolùm Germanico [g] ſuper leges præſtiterimus, [h] quòd in curia potiùs quàm in foro, apud ſenatum, quàm apud iudices de morte eius anquiritur. cætera pari modeſtia tractentur. nemo Druſi lacrymas, nemo mœſtitiam meam ſpectet, [i] nec ſi qua in nos aduerſa finguntur. Exin biduum criminibus obiiciendis ſtatuitur, [k] vtque ſex dierum ſpatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera & [l] inania ordirur, ambitioſe, auareque habitam Hiſpaniam. quod neque conuictum noxæ reo, ſi recentia purgaret: neque defenſum [m] abſolutioni erat, ſi teneretur maioribus flagitiis. Poſt quem Seruæus, & Veranius, & Vitellius conſimili ſtudio, ſed multa eloquentia Vitellius, obiecere: odio Germanici, & rerum nouarum ſtudio, Piſonem vulgus militum [n] per licentiam & ſociorum iniurias eò vſque corrupiſſe, vt [o] parens le-

OBSERVATIONES.

a *Pietate iubetur filius deflere patrem, & contra.*

b *Nunquam reus eſt prohibendus, quominus cuncta proferat, quibus innocentia eius ſubleuari, aut ſi qua aduerſarij iniquitas eſt, coargui poſſit.*

c *Ea iudex integritate eſſe debet, vt, neutram in partem inclinet; neque cuiuſquam, ac ne principis quid em dolore, ac ſuo ipſius, ac lachrymis commoueatur.*

d *Is verè iniquus iudex dici poteſt, qui obiecta crimina pro adprobatis accipit.*

e *Duabus potiſſimùm de cauſis patrocinium rei ſuſcipimus; aut ob propinquitatem ſanguinis; aut ob fidem illi datam, & amicitiæ iura*

f *Præcipuum munus eloquentiæ eſt, iuuare periclitantes.*

g *Ne ipſis quidem principibus quidquam ſuper leges præſtari debet.*

h *Cùm forum ordinarium mutatur, id eſt, cuius iudicis eius, qua de agitur, rei, cognitio eſſe debet, eo poſthabito, tota lis ad aliud tribunal transfertur, cui id datur, id ei ſupra leges præſtari dicitur. nemini certè hoc concedi, niſi grauiſſimas ob cauſas, debet.*

i *Princeps multis de cauſis, debet palam oſtendere, ſe nihil eorum, quæ in ſe dicuntur, ignorare.*

k *Cùm defenſio ſit fauorabilior accuſatione, plus temporis reo ad meditandam cauſam, quàm accuſatori ad accuſandum datur.*

l *Actor priuſquam ad accuſandum accedat, debet ſecum reputare, an, quæ obiecturus eſt, crimina noxæ reo futura ſint. nempe, is eſt ineptus accuſator, qui ea opponit reo, quorum etſi erit conuictus, ei tamen noxæ eſſe non poſſunt.*

m *Ea reus defendere, ac purgare debet, ex quibus oritur abſolutio. cætera ſunt inania.*

n *Cùm militia in laſciuiam vertitur ſatis conſtat, militarem diſciplinam corrumpi. ideo is imperator qui militibus hactenus indulget, vt hi nimia licentia, otio, & populorum iniuriis laſciuiant, tanquam corruptor diſciplinæ militaris poſtulari poteſt.*

o *Paria ſunt, laudari à deterrimis, & vituperari ab optimis.*

gionum à deterrimis appellaretur: contrà. in [a] optimum quéque, [b] maximè in comites & amicos Germanici ſæuiſſe: poſtremò ipſum [c] deuotionibus & veneno peremiſſe: ſacra hinc & immolationes nefandas ipſius atque Plancinæ: [d] petitam armis Remp. vtque [e] reus agi poſſet, acie victum. Defenſio in cæteris trepidauit. nam neque ambitionem militarem, neque prouinciam peſſimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem aduerſum imperatorem inficiari poterat. ſolum veneni crimen viſus eſt diluiſſe. Quod ne accuſatores quidem ſatis firmabant, in conuiuio Germanici, cum ſuper eum Piſo diſcumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. [f] quippe abſurdum videbatur, inter aliena ſeruitia, & tot aſtantium viſu, ipſo Germanico coram id auſum. Offerebatque familiam reus, & miniſtros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diuerſa implacabiles erant: [g] Cæſar ob bellum prouinciæ inlatum; Senatus, núquam ſatis credito, ſine fraude Germanicum interiiſſe. [1] ſcripſiſſent expoſtulantes: quod haud minùs Tyberius quàm Piſo abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur, [h] non temperaturos manibus, ſi patrum ſententias euaſiſſet. effigieſque Piſonis traxerant in Gemonias, ac diuellebant, [i] nî iuſſu principis protectæ, repoſitæque forent. Igitur inditus lecticæ, & à tribuno prætoriæ cohortis deductus eſt: vario rumore, cuſtos ſalutis, an mortis exactor ſequeretur. Eadem Plancinæ inuidia, maior gratia, [k] eoque ambiguum habebatur quantum Cæſari in eam liceret.

1. hic multa deſiderantur.

OBSERVATIONES.

a *Paria ſunt fouere deterrimos. & ſæuire in bonos.*

b *Contumacem. ſeditioſum, aut hoſtilem animum ſatis nudat is, qui in comites, aut amicos principis, aut filij eius ſæuit.*

c *Non eſt nouum, neque inauditum, homines deuotionibus, & veneno peremptos eſſe; atque ad eam rem ſacra, & immolationes nefandas eſſe adhibitas.*

d *Qui vi, & armis eum locum occupare ſtudet, vnde ab eo, penes quem ſummum ius, & poteſtas eius rei fuit, deturbatus eſt, is armis remp. petere dicitur, ac maieſtasis accuſari poteſt.*

e *Is etiam maieſtatis reus videri poteſt, qui vt criminis cuius accuſatus erat, reus agi poſſet, acie vinci debuit. in eo, ſcilicet, videtur eſſe ſpreta maieſtas principis, quòd ad iudicem vocatus non priùs venit, quàm vi in ius tractus eſt.*

f *Non eſt veriſimile quenquam eò dementiæ deueniſſe, vt, principe ipſo præſente, & multorum adſtantium viſu, interque ipſius principis ſeruitia, & miniſtros, cibos, qui principis menſæ apponuntur, inficere audeat.*

g *Quæcunque aduerſus remp. fiunt, in his princeps implacabilis eſſe, nihilque omittere, quominus in turbarum authores ſeuerè animaduertat, debet.*

h *Quid cuique formidabilius accidere poteſt, quàm furori concitatæ multitudinis, nullam excuſationem admittentis obijci?*

i *Princeps nunquam debet indulgere inſaniæ, & furori concitatæ multitudinis. hanc ob cauſam ſingula, quæcunque tandem illa ſunt, quæ populus ſolo furore actus audet, reprimere, ſuamque autoritatem interponere debet; vt, quod ille fortè aut trahit, aut diuellit, ipſius iuſſu protegatur, & reponatur. quippe, nihil magis reip. pernicioſum eſt, quàm plebem furoribus, & ſeditionibus ſueſcere; eaſque proſpero euentu corroborari.*

k *Cui princeps nimia beneuolentiæ ſignificatione indulget, in hunc haud ſanè multum ei licet.*

Atque

atque ipſa[a] donec[1] mediæ Piſoni ſpes, ſociam ſe cuiuſcunque fortunæ, &, ſi ita ferret, comitem[2] exitij promittebat. vt ſecretis Auguſtæ precibus veniam obtinuit,[b] paulatim ſegregari à marito, diuidere defenſionem cœpit. Quod reus poſtquam ſibi exitiabile intelligit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus[c] filiis durat mentem, ſenatumque rurſum ingreditur: redintegratamque accuſationẽ, infenſas patrum voces, aduerſa & ſæua cuncta perpeſſus, nullo magis exterritus eſt, quàm quòd Tyberiũ ſiue miſeratione, ſiue ira,[d] obſtinatum clauſumque vidit, ne quo adfectu perrumperetur. Relatus domum, tãquam defenſionem in poſterum meditaretur, pauca conſcribit, obſignatque & liberto tradit. Tum[e] ſolita curãdo corpori exequitur. Dein multam poſt noctem, egreſſa cubiculo vxore, operiri fores iuſſit: & cœpta luce perfoſſo iugulo, iacente humi gladio, repertus eſt. Audire me memini ex ſenioribus, viſum ſæpiùs inter manus Piſonis libellum, quem ipſe[f] non vulgauerit: ſed amicos eius dictitauiſſe,[g] literas Tyberij, & mandata in Germanicum contineri: ac deſtinatum promere apud patres, principemque arguere, ni[h] eluſus à Se-

1. dubiæ.
2. magis placet exilii.

OBSERVATIONES.

a *Eſt genus hominum, qui donec amicorum periclitantium mediæ ſunt ſpes, ſe eis, ne ſi vita quidem ponenda ſit, vnquam defuturos audacter magis pollicentur, quàm poſtea, cùm verba ad rem conferri opus eſt, conſtanter fidem ſeruant. nam ſtatim vt miſeros fortuna deſeruit, hem, ab illis ipſis, quos officij, fidei, pietatis meminiſſe æquum fuit, deſeruntur.*

b *Qui ideo eſt in periculo quia cauſam habet coniunctam cum eo, cui omnes ſunt infenſi, is ſuæ ſaluti egregiè proſpexerit, ſi ab illo ſegregabitur, ſuamque cauſam & defenſionem ab illius cauſa, & defenſione diuidet. contra reus conſultè faciet, ſi ſuam cauſam & defenſionem conſociabit cum cauſa & defenſione illius, qui apud principem plus poteſt, quàm ipſe.*

c *In maximis noſtris periculis nunquam, etſi omnia nobis aduerſantur, animum deſpondere: ſed mentem durare, eaque quæ pertinent ad noſtram defenſionem ſingula proferre debemus; ne nobis ipſi in ſummo diſcrimine, rebuſque noſtris dubiis defuiſſe videamur.*

d *In iudicis & principis, & magiſtratus ita debet eſſe clauſus, vt, non ira, non miſeratio in ipſo deprehendatur: nullo denique affectu perrumpi poſſit.*

e *Cui certum eſt, ſibi manus afferre, id adeò diſſimulat, vt, nihil minus in animo, quàm tale facinus habere videatur.*

f *Conſtantis, vereque amici hominis eſt, ea, vel in ipſo vitæ diſcrimine, nunquam enunciare, aut prodere, quæ vulgata magnum dedecus, & ignominiam, atque adeò periculum amico creare poſſunt.*

g *Nunquam princeps debet committere vt quicquam ſua manu ſcribat, quod non idem in concione, ſi res poſtulabit, legi rectè poſſit. at occulta mandata ſæpiùs dari neceſſe eſt; fateor. Sed nego ea ſcripto magis, quàm verbis contineri debere. nempe, hoc principi ante oculos ſemper eſſe debet, ne cuius ſceleris argui poſſit. quòd ſiquid fortè ſcriptis commendandum eſt, ita, ſcilicet, ſcribi debet, vt aliam in partem, quàm princeps ipſa re voluit, ab iis accipi, quorum in manus fortaſſe eiuſmodi ſcripta venient, poſſit.*

h *Si princeps nefarij alicuius facinoris ab aliquo argui poteſt, hunc aut variis promiſſis eludat, aut alio pacto, pro ratione temporis, ſibi ita proſpiciat, vt id, quicquid eſt, enunciari nunquam poſſit.*

iano per vana promiſſa foret:nec illum ſponte extinctum, verùm [a] immiſſo percuſſore: quorum neutrum adſeuerauerim. [b] neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui noſtram ad iuuentam durauerunt. [i] Cæſar flexo in mœſtitiam ore, ſuam inuidiam tali morte quæſitam apud ſenatum; crebriſque interrogationibus exquirit qualem Piſo diem ſupremum, noctemque exegiſſet. Atque illo pleraque ſapienter, quædam incõſultiùs reſpõdẽte, recitat codicillos à Piſone in hunc fermè modum compoſitos: [c] Cõſpiratione inimicorum & inuidia falſi criminis oppreſſus, quatenus veritati & innocentiæ meæ nuſquam locus eſt, deos immortales teſtor, vixiſſe me Cæſar cum fide aduerſum te, neque alia in matrem tuam pietate: voſque oro [d] liberis meis conſulatis, ex quibus Gn. Piſo qualicũque fortunæ meæ [e] non eſt adiunctus, cùm omne hoc tempus in vrbe egerit. M. Piſo repetere Syriam dehortatus eſt. atque [f] vtinã ego potiùs filio iuueni, quàm ille patri ſeni ceſſiſſet. eò impenſiùs precor ne meæ prauitatis pœnas innoxius luat. [g] Per quinque & quadraginta annorum obſequium, per collegium conſulatus quondam diuo Auguſto parenti tuo probatus, & tibi amicus, nec quicquam poſt hæc rogaturus ſalutem infelicis filij rogo. De Plancina nihil addidit. Poſt quæ Tyberius adoleſcentem crimine ciuilis belli purgauit: patris quippe [h] iuſſa, nec potuiſſe filium detrectare: ſimul nobilitatem domus, etiam ipſius, [i] quoquo modo meriti, grauem caſum miſeratus. Pro Plancina [k] cum pudore & flagitio diſſeruit, matris preces obtendens: in quem optimi

i. hic deeſt aliquid.

OBSERVATIONES.

a *Hinc diſcant illi, quibus nihil eſt prius, quàm exequi ſceleſta principum mandata, quos Tacit. lib. 14 rerum atrocium, & grauiorum facinorum miniſtros appellat: Principem non magis eſſe autorem ſceleſti mandati, quàm aliquando fore exactorem eius pœnæ, quæ debita eſt illi ipſi ſceleri, cui patrando promptiùs, quàm par eſt, ſceleſtam ei operam præſtiterunt.*

b *Quemadmodum hiſtoriæ ſcriptor diligenter cauere debet, ne audaci affirmatione falſa pro veris tradat; ita quoque in maximi momenti rebus minimè occulere debet eos rumores, qui longo temporis ſpatio percrebuerunt.*

c *Non eſt nouum, innocentes conſpiratione inimicorum, & inuidia falſorum criminum opprimi. id cùm accidit, neque veritati, neque innocentiæ vſquam locus eſſe dicitur.*

d *Parentes, vel in ipſo vitæ diſcrimine, plus de filiorum, quàm de ſua ipſorum ſalute ſolliciti ſunt.*

e *Non eſt æquum, filios innoxios paternæ prauitatis pœnas luere.*

f *Sæpiſſimè accidit, vt filijs iuuenibus patres parere æquius omnino ſit, quàm filios patribus cedere.*

g *Efficaces haud dubiè redduntur preces noſtræ commemoratione earum rerum, quæ nobis cum illo quem rogamus, communes aliquando fuerunt.*

h *Quod peccatum ab eo filio commiſſum eſt, qui iuſſa patris detrectare non potuit, venia potiùs dignum, quàm ſupplicio videtur eſſe vindicandum: ſiquidem vix fieri poteſt, vt filius defugiat autoritatem patris.*

i *Ampliſſimorum hominum, etiam quoquomodo meritorum graues caſus miſerari ſolemus.*

k *Nocens niſi cum pudore, & flagitio à ſciente defendi poteſt.*

iuſq;

cuiuſque [a] ſecreti queſtus magis ardeſcebant. [b] Id ergo fas auiæ, interfectricē nepotis aſpicere, adloqui, eripere ſenatui. quod pro omnibus ciuibus leges [1] obtineant, vni Germanico non contigiſſe. Vitellij & Veranij voce defletum Cæſarem: ab Imperatore, & Auguſta defenſam Plancinā. [c] proinde venena, & artes tam feliciter expertas [2] verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque auiam, ac patruum ſanguine miſerrimæ domus exatiaret. Biduum ſuper hæc [d] imagine cognitionis abſumptum, vrgente Tyberio liberos Piſonis matrem vti tuerentur. Et cùm accuſatores ac teſtes certatim perorarent, reſpondente nullo, [e] miſeratio, quàm inuidia augebatur. Primus ſententiam rogatus Aurelius Cotta conſul (nam referente Cæſare magiſtratus eo etiam munere fungebantur) [f] nomen Piſonis radendum [g] faſtis cenſuit: partem bonorum publicandam, pars vt Gn. Piſoni filio concederetur, iſque [h] prænomen mutaret. M. Piſo exuta dignitate, & accepto quinquagies ſeſtertio in decem annos [3] relegatur, conceſſa Plancinæ incolumitate, [i] ob preces Auguſtæ. Multa ex ea ſentētia [k] mitigata ſunt à principe: ne nomen Piſonis faſtis eximeretur, quando M. Antonij, qui bellum patriæ [4] feciſſet, Iulij Antonij qui domum Auguſti violaſſet, manerent: & M. Piſonem ignominiæ

1. vt plectatur qui hominem interfecerit.
2. Plancina.
3. lego, relegaretur.
4. & hoſtis à ſenatu indicatus eſſet.

OBSERVATIONES.

a *Quæ ita ſecreta ſunt, vt erumpere non poßint, hæc haud dubiè magis ardeſcunt.*

b *Neque parentibus, neque propinquis illius, qui interfectus eſt, fas eſt, interfectorem aſpicere & alloqui: cùm potiùs mortem defuncti vindicare eos æquum ſit.*

c *Quàm ſæpißimè accidit, vt, qui gladios, venena, malas artes fæliciter, id eſt, ex animi ſui ſententia in alicuius perniciem expertus eſt, nullo metu pœnæ flagitijs cumulet flagitia, quando prima prouenerunt.*

d *Imago cognitionis dicitur, cùm totum iudicium, quaſi de cauſa cognoſcatur, variis artibus eluditur.*

e *Vel deterrimi cuiuſque indefenſi ſummum periculum poſt inuidiam parit miſerationem.*

f *Pœna illius, qui multa flagitioſè in principem, & in remp. commiſit, talis eſſe poteſt, vt, præter mortem, pars bonorum publicetur; pars filiis, ſi illuſtres ſunt, concedatur; horum nullus prænomen habeat patris. quòd ſiquis ex his culpæ paternæ affinis eſt, ſi ei vita conceditur, exuta, ſi quam fortè obtinet, dignitate, accepto vnde ægrè, & miſerè viuat, aut ad tempus, aut in perpetuum relegetur. at verò patris nomen faſtis, actiſque publicis omnino radatur. His & illud addi poteſt, quod hodie vſitatum eſt, vt damnati imagines & inſignia deleantur.*

g *In rep. bene conſtituta, aut in domo principis quicquid agitur, id ſcriptis diurnis mandari, multis de cauſis, debet.*

h *Nomina, & prænomina quemadmodum ſæpe ex præclaris facinoribus originem trahunt, ita quoque non eſt mirum, ob flagitia amitti.*

i *Mulierum preces apud propinquos, nempe, matris apud filium, vxoris apud maritum, ſororis apud fratrem quàm efficacißimas eſſe, ſæpius, experientia duce, cognitum eſt.*

k *Iudicis eſt, nocentem, quamuis magnum, & potentem hominem, condemnare. principis verò non quidem eum eximere ſupplicio, ſed ſententiam (quod ſine damno reip. fieri poßit) mitigare: potißimùm cùm id exemplo facere poteſt: hinc ſanè clementiæ laudem, quæ maxima eſt, adipiſcetur.*

1. Sic lib. 2. hiſt. egregiè firmus aduerſus militare n largitionem, de Veſpaſiano loquēs.

exemit, conceſſitq; ei paterna bona,[a] ſatis[1] fitmus, vt ſępe memoraui, aduerſum pecuniā, & rum pudore abſolutæ Plãcinæ[b] placabilior. Atq; idē cùm Valerius, Meſſalinus ſignum aureum in æde Martis Vltoris, Cæcina Seuerus aram Vltioni ſtatuendam cenſuiſſent, prohibuit: ob[c] externas ea victorias ſacrari dictitans; [d] domeſtica mala triſtitia operienda. Addiderat Meſſalinus, Tyberio, & Auguſtæ, & Antoniæ, & Agrippinæ Druſoque, ob vindictam Germanici, [e] grates agendas, [f] omiſeratque Claudij mentionem: & Meſſalinum quidem L. Aſprenas ſenatu coram percunctatus eſt, an prudens preteriſset? ac tum demum nomen Claudij adſcriptum eſt. Mihi quantò plura recentium, ſeu veterum reuoluo, tantò magis [g] ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obuerſantur. Quippe fama, ſpe, veneratione potiùs omnes deſtinabantut imperio, quàm quem futurum ptincipem fortuna [h] in occulto tenebat. Paucis poſt diebus Cæſar autor ſenatui fuit, Vitellio, atque Veranio, & Seruæo [i] ſacerdotia tribuendi. Fulcinio ſuffragium ad honotes pollicitus, mo-

OBSERVATIONES.

a *Non minima hæc eſt laus principis, vt ſit firmus aduerſus pecuniam priuatorum, etſi ea fiſco addicta eſt. Sed quotuſquiſque principum hodierno die hoc ſibi perſuadet? certè non pauci ſunt, quibus ita videtur, omnem principatus vim eò referri oportere, vt priuatos fortunis euertant. idque adeò vt ſummam fortunam in auaritia, & rapacitate conſtituant.*

b *Si te placabilem præbes nocentiori, cur item veniam non des ei, qui non tantum pœnæ ſuppliciique meritus eſt?*

c *Hoſte debellato, ſigna, aræque ſtatuuntur Marti vltori, & vltioni.*

d *Alia eſt ratio externorum bellorum, & alia malorum domeſticorum. quippe illis confectis cauſa eſt, quapropter lætemur; eamque rem, quibus maximè poſſumus, præclaris monimentis æternitati commendemus: nempe, vt poſteritas intelligat, iiſdem ſibi virtutis, gloriæque veſtigiis inſiſtendum eſſe. at verò mala domeſtica, bellaque ciuilia luctu & triſtitia, atque adeò perpetua obliuione operienda ſunt; tantum abeſt, vt, bello ciuili confecto, ſigna, aræque ad perpetuam malorum inteſtinorum memoriam ſtatui debeant.*

e *Cùm interſit reip. facinoroſos homines è medio tolli, tum verò præcipuè cùm tales ſunt, ex quibus maxima damna in Remp. proficiſci poterant, per quos id factum eſt, iis grates publicè agi debent.*

f *Diligenter cauendum eſt, ne quid peccetur in neceſſaria, & publica principalium nominum commemoratione, ne quis propinquorum principis fortè præteritus, aut alio, quàm quo oportuit loco nominatus offendi meritò poſſit.*

g *Ecquod tandem negotium eſt, in quo non ludibria rerum humanarum nobis ob oculos obuerſentur? certè experientia doceri poſſumus, ea quæ modò ſumma fuerunt, breuibus momentis verti poſſe; eaque quæ pro nihilo habentur, interdum deprehendi eſſe maxima.*

h *Neque nouum, neque inauditum eſt, quàm ſæpiſſimè à fortuna in occulto teneri eos, qui principes, atque adeò reges maximarum prouinciarum, contra omnium ſpem, & expectationem ab ipſa deſtinantur. huius rei illuſtria teſtimonia non modò ex antiquitate peti, ſed hodierno die luculenter conſpici poſſunt.*

i *Eos quorum ſtudio, diligentia, & opera ingens aliquod malum è rep. ſublatum eſt, præmiis à principe donari debere ſatis conſtat.*

nuit,

nuit ne [a] facundiam violentia præcipitaret. Is finis fuit vlciſcenda Germanici morte, non modò apud illos homines, qui tum agebant, etiam ſecutis temporibus vario rumore iactata. [b] Adeò maxima quæque ambigua ſunt; alij quoquo modo audita pro compertis habent; alij vera in contrarium vertũt; & gliſcit vtrunque poſteritate. At Druſus vrbe egreſſus, repetendis auſpicus, mox ouans introiit. Paucoſque poſt dies Vipſania mater eius exceſſit, vna omnium Agrippæ liberorũ miti obitu. Nam cæteros manifeſtum ferro, vel creditum eſt, veneno aut fame extinctos. Eodem anno Tacfarinas, quem priore æſtate pulſum à Camillo memoraui, bellum in Africa renouat: [c] vagis primùm populationibus & ob pernicitatem inultis: dein vicos exſcindere, trahere graues prædas: poſtremò haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circunſedit. Præerat caſtello Decrius [1] impiger manu, exercitus militia, & illam obſidionem [d] flagitij ratus. Is cohortatus milites, vt copiam pugnæ in aperto facerent, aciem pro caſtris inſtruit. Primoque impetu pulſa cohorte, promptus inter tela [e] occurſat fugientibus, increpat ſigniferos, quòd [2] inconditis, aut deſertoribus miles Romanus terga daret. [3] [Simul excepta vulnera.] Et quanquam transfoſso oculo, aduerſum os in hoſtem intendit, neque prælium omiſit, donec deſertus à ſuis caderet. Quæ poſtquam L. Apronio (nam Camillo ſucceſserat) comperta, [f] magis dedecore ſuorum, quàm gloria hoſtis anxius, raro ea tempeſtate, & è vetere memoria facinore, [g] decumum quemque ignominioſæ cohortis ſorte ductos

1. Salluſt. dicit manu promptus, in coniurat. Catilinæ.

2. Sic lib. 4. hiſt. magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit.

3. hic quoque locus eſt mutilus.

OBSERVATIONES.

a Periculoſum eſt violentia præcipitare facundiam: hoc eſt; truci eloquentia promptum eſſe aduerſus inſontes; ſiquidem potiùs facundia quiſque ad opem ferendam periclitantibus vti debet.

b Quid obſecro te, affirmare audeas, cùm maxima & illuſtria quæque, nempe, illa quæ in maxima luce verſantur, ambigua ſint; hoc eſt, huc illuc, pro cuiuſque ingenio, trahantur? Siquidem eſt genus hominum leuiſſimorum ſanè, qui quoquomodo audita pro compertis habent: alij vani & mendaces vera in contrarium vertunt; & gliſcit vtrumque poſteritate; quippe, cùm vtrumque poſteritati tradatur, tàm falſa, quàm vera tempore corroborantur & intenduntur.

c Rerum nouarum autor, idemque belli concitor, primò eſt merus populator, ſpemque in pernicitate tantummodo repoſitam habet; dein audet alia hoſtilia; nempe, vicos exſcindere, & trahere graues prædas: poſtremò multitudine auctus ad hoſtem accedit.

d Bonus dux belli flagitium ſe facere exiſtimat, ſi ſe ab latronibus obſideri patitur.

e Ille mihi eſt optimus dux belli, qui inter tela ſuis fugientibus occurſat, eoſque quòd terga hoſti dant, acerbè increpare audet. poſtremò etſi eſt vulneratus, aduerſum tamen os in hoſtem intendit; nec, deſertus à ſuis, quoad ei vires ſufficiunt, prælium omittit.

f Vir præclarus, ſi fortè ab ignauiſſimis hominibus, atque adeò ab latronibus, ac deſertoribus eſt victus, non tam gloria hoſtis, quàm ſuo dedecore eſt anxius.

g Dedecus in pugna ob ſolam militum ignauiam contractum ipſorum ſupplicio eſt vindicandum. ſic Liu. lib. 2. hiſt. ab vrb. con. de Appio Claudio loquens; centuriones, duplicarioſque qui reliquerant ordines virgis cæſos ſecuri percuſſit. cetera multitudo ſorte decimus quiſque ad ſupplicium lecti.

fuſte necat. Tantumq; [a] ſeueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero eaſdem Tacfarinatis copias præſidium, cui Thala nomen, adgreſſus fuderint. quo prælio Rufus Heluius [b] gregarius miles ſeruati ciuis decus retulit, donatuſq; eſt ab Apronio torquibus & haſta. Cæſar addidit [1] ciuicam [c] coronam, quòd non eam quoque Apronius [d] iure proconſulis tribuiſſet, queſtus magis, [e] quàm [f] offenſus. Sed Tacfarinas, perculſis Numidis, & obſidia aſpernantibus ſpargit bellum, vbi inſtaretur cedens, ac rurſum in terga remeans. & dum ea ratio barbaro fuit, [g] irritum, feſſumque Romanum impune ludificabatur. Poſtquam deflexit ad maritimos locos, [h] inligatus præda, ſtatiuis caſtris hærebat. miſſuque patris Apronius Ceſianus cum equite, & cohortibus auxiliariis, quis velociſſimos legionum addiderat, proſperam aduerſus Numidas pugnam facit, pellitque in deſerta. At Romæ Lepida, cui ſuper Æmyliorum decus L. Sulla, ac Gn. Pompeius proaui erant, defertur [i] ſimulauiſſe partum ex P. Quirinio diuite atque orbo. adiiciebâtur adulteria, venena, quæſitumque per Chaldeos in [k] domum Cæſaris, defendente ream [2] Manio Lepido fratre. Quirinius poſt dictum repudium adhuc infenſus, [l] quamuis infami ac nocenti miſerationem addiderat. Haud facilè quis deſpexerit illa in cognitione mentem princi-

1. quippe ciuica corona nonniſi imperatoria manu tribuebatur. ſic lib. 15. Ann. ſi ſinguſis manipularibus præcipua ſerta ciuicam coronam imperatoria manu tribueretur &c. & Sen. lib. 1. de benef. cap. 5. Imperator aliquem torquibus, murali, & ciuica donat. &c.

2. Marco.

OBSERVATIONES.

a *Ignauus miles nonniſi ſeueritate ducis corrigi poteſt; quæ ſanè poſt ignominiam acceptam adeò eſt neceſſaria, vt alij pœna exemploque exterriti nunquam ſibi prius ſatisfaciant, quàm quicquid cladis, ignominiæque acceptum eſt, id præclaro aliquo facinore aboleatur.*

b *Et ipſius gregarij militis præclarum facinus præmio, & remuneratione dignum eſt. quippe æqua omnibus eſt virtus; apud quam nulla ſanè eſt* προσωποληψία.

c *Maius quidpiam eſt, donari corona, quàm torque, & haſta.*

d *Proconſul omnia dona militaria iure ſuo tribuere cui videtur, poteſt.*

e *Non ſemper qui queritur aliquid non eſſe factum, eo ipſo quòd non eſt factum, offenſus eſt.*

f *Vir prudens nunquam ea omnia ſibi arrogabit quæ ſui iuris videri poſſunt, præcipuè ſi rem habet cum principe ſuſpitioſo, eoque qui omnibus in rebus id agit, vt cuncta ad ſe trahat. quippe præſtat modeſtè in his verſari, quàm quicquam committere, quo princeps offendi poſſit. Quod ſi vtrinque periculum eſt, ne peccetur, equidem in illam partem peccare malim, quæ nimiæ, vt ita dicam, modeſtiæ adſcribi, quàm in illam, quæ nonniſi ad temeritatem referri poteſt.*

g *Latro, merus populator, & is, cui tales ſunt copiæ, vt in acie aduerſus hoſtem conſiſtere non audeat, nunquam quicquam è re ſua faciet, ſi obſidionibus tempus teret; ſed quicquid ipſe præſtare poteſt, illud, ſcilicet, eſt, vt bellum ſpargat; vbi ſibi inſtari videbit, cedat; ac rurſum in terga remeet. hoc ſanè pacto, hoſtem licet potentiſſimum, irritum feſſumque redditum impune ludificari poterit.*

h *Multi vincere potuerunt, ſi non prædam ſectantes, aut ea iam illigati ſe ipſos quaſi ſponte hoſtibus tradidiſſent.*

i *Simulare partum qui non ſit, eſt crimen atrox, atque adeò legibus vindicandum.*

k *Is maieſtatis poſtulari poteſt, qui per maleficos, aut veneficos inſidiatur domui principis.*

l *Quamuis infamis & nocens, ſi miſeriis & calamitatibus opprimitur, etiam eos, qui ipſi infenſi ſunt, adducere ad miſericordiam poteſt.*

pis

pis: [a] adeò vertit,ac miſcuit iræ & clementiæ ſigna,deprecatus primò ſenatum ne maieſtatis crimina tractarentur. Mox M. Seruilium è conſularibus,aliòſque teſtes inlexit ad proferenda quæ velut reticere voluerat: idemque ſeruos Lepidæ, cùm militari cuſtodia haberentur, tranſtulit ad conſules: neque per tormenta interrogari paſſus eſt de his quæ ad domum ſuam pertinerent. Exemit etiam Druſum conſulem deſignatum dicendæ [b] primo loco ſententię.quod alij ciuile rebantur, ne cæteris adſentiendi neceſſitas fieret.quidam ad ſæuitiam trahebant; neque enim ceſſurum,niſi damnandi officio. Lepida ludorum diebus qui cognitionem interuenerant,theatrum cum claris fœminis ingreſſa, lamentatione flebili maiores ſuos ciens,ipſumque Pompeium, cuius ea monimenta & adſtantes imagines viſebantur, [c] tantum miſericordiæ permouit, vt effuſi in lachrymas [d] ſæua & deteſtanda Quirinio clamitarent,cuius ſenectæ atque orbitati & obſcuriſſimæ domui deſtinata quondam vxor L. Cæſari, ac diuo Auguſto nurus, dederetur. dein tormentis ſeruorum patefacta ſunt flagitia, itumque in ſententiam Rubellij Blandi, à quo aqua atque igni arcebatur. Huic Druſus adſenſit. quanquam alii mitiùs cenſuiſſent.mox Scauro,qui filiam ex ea genuerat,datum, [e] ne bona pu-

OBSERVATIONES.

a *Si quis maieſtatis ita accuſatus eſt, vt crimen domum, aut perſonã principis reſpiciat, in tota illa cognitione princeps modeſtè ſe gerere, aut ſaltem moderationem ſimulare debet. nec tamen autor illi ſum, vt totam rem, accuſationemque tollat; ſed dico, callidum principem, exemplo Tiberii, ita in huiuſmodi rebus verſari debere, vt miſceat iræ, & clementiæ ſigna. Nam hoc pacto crimen nihilominus impunitum erit: & ipſe modeſti principis laudem, quæ maxima eſt, conſequetur.*

b *Vtrinque dubitari meritò poteſt; nempe, an primo, an verò vltimo loco princeps ſententiam dicere debeat. quippe, ſi primus ſententiam dicit, cæteris neceſſitas aſſentiẽdi eo facto impoſita videtur. ſi vltimo loco, videtur omnino id ratum eſſe velle quod cenſuit; neque ſe ceſſurum, niſi id fiat, quod vult. Hæc cùm ita ſint, diſtinctionem hanc adhiberi oportere puto. Nam aut princeps verè dubitat quid facto opus ſit. id quod ſi eſt, quæ res agitur, de ea ſenatorum ſententias exquirere, nec priùs huc, aut illi aſſentiri debet, quàm ſingulos attentè audiuerit. tali re, nonniſi vltimo loco, quam in partem ipſe inclinet, palam facere debet. Quòd ſi non dubitat, ſed iam apud ſe ipſe quid fieri velit, ſtatutum habet, ſolumque ſenatus moratur aſſenſum, haud dubiè primus ita cenſere debet, vt in ſententiam ipſius fiat ſenatuſconſultum. Poſtremò hoc addo, quod à prudentiſſimis principibus factitatur, principẽ, in rebus arduis, elicere debere ſententiam ſuorum conſiliariorum; ſeque interim ſuſtinere, hoc eſt, nec primo nec vltimo loco cenſere, ſed ipſa re id, ſcilicet, ſequi quod poſt ſingulorum ſententias planè perſpectas, optimum factu, magiſque in rem ſuam videbit eſſe.*

c *Inſignis nobilitas, & claritudo maiorum, quorum ſtatuæ, & imagines, publicis in locis etiam conſpiciuntur, non parua ſunt incitamenta miſerationis erga afflictum, & calamitoſum in ea familia natum, ſi veluti in auxilium publicè ab eo vocantur.*

d *Quamuis matrimonium quod contrahitur cum nobiliſſima fœmina viro interdum ſit decus, ac robur ad maiora nitenti; tamen ſæpiùs accidit, vt, qui ipſe obſcurus vxorem ducit clariſſimo genere prognatam, miris ſe difficultatibus irretitum videat. Nam ſi vxoris improbitatem iudicio, aliaue ratione vlciſci fortè volet, dictum, ac factum opponentur ei ſordes, ceu indigno, qui illam, qualiſcunque eſt, vxorem habeat.*

e *Cui aqua, & igni interdicitur bona publicantur.*

blicatentur. Tum demum aperuit Tyberius compettum ſibi etiam ex P. Quirinii ſeruis, veneno eum à Lepida petitum. At enim haud multùm diſtanti tempore Calpurnii Piſonem, Æmylii Lepidam [1] amiſerant. Solatio adfecit D. Sillanus Iuniæ familiæ redditus. Caſum eius paucis tepetam. Vt valida diuo Auguſto in Rempub. fortuna, ita domi [a] improſpera fuit, ob [b] impudicitiam filiæ ac neptis, [c] quas vrbe depulit, adulteroſque earum morte aut fuga puniuit. Nam [d] culpam inter vitos ac fœminas vulgatam graui nomine [e] læſarum teligionum, ac [f] violatæ maieſtatis appellãdo, clementiam maiorum, [g] ſuaſque ipſe leges egrediebatut. Sed aliorem exitus, ſimul cætera illius ętatis memorabo, ſi [2] effectis in quæ tendi, plures ad cutas vitam produxero. D. Sillanus in nepti Auguſti adulter (quanquam non vltra foret ſęuitum, quàm vt [h] amicitia Cæſaris ptohiberetur) [i] exilium ſibi demonſtrari [3] intellexit. nec niſi Tyberio imperitante deprecari ſenatum, ac principem auſus eſt, M. Sillani fratris porentia, qui per inſignem nobilitatem & eloquentiam præcellebat. Sed Tyberius grates agenti Sillano patribus cotam reſpondit, [k] ſe quoque lætari quòd frater eius è [l] petegrinatione longinqua reuettiſſet, idque iute licitum, quia non ſenatuſconſulto, non lege pulſus foret: ſibi tamen aduetſus eum [m] integtas parentis ſui offenſiones: neque

1 vtrumque iudicio.

2 perfectis iis ad quæ animũ adieci.

3 ſic lib. 6. de Blæſis, Quod ſignum mortis intellexere, & executi ſunt.

OBSERVATIONES.

a *Nunquam cuiquam fortuna vbique eſt bona. cui enim illa in rebus publicis eſt valida, domi plerunque eſt improſpera.*

b *In familiam illuſtrem, atque adeò in domum principis nulla labes turpior induci poteſt, quàm impudicitia filiarum, ac cæterarum fœminarum, quæ principis conſanguineæ ſunt. ea res, hodierno die, tanquam ſi non ſit turpis, & infamis, negligitur in penatibus principum.*

c *Princeps impudicitiam filiarum ſuarum pœna, & ſupplicio vindicare, ipſoſque adulteros audaciſſimos homines ſeuerè punire debet.*

d *Adulterium, ſi molliùs accipias, videri poteſt culpa inter viros, ac fœminas vulgata: ſi duriùs, graui nomine læſæ religionis augeri poteſt.*

e *Cùm matrimonium inter ſacra & religiones, nempe Deo teſte, contrahatur, certè qui impudicitiæ labem in illud induxit, ab hoc læſas eſſe religiones videri rectè poteſt.*

f *Qui fœminas, quæ in poteſtate principis ſunt, adulterat, is & religiones lædit, ac præterea maieſtatem principis violare dicitur.*

g *In rebus alienis fortaſſe rectè iudicamus: in iis verò, quæ ad nos attinent, propriis cupiditatibus obcæcati modum tenemus nullum.*

h *Amicitia mea indignus eſt is, qui in familiam meam adulterium infert.*

i *Sapiens admodum eſt, qui cùm ſe grauiora meritum intelligat, quæ ſibi lenior pœna demonſtretur, hanc ſibi ipſe ſponte ſumit.*

k *Non ſolùm principis, verùm etiam cuiuſuis hominis iudicium planè in eo perſpicitur, ſi quæ coniungi debent, coniungit; quæ item diſtinguenda ſunt, diſtinguit.*

l *Exilium ſponte ſumptum non propriè exilium, ſed peregrinatio veriùs dici poteſt.*

m *Etſi iure ciuili cautum eſt, ne actiones ex delicto in hæredem dentur, tamen ea ſententia principes non complectitur, quorum ex animis vix vnquam delentur offenſiones parentum, graui præſertim de cauſa ſuſceptæ. quinimo integræ apud eos manent, & infenſi ſingulas vltionis occaſiones captãt.*

reditu-

reditu Sillani diſſoluta quæ Auguſtus voluiſſet. fuit poſthac in vrbe, neque honores adeptus eſt. Relatum deinde de [a] moderanda Papia Poppæa, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes [[1] incitandis [2] cælibum pœnis, & augendo ærario] ſanxerat. [b] nec ideo coniugia & educationes liberûm frequentabantur, prævalida orbitate. [3] Cæterùm multitudo periclitantium gliſcebat: cùm omnis domus delatorum interpretationibus ſubuerteretur: vtque ante hac flagitiis, ita tunc [c] legibus laborabatur. Ea res admonet, vt de principiis iuris, & quibus modis ad hanc mulritudinem infinitam ac varietatem legum peruentum ſit, altiùs diſſeram. [4] Vetuſtiſſimi mortaliũ nulla adhuc mala [d] libidine, ſine probro, ſcelere, [e] eoque ſine [f] pœna aut coërcitionibus agebant: neque [g] præmiis opus erat, cùm honeſta [h] ſuopte ingenio peterentur, & vbi nihil [i] contra morem cuperent, nihil [k] per metum vetabantur. At poſtquam exui [l] æqualitas,

1. forsan: hoc totum eſt gloſſema.
2. ſi modò hæc ſunt Taciti, lego, intendẽdis hoc eſt, augendis.
3. hic puto annectenda eſſe ea, quæ infra de hac ipſa lege dicũtur: & ita legendum: prævalida orbitate. A. tiori ex eo vincla &c. vſque ad illud, leuamentum fuere. deinde hac redeundũ, & ſubnectenda hæc quæ ſequuntur, cæterùm multitudo. Mihi in tantis tenebris destituto libris antiquis, & nihil licet aliud, quã proferre in medium hãc meã coniecturam. vt vt eſt, mira certè hic contextus immutatio eſt.
4. Vide Fabium Pictorẽ lib. 1. de aureo ſeculo: & quæ dicit, Athenæus apud Platonem dialogo 3. de legib. & Seneca epiſt. 91.

OBSERVATIONES

a *Quæ duriter à maioribus inſtituta ſunt, ea moderanda eſſe ratio, & communis vſus ſuadent.*

b *Intereſt reip. ad impediendam orbitatem, vt coniugia, & educationes liberûm frequententur.*

c *Vix dici poteſt, quàm ſit periculoſa multiplex, ac diuerſa legum interpretatio; ſiquidem non quid lex iubet, ſed quicquid maleuolo & iniquo legum interpreti collibitum eſt, attenditur. porrò cum in locum res interdum redit, vt, non minus legibus, quàm flagitiis laboretur, hoc eſt, non minùs periculoſum ſit, eſſe obnoxium tam variæ legum interpretationi, quæ pro cuiuſque arbitratu fit, & qua multæ domus ſubuertuntur, quàm committere flagitia, quorum ôlim tantùm pœnæ dabantur. Ea re nihil princeps reip. cõducibilius facere poteſt, quàm ſi infinitam hãc legum multitudinem reſecet. hoc Iuſtinianus fruſtra tentauit; cùm hodie non tam legibus, quàm fœda legum laceratione laboremus. quippe plus gloſſarum, plus conſiliorum, plus deciſionum, plus eſt lecturarum, quàm olim muſcarum cùm caletur.*

d *Hi ſunt gradus peccati; libido aliena rapiendi; hinc ad probra deſcenditur; ex his oritur ſcelus. quo quiſquis contaminari non vult, is coërceat, et comprimat eas libidines, quibus ſemel inquinatus animus nihil ſibi turpe ducit.*

e *Pœna orta eſt ex delicto: quod vbi nullum eſt, neque pœna, neque coërcitionibus opus eſt.*

f *Pœna punitur admiſſum flagitium; coërcitione cauetur, ne admittatur. nam vt ait Plato, referente Seneca lib. 1. de ira cap. 16. nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur.*

g *Cùm præmia ideo proponantur, vt iis homines ad virtutem amplectendam incitentur, vbi honeſta ſuopte ingenio petuntur, illorum nullus, ſcilicet, vſus eſt.*

h *Is verè eſt probus, qui non coactus, aut in ſpeciem, ſed ſuopte ingenio honeſta petit.*

i *Bene viuere, eſt, nihil contra morem cupere.*

k *Primæ leges ex delicto natæ ſunt: ex hoc metus, per quem vetantur homines quidquam cupere contra morem.*

l *Omnes virtutes vna æqualitate continentur. Nam ſi homines in animum inducere poſſent, vt æqualiter vitam agerent, haud dubiè ſecundum morem, hoc eſt, ſecundum naturam viueretur, quæ omnes homines pares edidit, vt eſt apud Ariſt. 1. Polit. cap. 3. vt verum ſit quod Plautinus ille Leonida dicit, tam ego homo ſum, quàm tu. ſed vbi exuitur æqualitas ab iis, qui in ordinem vnà cum cæteris cogi non poſſunt, illico cedit modeſtia germana ſoror æqualitatis; & in harum locũ ſuccedunt ambitio, & vis; ex quibus cætera mala orta ſunt.*

& pro modeſtia ac pudore, ambitio & vis inſidebat, prouenere [a] dominationes, mulroſque apud populos [b] æternùm manſere. Quidam [1] ſtatim, aut poſtquam [c] Regum pertæſum, [d] leges [e] maluerunt. [f] Hæ primò [g] rudibus hominum animis ſimplices erant. maximeque fama celebrauit Cretenſium. quas Minos; Spartanorum, quas [2] Lycurgus, ac mox Athenienſibus quæſitiores iam & plures [3] Solon perſcripſit. Nobis Romulus, vt libitum, imperitauerat: dein [4] Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit, repertaque quædam à Tullo & Anco: ſed præcipuus [5] Seruius Tullius ſanctor legum fuit, quîs [h] etiam reges obtemperarent. Pulſo Tarquinio, [i] aduerſum patrum factiones multa populus parauit, [i] tuendæ libertatis, & [k] firmandæ concordiæ: creatique decemuiri, & [l] accitis quæ [6] vſquam egregia, compoſitæ duodecim tabulæ, finis [m] æqui iuris. Nam ſecutę [7] leges, [n] etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpiùs tamen diſſenſione ordinum, & [8] apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi

1. ſimulatque de conſtituenda certa aliqua reip. for[ma] agi cœptum, eſt.
2. vide Platonē ſub finem Apologiæ Socratis.
3. huius vitam ſcripſit Plutar.
4. vide Liu. lib. 1. ab vrbe cōd.
5. Hic duas & viginti leges tulit, vt obſeruatum eſt apud priſcos ſcriptores, ac potiſſimum apud Liuium.
6. ſic loquitur lib. xi. Ann. teſtificando huc quod vſquam egregium fuerit.
7. vide Liu. lib. 2. hiſt. & l. 2. ff. de orig. iur.
8. ſic libro 15. Annal. Vſu, inquit, Patres Thraſea probatum eſt, P. C. leges egregias, exempla honeſta apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licētia Cinciam rogationem, candidatorum ambitus Iulias leges, magiſtratuum auaritia Calpurnia ſcita pepererunt. nam culpa, quā pœna tempore prior: emēdari quàm peccare poſterius eſt.

O B S E R V A T I O N E S.

a *Dominatio & inæqualitas, hoc eſt, diuerſæ hominum conditiones, eædemque iniquæ originem ducunt ab ambitione, & vi. adeò vt, præter regium (ſi rex conſenſu gentis electus eſt) & politicum ſtatum, quem Ariſt. 1. Polit. cap. 4. dicit conſtare ἐκ τῶν ἐλευθέρων καὶ ἴσων cætera omnia dominationis genera ideo ſint illegitima, quia ſunt violenta; quamuis ad illam ipſam vim parandam ſit opus virtute; vt eodem loco eſt apud Ariſt.*

b *Semel parta dominatio transferri quidem ab vno ad alium; ſed extingui vix vnquam poteſt.*

c *Rex in rep. fungitur vice legum.*

d *Non dubium eſt, quin ſit in manu multitudinis certam aliquam reip. formam inſtituere: & iam inſtitutam, ſi eius tædium cœpit, mutare.*

e *Leges in rep. funguntur vice regum, ac dominorum.*

f *Is mihi ſtatus verè videtur eſſe liber, in quo leges ſupremum locum obtinent.*

g *Hominibus rudibus non quæſita, ſed ſimplicia quæque ſatis ſunt. hinc fit, vt, quæ leges primò rudibus adhuc hominum animis latæ ſunt, ſimplices eſſent: hoc eſt, ſimpliciter bene viuendi rationem differentem à vita belluarum, homines illos rudes, & duro robore natos, vt eſt apud Virg. doceret. hos dicit Sen. epiſt. 91. non fuiſſe ſapientes, quamuis eorum vita egregia fuerit, & fraude carens, quippe ignorantia rerum innocentes erant.*

h *Omnes homines, ne regibus quidem exceptis, legibus obtemperare æquum eſt.*

i *Qui ſecuritati liberæ reip. optimè proſpectum eſſe cupit, ſummo ſtudio, parique diligentia debet conquirere ea, quæ pertinent ad tuendam libertatem, & ad firmandam ordinum concordiam. quorum vtrumque nulla res præſtare poteſt, præter leges.*

k *Nullum maius bonum hominibus contingere poteſt, quàm concordia.*

l *Ad conſtituendum reip. ſtatum, ferendaſque leges ea potiſſimùm acciri debent, quæ vſquam gentium egregia ſunt.*

m *Aequum ius dicitur illud, quod omnes in libera rep. pariter complectitur, quodque vnum in ea dominatur. Aequum ius, inquit Seneca epiſt. 108. eſt, non quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt.*

n *Legum aliæ in maleficos ex delicto oriuntur; & hæ ſunt neceſſariæ; aliæ aut à potentioribus per vim feruntur in rep. diſtracta; nempe, ad adipiſcendos illicitos honores, aut à plebe ſeditioſa ad pellendos è rep. claros viros, & aliæ praua: cuiuſmodi fuerunt agrariæ, multaque ex iis, quæ poſt leges duodecim tabularum Romæ à furioſis tribunis plebis ſæpius latæ ſunt.*

claros

claros viros, aliaque ob praua per vim latæ ſunt. Hinc Gracchi, & Saturnini turbatores plebis, nec minor[a] largitor nomine ſenatus Druſus, corrupti ſpe, aut inluſi per interceſſionem ſocij. Ac ne bello quidem Italico mox ciuili omiſſum, quin multa & diuerſa ſciſcerentur, donec L. Sulla dictator abolitis vel conuerſis prioribus, cùm plura addidiſſet, otium ei rei haud in longum parauit, ſtatim turbidis Lepidi rogationibus: neque multo pòſt Tribunis reddita licentia quoquò vellent populum agitandi. Iamq; nõ modò in commune,[a] ſed in ſingulos homines latę quæſtiones, &[b] corruptiſſima Rep. plurimæ leges. Tum Gn. Pompeius tertiũ conſul corrigendis moribus dilectus, &[c] grauior remedijs quàm delicta erant,[d] ſuarumq; legum autor idéac ſubuerſor, quæ armis tuebatur,[e] armis[f] amiſit. Exin cõtinua per viginti annos diſcordia,[g] nõ mos, non ius, deterrima quæque impune, ac multa[h] honeſta exitio fuere. Sexto demũ conſulatu Cæſar Auguſtus potentiæ ſecurus quæ triumuiratu iuſſerat,[i] aboleuit,

a nam latinis ciuitatem, plebi agros, equitibus curiam, ſenatus iudicia permiſit.

OBSERVATIONES.

a *Tum verè corrupti mores in rep. eſſe dicuntur, cùm non modò per vim pernicioſæ leges in commune, ſed in ſingulos quoque homines, ambitione potentiorum feruntur quæſtiones, quibus plerunque innocentia opprimitur.*

b *Corruptiſſima rep. plurimæ leges feruntur: hoc eſt, nullum maius argumentum populi corrupti eſſe poteſt, quàm multitudo earum legum, quæ latæ ſunt aut ad coercenda delicta; aut ad confirmandam paucorum potentiam.*

c *Supra obſeruaui magiſtratum nunquam debere eſſe grauiorem remedijs, quàm ſunt delicta.*

d *Haud multùm ponderis, & momenti eſt in iis legibus, quarum vnus, & idem lator, & ſubuerſor eſt. Ideo iniquè principes ſæpiùs queruntur, leges ab ſe latas in nulla eſſe veneratione, neque iis quenquam, niſi malo coactum, obtemperare; cùm ipſi, quorum tota vita lex eſſe deberet, cuius ad normam cæteri ſuos mores componerent, multitudini viam, quam ingrediatur, monſtrent, nempe, contemptum ſacrarum conſtitutionum, quas non tam ad ſtabiliendam reip. ſecuritatem, quàm ad terrorem ſingulorum ferunt; atque adeò iis tanquam atroci miniſtro, ad ſæuitiam, ad omnes malas libidines, denique ad calcandam multitudinem abutuntur.*

e *Vis vi retunditur; arma armis vincuntur.*

f *Dij boni! quibus tandem in rebus non conſpiciuntur ludibria rerum humanarum? Siquidem qua re maximè freti magnas res aggredimur, ſæpe accidit vt illa ipſa res nobis ipſis perniciem afferat.*

g *Ne ſpes quidem eum reip. ſtatum ſeruare poteſt, in quo permultos annos diſcordia ita graſſatur, vt nulla res ad concordiam ciues reuocare poſſit: denique vbi non mos, non ius, ſed deterrima quæque impunè ac multa honeſta exitio ſunt.*

h *Non mirandum eſt, non modò deterrima quæque, verùm etiam multa honeſta ſæpe iis, à quibus proficiſcuntur, exitio eſſe. quo in loco id accidit, hoc eſt, vbi quicquid deterrimè egeris, impune egeris, quicquid autem præclari abs te, tuaque virtute profectum eſt, id fraudi tibi eſt, ibi certè cuncta peſſum ire neceſſe eſt.*

i *Non ideo magni viri parum ſibi conſtare dicuntur, quòd quæ antea ab ſe prudenter conſtituta ſunt, mutant. quippe conſtantia, & permanſio in ſententia ſpectari debet ex eo, ſi non finis, ad quem quiſque tendit, ſed via, qua eò perueniri poteſt, mutatur. hinc fit, vt, quæ priùs ſapienter inſtituta ſunt, ea interdum aboleri non leuitas, ſed ratio temporum, quibus omnibus in rebus, aſſentiendum eſt, & ſuadeat, & cogat.*

deditque iura quîs [a] pace & principe vteremur. acriora ex eo vincla, inditi cuſtodes, & lege [c] Pappia Poppæa præmiis inducti [1] viſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut [b] parens omnium populus vacantia teneret. [c] Sed altiùs penetrabant, vrbemque & Italiam, & quod vſquam ciuium corripuerant: multorumque exciſi ſtatus, & terror omnibus intentabatur, [d] ni Tyberius ſtatuendo remedio [e] quinque conſularium, quinque è prętoriis, totidem è cętero ſenatu ſorte duxiſſet, apud quos exoluti plerique legis nexu, modicum in præſens leuamentum fuere. Per idem tempus Neronem è liberis Germanici iam ingreſſum iuuentam commendauit patribus, vtque munere capeſſendi vigintiuiratus ſolueretur, & quinquennio maturiùs, quàm per leges Quæſturam peteret, [f] non ſine irriſu audientium, poſtulauit. Prætendebat ſibi atque fratri decreta eadem, [g] petente Auguſto. Sed neque tum fuiſſe dubitauerim qui eiuſmodi preces occulti inluderent: attamen [h] initia faſtigij Cæſaribus erant, [3] magiſque in oculis vetus mos, & [i] priuignis cum vitrico leuiór neceſſitudo, quàm auo aduerſum nepotem. Additur pontificatus, & quo primùm die forum ingreſſus eſt, [k] congiarium plebi, [l] admodum lætæ quòd Germanici ſtirpem iam puberem

1. hæc verba ſuperflua puto, 2. lego viſi.

3. cum Auguſtus ea petebat ſibi ſuiſque concedi, vetus mos, nempe, vt quæſturam peteret, priuſquam vigintiuiratum adeptus eſſet, magis erat in oculis illis, qui tunc illudebât preces Auguſti, quàm erat ſub Tyberio. huc accedit, quòd non tam iuſta de cauſa adducebatur Auguſtus, vt tantopere vitricus de honore priuigni ſollicitus eſſet, quàm Tyberius, qui ipſe auus nepotis honorē petebat. quod nō adeò nouum, neque mirandum videri poterat.

OBSERVATIONES.

a *Is demum magnus vir eſt, qui etſi conuertit ſtatum liberæ reip. in principatum, ea tamen iura populis dat, quibus pace, & principe vti poſſunt; id eſt, quibus pax & concordia ordinum ita firmatur & conſociatur, vt illa eadem reſp. quæ cum olim eſſet libera ciuilibus bellis confecta, nunc pace toties optata fruitur principem, cuius virtute ea parta eſt, eò vſque libenter ferat, vt mutati ſtatus eam minimè pœniteat. Certè hanc laudem Auguſtus apud Romanos, Coſmus Medicæus apud Florentinos adeptus eſt.*

b *Vniuerſus populus, hoc eſt, reſp. velut communis omnium parens cenſetur. Itaque non mirum eſt, ſi, cui deſunt hæredes, huius bona tanquam vacantia in ærarium publicum conferuntur. Sed lege Pappia aliud cautum erat, nempe, vt omnes defunctorum hæreditates referrentur in ærarium pop. Rom. iis duntaxat exceptis, quæ filijs deberentur; ac præter eos nemini. hinc ille terror de quo hoc loco Tacit.*

c *Multa principes conſtituunt in ſpeciem publicæ vtilitatis gratia, quæ reuera non aliò ſpectant, quàm ad augendum ærarium, & priuatos euertendos fortunis; proinde, ac ſi quicquam principi poſſit eſſe vtile, aut ſalutare, quo pernicies reip. quæ ex priuatis conſtat, continetur.*

d *Cùm ſeueritate alicuius legis terror omnibus intentatur, ei rei princeps debet leuamentum afferre de ſententia ſenatus, omniumue ordinum.*

e *Eæ res interdum accidunt, ad quas ſtabiliendas opus eſt extraordinario aliquo ſenatu, qui à principe legi, aut ſorte duci è numero ſenatus ordinarij debet.*

f *Ridiculè id à te peto, quod fiat, necne, id in manu mea eſt: tibique id extorquere, ſtatim vt collibitum erit, poſſum.*

g *Quæ fiunt exemplo, ea etſi contra leges fiunt, nobis tamen licere exiſtimamus.*

h *Quicquid alicui ſupra leges præſtatur, id omne ſine dubio, eſt ei initium ſummi faſtigij.*

i *Faciliùs ferri poteſt nimium ſtudium coniunctioris, quàm remotioris.*

k *Ad conciliandum ſibi vulgi fauorem princeps, aut principis filius, cùm primùm dat ſe in conſpectum populi, eum ſua liberalitate ſibi demereri debet.*

l *Erga quem propenſa fuerunt populi ſtudia, illius ſtirpem idem populus, qua re maximè poteſt fouet. nam vt odia, ſic etiam populi amores ſunt hæreditarij.*

ii

aſpi-

aſpiciebat. Auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis & Iuliæ Druſi filiæ. Vtque hęc ſecundo rumore, ita aduerſis animis acceptum, quod filio Claudij ſocer Seianus deſtinaretur: [a] polluiſſe nobilitatem familiæ videbantur, ſuſpectumque iam [b] nimiæ ſpei Seianum vltro extuliſſe. Fine anni conceſſere vita inſignes viri, L. Voluſius, & Salluſtius Criſpus. Voluſio vetus familia, neque tamen præturam egreſſa. Ipſe conſulatum intulit, cenſoria etiam poteſtate legendis equitum decuriis functus; opumque quîs domus illa immenſum viguit, primus adcumulator. Criſpum equeſtri ortum loco C. Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus autor, ſororis nepotem in nomen adſciuit. Atque ille, quanquam prompto ad capeſſendos honores aditu, Mecœnatem æmulatus, ſine dignitate ſonatoria multos triumphalium, conſulariumque potentia [c] anteiit, diuerſus à veterum inſtituto, per cultum & munditias, copiaque & affluentia [d] luxu [e] propior. ſuberat tamen [f] [1] vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior quò [g] ſomnum & inertiam magis oſtentabat. Igitur incolumi Mecœnate proximus, mox [h] præcipuus cui ſecreta imperatorum inniterentur, & interficiendi Poſthumi Agrippę conſcius, ætate prouecta

1. ſic in vita Agrip. ſcitum quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe, obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere &c.

OBSERVATIONES.

a *Clariſſimæ familiæ nobilitatem is polluere dicitur qui ipſe obſcurus affinitate, aut alia aliqua ratione in eam inducitur.*

b. *Principis fauor erga eum, qui ex intima ipſius amicitia eſt, perrarò vſque eò extendi debet, vt illum per affinitatem inſerat domui ſuæ. nam ferè fit, vt, qui obſcurus homo ad id faſtigij euehitur, hic nimias ſpes, in principis ipſius perniciem agitet.*

c *Interdum ſplendor vitæ priuatæ, & præclara inſtituta domeſtica non minùs honeſtant eum, qui prudenter, & feliciter his vti ſcit, quàm dignitates, & magiſtratus.*

d *In hoc ſæpiùs peccant homines, quòd dum ſe virtutem ſectari putant, facilè labuntur in illud vitij genus quod illius virtutis eſt ſimulacrum, quod quàm lubricum ſit, nemo, opinor, dubitat.*

e *Alius eſt cultus, & munditiæ; alius verò luxus, nempe, hic ex nimia opum copia, & affluentia, earumque abuſu; ille ex virtute manat. qui illum adhibet, diuitijs, vt par eſt, vtitur; qui hoc, diuitiis hunc abuti conſtat.*

f *Non ſatis eſt, excellēti ingenio præditum eſſe, iiſque artibus, quæ optimæ ſunt, pectus impleſſe; quippe ad hæc accidere debet vigor ille animi, ſine quo nemo ingentibus negotiis par eſſe poteſt.*

g *Fallitur quiſquis exiſtimat, cultum externum eſſe verum indicem eius, quod quiſque in animo habet. ſiquidem eo quidam ſunt ingenio, vt, quò magis ſomnum, & inertiam oſtentant, hoc ſint acriores ad maximas res gerendas. ſic Liu. lib. 1. hiſt. ab vrbe condita: de Bruto illo liberatore populi Rom. loquens: Comes, inquit, his additus L. Iunius Brutus, Tarquinia ſorore regis natus, iuuenis longè alius ingenio, quàm cuius ſimulationem induerat. & paulò poſt, Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ, cùm ſe, ſuaque prædæ eſſe regi ſineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen; vt ſub eius obtentu cognominis liberator ille populi Rom. animus latens aperiretur tempore ſuo, &c.*

h *Præter ſenatum, & publicum conſilium, ſolent principes aliquem occultis ſuis conſiliis intimum habere; nempe, præcipuum, cui principalia ſecreta innitantur. in cuius perſona cùm grande ſit momentum, diligenter priùs videre debent, quemnam interiore illa amicitia, & quaſi conſortio ſummæ poteſtatis dignum deputent.*

1. ſic lib. 14. An. E qu. ib is Senecæ e præcipua fam il autate Neronis ſpecië am cutæ ees tum. ſecuncta &c.

a 1 ſpeciem magis in amicitia principis quàm vim tenuit. Idque & Mecœnati acciderat: b faro potentiæ raro ſempiternæ; an c ſatias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos, cùm iam d nihil reliquum eſt quod cupiant. Sequitur Tyberij quartus, Druſi ſecundus conſulatus patris atque filij collegio inſignis. Nam biennio ante, Germanici cum Tyberio idem honor neque patruo 2 lætus, neque natura tam connexus fuerat.

2. ob mortem Germanici.

Eius anni principio Tyberius, e quaſi firmandæ valetudini in Cāpaniam conceſſit, longam & continuam abſentiam f paulatim meditans, ſiue vt, amoto patre, Druſus g munia conſulatus ſolus impleret. At fortè h parua res magnum ad certamen progreſſa præbuit iuueni materiem apiſcendi fauoris. Domitius Corbulo prętura functus de L. Sulla nobili iuuene i queſtus eſt apud ſenatum, quòd ſibi inter ſpectacula gladiatorum loco non deceſſiſſet. Pro Corbulone ætas, patrius mos, ſtudia ſeniorum erant: contra, Mamercus Scaurus, & L. Aruntius, aliique Sullæ propinqui nitebantur: certabantque orationibus, & memorabantur exempla maiorum, qui iuuentutis irreuerētiam grauibus decretis notauiſſent: donec Druſus k apta temperandis animis diſſeruit, & ſatisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus ſimul ac vitricus Sullæ, & oratorum ea ætate vberrimus erat. Idem Corbulo plurima per Italiā l itinera fraude mancipum, & incuria magiſtratuũ interrupta, & imperuia clamitan-

OBSERVATIONES.

a *Ex intimis amicis principis alij vim, alij ſpeciem in illius amicitia tenent. Vim quidem prudentes, ijdemque magno, & acri ingenio præditi homines, quorum conſilijs principes nituntur; ſpeciem, ij, quos aut ob inſignem nobilitatem, & longa familiæ decora, à ſuo latere princeps vix vnquam abſcedere patitur. illi præſidio; hi ornamento dicuntur eſſe principi.*

b *Sciant homines, eſſe in fatis, vt rarò potentiæ ſint ſempiternæ.*

c *Satias omnium rerum eſt, etiam illarum, quæ hominum opinionibus maximæ ſunt, & ampliſſimæ; atque adeò omnium, cuiuſmodi tandem illæ ſunt, vna excepta virtute.*

d *Etſi id perrarò accidit, accidit tamen vt, nihil ſit reliquum in rebus humanis, quod homines cupere poſſint; adeò ſuas ipſi ſpes vicerunt.*

e *Callidi principes ita aſſueſcunt, falſa ſpecie quicquid agunt, obtegere.*

f *Quæ princeps agere decreuit, non omnia ſimul, & vno impetu patrare, ſed ea paulatim meditari, & quaſi aliud agens, ſenſim cœptare debet. ita, qui longam abſentiam meditatur, neque id cuiquam palam faciat, neque ſe ex hominum conſpectu proripiat, ſed paulatim ſe ſubducat.*

g *Princeps, cui eſt filius iam adultus, ſpecie firmandæ valetudinis, aut obtendens alias cauſas, debet per aliquot dies, & menſes ſecedere, eique aliqua reip. munia mandare, vt hoc pacto, is paulatim regendæ reip. aſſueſcat.*

h *Paruæ ſæpe res ad magna certamina progrediuntur.*

i *Iuniorum eſt, loco maioribus natu decedere. id niſi fit, ſenioribus apud Senatum queri licet; qui iuuentutis irreuerentiam grauibus decretis notare & poteſt, & debet. ratio eſt apud Ariſt. lib. 1. polit. cap. 7. τὸ πρεσβύτερον, καὶ τέλειον τοῦ νεωτέρου, καὶ ἀτελοῦς ἡγεμονικώτερον ἐστί.*

k *Princeps prudens nunquam potentiorum contentiones aſperare, ſed eas qua maximè ratione poteſt, temperare debet, ne ad maiores turbas erumpant.*

l *Intereſt reip. ne itinera publica ſint interrupta, aut imperuia.*

do, executionem eius negotii libens [a] ſuſcepit. quod haud perinde publicè vſui habitum, quàm exitioſum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus, & haſta ſæuiebat. Neque multò poſt miſſis ad ſenatum literis Tyberius motam rurſum Africam incurſu Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum proconſulem, [b] gnarum militię, [c] corpore validum, & bello ſuffecturum. quod initium Sext. Pompeius agitandi aduerſus M. Lepidum odii nactus vt ſocordem, inopem, & maioribus ſuis dedecorum, eoque etiam Aſiæ ſorte depellendum incuſauit, aduerſo ſenatu, qui Lepidum [d] mitem, magis quàm ignauum, paternas ei [e] anguſtias & nobilitatem ſine probro actam, honori quàm ignominiæ habendam ducebat. Igitur miſſus in Aſiam. Et de Africa decretum vt [f] Cæſar legeret cui mandanda foret. Inter quæ Seuerus Cæcinna cenſuit, ne quem magiſtratum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur: multùm ante [g] repetito, concordem ſibi coniugem, & ſex partus enixam: ſeque [h] quæ in publicum ſtatueret domi ſeruauiſſe, cohibita intra Italiam, quanquam ipſe pluris per prouincias quadraginta ſtipendia expleuiſſet. haud enim fruſtra placitum olim, [i] ne fœminæ in ſocios, aut gentes externas traherentur. ineſſe mulierum comitatui quæ pacem [k] luxu, bellum formidine morētur, & Romanum agmen ad ſimilitudinem barbari [z] incesſus conuertant: non [l] imbecillem tantùm, & imparem laboribus ſexum, ſed ſi licentia adſit, ſæuum, ambitioſum, poteſtatis auidum, incede- z. inconditi, & incompoſiti.

OBSERVATIONES.

a *Quidam reperiuntur eo ingenio præditi, vt negotiorum etiam odioſorum atque atrocium procurationem libenter ſuſcipiant, atque adeò eam emptitent, non tam vt publicæ ſeruiant vtilitati, quàm vt ſæuiant in pecuniam, & famam multorum.*

b *Ad belli tumultus cōpeſcendos mitti debet gnarus militiæ, corpore validus, & bello ſuffecturus.*

c *Inter cætera quæ deſiderantur in duce exercitus, eſt valitudo, & robur corporis; nempe, vt vbique frequens adeſſe, & alia munera militaria obire poſſit.*

d *Quoſdam videas, vt ſupra admonui, quibus nemo videtur eſſe ſtrenuus, niſi idem ille ſit ferox, & aggreſſis; cæteros ignauos vocent, qui iidem & mites, & bellatores ſunt. quod quàm falſum ſit, docet Tacit. lib. 1. hiſtor. Et fortiſſimus, inquit, in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui ante diſcrimen quietiſſimus. Et eodem lib. ignauiſſimus quiſque, &, vt res docuit, in periculo non auſurus, nimij verbis, linguæ feroces. ſic Salluſt. in bello Iugurth. lingua, quàm manu promptior.*

e *Paupertas, & rei familiaris anguſtiæ viro nobili, ſi modò nobilitatem agit ſine probro honori magis, quàm ignominiæ habenda eſt.*

f *Prudenter facit Senatus, & in loco obſecundat principi, ſi ſumma rerum vni ipſi integra ſeruat.*

g *Siquid publicè ſtatui poſtulamus aduerſus vitia, quibus maximè laborat ſæculum noſtrum, priùs diligenter circumſpectandum eſt, an aliquid tale, cuiuſmodi in aliis reprehendimus, nobis meritò obijci poſſit; ne vani, & iniqui legis autores dici poſſimus.*

h *Quæ quis in publicum ſtatuit, priùs domi ſeruet.*

i *Antiquitus cautum erat, ne fœminæ in ſocios, aut gentes externas traherentur; hoc eſt, ne maritis in prouincias euntibus comites irent; ſiquidem pacem luxu, bellum formidine morantur.*

k *Inſigne diuturnæ pacis vitium eſt luxus; belli verò, formido.*

l *Nihil eſt certiùs, quā ſexū muliebrē non modò eſſe imbecillū, & imparē laboribus; ſed ſi licentia adſit, impotentē, ſæuū, ambitioſum, & poteſtatis auidū; idq; adeò, vt non ſe inter decora ſua cōtinere ſciat, ſed incedere inter milites, exercitui ſe oſtētare, eiq; præeſſe, habere ad manū centuriones, deniq; ſingula munia militaria obire velit. cū hæc fœmina audet, videor videre ſimiā imitātē geſtus hoīs.*

1. Plancinam re inter milites, habere ad manum centuriones: præſediſſe nuper[1] fœminam exercitio cohortium, decurſu legionum: cogitarent ipſi quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura [a] vxoribus obiectari: his ſtatim [b] adhæreſcere deterrimum quemque prouincialium: [c] ab his negotia ſuſcipi, tranſigi: duorum egreſſus coli, duo eſſe prætoria, [d] peruicacibus
2. vide Liu. lib. 34. hiſt. ab vrbe condita. magis & impotentibus mulierum iuſſis, quæ[2] Oppiis quōdam, aliiſque legibus conſtrictæ, nunc vinclis exolutis, domos, fora iam & exercitus regerent. Paucorum hæc adſenſu audita plures obturbabāt. neque relatum de negotio, neque Cæcinnam [e] dignum tantæ rei cenſorem. mox Valerius Meſſalinus, cui parens Meſſala, [f] ineratque imago paternæ facundiæ, reſpondit: [g] Multa duritie veterum meliùs & lætiùs mutata. Neque enim, vt olim, [h] obſideri vrbem bellis, aut prouincias hoſtilis eſſe, & pauca [i] fœminarum neceſſitatibus concedi, quæ ne coniugum quidem penates, adeò ſocios non onerent: cætera promiſcua cum marito: nec vllum in eo pacis impedimentum. bella planè accinctis obeunda, ſed reuertentibus poſt laborem [k] quod honeſtius, quàm vxorium leuamentum? At quaſdam in [l] ambitionem, aut auaritiam prolapſas. Quid?

OBSERVATIONES.

a *Cùm luxùs videatur eſſe proprium vitium mulierum, non mirum eſt, viros ab vxoribus eò interdum redigi, vt, non tam ob propria, quàm ob illarum peccata repetundarum arguantur. Siquidem qui in luxum prodigit pecuniam, huic quia id quod habet nunquam ſatis eſt, aliena rapere neceſſe eſt.*

b *Cùm mulieribus nihil ſit infirmius, non eſt mirum earum imbecillitatem æquè, ac citiùs à deterrimo quoque, quàm ob optimis captari; iiſque ipſas ſtatim adhæreſcere.*

c *Heu miſeram remp. in qua ab fœminis negotia ſuſcipiuntur, & tranſiguntur.*

d *Iuſſa mulierum plerunque ſunt peruicacia, & impotentia. ideoque legibus conſtringi debent. nam vbi ſemel vincula exoluerunt, quicquid negotiorum eſt, mira audacia ſuſcipiunt, ac tranſigunt; idque adeò vt, ne viris quidem concedant, ſed pari cum ipſis dignitate eſſe, paritérque ab iis, quibus præſunt, coli velint; poſtremò non domos, & rem familiarem, quæ ipſarum eſt curatio, ſed & fora, & exercitus regant.*

e *Qui id agit, vt rei alicui nouæ magni momenti autor ſit, id nunquam quod molitur, aſſequetur, ſi eius rei parum dignus cenſor videtur.*

f *Is verè filius dici poteſt, cui ineſt imago paternæ virtutis.*

g *Quæ à veteribus duriter, ac ſeuerè ſunt inſtituta, de iis aliquid remitti, ac meliùs, lætiuſque mutari debent; præcipuè ſi id poſtulat ratio temporis; quæ, omnibus in rebus, adeò haberi debet, vt, quæ olim fuerunt neceſſaria, & optima, ea interdum mutari, quàm manere ſatius ſit; cuiuſmodi ſunt leges, mores, & conſuetudines. adeò vt, non ſemper quid lex iubeat, aut quid in more poſitum ſit, ſed quid tempora poſtulent, reique pub. expediat, attendendum ſit.*

h *Quid ineptius, aut abſurdius dici poteſt, quàm triſtiſſimo noſtro tempore, nempe, ſi ab hoſtibus vrmur, aut obſidemur, luxui, ac voluptatibus indulgere, inque nugas pecuniam prodigere, potiùs, quàm in ea, quibus ſalus noſtra nititur?*

i *Quædam fœminarum neceſſitatibus concedi poſſunt, ſi modò talia ſunt, quæ neque publicam, neque priuatam rem onerent.*

k *Laboribus militaribus defuncto marito ecquod honeſtius, quàm vxorium leuamentum afferri poteſt? conſtat enim vxorum proprium eſſe, vt viros laboribus defatigatos muliebri ſuauitate leuēt.*

l *Hæc ſunt plerunque vitia magiſtratuum & validiorum; ambitio, & auaritia, vt ſupra obſeruaui.*

ipſorum magiſtratuum nonne [a] pleroſque variis libidinibus obnoxios? [b] non tamen ideo neminem in prouinciam mitti. [c] corruptos ſepe prauitatibus vxorum maritos, num [d] ergo omnes cælibes integros? placuiſſe quondam Oppias leges, ſic temporibus Reip. poſtulantibus: remiſſum aliquid poſtea,& mitigatum,quia expedierit. [e] fruſtra noſtram ignauiā alia ad vocabula transferri: nam [f] viri in eo culpam, ſi fœmina modum excedat.Porrò ob [g] vnius, aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis [h] conſortia rerum ſecundarum aduerſarumque: ſimul [i] ſexum natura inualidum [k] deſeri, & exponi ſuo luxu, cupidinibus alienis: vix præſenti cuſtodia manere inlæſa coniugia; quid fore, ſi per plures annos [l] in modum diſſidij obliterentur? Sic [m] obuiam irent iis quæ alibi peccarē-tur, vt flagitiorum vrbis meminiſſent. Addidit pauca Druſus de matrimonio ſuo.Nam principibus [n] adeunda ſæpiùs longinqua imperij.Quoties diuum Auguſtum in Occidentem,atque Orientem meauiſſe comite Liuia? ſe quoque in Illyricum profectum, &, ſi ita conducat, alias ad gentes iturum, haud ſemper æquo animo,ſi ab vxore chariſſima, & tot communium liberorum parente diuelleretur.Sic Cęcinnæ ſententia elu-

OBSERVATIONES.

a *Non eſt poſtulandum à mulieribus vt minus ſint obnoxiæ vitiis,quàm viri.*

b *Non ideo quia perſæpe peccatur ab hominibus tam in re priuata, quàm in publicis muneribus,ab ijs omnino abſtinendum eſt. quippe peccatum potiùs corrigi,quàm tantum ei tribui debet, vt eo ab capeſſenda Rep. rebuſque noſtris adminiſtrandis deterreamur.*

c *Mariti ſæpe corrumpuntur prauitatibus vxorum.*

d *Non ideo quia in vno genere peccatur, in alio ſanctiùs viuitur. itaque non quia mariti prauitatibus vxorum ſæpe corrumpuntur,ideo omnes cælibes integri ſunt.*

e *Hoc eſt vitium naturæ hominum inſitum, vt, ſua vitia ad alia vocabula transferant; hoc eſt, propria peccata alienis tegant.*

f *Qui prohibere ne peccetur,poteſt, is, ſi peccatur, peccati reus eſt. Itaque viri culpa in eo eſt, ſi fœmina modum excedit;cum vir vxorem in officio continere & debeat & poſſit. idem de domino & ſeruis dici rectiſſimè poteſt.*

g *Quod ab vno,aut altero fit, id totum non eius autoritatis eſſe debet, vt eorũ exemplo cæteros omnes commoueri æquum ſit.*

h *Matrimonium ita definiri poteſt, vt ſit conſortium rerum tam aduerſarum, quàm ſecundarum.*

i *Sexus muliebris natura eſt inualidus.*

k *Videtur omnino præſtare,vt vxores à viris ad longinqua itinera ducantur, quàm vt ſolæ domi relinquantur. quippe ſexus natura inualidus ſi deſeratur, ſuo luxu, exponitur cupidinibus alienis. cæterum ſi vix præſenti cuſtodia manent illæſa coniugia, quin adulteriis inquinentur, quid fiet,ſi per plures annos in modum diſſidij obliterentur, & mariti ab complexu chariſſimarum vxorum diuellantur?*

l *Longa abſentia mariti eſt ſimilitudo quædam diſſidij, i. diuortij.*

m *Sic obuiam ire debemus ijs,quæ alibi, hoc eſt, extra familiam, patriamue noſtram peccantur, vt noſtrorum peccatorum,ac vitiorum ſemper memores ſimus. i. non tam in alienis vitiis reprehendendis occupati eſſe debemus, quin priùs noſtra corrigamus.*

n *Principes nunquam debent deſides ſedere domi; ſed eò proficiſci quò eos reip. negotia vocant;etſi adeunda ſunt longinqua imperij.*

ſa. Et proximi ſenatus die, Tyberius per literas [a] caſtigatis [b] obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reiicerent, M. Lepidum & Iunium Blæſum nominauit, ex quîs proconſul Africæ [c] legeretur. Tum audita amborum verba, intentius excuſante ſe Lepido, [d] cùm valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet; intelligereturque etiam, quod [e] ſilebat, auunculum eſſe Seiani Blæſum, atque eò præualidum. Reſpondit Blæſus [f] [1] ſpecie recuſantis, ſed neque eadem adſeueratione, & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin [2] promptum, quod multorũ intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & inuidiã in bonos excitandi, [g] arrepta imagine Cæſaris: libertiq; etiam ac ſerui, patrono vel domino cùm voces, cùm manus intentarent, [3] vltro metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit, [h] principes quidem inſtar deorum eſſe, [i] ſed neque à diis niſi iuſtas preces

1 ſic loquitur lib. 1.

2 palàm factum

3 cùm nullam domini, vel patroni ſerui, & libertis eius rei cauſam dediſſent.

OBSERVATIONES

a *Etſi nouus princeps cuncta ad ſe trahere debet; tamen nunquam modeſtiæ obliuiſci, aut ſaltem eam egregiè ſimulare debet. Ideo nonnunquam obliquè & leuiter caſtigabit eos, qui cuncta curarum ad ipſum reiiciunt, quaſi multitudine, & magnitudine negotiorum obruatur.*

b *Quædam princeps reprehendere debet non palam, & apertè, ſed ita, ſcilicet, vt vix intelligi poſſit, quid ſit ſententiæ. id autem fit, cùm reprehenſio eſt magis quæſita in ſpeciem, quàm neceſſaria, aut vera.*

c *Princeps nouus, ſi agitur de prouinciis, magniſue imperiis demandandis, duos pluresue, qui ſibi videntur, nominet, vt ex iis Senatus, quos volet, legat. hac ratione ipſe dignitati ſuæ egregiè conſulit; eademque opera reipub. ſatiſfacit.*

d *Legitimæ excuſationis cauſæ à publicis muneribus, & longa abſentia inter cæteras, hæ ſunt; ætas liberûm, nubilis filia, valetudo corporis.*

e *Eſt prudentis alia obtendentem cedere potentioribus; neque eos æmulatione irritare.*

f *Aliud eſt intentè, & reuera excuſare ſe, & aliud, per ſpeciem ita recuſare honorem, vt ea excuſatione ſatis intelligatur, eum, qui ſe excuſat, nihil æquè cupere, quàm id, quod in ſpeciem recuſat, ſibi tribui.*

g *Perſona principis non modò eſt ſacra; verùm etiam ipſius imagini vſque eò habetur honos, vt etiam nocentes, ea arrepta, religione ſint tuti. is mos ab fœda adulatione profectus eſt.*

h *Inter mortales haud dubium eſt, principes inſtar Deorum eſſe, hoc eſt, ab omnibus proinde colendos ac ſi præſentes dii ſint. cæterùm, cùm Deum dicimus, ipſam virtutem, ſanctitatemque dicimus, cui nulla ineſt labes. ab hac ſanctitate vt longiùs quis abeſt, aut propiùs ad eam acceſſit, ita vitiis, aut virtuti ſimilis, atque ita hominum deterrimorum, aut Deorum inſtar eſſe dicitur. Iam verò cùm principes Deorum vices inter mortales fungantur, turpe eſt ipſis non eorum virtutem amplecti, quorum magnitudinem, altiſſimo inter mortales faſtigio, imitantur; atque id agere qui, non fortuna, ſed meritis Deorum inſtar eſſe dicantur.*

i *Cùm Deo nihil fingi poſſit iuſtius, ſatis conſtat, nihil illi probari quod non idem ſit iuſtum. quæ cùm ita ſint, ſiquid à Deo ſupplices petimus, id priùs iuſtum, iniuſtumne ſit, diſpiciendum eſt. quippe ab eo nonniſi iuſtas ſupplicum preces audiri conſtat. at cùm principes quàm maximè poſſunt, ad Deum accedere debeant; ipſis imprimis cauendum eſt, ne quidquam iniuſtè admittant. Siquidem nulla re magis Deo ſimiles eſſe nec poſſunt, nec debent, quàm iuſtitia. nam, vt eſt apud Platonem in Theæteto,* θεὸς ὐδαμὴ ὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν, ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται, ὅτι δικαιότατος.

niſi

ſupplicum audiri: [a] neque quenquam in Capitolium, aliáue vrbis templa perfugere, vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur. [b] Abolitas leges, & funditus verſas, vbi in foro, in limine curiæ ab Annia Rufilla, quam fraudis ſub iudice damnauiſſet, probra ſibi & minæ intendantur, neque ipſe audeat ius experiri, ob effigiem imperatoris oppoſitam. Haud diſſimilia alij, & quidam atrociora circunſtrepebant: precabanturque Druſum [c] daret vltionis exemplum, donec accitam conuictamque [d] attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Aequus, & Cælius Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum prætorem petiuiſſent, autore principe, ac decreto ſenatus [e] puniti. Vtrunque in laudem Druſi trahebatur: ab eo in vrbe inter cœtus & ſermones hominum obuerſante, ſecreta patris [f] mitigari. Neque [g] luxus [1] in iuuene adeò diſplicebat. huc potiùs intenderet, diem [[2] ædificationibus,] noctem conuiuiis traheret, quàm ſolus & nullis voluptatibus [h] auocatus mœſtam vigilantiam, & malas curas exerceret. Non enim Tyberius, non accuſatores fatiſcebant. Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ poſtulauerat repetundis, addito maieſtatis crimine, quod [i] tum omnium accuſationum complementum erat. Cæſar Antiſtium Veterem è primoribus Macedoniæ abſolutum [k] adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maieſtatis cauſam retraxit, vt turbidum, & Rheſcuporidis conſiliis permiſtum, qua tempeſtate Cotye [3] fratre interfecto, bellum aduerſus nos [4] voluerat. Igitur [l] aqua & igni interdictum reo, adpoſitumque vt teneretur inſula, neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nam Thracia diuiſo imperio in Rhœmetalcen & liberos

1. ſic lib. 2. hiſt. de Tito Veſpaſiano loquens. Fuere, inquit, qui accenſum deſiderio Beronices reginæ veniſſe iter crederent, neque abhorrebat à Beronice iuuenilis animus, ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum lætam voluptatibus adoleſcentiam egit suo quam patris imperio modeſtior.
2. lego, ambulationis, donec vera lectio ex incorrupto aliquo exemplari promatur.
3. ſupereſt certè ſupra li. 2. dixit eum eſſe fratris filium.
4. à volue.

OBSERVATIONES

a *Non ideo templa, aliaque loca ſacra, & religioſa ſunt tuta, vt eo perfugio impij ad patranda, ac tutanda ſcelera vtantur; ſed vt calamitoſis, ac miſericordia dignis ſubſidio ſint.*

b *Tunc leges dicuntur eſſe abolitæ, & funditus verſæ, cùm licet improbis impune probra, & minas intendere in bonos.*

c *Flagitia nulla ratione meliùs è ciuitate tolli poſſunt, quàm ſi princeps, aut magiſtratus inſigne ſeueræ alicuius vltionis exemplum dent, quo homines à peccando deterreantur.*

d *Probra & minæ legibus vindicari debent.*

e *Is pœna, ſupplicioque dignus eſt, qui ficta crimina in aliquem intendit. hæc eſt pœna talionis.*

f *Filius principis ingentem laudem, & gratiam apud omnes omnium ordinum homines conſequitur, ſi ab ipſo ſeueri patris ſecreta mitigantur.*

g *Quod cuiuſque ætatis vitium proprium eſt, id non adeò odioſum eſt; quippe non eſt nouum, ſenes eſſe auaros; adoleſcentes autem luxui deditos.*

h *Principes iuuenes modicis voluptatibus auocari à mala vigilantia, quàm malas curas exercere præſtat.*

i *Cùm primùm reſp. venit in poteſtatem tyranni, crimen maieſtatis omnium accuſationum complementum eſt.*

k *Non minùs viri, quàm fœminæ cauſam ob adulterium dicunt.*

l *Conuictis maieſtatis aqua & igni interdicitur.*

reſumendæ libertati tempus, ſi ipſi florentes, quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes, nihil validum in exercitibus, niſi quod [1] externum, cogitarent. Haud ferme vlla ciuitas intacta ſeminibus eius motus fuit. Sed erupere primi Andecaui, ac Turonij. Quorum Andecauos Acilius Auiola legatus excita cohorte, quæ Lugduni præſidium agitabat, coërcuit. Turonij legionario milite, quem Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus miſerat, oppreſſi, eodem Auiola duce, & quibuſdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium, [a] quò diſſimularent defectionem, magiſque in tempore efferrent. Spectatus & Sacrouir [b] intecto capite pugnam pro Romanis ciens, oſtentandæ, vt ferebat, virtutis. Sed captiui, ne inceſſeretur telis, adgnoſcendum ſe prębuiſſe arguebant. Cõſultus ſuper eo Tyberius [c] aſpernatus eſt indicium, [d] aluitque dubitatione bellum. Interim Florus inſiſtere deſtinatis, pellicere alam equitum, quæ conſcripta Treueris, militia diſciplinaque noſtra habebatur, vt [e] cęſis negotiatoribus Romanis bellũ inciperet. Paucíq; equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit, petebantque ſaltus, quibus nomen Arduenna, cũ legiones vtroque ab exercitu, quas Viſellius, & C. Silius aduerſis itineribus obiecerant, arcuerũt. Præmiſſuſque cum delecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, diſcors Floro, & ob id [f] nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc diſiecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus, poſtremò viſis militibus, qui effugia inſederant, [g] ſua manu ceci-

1 auxilia sociorum.

OBSERVATIONES.

a *Cuius nondum probari defectio poteſt, ſi motus iam cœptos à potentiori fæliciter comprimi videt, in ea re ei & ipſe non cunctanter operam ſuam præſtet, vt omni ſe ſuſpitione exoluat; atque vt ipſa re luculenter probet, ſe non eo conſilio arma ſumpſiſſe, vt deficeret vnà cum cæteris, ſed vt principi, in rebus dubijs, fidem præſtaret.*

b *Qui intecto capite pugnam ciet, is eo facto aut virtutem videtur oſtentare, aut certè cæteros ſuo exemplo ad virtutem incitare, aut ne inceſſatur telis adgnoſcendum ſe præbere.*

c *Etiam illa, quæ vera eſſe princeps non dubitat, tamen interdum debet diſſimulare, ſe adduci, vt credat ita vti dicuntur, eſſe; aut ſaltem ſe, an ita ſint, dubitare; ſi modò hæc ipſius dubitatio rebus ipſius conducit.*

d *Princeps validus, cuiuſque vis omnia complectitur, non ſemper incendia belli, & ſeditionum, ſubita & ſeuera in eorum autores animaduerſione, quod ipſi facile factu eſſet, extinguit, ſed bellum dedita opera alit, vt oſtendat cæteris gentibus, ſe ferocientes contundere non tam arte, & auctoritate, quàm vi, & armis poſſe.*

e *Initium belli diu animo agitati ſumi poteſt à cæde illorum, qui ſunt ex illius gente, aduerſus quem arma ſumuntur, quamuis quieti ſint, & negotia potiùs, quàm arma tractent. ſic ſupra libro 2. enimuero audita mutatione principis, immittere latronum globos, exſcindere caſtella, cauſas bello.*

f *Prudens imperator nihil penitus eorum, quæ apud hoſtes fiunt, quoad eius fieri poteſt, ignorare debet; præcipuè verò eorum fœdera, & amicitias, itemque inimicitias & diſcordias ciuiles; quæ omnia cum omnino plus poſſint, quàm externus metus, iis ipſe egregiè vti poteſt ad res ſuas, prout facto videbit opus eſſe; idque adeò, vt illos tandem ſuiſmet viribus & opera conficiat.*

g *Rebellionis autor, idemque magno vir animo, rebus ſuis deſperatis, ſi nullã in fuga ſpem habet, liber & ſibi ipſi probatus ſibi manus afferre, atq; hoſtiũ ſupplicio & ludibrio ſimul ſe eximere ſolet.*

X

dit. Iſque Treuerici tumultus finis. Apud Æduos maior moles exorta, quantò ciuitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunum caput gentis armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, nobiliſſimam Galliarum ſubolem liberalibus ſtudiis ibi operatam, vt eo [a] pignore parentes propinquoſque eorum adiungeret. Simul arma occultè fabricata iuuētuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quinta ſui parte legionariis armis, cæteri cum venabulis & cultris, quæque alia [b] venantibus tela ſunt. [c] Adduntur è ſeruitiis gladiaturæ deſtinati, quibus, more gētico, continuum ferri tegimen (Cruppellarios vocant) inferendis ictibus [d] inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ vicinarum ciuitatum vt nondum aperta conſenſione, ita [e] viritim promptis ſtudiis, & [f] certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum ſibi poſcente: mox Varro inualidus ſenecta [g] vigenti Silio conceſſit. At Romæ non Treueros modò & Æduos, [h] ſed quatuor & ſexaginta Galliarum ciuitates deſciuiſſe, adſumptos in ſocietatem Germanos, dubias Hiſpanias, cuncta (vt [i] mos [1] famæ) in maius credita. Optimus quiſque [k] Reip. cura mœrebat, multi, odio præſentium & cupidine

1 Sic lib. 4. hiſt. veraque & falſa, more famæ, in maius innotuere.

OBSERVATIONES.

a *Qui cæteram multitudinem ad ſuas partes trahere ſtudet, ei enixè danda eſt opera, vt nobiliſſimos quoſque adoleſcentes in poteſtate habeat; futura haud dubiè pignora, quibus fidem parentum, & propinquorum illigatam habebit.*

b *Quæ tela venantibus apta ſunt, eorum in bello aliquis vſus eſſe poteſt. hinc fit, vt ἡ θηρευτικὴ ſit pars τῆς πολεμικῆς vt eſt apud Ariſt. in Polit.*

c *Autor rerum nouarum, idemque belli concitor omni hominum genere, qui modò arma ferre poſſunt, rectè vtitur.*

d *Qui, quos infra appellat ferratos, continuum ferri tegimen geſtant, ob grauitatem armorum, inferendis ictibus ſunt inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

e *Satis conſtat, non ita cuique rei vniuerſitatem eſſe proptam, vt ſunt ſinguli; qui cùm in ingentem numerum ſenſim excreuerunt, cæteros vi ſua ſecum rapiunt. ideò cui negotium eſt cum vniuerſa gente, is prius ſingulos aggrediatur, ſibique eorum ſtudia paret: nam cùm ex his pluribus fiat illa κοινωνία, paulatim vniuerſam gentem in ſuas partes trahet.*

f *Diſcordiæ ducum eorumque certamina non parum commoditatis hoſtibus præbent.*

g *Quemadmodum in iis, quæ ratione, & prudentia ſimpliciter adminiſtrari oportet, iuniores ſenioribus concedere æquum eſt; ita quoque ſiquid accidit huiuſmodi, quod confici ſine vigore & animi, & corporis non poteſt, inualidus ſenex prudenter faciet, ſi in eo, quicquid eſt, vigēti iuueni, eoque qui magnitudini negotij par eſſe poteſt, concedet.*

h *Perrarò accidit, vt ex locis longinquis vera vnquam ita nuntientur, vt non iis aliquid ſemper addatur, aut dematur.*

i *Mos famæ eſt, vt cuncta, quæ ex longinquo nuntiantur, in maius augeat; eademque illa in maius, quàm ſunt, credantur.*

k *Cùm aliquid aduerſi nuntiatur, optimus quiſque non tam ſua, quàm publicæ rei cauſa mœret; alij, quæ eſt natura & leuitas multitudinis, ſuis quoque periculis lætantur; hoc eſt, malunt omnia mutari, quàm frui præſenti tranquillitate. nam ventoſis ingeniis præſens rerum ſtatus nunquam placet.*

muta-

mutationis, [a] ſuis quoque periculis, lætabantur: [b] increpabantque Tyberium, [c] quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret operam. [d] An [1] Iulium Sacrouirum maieſtatis crimine reum in ſenatus fore? [e] extitiſſe tandem [f] viros qui cruentas epiſtolas armis cohiberent: [g] miſeram pacem vel bello [h] bene mutari. [i] Tantò impenſius in ſecuritatem [2] compoſitus, [k] neque loco, neque vultu mutato, ſed, vt ſolitum, per illos dies egit: [l] altitudine animi, an compererat modica eſſe, & vulgatis leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, [m] vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis contermini, ſociique in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, [3] fremente etiam gregario milite, ne [n] ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur: [o] viderent modò aduerſos, & aſpicerentur; id ſatis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouir, copiæque patentibus locis apparuere. In

1. [illegible]

2. [illegible]

3. Sic lib. 1. hiſt. [illegible]

OBSERVATIONES.

a *Cùm vna reſp. omnes complectatur, ſatis conſtat, eius fœlicitatem, itemque mala & pericula ad omnes pariter pertinere.*

b *Rem ſe parum dignam princeps facere videtur, ſi in magnis reip. motibus ſedens priuatorum litibus, & libellis accuſatorum inſpiciẽdis operam inſumit. quo facto belli curam, quæ potiſſima ſemper eſſe debet, ac proinde tuendæ reip. ſtudium planè videtur abieciſſe.*

c *Conſtantia principis in eo potiſſimùm perſpici debet, vt nullis rumoribus, nulliſque motibus ſolita inſtituta mutet, ſed ſuo exemplo populi animos iam perterriti aduerſus falſa, aut in maius credita firmet.*

d *Ridiculè aduerſus armatos intenditur accuſatio, iudicium & cauſæ cognitio; cùm vi & armis contundi debeant.*

e *Non eſt mirum, cruentas epiſtolas principis, & iniqua edicta armis tandem cohiberi.*

f *Eos meritò appelles viros, qui iniurias principis, ipſamque adeò tyrannidẽ armis cohibere audent.*

g *Miſera pax vel bello bene mutatur; hoc eſt, præſtat bellum gerere, ſeque Marti permittere, quàm continuis tyrannorum iniuriis vexari, quas illi vt commodiùs cas volunt, inferunt, inque ſingulorum fortunas, pro arbitratu, impetum faciant, in eo toti ſunt, ne pax ipſis fructuoſa, populo pernicioſa turbetur.*

h *Qui mutat, id vnum ſpectare debet, an bene mutet. quippe præſtat ſua cuique manere, quàm malè mutare.*

i *Paulò ante adnotabam nullis neq; rumoribus, neque motibus principem perturbari debere. quippe præſtat, tum vultu in ſecuritatem eſſe compoſito, tantò impenſiùs quantò magis illis quæ nuntiantur vulgus terretur; quæ ſi ſunt magna, & periculoſa, neque tamen iis ipſe perturbatur, altitudinem animi principe viro dignam haud dubiè oſtendit. Quòd ſi illa comperit eſſe modica, & vulgatis leuiora, quæ cauſa eſt, quapropter perturbetur? Hinc regula generalis hoc modo colligi poteſt; Cùm omnes homines, tum verò principem perturbatio minimè decet.*

k *Perturbatio principis colligi poteſt ex his ſignis; ſi mutat locum, & vultum; & ſolita inſtituta.*

l *Animi altitudo in eo perſpicitur, non ſi contemnuntur, ſed ſi non metuuntur aduerſa fortuita.*

m *Rebellium pagi, & fines vaſtandi ſunt. idque debet eſſe primum facinus belli, quod aduerſus illos ſuſcipitur; vt hoc damno, & metu maioris perterriti, velint nolint, ad ſanitatem redeant.*

n *Dux belli non minùs obſeruare debet tempora requietis, & ſpatia noctium, cùm exercitum aliquò ducit, quàm ipſas occaſiones pugnandi.*

o *Strenuus miles ſolo ardore, & aſpectu ignauum hoſtem & terret, & vincit.*

1. quos ante dixi ob continuum ferrotegimẽ eſſe impenetrabiles.

2. victoriæ.

3. ſic, li. xi. Ann. de Gallis loquens, non ignarus dites, & imbelles eſſe, & lib. 4. hiſtor. Gallos quid aliud, quàm prædam victorib⁹?

4. reſiſtentibus.

frontem ſtatuerat [1] ferratos, in cornibus cohortes, à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare veteres Gallorum [a] glorias, quæque Romanis aduerſa intuliſſent: quã [b] decora victoribus libertas: quãtò intolerantior [c] ſeruitus iterũ victis. Non diu hæc, nec apud lætos. Etenim propinquabat legionum acies; [d] inconditique, ac militiæ neſcij oppidani, [e] neque oculis, neque auribus ſatis competebant. Contra Silius, etſi [f] præſumpta [2] ſpes hortandi cauſas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipſis, [g] quòd Germaniarum victores, aduerſum Gallos [3] tanquam in [h] hoſtem ducerentur. Vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. [i] Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles Æduos euincite, & [k] fugientibus conſilite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques, frontemque pedites inuaſere. Nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulere ferrati, [4] reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios. Sed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina, & corpora. Quidam trudibus aut furcis inertem molem proſternere. Iacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebãtur. Sacrouir primò Auguſtodunum, dein, metu deditionis, in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. [l] Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incenſa ſuper villa omnes cremauit. Tum demum [m] Tyberius ortum patratumque bellum ſenatui ſcrip-

OBSERVATIONES.

a *Quæ præclarè quis geſſit, hæc illius gloria verè dici poteſt, neque præterea quicquam.*

b *Ea demum decora victoribus victoria eſt, quæ ſibi pariunt libertatem.*

c *Iterum, ac ſæpiùs victi, ecquid præter duriſſimam ſeruitutem expectare poſſunt?*

d *Vt aliarum omnium rerum, ita quoque militiæ ars eſt; quæ, præter cætera, in eo præcipuè conſiſtit, vt exercitus, non inconditus, ſed ordine in hoſtem eat.*

e *Si, cùm prælium inſtat, ita perterrefactus eſt miles, vt neq; oculis neque auribus ſatis competat, paruo negotio eum vinci poſſe conſtat, id ſimulatque animaduertit dux exercitus, receptui canere debet. ſic Q. Curtius lib. 4. Alexander, inquit, cognito pauore exercitus, ſignum vt cõſiſterent, dari, ipſos arma deponere, ac leuare corpora iubet.*

f *Victoriæ certiſſimum ſignum eſt, cùm eius ſpem ita miles præſumpſit, vt ſe inde nonniſi victorem redire poſſe pro certo habeat.*

g *Qui validiorem & ferociorem vicit, multò magis eum imbelles, & meticuloſos vincere poſſe conſtat.*

h *Strenuo militi imbellis hoſtis, non hoſtis, ſed præda eſt.*

i *Quò magis aliqua gens diuitijs abundat, & voluptatibus, & otio diffluit, hoc magis imbellem eſſe conſtat.*

k *Callidus belli dux, cùm exercitum hortatur ad pugnam extrema eius oratio hæc eſſe debet, vt imperet, ut fugientibus hoſtibus conſiliat, ac ſi illos non pugnantes, ſed iam in fugam conuerſos videat.*

l *Rebellionem, & motus contra validum imperium cœptant, niſi quod agit vndequaque ſtabiliit, res ſuas infœlici exitu concludit.*

m *Quæ ſi nuntientur, perturbare magis hominum animos, quàm remp. iuuare poſſunt, ea princeps non priùs vulgare debet, quàm re egregiè geſta; ſi modò id huiuſmodi erat, vt rectè, & citò confici poſſe ſpes eſſet.*

ſit. Neque [a] dempſit, aut addidit vero, ſed fide ac virtute legatos, ſe [b] [1] cõſiliis ſuperfuiſſe. Simul cauſas cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens; neque [c] decorum principibus, ſi vna alteraue ciuitas turbet, omiſſa vrbe, vnde in omnia regimen. [2] Nunc quia non [d] metu ducatur, iturum, [e] vt præſentia ſpectaret, componeretque. [f] Decreuere patres vota pro reditu eius, ſupplicationeſque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, [g] abſurdam in adulationem progreſſus, cenſuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur ſecutæ Cæſaris literæ, quibus ſe non [h] tam vacuum [i] gloria prædicabat, vt poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, vt mors Sulpitij Quirinij publicis exequiis frequentaretur, petiuit à ſenatu. Nihil ad veterem & patritiam Sulpitiorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, ſed impiger militiæ, & acribus miniſteriis conſulatum ſub diuo Auguſto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis, inſignia triumphi adeptus, [k] datuſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti. Tyberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in ſenatu, laudatis in ſe officiis, & incuſato M. Folio, quem [l] autorem C. Cæſari [3] prauitatis & diſcordiarum arguebat. ſed cæ-

1 ſic Otho milites alloquens li. 1. hiſt. Vobis arma, & animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite.

2 hic deeſt aliquid.

3 ſic li. 11. Ann. ac niſi prauitas tam infeſta docentium arceatur, erupturam in publicam perniciem.

OBSERVATIONES.

a *Vera narrare, eſt neque addere, neque demere vero.*

b *Illa demum reſp. fœlix eſt, in qua princeps ſupereſt conſilijs, hoc eſt, ſapienter quod facto opus eſt, præcipit; ipſiuſque miniſtri, ijs in rebus, quas iuſſi ſunt, quaſque conficiendas ſuſceperunt, ei fidem, & virtutem præſtant. hæc eſt illa ἁρμονία, quam propter vnam maxima quæque imperia ſtant.*

c *Omnibus in rebus princeps dignitati conſulere debet. ea re, non ſtatim, audito aliquo nouo motu vnius, aut alterius ciuitatis, illuc ei, omiſſa imperij ſede, vnde in omnia regimen, proficiſcendũ eſt, ne ſe plus æquo, hoc eſt, quàm dignitas, & perſona principis poſtulat, perterrefactum eſſe oſtendat.*

d *Metus, vt paulò ante obſeruaui, ſiqua res alia, principem magnoperè dedecet.*

e *Poſt magnos belli tumultus in aliqua prouincia ortos, princeps eò ire debet, vt præſentia ſpectet, & componat.*

f *Principi longinquum iter ingredienti, aut meditanti ab ſenatu decerni debent vota pro reditu eius & ſupplicationes, & alia decora.*

g *Aulico, atque adeò ſenatori, & conſiliario principis ſummo ſtudio cauendum eſt, ne in abſurdam, nimiſque notam & ineptam adulationem progrediatur.*

h *Qui in iuuenta veris, ſibi debitis, iiſque ampliſſimis honoribus aut cumulatus eſt, aut eos ſpreuit, is ineptus, & præpoſterus eſt, ſi vergente iam ætate, inanes, aut falſos aut ambit, aut ſibi deferri patitur.*

i *Qui inanem, minimeque ſibi debitum honorem recuſat, hoc ipſo dignus honore videri poteſt, quòd falſum recuſat.*

k *Iunioribus principibus, quibus prouinciæ regendæ, maximeque res gerendæ committuntur, rectores dandi ſunt ij, qui multa, & præclara eximiæ virtutis documenta dederunt.*

l *O impuros, & perditos homines, qui principibus autores ſunt prauitatis, & diſcordiarum!*

teris haud læta memoria Quirinij erat, [a] ob intenta (vt memoraui) Lepidæ pericula, ſordidamque & præpotentem ſenectam. Fine anni C. Lutorium Priſcum equitem Romanum poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleuerat, [b] pecunia donatum à Cęſare, corripuit delator, obiectans [c] ægro Druſo compoſuiſſe, quod ſi extinctus foret, [1] maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, ſocru eius Vitellia coram, [2] multiſque inluſtribus fœminis per [d] vaniloquentiam [e] legerat. [f] Vt delator extitit, cæteris ad dicendum teſtimonium exterritis, ſola Vitellia [g] nihil ſe audiuiſſe [h] adſeuerauit. Sed [3] arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. Sententiaque Haterij Agrippæ conſulis deſignati indictum reo vltimum ſupplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exorſus eſt. Si. P. C. vnum id ſpectamus, quàm nefaria voce C. Lutorius Priſcus [i] mentem ſuam, & aures hominum polluerit, [k] neque carcer, neque laqueus, ne ſeruiles quidem cruciatus in eum ſuffecerint. Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt; ſupplicijs ac remedijs [l] principis moderatio, maiorumque & veſtra exempla temperant, & [m] vana à ſceleſtis,

1. ſic Demades Athenis eum qui ve[illegible] ſlaria funeribus vendi[illegible]abat, damnauit, cum p[illegible]ſet magnum lucrum [illegible], quod contingere illi ſine multorũ morte non poterat. Sen. de benefic lib 6, cap. 38.
2. ſic lib. 14 Ann. Antiſtius prætor &c. probroſa aduerſus principem carmina factitauit, vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Oſtorium Scapulam epularetur.
3. ſic l. 14. Ann. Et cùm Oſtorius nihil audiuiſſe ſe pro teſtimonio dixiſſet, aduerſis teſtibus creditum.

OBSERVATIONES

a *Qui ipſe obſcurus viro nobili periculum creat, etſi id iuſtè facere videtur, tamen hominum odia effugere vix poteſt.*

b *Carmina, cæteraque doctorum hominum ſcripta, quibus viri illuſtres laudantur, aut eorum ſuprema deflentur, præmio, & remuneratione digna ſunt.*

c *Qui, viuo adhuc principe, carmen, aliudue ſcriptum componit in laudem illius, vt mortui, grauiter peccat; ſiquidem ob pretium, quod inde ſperat, videtur optare mortem principis.*

d *Vaniloquentia plerìſque exitiu fuit.*

e *Vaniloquentia eſt; intempeſtiuè aliquid loqui, legere, aut recitare.*

f *Ferè fit, vt verſificatores, ſimulatque carmen aliquod ſcriptitarunt, & exuderunt, per vaniloquentiam illud etiam nolentibus, & occupatis legant. huius generis hominum naturã vide apud Horat. Sat. Ibam forte via ſacra. & dialogum de Orator. Tacito noſtro adſcriptum.*

g *Cùm ex teſtimonij dictione vritur pernicies rei, vani magis & imprudentis, quàm ſceleſti, & inde nulla in principem, aut remp. vtilitas redundat, ea certè abſtinere præſtat, quàm id agere, qui hominem calamitoſum noſtro teſtimonio perdamus.*

h *Mendacium etiam in iudicio prolatum, ex quo oritur ſalus rei, aut cuiuſuis alius, egregium, & officioſum potiùs, quàm flagitioſum eſt. Sic lib. 4. hiſtor. ſeruus, inquit, egregio mendacio ſe Piſonem eſſe reſpondit, ac ſtatim obtruncatur.*

i *Qui ſiniſtros de principe ſermones habet, ac procaciùs exercet libidinem ingenij, is priùs mentem ſuam, mox aures hominum polluiſſe dicitur.*

k *Maxima, & impuriſſima quæque flagitia nullo neque carcere, neque laqueo, ac ne ſeruili quidem vllo cruciatu ſatis puniri poſſunt. quòd ſi flagitia ſine modo non ſunt, hoc eſt, ſi non maxima ſunt, ſed vna aliqua in re peccatum eſt, adeò vt flagitium non ſe in immenſum extenderit, ſed certis quodammodo finibus ſit circumſcriptum; pœna etiam, & ſupplicium non atrociſſima, ſed pro magnitudine delicti infligi debet. neque enim magiſtratus, vt ſuprà dixit, aſperior remedio eſſe debet, quàm ſunt delicta.*

l *Cùm omnibus in rebus, tum verò in puniendis delictis princeps moderatus eſſe debet.*

m *Aliud eſt, vanum eſſe, aliud, ſceleſtum. quippe ſcelus graui ſupplicio vindicandum eſt; vanitas leui caſtigatione corrigi poteſt.*

dicta

[a] dicta à maleficiis differunt: [b] eſt locus ſentētiæ per quā neq; huic [c] delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeueritatis non pœniteat. Sæpe audiui principem noſtrum [d] conquerentem, ſi quis ſumpta morte, miſericordiam eius præueniſſet. Vita C. Lutorij in integro eſt, qui neque ſeruatus [e] in periculum Reipub. neque interfectus [f] in exemplum ibit. ſtudia illi, vt [g] plena vecordię, ita inania & fluxa ſunt; [h] nec quicquā graue, ac ſeriū ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorū animis, ſed muliercularū adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amiſſis aqua & igni arceatur. Quod perinde cēſeo, [i] ac ſi lege maieſtatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit. [k] Cæteri ſententiam Agrippæ ſecuti. Ductuſque in carcerem Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tyberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſauit, cùm extolleret [l] pietatem [m] quamuis [n] modicas principis iniurias acriter vlciſcen-

OBSERVATIONES.

a *Non ſemper dicta ſunt maleficia: conſtat certè hæc illis multò eſſe grauiora, iis exceptis quæ impiè in Deum, aut ſeditiosè in principem aut in remp. dicuntur. quippe huiuſmodi atrocia dicta æquantur prauè factis.*

b *Prudentia iudicis in eo perſpici debet, vt in iudiciis pœnalibus, ac potiſſimùm capitis eam ſententiam ex atrociſſimis, & clementiſſimis eligat, per quam neque ei, qui deliquit, impune ſit; nec tamen ipſum, aut principem clementiæ ſimul, & ſeueritatis pœniteat. adeò clementia; & ſeueritas in vno eodemque iudice ſimul eſſe poſſunt. Sic lib. 14. Annal. Eſſe pœnas legibus conſtitutas, quibus ſine iudicum ſæuitia, & temporum infamia ſupplicia decernerentur.*

c *Delicta nulli impune eſſe debent.*

d *Cùm clementia non modo ornamentum, verùm etiam certiſſima ſalus imperiorum ſit, ſummo ſtudio princeps niti debet, vt huius virtutis laudem aſſequatur; ſed eo iudicio, quod continetur diuinis Senecæ ſcriptis ad Neronem.*

e *Si flagitioſum hominem ſeruas, ſupplicioque eximis, haud dubiè periculum reip. creas.*

f *Cùm quæ pœna à principe, aut à iudice in aliquem ſtatuitur, in exemplum eat, ſumma prudentia, & moderatione tali in re vtendum eſt.*

g *Quæ à vecordia proficiſcuntur, inania ſunt, & fluxa; hoc eſt talia ſunt, vt ab his nihil meritò metuas.*

h *Nihil graue, ac ſerium ex eo metuas, qui ſua ipſe flagitia non modò apud viros, ſed & apud mulierculas prodit.*

i *Conuicto maieſtatis bona adimuntur, aqua, & igni interdicitur.*

k *Ineunte principatu, incredibile memoratu eſt, quàm non modò ſinguli, ſed & ipſe ampliſſimus ordo ſuæ dignitatis, atque adeò æquitatis, & clementiæ oblitus præceps ruat ad ea, quæ turpiſſima, & flagitioſiſſima adulatio ſuadet.*

l *Is honos, obſeruantia, & fides, quam principi præſtamus, vno pietatis nomine contineri rectè poteſt.*

m *Princeps ea, quæ ab adulatoribus ſeuerè in eos conſtituta ſunt, à quibus ipſe dicto fortè læſus eſt, ſicut non palam probare, ſed potiùs leuiter incuſare debet, potiſſimùm cùm id impune facere poteſt, nempe, vt præ ſe ferat animum mitem, ita quoque conſultè faciet, ſi non planè id, quicquid eſt, improbabit, ſed oſtendet, non ſibi eorum ſtudia diſplicere, qui ipſius dignitati fauent. hac ratione, dum ſe dubium, aut ambiguum gerit, ſatis quid ſit ſententiæ, docet. vult enim intelligi, ſe quidem eſſe clementem, & cupere ne cui propter ſe malè ſit; non tamen impedire, quominus in eos, à quibus offenſus eſt, ſeuerè animaduertatur. hæ ſunt illæ ambages, quas Tacitus Tiberio ſolitas fuiſſe dicit.*

n *Senatus vel modicas principis iniurias acriter vlciſci debere videtur, cùm reip. fieri videantur.*

tium, deprecaretur tam præcipitis verborum pœnas, laudaret Lepidum, nec Agrippam argueret. Igitur factum [1] S.C. [a] ne decreta patrum ante diem decimum ad [2] ærarium deferrentur, idque vitę ſpatium damnatis prorogaretur. Sed non ſenatui libertas ad [b] pœnitendum erat, [c] [3] neque Tyberius interiectu temporis mitigabatur. C. Sulpitius, D. Haterius conſules ſequuntur. Inturbidus externis rebus annus, domi ſuſpecta ſeueritate aduerſum luxum, qui immenſum proruperat ad cuncta quis pecunia [d] prodigitur. Sed alia ſumptuum, quamuis grauiora, [e] diſſimulatis plerunque pretiis occultabantur; ventris, & ganeę paratus adſiduis ſermonibus vulgati, fecerant curam, [f] ne princeps antiquæ [4] parſimoniæ duriùs aduerteret. [g] Nam incipiente C. Bibulo, cæteri quoque ædiles diſſeruerant, ſperni ſumptuariam legem, vetitaque [h] vtęſilium pretia augeri in dies, nec [i] mediocribus remediis reſiſti poſſe. & conſulti patres integrum id negotium ad principem diſtulerant. Sed Tyberius ſæpe [k] apud ſe penſitato, an [l] coerceri tam profuſæ cupidines poſſent: num

1. huius S.C. meminit Suet. in Tiberio.
2. nam & tunc iudicia pœnaſſa in publicas tabulas referebantur. quod docet alius locus Taciti li. 13. Ann. Addidit, inquit de Trebatio loquens, L. Piſo deſignatus conſul, ne quid intra dominum pro poteſtate animaduerterent, neue mulctam ab iis dictam quæſtores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menſes referret. medio temporis contra dicere liceret.
3. hic lib. 6. non enim Tiberium quanquam triennio poſt cædem Seiani quę cæteros mollire ſolent, tępus, preces, ſatias mitigabant, quin incerta vel abolita pro grauiſſimis, & recentibus puniret.
4. parſimonia, inquit Seneca lib. 2. de benef. cap. 34. eſt ſcientia vitandi ſumptus ſuperuacuos, aut ars re familiari moderatè vtendi.

OBSERVATIONES.

a *Ad morem iudiciorum capitis videtur pertinere, ne decretum magiſtratus protinus executioni mandetur; ſed ſpatium & interſtitium aliquod inter damnationem, & ſupplicium interponatur; ne, præceps pœna dici poßit; ac princeps meritò conqueratur, præuentam eſſe ſuam miſericordiã; ad quã, iuſta aliqua de cauſa fortè adductus, reum pœnæ ſi non eximere, eam ſaltem lenire poteſt.*

b *Cùm nullus non ad peccandum proclivior ſit, quàm ad benefaciendum, quanti, quæſo, in hac humana imbecillitate, apud quemque debet eſſe pœnitentia, cuius ope corrigi id, in quo peccatum eſt, poteſt? certè non modò ſingulos, ac priuatos, ſed & ipſum principem & ſenatum pœnitentiæ, ſi modò iuſta eſt, nunquam pudere debet.*

c *Saui admodum hominis iudicium eſt, non modò non ratione, ſed ne tempore quidē ipſo mitigari.*

d *Multa ſunt quæ non emuntur, ſed ad quæ veriùs pecunia prodigitur: cuiuſmodi ſunt ea, quæ neque ad quotidianos, & neceſſarios vitæ vſus, neque ad decus, & dignitatem parantur, ſed in quibus ſolùm conſiſtit luxus; quo magnis opibus nihil eſt exitioſius.*

e *Proh Deus! tantane vecordia innata cuiquam vt ſit, vt ſe ipſe ſciens fallat? imò id genus hominum eſt, qui quanquam ſe, & ſua libenter perdunt, & effundunt, tamen id reſciri nolunt, ne à quoquam corrigi, aut reprehendi poßint.*

f *Cum princeps, ſummuſue magiſtratus videt luxum in immenſum prorumpere, pecuniamque ad res inutiles, ac turpes prodigi, duriùs antiquæ parſimoniæ aduertere debet, hoc eſt, acribus remediis, quando mediocria non ſatis ſunt, luxum expellere; & huic contrariam parſimoniam, quaſi poſtliminio reuocatam hominibus proponere.*

g *Intereſt reip. ne priuati in luxum pecuniam prodigant.*

h *Vtenſilium appellatione continentur ea omnia, quibus homines tum ad cultum tum ad curanda corpora vtuntur.*

i *Vbi mediocria remedia parum proſunt, acrioribus eſt vtendum.*

k *Omnibus in rebus, quas princeps agendas ſuſcipit, non tã quid velit, quàm quid efficere poßit, penſitare debet. nam ſi non priùs diſpicit, an poßit id, quod adtrectat, obtinere, non ſatis dici poteſt, quàm ei indecorum futurum ſit, ſpe decidiſſe.*

l *Vix profuſißimæ cupidines acribus remediis coerceri poſſunt.*

coerci-

coercitio [a] plus damni in Rempub. ferret, quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremò literas ad ſenatum compoſuit, quarum ſententia in hunc modum fuit: Cæteris forſitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Rep. cenſeam. [b] In hac relatione ſubtrahi oculos meos melius fuerit, ne denotantibus vobis ora, ac metum ſingulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos, ac velut [c] depræhenderem. Quòd ſi mecum antè viri [d] [e] ſtrenui ædiles [f] conſilium habuiſſent, neſcio an ſuaſurus fuerim [g] omittere potiùs præualida, & adulta vitia, quàm hoc adſequi, vt palam fieret, quibus [1] flagitiis impares eſſemus. Sed illi quidē [h] officio functi ſunt, vt cæteros quoq; magiſtratus ſua munia implere velim. Mihi autem neq; [i] honeſtū 1. coercendis.

OBSERVATIONES.

a *Attrectatà coercitio flagitiorum, nec perfecta plus damni quàm vtilitatis in remp. inferre poteſt. ſiquidem homines virtute præſtantes in eo à flagitioſis, & impuris vincuntur, vt ſcelera impunita maneant. id quod ipſis inſolentiam auget; ac probis & honeſtis ſi non ignominiam, & infamiam, ſaltem pudorem parit.*

b *O mirificam Tiberii prudentiam; qui ne eos, qui vitiorum quorum de coercitione relatum erat, arguebantur, vel eo ſolo offenderet, quòd eos in Senatu aſpiceret, eorumq; ora, metuſque ab ipſo denotari viderentur, oculos ſuos ſubtraxit, publicoque abſtinuit; deque eo, quod ad eam relationē pertineret, per literas, quàm coram cum ſenatu agere maluit.*

c *Vix fieri poteſt, vt, qui ſub oculis ipſius principis accuſantur, non ſe eo ipſi indicēt, quòd illius aſpectum ferre non poſſunt, tanquam ἐπ' αὐτοφόρῳ deprehenſi.*

d *Princeps vt quàm honorificentiſſimè nominetur, ipſe quoque magiſtratus, & illuſtrem quemque hominem honorificè appellare debet. hic certè Tiberius ſtrenuos appellat Aediles; ac teſtatur Suetonius ipſum quoque Conſulibus aſſurgere, & decedere de via ſolitum.*

e *Strenuus non ſolùm dicitur is, qui ſuum corpus alacri animo bellicis periculis obiectat; ſed & is, qui conſtanter pro virtute ſuſcipit propugnationem aduerſus vitia.*

f *Etſi princeps cuncta ad ſe traxit, tamē cùm de ſe loquitur, ſua verba ad modeſtiā flectere, ſuamq; poteſtatē interdū extenuare debet, vt ſi ſit vnus è ſenatoribus. Certè Tiberius non ſe ab Aedilibus conſulendū eſſe ait, ſed ſecum ab ipſis conſilium habitum eſſe; nec ſe imperaturum, ſed ſuaſurum fuiſſe.*

g *Etſi παράδοξον videri poteſt, tamen vt conſilium prudentiſſimi Tiberij diligenter obſeruandum eſt; nempe, præualida, & adulta vitia potiùs eſſe omittenda, quàm vt princeps tentata eorum coercitione, & intempeſtiuis, parumque validis remediis aut delicta accendat, aut hoc adſequatur, vt palam fiat, quibus flagitiis coercendis impar ſit. qua re principi neque periculoſius, neque pernicioſius quicquam accidere poteſt: cùm de ſua dignitate, fama, & autoritate non parum eo facto detrahatur. Hinc diligenter obſeruet princeps, omnibus in rebus, cuiuſmodi illæ ſunt, nunquam ſe palam facere debere quid non efficere, aut præſtare poßit, ne inde oriatur contemptus ſui. Quòd ſi ſe alicui rei imparem videt, hanc aut omnino non attingat, aut ſenſim, & veluti aliud agens eam labefactare incipiat; mox in illius perniciem perſeueranter, & obſtinatè inſiſtat. multa enim ſimul, vnoque impetu fieri non poſſunt, quæ & dies, & aßiduitas conficit: atque, vt infra obſeruaui, quæ ſeueritate corrigi non poſſunt, ea plerunque tempore exoleſcunt.*

h *Ad præcipuas curas magiſtratus pertinet, diligenter, quacunque ratione fieri poteſt, dare operam, ne vitia in rep. adoleſcant.*

i *Parum honeſtum eſt principi, cùm omnes exclamant, vitia acribus remediis eſſe coercenda, ſilere, & torpere, ac ſi nolit, aut nequeat ea corrigere.*

ſilere, neq; proloqui expeditũ, quia non [a] ædilis, aut prætoris, aut cõſulis partes ſuſtineo. [b] Maius aliquid & excelſius à principe poſtulatur: & [c] cũ rectè factorum ſibi quiſque gratiam trahat, [d] vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priſcum ad morem recidere adgrediar? [e] villarumne infinita ſpatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? [f] promiſcuas viris & fœminis veſtes? atque illa fœminarum propria, quis [g] lapidum cauſa pecuniæ noſtræ [h] ad externas, aut hoſtilis gentes transferuntur? Nec ignoro [i] in conuiuiis, & circulis incuſari iſta, & modum poſci. Sed ſi quis legem ſanciat, [k] pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, ſplendidiſſimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, niſi per dura & aſpera coërceas. [l] Corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus haud leuioribus [m] remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit. Tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Auguſtus

a. hæ ſunt illæ veſtes, quas ſupra lib. 2 ſericas appellauit, quibus viros fœdari dixit.

OBSERVATIONES.

a *Vnus princeps ſuſtinet munia ſingulorum magiſtratuum.*

b *Cùm multò maiores partes ſuſtineat princeps in rep. quàm magiſtratus ordinarij, maius etiam aliquid, & excelſius ab ipſo poſtulatur. ſiquidem cui ſummus honor delatus eſt, huic haud dubiè præcipua curarum incumbunt.*

c *Hoc eſt hominibus inſitum à natura, vt rectè factorum ſibi quiſque gratiam trahat; malefactorum inuidiam ad alios deriuet.*

d *Quemadmodum rectè factorum gloria penes vnum principem eſt, ita quoque, quæ prauè in rep. fiunt, ea omnia vni ipſi adſcribi ſolent; adeò vt, vnius ipſius inuidia à cæteris & magiſtratibus & priuatis peccetur.*

e *Luxus in his potiſſimum rebus conſiſtit; in infinitis villarum ſpatijs; in familiarium, & ſeruorum numero, & natione; argenti & auri pondere, æris, tabularumque miraculis, hoc eſt, ſtatuariorum, & pictorum admirandis operibus; veſtibus, & earum promiſcuo vſu viris, ac fœminis. poſtremò ſi lapidum ac nugarum cauſa pecuniæ ad exteras, aut etiam hoſtiles gentes transferuntur.*

f *O rem impudicam, & dictu turpem, viris, & fœminis promiſcuas eſſe veſtes. vide ea, quæ lib. 2. his ipſis de veſtibus obſeruaui.*

g *Multis, iiſdemque grauiſſimis viris inſania videtur, in lapides magnam vim pecuniarum inſumere.*

h *Principi imprimis cauendum eſt, ne quamcunque ob cauſam, ac potiſſimùm ob nugas, & res fluxas, pecuniæ transferãtur ad longinquas, externas, aut etiam hoſtiles gentes.*

i *Hæc eſt natura multitudinis, vt in conuiuiis, & circulis aliena vitia, luxumque incuſet. ſed ſi quis ad ea coercenda leges ſanciat, pœnas indicat, iidem illi, ciuitatem verti; ſplendidiſſimo cuique exitium parari; neminem criminis expertem eſſe clamitent.*

k *Non ſatis eſt legem ſancire; ſiquidem facilè contemni poteſt. Sed pœna ibidem indici debet.*

l *Quemadmodum morbi veteres, & diu aucti nonniſi duris, & aſperis remediis coercentur; ita quoque corruptus ſimul, & corruptor, æger, & flagrans animus haud leuioribus remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit.*

m *Leges, & pœnæ legibus indictæ ea ſunt remedia, quæ ad ſanandos corruptos hominum animos adhiberi debent.*

tulit,

tulit, illæ [a] obliuione, hæc (quod flagitioſius eſt) [b] contemptu abolitæ ſecuriorem luxum fecere. [c] Nam ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetere. At ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus vltra, neq; pudor eſt. Cur ergo olim parſimonia pollebat? [d] quia ſibi quiſque moderabatur, quia [e] vnius vrbis ciues eramus, [1] ne inritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. [f] Externis victoriis aliena, ciuilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo ædiles admonent? Quàm, ſi cætera reſpicias, [g] in [2] leui habendum? At hercule nemo refert [h] quòd Italia externæ opis indiget, [i] quòd vita populi Romani per [4] incerta maris & tempeſtatum quotidie voluitur. ac niſi prouinciarum copiæ & dominis & ſeruitiis, & agris ſubuenerint, noſtra nos, ſcilicet, [i] nemora, noſtræque villæ tuebuntur? Hanc P. C. curam ſuſtinet princeps. Hæc omiſſa funditus Rempub. trahet. [k] reliquis intra animũ

1. hic deeſt, at nunc, aut aliquid tale.
2. ſic ſupra lib. [iii], quocunque caſu acciderat, dum atrociora metuebantur, in leui habitum
3. Sic lib. 12. Ann. nec nunc infœcunditate laboratur, ſed Africã potiùs, & Ægyptũ exercemus, nauibuſque & caſibus vita populi Rom. permiſſa eſt.
4. Contrarium huic dictioni, eſt, certa maris, vt lib. 4. hiſt. per eos menſes inquit, quibus Veſpaſianus Alexãdriæ ſtatos æſtiuis flatibus dies, & certa maris opperiebatur. &c.

OBSERVATIONES.

a *Leges plerunque duabus rationibus haud rectè abolentur; obliuione, & id quod flagitioſius eſt, contemptu.*

b *Eam remp. peſſum ire conſtat, in qua leges contemnuntur.*

c *Qui vult quod nondum vetitum eſt, is ne vetetur, timet, i. qui aliquid admittit quod lege nondum expreſſum eſt, de eo ſaltem ſpes eſt fore, vt, ſimulac intellexerit, hoc aut illud lege vetitum eſſe, tunc ab eo abſtineat. at verò qui prohibita legibus impune tranſcendit, de eo nihil dici poteſt aliud, niſi hoc, neque metum legum vltra, neque honeſti, aut hominum pudorem ei eſſe.*

d *Tunc demum virtus pollet, cùm non expectantur leges, quibus hoc aut illud vetetur, ſed ſuopte ingenio honeſta petuntur, & ſibi quiſque lex eſt, ſuiſque libidinibus non metu, ſed pudore moderatur.*

e *Ciuium hæc præclara laus eſt, vt vnius ciuitatis ciues ſint; hoc eſt, vt, non in peregrinas viuendi rationes abeant, ſed quiſque contentus patriis moribus, & inſtitutis, ita vitam agat, vt, qui vnum videris, omnes videris. qui enim hinc inde quicquid vſpiam vitiorum eſt, mutuantur, illi quia externo luxu, eoque diſſimili contacti ſunt, non iam vnius ciuitatis ciues, & indigenæ, ſed aduenæ, & colluuies omnium gentium dici poſſunt: adeò diſſimiles ſunt moribus, & inſtitutis; quæ in bene conſtituta rep. vnius generis eſſe debent.*

f *Cùm ſæpiſſimè accidat, vt victor victos fortunis euertat, veriſſimum eſt, externis victoriis aliena, ciuilibus ſuamet conſumi.*

g *Grauiſſima quæque peccata videri poſſunt leuiſſima, ſi aliorum inſuper multitudine, & atrocitate cumulantur.*

h *Vna ex præcipuis curis, quæ principi incumbunt, hæc debet eſſe, ne ea prouincia, quod eſt imperij caput, externæ opis indigeat, hoc eſt, ne ea, quæ ad victum ſunt neceſſaria, neceſſitate aliunde petatur; ne vita populi aliarum gentium victoru, per incerta maris, ac tempeſtatum quotidie voluatur. hac cura omiſſa funditus remp. trahit.*

i *Alia ad neceſſarios vſus, alia ad voluptates parantur. Illorum cura omnibus rebus præuerti debet; hanc omitti ſæpiùs æquum eſt, quippe inanibus nititur, qui iis fretus viuit, quæ tantùm voluptatis gratia inuenta ſunt.*

k *Duo præcipuè videntur eſſe munia principis; prius, ac præcipuum eſt, vt nihil eorum prætermittat, quæ pertinent ad ſecuritatem populorum. Quæ ſecuritas non ſolùm in eo conſiſtit, vt arceat hoſtes externos, ſed vt prouideat, ne ea prouincia, quod caput imperij eſt, opis externæ indigeat: Alterũ, vt internæ concordiæ proſpiciat; id quod aſſequetur, ſi præſtabit vt vitia pellantur e rep. & in ea virtus colatur. huc duplici via perueniet, legibus, & innata ciuibus virtute, & pudore peccandi.*

medendum eſt. [a] Nos pudor, pauperes neceſſitas, diuites ſatias [b] in melius mutet. Aut ſi quis ex magiſtratibus tantam [c] induſtriam ac ſeueritatem pollicetur, vt ire obuiā queat, hunc & laudo, & [d] exonerari laborum meorum partē fateor. Sin accuſare vitia volūt, dein cùm gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt, Credite P. C. [e] me quoque non eſſe offenſionum auidum, quas cùm graues, & plerunque iniquas pro Rep. ſuſcipiam, inanes & inritas neque mihi aut vobis vſui futuras iure deprecor. Auditis Cæſaris literis, remiſſa ædilibus talis cura. luxuſque menſæ à fine Actiaci belli, ad ea arma, quîs Serg. Galba rerum ſummam adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exerciti [f] paulatim exoleuere. Cauſas eius mutationis quærere libet. [g] Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine inſignes ſtudio magnificentiæ prolabebantur. Nam etiam tum plebem, ſocios, regna [h] colere, & coli licitum: vt quiſque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inluſtrior habebatur. Poſtquam cædibus [i] ſæuitum, & [a] magnitudo famæ exitio erat, cęteri ad [k] ſapientiora conuertere: ſimul noui homines è municipiis & coloniis, atque etiam prouinciis in ſenatum crebrò [a] adſumpti

a à principibus.

a Non modò à principibus, ſed à priori populo qua de re vide orationē Claudij Cæſaris lib.xi. Annal.

OBSERVATIONES.

a *Quàm prouida natura eſt, quæ vnicuique remedium illius vitij, quo laborat, non aliunde, quàm ab vno ſe petere voluit? principes quidem, & præpotentes homines, quibus impune peccare licet, pudor; pauperes neceſſitas; diuites ſatias in melius mutare debet. quippe ſuperuacuum eſt, leges morari, quibus vitia puniantur, aut coerceantur, cùm in ſua perſona eam quiſque legem habeat, cui obtemperare ſi animum inducet, vitijs intra animum medebitur.*

b *Omnium legum finis eſt, vt homines in melius mutent.*

c *Duabus potiſſimùm rationibus magiſtratus it obuiam vitijs; induſtria, & ſeueritate. illa, ne peccetur; hæc ad vindicanda peccata.*

d *Cùm ſinguli magiſtratus funguntur officio ſuo, partē laborum principis exonerare dicuntur; quia penes vnum principem ſunt munia omnium magiſtratuum. vt lib. 1. dictum eſt.*

e *Princeps qua maximè ratione poteſt, debet vitare offenſiones, & ſimultates, præſertim inanes & irritas. certè ſingulorum ſibi beneuolentiam conciliabit, cùm vnuſcuiuſque de ſe iudicium verebitur. Itaque ſi quando animaduerſione, aliaue re odioſa in rep. opus eſt, ad hanc grauatè accedat; neque tā ipſe eo fungatur munere, quàm totum negotium ijs magiſtratibus mandet, quorum ea procuratio eſt.*

f *Ferè fit, vt, quæ legum ſeueritate corrigi non poſſunt, hæc tempore exoleſcant.*

g *Hi ſunt ferè gradus eorum, quæ homines prima ducunt; nempe, vt primùm parentur diuitiæ, ex quibus nobilitas, & ex vtroque magnificentia; cuius finis eſt plebis fauorem, ſocios, regna, & clientelas complecti: & ex his potentiam, famam, & claritudinem adipiſci.*

h *In ea rep. quæ conſtat ex æqualibus, nunquam cuiquam debet eſſe licitum, plebem, ſocios, & regna priuatim colere, & pariter ab ijs coli. cùm experientia ſatis doceat, nimiam hāc priuati ciuis potentiā tandem in reip. perniciem erumpere. huius rei nullum teſtimonium illuſtrius eſt, quàm ipſa reſp. Romana, cuius ſeruitus à nimiis opibus, & intoleranda ſingulorum potentia profecta eſt.*

i *Sub principe ſuſpitioſo, claritudo, & magnitudo famæ perſæpè exitio eſt. certè ſub tyranno is tantum periculorum immunis eſt, qui contemptu tutus eſt.*

k *Nulla re magis coercetur luxus, ac cætera vitia, quàm ſæuitia principis. nam quemadmodum nimia licentia omnes fimus deteriores; ita ſæuiente principe in fortunas, & vitam hominum, haud dubium eſt, omnes ad ſapientiora conuerti.*

dome-

[a] domeſticam parſimoniam intulerunt, & quanquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam peruenirent, [b] manſit [c] tamen prior animus. Sed præcipuus [d] adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. obſequium [e] inde in principem, & æmulandi amor, [f] validior quàm pœna ex legibus & metus: niſi fortè [g] rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; [h] nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. verùm hæc nobis maiores: [i] certamina ex honeſto maneant. Tyberius famæ [k] moderationis parta, quòd ingruentis accuſatores repreſſerat, mittit literas ad ſenatum, quîs poteſtatem tribunitiam Druſo petebat. Id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus reperit, [l] ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. Marcum deinde Agrippam ſocium eius poteſtatis; quo defuncto, Tyberium Neronē delegit, [m] ne ſucceſſor in incerto foret: ſic cohiberi prauas alio- laru.

OBSERVATIONES

a *Ferè fit, vt, quod quiſque domi didicit, id in publicum afferat.*

b *Quanti quæſo fieri debet ij, qui aut fortuna, aut induſtria ad potentiam, magnaſque opes euectus eſt, priſtinum tamen animum, nempe, prioris fortunæ memorem, priſtinamque parſimoniam retinet?*

c *Non qui fortunam mutat animum mutat.*

d *Non ſatis laudari poteſt princeps is, qui cùm ex tenui fortuna ad id faſtigij euectus ſit, tamen aſtrictum morem, nempe, antiquum cultum, victumque retinet.*

e *Quibus moribus eſt princeps, hos nemo non æmulatur.*

f *Cùm obſequium in principem, & æmulatio morum illius multò validior ſit, quàm pœna ex legibus, & metus, ſiquid princeps præſtari ab ijs, quibus imperat, vehementer cupit, incipiat ipſe: quippe, cæteri ipſius factum haud dubiè æmulabuntur: nec vlla lex efficiendis in quæ tendit, validior eſt.*

g *Maximi viri ſemper in ea ſententia fuerunt, vt, exiſtimarint, nunquam res hominum in vno ſtatu manere; ſed rebus cunctis ineſſe quendam veluti orbem, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.*

h *Admiratores antiquitatis, & contemptores ſui ſeculi, hoc eſt ij, quibus nihil probatur, niſi quod à veteribus inſtitutum, aut factitatum eſt, errant, ac vehementer quidem errant: ſiquidē ſatis conſtat, propter vices temporum, & rerum, non omnia apud veteres eſſe meliora, quàm quæ hodie ſunt; ſed nullam eſſe ætatem bonorum adeò ſterilem, quæ non multa laudis, & artium imitanda poſteris ferat.*

i *Quæ nobis maiores laudabilia reliquerunt, ea ita æmulari debemus, vt cum ipſis ex honeſto certemus.*

k *Princeps magnam moderationis famam ſibi parit, cùm eorum violentiam reprimit, qui in fortunas priuatorum impetum facturi erant, vt iniquis rationibus fiſcum, & ærarium augerent.*

l *Supra ſæpius obſeruaui id quod ex hoc loco aperte colligi poteſt: Nunquam non cauendum eſſe bono principi, vt ſuperbos titulos aſſumat. cæterùm eo dignitatis vocabulo appellari debet, quod cætera imperia præmineat. hæc autem appellatio non noua, & inuſitata, ſed vetus, grata, populoque accepta eſſe debet. hoc pacto nihil noui in remp. inducet; ac nihilominus ſummum faſtigium ipſe vnus inſidebit, non contradicente populo, ſed ſedulò præſtante ei ſtudia, & beneuolentiam.*

m *Hoc potiſſimum princeps curare debet, ne ſucceſſor in incerto ſit: id autem aſſequetur, ſi interim dū ſuperſtes eſt, eum quem ſibi ſucceſſorem deſtinat, eliget collegam, & participem ſummæ poteſtatis. quo facto haud dubium eſt, prauas aliorum ſpes cohiberi. hoc ſupra ſuo loco latius obſeruaui.*

ſa. Et proximi ſenatus die, Tyberius per literas [a] caſtigatis [b] obliquè patribus, quòd cuncta curarum ad principem reiicerent, M. Lepidum & Iunium Blæſum nominauit, ex quîs proconſul Africæ [c] legeretur. Tum audita amborum verba, intentiùs excuſante ſe Lepido, [d] cùm valetudinem corporis, ætatem liberûm, nubilem filiam obtenderet; intelligereturque etiam, quod [e] ſilebat, auunculum eſſe Seiani Blæſum, atque eò

1 ſic loquitur lib. 1. prævalidum. Reſpondit Blæſus [f] 1 ſpecie recuſantis, ſed neque eadem ad-

2 palã factum ſeueratione, & conſenſu adulantium auditus eſt. Exin 2 promptum, quod multorũ intimis queſtibus tegebatur. Incedebat enim deterrimo cuique licentia, impune probra, & inuidiã in bonos excitandi, [g] arrepta imagine Cæſaris: libertiq; etiam ac ſerui, patrono vel domino cùm voces, cùm ma-

3 cùm nullam domini, vel patroni ſeruis, & libertis eius rei cauſam dediſſent. nus intentarent, 3 vltro metuebantur. Igitur C. Ceſtius ſenator diſſeruit, [h] principes quidem inſtar deorum eſſe, [i] ſed neque à diis niſi iuſtas preces

OBSERVATIONES

a *Etſi nouus princeps cuncta ad ſe trahere debet; tamen nunquam modeſtiæ obliuiſci, aut ſaltem eam egregiè ſimulare debet. Ideo nonnunquam obliquè & leuiter caſtigabit eos, qui cuncta curarum ad ipſum reiiciunt, quaſi multitudine, & magnitudine negotiorum obruatur.*

b *Quædam princeps reprehendere debet non palam, & apertè, ſed ita, ſcilicet, vt vix intelligi poſſit, quid ſit ſententiæ. id autem fit, cùm reprehenſio eſt magis quæſita in ſpeciem, quàm neceſſaria, aut vera.*

c *Princeps nouus, ſi agitur de prouinciis, magniſue imperiis demandandis, duos pluresue, qui ſibi videntur, nominet, vt ex iis Senatus, quos volet, legat. hac ratione ipſe dignitati ſuæ egregiè conſulit; eademque opera reipub. ſatisfacit.*

d *Legitimæ excuſationis cauſæ à publicis muneribus, & longa abſentia inter cæteras, hæ ſunt; ætas liberum, nubilis filia, valetudo corporis.*

e *Eſt prudentis alia obtendentem cedere potentioribus; neque eos æmulatione irritare.*

f *Aliud eſt intentè, & reuera excuſare ſe, & aliud, per ſpeciem ita recuſare honorem, vt ea excuſatione ſatis intelligatur, eum, qui ſe excuſat, nihil æquè cupere, quàm id, quod in ſpeciem recuſat, ſibi tribui.*

g *Perſona principis non modò eſt ſacra; verùm etiam ipſius imagini vſque eò habetur honos, vt etiam nocentes, ea arrepta, religione ſint tuti. is mos ab fœda adulatione profectus eſt.*

h *Inter mortales haud dubium eſt, principes inſtar Deorum eſſe, hoc eſt, ab omnibus proinde colendos ac ſi præſentes dij ſint. cæterùm, cùm Deum dicimus, ipſam virtutem, ſanctitatemque dicimus, cui nulla ineſt labes. ab hac ſanctitate vt longiùs quis abeſt, aut propiùs ad eam acceſſit, ita vitijs, aut virtuti ſimilis, atque ita hominum deterrimorum, aut Deorum inſtar eſſe dicitur. Iam verò cùm principes Deorum vices inter mortales fungantur, turpe eſt ipſis non eorum virtutem amplecti, quorum magnitudinem, altiſſimo inter mortales faſtigio, imitantur; atque id agere qui, non fortuna, ſed meritis Deorum inſtar eſſe dicantur.*

i *Cùm Deo nihil fingi poſſit iuſtius, ſatis conſtat, nihil illi probari quod non idem ſit iuſtum. quæ cùm ita ſint, ſiquid à Deo ſupplices petimus, id priùs iuſtum, an iniuſtumne ſit, diſpiciendum eſt. quippe ab eo nonniſi iuſtas ſupplicum preces audiri conſtat. at cùm principes quàm maximè poſſunt, ad Deum accedere debeant, ipſis imprimis cauendum eſt, ne quidquam iniuſtè admittant. Siquidem nulla re magis Deo ſimiles eſſe nec poſſunt, nec debent, quàm iuſtitia. nam, vt eſt apud Platonem in Theæteto,* θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ᾽ ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται, ὅτι δικαιότατος.

niſi

ſupplicum audiri : [a] neque quenquam in Capitolium , aliáue vrbis templa perfugere , vt eo ſubſidio ad flagitia vtatur. [b] Abolitas leges, & funditus verſas , vbi in foro, in limine curiæ ab Annia Rufilla , quam fraudis ſub iudice damnauiſſet, probra ſibi & minæ intendantur, neque ipſe audeat ius experiri,ob effigiem imperatoris oppoſitam. Haud diſſimilia alij, & quidam atrociora circunſtrepebant : precabanturque Druſum [c] daret vltionis exemplum, donec accitam conuictamque [d] attineri publica cuſtodia iuſſit. Et Conſidius Aequus, & Cælius Curſor equites Rom. quòd fictis maieſtatis criminibus Magium Cæcilianum prętorem petiuiſſent, autore principe, ac decreto ſenatus [e] puniti. Vtrunque in laudem Druſi trahebatur : ab eo in vrbe inter cœtus & ſermones hominum obuerſante , ſecreta patris [f] mitigari. Neque [g] luxus [1] in iuuene adeò diſplicebat. huc potiùs intenderet, diem [[2] ædificationibus,] noctem conuiuiis traheret, quàm ſolus & nullis voluptatibus [h] auocatus mœſtam vigilantiam, & malas curas exerceret. Non enim Tyberius, non accuſatores fatiſcebant. Et Ancharius Priſcus Cæſium Cordum proconſulem Cretæ poſtulauerat reperundis, addito maieſtatis crimine , quod [i] tum omnium accuſationum complementum erat. Cæſar Antiſtium Veterem è primoribus Macedoniæ abſolutum [k] adulterij, increpitis iudicibus, ad dicendam maieſtatis cauſam retraxit, vt turbidum, & Rheſcuporidis conſiliis permiſtum , qua tempeſtate Cotye [3] fratre interfecto, bellum aduerſus nos [4] voluerat. Igitur [l] aqua & igni interdictum reo, adpoſitumque vt teneretur inſula , neque Macedoniæ neque Thraciæ opportuna. Nam Thracia diuiſo imperio in Rhœmetalcen & liberos

1. ſic lib. 2. hiſt. de Tito Veſpaſiano loquens. Fuere, inquit, qui accenſum deſiderio Beronices reginæ vertiſſe iter crederent, neque abhorrebat à Beronice iuuenilis animus, ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. lætam voluptatibus adoleſcentiam egit ſuo quàm patris imperio modeſtior.
2. lego, ambulationis, donec vera lectio ex incorrupto aliquo exemplari promatur.
3. ſupereſt certè ſupra li. 2. dixit eum eſſe fratris filium.
4. à voluo.

OBSERVATIONES

a *Non ideo templa, aliaque loca ſacra, & religioſa ſunt tuta , vt eo perfugio impij ad patranda, ac tutanda ſcelera vtantur ; ſed vt calamitoſis, ac miſericordia dignis ſubſidio ſint.*

b *Tunc leges dicuntur eſſe abolitæ, & funditus verſæ, cùm licet improbis impune probra, & minas intendere in bonos.*

c *Flagitia nulla ratione meliùs è ciuitate tolli poſſunt , quàm ſi princeps , aut magiſtratus inſigne ſeueræ alicuius vltionis exemplum dent, quo homines à peccando deterreantur.*

d *Probra & minæ legibus vindicari debent.*

e *Is pœna , ſupplicioque dignus eſt , qui ficta crimina in aliquem intendit. hæc eſt pœna talionis.*

f *Filius principis ingentem laudem, & gratiam apud omnes omnium ordinum homines conſequitur , ſi ab ipſo ſeueri patris ſecreta mitigantur.*

g *Quod cuiuſque ætatis vitium proprium eſt, id non adeò odioſum eſt ; quippe non eſt nouum, ſenes eſſe auaros ; adoleſcentes autem luxui deditos.*

h *Principes iuuenes modicis voluptatibus auocari à mala vigilantia , quàm malas curas exercere præſtat.*

i *Cùm primùm reſp. venit in poteſtatem tyranni, crimen maieſtatis omnium accuſationum complementum eſt.*

k *Non minùs viri , quàm fœminæ cauſam ob adulterium dicunt.*

l *Conuictis maieſtatis aqua & igni interdicitur.*

reſumendæ libertati tempus , ſi ipſi florentes , quàm inops Italia, quàm imbellis vrbana plebes , nihil validum in exercitibus , niſi quod [1] externum , cogitarent. Haud ferme vlla ciuitas intacta ſeminibus eius motus fuit. Sed erupere primi Andecaui , ac Turonij. Quorum Andecauos Acilius Auiola legatus excita cohorte, quæ Lugduni præſidium agitabat, coërcuit. Turonij legionario milite, quem Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus miſerat, oppreſſi, eodem Auiola duce, & quibuſdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium , [a] quò diſſimularent defectionem, magiſque in tempore efferent. Spectatus & Sacrouir [b] intecto capite pugnam pro Romanis ciens, oſtentandæ, vt ferebat, virtutis. Sed captiui, ne inceſſeretur telis , adgnoſcendum ſe prębuiſſe arguebant. Cõſultus ſuper eo Tyberius [c] aſpernatus eſt indicium, [d] aluitque dubitatione bellum . Interim Florus inſiſtere deſtinatis , pellicere alam equitum, quæ conſcripta Treueris, militia diſciplinaque noſtra habebatur, vt [e] cęſis negotiatoribus Romanis bellũ inciperet. Pauciq; equitum corrupti, plures in officio manſere. Aliud vulgus obæratorum aut clientium arma cepit, petebantque ſaltus, quibus nomen Arduenna, cũ legiones vtroque ab exercitu, quas Viſellius, & C. Silius aduerſis itineribus obiecerant, arcuerũt. Præmiſſuſque cum delecta manu Iulius Indus è ciuitate eadem, diſcors Floro, & ob id [f] nauandæ operæ auidior, inconditam multitudinem adhuc diſiecit. Florus incertis latebris victores fruſtratus, poſtremò viſis militibus, qui effugia inſederant, [g] ſua manu ceci-

1. —xilia ſocio-um.

OBSERVATIONES.

a *Cuius nondum probari defectio poteſt, ſi motus iam cœptos à potentiori fæliciter comprimi videt, in ea re ei & ipſe non cunctanter operam ſuam præſtet , vt omni ſe ſuſpitione exoluat ; atque vt ipſa re luculenter probet, ſe non eo conſilio arma ſumpſiſſe, vt deficeret vnà cum cæteris, ſed vt principi , in rebus dubijs, fidem præſtaret.*

b *Qui intecto capite pugnam ciet, is eo facto aut virtutem videtur oſtentare , aut certè cæteros ſuo exemplo ad virtutem incitare, aut ne inceſſatur telis adgnoſcendum ſe præbere.*

c *Etiam illa , quæ vera eſſe princeps non dubitat, tamen interdum debet diſſimulare, ſe adduci , vt credat ita vti dicuntur, eſſe ; aut ſaltem ſe, an ita ſint , dubitare ; ſi modò hæc ipſius dubitatio rebus ipſius conducit.*

d *Princeps validus, cuiuſque vis omnia complectitur, non ſemper incendia belli, & ſeditionum, ſubita & ſeuera in eorum autores animaduerſione , quod ipſi facile factu eſſet , extinguit, ſed bellum dedita opera alit, vt oſtendat cæteris gentibus, ſe ferocientes contundere non tam arte, & auctoritate, quàm vi, & armis poſſe.*

e *Initium belli diu animo agitati ſumi poteſt à cæde illorum, qui ſunt ex illius gente, aduerſus quem arma ſumuntur, quamuis quieti ſint, & negotia potiùs, quàm arma tractent. ſic ſupra libro 2. enimuero audita mutatione principis, immittere latronum globos , exſcindere caſtella, cauſas bello.*

f *Prudens imperator nihil penitus eorum , quæ apud hoſtes fiunt , quoad eius fieri poteſt , ignorare debet ; præcipuè verò eorum fœdera , & amicitias , itemque inimicitias & diſcordias ciuiles ; quæ omnia cum omnino plus poſſint, quàm externus metus , iis ipſe egregiè vti poteſt ad res ſuas , prout facto videbit opus eſſe ; idque adeò, vt illos tandem ſuiſmet viribus & opera conficiat.*

g *Rebellionis autor , idemque magno vir animo, rebus ſuis deſperatis , ſi nullã in fuga ſpem habet, liber & ſibi ipſi probatus ſibi manus afferre, atq; hoſtiũ ſupplicio & ludibrio ſimul ſe eximere ſolet.*

dit. Iſque Treuerici tumultus finis. Apud Æduos maior moles exorta, quantò ciuitas opulentior, & comprimendi procul præſidium. Auguſtodunum caput gentis armatis cohortibus, Sacrouir occupauerat, nobiliſſimam Galliarum ſubolem liberalibus ſtudiis ibi operatam, vt eo [a] pignore parentes propinquoſque eorum adiungeret. Simul arma occultè fabricata iuuẽtuti diſpertit. Quadraginta millia fuere, quinta ſui parte legionariis armis, cæteri cum venabulis & cultris, quæque alia [b] venantibus tela ſunt. [c] Adduntur è ſeruitiis gladiaturæ deſtinati, quibus, more gẽtico, continuum ferri tegimen (Cruppellarios vocant) inferendis ictibus [d] inhabiles, accipiendis impenetrabiles. Augebantur hæ copiæ vicinarum ciuitatum vt nondum aperta conſenſione, ita [e] viritim promptis ſtudiis, & [f] certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur, vtroque bellum ſibi poſcente: mox Varro inualidus ſenecta [g] vigenti Silio conceſſit. At Romæ non Treueros modò & Æduos, [h] ſed quatuor & ſexaginta Galliarum ciuitates deſciuiſſe, adſumptos in ſocietatem Germanos, dubias Hiſpanias, cuncta (vt [i] mos [1] famæ) in maius credita. Optimus quiſque [k] Reip. cura mœrebat, multi, odio præſentium & cupidine

[1] Sic lib. 4. hiſt. veraque & falſa, more famæ, in maius innotuere.

OBSERVATIONES.

a *Qui cæteram multitudinem ad ſuas partes trahere ſtudet, ei enixè danda eſt opera, vt nobiliſſimos quoſque adoleſcentes in poteſtate habeat; futura haud dubiè pignora, quibus fidem parentum, & propinquorum illigatam habebit.*

b *Quæ tela venantibus apta ſunt, eorum in bello aliquis vſus eſſe poteſt. hinc fit, vt ἡ θηρευτικὴ ſit pars τῆς πολεμικῆς vt eſt apud Ariſt. in Polit.*

c *Autor rerum nouarum, idemque belli concitor omni hominum genere, qui modò arma ferre poſſunt, rectè vtitur.*

d *Qui, quos infra appellat ferratos, continuum ferri tegimen geſtant, ob grauitatem armorum, inferendis ictibus ſunt inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

e *Satis conſtat, non ita cuique rei vniuerſitatem eſſe proptam, vt ſunt ſinguli; qui cùm in ingentem numerum ſenſim excreuerunt, cæteros vi ſua ſecum rapiunt. ideò cui negotium eſt cum vniuerſa gente, is prius ſingulos aggrediatur, ſibique eorum ſtudia paret: nam cùm ex his pluribus fiat illa κοινωνία, paulatim vniuerſam gentem in ſuas partes trahet.*

f *Diſcordia ducum eorumque certamina non parum commoditatis hoſtibus præbent.*

g *Quemadmodum in iis, quæ ratione, & prudentia ſimpliciter adminiſtrari oportet, iuniores ſenioribus concedere æquum eſt; ita quoque ſiquid accidit huiuſmodi, quod confici ſine vigore & animi, & corporis non poteſt, inualidus ſenex prudenter faciet, ſi in eo, quicquid eſt, vigẽti iuueni, eoque qui magnitudini negotij par eſſe poteſt, concedet.*

h *Perrarò accidit, vt ex locis longinquis vera vnquam ita nuncientur, vt non iis aliquid ſemper addatur, aut dematur.*

i *Mos famæ eſt, vt cuncta, quæ ex longinquo nuntiantur, in maius augeat; eademque illa in maius, quàm ſunt, credantur.*

k *Cùm aliquid aduerſi nunciatur, optimus quiſque non tam ſua, quàm publicæ rei cauſa mœret; alij, quæ eſt natura & leuitas multitudinis, ſuis quoque periculis lætantur; hoc eſt, malunt omnia mutari, quàm frui præſenti tranquillitate. nam ventoſis ingeniis præſens rerum ſtatus nunquam placet.*

muta-

mutationis, [a] ſuis quoque periculis, lætabantur: [b] increpabantque Tyberium, [c] quòd in tanto rerum motu, libellis accuſatorum inſumeret operam. [d] An [1] Iulium Sacrouirum maieſtatis crimine reum in ſenatus fore? [e] extitiſſe tandem [f] viros qui cruentas epiſtolas armis cohiberent: [g] miſeram pacem vel bello [h] bene mutari. [i] Tantò impenſius in ſecuritatem [2] compoſitus, [k] neque loco, neque vultu mutato, ſed, vt ſolitum, per illos dies egit: [l] altitudine animi, an compererat modica eſſe, & vulgatis leuiora? Interim Silius cum legionibus duabus incedens, præmiſſa auxiliari manu, [m] vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Æduis contermini, ſociique in armis erant. Mox Auguſtodunum petit propero agmine, certantibus inter ſe ſigniferis, [3] fremente etiam gregario milite, ne [n] ſuetam requiem, ne ſpatia noctium opperiretur: [o] viderent modò aduerſos, & aſpicerentur; id ſatis ad victoriam. Duodecimum apud lapidem Sacrouir, copiæque patentibus locis apparuere. In

1. In iudicat, principem non in lectulo, ac togatum, ſed armatum, atque exercitum ducentem debere ſiſtere, ſeq. opponere hoſtibus.

2 vt lib. 1. hiſt. lentus animi, & compoſitus in obſequium.

3. ſic lib. 1. hiſt. nullo tribunorum, centurionumue adnotante, ſibi quiſque dux, & inſtigator.

OBSERVATIONES.

a *Cùm vna reſp. omnes complectatur, ſatis conſtat, eius fœlicitatem, itemque mala & pericula ad omnes pariter pertinere.*

b *Rem ſe parum dignam princeps facere videtur, ſi in magnis reip. motibus ſedens priuatorum litibus, & libellis accuſatorum inſpiciẽdis operam inſumit. quo facto belli curam, quæ potiſſima ſemper eſſe debet, ac proinde tuendæ reip. ſtudium planè vid tur abieciſſe.*

c *Conſtantia principis in eo potiſſimùm perſpici debet, vt nullis rumoribus, nulliſque motibus ſolita inſtituta mutet, ſed ſuo exemplo populi animos iam perterriti aduerſus falſa, aut in maius credita firmet.*

d *Ridiculè aduerſus armatos intenditur accuſatio, iudicium & cauſæ cognitio; cùm vi & armis contundi debeant.*

e *Non eſt mirum, cruentas epiſtolas principis, & iniqua edicta armis tandem cohiberi.*

f *Eos meritò appelles viros, qui iniurias principis, ipſamque adeò tyrannidẽ armis cohibere audent.*

g *Miſera pax vel bello bene mutatur; hoc eſt, præſtat bellum gerere, ſeque Marti permittere, quàm continuis tyrannorum iniuriis vexari, quas illi vt commodius eis volunt, inferunt, inque ſingulorum fortunas, pro arbitratu, impetum faciant, in eo toti ſunt, ne pax ipſis fructuoſa, populo perniciosâ turbetur.*

h *Qui mutat, id vnum ſpectare debet, an bene mutet. quippe præſtat ſua cuique manere, quàm malè mutare.*

i *Paulò ante adnotabam nullis neq; rumoribus, neque motibus principem perturbari debere. quippe præſtat, tum vultu in ſecuritatem eſſe compoſito, tantò impenſiùs quantò magis illis quæ nuntiantur vulgus terretur; quæ ſi ſunt magna, & periculoſa, neque tamen ijs ipſe perturbatur, altitudinem animi principe viro dignam haud dubiè oſtendit. Quòd ſi illa comperit eſſe modica, & vulgatis leuiora, quæ cauſa eſt, quapropter perturbetur? Hinc regula generalis hoc modo colligi poteſt; Cùm omnes homines, tum verò principem perturbatio minimè decet.*

k *Perturbatio principis colligi poteſt ex his ſignis; ſi mutat locum, & vultum, & ſolita inſtituta.*

l *Animi altitudo in eo perſpicitur, non ſi contemnuntur, ſed ſi non metuuntur aduerſa fortuita.*

m *Rebellium pagi, & fines vaſtandi ſunt, idque debet eſſe primum facinus belli, quod aduerſus illos ſuſcipitur; vt hoc damno, & metu maioris perterriti, velint nolint, ad ſanitatem redeant.*

n *Dux belli non minùs obſeruare debet tempora requietis, & ſpatia noctium, cùm exercitum aliquò ducit, quàm ipſas occaſiones pugnandi.*

o *Strenuus miles ſolo ardore, & aſpectu ignauum hoſtem & terret, & vincit.*

1. quos ante dixit ob continuum ferritegumē eſſe impenetrabiles.

2. victoriæ.

3 ſic.li.xi.Ann. de Gallis loquens, non ignarus dites, & imbelles eſſe. & lib.4.hiſtor. Gallos quid aliud, quàm prædam victorib'?

4. reſiſtentibus.

frontem ſtatuerat[1] ferratos, in cornibus cohortes, à tergo ſemermos. Ipſe inter primores equo inſigni adire, memorare veteres Gallorum [a] glorias, quæque Romanis aduerſa intuliſſent: quā [b] decora victoribus libertas: quātò intolerantior [c] ſeruitus iterū victis. Non diu hæc, nec apud lætos. Etenim propinquabat legionum acies; [d] inconditique, ac militiæ neſcij oppidani, [e] neque oculis, neque auribus ſatis competebant. Contra Silius, etſi [f] præſumpta[2] ſpes hortandi cauſas exemerat, clamitabat tamen, pudendum ipſis, [g] quòd Germaniarum victores, aduerſum Gallos[3] tanquam in [h] hoſtem ducerentur. Vna nuper cohors rebellem Turonium, vna ala Treuerum, paucæ huius ipſius exercitus turmæ profligauere Sequanos. [i] Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles Æduos euincite, & [k] fugientibus conſilite. Ingens ad ea clamor, & circumfudit eques, frontemque pedites inuaſere. Nec cunctatum apud latera. Paulum moræ attulere ferrati, [4] reſtantibus laminis aduerſum pila & gladios. Sed miles correptis ſecuribus & dolabris, vt ſi murum perrumperet, cædere tegmina, & corpora. Quidam trudibus aut furcis inertem molem proſternere. Iacenteſque nullo ad reſurgendum niſu, quaſi exanimes linquebātur. Sacrouir primò Auguſtodunum, dein, metu deditionis, in villam propinquam cum fidiſſimis pergit. [l] Illic ſua manu, reliqui mutuis ictibus occidere. Incenſa ſuper villa omnes cremauit. Tum demum [m] Tyberius ortum patratumque bellum ſenatui ſcrip-

OBSERVATIONES.

a *Quæ præclarè quis geſſit, hæc illius gloria verè dici poteſt, neque præterea quicquam.*

b *Ea demum decora victoribus victoria eſt, quæ ſibi pariunt libertatem.*

c *Iterum, ac ſæpius victi, ecquid præter duriſſimam ſeruitutem expectare poſſunt?*

d *Vt aliarum omnium rerum, ita quoque militiæ ars eſt; quæ, præter cætera, in eo præcipuè conſiſtit, vt exercitus, non inconditus, ſed ordine in hoſtem eat.*

e *Si, cùm prælium inſtat, ita perterrefactus eſt miles, vt neq; oculis neque auribus ſatis competat, paruo negotio eum vinci poſſe conſtat, id ſimulatque animaduertit dux exercitus, receptui canere debet. ſic Q. Curtius lib. 4. Alexander, inquit, cognito pauore exercitus, ſignum vt cōſiſterent, dari, ipſos arma deponere, ac leuare corpora iubet.*

f *Victoriæ certiſſimum ſignum eſt, cùm eius ſpem ita miles præſumpſit, vt ſe inde nonniſi victorem redire poſſe pro certo habeat.*

g *Qui validiorem & ferociorem vicit, multò magis eum imbelles, & meticuloſos vincere poſſe conſtat.*

h *Strenuo militi imbellis hoſtis, non hoſtis, ſed præda eſt.*

i *Quò magis aliqua gens diuitijs abundat, & voluptatibus, & otio diffluit, hoc magis imbellem eſſe conſtat.*

k *Callidus belli dux, cùm exercitum hortatur ad pugnam extrema eius oratio hæc eſſe debet, vt imperet, vt fugientibus hoſtibus conſiliat, ac ſi illos non pugnantes, ſed iam in fugam conuerſos videat.*

l *Rebellionem, & motus contra validum imperium cœptans, niſi quod agit vndequaque ſtabiliit, res ſuas infœlici exitu concludit.*

m *Quæ ſi nuncientur, perturbare magis hominum animos, quàm remp. iuuare poſſunt, ea princeps non priùs vulgare debet, quàm re egregiè geſta; ſi modò id huiuſmodi erat, vt rectè, & citò confici poſſe ſpes eſſet.*

ſit.

ſit. Neque [a] dempſit, aut addidit vero, ſed fide ac virtute legatos, ſe [b] [1] cōſiliis ſuperfuiſſe. Simul cauſas cur non ipſe, non Druſus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperij extollens; neque [c] decorum principibus, ſi vna alteraue ciuitas turbet, omiſſa vrbe, vnde in omnia regimen. [2] Nunc quia non [d] metu ducatur, iturum, [e] vt præſentia ſpectaret, componeretque. [f] Decreuere patres vota pro reditu eius, ſupplicationeſque, & alia decora. Solus Dolabella Cornelius dum anteire cæteros parat, [g] abſurdam in adulationem progreſſus, cenſuit vt ouans è Campania vrbem introiret. Igitur ſecutæ Cæſaris literæ, quibus ſe non [h] tam vacuum [i] gloria prædicabat, vt poſt ferociſſimas gentes perdomitas, tot receptos in iuuenta, aut ſpretos triumphos, iam ſenior peregrinationis ſuburbanæ inane præmium peteret. Sub idem tempus, vt mors Sulpitij Quirinij publicis exequiis frequentaretur, petiuit à ſenatu. Nihil ad veterem & patritiam Sulpitiorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuuium, ſed impiger militiæ, & acribus miniſteriis conſulatum ſub diuo Auguſto, mox, expugnatis per Ciliciam Homonadenſium caſtellis, inſignia triumphi adeptus, [k] datuſque rector C. Cæſari Armeniam obtinenti. Tyberium quoque Rhodi agentem coluerat: quod tunc patefecit in ſenatu, laudatis in ſe officiis, & incuſato M. Folio, quem [l] autorem C. Cæſari [3] prauitatis & diſcordiarum arguebat. ſed cæ-

1 ſic Otho milites alloquens li. 1. hiſt. Vobis arma, & animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ regimen relinquite.

2 hic deeſt aliquid.

3 ſic li. 12. Ann. ac niſi prauitas tam infeſta docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.

OBSERVATIONES.

a *Vera narrare, eſt neque addere, neque demere vero.*

b *Illa demum reſp. fœlix eſt, in qua princepi ſupereſt conſilijs, hoc eſt, ſapienter quod facto opus eſt, præcipit; ipſiusque miniſtri, ijs in rebus, quas iuſſi ſunt, quaſque conficiendas ſuſceperunt, ei fidem, & virtutem præſtant. hæc eſt illa ἀπεταρία, quam propter vnam maxima quæque imperia ſtant.*

c *Omnibus in rebus princeps dignitati conſulere debet. ea re, non ſtatim, audito aliquo nouo motu vnius, aut alterius ciuitatis, illuc ei, omiſſa imperij ſede, vnde in omnia regimen, proficiſcendū eſt, ne ſe plus æquo, hoc eſt, quàm dignitas, & perſona principis poſtulat, perterrefactum eſſe oſtendat.*

d *Metus, vt paulò ante obſeruaui, ſiqua res alia, principem magnopere dedecet.*

e *Poſt magnos belli tumultus in aliqua prouincia ortos, princeps eò ire debet, vt præſentia ſpectet, & componat.*

f *Principi longinquum iter ingredienti, aut meditanti ab ſenatu decerni debent vota pro reditu eius & ſupplicationes, & alia decora.*

g *Aulico, atque adeò ſenatori, & conſiliario principis ſummo ſtudio cauendum eſt, ne in abſurdam, nimiſque notam & ineptam adulationem progrediatur.*

h *Qui in iuuenta vero, ſibi debitis, ijſque ampliſſimis honoribus aut cumulatus eſt, aut eos ſpreuit, is ineptus, & præpoſterus eſt, ſi vergente iam ætate, inanes, aut falſos aut ambit, aut ſibi deferri patitur.*

i *Qui inanem, minimeque ſibi debitum honorem recuſat, hoc ipſo dignus honore videri poteſt, quòd falſum recuſat.*

k *Iunioribus principibus, quibus prouinciæ regendæ, maximeque res gerendæ committuntur, rectores dandi ſunt ij, qui multa, & præclara omnis virtutis documenta dederunt.*

l *O impuros, & perditos homines, qui principibus autores ſunt prauitatis, & diſcordiarum!*

1. ſic Demades Athenis eum qui necessaria funebribus vendebat, damnauit, cum probaſſet magnum lucrum ei ſuaſſe, quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Sen. de benefic lib 6. cap 38

2. ſic lib 14 Antiſtius prætor &c. probroſa aduerſus principem carmina factitauit, vulgauitque celebri conuiuio, dum apud Oſtorium Scapulam epularetur.

3. ſic l. 14. Ann. Et cum Oſtorius nihil audiuiſſe ſe pro teſtimonio dixiſſet, aduerſis teſtibus creditum.

tetis haud læta memoria Quirinij erat, [a] ob intenta (vt memoraui) Lepidæ peticula, ſordidamque & præpotentem ſenectam. Fine anni C. Lutorium Priſcum equitem Romanum poſt celebre carmen, quo Germanici ſuprema defleuerat, [b] pecunia donatum à Cæſare, corripuit delator, obiectans [c] ægro Druſo compoſuiſſe, quod ſi extinctus foret, [1] maiore præmio vulgaretur. Id C. Lutorius in domo P. Petronij, ſocru eius Vitellia coram, [2] multiſque inluſtribus fœminis per [d] vaniloquentiam [e] legerat. [f] Vt delator extitit, cæteris ad dicendum teſtimonium exterritis, ſola Vitellia [g] nihil ſe audiuiſſe [h] adſeuerauit. Sed [3] arguentibus ad perniciem plus fidei fuit. Sententiaque Haterij Agrippæ conſulis deſignati indictum reo vltimum ſupplicium. Contra M. Lepidus in hunc modum exorſus eſt. Si P. C. vnum id ſpectamus, quàm nefaria voce C. Lutorius Priſcus [i] mentem ſuam, & aures hominum polluerit, [k] neque carcer, neque laqueus, ne ſeruiles quidem cruciatus in eum ſuffecerint. Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt; ſuppliciis ac remediis [l] principis moderatio, maiorumque & veſtra exempla temperant, & [m] vana à ſceleſtis,

OBSERVATIONES

a *Qui ipſe obſcurus viro nobili periculum creat, etſi id iuſtè facere videtur, tamen hominum odia effugere vix poteſt.*

b *Carmina, cæteraque doctorum hominum ſcripta, quibus viri illuſtres laudantur, aut eorum ſuprema deflentur, præmio, & remuneratione dignæ ſunt.*

c *Qui, viuo adhuc principe, carmen, aliudue ſcriptum componit in laudem illius, vt mortui, grauiter peccat; ſiquidem ob pretium, quod inde ſperat, videtur optare mortem principis.*

d *Vaniloquentia pleriſque exitio fuit.*

e *Vaniloquentis eſt, intempeſtiuè aliquid loqui, legere, aut recitare.*

f *Ferè fit, vt verſificatores, ſimulatque carmen aliquod ſcriptitarunt, & extuderunt, per vaniloquentiam illud etiam nolentibus, & occupatis legant. huius generis hominum naturā vide apud Horat. Satyr. Ibam forte via ſacra. & dialogum de Orator. Tacito noſtro adſcriptum.*

g *Cùm ex teſtimonij dictione oritur pernicies rei, vani magis & imprudentis, quàm ſceleſti, & inde nulla in principem, aut remp. vtilitas redundat, ea certè abſtinere præſtat, quàm id agere, qui hominem calamitoſum noſtro teſtimonio perdamus.*

h *Mendacium etiam in iudicio prolatum; ex quo oritur ſalus rei, aut cuiuſuis alius, egregium, & officioſum potiùs, quàm flagitioſum eſt. Sic lib. 4. hiſtor. ſeruus, inquit, egregio mendacio ſe Piſonem eſſe reſpondit, ac ſtatim obtruncatur.*

i *Qui ſiniſtros de principe ſermones habet, ac procaciùs exercet libidinem ingenij, is priùs mentem ſuam, mox aures hominum polluiſſe dicitur.*

k *Maxima, & impuriſſima quæque flagitia nullo neque carcere, neque laqueo, ac ne ſeruili quidem vllo cruciatu ſatis puniri poſſunt. quòd ſi flagitia ſine modo non ſunt, hoc eſt, ſi non maxima ſunt, ſed vna aliqua in re peccatum eſt, adeò vt flagitium non ſe in immenſum extenderit, ſed certis quodammodo finibus ſit circumſcriptum; pœna etiam, & ſupplicium non atrociſſima, ſed pro magnitudine delicti infligi debet. neque enim magiſtratus, vt ſupra dixit, aſperior remedijs eſſe debet, quàm ſunt delicta.*

l *Cùm omnibus in rebus, tum verò in puniendis delictis princeps moderatus eſſe debet.*

m *Aliud eſt, vanum eſſe, aliud, ſceleſtum. quippe ſcelus graui ſupplicio vindicandum eſt; vanitas leui caſtigatione corrigi poteſt.*

dicta

[a] dicta à maleficiis differunt: [b] eſt locus ſentẽtiæ per quã neq; huic [c] delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeueritatis non pœnireat. Sæpe audiui principem noſtrum [d] conquerentem, ſi quis ſumpta morte, miſericordiam eius præueniſſet. Vita C. Lutorij in integro eſt, qui neque ſeruatus [e] in periculum Reipub. neque interfectus [f] in exemplum ibit. ſtudia illi, vt [g] plena vecordię, ita inania & fluxa ſunt; [h] nec quicquã graue, ac ſeriũ ex eo metuas, qui ſuorum ipſe flagitiorum proditor, non virorũ animis, ſed muliercularũ adrepit. cedat tamen vrbe, & bonis amiſſis aqua & igni arceatur. Quod perinde cẽſeo, [i] ac ſi lege maieſtatis teneretur. Solus Lepido Rubellius Blandus è conſularibus adſenſit. [k] Cæteri ſententiam Agrippæ ſecuti. Ductuſque in carcerem Priſcus, ac ſtatim exanimatus. Id Tyberius ſolitis ſibi ambagibus apud ſenatum incuſauit, cùm extolleret [l] pietatem [m] quamuis [n] modicas principis iniurias acriter vlciſcen-

OBSERVATIONES.

a *Non ſemper dicta ſunt maleficia: conſtat certè hæc illis multò eſſe grauiora, iis exceptis quæ impiè in Deum, aut ſeditioſè in principem aut in remp. dicuntur. quippe huiuſmodi atrocia dicta æquantur prauè factis.*

b *Prudentia iudicis in eo perſpici debet, vt in iudiciis pœnalibus, ac potiſſimùm capitis eam ſententiam ex atrociſſimis, & clementiſſimis eligat, per quam neque ei, qui deliquit, impune ſit; nec tamen ipſum, aut principem clementiæ ſimul, & ſeueritatis pœniteat. adeò clementia; & ſeueritas in vno eodemque iudice ſimul eſſe poſſunt. Sic lib. 14. Annal. Eſſe pœnas legibus conſtitutas, quibus ſine iudicum ſæuitia, & temporum infamia ſupplicia decernerentur.*

c *Delicta nulli impune eſſe debent.*

d *Cùm clementia non modo ornamentum, verùm etiam certiſſima ſalus imperiorum ſit, ſummo ſtudio princeps niti debet, vt huius virtutis laudem aſſequatur; ſed eo iudicio, quod continetur diuinis Senecæ ſcriptis ad Neronem.*

e *Si flagitioſum hominem ſeruas, ſupplicioque eximis, haud dubiè periculum reip. creas.*

f *Cùm quæ pœna à principe, aut à iudice in aliquem ſtatuitur, in exemplum eat, ſumma prudentia, & moderatione tali in re vtendum eſt.*

g *Quæ à vecordia proficiſcuntur, inania ſunt, & fluxa; hoc eſt talia ſunt, vt ab his nihil meritò metuas.*

h *Nihil graue, ac ſerium ex eo metuas, qui ſua ipſe flagitia non modò apud viros, ſed & apud mulierculas prodit.*

i *Conuicto maieſtatis bona adimuntur, aqua, & igni interdicitur.*

k *Ineunte principatu, incredibile memoratu eſt, quàm non modò ſinguli, ſed & ipſe ampliſſimus ordo ſuæ dignitatis, atque adeò æquitatis, & clementiæ oblitus præceps ruat ad ea, quæ turpiſſima, & flagitioſiſſima adulatio ſuadet.*

l *Is honos, obſeruantia, & fides, quam principi præſtamus, vno pietatis nomine contineri rectè poteſt.*

m *Princeps ea, quæ ab adulatoribus ſeuerè in eos conſtituta ſunt, à quibus ipſe dicto fortè læſus eſt, ſicut non palam probare, ſed potiùs leuiter incuſare debet, potiſſimùm cùm id impune facere poteſt, nempe, vt præ ſe ferat animum mitem, ita quoque conſultè faciet, ſi non planè id, quicquid eſt, improbabit, ſed oſtendet, non ſibi eorum ſtudia diſplicere, qui ipſius dignitati fauent. hac ratione, dum ſe dubium, aut ambiguum gerit, ſatis quid ſit ſententiæ, docet. Vult enim intelligi, ſe quidem eſſe clementem, & cupere ne cui propter ſe malè ſit; non tamen impedire, quominus in eos, à quibus offenſus eſt, ſeuerè animaduertatur. hæ ſunt illæ ambages, quas Tacitus Tiberio ſolitas fuiſſe dicit.*

n *Senatus vel modicas principis iniurias acriter vlciſci debere videtur, cùm reip. fieri videantur.*

coercitio [a] plus damni in Rempub. ferret, quàm indecorum adtrectare quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum inluſtrium poſceret: poſtremò literas ad ſenatum compoſuit, quarum ſententia in hunc modum fuit: Cæteris forſitan in rebus P. C. magis expediat me coram interrogari, & dicere quid è Rep. cenſeam. [b] In hac relatione ſubtrahi oculos meos melius fuerit, ne denotantibus vobis ora, ac metum ſingulorum qui pudendi luxus arguerentur, ipſe etiam viderem eos, ac velut [c] depræhenderem. Quòd ſi mecum antè viri [d] [e] ſtrenui ædiles [f] conſilium habuiſſent, neſcio an ſuaſurus fuerim [g] omittere potiùs prævalida, & adulta vitia, quàm hoc adſequi, vt palam fieret, quibus [1] flagitiis impares eſſemus. Sed illi quidē [h] officio functi ſunt, vt cæteros quoq; magiſtratus ſua munia implere velim. Mihi autem neq; [i] honeſtū 1. coercendis.

OBSERVATIONES.

a *Attrectatà coercitio flagitiorum, nec perfecta plus damni quàm vtilitatis in remp. inferre poteſt. ſiquidem homines virtute præſtantes in eo à flagitioſis, & impuris vincuntur, vt ſcelera impunita maneant. id quod ipſis inſolentiam auget; ac probis & honeſtis ſi non ignominiam, & infamiam, ſaltem pudorem parit.*

b *O mirificam Tiberii prudentiam; qui ne eos, qui vitiorum quorum de coercitione relatum erat, arguebantur, vel eo ſolo offenderet, quòd eos in Senatu aſpiceret, eorumq; ora, metuſque ab ipſo denotari viderentur, oculos ſuos ſubtraxit, publicoque abſtinuit; deque eo, quod ad eam relationē pertineret, per literas, quàm coram cum ſenatu agere maluit.*

c *Vix fieri poteſt, vt, qui ſub oculis ipſius principis accuſantur, non ſe eo ipſi indicēt, quòd illius aſpectum ferre non poſſunt, tanquam* ἐπ' αὐτοφώρῳ *deprehenſi.*

d *Princeps vt quàm honorificentiſſimè nominetur, ipſe quoque magiſtratus, & illuſtrem quemque hominem honorificè appellare debet. hic certè Tiberius ſtrenuos appellat Aediles; ac teſtatur Suetonius ipſum quoque Conſulibus aſſurgere, & decedere de via ſolitum.*

e *Strenuus non ſolùm dicitur is, qui ſuum corpus alacri animo bellicis periculis obiectat; ſed & is, qui conſtanter pro virtute ſuſcipit propugnationem aduerſus vitia.*

f *Etſi princeps cuncta ad ſe traxit, tamē cùm de ſe loquitur, ſua verba ad modeſtiā flectere, ſuamq; poteſtatē interdū extenuare debet, vt ſi ſit vnus è ſenatoribus. Certè Tiberius non ſe ab Aedilibus conſultū eſſe ait, ſed ſecum ab ipſis conſilium habitum eſſe; nec ſe imperaturum, ſed ſuaſurum fuiſſe.*

g *Etſi* παράδοξον *videri poteſt, tamen vt conſilium prudentiſſimi Tiberij diligenter obſeruandum eſt; nempe, prævalida, & adulta vitia potiùs eſſe omittenda, quàm vt princeps tentata eorum coercitione, & intempeſtiuis, parumque validis remediis aut delicta accendat, aut hoc adſequatur, vt palam fiat, quibus flagitiis coercendis impar ſit. qua re principi neque periculoſius, neque perniciosius quicquam accidere poteſt: cùm de ſua dignitate, fama, & autoritate non parum eo facto detrahatur. Hinc diligenter obſeruet princeps, omnibus in rebus, cuiuſmodi illæ ſunt, nunquam ſe palam facere debere quid non efficere, aut præſtare poſſit, ne inde oriatur contemptus ſui. Quòd ſi ſe alicui rei imparem videt, hanc aut omnino non attingat, aut ſenſim, & veluti aliud agens eam labefactare incipiat; mox in illius perniciem perſeueranter, & obſtinatè inſiſtat. multa enim ſimul, vnoque impetu fieri non poſſunt, quæ & dies, & aſſiduitas conficit: atque, vt infra obſeruaui, quæ ſeueritate corrigi non poſſunt, ea plerunque tempore exoleſcunt.*

h *Ad præcipuas curas magiſtratus pertinet, diligenter, quacunque ratione fieri poteſt, dare operam, ne vitia in rep. adoleſcant.*

i *Parum honeſtum eſt principi, cùm omnes exclamant, vitia acribus remediis eſſe coercenda, ſilere, & torpere, ac ſi nolit, aut nequeat ea corrigere.*

ſilere, neq; proloqui expeditũ, quia non [a] ædilis, aut prætoris, aut cõſulis partes ſuſtineo. [b] Maius aliquid & excelſius à principe poſtulatur: & [c] cũ rectè factorum ſibi quiſque gratiam trahat, [d] vnius inuidia ab omnibus peccatur. Quid enim primum prohibere, & priſcum ad morem recidere adgrediar? [e] villarumne infinita ſpatia, familiarum numerum, & nationes? argenti & auri pondus? æris, tabularumque miracula? [f] promiſcuas viris & fœminis veſtes? atque illa fœminarum propria, quis [g] lapidum cauſa pecuniæ noſtræ [h] ad externas, aut hoſtilis gentes transferuntur? Nec ignoro [i] in conuiuiis, & circulis incuſari iſta, & modum poſci. Sed ſi quis legem ſanciat, [k] pœnas indicat, iidem illi ciuitatem verti, ſplendidiſſimo cuique exitium parari, neminem criminis expertem clamitabunt. Atqui ne corporis quidem morbos veteres, & diu auctos, niſi per dura & aſpera coërceas. [l] Corruptus ſimul & corruptor, æger & flagrans animus haud leuioribus [m] remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit. Tot à maioribus repertæ leges, tot quas diuus Auguſtus

Quæ ſunt illæ veſtes, quas ſupra lib. 2. ſericas appellauit, quibus viros fœdari dixit.

OBSERVATIONES.

a *Vnus princeps ſuſtinet munia ſingulorum magiſtratuum.*

b *Cùm multò maiores partes ſuſtineat princeps in rep. quàm magiſtratus ordinarij, maius etiam aliquid, & excelſius ab ipſo poſtulatur. ſiquidem cui ſummus honor delatus eſt, huic haud dubiè præcipua curarum incumbunt.*

c *Hoc eſt hominibus inſitum à natura, vt rectè factorum ſibi quiſque gratiam trahat; malefactorum inuidiam ad alios deriuet.*

d *Quemadmodum rectè factorum gloria penes vnum principem eſt, ita quoque, quæ prauè in rep. fiunt, ea omnia vni ipſi adſcribi ſolent; adeò vt, vnius ipſius inuidia à cæteris & magiſtratibus & priuatis peccetur.*

e *Luxus in his potiſſimum rebus conſiſtit; in infinitis villarum ſpatijs; in familiarium, & ſeruorum numero, & natione; argenti & auri pondere, æris, tabularumque miraculis, hoc eſt, ſtatuariorum, & pictorum admirandis operibus; veſtibus, & earum promiſcuo vſu viris, ac fœminis. poſtremò ſi lapidum ac nugarum cauſa pecuniæ ad exteras, aut etiam hoſtiles gentes transferuntur.*

f *O rem impudicam, & dictu turpem, viris, & fœminis promiſcuas eſſe veſtes, vide ea, quæ lib. 2. his ipſis de veſtibus obſeruaui.*

g *Multis, iiſdemque grauiſſimis viris inſania videtur, in lapides magnam vim pecuniarum inſumere.*

h *Principi imprimis cauendum eſt, ne quamcunque ob cauſam, ac potiſſimùm ob nugas, & res fluxas pecuniæ transferãtur ad longinquas, externas, aut etiam hoſtiles gentes.*

i *Hæc eſt natura multitudinis, vt in conuiuiis, & circulis aliena vitia, luxumque incuſet. ſed ſi quis ad ea coercenda leges ſanciat, pœnas indicat, iidem illi, ciuitatem verti; ſplendidiſſimo cuique exitium parari; neminem criminis expertem eſſe clamitent.*

k *Non ſatis eſt legem ſancire; ſiquidem facilè contemni poteſt. Sed pœna ibidem indici debet.*

l *Quemadmodum morbi veteres, & diu aucti nonniſi duris, & aſperis remediis coërcentur; ita quoque corruptus ſimul, & corruptor, æger, & flagrans animus haud leuioribus remediis reſtinguendus eſt, quàm libidinibus ardeſcit.*

m *Leges, & pœnæ legibus indictæ ea ſunt remedia, quæ ad ſanandos corruptos hominum animos adhiberi debent.*

tulit,

tulit,illæ [a] obliuione,hæ(quod flagitioſius eſt) [b] contemptu abolitæ ſecuriorem luxum fecere. [c] Nam ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetere. At ſi prohibita impune tranſcenderis,neque metus vltra, neq; pudor eſt. Cur ergo olim parſimonia pollebat? [d] quia ſibi quiſque moderabatur,quia [e] vnius vrbis ciues eramus, [1] ne inritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. [f] Externis victoriis aliena, ciuilibus etiam noſtra conſumere didicimus. Quantulum iſtud eſt, de quo ædiles admonent? Quàm,ſi cætera reſpicias, [g] in [2] leui habendum? At hercule nemo refert [h] quòd Italia externæ opis indiget, [3] quòd vita populi Roma. per [4] incerta maris & tempeſtatum quotidie voluitur.ac niſi prouinciarum copiæ & dominis & ſeruitiis,& agris ſubuenerint,noſtra nos, ſcilicet, [i] nemora, noſtræque villæ tuebuntur? Hanc P. C. curam ſuſtinet princeps.Hæc omiſſa funditus Rempub. trahet. [k] reliquis intra animũ

1. hic deeſt, at nunc,aut aliquid tale.
2. ſic ſupra lib. huit, quocumque caſu acciderat,dum atrociora metuebantur, in leui habitum
3. Sic lib. 12. Ann. nec nunc infœcunditate laboratur, ſed Africã potiùs, & Ægyptũ exercemus, nauibusque & caſibus vita populi Rom. permiſſa eſt.
4. Contrarium huic dictioni, eſt,certa maris, vt lib. 4. hiſt. per eos menſes inquit, quibus Veſpaſianus Alexãdriæ ſtatos æſtiuis flatibus dies, & certa maris opperiebantur.&c.

OBSERVATIONES.

a *Leges plerunque duabus rationibus haud rectè abolentur; obliuione, &, id quod flagitioſius eſt, contemptu.*

b *Eam remp. peſſum ire conſtat,in qua leges contemnuntur.*

c *Qui vult quod nondum vetitum eſt, is ne vetetur, timet,i. qui aliquid admittit quod lege nondum expreſſum eſt,de eo ſaltem ſpes eſt fore, vt, ſimulac intellexerit, hoc aut illud lege vetitum eſſe, tunc ab eo abſtineat. at verò qui prohibita legibus impune tranſcendit, de eo nihil dici poteſt aliud, niſi hoc, neque metum legum vltra, neque honeſti, aut hominum pudorem ei eſſe.*

d *Tunc demum virtus pollet, cùm non expectantur leges, quibus hoc aut illud vetetur, ſed ſuopte ingenio honeſta petuntur, & ſibi quiſque lex eſt, ſuiſque libidinibus non metu, ſed pudore moderatur.*

e *Ciuium hæc præclara laus eſt, vt vnius ciuitatis ciues ſint; hoc eſt, vt, non in peregrinas viuendi rationes abeant, ſed quiſque contentus patriis moribus, & inſtitutis,ita vitam agat, vt, qui vnum viderit, omnes viderit. qui enim hinc inde quicquid vſpiam vitiorum eſt, mutuantur, illi quia externo luxu, eoque diſſimili contacti ſunt, non iam vnius ciuitatis ciues, & indigenæ, ſed aduenæ,& colluuies omnium gentium dici poſſunt:adeò diſſimiles ſunt moribus, & inſtitutis; quæ in bene conſtituta rep. vnius generis eſſe debent.*

f *Cùm ſæpiſſimè accidat, vt victor victos fortunis euertat, veriſſimum eſt, externis victoriis aliena, ciuilibus ſuamet conſumi.*

g *Grauiſſima quæque peccata videri poſſunt leuiſſima, ſi aliorum inſuper multitudine, & atrocitate cumulantur.*

h *Vna ex præcipuis curis,quæ principi incumbunt,hæc debet eſſe, ne ea prouincia, quod eſt imperij caput,externæ opis indigeat,hoc eſt,ne ea,quæ ad victum ſunt neceſſaria, neceſſitate aliunde petãtur; ne vita populi aliarum gentium victoria,per incerta maris,ac tempeſtatum quotidie voluatur. hac cura omiſſa funditus remp. trahit.*

i *Alia ad neceſſarios vſus,alia ad voluptates parantur. Illorum cura omnibus rebus præuerti debet;hanc omitti ſæpiùs æquum eſt.quippe manibus nititur,qui iis fretus viuit,quæ tantùm voluptatis gratia inuenta ſunt.*

k *Duo præcipuè videntur eſſe munia principis;prius,ac præcipuum eſt,vt nihil eorum prætermittat, quæ pertinent ad ſecuritatem populorum. Quæ ſecuritas non ſolùm in eo conſiſtit,vt arceat hoſtes externos,ſed vt prouideat,ne ea prouincia,quod caput imperij eſt,opis externæ indigeat: Alterũ, vt internæ concordiæ proſpiciat: id quod aſſequetur, ſi præſtabit vt vitia pellantur è rep. & in ea virtus colatur.huc duplici via perueniet, legibus, & innata ciuibus virtute, & pudore peccandi.*

medendum eſt. [a] Nos pudor, pauperes neceſſitas, diuites ſatias [b] in melius mutet. Aut ſi quis ex magiſtratibus tantam [c] induſtriam ac ſeueritatem pollicetur, vt ire obuiã queat, hunc & laudo, & [d] exonerari laborum meorum partẽ fateor. Sin accuſare vitia volũt, dein cùm gloriam eius rei adepti ſunt, ſimultates faciunt, ac mihi relinquunt, Credite P. C. [e] me quoque non eſſe offenſionum auidum, quas cùm graues, & plerunque iniquas pro Rep. ſuſcipiam, inanes & irritas neque mihi aut vobis vſui futuras iure deprecor. Auditis Cæſaris literis, remiſſa ædilibus talis cura. luxuſque menſæ à fine Actiaci belli, ad ea arma, quîs Serg. Galba rerum ſummam adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exerciti [f] paulatim exoleuere. Cauſas eius mutationis quærere libet. [g] Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine inſignes ſtudio magnificentiæ prolabebantur. Nam etiam tum plebem, ſocios, regna [h] colere, & coli licitum: vt quiſque opibus, domo, paratu ſpecioſus, per nomen & clientelas inluſtrior habebatur. Poſtquam cædibus [1] ſæuitum, & [i] magnitudo famæ exitio erat, cęteri ad [k] ſapientiora conuertere: ſimul noui homines è municipiis & coloniis, atque etiam prouinciis in ſenatum crebrò [a] adſumpti

1 à principibus.

a Non modò à principibus, ſed à priori populo qua de re vide orationẽ Claudij Cæſaris lib. xi. Annal.

OBSERVATIONES.

a *Quàm prouida natura eſt, quæ vnicuique remedium illius vitij, quo laborat, non aliunde, quàm ab vno ſe petere voluit? principes quidem, & præpotentes homines, quibus impune peccare licet, pudor; pauperes neceſſitas; diuites ſatias in melius mutare debet. quippe ſuperuacuum eſt, leges morari, quibus vitia puniantur, aut coerceantur, cùm in ſua perſona eum quiſque legem habeat, cui obtemperare ſi animum inducet, vitijs intra animum medebitur.*

b *Omnium legum finis eſt, vt homines in melius mutent.*

c *Duabus potiſsimùm rationibus magiſtratus it obuiam vitijs; induſtria, & ſeueritate. illa, ne peccetur; hæc ad vindicanda peccata.*

d *Cùm ſinguli magiſtratus funguntur officio ſuo, partẽ laborum principis exonerare dicuntur; quia penes vnum principem ſunt munia omnium magiſtratuum. vt lib. 1. dictum eſt.*

e *Princeps qua maximè ratione poteſt, debet vitare offenſiones, & ſimultates, præſertim inanes & irritas. certè ſingulorum ſibi beneuolentiam conciliabit, cùm vniuſcuiuſque de ſe iudicium verebitur. Itaque ſi quando animaduerſione, aliaue re odioſa in rep. opus eſt, ad hanc grauatè accedat; neque tã ipſe eo fungatur munere, quàm totum negotium ijs magiſtratibus mandet, quorum eá procuratio eſt.*

f *Ferè fit, vt, quæ legum ſeueritate corrigi non poſſunt, hæc tempore exoleſcant.*

g *Hi ſunt ferè gradus eorum, quæ homines prima ducunt; nempe, vt primùm parentur diuitiæ, ex quibus nobilitas, & ex vtroque magnificentia; cuius finis eſt plebis fauorem, ſocios, regna, & clientelas complecti: & ex his potentiam, famam, & claritudinem adipiſci.*

h *In ea rep. quæ conſtat ex æqualibus, nunquam cuiquam debet eſſe licitum, plebem, ſocios, & regna priuatim colere, & pariter ab ijs coli. cùm experientia ſatis doceat, nimiam hac priuati ciuis potentia tandem in reip. perniciem erumpere. huius rei nullum teſtimonium illuſtrius eſt, quàm ipſa reſp. Romana, cuius ſeruitus à nimiis opibus, & intoleranda ſingulorum potentia profecta eſt.*

i *Sub principe ſuſpitioſo, claritudo, & magnitudo famæ perſæpe exitio eſt. certè ſub tyranno is tantum periculorum immunis eſt, qui contemptu tutus eſt.*

k *Nulla re magis coercetur luxus, ac cætera vitia, quàm ſæuitia principis. nam quemadmodum nimia licentia omnes ſimus deteriores; ita ſæuiente principe in fortunas, & vitam hominum, haud dubium eſt, omnes ad ſapientiora conuerti.*

dome-

[a] domeſticam parſimoniam intulerunt. & quanquam fortuna vel induſtria plerique pecunioſam ad ſenectam peruenirent, [b] manſit [c] tamen prior animus. Sed præcipuus [d] adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. obſequium [e] inde in principem, & æmulandi amor, [f] validior quàm pœna ex legibus & metus: niſi fortè [g] rebus cunctis ineſt quidam velut orbis, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur; [h] nec omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas multa laudis & artium imitanda poſteris tulit. verùm hæc nobis maiores: [i] certamina ex honeſto maneant. Tyberius fama [k] moderationis parta, quòd ingruentis accuſatores repreſſerat, mittit literas ad ſenatum, quîs poteſtatem tribunitiam Druſo petebat. Id ſummi faſtigij vocabulum Auguſtus reperit, [l] ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. Marcum deinde Agrippam ſocium eius poteſtatis; quo defuncto, Tyberium Neronē delegit, [m] ne ſucceſſor in incerto foret: ſic cohiberi prauas alio- : iura.

OBSERVATIONES

a *Ferè fit, vt, quod quiſque domi didicit, id in publicum afferat.*

b *Quanti quæſo fieri debet ij, qui aut fortuna, aut induſtria ad potentiam, magnaſque opes euectus eſt, priſtinum tamen animum, nempe, prioris fortunæ memorem, priſtinamque parſimoniam retinet?*

c *Non qui fortunam mutat animum mutat.*

d *Non ſatis laudari poteſt princeps is, qui cùm ex tenui fortuna ad id faſtigij euectus ſit, tamen aſtrictum morem, nempe, antiquum cultum, victumque retinet.*

e *Quibus moribus eſt princeps, hos nemo non æmulatur.*

f *Cùm obſequium in principem, & æmulatio morum illius multò validior ſit, quàm pœna ex legibus, & metus, ſiquid princeps præſtari ab ijs, quibus imperat, vehementer cupit, incipiat ipſe: quippe, cæteri ipſius factum haud dubiè æmulabuntur: nec vlla lex efficiendis in quæ tendit, validior eſt:*

g *Maximi viri ſemper in ea ſententia fuerunt, vt, exiſtimarint, nunquam res hominum in vno ſtatu manere; ſed rebus cunctis ineſſe quendam veluti orbem, vt, quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.*

h *Admiratores antiquitatis, & contemptores ſui ſeculi, hoc eſt ij, quibus nihil probatur, niſi quod à veteribus inſtitutum, aut factitatum eſt, errant, ac vehementer quidem errant: ſiquidē ſatis conſtat, propter vices temporum, & rerum, non omnia apud veteres eſſe meliora, quàm quæ hodie ſiunt, ſed nullam eſſe ætatem bonorum adeò ſterilem, quæ non multa laudis, & artium imitanda poſteris ferat:*

i *Quæ nobis maiores laudabilia reliquerunt, ea ita æmulari debemus, vt cum ipſis ex honeſto certemus.*

k *Princeps magnam moderationis famam ſibi parit, cùm eorum violentiam reprimit, qui in fortunas priuatorum impetum facturi erant, vt iniquis rationibus fiſcum, & ærarium augerent.*

l *Supra ſæpius obſeruaui id quod ex hoc loco apertè colligi poteſt: Nunquam non cauendum eſſe nouo principi, vt ſuperbos titulos aſſumat, cæterùm eo dignitatis vocabulo appellari debet, quod cætera imperia præmineat, hæc autem appellatio non noua, & inuſitata, ſed vetus, grata, populoque accepta eſſe debet. hoc pacto nihil noui in remp. inducet; ac nihilominus ſummum faſtigium ipſe vnus inſidebit, non contradicente populo, ſed ſedulò præſtante ei ſtudia, & beneuolentiam.*

m *Hoc potiſſimùm princeps curare debet, ne ſucceſſor in incerto ſit: id autem aſſequetur, ſi interim dū ſuperſtes eſt, eum quem ſibi ſucceſſorem deſtinat, eliget collegam, & participem ſummæ poteſtatis. quo facto haud dubium eſt, prauas aliorum ſpes cohiberi. hoc ſupra ſuo loco latiùs obſeruaui.*

rum ſpes rebatur; ſimul modeſtiæ Neronis, & ſuæ magnitudini fidebat. [a] Quo tunc exemplo Tyberius Druſum ſummæ rei admouet, cùm [b] incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuiſſet. Sed principio literarum [c] veneratus deos, vt conſilia ſua Reip. proſperarent, modica de moribus adoleſcentis, neque in [d] falſum aucta retulit: eſſe illi [e] cõiugem & tres liberos, [f] eamque ætatem, qua ipſe quondam à diuo Auguſto ad capeſſendum hoc munus vocatus ſit. Neque nunc [g] properè, ſed per octo annos capto experimento, [h] compreſſis ſeditionibus, compoſitis bellis, triumphalem & bis conſulem, [i] noti laboris participem ſumi. Præceperant animis orationem patres, [k] quò quæſitior adulatio fuit. nec tamen repertum, [l] niſi vt effigies principum, aras deûm, templa &
1 non adept. arcus, aliaque ſolita cenſerent: niſi quod M. Sillanus ex [m] cõtumelia [1] conſulatus, honorem principibus petiuit: dixitq; pro ſententia, vt [n] publicis, priuatiſque monimẽtis, ad memoriam temporum, non conſulum nomi-
2. principum. na præſcriberẽtur, ſed eorum [2] qui tribunitiam poteſtatem gererent. At-

OBSERVATIONES.

a *Præcipuas res geſtas illius, qui autor fuit principatus, & monarchiæ, ſucceſſor ſingillatim meminiſſe debet, nempe cuius exemplo, cùm res poſtulat, ipſe vti, & quibus artibus imperium partum eſt, iiſdem teneri, & propagari poſſit.*

b *Princeps prudenter facit, ſi inter eos qui pari adfinitatis gradu ipſum contingunt, cùm de ſummo honore & ſucceſſione agitur, iudicium tenet integrum, ne præteritus ſe poſtpoſitum indignatus aliquid turbarum det.*

c *Literæ, & edicta principis hoc principium continere debent, nempe, preces, quibus à Deo petat, vt ſua conſilia reip. proſperet.*

d *Si quæ à nobis dicuntur, ita credi volumus, ea in falſum minimè augeri oportet.*

e *Cæteris paribus, de eo cõmodiùs ſentiũt homines, cui eſt cõiunx, & liberi, quàm de eo, qui celebs eſt.*

f *Quæ ætas propior eſt iuuentuti, quàm pueritiæ, illa maximis rebus adminiſtrandis iam videtur eſſe par.*

g *Ingenti principatus moli præfici non debet is, qui tunc primùm, ac properè capeſſat remp. ſed qui iam multos per annos capto experimento, rebuſque geſtis noto labori admoueatur.*

h *Comprimere ſeditiones, componere, & patrare bella, deuictis hoſtibus triumphare, ſummos magiſtratus cum ſumma laude gerere, eſt munia principis ſuſtinere.*

i *Satis ſciunt principes, imperium, & principatum aliud eſſe nihil præter merum laborem. nam faſciam regis ſolue, multum mali ſub illa latet, vt eſt apud Senecam epiſt. 81. quod ſi princeps ab labore in otij & voluptatis caſtra transfugit, principis ponit, & non modò priuati, ſed & nequam hominis perſonam induit.*

k *Hoc adulatio eſt quæſitior, quò magis, quonam ſpectet princeps animo præcipitur.*

l *Adulationis interdum adeò nullus eſt modus, vt, non ſolùm quæ hominibus tribui ſolita ſunt, cuiuſmodi ſunt arcus, ſtatuæ, effigies, nomen tam publicis, quàm priuatis mandatum monimentis; verùm etiam quæ Diis immortalibus, ea & hominibus ſæpe deterrimis ſacrentur, ac tribuantur; quales ſunt, aræ, templa, & diuini cultus.*

m *Callidi homines ad quæ ſummo ſtudio peruenire non potuerunt, iis, quà re maximè poſſunt, illudunt.*

n *Qui maximus honos viro principi tribui videtur poſſe, eſt, vt, tam publicis, quàm priuatis monimentis, quæ ſcribuntur ad memoriã temporum, ipſius nomen præſcribatur. hodierno die nomen Domini, ac præterea Pontificis, Cæſaris, aut principis illius, cuius in ditione eiuſmodi monimenta conficiuntur, præſcribitur.*

que Haterius cùm eius diei ſenatusconſulta aureis literis figenda in curia cenſuiſſet, [a] deridiculo fuit, [b] ſenex fœdiſſimæ adulationis tantùm infamia vſurus. Inter quæ prouincia Africa Iunio Blæſo prorogata. Seruius Maluginenſis Flamen dialis, vt Aſiam ſorte haberet, poſtulauit, fruſtra vulgatũ dictitans non licere Dialibus egredi Italia: neq; aliud ius ſuũ quàm Martialiũ, Quirinaliumq; Flaminũ: porrò ſi hi duxiſſent [i] prouincias, cur dialibus id vetitum? nulla de eo populi ſcita, nõ in libris ceremoniarum reperiri. Sæpe Pontifices dialia ſacra feciſſe, ſi Flamen valitudine, aut munere publico impediretur. duobus & ſeptuaginta annis poſt Cornelij Merulæ cædem neminem ſuffectum: neque tamen ceſſauiſſe religiones. Quòd ſi per tot annos poſſit non creari, nullo ſacrorum damno, [c] quantò faciliùs abfuturum ad vnius anni proconſulare imperium? Priuatis olim [d] ſimultatibus effectum, vt à pontificibus maximis ire in prouincias prohiberentur: nunc deûm munere ſummum Pontificum etiã [e] ſummum hominum eſſe, non [f] æmulatione, non odio, aut priuatis adfectionibus obnoxium. Aduerſus quæ cum augur Lentulus, aliique variè diſſererent, eò decurſum eſt, vt Pontificis Max. ſententiam opperirentur. Tyberius dilata notione de iure Flaminis, decretas ob tribunitiam Druſi poteſtatem ceremonias [g] temperauit, nominatim arguens inſolentiam ſententiæ, [h] aureaſque literas contra patrium morem. Recitatæ & Druſi epiſtolæ quanquam ad modeſtiam flexæ, pro [i] ſuperbiſſimis accipiuntur. Huc decidiſſe cuncta, vt, ne iuuenis quidem [k] tanto honore accepto, adiret vrbis deos, ingrederetur ſenatum; auſpicia ſaltem gentile

i. ſorte.

OBSERVATIONES.

a *Fœdiſſima adulatio vel ipſis adulatoribus deridiculo eſt.*

b *Quid ſene adulatore fœdius?*

c *Multò faciliùs ferri poteſt vt aliquis magiſtratus, aut Flamen abſit ab ciuitate, quàm vt omnino non creetur. quòd ſi res ipſa docuit, eo interdum Remp. carere poſſe, ſanè & illud ferri poteſt, vt is aliquo ſpatio temporis reip. cauſa abſit; cùm multò minus damni accipiatur à magiſtratu abſente, quàm ſi is nullus omnino ſit.*

d *Quæ ob priuatas ſimultates in remp. inducta ſunt, ad exemplum trahi minimè debent.*

e *Princeps eſt ſummus hominum.*

f *Vt princeps cæteris hominibus dignitate præſtat, ita nec æmulatione, nec odio adfici, nec priuatis ſtudiis, & affectionibus obnoxius eſſe debet: qui enim his afficitur, non principis, ſed priuati animum gerit.*

g *Princeps nimios honores, nimiaſque & ideo odioſas cæremonias adulatorum ſtudio decretas temperare debet, quòd ſiquid fortè, quod ad eam rem attinet, aduerſus mores, & cõſuetudinem decretum eſt, id ſibi non eſſe placitum palam faciat.*

h *Nihil in rebus mortalium tantum eſt, vt aureis literis ſcribendum eſſe videri poßit.*

i *Quæ à potentioribus, ac principibus viris multitudini haud multùm probatis, licet modeſtè, aguntur, aut dicuntur, tamen ſæpe pro ſuperbißimis accipiuntur.*

k *Cui inſoliti, ſummique honores delati ſunt; ſi non ſuperbus, & ingratus haberi vult, non per literas, ſed præſens iis gratias agere debet, quorum ſtudiis, & ſuffragiis honores adeptus eſt. qui enim quod præſens facere & debet, & poteſt, id per literas agit, huius factum nonniſi pro ſuperbißimo accipi poteſt.*

apud ſolum inciperet. Bellum, ſcilicet, aut diuerſo terrarum diſtineri, litora & lacus Campaniæ tum maximè peragrantem: ſic imbui [a] rectorem generis humani, id primum è paternis conſiliis diſcere. Sanè grauaretur aſpectum ciuium ſenex imperator, [b] feſſamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druſo quod niſi ex adrogantia impedimentum? [c] [1] Sed Tyberius vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis ſenatui præbebat, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrum mittēdo. Crebreſcebat enim Græcas per vrbes licentia atque impunitas [d] aſyla ſtatuēdi. Complebantur templa peſſimis ſeruitiorum. Eodem ſubſidio obærati aduerſum creditores, ſuſpectique capitalium criminum receptabantur. Nec vllum ſatis [2] validum imperium erat coërcendis ſeditionibus populi, [e] flagitia hominum vt ceremonias deûm protegentis. Igitur placitum [f] vt mitterent ciuitates iura, atque legatos. Et quædam quod falſò [g] vſurpauerant [h] ſponte omiſere. Multæ vetuſtis ſuperſtitionibus, aut meritis in populum Romanum fidebant. [i] [3] Magnaque eius diei ſpecies fuit, quo ſenatus maiorum beneficia, ſociorum pacta, regum etiam, qui ante vim Romanā valuerāt decreta, ipſorumq; numinum religiones in-

1. Hic aliquid puto deſiderari

2. Sic alibi, validus ſpernendis rumoribus.

3. l. eximius & in ſignis ille dies fuit

OBSERVATIONES.

a *Principes ſunt rectores hominum.*

b *Seni principi feſſam ætatem, & actos labores prætendenti concedi otium, & ſolitudo, ſine inuidia, poteſt. iuueni, ſi ſe hominum oculis ſubtrahit, nonniſi adrogantiæ id adſcribi poteſt.*

c *Princeps nouus quibus maximè poteſt, quæſitiſſimis rationibus principatum ſibi firmare, hoc eſt, nihil eorum, quæ pertinent ad corroborandam ſummam poteſtatem prætermittere debet; atque interim, imaginem aliquam libertatis, veteriſque reipub. nonnunquam ſenatui, & populo præbere, qua ſe oblectet, interim dum ipſe planè libertatem pergit corrumpere.*

d *Aſyla ſunt loca ſacra, & religione tuta, non ideo inſtituta, vt iis flagitia hominum protegātur, atque impunitas nequiſſimo cuique, tam in reip. perniciem, quàm in priuatorum fraudem proponatur; ſed vt eò confugiant venia, & miſericordia digni.*

e *Imperita multitudo ſolet cōfundere quæ ſeparari debent. quippe Deûm cæremoniæ, ne polluantur, protegi debent; ſed flagitioſorum hominum cauſam religione miſcere, hoc certè eſt, pietate impietatem protegere.*

f *Cùm ciuitates, & prouinciæ inter ſe adeò ſunt diſcordes, vt aliæ in alias multa ſeditiosè, violenterque admittant, non temerè princeps in hanc, aut in illam partem inclinare, ſed priùs cauſam cognoſcere ſummo ſtudio, ſummaque diligentia debet. cognitio autem in eo conſiſtit, vt cuiuslibet ciuitatis, aut prouinciæ iura, quibus quæque nititur, ad principem per legatos, à quibus de tota rè doceri poſſit, mittantur.*

g *Falſæ vſurpationis nullum eſt ius.*

h *Vtinam ij omnes, qui ſe nullo iure, ſed ſola peruicacia niti intelligunt, ſponte litem, & certamina omittere priùs, quàm cauſa cadant, in animum inducere poſſent. præclariùs certè cum ipſis ageretur.*

i *Haud dubiè magna eius diei ſpecies eſt, quo die aliquid inſigne, & inuſitatum apud principem, aut in ſenatu actum eſt. porrò nihil neque maius, neque illuſtrius tractari poteſt, quàm maiorum inſignia facinora, ſociorum pacta, regum honorifica erga nos decreta, denique numinum religiones: & cætera de eodem genere.*

tro-

troſpexit, [a] [1] libero, vt quondam, quid firmaret, mutaretue. Primi omniũ Epheſij adiere memorantes, nõ, vt vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: eſſe apud ſe Cenchrium amnem [2] lucum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam, & oleæ, quæ tum etiam maneat, adniſam, edidiſſe ea numina: deorumque monitu ſacratum nemus. Atque ipſum illic Apollinem poſt interfectos Cyclopas Iouis iram vitauiſſe. Mox liberum patrem bello victorem, ſupplicibus Amazonum, quæ [b] aram inſederant, ignouiſſe. Auctam hinc, conceſſu Herculis, cùm Lydia potiretur, ceremoniam tẽplo, neque Perſarum [3] ditione diminutum ius. Poſt Macedonas, dein nos ſeruauiſſe. Proximo Magnetes, L. Scipionis, & L. Sullæ cõſtitutis nitebantur. quorũ ille Antiocho, hic Mithridate pulſis, fidem, atq; [c] virtutem Magnetum decorauere, vti Dianæ Leucophryenæ perfugium inuiolabile foret. Aphrodiſienſes poſthac, & Stratonicenſes dictatoris Cæſaris, ob vetuſta in parteis merita, & recens diui Auguſti decretũ adtulere. [d] Laudati quòd Parthorum inruptionem, nihil mutata in populum Romanum conſtantia, pertuliſſent. Sed Aphrodiſienſium ciuitas, Veneris, Stratonicenſium, Iouis, & [4] Triuiæ religionem tuebantur. Altius Hierocæſarienſes expoſuere, Perſicam apud ſe Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perpennæ, Iſaurici, multaque alia imperatorum nomina, qui non modò templo, [e] ſed duobus millibus paſſuum eandem ſanctitatem tribuerãt. Exin Cyprij tribus delubris, quorum vetuſtiſſimum Paphiæ Veneri auctor Aerias, pòſt filius eius Amathus Veneri Amathuſiæ, & Ioui Salaminio Teucer, Telamonis patris ira profugus, poſuiſſent. Auditæ aliarum quoque ciuitatum legationes. Quorum copia feſſi patres, & quia [f] [5] ſtudiis certabatur, conſulibus [6] permiſere vt perſpecto iure, & ſi qua iniquitas inuolueretur, [g] rem integrã rur-

1. hæc eſt, illa imago antiquitatis quam ſuæ diuæ.
2. ſego, locum, vt Ortygia ſit lucus, quem Cenchrius rigabat.
3. imperio.
4. ſ. Dianæ, Vir. 6. Æneid. Atque vni Phœbi, Triuiæque ſacerdos.
5. magis quàm amore religionis.
6. ſic li. 14. An. Cuius rei iudicium princeps ſenatui, ſenat. conſulibus permiſit.

OBSERVATIONES

a *Quæ res ad alicuius diſquiſitionem à principe miſſa eſt, is de ea liberè cenſere poteſt quid firmet, quid item mutet. id quod præcipuè verum eſt, ſi eius rei arbitrium à principe ad ampliſſimum ordinem miſſum eſt.*

b *Qui aram inſedit, huic veniam, propter loci ſanctitatem, quamuis noxio dari æquum eſt.*

c *Cuius ciuitatis fides, & virtus rebus in dubiis planè perſpecta eſt, huic, ad perpetuam rei memoriam, & grati animi argumentum concedi à principe poteſt, vt, quod ibi templum alicui numini ſacrum eſt, id ſit aſylum, hoc eſt, perfugium inuiolabile.*

d *Qui hoſtium infenſiſſimorum impetus conſtanter prò gloria, & ſalute noſtra ſuſtinuerunt, his, etiam poſt multòrum annorum ambitum publicè, eius rei occaſionem nacti, gratias agere, & referre, & præclara erga nos merita laudare debemus.*

e *Non modò templis, ſed & iis locis, quæ circa templa quaquauerſus multos pedes ſunt, eadem ſanctitas, quæ templorum eſt, tribui ſolet.*

f *Vix inde veritas elici poteſt, vbi ſtudiis certatur.*

g *Cui princeps diſceptationum cognitionem extra ordinem permiſit, eam alij permittere ipſe poteſt. differentia tamen in eo eſt, quòd hic poſterior non iudicat ſed perſpecto iure, & iniuria, integrum iudicium illi, à quo ius cognoſcendi accepit, ſeruat.*

ſum ad ſenatum referrent. Conſules ſuperſtas ciuitates, quas memoraui, apud Pergamum, Æſculapij compertum aſylum retulerũt: cæteros[a] obſcuris ob vetuſtatem initiis niti. Nam Smyrnæos oraculum Apollinis, cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicauerint: Tenios eiuſdem carmen referre, quo ſa[c]rare Neptuni effigiẽ, ædemque iuſſi ſint. Propiora Sardianos, Alexandri victoris id donum: neque minùs Mileſios Dario rege vti, ſed cultus numinum vtriſque Dianam, aut Apollinem venerandi. [1]Petere &[2] Cretenſes ſimulacro diui Auguſti. Factaque ſenatuſconſulta quîs multo cum honore, [3]modus tamen præſcribebatur, iuſſique ipſis in templis facere aras ſacrandam ad [4] memoriam; neu [b] ſpecie religionis in ambitionem delaberentur. Sub idem tempus Iuliæ Auguſtæ valitudo atrox, neceſſitudinem principi fecit feſtinati in vrbem reditus, [c] ſyncera adhuc inter matrem fi[li]umque concordia, ſiue occultis odiis. Neque enim multò ante, cùm haud procul theatro Marcelli effigiem diuo Auguſto Iulia dicaret, Tyberij nomen ſuo poſtſcripſerat. [d] Idque ille credebatur, vt inferius [e] maieſtate principis, [f] graui & diſſimulata offenſione abdidiſſe. Sed tum ſupplicia diis, ludique Magni ab ſenatu [5] decernuntur, quos Pontifices, & Augures, & Quindecimuiri, Septẽuiris ſimul & ſodalibus Auguſtalibus ederent. Cenſuerat L. Apronius vt fæciales quoque iis ludis præſiderent. Contradixit Cæſar, [g] diſtincto ſacerdotiorum iure; & [h] repetitis exẽplis. Neq; enim vnquã fęcialibus hoc [i] maieſtatis fuiſſe. Ideo Auguſtales adiectos, quia propriũ eius domus ſacerdotium eſſet, pro qua vota perſoluerentur. [k] Exequi ſententias haud inſtitui, niſi inſignes per honeſtum, aut notabili dedecore. quod præcipuũ

1 petiere.
2 ius aſyli.
3 vteriſſi aſylis.
4 Senatuſconſulti eo die facti.
5 ob valetudinem Auguſtæ.

OBSERVATIONES.

a *Ea neque certa, neque comperta dici poſſunt, quæ obſcuris, ob vetuſtatem initiis nituntur.*

b *Cùm diſceptatur de rebus ſacris, imprimis cauendum eſt, ne ſpecie religionis, nimiis ſtudiis, in ambitum, & cætera vitia delabamur. id quod hodie frequentiſſimum eſt.*

c *Inter coniunctiſſimas principum perſonas rarò eſt ſyncera concordia; quin multis in rebus deprehendatur ſubdola, & occultis odiis ſubnixa.*

d *In locis publicis imago, ſeu nomen principis nullius, quiſquis ille eſt, (ne matrem quidem exipio) imagini, aut nomini poſtponi debet; cùm id inferius maieſtate principis ſit. ſi ſecus fit, iure princeps offenditur.*

e *Vna principis maieſtas cuncta mortalium ſupereminet.*

f *Grauiſſimas quaſque offenſiones principes diſſimulare, & abdere, donec eas proferendi tempus adſit, ſolent.*

g *Sicut cæterarum rerum, ita quoque ſacerdotiorum iura minimè confundi, ſed diſtingui oportet; ne munia aliquorum propria mera vſurpatione ad alios transferantur.*

h *Cùm probatio ſolis exemplis nititur, ea ex antiquitate repeti, ſi opus eſt, debent.*

i *Præſidere ludis, ideo erat ſpecies quædam maieſtatis, quòd iis populus Rom. victor omnium gentium mirificè delectabatur.*

k *Non hoc præcipuum munus illius eſt, qui Annales ſcribit, vt ſingula & puſilla quæque exequatur, ſed earum rerum prætermittat nullam, quæ res aut honeſto, aut notabili dedecore ſunt inſignes; ne, ſcilicet, virtutes ſileantur; neque praua dictu, factiſque ex poſteritate, & infamia metus ſit; nempe, vt homines ad virtutes amplectendas incitentur; ſimulque vitia odiſſe diſcant.*

mu-

munus annalium reorne virtutes ſileantur, vtque prauis dictis factiſque ex poſteritate & [a] infamia metus ſit. [b] Cæterùm tempora illa adeò infecta, & adulatione ſordida fuere, vt non modò primores ciuitatis, quibus claritudo ſua obſequiis protegenda erat, ſed omnes conſulares, magna pars eorum, qui prætura functi, multique etiam pedarii ſenatores certatim exurgerent, fœdaque & nimia cenſerent. Memoriæ proditur, Tiberium quoties curia egrederetur, Græcis verbis in hunc modum eloqui ſolitum, [c] O HOMINES AD SERVITVTEM PARATOS. Scilicet, etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectæ ſeruientium patientiæ tædebat. Paulatim dehinc ab [d] indecoris ad infeſta [e] tranſgrediebantur. C. Sillanum proconſulem Aſiæ repetundarum à ſociis poſtulatum [1] Mamercus Scaurus è conſularibus, Iunius Otho Prætor, Brutidius Niger Ædilis ſimul corripiunt, obiectantque violatum Augusti numen, ſpretam Tyberij maieſtatem. Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam à Scipione Africano, Ser. Galbam à Catone Cenſorio, P. Rutilium à M. Scauro accuſatos: [f] videlicet, Scipio & Cato talia vlciſcebantur, [g] aut ille Scaurus, quem proauum ſuum, opprobrium maiorum Mamercus [h] infami opera [i] dehoneſtabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere [k] vetus ars fuit, mox Seiani potentia ſenator, [l] ob-

1. de quo vide lib. 6.

OBSERVATIONES.

a *Turpitudines, & vitia comitem infamiam neceſſariò ſecum trahunt.*

b *Hæc eſt natura noui principatus, vt omnia ſint infecta ſordida, fœdaque adulatione; idque adeò, vt, non tam plebi, & obſcuris hominibus, quorum parum admodum, aut nihil intereſt adulari, quàm ipſis viris clariſſimis, quorum verba & vultus princeps diligentiſſimè obſeruat, eaque ſæpius in crimen detorquet, ideoque ſuis in illum obſequiis claritudinem ſuam protegere debent, nec eſſe ſit liberè fateri & exclamare, nimia & fœda eſſe.*

c *Etſi nouus princeps in eo totus eſt, vt ipſa priſtinæ libertatis veſtigia deleat, tamen ſi, quibus imperat, ſeruiunt veriùs, quàm parent, haud dubiè & ipſum tam proiectæ ſeruientium patientiæ tædet, cùm præclarius ſit liberos regere, quàm ſeruis imperare: adeò ſeruitus eſt odioſa, etiam illi, cuius in rem eſt. hinc vox illa Tiberij, o homines ad ſeruitutem paratos.*

d *Principem adulari indecorum eſt; at ſæuitia accuſationum, & obiectandis criminibus, & iis, qui innocentia tuti eſſe debent perniciem adferre, infeſtum, & exitioſum eſt.*

e *Qui ſibi indecora licere exiſtimat, hic paulatim ad infeſta tranſgreditur; ita ſenſim à virtute ad ea, quæ indifferentia, i. quæ nec vitia, nec virtutes videri poſſunt, tranſitur; denique ex his ad atrociſſima vitia, ſummaq; ſcelera citatiſſimo curſu peruenitur. adeò periculoſum eſt virtutẽ declinare.*

f *Exempla nonniſi vera, & ſimilia adduci ex antiquitate debent.*

g *Cui ſunt maiores viri præſtantiſſimi, ipſe autem cùm ab illorum virtute & præſtantia alienum & degenerem ſe præſtet, eos tamen, eorumque facta adducere non veretur, huic verò illud obiectari verè poteſt, eſſe ipſum opprobriũ maiorum ſuorum, infami vita illorũ præclariſſimã dehoneſtans.*

h *Non omnis opera, quæ principi præſtatur, vt quidam ſentiunt, honeſta eſt. Qui enim in eo principi obſequitur, vt innocẽtes falſis criminibus opprimat, is ei non obſequium, ſed infamem operam & atrox miniſterium præſtare dicitur.*

i *Vna virtus homines honeſtat, ſola vitia dehoneſtant.*

k *Literarium ludum exercere, eſt artem exercere.*

l *Ferè fit, vt, infimo, & obſcuro loco nati, ſi honores adipiſcantur, obſcura initia impudentibus auſis polluant: ſola audacia ad maxima quæque nitantur.*

ſcura initia impudentibus auſis propolluebat: Brutidium [a] artibus honeſtis copioſum, & ſi rectum iter peragèret, ad clariſſima quæque iturum, [b] feſtinatio extimulabat, dum æqualeis, dein ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat. [c] Quod multos etiam bonos peſſum dedit, qui ſpretis quæ tarda cum ſecuritate, præmatura, vel cum exitio properant. Auxere numerum accuſatorum Gellius Publicola, & M. Paconius, ille quæſtor Sillani, hic legatus. Nec dubium habebatur, ſæuitiæ, captarumque pecuniarum teneri reum. Sed multa adgerebantur etiam inſontibus periculoſa, [d] cùm ſuper tot ſenatores aduerſos, facundiſſimis totius Aſiæ, eoque ad accuſandum delectis reſponderet ſolus, & orandi neſcius proprio in metu, [e] qui exercitam quoque eloquentiam debilitat, non [f] temperante Tyberio, quin [1] premeret voce, vultu, eo quòd ipſe creberrimè interrogabat. [2] Neque refellere, aut eludere, dabatur. [g] ac ſæpe etiam confitendum erat, [h] ne fruſtra quæſiuiſſet. Seruos quoque Sillani, vt tormentis [3] interrogentur, actor publicus mancipio acceperat. [i] Et ne quis neceſſariorum iuuaret periclitantem, maieſtatis crimina ſubdebantur, vinclum & neceſſitas ſilēdi. Igitur petito paucorū dierum interiectu, [k] defenſionē ſui deſeruit, auſis ad Cæſarē codicillis, quibus [l] inuidiam & preces miſcuerat. Tyberius quæ in Sillanum parabat, [m] quò excuſatiùs

1, reum.
2 quæ ab aduerſario nobis obiectuntur, ea aut fatemur, aut negamus, & refellimus, aut eludimus.
3 lego interrogarentur.

OBSERVATIONES.

a *Qui eſt imbutus honeſtis artibus, is ad clariſſima quæque recto itinere ire poteſt.*

b *Præpropera feſtinatio multos peſſum dedit; qui præclaris artibus inſtructi, ſi rectum iter peragerent, ad clariſſima quæque peruenire poterant. quippe longè fallitur, qui æquales, mox ſuperiores, poſtremò ſuaſmet ipſe ſpes anteire parat.*

c *Omnino præſtat ſequi ea, quæ tarda ſunt, cum ſecuritate, quàm ad ea cum exitio properare, quæ præmatura ſunt.*

d *Non eſt nouum, ipſoſmet inſontes periclitari, atque adeò opprimi multitudine, & potentia aduerſariorum ſi ipſi ſoli, hoc eſt, ab omnibus deſerti, & orandi neſcij aduerſariorum calumnijs reſpondere coguntur.*

e *Proprius metus, id eſt, ea formido, quæ non ex alieno, ſed ex proprio periculo naſcitur, non modò orandi neſcium, ſed exercitam quoque eloquentiam debilitat.*

f *Summa videtur eſſe principis, aut iudicis iniquitas, ſi reum aduerſariorum multitudine, eloquentia, & potentia oppreſſum, atque adeò indefenſum ipſe voce, vultu, crebris interrogationibus inſuper vrget, territat, ac premit.*

g *Perdifficile valdeque lubricum eſt, creberrimè interrogāti iudici, aut ipſi principi reſpondere. quin ſæpe confitendum eſt, ne fruſtra quæſiuerit.*

h *Etſi principes turpiter labuntur, & peccant, nunquam tamen aut erraſſe ſe, aut quidquam fruſtra feciſſe videri volunt.*

i *Maieſtatis crimen vſque eò eſt odioſum, vt vinculum, & neceſſitas ſilendi imponatur cuilibet neceſſariorum, ne periclitantem iuuent; nempe, ne & ipſi eodem crimine contacti videantur.*

k *Innocentia ſæpe oppreſſa cogitur defenſionem ſui deſerere, ſeque aduerſariorum potentiæ, & iudicis ſæuitiæ permittere.*

l *Non eſt nouum, innocentem oppreſſum liberas voces emittere, quibus totius criminationis inuidia in iudicem transfertur.*

m *Quæ facere inſtituimus, etſi ſunt iniqua, tamē excuſatiùs accipiuntur, ſi aliquod ſimilis facti exēplum adduci poteſt.*

excuſa-

ſub exemplo acciperentur, libellos diui Auguſti de Voleſo Meſſala eiuſdem Aſiæ proconſule, factumque in eum ſenatuſconſultum recitari iubet. Tũ L. Piſonem ſententiã rogat.[a] Ille multùm de clementia principis prę fatus, aqua atq; igne Sillano interdicendũ cenſuit, ipſumq; in inſulã Gyarũ relegandũ. Eadẽ cæteri, niſi quòd Gn. Lentulus ſeparanda Sillani materna bona, quippe alia parente geniti, reddendaq; filio dixit, adnuẽte Tyberio. At Cornelius Dolabella dũ adulationẽ longiùs ſequitur, increpitis C Sillani moribus addidit,[b] ne quis vita probroſus, & opertus infamia prouinciam ſortiretur,[1] idque princeps diiudicaret. Nam à legibus delicta puniri. Quantò fore mitius in ipſos, melius in ſocios,[c] prouideri ne peccaretur? Aduerſum quæ diſſeruit Cæſar: non quidẽ ſibi[2] ignara quæ de Sillano vulgabantur,[d] ſed non ex rumore ſtatuendum.[e] multos in prouinciis contra quàm ſpes aut metus de illis fuerit, egiſſe.[f] excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum, hebeſcere alios.[g] neque poſſe principem ſua ſcientia[3] cuncta complecti; neque expedire,[h] vt ambitione aliena trahatur.[i] ideo leges in facta conſtitui, quia[k] futura in incerto ſint. ſic à maioribus inſtitutum, vt ſi antiſſent delicta, pœnæ ſequerentur.[l] ne verterent ſapienter reperta, & ſemper placita.[m] ſatis[4] onerum

1. vitæ, & morũ vniuſcuiuſque arbiter, & cenſor eſſet.
2. ſic li. 14. Annam & eius flagitium eſt, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quàm ne derelinqueret
3. perſentam ſu tura.
4. non eſt, quòd ad illud onus quod ſuſtinent quod maximũ eſt, cuique vix pares ſunt, aliud inſuper accedat.

OBSERVATIONES.

a *Optimi ſenatoris munus eſt, ſi principis ingenium nouit eſſe promptum ad aſperiora, & ſæua, cum blanda oratione ad humaniorem ſententiam hortari. id aſſequetur, ſi ei clementiæ laudem, quamuis falsò, tribuet: neque enim hoc tam dici poteſt dedecus fœdæ adulationis, quàm prudentiſſima ratio iuuandi periclitantem.*

b *Imprimis princeps diligenter cauere debet, ne cui vita probroſo, & infami prouincias permittat: ne quales homines prouinciis, gentibuſque præficit, talis ipſe exiſtimetur, atque ex illorum ingenio iudicetur.*

c *Non hoc ſolùm à principe, & ſummo magiſtratu expectatur, vt legibus admiſſa delicta puniant; ſed multò magis vt prouideant, ne peccetur. nam, vt ſupra obſeruaui ex Platone, & Seneca, nemo prudens punit, quia peccatum eſt; ſed ne peccetur.*

d *Etſi quæ iactantur in vulgus non ignorat princeps, ei tamen nihil eſt ex rumore ſtatuendum, præſertim in rebus arduis, & magni momenti.*

e *Non ideo princeps ob ſolos ſiniſtros de aliquo ſermones, qui fortè à multitudine habentur, impediri debet, quominus magna munera, & maximarum rerum adminiſtrationem ei committat. fit enim plerunque, vt multi, contra quàm homines ſperarunt, præclarè in re ſibi commiſſa verſentur.*

f *Vt diuerſa ſunt hominum ingenia, ita quidam magnitudine rerum excitantur ad optima quæque; & hi ſunt excelſo homines animo. alij verò hebeſcunt, ac ignauia torpent.*

g *Etſi princeps eſt vigilantiſſimus, nunquam tamen cuncta ſua ſcientia complecti poteſt.*

h *Indecorum eſt principi aliena ambitione trahi, id eſt, ſtatuere quid facto opus ſit, non ſuo, ſed huius aut illius arbitratu; hoc eſt, priuatorum adfectionibus, vt ſupra dixit, immixtum eſſe, iiſque trahi.*

i *Si princeps præſcire quid quaque de re futurum ſit, poſſet, nullis opus eſſet legibus: quippe prouideret ne peccaretur. ſed quia futura in incerto ſunt, ideo leges conſtitutæ ſunt non in ea quæ futura ſint, necne incertum eſt, ſed in facta, & ſcelera iam admiſſa. ideo à maioribus prudenter inſtitutum eſt, vt non aliter pœnæ legibus conſtitutæ ſequerentur, quàm ſi priùs delicta anteiſſent.*

k *Quia futura in incerto ſunt, de iis ſtatui nihil poteſt.*

l *Nimiæ temeritatis eſt, ſapienter à maioribus reperta, & ſemper placita temerè vertere, i. abolere.*

m *Non debent principes poſtulare, vt ſibi plus onerum, quàm ferre poſſunt, imponatur; hoc eſt, vt ad onus cuncta regendi aliæ curæ inſuper accedant: tùm illæ quà legibus, quà cæteris magiſtratibus, quà tempori, & euentui committendæ ſint.*

principibus, ſatis etiam [1] potentiæ: [2] minutura, [3] [a] quoties gliſcat poteſtas, nec [b] vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit. [c] Quantò rarior apud Tyberium [d] popularitas, [4] tantò lętioribus animis accepta. Atque ille prudens moderandi, [e] ſi [5] propria ira non impelleretur, addidit, inſulam Gyarum immitem & ſine cultu hominum eſſe: darent Iuniæ familiæ, & viro quondam ordinis eiuſdem, Cytheram potiùs concederet. [f] Id ſororem quoque Sillani Torquatam priſcæ ſanctimoniæ virginem expetere. In hanc ſententiam facta diſceſſio. Poſt auditi Cyrenenſes, & accuſante Anchario Priſco, Cæſius Cordus repetundarum damnatur. L. Ennium equitem Romanum maieſtatis poſtulatum [g] quòd effigiem principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, [h] recipi Cæſar inter reos vetuit, palam aſpernante Ateio Capitone, [i] quaſi [6] per libertatem: non enim debere eripi patribus vim ſtatuendi, neque tantum maleficium impune habendum [k]: ſanè lentus in ſuo dolore eſſet, Reip. iniurias ne largiretur. [l] Intellexit hæc Tyberius vt erant magis quàm vt dicebatur, perſtititque

1. vt non maiores ipſis eſſe debeant. 2. minora futura. 3. quoties augebitur, aut debilitabitur principibus poteſtas, i. tacendo minuendo & onera, & poteſtatem quam nunc habent, id quod erit, ſi iamque leges, quæ vt Tacit. ait, in ſep. fungi vice principis, locū obtinebunt in vrum: adeò vt nó ſit neceſſe confugere ad manus principum, eiusq; potentiā implorare, aut eam quæ legū eſt, in ipſum conferre. 4. ſic lib. 6. millies ſeſtertium ea munificentia collocatū tantò acceptius in vulgus, quantò modeſtior priuatis ædificationibus. 5. priuata aliqua offenſione. 6. ſic lib. 4. neque iam quæ ad ſemp. permanerent cōſilio niſi ſuo vſurū vel cum periculo offenſionis.

OBSERVATIONES.

a *Cùm quicquid oneris, & potentiæ penes principem eſt eò referri oporteat, vt leges locum obtineant ſuum, cùm id reſp. iam aſſecuta eſt, fruſtra imploratur potentia principis ad coercenda & punienda delicta, fruſtraque in eum confertur potentia illa quæ legum eſt. Sed cùm legibus ſuopte ingenio haud ſatis obtemperatur, ſatis conſtat maius onus principi incumbere, atque adeò eius potentiam augeri: quorum vtrunque, nempe onus, & potentia principis minuetur, ſimulatque ea legibus accedent.*

b *Non eſt vtendum imperio, vbi legibus agi poteſt, hoc eſt, in adminiſtranda rep. aut coercendis flagitijs adhibendæ ſunt leges: quæ ſi nullæ ſunt, aut ſaltem non eæ, quæ flagitia cohibere poſſint, tunc vtendum eſt imperio, i. ad principis potentiam, quæ eſt vice legum, confugiendum eſt.*

c *Quò rarius aliquod virtutis genus in principe conſpicitur, hoc lætioribus animis vulgo ſolet eſſe acceptum.*

d *Popularitate, hoc eſt, ſtudio captandæ beneuolentiæ popularis per ea omnia, quæ multitudini grata ſunt, princeps mirum in modum omnes ſibi deuincit.*

e *Cùm omnes homines, tum verò principes in eo toti eſſe debent, vt priuata ſtudia, & affectiones, quibus plerunque ad deteriora impelluntur, ponant, & in earum locum ſufficiant virtutem: quam qui habet, is non ſolùm benefaciendi prudens eſt; ſed, ne quidem aliud, niſi benefacere ſcit.*

f *Etſi reus grauiſſima quaque pœna dignus videatur, tamen nobilitati, ac dignitati eius, ac præterea conſanguineis, hominibus inſignibus, dari poteſt, vt aliquid de atrocitate ſupplicij demattur.*

g *Non eſt crimen læſæ maieſtatis, eo argento, in quo ſit cælata effigies principis, promiſcuè vti, vt ineptiſſimè aſſerebat Capito. nec repeto exemplum Pauli Prætorij, quod ſupra adduxi ex Seneca de benef. lib. 3. cap. 26.*

h *Princeps diligenter cauere debet, ne ſibi inuidiam, & odia hominum conciliet ob frequentes maieſtatis accuſationes, quas nonniſi grauiſſimas ob cauſas admittere debet.*

i *Dij boni! quid non homines cogit fœdiſſima adulatio? certè qui libertatis bona ne ſummis quidem labris vnquam deguſtarunt, hi quò fœdius adulentur, libertatē loquendi, ac ſtatuendi quicquid principi placere putant, obtendunt, ac ſi ſit libertas impuriſſimo perſæpe homini, dictis & factis, turpiter ſeruitutem ſeruire.*

k *Eſt genus hominum, qui in ſuo dolore ſunt lenti, hoc eſt, quibus tantum ab ſua re eſt otij, vt, quæ ſibi priuatim fiunt, has ideo negligant iniurias, vt quæ ad ſe nihil pertinent, pro his magnas contentiones ſuſcipiant.*

l *Sagacia principis in eo conſiſtit, vt, non tam quid dicatur, quàm quid reuera ſit, attendat.*

interce-

intercedere. Capito[a] inſignior infamia fuit, quòd [b] humani diuinique iuris ſciens, [1] egregium publicum, & [2] bonas[3] domi artes dehoneſtauiſſet. Inceſſit dein religio quonam in templo locandum foret donum, quod pro valitudine Auguſtæ equites Romani vouerant Equeſtri Fortunæ. nam etſi delubra eius deæ multa in vrbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum eſt ædem eſſe apud Antium quæ ſic nuncuparetur,[c] cunctaſque ceremonias Italicis in oppidis, emplaque, & numinum effigies iuris atque imperij Romani eſſe. Ita donum apud Antium ſtatuitur. Et quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum aduerſus Seruium Maluginenſem Flaminem Dialem[d] promſit Cæſar recitauitque decretum pontificum. Quoties valitudo aduerſa Flaminem Dialem inceſſiſſet, vt Pontificis Maximi arbitrium, [4] ne pluſquam binoctium abeſſet, dum ne diebus publici ſacrificij neu ſæpiùs, quàm bis eundem in annum. Quæ principe Auguſto conſtituta ſatis oſtēdebant, annuam abſentiam & prouinciarum adminiſtrationem dialibus non concedi; memorabaturque L. Metelli Pontificis Maximi exemplum, qui Aulum Poſthumium Flaminem attinuiſſet. Ita ſors Aſiæ in eum, qui conſularium Maluginenſi[e] proximus erat, conlata. Iiſdem diebus Lepidus à ſenatu petiuit vt baſilicam Pauli, Æmilia monumenta, propria pecunia firmaret, ornaretque. [[5]erat etiam tum in more[6] publica munificentia.] Nec Auguſtus arguerat Taurum, Philippum, Balbum,[f] hoſtiles exuuias, aut exundantis opes ornatum ad vrbis, & poſterûm gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quanquam pecuniæ modicus, auitum decus recoluit. [g] At Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum, Cæſar extructurum pollicitus eſt, eò quòd nemo è familia reſtaurando ſufficeret, manente tamen nomine Pompeij. ſimul laudibus Seianum extulit, tanquam labore, vigilantiaque eius tanta vis vnum intra damnum

1 lego ingens publicè.
2 i. eloquentia & iuris ſcientia cuius vtriuſque in pace maximus vſus eſt.
3. quia militiæ non ex vſu magis conſertum, ſed magis ferro [illegible] repetunt.
4. locus haud dubiè corruptus.
5. hoc totum nō adduci poſſum quin ſit tralatitium.
6 imò priuata potius.

OBSERVATIONES.

a *Ex earum rerum, quæ nihil ad nos attinent, inepta, ac fœda contentione, nihil præter infamiam eſt expectandum.*

b *Quid turpius dici poteſt, quàm hominem diuini, & humani iuris ſcientem publicè, fœditate adulationis bonas artes dehoneſtare?*

c *Veteres exiſtimarant, templa, & numinum effigies eius eſſe, cuius in ditione ſunt.*

d *In iis, quæ ad remp. pertinent, princeps ſingularem & fidem, & diligentiam præſtare debet. fidem, vt, ſiquid promiſit, id non compellatus, aut admonitus, ſed vltro præſtet. diligentiam, vt, ſi id, quicquid eſt, iuſta de cauſa dilatum fortè eſt, id appoſitè, hoc eſt, ſuo & loco, ac tempore repræſentet.*

e *Qui honos mihi, certas ob cauſas, non eſt delatus, is ei, qui mihi loco proximus eſt, deberi videtur.*

f *Nemo videtur prohibendus eſſe, quominus hoſtiles exuuias, aut exundantes opes ad ornamentum vrbis, & poſterûm gloriam conferat.*

g *Splendidiſſimæ familiæ monimenta igne, aut fortuito alio caſu abſumpta, aut collapſa à principe reſtaurari, ac denuo extrui, ſi nullus ex ea familia damno reſtaurando ſufficit, debent; ſiquidem hoc facto magnificentiam, ac liberalitatem, virtutes in vulgus gratiſſimas oſtendet.*

ſteriſſet. Et cenſuere patres effigiem Seiano, quæ apud theatrum Pompeij locaretur. neque mulro poſt Cæſar cum Iunium Blæſum proconſulem Africæ triumphi inſignibus attolleret, [a] dare id ſe dixit honori Seiani, cuius ille auunculus erat. Ac tamen res Blæſi dignæ decore tali fuere. Nam Tacfarinas quanquam ſæpiùs depulſus, reparatis per intima Africæ auxiliis, [b] huc adrogantiæ venerat, vt legatos ad Tyberium mitteret, ſedemque vltro ſibi atque exercitui ſuo poſtularet, aut bellum inexplicabile minitaretur. Non aliàs magis ſua populique [c] contumelia Rom.[1] indoluiſſe Cæſarem ferunt, quàm quòd deſertor, & prædo [d] hoſtium more ageret. [e] ne Spartaco quidem poſt tot conſularium exercituum clades inultam Italiam vrenti (quanquam Sertorij, atque Mithridatis ingentibus bellis labaret Reſp.) datum, vt pacto in fidem acciperetur, nedum pulcherrimo populi Rom. faſtigio; [f] latro Tacfarinas pace & conceſſione agrorum redimeretur. Dat negotium Blæſo, cæteros quidem [g] ad ſpem proliceret arma [2] ſine noxa ponendi, ipſius autam ducis quoquo modo poriretur. Et recepti ea venia plerique. mox aduerſum artes Tacfarinatis, [h] haud diſſimili modo belligeratum. Nam quia ille robore exercitus impar, furandi melior, pluris per globos incurſaret, eluderetque, & inſidias ſimul tentaret, tres inceſſus, totidem agmina parantur, ex quîs Cornelius Scipio legatus præfuit, quà prædatio in Leptinos & ſuffugia Garamantum. alio latere ne Cirtenſium pagi impune traherentur, propriam manum Blæſus filius duxit. Medio, cum dele-

1, ſic ſupra libr. 2 de extincto Germanico loquens, Indoluere exteræ nationes, regeſque.

2 .i. ſine fraude, vt loquuntur Salluſtius, Liu. & alii.

OBSERVATIONES.

a *Non ſemper, cùm quis honore honeſtatur à principe, id tam eius virtuti & meritis, quàm gratiæ datur.*

b *Haud dubium eſt, cui prima prouenerunt, proſpero ſucceſſu elatum ea petere audere, quæ ſe etiam nolentibus extorquere putat poſſe.*

c *Contumelia vtique eſt, ſi is, qui prædo veriùs, quàm hoſtis eſt, principi, ſi id, quod ab ipſo petit, non impetrat, minitatúr.*

d *Aliud eſt prædonem, aliud hoſtem eſſe; cum hoc de conditionibus pacis per legatos agi rectè poteſt. ille non audiendus, ſed proturbandus eſt.*

e *Vel ipſo difficillimo reip. tempore nunquam adeò animum deſpondere debemus, vt, quæ indigna nobis, noſtroque nomine ſunt, ea vt committamus in animum inducamus.*

f *Neque latro, neque prædo pacto in fidem accipi, niſi cum ſummo dedecore, poteſt.*

g *Furentis latronis, aut prædonis conatus hac ratione infringi egregiè poſſunt; nempe, vt, quos is ad bellum conciuit, hi ad ſpem proliciantur arma ſine noxa capiendi. quippe ea venia haud dubiè plerique recipientur. At verò ad principis maieſtatem, reique pub. dignitatem pertinet, ipſius ducis quouis modo potiri.*

h *Latro quia plerunque robore exercitus principi, reiue pub. eſt impar, furandi melior, hanc rationem ſequitur, vt plures per globos incurſet, eludatque, & inſidias ſimul tentet, & in ſingulas eludendi hoſtis occaſiones intentus ſit. hunc qui opprimere ſtudet, has eaſdem artes adhibere debet: nempe, totidem inceſſus, totidemque agmina parare; quorum ope & inſidias, & prædationes, & latebras, & effugia illius intercipiat, vt quocunque is inclinabit, pars aliqua militis in ore, in latere, & ſæpe à tergo ei ſit; hoc pacto & cædi, & circumueniri, & opprimi poteſt.*

ctis

ctis caſtella & munitiones idoneis locis imponẽs, dux ipſe arcta & infenſa hoſtibus cuncta fecerat: quia quoquò inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore, in latere, & ſæpe à tergo erat. multique eo modo cæſi, aut circumuẽti. Tunc tripartitũ exercitum plures in manus diſpergit, præponitq; centuriones virtutis expertæ, nec, vt mos fuerat, acta æſtate, retrahit copias, aut in hybernaculis veteris prouinciæ componit: [a] ſed vt in limine belli, diſpoſitis caſtellis per expeditos, & ſolitudinum gnaros mutantem mapalia Tacfarinatem proturbabat; donec fratre eius capto, regreſſus eſt, properantiùs tamen, quàm ex vtilitate ſociorũ, [b] relictis per quos reſurgeret bellum. Sed Tyberius [c] pro confecto interpretatus, id quoque Blæſo tribuit, vt imperator à legionibus ſalutaretur, priſco erga duces honore, qui bene geſta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus cõclamabantur. erantque plures ſimul imperatores, nec ſuper cæterorum æqualitatem. conceſſit quibuſdam & Auguſtus id vocabulum, ac tunc Tyberius [l] Blæſo. Poſtremùm obiere eo anno viri inluſtres, Aſinius Saloninius, M. Agrippa, & Pollione Aſinio auis, fratre Druſo inſignis, Cæſarique progener deſtinatus. Et Capito Ateius, de quo memoraui, principem in ciuitate locum [d] ſtudiis ciuilibus adſecutus, ſed auo centurione Sullano patre prætorio. Conſulatum ei adceleraueràt Auguſtus, vt Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignatione eius magiſtratus anteiret. Namque illa ætas duo [e] pacis decora ſimul tulit. ſed Labeo incorrupta libertate, & [f] ob id fama celebratior. [g] Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd prȩturam intra ſtetit, [h] commendatio ex [i] iniuria: huic quòd [k] conſulatum adeptus eſt,

l. ac prius Germanico.

OBSERVATIONES.

a *Impigrum, & indefeſſum hoſtem qui ſuperare parat, vel ſæuientem hyemem, aliaque aduerſa, & infeſta toleret; atque adeò ſemper ita ſe gerat, ac ſi ſit in ipſo limine belli; ne ſpatium reſpirandi, ſeque colligendi hoſti det. huiuſmodi exemplum eſt in vita Agricolæ.*

b *Non ſatis eſt bellum conficere. nam ſemina quoque belli extingui debent, nullos relinquendo, per quos poßit bellum reſurgere.*

c *Cùm hoſtis eò redactus eſt, vt, quo ſe vertat, neſciat, bellum pro confecto accipi poteſt.*

d *Non ſolùm arte militari, & gloria belli, ſed & ſtudijs ciuilibus principem in ciuitate locum conſequi poſſumus.*

e *Homines artibus, ac ſtudijs imbuti ciuilibus, eoque in genere præſtantißimi pacis decora meritò appellari poſſunt.*

f *Is apud omnes fama celebratur, quem homines non modò non fœdam adulationem ſectari intelligunt, ſed incorruptam loquendi, & agendi libertatem tenere vident.*

g *Poteſt quis eſſe vir præclarus, idemque dominantibus obſequium præſtare. quam ad rem opus eſt eo temperamento, quod adhibere, nonniſi ſummo iudicio præditi poſſunt.*

h *Cui inſignis iniuria, præter meritum fit, eo ipſo commendatur, quòd indignè illi iniuria fit. nam vt ait Seneca, ſæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria.*

i *Viro virtute præſtanti iniuria fieri dicitur, cùm quos meritus eſt, honores non adipiſcitur.*

k *Honor immeritò alicui delatus ei meritò parit inuidiam, ex qua naſcitur odium.*

[a] odium ex inuidia oriebatur. Et Iunia ſexageſimoquarto poſt Philippenſem aciem anno ſupremum diem expleuit, Catone auunculo genita, C. Caſſij vxor, M. Bruti ſoror. Teſtamentum eius multo apud vulgum rumore fuit: quia in magnis opibus, cùm ferme cunctos proceres cum honore nominauiſſet, Cæſarem omiſit. [b] quod ciuiliter acceptum. neque prohibuit quò minùs laudatione pro roſtris, cæteriſque ſolennibus funus cohoneſtaretur. Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlij, Quintij, aliaque eiuſdem nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caſſius atque Brutus, [c] eo ipſo, quòd effigies eorum non viſebantur.

OBSERVATIONES.

a *Ex inuidia naſcitur odium.*
b *Cauſam doloris princeps iuſtam habet nullam, eò quòd ab aliquo, in teſtamento præteritus eſt.*
c *Cùm de honoribus agitur, homines virtute præſtantes eo ipſo præfulgent, quòd ipſis non ſatis honorum, pro meritis tribuitur; adeò virtus nunquam obrui poteſt.*

FINIS TERTII LIBRI.

EPITOME QVARTI LIBRI
ANNALIVM C. CORNELII TACITI.

CAIO Aſinio, C. Antiſtio Coſs. Ælius Seianus pręfectus cohortiũ prætorianarum, intimus Tiberio, eiusq; amicitia vnus præ omnibus proſperè vtens, imperium affectans quod, niſi euerſa rota Cæſarum domo, adipiſci non poterat, ab Druſo incipere ſtatuit. Quem vt è medio tolleret, Liuiam eius vxorem adulterio pellectã ad ſpem coniugij, conſortium regni, & necem mariti impulit. Tandem veneno eum necat. Quo mortuo Tiberius, magna cum miſeratione Neronem, & Druſum filios Germanici patribus commendat. Seianus, vt deſtinata & incœpta perficeret, callidiſſimis criminationibus Agrippinam inſectatur apud Auguſtam. Tiberius interim nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens ius ciuium, precès ſociorum tractat. Græcarum aliquot ciuitatum legationes audit. Hiſtriones, eo ad ſenatum referente, pelluntur Italia. Eodem anno, alter ex geminis Druſi liberis extinguitur. Lucilius item Longus omnium Tyberio triſtium, lætorumque ſocius moritur. Lucilius Capito procurator Aſiæ, quòd vim Prætoris vſurpaſſet, manibuſque militum vſus eſſet, accuſante prouincia, damnatur. Ob quam vltionem, & quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decreuere Aſiæ vrbes templum Tiberio, matrique eius, ac ſenatui. Filius Seruij Maluginenſis Flaminis Dialis in locum patris mortui ſuffectus eſt. Coſs. Cornelio Cethego, Viſellio Varrone, Tiberius, quòd Nero, & Druſus filii Germanici iiſdem diis, quibus ipſe, commendati eſſent, quaſi æquarentur adoleſcentes ſenectæ ſuæ, impatienter indoluit. C. Silius Sacrouiriani belli victor, reuera ob amicitiam Germanici, per ſpeciem, crimine repetundarum, & maieſtatis accuſatus, imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Item Calpurnius Piſo, cùm à Tiberio ſecreti ſermonis aduerſus maieſtatẽ habiti incuſaretur, & in domo eius venenum eſſe, & gladio accinctus curiam introire diceretur opportuna morte ſe iudicum ſententiis eripuit. Caſſio Seuero, ob maleficam vitam, aqua & igni interdictum eſt. Plautius Siluanus Prætor in iudicium tractus, quod coniugem in præceps ieciſſet, fruſtra tentato ferro, venas præbuit exoluendas. Tacfarinas cùm etiam raptaret Africam, à P. Dolabella tandem victus, filio iam vincto, ruendo in tela, captiuitatem haud inulta morte effugit. Ptolemæo, qui Romanos eo bello iuuerat, miſ-

A. V. C. D.CCLXXVI.

A. V. C. D.CCLXXVII.

ſus eſt per ſenatorem ſcipio eburneus, ac toga picta, rexque & ſocius, atque amicus appellatus eſt. T. Curtiſius cùm vocaret ad libertatẽ aggreſtia & feroci ſeruitia à Curtio Lupo Quæſtore oppreſſus eſt. Q. Vibius Serenus maieſtatis à filio accuſatus Amorgum, vbi exilium tolerauerat, reportatur. C. Cominius probroſi in Tiberium carminis conuictus precibus fratris conceditur. P. Suilius Quæſtor quòd pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſet, amotus in inſulam eſt. Firmio Cato, ob ſororem maieſtatis falsò accuſatam exilium Tyberius deprecatus, eum ſenatu moueri paſſus eſt.
A. V. C. D. CCLXXVIII. Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa Coss. Cornelius Cordus quòd editis annalibus C. Caſſium Romanorum vltimum dixiſſet, in ſenatu accuſatus vitam abſtinentia finiuit. Calpurnius Saluianus quòd præfectum vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum in Sex. Marium adierat, in exilium mittitur. Cyziceni, ob incuriam cæremoniarum diui Augusti, & crimina violentiæ in ciues Romanos priùs meritis partam libertatem amittunt. Reſiſtit Tiberius Hiſpanis petenibus vt ipſi, matrique eius delubrum extruerent. Cæterùm Seianus per codicillos ad Cæſarem ſcriptos petit Liuiam ſibi nuptum dari: Cui Tiberius ambiguè reſpondet. Votienus Montanus ob contumelias in Cæſarem dictas maieſtatis pœnis afficitur. Aquilia delata adulterii exilio punitur. Lacedęmoniorum & Meſſeniorũ legatis diſceptantibus de iure tẽpli Dianæ Limenetidis, ſecundũ Meſſenios fit ſenatuscõſultũ. Volcatij Moſchi exſulis bona petentibus Maſſilienſibus conceduntur. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, L. Domitius, & L. Antonius. L. Piſo citerioris Hiſpaniæ Prætor à quodam agreſte vno vulnere in mortem afficitur.
A. V. C. D. CCLXXIX. Lentulo Getulico, C. Caluiſio Coss. decreta ſunt triumphi inſignia Poppæo Sabino, ob contuſas Thracũ montanas, feroces, ac ſeruitutis neſcias gentes. Claudia Pulchra ſobrina Agrippinæ, & Furnius crimine adulterij dãnantur. At verò Agrippina peruicax iræ, ſimulque morbo corporis implicata, cùm eam Tiberius viſeret, ab eo maritum petit. Hanc ſine reſpõſo dimittit Tiberius, haud ignarus quantum è repub. peteretur. Artibus certè Seiani indies augebantur ſuſpitiones Tiberii in illam, quaſi res nouas moliretur; & illius in Tiberium, quaſi ab eo ſibi venenum paratum eſſet. Cæterùm cùm vndecim Aſiæ vrbes, apud quam templum ſtatueretur, pari ambitione certarent, iudicio ſenatus Smirnæi cæteris prælati ſunt. Inter quæ Tiberius diu meditato, prolatoque ſępius conſilio, tandem in Campaniam, ſpecie dedicandi duo templa, proficiſcitur. Seianus non deſiſtit Neronem inſectari, eumque variis artibus apud Tiberium criminari. ad hęc tentat fratrem eius Druſum, ſpe obiecta principis loci, ſi priorem ætate, & iam labefactum demouiſſet. Fine anni exceſſere inſignes viri Aſinius Agrippa, & Q. Haterius. M. Licinio, L. Cal-

L. Calpurnio Coss. Atilius quidam, cœpto apud Fidenam amphitheatro, quo ſpectaculū gladiatorum celebraret, cùm neque fundamenta per ſolidum ſubdidiſſet, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxiſſet, ea conuulſa, immenſa vis mortalium, nempe quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita ſunt. Paulò poſt mons Cælius, poſtea Auguſtus appellatus, ignis violentia deuſtus eſt. Tiberius Capreas ſe in inſulam abdit. Seianus pergit acriùs inſectari Agrippinā & Neronem; quibus additus miles nuntios, introitus, aperta, ſecreta, velut in annales conferebat. Iunio Silano, & Silio Nerua Coss. Titius Sabinus illuſtris eques Romanus, ob amicitiam Germanici, deteſtādā quatuor ſenatorum fraude, quòd liberè ſæuitiam, ſuperbiam, & ſpes Seiani incuſaret, ad ſupplicium tractus eſt. Iulia neptis Auguſti olim ab ipſo adulterij conuicta, in inſulam Trimerum proiecta, mortem obiit. Friſii tranſrhenanus populus deficiunt. Tiberius & Seianus, vt orantibus omnibus videndi ſui copiam facerent, inſula omiſſa, in proximo Campaniæ aſpiciuntur. Tiberius neptem Agrippinam Germanico ortam Gn. Domitio tradit.

A. V. C. D. CCLXXX.

A. V. C. D. CCLXXXI.

C. CORNELII TACITI AB EXCESSV DIVI AVGVSTI ANNALIVM

LIBER IIII.

ET IN HVNC OBSERVATIONES Caroli Paſchalij Cuneatis,

CAIO Aſinio, C. Anniſtio Coſs. nonus Tyberio annus erat compoſitæ Reip. florentis domus ([a] nam Germanici mortem inter proſpera ducebat) cùm repente [b] turbare fortuna cœpit, ſæuire ipſe, aut ſæuientibus vires præbere. Initium & cauſa penes Ælium Seianum cohortibus prætoriis præfectum, cuius de potentia ſupra memoraui. Nunc originem, mores, & quo facinore dominationem [1] captauerit, expediã. Genitus Vulſiniis, patre Seio Strabone equite Romano, & prima iuuenta C. Cæſarem [diui Auguſti nepotem] ſectatus, non ſine rumore [2] Apicio diuiti & prodigo [c] ſtuprum venumdediſſe, mox Tyberium variis [d] artibus deuinxit, adeò vt obſcurum aduerſum alios, [d] ſibi vni [e] incautum, intectumque efficeret, [f] non tam [g] ſolertia;

1. forſan, cœpta uenit.

2. de hoc ita Seneca epiſt. 121. Modò Licinium Craſſum diuitiis, Apicium cœnis, Mecœnatem delitiis prouocant.

OBSERVATIONES.

a *Mors illius quem princeps tanquam æmulum metuebat, inter proſpera ab ipſo cõnumeratur.*

b *Hoc eſt ludibrium illud, quo res mortalium conflictantur, vt, quæ diu floruerunt, ea mox fortuna turbet.*

c *Cuius initia ſcelere ſubnixa ſunt, huius extrema infælici exitu concludi neceſſe eſt.*

d *Quidam natura, & adſuetudine verſandis hominum ingeniis adeò ſunt exercitati, vt principem obſcurum aduerſus alios variis artibus deuinciant; ſibique tantùm incautum, intectumque efficiant.*

e *Vix principem reperias qui non vnum aliquem deligat, cui pectus ita nudet, vt ſe, quamuis obſcurum aduerſus alios, vni illi incautum, intectumque efficiat; idque adeò, vt diuidua illius ſit cum principe potentia; id quod quàm exitiabile principi ſæpiùs ſit, quæ inde maxima mala oriuntur ſatis docent. Itaque quod ad hanc rem attinet, cenſeo; à principe, & poſſe & debere adhiberi ad interiorem illam amicitiam & potentiam non tam vnum, quàm duo, aut plures, vt illa potentia diſperſa in plures, ſingulis minor ſit; quibus ſingulis nunquam abditos ſuos ſenſus ita recludat, quin aliquid reconditi tacitus premat, ſecumque ipſe volutet: neque illud arcanum cuiquam mortalium, niſi per plures ambages, & quaſi aliud agens, aliudque ſibi volens, patefaciat; eaque ratione mentem ſuorum conſiliariorum rimetur.*

f *Non ſemper qui humili loco natus ampliſſimos dignitatis gradus adipiſcitur tam propriæ ſolertiæ id acceptum referre poteſt, quàm Deûm iræ in remp. ſi improbus homo, publicoque exitio natus eſt; aut contra, ſingulari fauore, ſi is, qui eſſe debet, eſt.*

g *Solertia eſt ea virtus, qua illum præditum eſſe dicimus, quem nihil fugit eorum, quæ pertinent ad patrandum id, quod conficiendum ſuſcepit. hac virtute continentur eæ omnes quarum ope neceſſariò vtimur, vt eò quò volumus, perueniamus; cuiuſmodi ſunt, diligentia, induſtria, ſobrietas, vigilantia; & cæteræ de eodem genere. Hæc virtus Platoni in Charmide ἀγχίνοια eſt, quam dicit, non eſſe ὀξύτητα τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὐχὶ ἡσυχίαν, ſed medium quoddam.*

([a] quippe iiſdem artibus victus eſt) quàm deûm ira in rem Romanam, cuius pari exitio viguit, cecidirque. [b] [1] Corpus illi laborum tolerans, animus audax, ſui obtegens, in alios criminator, iuxta adulatio & ſuperbia, palam compoſitus pudor, intus ſumma apiſcendi libido, eiuſque cauſa, modò largitio & luxus, ſæpiùs [c] induſtria, ac vigilantia, haud [d] [2] minùs noxiæ, quoties parando regno finguntur. Vim [3] præfecturę modicam antea intendit, [e] diſperſas per vrbem cohortes vna in caſtra conducendo, [4] vt ſimul imperia acciperent, numeroque & robore, & viſu inter ſe, fiducia ipſis, in cæteros metus crederetur. Prætendebat laſciuire militem diductum. Si quid ſubitum ingruat, maiore auxilio pariter ſubueniri, & [f] ſeueriùs acturos, ſi vallum ſtatuatur [5] procul vrbis inlecebris. Vt perfecta ſunt caſtra, [g] inrepere paulatim militares animos, adeundo, appellando: ſimul [h] cēturiones ac tribunos ipſe deligere. [6] Neque ſenatorio ambitu abſtinebat, clientes ſuos honoribus aut prouinciis ornando, facili Tyberio, atque ita prono, vt ſocium laborum, non modò in ſermonibus, ſed apud patres & populum celebraret, [i] coliqueper theatra & fora effigies eius, interque principia legionum ſineret. Cæterùm [k] plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti moram cupitis adfere-

1. ſic Salluſt. de Catilina, corp' patiens inediæ, vigiliæ, algoris, ſupra quam cuiquam credibile. Animus audax ſubdolus, varius, &c.
2. quàm largitio, & luxus.
3. præfecturæ.
4. nam diſperſus exercitus non æquè eſt firmus, atque is qui ſimul eſt, vt lib. 2. hiſtor. Nam Cęcinna, inquit, non ſimul conuertit, ſed ſinguLas acceperat. quę res in prælio trepidationē auxit, cum diſpertos, nec viſuam validus pauor ſuggerentium abiiceret.
5. ſic lib. 14. milites theatrali licentia non permiſtus incorruptior eſſet.
6. non tantum exercitus, ſed & ipſius ſenatus ſtudia ſibi conciliabat, & firmabat.

OBSERVATIONES.

a *Ferè ſit, vt, quibus artibus hominibus imponimus, iiſdem tandem cadamus.*

b *Aulicorum naturā, & mores non minùs verè, quàm eleganter his Taciti verbis deſcribi poſſunt: vt ſint laborum tolerantes, animo audaci; ſui obtegentes; in alios criminatores; iuxta adulatores, & ſuperbi; palam compoſiti pudore; at intus ſumma ſit apiſcendi libido; cuius cauſa ſæpiùs in largitionem, & luxum prolabuntur; ſæpiùs induſtrij ſint, ac vigilantes; quibus, nimirum, virtutibus ad libidines abutuntur; poſtremò ita ſe componant, vt ſe, quando lubet, verſipelles faciant.*

c *Induſtria, & vigilantia ſunt virtutes parando regno neceſſariæ.*

d *Et ipſæ virtutes (mirum dictu) ſunt noxiæ, cùm parando per iniuriam regno finguntur.*

e *Haud dubium eſt, exercitum diſperſum non tam facilè regi poſſe, quàm ſi vniuerſus vnum in locum coeat. porrò cùm ſimul eſt, militibus, numero, & robore, & viſu inter ſe, fiducia, & in cæteros metus oritur. Quòd ſi qua res ſubitò ingruat, maiore auxilio pariter ſubuenitur. huc accedit, quòd vniuerſus exercitus ſimul maiori diſciplina habetur, quàm diductus, quem, nullo metu, laſciuire conſtat. metu tamen ſeditionis, vt ſupra obſeruaui, interdum præſtat, vt plures in partes diuidatur. Sed hoc totum prudentiæ principis committi debet.*

f *Præſtat militem prætorianum procul vrbis illecebris haberi, quàm in vrbe agere.*

g *Rerum nouarum autor paulatim inrepit animos militares adeundo, appellando, ac centuriones, & tribunos deligendo; alioſque clientes ſuos quibus poteſt, honoribus honeſtando. nempe, hac arte ſibi viam præſtruit ad ea efficienda quæ agitat.*

h *Princeps nunquam pati debet, vt præfectus prætorianarum cohortium, ſi modò huctenus validæ ſunt, vt in ipſis multum roboris, & momenti ſit, centuriones, & tribunos ipſe eligat.*

i *In quem plus æquo eſt propenſus princeps, is dici non poteſt, quàm multa, quàm inuſitata, quàm abſurda, & odioſa in illum conferat.*

k *Supra ſæpiùs obſeruaui, inter præcipuas curas principis hanc eſſe, vt plures liberos habeat, ſuamque domum plenam aſpiciat. quippe conſtat, plenam domum, eſſe maximum & firmiſſimum munimentum aduerſus ea omnia, quibus vnus, aut alter labefactari poteſt; ac moram, & impedimentum haud dubiè afferre iis, qui res nouare cupiunt; ipſique ſummas ſpes agitant.*

bant,

bant. & [a] quia vi tot ſimul corripere intutum, dolus [b] interualla ſcelerum poſcebat, placuit tamen occultior via, & à Druſo incipere, in quem recenti ira ferebatur. Nam Druſus [c] impatiens æmuli, & animo commotior, orto fortè iurgio intenderat Seiano manus, & contra tendentis os 1 verberauerat. Igitur cuncta tentanti [d] prompriſſimum viſum ad vxorem eius Liuiam conuertere. Quæ ſoror Germanici, formæ initio ætatis indecoræ, [e] mox pulchritudine præcellebat. Hanc, vt amore incenſus, adulterio pellexit, & poſtquam primi flagitij potitus eſt, neque fœmina, amiſſa pudicitia, [f] alia abnuerit, ad coniugij ſpem, conſortium regni, & necem mariti [g] impulit. Atque illa, cui auunculus Auguſtus, ſocer Tyberius, ex Druſo liberi, ſeque ac maiores, & poſteros municipali adultero [h] fœdabat, vt [i] pro honeſtis & præſentibus flagitioſa, & incerta expectaret. Sumitur in conſcientiam Eudemus amicus ac [k] medicus Liuiæ, ſpecie artis frequens ſecretis. [l] Pellit domo Seianus vxorem Apicatam, ex qua tres liberos genuerat, ne pellici ſuſpectaretur. Sed magnitudo facinoris [m] metum, prolationes [n] diuerſa interdum conſilia adferebât. Interim anni principio Druſus ex Germanici liberis togam virilem ſumſit.

1. verò propius, quàm quod à Dione cõtra narratur.

OBSERVATIONES.

a *Callidi, & aſtuti homines cùm vi parum procedit vt quicquam agant, dolum adhibent.*
b *Sceleſti homines, ijdemque callidi, & aſtuti nõ vno impetu, ſed per interualla, nimirum, tutiori ratione, quàm ſi cuncta corriperent, ſua ſcelera patrant.*
c *Principes, ijque quos fortuna ad ſummum faſtigium euexit, æmulorum ſunt impatientes.*
d *Qui aliquem perditum eſſe cupit, is eum, qui illi proximus eſt, atque adeò vxorem ipſam, quibus artibus maximè poteſt, in ſocietatem ſceleris aſſumit.*
e *Quædam fœminæ initio ætatis formæ ſunt indecoræ, quæ mox pulchritudine præcellunt.*
f *Fœminæ, amiſſa pudicitia, nullum quamuis atrociſſimum flagitium, abnuunt.*
g *Non eſt mirum, grauiſſimis pœnis adulteria puniri. quippe, præter ſpretas religiones, primum facinus adulteræ eſt, odiſſe maritum; dein illi perniciem adferre.*
h *Fœminæ illuſtres, eædemque impudicæ ſe, maiores, & poſteros turpitudine fœdare dicuntur.*
i *O præpoſteram hominis mentem! quis credat, quoſdam reperiri fœlicitatis adeò impotentes, vt honeſtis, præſentibus, tutis flagitioſa, futura, incerta anteponant?*
k *Non eſt nouum, aut inauditum, medicos & lenocinium facere, & alia per ipſos occultè patrari cum eo, cuius ſecretis, ſpecie artis frequentes adſunt. atque hac ratione perſæpe ſumi in conſcientiam atrociſſimi cuiuſque facinoris.*
l *Tantum poteſt ambitio, & cupiditas regni, vt homines ad turpiſſima, & flagitioſiſſima quæque impellat. ne multa; ex hac inſana cupiditate Seiani duplex adulterium; ex hoc initio tantum odium adulteram mariti, & adulterum legitimæ vxoris cœpit, vt illa fraudulentiſſimæ necis viri ſui infamis miniſtra fuerit, ille vxorem, ex qua plures liberos ſuſceperat, nimirum maxima mutuæ charitatis pignora domo eiecerit, ne pellici ſuſpectaretur.*
m *Quia non fit ſine periculo, vt ait ille, facinus magnum, & memorabile, ne quidem ſine metu fit.*
n *Hæc ſunt illa, quibus conflictatur is, qui magnum aliquod facinus aggreditur: nam metuit; deinde vt res ſua interualla habeat, id quod agit, profert; poſtremò diuerſis conſilijs diſtrahitur; nam quod modò probauit, mox repudiat.*

quæque fratri eius Neroni decreuerat ſenatus, repetita. addidit orationem Cæſar multa cum laude filij ſui, [a] quòd patria beneuolentia in fratris liberos foret. Nam Druſus([b] quanquam arduum ſit eodem loci potentiam & concordiam eſſe) æquus adoleſcentibus, aut certè non aduerſus habebatur. Exin vetus & ſæpe ſimulatum proficiſcendi in prouincias conſilium refertur. [c] Multitudinem [1] veteranorum prætexebat imperator, & delectibus ſupplendos exercitus. Nam voluntarium militem deeſſe. ac ſi ſuppeditet, [d] non eadem virtute ac modeſtia agere: quia plerunque inopes ac vagi ſponte militiam ſumant. [e] Percenſuitque curſim numerum legionum, & quas prouincias tutarentur. [f] Quod mihi quoque exequendum reor, quæ tum Romana copia in armis, qui ſocij reges, quántò ſit anguſtiùs imperitatum. [g] Italiam vtroque mari duæ claſſes, Miſenum apud, & Rauennam, proximumque Galliæ litus roſtratæ naues præſidebant, quas Actiaca victoria captas Auguſtus in oppidum Foroiulienſe miſerat valido cum remige. Sed præcipuum robur Rhenum iuxta, cōmune in Germanos Galloſque ſubſidium, octo legiones erant. Hiſpaniæ [2] recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, donum populi Rom. Cætera Africę per duas legiones, parique numero Ægyptus: dehinc initio ab Suria vſque ad flumen Euphraten, quantum ingenti terrarum ſinu ambitur, quatuor legionibus coërcitum, accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine noſtra proteguntur aduerſum externa imperia. & Thraciam, Rhœmetalces, ac liberi Cotyis:

1. qui miſſionē peterent.

2. ab Auguſto.

OBSERVATIONES.

a *Is non mediocri laude dignus eſt, qui fratris filios patria beneuolentia complectitur.*

b *Arduum eſt, atque adeò fieri vix poteſt, vt eodem loci, hoc eſt, inter pares ſit potentia, & cōcordia. quippe ita natura comparatum eſt, vt quiſque res ad ſe trahat.*

c *Prouidus princeps tunc etiam cùm ſolida domi quies eſt, præcipuam curam exercituum agere, atque ad eos ipſe proficiſci debet; vt quos milites mitti æquum eſt, his miſſionem det, ac militia ſoluat, delectus ſuppleat; ac cætera, quæ ad militiam maximè pertinent, pari ſtudio adminiſtret.*

d *Voluntarius miles nunquam eadem virtute, modeſtiaque agit, atque is qui ex delectibus eſt conſcriptus. quippe præter alias cauſas, quæ hic non connumerantur, voluntarij plerunque militiam ſumunt, quia ſunt inopes, & vagi, atque, vt ſupra dixi, nec iubentur, nec ducuntur; ſed omnino ex libidine agunt.*

e *Ille mihi dignus videtur, qui hominibus imperitet, qui quibus rebus ſuum imperium continetur, ſcit; ac proinde quid in eo validum, quid infirmum, quid minui, quid augeri, cui parti reip. ſubueniri oporteat, & ſcit, & prudentiſſimè exequitur.*

f *Inter præcipua munera eius, qui hiſtoriam ſcribit, hoc, ſcilicet, eſt, vt quibus exercitibus, claſſibus, copiis teneatur illud imperium, cuius res ſcribere aggreſſus eſt, diligenter exequatur; vt totius imperij forma, veluti vno, eodemque aſpectu conſpici poſſit.*

g *Vniuerſum imperium Romanum, principe Tiberio, hoc eſt, pulcherrimo ſui faſtigio, complectebatur totam ferme Europam; non exiguam partem Africæ; Aſiam. Id autem vniuerſum tam longè, tamq; latè patens imperium tenebatur ferme quinque, & viginti legionibus Romanis, hoc eſt, Italico milite; præter auxilia ſociorum, qui ferme totidem erant; & in vtroque mari, Adriatico, ac Tyrrheno duæ diſpoſitæ claſſes; prætereque reges, quibus ſua regna à populo Rom. dono data ſunt, & eos, qui magnitudine Romana aduerſus externa imperia protegebantur.*

ripam-

ripamque Danubii, legionum duæ in Pannonia, duæ in Mœſia attinebant: totidem apud Dalmatiam locatis, quæ [a] poſitu regionis à tergo illis, ac ſi repentinum auxilium Italia poſceret, haud procul accirentur: quanquam inſideret vrbem proprius miles, tres vrbanæ, nouem prætoriæ cohortes, Ethruria ferme Vmbriaque delectæ, aut vetere Latio, & colonis antiquitus Romanis. At apud idonea prouinciarum ſociæ triremes, alæque & auxilia cohortium: neque multò ſecus in iis virium: ſed perſequi incertum fuit: cùm ex vſu temporis huc illuc mearent, gliſcerent numero, & aliquando minuerentur. Congruens crediderim recenſere cæteras quoque Reip. partes, quibus modis ad eam diem habitæ ſint: quando Tyberio mutati in deterius principatus initium ille annus attulit. Iam primùm [b] publica negotia, & priuatorum maxima apud patres tractabantur: dabaturque primoribus diſſerere, & in adulationem lapſos [c] cohibebat ipſe. Mandabatque honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, inluſtres domi artes ſpectando, vt ſatis conſtatet, non alios [d] potiores fuiſſe. Sua conſulibus, ſua prętoribus [e] ſpecies. Minorum quoque magiſtratuum [f] exercita poteſtas, legeſque, ſi maieſtatis quæſtio eximeretur, bono in vſu. At frumenta, & pecuniæ vectigales, cætera publicorum fructuum, ſocietatibus equitum Romanorum agitabantur. [g] Res ſuas Cæſar ſpectatiſſimo cuique, quibuſdam ignotis, ex fama mandabat: ſemelque adſumpti tenebantur, [h] prorſus ſine modo, cùm plerique iiſdem negotiis inſeneſcetent. Plebes acri quidem annona fatigabatur. Sed nulla in eo culpa ex principe. [i] Quin [1] infœcunditati

1. hi enim erant precipui quæſtus populi, infœcunditate laborari, & Africam potiùs, & Ægyptum, quàm Italiam exerceri nauibusque & caſibus vitam populi Romani permiſſum eſſe vt ait lib. 12. Ann.

OBSERVATIONES

a *In locis idoneis præſidia diſponi, & collocari debent, nempe è quibus & ante, & à tergo, nec procul, nec ſerum, ſed repentinum auxilium huc illuc, quò res poſcet, acciri poſſit.*

b *Omnia publica negotia, priuatorum maxima, in principatu bene conſtituto, apud Senatum tractari æquum eſt.*

c *Boni principis eſt, primores apud ſe de quauis re diſſerentes in adulationem lapſos cohibere.*

d *Honores potioribus mandari debent. potiores autem habendi ſunt ij, qui nobilitate, ac proinde meritis maiorum, claritudine militiæ, inluſtribus domi artibus commendantur.*

e *Nouus princeps ſuam magiſtratibus ſpeciem, vt ſupra ſæpiùs obſeruaui, relinquere debet, ne remp. immutaſſe videatur.*

f *Is demum tolerabilis reip. ſtatus dici poteſt, vbi tam maiores, quàm minores magiſtratus ſuam poteſtatem exercent; atque, id quod potiſſimum eſt, leges bono in vſu ſunt, id eſt locum obtinēt ſuum.*

g *Sciant principes, pecunias vectigales, ac cætera publicorum fructuum non tam in ſuos ipſorum, quàm in reip. vſus parari; ac proinde ſe inſignitè iniuriam reipublicæ facere, quoties publicam pecuniam in priuatos vſus inſumunt. ſed vt hoc ferri aliquo pacto poſſit, quid de his dici debet, qui reip. pecuniam profundunt in obſcœnas voluptates, atque ea ad alia praua abutuntur? Cæterùm princeps res ſuas, hoc eſt, patrimonium quodammodo ſuum habet ſeparatum à prouentibus reipub. quo vti frui, pro arbitrio, poteſt; vt ſupra ſuis locis obſeruaui.*

h *Princeps ſecum pro ratione temporis, rerum, & locorum reputare poteſt, an præſtet eos, quibus res ſuas committit, mutari, an verò iiſdem negotiis inſeneſcere.*

i *Bonus princeps, reique pub. amans ſedulò debet prouidere, ne plebs annona fatigetur. ideo infœcunditati terrarum, aut aſperis maris obuiam ire, quantum impendio, diligentiaque poteſt, debet; ne vita multitudinis nauibus, & caſibus permiſſa ſit.*

tetrarum, aut aſperis matis obuiam iit, quantum impendio, diligentia-
que poterat. [a] & ne prouinciæ nouis oneribus turbarentur, vtque vete-
ra ſine auaritia aut crudelitate magiſtratuum tolerarent, prouidebat. cor-
porum verbera, [b] ademptiones bonorum aberant. [c] Rari pet Italiam
Cæſaris agri, [d] modeſta ſeruitia, intra paucos libertos domus: ac ſi quã-
do cum priuatis diſceptaret, [e] forum & ius. Quæ cuncta non quidem co-
mi via, ſed [f] horridus ac plerunque formidatus, retinebat tamen, donec
morte Druſi verterentur. Nam dum ſuperfuit, manſere: quia Seianus [g] in-
1. Druſus. cipiente adhuc potentia, [h] bonis conſiliis noteſcere volebat, & [1] vltor
metuebatur, non occultus odiis, & crebro [i] querens incolumi filio

OBSERVATIONES.

a *Hoc principes peruelim diſcere de Tiberio, vt, ne prouincias plus æquo onerent. nouis enim, atque adeò intolerabilibus oneribus nationes turbari ſatis conſtat. neque verò ſatis eſt, prouincias nullis nouis oneribus premi: quippe ſedulò danda eſt opera, vt vetera, i. ex antiqua conſuetudine ſolui ſolita, ſine auaritia, aut crudelitate magiſtratuum tolerentur. corporum verbera, ademptiones bonorum abſint; princeps raros habeat agros, ne inde oriatur occaſio lædendi priuatos; ipſius ſeruitia ſint modeſta; ac ſi quando cum priuatis diſceptat, in foro, & iure omnia agantur, comi viaq; ne ſe, omnibus in rebus, horridum, aut formidabilem præbeat. qui hæc obſeruabit, is; vt mea fert opinio, patriæ parens meritò appellari poterit.*

b *Nihil magis fœdat principem, quàm auaritia. quam multi tegunt obtentu clementiæ, ea re, quòd non in perſonas ſæuiunt, ſed magis in fortunas priuatorum impetum faciunt. cùm vtrumque facinus non hominis, ſed belluæ ſit.*

c *Vetus & vulgatum verbum eſt; ne ædificium ponito in vicinia principis, aut rapidi fluminis. quippe vix fieri poteſt, quin vtrumq; aliquid ex alieno ſecum rapiat. Id quod quò frequentiùs accidit, hoc maiori laudi principi ducetur, ſi omnino abſtinebit poſſeſſione agrorum; aut eos adeò modeſtè habebit, vt ex eius vicinia nullum damnum cuiquam mortalium importetur.*

d *Non planiùs cognoſci poteſt ingenium domini, quàm ex moribus ſeruorum.*

e *Principes ſunt cuſtodes iurium, non ſupra iura, ac leges. itaque ſi quando inter ipſos, & priuatos, ob rem priuatam, diſceptatio oritur, non vi & autoritate, ſed iure & apud iudices quicquid id litis eſt, tranſigi debet.*

f *Non paucos videre eſt eo ingenio præditos, vt, in eo ipſo quod bene, & honeſtè agunt, ſe horridos, ac formidatos potiùs, quàm mites præbeant.*

g *Hic eſt pleranque mos illorum, qui in intimam principis familiaritatem aſſumuntur, vt incipiente potentia, bonis conſiliis noteſcant. deinde nimia & potentia, & opibus obcæcati, ad flagitioſiſſima quæque erumpant.*

h *Hæc eſt optima ratio parandæ potentiæ, nempe, bonis conſiliis noteſcere. hanc principio omnes ſequuntur; poſtea ad deteriora tranſeunt. adeò vt, qui aliquando probi exiſtimabantur, nunc iidem illi omnium deterrimi aſpiciantur.*

i *Non raró contingit, vt florentiſſima regna & imperia diſtrahãtur, & lacerentur ea re, quòd qui principis adiutores eſſe deberent, cuiuſmodi ſunt filij, ac cæteri eius propinqui, ad quos eius hæreditas, iure ſanguinis, & antiqua conſuetudine regnorum peruenit, quorumque præcipuè imperium rectè adminiſtrari intereſt, ij rerum adminiſtratione procul arcentur, & in eorum locum aſſumuntur alieni, atque adeò obſcuri homines, quorum potentia regnis ipſis, nedum propinquis principis nimia, atq; intolerãda videtur. Atqui, aiunt, ita cõparatum eſt, vt principi magis fidelem operam præſtent ij, qui ex humilibus & obſcuris ad id potentiæ euehuntur, quàm ad quos principatus hæreditas peruentura eſt. eaque re non mirum eſt, ſi ab eo in partem quodammodo curarum vocantur. Hoc verum eſſe pernego, veris adductus rationibus, quas hic ſilentio tramitto, cõtentus illuſtri hoc exemplo Seiani, qui & principi ſeni, eiuſque filiis & nepotibus, florentiſſimæ, inquam, domui, ac proinde vniuerſo imperio Romano perniciem, niſi Dij tot mala auertiſſent, allaturus erat.*

[a] adiurorē imperij alium vocari, & quantum ſupereſſe vt [b] collega dicatur? [c] Primas dominandi ſpes in arduo, vbi ſis [1] ingreſſus, adeſſe ſtudia & miniſtros: [d] extructa iam [2] ſpōte præfecti caſtra, daros in manum milites: cerni effigiem eius in monumentis Gn. Pompeij: communes illi cum familia Druſorum fore nepotes: precandam poſt hæc modeſtiam, vt contētus eſſet. Neque raro, neque apud paucos talia iaciebat; & ſecreta quoque eius [e] corrupta vxore prodebantur. Igitur Seianus [f] maturandum ratus, [3] deligit venenum, quo [g] paularim inrepente, [4] fortiuius morbus adſimularetur. Id Druſo datum per Lygdum ſpadonem, vt octo poſt annos cognitum eſt. Cæterum Tyberius per omnes valitudinis eius dies, nullo metu, an vt [h] firmitudinem animi oſtentaret? etiam defuncto, necdum ſepulto curiam ingreſſus eſt, conſuleſque ſede vulgari per ſpeciem mœſtitiæ ſedentes, honoris, locique admonuit, & effuſum in lacrymas ſenatum, victo gemitu, ſimul oratione continua erexit. Non quidem ſibi ignarum [i] poſſe argui, quòd tam recenti dolore [5] ſubierit oculos ſenatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aſpici à pleriſque lugentium; neque illos imbecillitatis damnandos; ſe tamen fortiora ſolaria è complexu Reipub. petiuiſſe. miſeratuſque Auguſtæ extremam ſenectam, rudem adhuc nepotum, & vergentem ætatem ſuam, vt Germanici liberi, vnica præſentium malorum leuamenta, [k] inducerentur, pe-

1. Prima ſpatia, vt li. 14. & nos primi' imperii ſpatia ingredimur.
2. he ſupra ſi ſ.... te principis.
3. vide lib xii. circa finem.
4. 1. vt alios loquitur, vt referri ad caſum poſſet. huiuſmodi venenum Suet. appellat lentū, atque tabificū.
5. ſic ſupra lib 2 Tiberius, atque Augusta publico abſtinuere, inferius maieſtate ſua rati, ſi palam lamentarentur, &c.

OBSERVATIONES

a *Qui principi & cōſiliis, & fideli opera omni tempore adſunt, ij adiutores imperij dici verè poſſunt.*

b *Alius eſt collega, alius adiutor, ille pari cum collega poteſtate eſt; hic minimè. adiutorem principes ferre poſſunt, collegam neminem.*

c *Cùm rerum omnium, tum verò dominandi principium eſt in arduo. nam ad illud opus eſt, opibus, artibus egregiis, fama, animo acri, & eo, qui ingentibus negotiis par ſit; poſtremò fælicitate. Cæterùm vbi prima ſpatia dominationis prætergreſſus es, cætera haud dubiè ſunt faciliora. quippe adſunt tibi prompta ſectantium ſtudia, & miniſtri.*

d *Hæc ſunt ſigna magnæ, & in priuato homine intolerandæ potentiæ; imminere vrbi, ac principi ipſi cum validiſſimis copiis militaribus; ſuam effigiem inſerere clariſſimorum, & nobiliſſimorum hominum monumentis; cum principis domo adfinitatem contrahere.*

e *Vir prudens nunquam quod arcanum eſſe vult id vxori, ſi ſe amabit, patefaciet.*

f *Cùm periculum eſt in mora, maturandum eſt, dandaque eſt opera, vt aduerſarius præueniatur.*

g *Qui veneno aliquem necare vult, non violentum, ne repentino illius, cui datur, exitio facinus prodatur, ſed lentum, & tabificum deligit, quo paulatim irrepente fortuitus morbus adſimulari poſſit.*

h *In publico luctu, principem firmitudo animi maximè decet; quæ in eo conſiſtit, vt cæteros effuſos in lachrymas, victo tandem gemitu, oratione ſua erigat.*

i *Cùm omnes lugēt, ob amiſſum aliquē è familia principis, ipſe ad vitandam ſuſpitionem, recenti adhuc dolore, neque ſenatus, neque populi oculos ſubire; ſed publico, vt Tac. ſupra loquutus eſt, abſtinere, debet. quippe tali tempore vix propinquorum alloquia tolerantur, ac vix qui luget, ob mœrorem, diem aſpicit. qui hanc rationem ſequitur, non ideo imbecillus, aut animi impotens, ſed decori obſeruans exiſtimari debet. quòd ſi princeps nihilominus, re recenti, dederit ſe in conſpectum hominū, hac excuſatione vti rectè poteſt, vt dicat, ſe fortiora ſolatia è complexu reip. petiuiſſe.*

k *Quem ſibi princeps proximum ſucceſſorem deſtinat, hunc ijs, quorum fauore, ac potentia retineri adeptus principatus poteſt, accuratiſſimis verbis, Deos, atque homines obteſtatus, commendare debet. hoc libro primo, ſuo loco, obſeruaui.*

tiui. Egreſſi conſules firmatos alloquio adoleſcentulos, deductoſque
ante Cæſarem ſtatuunt. Quibus adpræhenſis, Patres Conſcripti, hos, in-
quit, orbatos parente,[a] tradidi patruo ipſorum, precatuſque ſum (quan-
quam eſſet illi propria ſuboles) ne ſecus quàm ſuum ſanguinem foueret,
ac tolleret, ſibique & poſteris confirmaret. Erepto Druſo, preces ad vos
conuerto, diiſque & patria coram obteſtor, Auguſti pronepotes, cla-
riſſimis maioribus genitos ſuſcipite, regite, veſtram, meamque vicem ex-
plete. Hi vobis Nero & Druſe[b] parentum loco:[c] Ita nati eſtis, vt bona
malaq; veſtra ad Remp. pertineant.[d] Magno ea fletu, & mox precationi-
bus fauſtis audita. Ac ſi[e] modum orationi poſuiſſet, miſericordia ſua, glo
riaque animos audientium impleuerat.[f] Ad vana & toties irriſa reuo-
lutus, de reddenda Rep. vtque conſules ſeu quis alius regimen ſuſcipe-
rent, vero quoque & honeſto[g] fidem dempſit. Memoriæ Druſi eadem
quæ in Germanicum decernuntur, pleriſque additis,[h] vt ferme amat
poſterior adulatio.[i] Funus imaginum pompa maximè inluſtre fuit, cũ
origo Iuliæ gentis Æneas, omneſque Albanorum reges, & conditor vr-
bis Romulus, poſt Sabina nobilitas, Appius Claudius, cæteræque Clau-
diorum effigies longo ordine ſpectarentur. In tradenda morte Druſi quę
plurimis maximeque fidis autoribus memorata ſunt, retuli:[k] Sed non
omiſerim eorundem temporum rumorem validum adeò, vt nondum
exoleſcat. Corrupta ad ſcelus Liuia, Seianum Lygdi quoque ſpadonis
animum ſtupro[l] vinxiſſe: quòd is Lygdus ætate atque forma charus do-
mino, interque primores miniſtros erat. deinde inter conſcios, vbi locus
1. crimen. veneficij, tempuſque compoſita ſunt, eò audaciæ prouectum, vt[1] verte-

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt charitas aui erga nepotes, vt eos non alio loco velit eſſe, quàm ex ſe genitos.*

b *Iunioribus principibus ſenatus eſt loco parentum.*

c *Principes ita naſcuntur, vt bona, malaque ipſorum ad remp. pertineant. i. nihil principibus accidit quod non idem remp. complectatur.*

d *Quæ princeps de ſua orbitate, aliaue miſeria & calamitate verè narrat, ea plerunque magno fletu, mox, ſiquid petijt, aut hominibus commendauit, precationibus fauſtis auditur.*

e *Non eſt cuiuſuis hominis modum orationi adhibere, hoc eſt, non aliud loqui, quàm quod oportet.*

f *Princeps cùm in publico verba facit, nihil aliud debet loqui, quàm id, quod communi cõſenſu approbari ſcit. nam ſi ea loquitur, quæ vana ſunt, ac merito irridentur, vero quoque, & honeſto fidem demit, ſibique ad cætera omnia viam claudit.*

g *Mendax & vanus, etſi interdum vera dicit, tamen vix quiſquam ei credit.*

h *Poſterior adulatio ſemper exquiſitior eſt priore, nimiſque vulgata.*

i *Funus principis imaginum pompa illuſtrari; eæque imagines tam materni, quàm paterni generis, tanquam longa familiæ decora circumferri debent.*

k *Qui annales, aut hiſtorias ſcribit, etſi ea maximè memorare, quæ à plurimis, maximeque fidis autoribus tradita ſunt, leues autem, & inanes rumores ſpernere debet, tamen validos & conſtantes, ſi ſilentio præteribit, verum de induſtria occultaſſe videbitur. quippe conſtantis famæ autoritatem non paruam eſſe conſtat.*

l *O turpitudinem! qui ſemel fœdiſſimorum ſcelerum vinculis inligari ſe, & vinciri paſſus eſt, is poſthæc nullum facinus niſi fœdiſſimum, atque atrociſſimum facere poteſt.*

ret,

ret,& occulto indicio Druſum veneni in patrem arguens, moneret Tyberium, vitandam potionem quæ prima ei apud filium epulanti offerretur. Ea fraude tum ſenem, poſtquam conuiuium inierat, exceptum poculum Druſo tradidiſſe. Atque illo ignaro, & iuueniliter haurienre, auctā ſuſpicionem, tanquam [a] metu & pudore, ſibimet inrogaret mortem, quam patri ſtruxerat. Hæc vulgo iactata, ſuper id, quòd nullo autore certo firmanrur, promprè refutaueris. Quis enim mediocri prudentia, nedum Tyberius rantis rebus exercitus, [b] inaudito filio exitium offerret, idque [c] ſua manu, & nullo ad pœnitendum regreſſu? [d] quin potiùs miniſtrum veneni excruciaret, autorem exquireret, inſita denique etiam in extraneos cunctatione, & mora aduerſum [e] vnicum, & nullius [f] ante flagitij compertum vteretur. Sed quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia charitate in eum Cæſaris, & cæterorum in [g] vtrumque odio, [h] quamuis fabuloſa & immania credebanrur, [i] atrociore ſemper fama erga dominantium exitus. Ordo alioqui ſceleris per Apicatam Seiani proditus tormentis Eudemi, ac Lygdi patefactus eſt. Neque quiſquam ſcriptor tam infenſus extitit, vt Tyberio obiectaret, cùm omnia alia conquirerent, intenderentque. Mihi rradendi arguendique rumoris cauſa fuit, vt claro ſub exemplo [k] falſas auditiones depellerem,

OBSERVATIONES.

a *Ea eſt vis metus, & pudoris, vt, quæ perniciosiſsima in alios parata ſunt, ea qui in flagitio deprehenſus eſt, ſibi ipſi non irrogare vereatur.*

b *Non eſt veriſimile, patrem inaudito filio exitium offerre; idque ſua manu, & nullo ad pœnitendū regreſſu. id certè à charitate patria maximè abhorret.*

c *Quæ quis manu ſua patrauit flagitia, ſi fortè ad pœnitentiam regreſſus eſt, multò magis eum afficiunt, quàm quæ iuſſu, mandatoque ſuo fiunt.*

d *Cùm atrocis alicuius flagitij indicium ad principem defertur, potiſsimùm ſi coniunctam ſibi ſanguine, & nec ſsitudine perſonam ſpectat, non ſtatim credere, ſed potiùs miniſtrum facinoris, & autorem exquirere; nihilque præcipitanter in tota illa cognitione, cuius poſtea pœnitendum ſit, facere debet.*

e *Vix credibile eſt, patrem plus prudentiæ, & moderationis ad exterorum, quàm ad proprij, atque vnici filij ſalutem conferre.*

f *Non eſt veriſimile, nullius ante flagitij compertum protinus vt atrociſsimum quodque facinus admittat, animum inducere poſſe; quippe, vt ad ſummam & eximiam virtutem nonniſi per gradus, ita quoque ad deterrima vitia, ſummamque nequitiam nonniſi ſenſim, ſuiſque gradibus peruenitur.*

g *Non tantùm, in quos eſt nimia charitas principis, odio ſunt populo, verùm & princeps ipſe, quòd illis, præter æquum ſauet, quos omnes periſſe cupiunt.*

h *De iis, quos odimus, quamuis fabuloſa, & immania credimus.*

i *Fama ſolet eſſe atrocior vero erga dominantium exitus; præcipuè verò, ſi flagitio principem extinctum eſſe, ſuſpicio eſt.*

k *Ferè cuncta mortalium, atque adeò maxima quæque falſis auditionibus corrumpi ſatis cōſtat, ideoque hiſtoriæ ſcriptor, cuius præcipuum munus eſt, vera tradere, intentus eſſe debet in ſingulas occaſiones, quibus vanitatem, falſoſque rumores arguat; vt diſcant homines, cùm aliquid inſigne narratur, ſe ſuſtinere, neque priùs credere, quàm ita rem eſſe, certiſsimis argumentis compertum ſit. nihil, nimirum, neque leuius, neque turpius eſt, quàm temerè diuulgata, atque incredibilia auidè accipere, eaq; veris, neque in miraculum corruptis antehabere.*

peteremque ab iis, quorum in manus cura noſtra venerit, ne diuulgata, atque incredibilia auidè accepta, veris neque in [a] miraculum corruptis antehabeant. Cæterùm laudante filium pro roſtris Tyberio, ſenatus populuſque habitum ac voces dolentum [b] ſimulatione magis quàm libẽs induebat, domumque Germanici' reuireſcere occulti lætabantur. Quod principium fauoris, & mater Agrippina [c] ſpem [d] malè tegens, perniciem adcelerauere. Nam Seianus vbi videt mortem Druſi inultam interfectoribus, ſine mœrore publico eſſe, [e] ferox ſcelerum, & quia prima prouenerant, volutare ſecum, quonam modo Germanici liberos peruerteret, quorum non dubia ſucceſſio. Neque ſpargi venenum in tres poterat, [f] egregia cuſtodum fide, & [g] pudicitia Agrippinæ impenetrabili. [h] Igitur contumaciam eius inſectari, vetus Auguſtæ odium, recentem Liuiæ conſcientiam exagitare, vt ſuperbiam [i] fœcunditate ſubnixam popularibus ſtudiis inhiare dominationi, apud Cæſarem arguerent. Atque hæc callidis criminatoribus, inter quos delegerat Iulium Poſthumum per [k] adulterium Mutiliæ Priſcæ inter intimos auiæ, & conſiliis ſuis peridoneum:

r. reuiuiſcere.

OBSERVATIONES.

a *Quæ de magnis viris plerunque narrantur, ea non vti ſunt, ſed multò maiora, quàm vnquam fuerunt, dicuntur; atque adeò in miracula corrumpuntur.*

b *Non ſemper qui habitum, voceſque dolentis induit, verè, atque ex animo dolet: ſpecies enim illa, atque imitamentum doloris eſt, cùm interim lætitia occulta eſt.*

c *Qui populi, aut ſenatus fauorem erga ſe, acrem illum quidem, ſed occultum nouit, illum, quãtum in ſe eſt, celet, donec venerit dies, qua patefieri debet. ſiquidẽ ſpes malè tecta multis perniciẽ adcelerauit.*

d *Fœminæ, propter animi impotentiam, ſpem malè tegere poſſunt.*

e *Sceleſtus homo ſi ſemel ſcelere ſe inquinauit, ac prima ex animo prouenerũt, eò ferox, ſecum haud dubiè volutabit, quonam modo atrociora aggrediatur, & patret. atque vt ait Seneca de clem. lib. 1. ca. 1. ſpes improbiſſimas complectuntur inſperata aſſecuti.*

f *Principes viri, præſertim adoleſcentuli, atque adeo ij, quorum non dubia eſt ſucceſſio, nunquam ſatis diligenter vitare poſſunt inſidias illorum, qui ad intimam ipſorum amicitiam adhibentur, & propter hanc ipſam, ingentem potentiam iam ſunt adepti. quippe nullum eſt tam atrox facinus, quod non audacia ſuadeat, & ad quod patrandum, ſpe dominandi, non impellantur homines. Ideo & cibi, eaque omnia, quæ ad curandum corpus pertinent, quibus principes ſuſtentãtur, iis duntaxat mandari debent, quorum egregiam erga dominum fidem eſſe, multis iam rebus cognitum, & perſpectum eſt.*

g *Quemadmodum impudicitia eſt illud maximum, & atrociſſimum flagitium, quo ſe fœmina inquinare poteſt; ita ab impenetrabili ipſius pudicitia quid non boni eſt expectandum? ac proinde quibus tam inſignis virtus ſat dignis laudibus efferri poteſt? certè impudicitia Liuiæ Druſum maritum peruertit; pudicitia Agrippinæ filios ſeruauit.*

h *Qui id agit, vt potentem aliquem peruertat, non ſimul, ac ſtatim quæ ad eam rem pertinent, patrat, ſed criminationes in illum, & odium principis, & aliorum præpotentum incitat, & intendit; denique illius ſingula & dicta, & facta in crimen detorquet, nimirum ſemina perniciei: quibus tandem collectis, & ſimul ingruentibus, ille paruo negotio opprimitur.*

i *Haud dubiè fœminis principibus fœcunditas ſuperbiam addit.*

k *Qui potentem & clariſſimam fœminam adulterio deuicit, ecquid tandem illius opera, apud quem illa plurimum poteſt, non conſequitur? verè quidem dici poteſt, impudicitiam, & amores fœminarum alienas ſæpiùs libidini ad atrociſſima, & fœdiſſima quæque ancillari.*

quia

quia Priſcæ in animo Auguſtæ valida, anum ſuapte natura [a] potentiæ anxiam inſociabilem nurui efficiebat. Agrippinæ quoque [b] proximi inliciebantur, prauis ſermonibus tumidos ſpiritus perſtimulare. At Tyberius [c] nihil intermiſſa rerum cura, negotia pro ſolatiis accipiens, [d] ius ciuium, preces ſociorum tractabat. Factaque, autore eo, ſenatuſconſulta, vt ciuitati Cibyraticæ apud Aſiam, Ægirenſi apud Achaiam motu terræ labefactis ſubueniretur [e] remiſſione tributi in triennium. Et Vibius Serenus proconſul vlterioris Hiſpaniæ de vi publica damnatus, [f] ob atrocitatem temporum, in inſulam Amorgum deportatur. Carſius Sacerdos reus tanquam [g] frumento hoſtem Tacfarinatem iuuiſſet, abſoluitur. eiuſdem criminis C. Gracchus. Hunc comitem exilij admodum infantem pater Sempronius in inſulam Cercinam tulerat. Illic adultus inter extorres & liberalium artium neſcios, mox per Africam ac Siciliam mutando ſordidas merces ſuſtentabatur. [h] Nec tamen effugit magnæ fortunæ pericula. Ac ni Ælius Lamia, & L. Apronius, qui Africã obtinuerãt, inſontem protexiſſent, claritudine infauſti generis, & paternis aduerſis [i] foret abſtractus. Is quoque annus legationes Gręcarum ciuitatum habuit, Samiis Iunonis, Cois Æſculapij delubro vetuſtum aſyli ius vt firmaretur, petentibus. Samij decreto Amphictyonum nitebantur, queis præcipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempeſtate Græci conditis per Aſiam vrbibus ora maris potiebantur. Neque diſpar apud Coos antiquitas. Et accedebat meritum ex loco. Nam ciues Romanos templo Æſculapij induxerant, cùm iuſſu regis Mithridatis apud cunctas Aſiæ inſulas, & vrbes trucidarentur. Variis dehinc, & ſæpiùs inritis prætorum

OBSERVATIONES.

a *Et ipſæ anus principes potentiæ ſunt anxiæ.*

b *Hac arte vtuntur callidi homines ad ea elicienda, quæ apud aliquem occulta ſunt; quippe inliciuntur proximi illius, vt & ſermonibus, & quibus rebus maximè poſſunt, quaſi doleant, quia ille dolet, aut lætentur, & gratentur illi ob proſpera, eum ad illa, quæ cœptat, aut perſtimulent; aut ſaltem cogant eum voces huiuſmodi emittere, quæ indices ſunt affectuum illius.*

c *Princeps, aut quilibet alius negotiis aſſuetus vix vnquam intermittere poteſt rerum curam; negotia, vel in ipſis rebus aduerſis pro ſolatiis accipiens.*

d *Principi hæc cura incumbit, vt ius ciuium, & preces ſociorum tractet; hoc eſt, vt ſuis ius reddat; exteris, ſuæ tamen ditionis hominibus, æquum ſe præbeat, atque eorum preces benignè excipiat.*

e *Boni, & liberalis principis eſt, ſubuenire calamitoſis, & afflictis, non modò priuatis, ſed & prouinciis, & ciuitatibus. quæ ſi graui aliquo caſu ſunt perculſæ, cur non ijs ad aliquod tempus tributum remittat?*

f *Et erga damnatos miſericordia vtendum eſt.*

g *Qui frumento hoſtem iuuit, maieſtatis poſtulari poteſt.*

h *Clariſſimo genere orti etſi eos fortuna depreſſit, non tamen interdum effugere magnæ fortunæ pericula, nec ipſo contemptu interdum tuti eſſe poſſunt.*

i *Non eſt nouũ, filios innocentes aduerſis paternis abſtrahi. i. patris infelicitatem ad filios peruenire.*

quæſtibus, poſtremò Cæſar de [a] immodeſtia hiſtrionum retulit. Multa ab iis in publicũ ſeditioſè, fœda per domos tentari: Oſcum quondã ludicrũ leuiſſimę apud vulgum oblectationis, eò flagitiorũ & virium veniſſe, vt autoritate patrum coërcẽdum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italia. Idẽ annus [b] alio quoque luctu Cęſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis extinguendo: neq; minùs morte amici. Is fuit Lucilius Longus [c] omnium illi triſtium lætorumque ſocius, vnuſq; è ſenatoribus Rhodij ſeceſſus comes. Ita quanquam nouo homini, [d] cenſorium funus, effigiem apud forum Auguſti publica pecunia patres decreuere: [e] apud quos etiam tum cuncta tractabantur; adeò vt procurator Aſiæ Lucilius Capito, accuſante prouincia, cauſam dixerit, magna cum adſeueratione principis, nõ ſe ius, niſi in [f] ſeruitia & pecunias familiares dediſſe: [g] quòd ſi vim prętoris vſurpaſſet, manibuſque militum vſus foret, [h] ſpreta in eo mandata ſua, [i] audirẽt ſocios. Ita reus, cognito negotio, dãnatur. [k] Ob quã vltionẽ, & quia priore anno in C. Sillanũ vindicatũ erat, decreuere Aſię vrbes templũ Tyberio, matriq; eius, ac ſenatui: & permiſſũ ſtatuere. [l] Egitq; Nero grates ea cauſa patribus atque auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aſpici, illum audiri rebantur. aderantque iuueni [1] modeſtia, ac [2] forma principe viro digna, notis in eum Seiani odijs ob periculum [m] gratiora. Sub idem tempus de flamine diali in locum

1. aut deſunt hic multa aut hæc vocque ſupra reponenda ſunt poſt illa verba, fidem dempſit.
2. ſic ſupra de Germanico loquens, augebat intuentium viſus ipſius (Germanici) ſpecies, & lib. 2 hiſtor. Augebat famã ipſius Titi ingenium quantæcunque fortunæ capax, decor oris cum quadam maieſtate &c.

OBSERVATIONES.

a *Immodeſtia hiſtrionum legibus eſt vindicanda. immodeſtè autem verſari dicuntur, cùm aliqua ab ipſis in publicum ſeditioſè, aut per priuatorum domos fœda tentantur. hæc cùm accidunt, pellendi ſunt prouincia.*

b *Plerunque accidit, vt nihil nobis aduerſi eueniat, quod non aliud aliquod, eodem ferè tempore, ſecum trahat. nam ſicut proſpera, ſic aduerſa inter ſe nexa, & iugata ſunt.*

c *Is meritò amicus principis appellari poteſt, qui triſtium omnium, lætorumque ſocius illi eſt.*

d *Principes quos valde dilexerunt, ijs, cùm fato functi ſunt, funus quàm honoratiſſimum curari, eorumque memoriam quibus rebus maximè poſſunt, coli volunt.*

e *Etſi nouus princeps re ipſa libertatem oppreſſit, tamen conſultè faciet, vt ſæpius iam obſeruaui, ſi ſpeciem reip. retinebit. certè, principe Tiberio, eo qui cuncta ad ſe traxerat, Senatus Romanus ſuam maieſtatem adeò non amiſerat, vt omnia etiam tum apud ipſum tractarentur.*

f *Procurator prouinciæ habet tantùm ius in ſeruitia, & pecunias familiares principis.*

g *Is mandata principis ſpernere dicitur, qui in munere ſibi mandato maiorem vim, & autoritatem vſurpat, quàm quæ ſibi à principe data eſt.*

h *Is puniri debet qui mandata principis ſpernit, quia is contẽptus nonniſi à cõtumacia proficiſcitur.*

i *Caueat princeps ne iuſtas ciuitatum, aut prouinciarum querelas vnquam ſpernat. quinimo ſe potiſſimam curam illarum ſecuritatis gerere, omnibus in rebus, oſtẽdat. in eoſque ſeuerè animaduertat, à quibus fortè vexatæ ſunt. quo facto haud facile dictu eſt, quantopere ſibi hominum ſtudia, & beneuolentiam conciliaturus ſit.*

k *Prouinciæ haud ſatis magnas gratias principibus agere poſſunt, cùm ab ijs impetrant vltionem in eos, à quibus grauiſſimè ſunt vexatæ.*

l *Princeps adoleſcens duabus rebus potiſſimùm commendatur; modeſtia, & forma principe viro digna.*

m *Odia, & pericula, in quibus coniecti ſumus ab ijs, qui inuiſi ſunt populo, mirum inmodum nos vulgo conciliant.*

Seruij Maluginenſis defuncti legendo,ſimul roganda noua lege diſſeruit Cæſar. Nam patritios confarreatis parentibus genitos tres ſimul nominari,ex quîs vnus legeretur vetuſto more: neque adeſſe, vt olim,eam copiam,omiſſa[1] confarreandi adſuetudine,aut inter paucos retenta. pluresque eius rei cauſas adferebat,[a] potiſſimam penes incuriam virorum, fœminarumque. Accedere ipſius ceremoniæ difficultates, quæ conſultò vitarentur,& quando exiret è iure patrio, qui id Flaminium apiſceretur, quæque in manum Flaminis conueniret. Ita[b] medendum ſenatus decreto,aut lege,ſicut Auguſtus quædam ex[c] horrida illa antiquitate ad præſentem vſum flexiſſet. Igitur tractatis religionibus, placitum, inſtituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex,[d] qua Flaminica Dialis ſacrorum cauſa in[e] [2] poteſtate viri, cætera promiſcuo fœminarum iure ageret. Et filius Maluginenſis patri ſuffectus: Vtque[f] gliſceret dignatio ſacerdotum,atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas ceremonias, decretum Corneliæ virgini,quæ in locum Scantiæ capiebatur, LLS XX. & quoties Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret. Cornelio Cethego,Viſellio Varrone Coss. Pontifices,eorumque exẽplo cæteri ſacerdotes,cum[g] pro incolumitate principis vota ſuſciperẽt, Neronem quoque & Druſum iiſdem diis commendauere,[h] non tam charitate iuuenum,quàm adulatione:[i] quæ,moribus corruptis, perinde [3] anceps ſi nulla,& vbi nimia eſt. Nã Tiberius haud vnquam domui Germanici mitis, tum verò æquari adoleſcentes ſenectæ ſuæ,[k] impatienter

1. inter ſacerdotes vſitata, vt hinc, & ex Boëtio in Topic. Cic. colligitur.

2. ergo hæres mariti etiam ab inteſtato.

3. i. periculoſa.

OBSERVATIONES.

a *Cæremoniæ duabus de cauſis omittuntur; nempe,earum aut incuria,aut difficultate,quæ plerunque ab hominibus conſultò vitatur. Ea re autor ſim ei, qui cær.monias inſtituit, vt ita, nimirum eas inſtituat, vt,quicquid in ea re ſit,planum ſit, ac facile; ne ex difficultate illarum contemptus oriatur.*

b *Quemadmodum medicina ægris corporibus ſubuenit, ita leges, & reſcripta principum medentur vitiis,iiſque omnibus, in quibus homines peccare ſolent.*

c *Non ſemper quæ antiquitas inſtituit, ea planè vt ſunt, ſequi debemus: quippe, quæ horrida ſunt, ea ad præſentem vſum flecti,potiſſimùm ſi de ineptiis, & ſuperuacuis cærimoniis agitur,debent.*

d *Satis eſt, dummodo ſatisfiat legi, aut conſuetudini ea in re, cuius cauſa lata,& obſeruata eſt,nam cætera haud dubiè mutari,& ad præſentem vſum flecti poſſunt.*

e *Vxor non eſt in poteſtate viri.*

f *Princeps qua maximè ratione poteſt, debet dare operam, vt ſacerdotiis, ac religionibus dignitas accedat.*

g *Pro incolumitate principis, filiorumque illius vota publicè ſuſcipi æquum eſt.*

h *Quæ in honorem mali principis, aut filiorum eius honorificè decernuntur, non tam charitate ipſius,quàm adulatione fiunt.*

i *Moribus corruptis adulatio perinde periculoſa eſt,ſi nulla eſt, & vbi nimia eſt; hoc eſt,tam periculoſum eſt omnino non adulari,quàm fœdè, & nimis humiliter, & odioſè adulari.*

k *Non ſanè mirum eſt, Tiberium impatienter indoluiſſe, Neronem, & Druſum adoleſcentes honoribus, & adulatione æquari ſenectæ ſuæ. quippe, hæc eſt natura principatus, vt princeps ne filium quidem pati poſſit æqualem.*

indoluit:accitoſque Pontifices percunctatus eſt,num id precibus Agrippinæ,aut minis tribuiſſent.Et illi quidem quanquam abnuerent,modicè perſtricti;etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores ciuitatis erant. cæterùm in ſenatu oratione monuit in poſterum, [a] ne quis mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extollerer.Inſtabat quippe Seianus, incuſabatque, [b] diductá ciuitatem,vt ciuili bello,eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent:ac ni reſiſtatur,fore pluris: [c] neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quàm ſi vnus alterue maximè prōpti ſubuerterentur.Qua cauſa C. Silium,& Titiū Sabinū adgreditur: [d] amicitia Germanici pernicioſa vtrique.Silio, & quòd ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partiſque apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli victor, [e] quantò maiore mole procideret,plus formidinis in alios diſpergebatur.Credebant plerique auctam offenſionem ipſius [f] intemperantia [1] immodicè iactantis, ſuum militem in obſequio durauiſſe,cùm alij ad ſeditiones prolaberentur: [g] neque manſurum Tyberio imperium ſi iis quoque legionibus cupido nouandi fuiſſet. [h] Deſtrui per hæc fortunam ſuam Cæſar, [2] imparemque tanto

1. ſic lib.4.hiſt. Nec ipſe (Antonius) deerat arrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet.
2.3. eam quę referendæ gratiæ haudquaquam ſufficeret.

OBSERVATIONES.

a *Periculoſum, atque adeò pernicioſum eſt, mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extollere.certè illa ætas nunquam ſatis modeſtè,arctè,atque intra officij terminos contineri poteſt.*

b *Potentum factionibus remp. diduci conſtat:quæ factiones ea re produntur,quòd hi illius,alij huius ſe partium eſſe profiteri audent. Eius rei indicia ſimulatque ad principem delata ſunt, ni maturè inteſtinis malis obuiam it, haud dubiè ſeditioſorum numerus adeò gliſcet, vt inde nonniſi magni tumultus oriri poßint.*

c *Non aliud gliſcentis in rep. diſcordiæ remedium eſt,quàm ſi vnus, alterue maximè prompti protinus ſubuertantur ad terrorem cæterorum.*

d *Amicitia illorum,quos princeps odit,nonniſi pernicioſa eſſe poteſt.*

e *Quò maiore mole magnus, ac præclarus vir procidit, hoc plus formidinis in alios diſpergit.*

f *Semper vir magnus cauere debet,ne principem,aut alios præpotentes homines offendat nimia iactantia,& immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum; etſi id non immeritò videtur facere poſſe. quippe, lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio; &, vt Comicus ait, eſt quaſi exprobratio immemoris beneficij. cuiuſmodi ferè eſt illud Senecæ de benef. lib. 2. cap. 15. Qui quod dedit, imputat, gratiam deſtruit; & qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat,ſed exprobrat.*

g *Etſi fortè vera, tamen odioſa, & intoleranda vox eſt hæc; non manſurum principi imperium fuiſſe,ſi non virtute noſtra periculis imminentibus obuiam itum eſſet: Certè vir prudens modeſtè de ſe ſentiet, & parcè de rebus ab ſe geſtis loquetur. nam quàm ſit periculoſum,principem offendere nimia iactantia,& immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum, quàm ſæpißimè res ipſa docet.*

h *Cùm inter mortales,principes altißimo loco ſint,atque adeò omnia aut poßint, aut ſaltem poſſe ſe videri velint, à quo in id loci rediguntur, & per quem perfectum eſt, vt aliquid appareat eſſe,quod præſtare nō poſſunt,in hunc immane eſt,quo odio ferantur.quippe, ſuam fortunam, quæ ipſi alioqui ſumma videri poterat,ab eo deſtrui verè clamitare, & conqueri videntur poſſe.*

merito

merito rebatur. [a] Nam beneficia eò vſque læta ſunt, dum videntur exolui poſſe: vbi multùm anteuenere, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Soſia Galla, charitate Agrippinæ inuiſa principi. Hos corripi, dilato ad tēpus [1] Sabino, placitum: immiſſusque Varro conſul, qui paternas inimicitias obtendens, [b] odiis Seiani per dedecus ſuū gratificabatur. Precāte reo breuē morā, [c] dū accuſator cōſulatu abiret, [d] aduerſatus eſt Cęſar: ſolitū quippe magiſtratibus, diē priuatis dicere: nec infringendū cōſulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod Reſp. detrimētū caperet. Propriū id Tyberio fuit, [e] ſcelera nuper reperta [2] priſcis verbis obtegere. Igitur multa adſeueratione, [f] quaſi aut legibus cum Silio ageretur, [g] aut Varro conſul, aut illud Reſp. eſſet, coguntur patres, ſilente reo, vel ſi defenſionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. conſcientia belli, Sacrouir diu diſſimulatus, victoria [h] per auaritiam fœdata, & vxor Soſia argue-

1. cuius exitum memorabit hoc ipſo libro.

2. è vetere rep. petitis.

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt natura principum, vt ſe nemini, at verò cunctos mortales ſibi deuinctos eſſe & exiſtiment ipſi, & id ipſum ab omnibus exiſtimari velint. Quò d ſi fortè accidit, vt ipſi beneficium ab aliquo maius acceperint, quàm vt reddenda gratia pares ſint; quia illum hoc facto ſupra ſe eſſe vident (id quod natura principatus nullo pacto ferre poteſt) tum verò non de honeſtando illo (id quod pro illius merito ſat dignè facere ſe non poſſe vidne) ſed de perdendo cogitant. nimirum, beneficia eò vſque illi, in quem conferuntur, læta ſunt, dum videntur exolui poſſe. vbi multùm anteuenere, pro gratia odium redditur: ſiquidem è beneficiis tranſeunt in iniuriam; cui, vt ait Tacit lib. 5 hiſt. proclinius eſt, quàm beneficio vicem exoluere; quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur.*

b *Quid fœdius, quidue iniquius dici poteſt, quàm abuti magiſtratu ad vltionem priuatarum, atque adeò alienarum iniuriarum? certè qui magiſtratu fungitur parum exiſtimationi, & nomini ſuo conſulit, ſi tunc temporis priuatis aut alienis odiis indulget; atque autoritate non ad reip. vtilitatem, ſed ad augendam rem ſuam abutitur.*

c *Cùm vnius magiſtratus vigilijs nitatur, ne quod damnum reſp. capiat; dum publica munera exequitur, non debet illi licere, rem ſuam priuatam ita curare, vt ipſe in ſua cauſa iudicet, atque iniqua concertatione, & nimia potentia aduerſarium priuatum hominem peruertat.*

d *O malos principes, qui autoritatē magiſtratuum ad ſcelera, & immanitates abutuntur.*

e *Tyrannus tyrannidem, eaque omnia, quæ ad hanc ſtabiliendam, & confirmandam pertinent, (quæ ſępiſſimè ſunt teterrima flagitia) priſcis verbis, hoc eſt petitis è vetere rep. nimirum, æqui, honeſti, publicæ ſecuritatis ac libertatis obtentu tegit, quaſi non ſua ipſius, ſed reip. ſalus agatur: cùm tamen hac ſpecie egregiè abutatur ad ea patranda, quæ in animo habet, atque adeò ad corrumpēdam libertatem, & corroborandam principatum.*

f *Liberæ reip. maxima, & veriſſima argumenta hæc ſunt: cùm nullius potentia æquatur legibus, aut ſupra illas eſt: ſed vnis his quicquid inter ciues controuerſiæ oritur, ex æquo dirimitur. cùm magiſtratus non cuiuſquam potentiæ, aut ſtudiis, per dedecus ſuum gratificātur, ſed maieſtate & æquitate ſua nituntur: cùm reſp. nullius dominatu opreſſa ſeruit, ſed ſingulis libertas æqua eſt. At verò cùm hæc omnia in contrarium verſa ſunt, neque vſquam leges, magiſtratus, aut libertas conſpicitur, ibi nullam omnino eſſe remp. ſed cuncta tyrannidem inuaſiſſe dicendum eſt.*

g *Hic locus nihil aliud continet, quàm irriſionem illius prætextus, ſiue obtentus, quo vtebatur Tiberius; qui ita in perdendo Silio loquebatur, ac ſi non priuata odia exerceret, ſed Conſulis maieſtatem reique pub. libertatem defenderet.*

h *Hoc demum rebus ab imperatore fæliciter, & præclarè geſtis magnam labem aſpergit, victoriā virtute partem auaritia fœdare.*

bantur. Nec dubiè repetũdarũ criminibus hærebãt. ſed cuncta quæſtione maieſtatis exercita. & Silius [a] imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitũ tamen in bona, non [b] vt ſtipendiariis pecuniæ redderentur, quorũ nemo repetebat. Sed liberalitas Auguſti auulſa, computatis [c] ſingillatim quæ [1] fiſco petebantur. Ea prima Tyberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Soſia in exilium pellitur, Aſinii Galli ſententia, qui partem bonorum publicandam, pars vt [d] liberis relinqueretur, cenſuerat. Contra M. Lepidus quartam accuſatoribus ſecundum neceſſitudinem legis, cætera liberis conceſſit. Hunc ego Lepidum temporibus illis [2] grauem, & ſapientem virum fuiſſe comperio. [e] Nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, [f] cùm æquabili autoritate, & gratia apud Tyberium viguerit. [g] Vnde dubitare cogor, [h] [3] fato & ſorte naſcendi, vt cætera, ita

1. quia bona dãnatorum in fiſcum redigebãtur.
2. imitatio Salluſtij in bello Iugurth. ſed in ea difficultate, inquit, Metellũ non minus, quàm in rebus hoſtilibus, magnum, & ſapiẽtem virum fuiſſe comperio, tanta temperãtia inter ambitionem, ſæuitiamque moderatum. &c.
3. ſic Sen. ep. 16 ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cũcta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit, & iactat, philoſophia nos tueri debet.

OBSERVATIONES.

a *Viri clariſsimi potentia aduerſariorum oppreſsi imminentem damnationem voluntario fine præuertunt: ne ad mortem accedant alia ludibria, quæ generoſis animis multò ſunt grauiora, quàm mors ipſa.*

b *Cui bona ideo publicantur, quia repetundarum crimine tenetur, ei, ſcilicet, ita eripi debent, vt iis, quibus iniuria priùs extorta ſunt, reddantur. quod ſi non fit, furem ideo damnaſſe dicemur, vt nobis cedat furtum. quo quid fœdius eſt?*

c *Principi non eſt honorificum, damnato aliquo ſingillatim ea computare quæ fiſco addici poſſunt. in eo enim ſe ipſe auaritia fœdat, quòd nimia diligentia vtitur erga pecuniam alienam.*

d *Damnatorum bona non omnino liberis eripi debent: quin princeps præſtare debet, vt ſua in eo cognoſcatur humanitas, vt partem bonorum damnati illis vnde viuant, relinquat, ne illos quoque egeſtas ad flagitia impellat.*

e *Etiam cùm maximè ſæuit tyrannis, nempe, corruptiſsimo ſæculo, non eſt nouum reperiri graues, & ſapientes viros, qui ſua virtute pleraque ab ſæuis aliorum adulationibus in melius flectunt.*

f *Quidam exiſtimant graui, & ſapienti homini, ſæculo corrupto, non poſſe, nec debere eſſe locum in amicitia principis ſæui, ac tyranni. quod quàm falſum ſit, ex hoc loco colligi poteſt. nam ſapiens vir ſua virtute, & autoritate multis malis obuiam ire; & quæ praua ab ſæuis aliorum adulationibus proficiſcuntur, ipſe in melius flectere poteſt; ſi modò adſit illud temperamentum, quod qui adhibet, neque abruptam contumaciam, neque item deforme obſequium ſequetur; ſed medium iter perget, ambitione, & periculis vacuum; ac nihilominus æquabili autoritate, & gratia apud principem vigere poteſt. huc illud pertinet quod eſt in vita Agricolæ; Sciant, inquit, quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe; obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria, ac vigor adſint, eò laudis excedere, quo plerique per abrupta, ſed in nullum rei poſt vſum, ambitioſa morte inclaruerunt.*

g *Dubitari meritò poteſt, an fato, & forte naſcendi, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos ſit; an ſit aliquid in noſtris conſilijs, atque adeo in manu noſtra, qui præſtemus nos dignos beneuolentia principis; nec tamen fœdè ad deforme obſequiũ delabamur. de quo problemate etſi multa in vtrãque partem à doctiſsimis viris diſputari ſcio; nec Tacitus quid ſententiæ fuerit, palam fecit, tamen dicam ipſe quod ſentio; fatum, hoc eſt, eam, quam rebus omnibus imaginamur inditam eſſe à natura neceſsitatem, vinci à conſilijs noſtris, dummodo à iudicio, & prudẽtia proficiſcãtur; quorum vtrique tantum mehercule tribuo, vt, qui his pollet, hunc nihil eſſe quod non tandem aſsequi poſsit, putem.*

h *Fato, & ſorte naſcendi cuncta mortalium ita videntur eſſe conſtituta, vt mutari nequeant. ſimilis eſt locus lib. 6. Annal. Sed mihi, inquit, hæc, ac talia audienti in incerto iudicium eſt, fatone res mortalium, & neceſsitate immutabili, an forte voluantur. quippe ſapientiſsimos veterum, quique ſectam eorum æmulantur, diuerſos reperies, & quæ ſequuntur.*

principum inclinatio in hos, offenſio in illos: an ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceatque inter [a] abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione, ac periculis vacuum. At Meſſalinus Cotta haud minùs claris maioribus, ſed animo diuerſus, cenſuit, cauendum ſenatusconſulto, vt [b] quanquam inſontes magiſtratus & culpæ alienæ neſcii, prouincialibus vxorum criminibus, perinde quàm ſuis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Piſone nobili ac feroci viro. Is namque, vt retuli, ceſſurum ſe vrbe ob factiones accuſatorum, in ſenatu clamitauerat, & ſpreta potentia Auguſtæ, trahere in ius Vrgulaniam, domoque principis excire auſus erat. Quæ in præſens Tyberius ciuiliter habuit. [c] Sed in animo reuoluente iras, etiam ſi impetus offenſionis languerat, memoria valebat, Piſonemque grauiùs ſecreti ſermonis incuſauit aduerſum maieſtatem habiti. Adiecitque in domo eius venenum eſſe, eumque gladio accinctum introire curiam. Quod [d] vt atrocius vero tramiſſum. Cæterorum, quæ multa cumulabantur, receptus eſt reus, neque peractus ob [e] mortem opportunam. Relatum & de Caſſio Severo exule, qui ſordidæ originis, maleficæ vitę, ſed orandi validus, per [f] immodicas inimicitias vt iudicio [g] iurati ſenatus Cretam amoueretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia aduertit, boniſque exutus, [h] interdicto igni atque aqua, ſaxo Seriphio conſenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor, incertis cauſis, Aproniam coniugem in præceps iecit. tractusque ad Cæſarem ab L. Apronio ſocero, [i] turbata mente reſpondit, tanquam ipſe ſomno grauis, atque eò

OBSERVATIONES.

a *Illorum qui principibus aut parent, aut parere debent, extrema vitia duo ſunt; abrupta contumacia, & deforme obſequium. itaque in magnis viris habendus eſt is, qui non contumaciam ſed vigorẽ, & libertatem animi erga principem, aut Remp. adhibet; nec item ſe deformi obſequio fœdat, ſed fidẽ & diligentiam cui debet, præſtat.*

b *Quia vir ne vxor peccet, prouidere poteſt, ſiquid animaduerſione dignũ ab illa admiſſum eſt, æquè videtur plectendus, atque vxor ipſa, perinde ac ſi ipſe peccaſſet.*

c *Quædam principes in præſens ciuiliter habent; ob quæ poſtea, cùm eius rei aliqua occaſio eſt, memoria repetunt iras, quas diu in animo voluerunt.*

d *Interdum ſola atrocitas criminis fidem facit, ea quæ obijciuntur, eſſe falſa.*

e *Opportuna mors dicitur illa, qua quis ſupplicio, atque ignominiæ eximitur.*

f *Eſt genus hominum, qui, niſi ſuſcipiendis præpotentum inimicitijs noteſcere non poſſunt: quæ tamen in eorum perniciem tandem erumpunt.*

g *Etſi quis à nullo accuſatore reus factus eſt, tamen poteſt ſenatus, ſummuſue magiſtratus, ſi ei perſpectum ſatis, & cognitum eſt, hunc maleficam vitam agere, iuratus, hoc eſt, ex officio, vt iuriſconſulti noſtri loquuntur, in eum animaduertere.*

h *Qui non contentus miti pœna, flagitia flagitijs cumulat, ac recentia, & vetera odia in ſe irritat, non mirandum eſt ſi grauius illi aliquid accidit.*

i *Qui falſum aliquid comminiſcitur quod iudici reſpondeat, is nonniſi turbata mente eſſe poteſt.*

ignarus, & vxor ſponte mortem ſumpſiſſet.[a] Non cunctanter Tyberius pergit in domum, viſit cubiculum, in quo reluctantis & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datisque iudicibus Vrgulania Silvani auia[i] pugionem nepoti miſit. Quod perinde creditum[b] quaſi principis monitu, ob amicitiam Auguſtę cum Vrgulania. Reus fruſtra tentato ferro, venas præbuit exoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accuſata, inieciſſe carminibus & veneficiis væcordiam marito,[c] inſons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nam priores duces ſibi[d] impetrãdo triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderãt, hoſtem omittebant. Iamque tres laureatæ in vrbe ſtatuæ. &.adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubę filio iuuenta incurioſo, libertos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor, ac ſocius populandi rex Garamantum, non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copiis, quæ[e] ex longinquo in maius audiebantur: ipſaque è prouincia[f] vt quis fortunæ inops, moribus turbidus,[a] promptiùs ruebant. quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas,[g] quaſi nullis iam in Africa hoſtibus, reportari Nonam legionem iuſſerat; nec procõſul eius anni P. Dolabella retinere auſus erat,[h] iuſſa principis magis

i. Octauius Sagitta trib. plebei ob interfectam vxorem, lege Cornelia de Sicariis condemnatus. eft. lib. xiij.

a. i. affluebant, vt loquitur in vita Agric.

OBSERVATIONES.

a *Cùm veritas nonniſi ex recentiſſimis circumſtantijs elici poteſt, debet princeps, aut magiſtratus in eo ſummam adhibere diligentiam, vt ex loco, tempore, ac cæteris circũſtantijs quid veri ea de re ſit, quamprimum cognoſcat. in quo princeps nihil ſua perſona indignum facit, ſi ad ea loca non cunctãter pergit, in quibus recentis flagitij veſtigia adhuc apparent. adeò vt ipſe in eo ius & iniuriam diſcernere verè queat. Quod vix præſtare poteſt, ſi non ipſe ſuis oculis cuncta videre, ac ſuis pedibus, nõ alienis, quò oportet, ſe conferre animum inducat. Vtinam principes multis locis intereſſent, & ſingula, quoad ipſorum dignitas patitur, diligenter circumſpectarent. neque enim ipſis ſæpiùs, vt fit, imponeretur.*

b *Principis occulto monitu interdum ea fiunt, quæ quamuis dura, & ſæua, ad vitandam infamiam patrantur; atque ideo imminentibus leuiora videri poſſunt.*

c *Non eſt nouum, inſontes iniquo ampliſſimi ordinis iudicio damnari.*

d *Hic eſt mos hominum, vt inſignijs virtutis contenti ipſam virtutem omittant. Ita multi duces dum res ſuas impetrando triumphalium inſigni, magis quàm famæ ſempiternæ ſufficere credunt, hoſtem omittunt.*

e *Hoſtium copiæ etſi ſunt exiguæ, ac parum in iis eſt roboris, tamen in re noua, perculſis animis, potiſſimùm ex longinquo in maius audiri ſolent.*

f *Simulatque fama nunciat, rerum nouarum autorem agros populari, & prædas agere, omniaque, vt fit, è longinquo in maius augentur, haud dubium eſt, ipſa è prouincia, in qua tumultus exoriũtur, vt quis fortunæ inops, moribus turbidus eſt, promptiùs ad illum ruere, eiuſque copias auctitare.*

g *Cùm omne belli momentum, quod ab autore rerum nouarum geritur, in illius perſona poſitum ſit, certè illo adhuc ſuperſtite, acri præſertim viro, quique ex nihilo maximas turbas dedit, bellum nõ poteſt dici confectum: ac proinde, etſi is fortè copijs exutus eſt, tamen in illius exitium acriter inſiſtendum eſt, ne iterum hinc illinc auxilia cogere, ac nouos tumultus excitare poſſit.*

h *Qui ſuſpitioſo & ſæuo principi obſequium, & operam præſtat, hoc ſibi ſemper ante oculos ponat, hinc, inquam, nunquam ſe dimoueri patiatur, nimirum, vt iuſſa illius potiùs, quàm quiduis aliud metuat.*

quam

quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas diſperſo rumore, [a] rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent, auget vires, poſitiſque caſtris, Thubuſcum oppidum circũſidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, [b] terrore nominis Romani, & quia Numidę peditum aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorumque opportuna permuniuit: ſimul principes Muſulanorũ [c] defectionẽ cœptantes ſecuri percutit. Dein quia pluribus aduerſum Tacfarinatẽ expeditionibus cognitũ, [d] nõ graui, nec vno incurſu cõſectandum hoſtẽ vagum, excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prędatorias manus delecti Maurorum duxere. [e] Ipſe conſultor aderat omnibus. Nec multò pòſt adfertur Numidas apud caſtellũ ſemirutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzęa, poſitis mapalibus, cõſediſſe fiſos loco, [f] quia vaſtis circum ſaltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes, alæque quam in partem ducerentur [g] ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac [h] truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros, præpeditis Numidarum equis, aut diuerſos paſtus pererrantibus. ab Romanis confertus pedes, diſpoſitæ turmæ, cuncta prælio prouiſa: hoſtibus contra [i] omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium, [k] ſed pecorum modo, [l] trahi, occidi, capi. Infenſus mi-

ſic in vita Agric. tum verò patentibus locis grande, & atrox ſpectaculum, ſequi, vulnerare, capere, &c.

OBSERVATIONES

a *Rerum nouarum autor, idemque belli concitor, non tam opibus, & copÿs, quas principiò exiguas habet, quàm arte, & falſis rumoribus res ſuas meliores facit. at verò inter cæteras artes hac vtitur, vt dicat, eum, cuius prouinciam raptat, quemque ſibi hoſtem delegit, ab alÿs quoque hoſtibus lacerari, paruoque negotio poſſe circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior eſt, in id incumbant. hac ratione ſuas copias hinc inde auctat.*

b *Cuius populi, duciſue nomen victorÿs iam eſt celebre, is etiã parua manu terrorem addit hoſtibus.*

c *Tempore belli qui defectionem cœptat, quiſquis ille eſt, ad cæterorum terrorem vltimo ſupplicio afficiendus eſt.*

d *Vagus hoſtis non graui, vnoue incurſu conſectandus eſt; ſed plura agmina parari, & vnumquodque ſingulis ducibus dari debet; nempe, vt populator ab aliquo ex his excipi poßit. quippe aliàs omnes belli rationes ipſe vagus & velox eludet.*

e *Dux exercitus, distributo pluribus ducibus exercitũ, ipſe omnibus conſultor adeſſe, hoc eſt, conſilio & prudentia cuncta regere debet.*

f *Qui locus vaſtis circùm ſaltibus clauditur videtur eſſe tutus.*

g *Non ſemper miles debet ſcire quò ducatur. nam vt Tacit. ait 1. hiſt. Tam neſcire quædam milites, quàm ſcire oportet, & quæ ſequuntur.*

h *Concentu tubarum, ac truci clamore hoſtes ſemiſomni, & incauti mirum in modũ conſternantur.*

i *Nunquam loco adeò fidendum eſt, licet tutiſſimo, quin paßim vigiles iis in locis diſponantur, vbi excipi non poßint. ſin minùs, & qui tutiſſimo loco conſederunt, ab diligente, & prouido hoſte ac ſtrenuis militibus opprimi, nullo negotio poßunt.*

k *Difficile dictu eſt, quantum præſtent pauci milites inconditæ hoſtium turbæ, ſi modò ipſi diſpoſiti ordine militiæ ſuo quiſque loco ſtas; cunctaque ab ipſis prælio ſunt prouiſa aduerſus hoſtes omnium neſcios; quibus non arma, non ordo, non conſilium eſt. hi certè ab illis, pecorum modo, trahuntur, occiduntur, capiuntur.*

les [a] memoria laborum, & aduerſum eludentes optatæ toties pugnæ, ſe quiſque vltione & ſanguine explebant. [b] Differtur per manipulos Tacfarinatem omnes notum tot præliis conſectentur: [c] nonniſi duce interfecto requiem belli fore. [d] At ille delectis circum ſtipatoribus, vinctoque iam filio, & effuſis vndique Romanis, ruendo in tela, captiuitatem, haud inulta morte, effugit. Iſque finis armis impoſitus. Dolabellę petenti abnuit triumphalia Tyberius, [e] Seiano rribuens, [f] ne Blæſi auunculi eius laus obſoleſceret. [g] Sed neque Blæſus ideo inluſtrior; & huic [h] negatus honor gloriam intendit. Quippe minore exercitu, inſigneis captiuos, cædem ducis, bellique confecti famam deportarat. Sequebantur & Garamantum legati rarò in vrbe viſi. quos, Tacfarinate cæſo, perculſa gens, & culpæ neſcia ad ſatisfaciendum populo Ro. miſerat. Cognitis dehinc Ptolemæi per id bellum ſtudiis, repetitus ex vetuſto more, miſſuſq; è ſenatoribus [i] qui ſcipionẽ eburnum, togã pictã, antiqua patrum munera daret, regemq; & ſocium, atq; amicum appellaret. Eadẽ ęſtate mota per Italiã ſeruilis belli ſemina [k] fors oppreſſit. Autor tumultus T. Curtiſius quondam prætoriæ cohortis miles, [l] primò cœtibus clan-

OBSERVATIONES.

a *Sagax dux exercitus qua maximè ratione poteſt, eniti debet, vt ſuus miles ira in hoſtem feratur, nam ſatis conſtat, ſemel infenſum militem, vix expectato imperatoris iuſſu, atque impatientem moræ, nullius hortatu, ſed ſua ſponte, ruere ad vltionem, & hoſtili ſanguine ſe explere.*

b *More militari, cùm dux militem alicuius rei protinus certiorem fieri vult, & quia iam adeſt pugna, non poteſt vocari concio, id, quicquid eſt, quod ſciri oportet, iubet differri per manipulos.*

c *Supra obſeruaui dandam omnino eſſe operam, vt belli dux in poteſtatem veniat, aut interficiatur, cùm in eo tam grande momentum eſt, vt nonniſi ipſo ſublato, quies belli futura ſit.*

d *Viri ſtrenui facinus eſt, mortem potiùs oppetere, & fortiter pugnãdo, captiuitatem effugere, quàm pati, ſe hoſtis ludibrio exponi, atque adeò vinctum ad ſupplicium trahi.*

e *Non eſt mirandum, principes iis, qui ex intima ipſorum amicitia ſunt, tantùm tribuere, vt merita laude, digniſque præmiis præclaros viros, deque rep. optimè meritos fraudẽt, atq; illis donẽt indignos.*

f *Laus non debita, tributa tamen obſoleſcit, ſimulatque eadem ei, cui debetur, tribuitur.*

g *Laus mihi non debita, tributa tamen me non reddit illuſtriorem. non enim inſignia virtutis, ſed vna virtus honeſtat homines.*

h *Honor negatus viro præſtanti, ac de rep. aut principe optimè merito haud dubiè gloriam eius intendit. Itaque ſi princeps debitum alicui honorem tribuere non vult, cauere tamen debet, ne nihil illi tribuat, ſed aliquid ſaltem ei concedat, ne ob integram repulſam is præfulgeat; & iniuria maiori honori, & beneficio locum faciat.*

i *Senatus, populuſque Romanus quorum erga ſe regum fidem, dubijs adhuc rebus perſpexerat, his ſcipionem eburneum, togam pictam, nempe regia munera mittebat; regeſque & ſocios, & amicos appellabat. hac comitate, parique beneuolentiæ, & grati animi ſignificatione debet princeps vti erga eos omnes, qui ipſi ſua ope, & auxilio, & qua re maximè potuerunt, triſtiſſimo tempore, dubiiſque ipſius rebus adfuerunt.*

k *Sæpiſſimè ea fors conficit, quæ nullo, neque ingenio, ac ne viribus quidem vllis confici potuiſſent.*

l *Rerum nouarum auctor, plerunque deligit ſaltus, & loca longinqua ab aula principis; quibus in locis, cœtibus primùm clandeſtinis, mox poſitis palam libellis, eos qui dura ſeruitute premuntur, ad libertatem vocat.*

deſt

deſtinis apud Brundiſium, & circumiecta oppida: mox poſitis propalā libellis ad libertatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus & feroçia ſeruitia: cùm velut [a] munere deûm tres biremes adpulere ad vſus commeantium illo mari. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæſtor, cui prouincia, vetere ex more, Calles euenerat. Is diſpoſita claſſiariorum copia, [b] cœptátem tum maximè coniurationem [c] diſiecit. Miſſuſque à Cæſare properè Staius tribunus cum valida manu, ducem ipſum, & proximos audaciæ in vrbem traxit iam trepidam ob multitudinem familiarum, quæ gliſcebat immenſûm, minore in dies plebe ingenua. Iiſdem conſulibus miſeriarum, ac ſæuitiæ [d] exemplum atrox. Reus pater, accuſator filius. nomen viri, Q. Vibius Serenus, in ſenatū inducti ſunt, ab exilio retractus, inluuieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu, ſtructas principi inſidias, miſſos in Galliam concitores belli, [e] index idem & teſtis dicebat. Adnectebatque Cæcilium Cornutum prætorium miniſtrauiſſe pecuniam; qui tædio curarum, & [f] quia periculum [r] pro [g] exitio habebatur, mortem in ſe feſtinauit. At contra reus [h] nihil infracto animo, [i] obuerſus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt ſibi quidem redderent exilium, vbi procul tali more ageret, filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur. Adſeuerabatque innocentem Cor-

r. quia vix quiſquam tam atrocis criminis reus abſoluebatur.

OBSERVATIONES.

a *Quæ nullis humanis conſiliis proſperè accidunt, ea munere Deûm fieri dicuntur.*

b *Coniuratio properè, & priùs quàm vires acquirat, diſiicienda eſt, eiuſque ſemina opprimi debent.*

c *Non ſemper dux belli, aut præfectus prouinciæ, cùm periculum eſt in mora, principem conſulere, ſed ex repræſenti quid facto opus ſit, apud ſe perpendere debet; potiſſimùm ſi quid accidit huiuſmodi, vt, ſi non primo quoque tempore naſcenti malo occurritur, inde non parum detrimenti reſp. captura ſit.*

d *Summæ miſeriæ, ac ſæuitiæ exemplum eſt atrox, videre patrem à filio rei capitalis reum fieri.*

e *Parum eſt in illo fidei, qui idem indicem ſe, ac teſtem profitetur, nec alia probatione nititur.*

f *Non eſt mirandum, reum maieſtatis, quamuis innocentem, tædio curarum, & quia quo tempore ſæuit tyrannis tale periculum pro exitio habetur, mortem in ſe feſtinare; eaque ratione ſe principis immanitati, & inimicorum audaciæ, potentiæ, & ludibriis eripere.*

g *Oppreſſa ab vno repub. periculum profectum ab accuſatione maieſtatis ferè pro exitio habetur; hoc eſt, paria ſunt, eſſe iam in ipſo exitio, & eſſe in periculo. quippe tam certum exitium eſt illi, quem princeps aliquid in ſuam maieſtatem commiſiſſe ſuſpicatur, atque ei, qui iam conuictus, & damnatus eſt. nam vt vt res ſe habet, hoc eſt, ſiue is innocens eſt, aut criminis conuictus, certè illi moriendum eſt.*

h *Qui innocens eſt, etſi in ſummo diſcrimine verſatur, tamen nihil infracto animo ſuam ipſe cauſam agit.*

i *Peſſimus certè, ac deteſtandus mos eſt, pati vt filius patri necem ſtruat, ſpecie criminis læſæ maieſtatis. cumque qui vſqueadeo eſt impius, vt tale facinus audeat, non modo falſa aſſerere, ſed & ſummo ſupplicio dignus principi videri deberet. ſi tamen crimen in comperto eſt, laudanda eſt pietas filij in patriam, qui eam proditione, & periculis liberauit. nam patriæ ſalus parentum, & filiorum charitati anteponi debet.*

i. accuſatione.

nutum, & [a] falſa [i] exterritum. Idque facilè intellectu, ſi proderentur alij. Non enim ſe cædem principis, & res nouas [b] vno ſocio cogitaſſe. Tum accuſator Gn. Lentulum, & Seium Tuberonem nominat, magno pudore Cæſaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipſius amici, Lentulus [c] ſenectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hoſtilis, & turbandæ Reip. acceſſerentur. Sed hi quidem ſtatim exemti. In patrem ex ſeruis quæſitum. & quæſtio aduerſa accuſatori fuit, qui ſcelere vęcors, ſimul [d] vulgi rumore territus, robur & ſaxum, aut [e] parricidarũ pœnas minitãtium, ceſſit vrbe. ac retractus Rauenna [f] exequi accuſationẽ adigitur, non occultãte Tyberio vetus odium aduerſum exulẽ Serenum. Nã poſt damnatum Libonem, miſſis ad Cæſarẽ literis, exprobrauerat, ſuum tantùm ſtudiũ ſine fructu fuiſſe: addideratque quædã [g] contumaciùs, [h] [2] quàm tutum apud aures ſuperbas, & offenſioni proniores. ea Cæſar octo [i] poſt annos retulit, medium tempus variè arguens, [k] etiam ſi tormenta, [l] peruicacia ſeruorum, contra euenissent. Dictis dein ſententiis, vt Serenus more maiorum puniretur, quò [m] molliret inuidiam, interceſſit. Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendum cenſeret; id quoque aſpernatus eſt, ege-

2. Sic lib. 3. hiſt. de Antonio loquens, nec ſermonibus temperabat, immodicus lingua, & obſequii inſolens. literas ad Veſpaſianum compoſuit iactantius, quàm ad principem.

OBSERVATIONES.

a *Et ipſi innocentes falſa accuſatione ſæpiùs exterrentur.*

b *Non eſt veriſimile quenquam adeò vecordem eſſe, vt ſolus, atque vno ſocio cædem principis, & res nouas, hoc eſt tumultus bellicos cogitauerit; quin plures ad eam coniurationem adhibiti fuerint.*

c *Quid vero minus ſimile eſt, quàm extremæ ſenectutis homines, & affecto iam corpore remp. turbare, principem prodere, ac tumultus hoſtiles excitare velle?*

d *Vulgi rumore debitas pœnas minitantis vel impuriſſimus & audaciſſimus quiſque terretur.*

e *Is parricida meritò dici poteſt, qui ſpecie atrocis alicuius criminis periculum mortis patri creat.*

f *Accuſatorem ſemel cœptæ accuſationis eius criminis, quod aut principis perſonam, aut remp. ſpectat, pœnitere non licet. nam & peragenda & exequenda eſt.*

g *Satis conſtat, principes habere aures ſuperbas, & offenſioni quàm gratiæ proniores. ideò diligenter cauendum eſt, ne etiam cùm id meritò facere videamur poſſe, contumaciùs quàm ipſorum dignitas, natura, & aures ferre poſſunt, loquamur.*

h *Nulla re principes magis offenduntur, quàm contumacia loquentis, aut ſcribentis.*

i *Principes plerũque beneficiorum ſtatim, iniuriarum adeò nunquam ſunt immemores, vt, quæ diuturnitate temporis, atque obliuione extincta credebantur, ea cùm occaſio, tempuſque adeſt, proferant in medium. quippe gratia oneri, vltio in quæſtu habetur.*

k *Quem princeps perdere ſtatuit, in hunc etſi legibus, & vſitata, ac præſcripta iudiciorum forma animaduertere non poteſt, tamen tot rebus ita miſerum circumuallat, atque vrget, vt tandem præceps ad perniciem detur.*

l *Peruicacia propriè eſt illius, qui ſe potiùs tormentis lacerari patitur, quàm quidquam ex eo poſſis exculpere.*

m *Qui remp. oppreſſit imprimis cauere debet, ne frequentibus maieſtatis iudiciis, nimiaque ſeueritate, inuidia, odiis, ac maledictis laceretur. quòd ſi fortè populus, aut Senatus atrocitate & ſæuitia iam eſt offenſus, protinus qua re maximè poteſt, ac potiſſimùm clementia tantam inuidiam mollire debet.*

nam

nam aquæ vtramque inſulam referens, [a] dandoſque vitæ vſus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de [b] præmiis accuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet. Ibaturque in eam ſententiam, nî duriùs, contraque morem ſuum palam pro accuſatoribus Cæſar [c] irritas leges, Remp. in præcipiti conqueſtus eſſet. [d] Subuerterent potiùs iura, quàm cuſtodes eorum amouerent. Sic delatores, [e] genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam ſatis coërcitum per præmia eliciebatur. His tam adſiduis tamque mœſtis modica lætitia interiicitur, quòd C. Cominiū equitem Romanum probroſi in ſe carminis conuictum [f] Cæſar precibus fratris, qui ſenator erat, conceſſit. Quò magis mirum habebatur, [g] gnarum meliorū, & quæ fama [h] clementiā ſequeretur, triſtiora malle. Neq; enim [i] ſocordia

quarta bonorum parte quæ ipſis cedebat.

OBSERVATIONES.

a *Cui aliquid datur, illa omnia eidem cenſentur eſſe data, ſine quibus illud eſſe non poteſt. ita, cui vita conceditur, huic dandi ſunt vitæ vſus. hinc diſcant illi, qui damnatos attinent triremibus, aut carcere, eoſque loco pecudum, aut deteriore, vt fit, habent, nullum ipſorum erga miſeros beneficium extare. neque enim ſatis eſt, vitam concedere, ſi non & illa accedant, ſine quibus hæc vita nullo pacto tranſigi poteſt.*

b *Eccui mirum ſit, ſub tyrannide plus accuſatorum, quàm aliorum hominum eſſe, cùm huic teterrimo hominum generi præmia ſint propoſita?*

c *Tyranni permagni intereſt eſſe delatores, nempe, tyrannidis, ſuæque ſæuitiæ miniſtros. quippe, ſi hi nulli eſſent, irrita ſuarum legum atrocitas eſſet, cùm horum opera homines legibus pœnas dent. ideoque ij legum cuſtodes appellentur.*

d *Paria ſunt ſubuertere iura, & iurium cuſtodes amouere.*

e *Deferre eum, qui in principem, aut in Remp. peccauit, aut communem hominum ſocietatem læſit, vnicuique non ſolùm honeſtè licet, ſed cuicunque publica ſalus curæ eſt, debet. Sed obſeruare, & quid quiſque agat, ſcrutari, ac ſingula hominum dicta iuxta, & facta in crimen ideo detorquere, vt princeps, cùm optimum quemque euerterit, veluti frenis omnibus exolutus, pro arbitratu, in rep. graſſetur, hoc demum illud eſt, quod atrociſſimum, & fœdiſſimum miniſterium eſt. porrò qui ſceleſtam, atque atrocem hanc operam principi præſtant, hos publico exitio natos meritò dixeris.*

f *Princeps nouus, quique ad corroborandam potentiam vtitur delatoribus, ac frequenter exercet iudicia maieſtatis, inter tot aſſidua, & mœſta iudicia debet interiicere aliquod ſpecimen clementiæ, iis in criminibus, quæ etſi videri poſſunt atrociſſima, quia læſa eſt ipſius principis maieſtas, tamen talia ſunt, vt plus laudis condonando, quàm vtilitatis condemnando conſequatur; cuiuſmodi eſt crimen ſcripti in ipſum carminis probroſi: ſiquidem non facta, ſed dicta, à quibus haud multùm periculi eſt, condonantur.*

g *Quoſdam eò ingenio præditos videas, vt quamuis gnari ſint meliorum, probeque intelligant, quàm proſpera fama virtutes ſequatur, tamen ad deterrima quæque ſe applicent.*

h *Inter omnes virtutes, quæ eſſe in principe debent, nulla gratior eſt, nec quam melior ſequatur fama, quàm clementia, virtus hominibus gratiſſima.*

i *Qui ſocordia peccat, huic ignoſci fortè poteſt. Sed qui gnarus meliorum deteriora ſequitur, hunc nc ſalus quidem ita ſeruet, quin nequam perditusque ſit.*

216

peccabat, nec [a] occultum eſt, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorũm celebrentur. [b] quin ipſe [1] compoſitus aliàs, & velut [2] eluctantium [3] verborum, ſolutiùs, promptiuſque eloquebatur quoties ſubueniret. At P. Suillium quæſtorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur conuictus [c] pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſe, amouendum in inſulam cenſuit, tanta contentione animi, vt & iurando obſtringeret è Rep. id eſſe. [d] Quod aſperè acceptum ad præſens, [e] mox in laudem vertit, regreſſo [4] Suillio, quem vidit ſequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu [f] proſperè, nunquam bene vſum. Eadem pœna in Catum Firmium ſenatorem ſtatuitur, tanquam falſis maieſtatis criminibus ſororem petiuiſſet. Catus, [5] vt retuli, Libonẽ inlexerat inſidiis, deinde iudicio perculerat. Eius operæ [g] memor Tyberius, ſed alia prætendens, exilium deprecatus eſt. Quò minus ſenatu pelleretur, non obſtitit. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, [h] parua forſitan & leuia memoratu videri non neſcius ſum. Sed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum [6] cõtenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fuſos captoſque reges, aut, ſi quando ad interna præuerterent, diſcordias conſulum aduerſum tribunos, agrarias frumentariaſque leges, ple-

1. ac ſciens ipſe, adeo adhibens. 2. quæ non temere, ſed ex accurato verborũ delectu prius habito ita promebat, vt appareret, ea vnà eſſe ſepoſita, & delecta, quibus obſcuri, & implicitii ſenſus non perſpicerentur quidem, ſed tantum oſtenderentur. dicit autem eluctantium, i. non niſi ægrè & magno conatu prodeuntiũ ex illo ore. quaſi illa verba prius cum aliis pugnare, eaque ſuperare debuerint, quã ea Tyberius digna cenſuiſſet, quibus ambigua & obſcura mens velaretur. 3. nempe artifex. 4. de quo ſic lib. 11. ſæuum accuſandis reis Suillium, ex quæſitiorem Domitium adulatione, &c. 5. lib. 2. 6. contulerit, & comparauerit.

OBSERVATIONES.

a *Eſt tyrannis cuncta adeò corripuit, vt metu homines quamuis deterrimum principem laudibus efferre cogantur, tamen non occuli poteſt quando ex veritate, hoc eſt, ſponte quiſque ſua, & quia ita ſentit, & quando adumbrata lætitia facta principum celebrantur. hinc colligi poteſt; boni principis maximum hoc eſſe argumentum, cum non adumbrata lætitia, ſed ex veritate ipſius facta celebrantur; & quæ quiſque de eo palam loquitur, ea ſentit, & remotis arbitris, æquè atque in concione extollit.*

b *Cùm naturæ humanæ proprium ſit, ſuccurrere miſeris, & opem ferre periclitantibus, & ipſimet nequam homines, quibuſque nocendo, & maleſaciendo plus boni eſt, quàm iuuando, ac beneſaciendo, quoties in perniciem alicuius aliquid machinantur, vix exitum impeditæ, ambiguæ, & obſcuræ orationis reperire poſſunt; contra, quoties iuuant, & beneſaciunt, quia id per ſe planum eſt, nullaque arte in eo opus eſt, ſolutiùs promptiúſque, atque adeò magis ſecundum naturam loquuntur.*

c *Qui pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſe conuictus eſt, is legibus pœnas dare debet.*

d *In iudiciis capitis princeps in benigniorem ſententiàm ſemper inclinare debet; ne quantum laudis, proſperæque famæ ex clementia fortè adeptus eſt, tantumdem dedecoris & infamiæ poſtea adeat ob nimiam aſperitatem, & atrocitatem.*

e *Cui iniuria indignè fit, huius nos calamitas ad miſericordiam adducit: quòd ſi ſequens eius vita palam facit eum, omnium hominum iudicio, non modò illa, ſed atrociori pœna fuiſſe perquàm dignum, quæ erga illum priùs fuit miſeratio, illud eſt odium hominis nequam, & flagitioſi. hoc pacto pœna non immeritò præit delicto.*

f *Proſperè vti amicitia principis non eſt argumentum probitatis. quippe, aliud eſt proſperè, aliud bene vti. bene vtuntur ſoli boni viri, ac reip. & principis magis, quàm ipſius fortunæ amantes. at verò proſperè etiam vti poſſunt ſubdoli, adulatores, venales homines. id quod ſæpiùs quàm eſt è rep. accidere videmus.*

g *Si princeps ſibi, rebuſque ſuis ſedulam operam præſtari cupit, certè eius, cùm occaſio, tempuſque adeſt, memor eſſe debet.*

bis & optimarium certamina libero egreſſu memorabant. Nobis in arcto & inglorius labor. Immota quippe, aut modicè laceſſita pax, mœſtæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incurioſus erat. Non tamen ſine vſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu [a] leuia, ex quîs magnarum ſæpe rerum motus[1] oriuntur. [b] Nam [c] cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt. delecta ex his & conſtituta Reip. forma laudari faciliùs, quàm euenire, vel ſi euenit, [d] haud diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, [e] noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, ſenatuſque & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant [f] callidi temporum & ſapientes credebantur: ſic conuerſo ſtatu, [2] neque alia rerum, quàm ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia [g] pauci prudẽtia, [h] honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernunt, [i] plures [3] aliorum euentis docentur. cæterùm [k] vt profutura, ita minimum oblectatio-

1. ſub principatu.
2. nõ aliud tradi poteſt, quàm quod ſub principe agitur.
3. quorum gratia hiſtoria ſcribitur.

OBSERVATIONES.

a *Quædam primo aſpectu videntur eſſe leuia, ex quibus magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. porrò hæc huiuſmodi ſunt, vt ea prudentes non ſolùm non omittant, verùm etiam, tanquam maximarum rerum ſemina diligenter animaduertant, atque adeò introſpiciant.*

b *Nulla natio eſt, apud quam non certa aliqua reip. forma conſtituta ſit.*

c *Omnes nationes, & vrbes reguntur aut à populo, aut à primoribus, aut à ſingulis: hoc eſt, hæ ſunt omnino reip. formæ, popularis, paucorum, & vnius.*

d *Res ipſa docet, rem eſſe vehementer arduã, è ſingulis eam reip. formam deligere, cuius quæque gẽs capax ſit, ac proinde quæ laudari, euenire, ac diuturna eſſe poßit.*

e *Nullum ſub ſole imperium eſt, quod diuturnum, aut fuerit, futurumue ſit. quippe quod hodie regnum eſt, id ab concitata fortè multitudine merum populi imperium fiet. hoc item poſt aliquem ambitum annorum ſenſim in paucorum potentiam cedet. ac rurſus cùm horum quiſque reliquos præminere velit, ac parem ferre poßit neminem, is, qui opibus, celebritate famæ, potentia, fortuna cæteris præſtat, non mirum eſt ſi tandem cuncta ad ſe vnum trahit: ita vnde primùm diſceſſerat, reſp. ad regnum redit.*

f *Rerum humanarum nullus omnino gnarus eſſe poteſt, ſi non illius reip. in qua eſt, formam, naturamque nouit. quæ cognitio eò referri debet, vt ſcias penes quem eſt rerum ſumma. nam ſi eſt, vt populus rerum potiatur, noſcenda eſt eius natura, quibuſque modis valida, & ferox multitudo temperanter haberi poßit: quòd ſi patres pollent, & horum ingenia quibus rebus capiantur, ac verſari commodè poßint, ſciendum eſt. At verò ſi vnus imperitat; tum verò elaborandum eſt, vt illius ingenium, mores, naturam, perdiſcamus.*

g *Sapiens ab inſipiente non alia re dignoſcitur, quàm hac vna, ſi ſcit vti, ac ſeruire temporibus. certè non alius ad capeſſendam remp. vocari debet, quàm qui temporum callidus eſt. quippe, qui ad hunc ſapientiæ gradum peruenit, hunc planè præſentem Deum homines habere poſſunt.*

h *Quotuſquiſque tantùm iudicio, & prudentia valet, vt honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernat? Is ergo & prudentißimus, & ſapientißimus meritò dici poteſt, qui tantùm iudicio valet, vt non expectatis aliorum euentis, quid expediat, atque amplectendum; quid item vitandum ſit, nouit.*

i *Finis & potiſſimum hiſtoriæ munus eſt, vt aliorum euentis quiſque doceatur; atque ex illis quid ſibi, ſuæque Reip. expediat, capiat; quod item fœdum inceptu eſt, idem fœdum exitu eſſe putet.*

k *Ita ferè comparatum eſt, vt, quæ profutura ſunt, ea minimùm oblectationis afferant.*

quæſtibus, poſtremò Cæſar de [a] immodeſtia hiſtrionum retulit. Multa ab iis in publicũ ſeditioſè, fœda per domos tentari: Oſcum quoddã ludicrũ leuiſſimę apud vulgum oblectationis, eò flagitiorũ & virium veniſſe, vt autoritate patrum coërcẽdum ſit. Pulſi tum hiſtriones Italia. Idẽ annus [b] alio quoque luctu Cęſarem adficit, alterum ex geminis Druſi liberis extinguendo: neq; minùs morte amici. Is fuit Lucillius Longus [c] omnium illi triſtium lætorumque ſocius, vnuſq; è ſenatoribus Rhodij ſeceſſus comes. Ita quanquam nouo homini, [d] cenſorium funus, effigiem apud forum Auguſti publica pecunia patres decreuere: [e] apud quos etiam tum cuncta tractabantur; adeò vt procurator Aſiæ Lucillius Capito, accuſante prouincia, cauſam dixerit, magna cum adſeueratione principis, nõ ſe ius, niſi in [f] ſeruitia & pecunias familiares dediſſe: [g] quòd ſi vim prętoris vſurpaſſet, manibuſque militum vſus foret, [h] ſpreta in eo mandara ſua, [i] audirẽt ſocios. Ira reus, cognito negotio, dãnatur. [k] Ob quã vltionẽ, & quia priore anno in C. Sillanũ vindicatũ erat, decreuere Aſię vrbes templũ Tyberio, matriq; eius, ac ſenatui: & permiſsũ ſtatuere. [1] Egitq; Nero grates ea cauſa patribus atque auo, lætas inter audientium adfectiones, qui, recenti memoria Germanici, illum aſpici, illum audiri rebantur. aderantque iuueni [l] modeſtia, ac [2] forma principe viro digna, notis in eum Seiani odijs ob periculum [m] gratiora. Sub idem tempus de flamine diali in locum

1. aut deſunt hæc multa aut hæc vtique ſupra reponenda ſunt poſt illa verba, fidem dempſit.
2. ſic ſupra de Germanico loquens, augebat intuentium viſus ipſius (Germanici) ſpecies. & lib. 2 hiſtor. Augebat famã ipſius Titi ingenium quantæcunque fortunæ capax, decor oris cum quadam maieſtate &c.

OBSERVATIONES.

a *Immodeſtia hiſtrionum legibus eſt vindicanda. immodeſtè autem verſari dicuntur, cùm aliqua ab ipſis in publicum ſeditioſè, aut per priuatorum domos fœda tentantur. hæc cùm accidunt, pellendi ſunt prouincia.*

b *Plerunque accidit, vt nihil nobis aduerſi eueniat, quod non aliud aliquod, eodem ferè tempore, ſecum trahat. nam ſicut proſpera, ſic aduerſa inter ſe nexa, & iugata ſunt.*

c *Is meritò amicus principis appellari poteſt, qui triſtium omnium, lætorumque ſocius illi eſt.*

d *Principes quos valde dilexerunt, ijs, cùm fato functi ſunt, funus quàm honoratiſſimum curari, eorumque memoriam quibus rebus maximè poſſunt, coli volunt.*

e *Etſi nouus princeps re ipſa libertatem oppreſſit, tamen conſultè faciet, vt ſæpiùs iam obſeruaui, ſi ſpeciem reip. retinebit. certè principe Tiberio, eo qui cuncta ad ſe traxerat, Senatus Romanus ſuam maieſtatem adeò non amiſerat, vt omnia etiam tum apud ipſum tractarentur.*

f *Procurator prouinciæ habet tantùm ius in ſeruitia, & pecunias familiares principis.*

g *Is mandata principis ſpernere dicitur, qui in munere ſibi mandato maiorem vim, & autoritatem vſurpat, quàm quæ ſibi à principe data eſt.*

h *Is puniri debet qui mandata principis ſpernit. quia is contẽptus nonniſi à cõtumacia proficiſcitur.*

i *Caueat princeps ne iuſtas ciuitatum, aut prouinciarum querelas vnquam ſpernat. quinimo ſe potiſſimam curam illarum ſecuritatis gerere, omnibus in rebus, oſtẽdat. in eoſque ſeuerè animaduertat, à quibus fortè vexatæ ſunt. quo facto haud facile dictu eſt, quantopere ſibi hominum ſtudia, & beneuolentiam conciliaturus ſit.*

k *Prouinciæ haud ſatis magnas gratias principibus agere poſſunt, cùm ab ijs impetrant vltionem in eos, à quibus grauiſſimè ſunt vexatæ.*

l *Princeps adoleſcens duabus rebus potiſſimùm commendatur; modeſtia, & forma principe viro digna.*

m *Odia, & pericula, in quibus coniecti ſumus ab ijs, qui inuiſi ſunt populo, mirum inmodum nos vulgo conciliant.*

Seruij

Seruij Maluginenſis defuncti legendo, ſimul roganda noua lege diſſeruit Cæſar. Nam patritios confarreatis parentibus genitos tres ſimul nominari, ex quîs vnus legeretur vetuſto more: neque adeſſe, vt olim, eam copiam, omiſſa[1] confarreandi adſuetudine, aut inter paucos retenta. pluresque eius rei cauſas adferebat,[a] potiſſimam penes incuriam virorum, fœminarumque. Accedere ipſius ceremoniæ difficultates, quæ conſultò vitarentur, & quando exiret è iure patrio, qui id Flaminium apiſceretur, quæque in manum Flaminis conueniret. Ita[b] medendum ſenatus decreto, aut lege, ſicut Auguſtus quædam ex[c] horrida illa antiquitate ad præſentem vſum flexiſſet. Igitur tractatis religionibus, placitum, inſtituto Flaminum nihil demutari. Sed lata lex,[d] qua Flaminica Dialis ſacrorum cauſa in[e] [2] poteſtate viri, cætera promiſcuo fœminarum iure ageret. Et filius Maluginenſis patri ſuffectus: Vtque[f] gliſceret dignatio ſacerdotum, atque ipſis promptior animus foret ad capeſſendas ceremonias, decretum Corneliæ virgini, quæ in locum Scantiæ capiebatur, LLS XX. & quoties Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret. Cornelio Cethego, Viſellio Varrone Coſs. Pontifices, eorumque exẽplo cæteri ſacerdotes, cum[g] pro incolumitate principis vota ſuſciperẽt, Neronem quoque & Druſum iiſdem diis commendauere,[h] non tam charitate iuuenum, quàm adulatione:[i] quæ, moribus corruptis, perinde [3] anceps ſi nulla, & vbi nimia eſt. Nã Tiberius haud vnquam domui Germanici mitis, tum verò æquari adulescentes ſenectæ ſuæ,[k] impatienter

1. inter ſacerdotes viſitata, vt hinc, & ex Boëtio in Topic. Cic. colligitur.

2. ergo hæres mariti etiam ab inteſtato.

3. i. periculoſa.

OBSERVATIONES.

a *Ceremoniæ duabus de cauſis omittuntur; nempe, earum aut incuria, aut difficultate, quæ plerunque ab hominibus conſultò vitatur. Ea re autor ſim ei, qui car.monias inſtituit, vt ita, nimirum eas inſtituat, vt, quicquid in ea re fit, planum ſit, ac facile; ne ex difficultate illarum contemptus oriatur.*

b *Quemadmodum medicina ægris corporibus ſubuenit, ita leges, & reſcripta principum medentur vitiis, ijſque omnibus, in quibus homines peccare ſolent.*

c *Non ſemper quæ antiquitas inſtituit, ea planè vt ſunt, ſequi debemus: quippe, quæ horrida ſunt, ea ad præſentem vſum flecti, potiſſimùm ſi de ineptis, & ſuperuacuis cærimoniis agitur, debent.*

d *Satis eſt, dummodo ſatisfiat legi, aut conſuetudini ea in re, cuius cauſa lata, & obſeruata eſt. nam cætera haud dubiè mutari, & ad præſentem vſum flecti poſſunt.*

e *Vxor non eſt in poteſtate viri.*

f *Princeps qua maximè ratione poteſt, debet dare operam, vt ſacerdotijs, ac religionibus dignitas accedat.*

g *Pro incolumitate principis, filiorumque illius vota publicè ſuſcipi æquum eſt.*

h *Quæ in honorem mali principis, aut filiorum eius honorificè decernuntur, non tam charitate ipſius, quàm adulatione fiunt.*

i *Moribus corruptis adulatio perinde periculoſa eſt, ſi nulla eſt, & vbi nimia eſt; hoc eſt, tam periculoſum eſt omnino non adulari, quàm fœdè, & nimis humiliter, & odioſè adulari.*

k *Non ſanè mirum eſt, Tiberium impatienter indoluiſſe, Neronem, & Druſum adoleſcentes honoribus, & adulatione æquari ſenectæ ſuæ. quippe, hæc eſt natura principatus, vt princeps ne filium quidem pati poſſit æqualem.*

indoluit: accitoſque Pontifices percunctatus eſt, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent. Et illi quidem quanquam abnuerent, modicè perſtricti; etenim pars magna è propinquis ipſius, aut primores ciuitatis erant. cæterùm in ſenatu oratione monuit in poſterum, [a] ne quis mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extolleret. Inſtabat quippe Seianus, incuſabatque, [b] diductā ciuitatem, vt ciuili bello, eſſe qui ſe partium Agrippinæ vocent: ac ni reſiſtatur, fore pluris: [c] neque aliud gliſcentis diſcordiæ remedium, quàm ſi vnus alterue maximè prōpti ſubuerterentur. Qua cauſa C. Silium, & Titiū Sabinū adgreditur: [d] amicitia Germanici pernicioſa vtrique. Silio, & quòd ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partiſque apud Germaniam triumphalibus Sacrouiriani belli victor, [e] quantò maiore mole procideret, plus formidinis in alios diſpergebatur. Credebant plerique auctam offenſionem ipſius [f] intemperantia [1] immodicè iactantis, ſuum militem in obſequio durauiſſe, cùm alij ad ſeditiones prolaberentur: [g] neque manſurum Tyberio imperium ſi iis quoque legionibus cupido nouandi fuiſſet. [h] Deſtrui per hæc fortunam ſuam Cæſar, [2] imparemque tanto

1. ſic lib. 4. hiſt. Nec ipſe (Antonius) deerat arrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet.
2. i. eam quę referendæ gratiæ haudquaquam ſufficeret.

OBSERVATIONES.

a *Periculoſum, atque adeò pernicioſum eſt, mobiles adoleſcentium animos præmaturis honoribus ad ſuperbiam extollere. certè illa ætas nunquam ſatis modeſtè, arctè, atque intra officij terminos contineri poteſt.*

b *Potentum factionibus remp. diduci conſtat: quæ factiones ea re produntur, quòd hi illius, alij huius ſe partium eſſe profiteri audent. Eius rei indicia ſimulatque ad principem delata ſunt, ni maturè inteſtinis malis obuiam it, haud dubiè ſeditioſorum numerus adeò gliſcet, vt inde nonniſi magni tumultus oriri poßint.*

c *Non aliud gliſcentis in rep. diſcordiæ remedium eſt, quàm ſi vnus, alterue maximè prompti protinus ſubuertantur ad terrorem cæterorum.*

d *Amicitia illorum, quos princeps odit, nonniſi pernicioſa eſſe poteſt.*

e *Quò maiore mole magnus, ac præclarus vir procidit, hoc plus formidinis in alios diſpergit.*

f *Semper vir magnus cauere debet, ne principem, aut alios præpotentes homines offendat nimia iactantia, & immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum; etſi id non immeritò videtur facere poſſe. quippe, lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio; &, vt Comicus ait, eſt quaſi exprobratio immemoris beneficij. cuiuſmodi ferè eſt illud Senecæ de benef. lib. 2. cap. 15. Qui quod dedit, imputat, gratiam deſtruit; & qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat, ſed exprobrat.*

g *Etſi fortè vera, tamen odioſa, & intoleranda vox eſt hæc; non manſurum principi imperium fuiſſe, ſi non virtute noſtra periculis imminentibus obuiam itum eſſet: Certè vir prudens modeſtè de ſe ſentiet, & parcè de rebus ab ſe geſtis loquetur. nam quàm ſit periculoſum, principem offendere nimia iactantia, & immodica prædicatione rerum ab ſe geſtarum, quàm ſæpißimè res ipſa docet.*

h *Cùm inter mortales, principes altißimo loco ſint, atque adeò omnia aut poßint, aut ſaltem poſſe ſe videri velint, à quo in id loci rediguntur, & per quem perfectum eſt, vt aliquid appareat eſſe, quod præſtare nō poſſunt, in hunc immane eſt, quo odio ferantur. quippe, ſuam fortunam, quæ ipſi alioqui ſumma videri poterat, ab eo deſtrui verè clamitare, & conqueri videntur poſſe.*

merito

merito rebatur. [a] Nam beneficia eò vſque lætæ ſunt, dum videntur exolui poſſe: vbi multùm anteuenere, pro gratia odium redditur. Erat vxor Silio Soſia Galla, charitate Agrippinæ inuiſa principi. Hos corripi, dilato ad tẽpus [1] Sabino, placitum: immiſſusque Varro conſul, qui paternas ini- *1. cuius exitum memorabit hoc ipſo libro.*
micitias obtendens, [b] odiis Seiani per dedecus ſuũ gratificabatur. Precãte reo breuẽ morã, [c] dũ accuſator cõſulatu abiret, [d] aduerſatus eſt Cęſar: ſolitũ quippe magiſtratibus, diẽ priuatis dicere: nec infringendũ cõſulis ius, cuius vigiliis niteretur, ne quod Reſp. detrimẽtũ caperet. Propriũ id Tyberio fuit, [e] ſcelera nuper reperta [2] priſcis verbis obtegere. Igitur multa *2. è vetere rep. petitis.*
adſeueratione, [f] quaſi aut legibus cum Silio ageretur, [g] aut Varro conſul, aut illud Reſp. eſſet, coguntur patres, ſilente reo, vel ſi defenſionem cœptaret, non occultante cuius ira premeretur. conſcientia belli, Sacrouir diu diſſimulatus, victoria [h] per auaritiam fœdata, & vxor Soſia argue-

OBSERVATIONES.

a *Hæc eſt natura principum, vt ſe nemini, at verò cunctos mortales ſibi deuinctos eſſe & exiſtiment ipſi, & id ipſum ab omnibus exiſtimari velint. Quòd ſi fortè accidit, vt ipſi beneficium ab aliquo maius acceperint, quàm vt reddenda gratia pares ſint, quia illum hoc facto ſupra ſe eſſe vident (id quod natura principatus nullo pacto ferre poteſt) tum verò non de honeſtando illo (id quod pro illius merito ſat dignè facere ſe non poſſe vident) ſed de perdendo cogitant. nimirum, beneficia eò vſque illi, in quem conferuntur, læta ſunt, dum videntur exolui poſſe. vbi multùm anteuenere, pro gratia odium redditur: ſiquidem è beneficiis tranſeunt in iniuriam; cui, vt ait Tacit lib. 5. hiſt. proclinius eſt, quàm beneficio vicem exoluere; quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur.*

b *Quid fœdius, quidue iniquius dici poteſt, quàm abuti magiſtratu ad vltionem priuatarum, atque adeò alienarum iniuriarum? certè qui magiſtratu fungitur parum exiſtimationi, & nomini ſuo conſulit, ſi tunc temporis priuatis aut alienis odiis indulget; atque autoritate non ad reip. vtilitatem, ſed ad augendam rem ſuam abutitur.*

c *Cùm vnius magiſtratus vigiliis nitatur, ne quod damnum reſp. capiat; dum publica munera exequitur, non debet illi licere, rem ſuam priuatam ita curare, vt ipſe in ſua cauſa iudicet, atque iniqua concertatione, & nimia potentia aduerſarium priuatum hominem peruertat.*

d *O malos principes, qui autoritate magiſtratuum ad ſcelera, & immanitates abutuntur.*

e *Tyrannus tyrannidem, eaque omnia, quæ ad hanc ſtabiliendam, & confirmandam pertinent, (quæ ſæpiſſimè ſunt teterrima flagitia) priſcis verbis, hoc eſt petitis è vetere rep. nimirum, æqui, honeſti, publicæ ſecuritatis ac libertatis obtentu tegit, quaſi non ſua ipſius, ſed reip. ſalus agatur: cùm tamen hac ſpecie egregiè abutatur ad ea patranda, quæ in animo habet, atque adeò ad corrumpẽdam libertatem, & corroborandum principatum.*

f *Liberæ reip. maxima, & veriſſima argumenta hæc ſunt: cùm nullius potentia æquatur legibus, aut ſupra illas eſt: ſed vnis his quicquid inter ciues controuerſiæ oritur, ex æquo dirimitur. cùm magiſtratus non cuiuſquam potentiæ, aut ſtudiis, per dedecus ſuum gratificãtur, ſed maieſtate & æquitate ſua nituntur: cùm reſp. nullius dominatu opreſſa ſeruit, ſed ſingulis libertas æqua eſt. At verò cùm hæc omnia in contrarium verſa ſunt, neque vſquam leges, magiſtratus, aut libertas conſpicitur, ibi nullam omnino eſſe remp. ſed cuncta tyrannidem inuaſiſſe dicendum eſt.*

g *Hic locus nihil aliud continet, quàm irriſionem illius prætextus, ſiue obtentus, quo vtebatur Tiberius; qui ita in perdendo Silio loquebatur, ac ſi non priuata odia exerceret, ſed Conſulis maieſtatem reique pub. libertatem defenderet.*

h *Hoc demum rebus ab imperatore fœliciter, & præclarè geſtis magnam labem aſpergit, victoriã virtute partem auaritia fœdare.*

bantur. Nec dubiè repetundarū criminibus hærebāt. ſed cuncta quæſtione maieſtatis exercita. & Silius [a] imminentem damnationem voluntario fine præuertit. Sæuitū tamen in bona, non [b] vt ſtipendiariis pecuniæ redderentur, quorū nemo repetebat. Sed liberalitas Auguſti auulſa, computatis [c] ſingillatim quæ [1] fiſco petebantur. Ea prima Tyberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. Soſia in exilium pellitur, Aſinii Galli ſententia, qui partem bonorum publicandam, pars vt [d] liberis relinqueretur, cenſuerat. Contra M. Lepidus quartam accuſatoribus ſecundum neceſſitudinem legis, cætera liberis conceſſit. Hunc ego Lepidum temporibus illis [2] grauem, & ſapientem virum fuiſſe comperio. [e] Nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum, in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat, [f] cùm æquabili autoritate, & gratia apud Tyberium viguerit. [g] Vnde dubitare cogor, [h] [3] fato & ſorte naſcendi, vt cætera, ita

1. quia bona dānatorum in fiſcum redigebātur.
2. imitatio Salluſtij in bello Iugurth. ſed in ea difficultate, inquit, Metellū non minùs, quàm in rebus hoſtilibus, magnum, & ſapiētem virum fuiſſe comperio, tanta temperātia inter ambitionem, ſæuitiamque moderatum. &c.
3. ſic Sen. ep. 16 ſiue nos inexorabili lege fata conſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cūcta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit, & iactat, philoſophia nos tueri debet.

OBSERVATIONES.

a *Viri clariſſimi potentia aduerſariorum oppreſſi imminentem damnationem voluntario fine præuertunt: ne ad mortem accedant alia ludibria, quæ generoſis animis multò ſunt grauiora, quàm mors ipſa.*

b *Cui bona ideo publicantur, quia repetundarum crimine tenetur, ei, ſcilicet, ita eripi debent, vt iis, quibus iniuria priùs extorta ſunt, reddantur. quodſi non fit, furem ideo damnaſſe dicemur, vt nobis cedat furtum. quo quid fœdius eſt?*

c *Principi non eſt honorificum, damnato aliquo ſingillatim ea computare quæ fiſco addici poſſunt. in eo enim ſe ipſe auaritia fœdat, quòd nimia diligentia vtitur erga pecuniam alienam.*

d *Damnatorum bona non omnino liberis eripi debent: quin princeps præſtare debet, vt ſua in eo cognoſcatur humanitas, vt partem bonorum damnati illis vnde viuant, relinquat, ne illos quoque egeſtas ad flagitia impellat.*

e *Etiam cùm maximè ſæuit tyrannis, nempe, corruptiſſimo ſæculo, non eſt nouum reperiri graues, ac ſapientes viros, qui ſua virtute pleraque ab ſæuis aliorum adulationibus in melius flectunt.*

f *Quidam exiſtimant graui, & ſapienti homini, ſæculo corrupto, non poſſe, nec debere eſſe locum in amicitia principis ſæui, ac tyranni. quod quàm falſum ſit, ex hoc loco colligi poteſt. nam ſapiens vir ſua virtute, & autoritate multis malis obuiam ire; & quæ praua ab ſæuis aliorum adulationibus proficiſcuntur, ipſe in melius flectere poteſt; ſi modò adſit illud temperamentum, quod qui adhibet, neque abruptam contumaciam, neque item deforme obſequium ſequetur; ſed medium iter perget, ambitione, & periculis vacuum; ac nihilominus æquabili autoritate, & gratia apud principem vigere poteſt. huc illud pertinet quod eſt in vita Agricolæ; Sciant, inquit, quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis principibus magnos viros eſſe; obſequiumque ac modeſtiam, ſi induſtria, ac vigor adſint, eò laudis excedere, quo plerique per abrupta, ſed in nullum reipoſt vſum, ambitioſa morte inclaruerunt.*

g *Dubitari meritò poteſt, an fato, & ſorte naſcendi, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos ſit; an ſit aliquid in noſtris conſilijs, atque adeo in manu noſtra, qui præſtemus nos dignos beneuolentia principis; nec tamen fœdè ad deforme obſequiū delabamur. de quo problemate etſi multa in vtrāque partem à doctiſſimis viris diſputari ſcio; nec Tacitus quid ſententiæ fuerit, palam fecit, tamen dicam ipſe quod ſentio; fatum, hoc eſt, eam, quam rebus omnibus imaginamur inditam eſſe à natura neceſſitatem, vinci à conſilijs noſtris, dummodo à iudicio, & prudētia proficiſcātur; quorum vtrique tantum mehercule tribuo, vt, qui his pollet, hunc nihil eſſe quod non tandem aſſequi poſſit, putem.*

h *Fato, & ſorte naſcendi cuncta mortalium ita videntur eſſe conſtituta, vt mutari nequeant. ſimilis eſt locus lib. 6. Annal. Sed mihi, inquit, hæc, ac talia audienti in incerto iudicium eſt, fatone res mortalium, & neceſſitate immutabili, an forte voluantur. quippe ſapientiſſimos veterum, quique ſectam eorum æmulantur, diuerſos reperies, & quæ ſequuntur.*

principum inclinatio in hos, offenſio in illos: an ſit aliquid in noſtris conſiliis, liceatque inter [a] abruptam contumaciam, & deforme obſequium pergere iter ambitione, ac periculis vacuum. At Meſſalinus Cotta haud minus claris maioribus, ſed animo diuerſus, cenſuit, cauendum ſenatusconſulto, vt [b] quanquam inſontes magiſtratus & culpæ alienæ neſcii, prouincialibus vxorum criminibus, perinde quàm ſuis plecterentur. Actum dehinc de Calpurnio Piſone nobili ac feroci viro. Is namque, vt retuli, ceſſurum ſe vrbe ob factiones accuſatorum, in ſenatu clamitauerat, & ſpreta potentia Auguſtæ, trahere in ius Vrgulaniam, domoque principis excire auſus erat. Quæ in præſens Tyberius ciuiliter habuit. [c] Sed in animo reuoluente iras, etiam ſi impetus offenſionis languerat, memoria valebat, Piſonemque grauius ſecreti ſermonis incuſauit aduerſum maieſtatem habiti. Adiecitque in domo eius venenum eſſe, eumque gladio accinctum introire curiam. Quod [d] vt atrocius vero tramiſſum. Cæterorum, quæ multa cumulabantur, receptus eſt reus, neque peractus ob [e] mortem opportunam. Relatum & de Caſſio Seuero exule, qui ſordidæ originis, maleficæ vitę, ſed orandi validus, per [f] immodicas inimicitias vt iudicio [g] iurati ſenatus Cretam amoueretur, effecerat: atque illic eadem actitando, recentia veteraque odia aduertit, bonisque exutus, [h] interdicto igni atque aqua, ſaxo Seriphio conſenuit. Per idem tempus Plautius Siluanus prætor, incertis cauſis, Aproniam coniugem in præceps iecit, tractusque ad Cæſarem ab L. Apronio ſocero, [i] turbata mente reſpondit, tanquam ipſe ſomno grauis, atque eò

OBSERVATIONES.

a *Illorum qui principibus aut parent, aut parere debent, extremâ vitia duo ſunt; abrupta contumacia, & deforme obſequium. itaque in magnis viris habendus eſt is, qui non contumaciam ſed vigorē, & libertatem animi erga principem, aut Remp. adhibet; nec item ſe deformi obſequio fœdat, ſed fidē & diligentiam cui debet, præſtat.*

b *Quia vir ne vxor peccet, prouidere poteſt, ſiquid animaduerſione dignū ab illa admiſſum eſt, æquè videtur plectendus, atque vxor ipſa, perinde ac ſi ipſe peccaſſet.*

c *Quædam principes in præſens ciuiliter habent; ob quæ poſtea, cùm eius rei aliqua occaſio eſt, memoria repetunt iras, quas diu in animo voluerunt.*

d *Interdum ſola atrocitas criminis fidem facit, ea quæ obÿciuntur, eſſe falſa.*

e *Opportuna mors dicitur illa, qua quis ſupplicio, atque ignominiæ eximitur.*

f *Eſt genus hominum, qui, niſi ſuſcipiendis præpotentum inimicitÿs noteſcere non poſſunt: quæ tamen in eorum perniciem tandem erumpunt.*

g *Etſi quis à nullo accuſatore reus factus eſt, tamen poteſt ſenatus, ſummuſue magiſtratus, ſi ei perſpectum ſatis, & cognitum eſt, hunc maleficam vitam agere, iuratus, hoc eſt, ex officio, vt iuriſconſulti noſtri loquuntur, in eum animaduertere.*

h *Qui non contentus miti pœna, flagitia flagitÿs cumulat, ac recentia, & vetera odia in ſe irritat, non mirandum eſt, ſi grauius illi aliquid accidit.*

i *Qui falſum aliquid comminiſcitur quod iudici reſpondeat, is nonniſi turbata mente eſſe poteſt.*

ignarus, & vxor ſponte mortem ſumpſiſſet.[a] Non cunctanter Tyberius pergit in domum, viſit cubiculum, in quo reluctantis & impulſæ veſtigia cernebantur. Refert ad ſenatum, datisque iudicibus Vrgulania Silguani auia[a] pugionem nepoti miſit. Quod perinde creditum[b] quaſi principis monitu, ob amicitiam Auguſtę cum Vrgulania. Reus fruſtra tentato ferro, venas præbuit exoluendas. Mox Numantina prior vxor eius accuſata, inieciſſe carminibus & veneficiis vęcordiam marito,[c] inſons iudicatur. Is demum annus populum Romanum longo aduerſum Numidam Tacfarinatem bello abſoluit. Nam priores duces ſibi[d] impetrãdo triumphalium inſigni ſufficere res ſuas crediderant, hoſtem omittebant. Iamque tres laureatæ in vrbe ſtatuæ. & adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Maurorum auxiliis, qui Ptolemæo Iubę filio iuuenta incurioſo, libertos regios, & ſeruilia imperia bello mutauerant. Erat illi prædarum receptor, ac ſocius populandi rex Garamantum, non vt cum exercitu incederet, ſed miſſis leuibus copiis, quæ[e] ex longinquo in maius audiebantur: ipſaque è prouincia[f] vt quis fortunæ inops, moribus turbidus,[a] promptiùs ruebant. quia Cæſar poſt res à Blæſo geſtas,[g] quaſi nullis iam in Africa hoſtibus, reportari Nonam legionem iuſſerat; nec procõſul eius anni P. Dolabella retinere auſus erat,[h] iuſſa principis magis

a. Octauius Sagitta trib. plebei ob interfectam vxorem, lege Cornelia de Sicariis condemnatus est. lib. xiij.

a. i. affluebant, vt loquitur in vita Agric.

OBSERVATIONES.

a *Cùm veritas nonniſi ex recentiſſimis circumſtantijs elici poteſt, debet princeps, aut magiſtratus in eo ſummam adhibere diligentiam, vt ex loco, tempore, ac cæteris circũſtantijs quid veri ea de re ſit, quamprimum cognoſcat. in quo princeps nihil ſua perſona indignum facit, ſi ad ea loca non cunctãter pergit, in quibus recentis flagitij veſtigia adhuc apparent. adeò vt ipſe in eo ius & iniuriam diſcernere verè queat. Quod vix præſtare poteſt, ſi non ipſe ſuis oculis cuncta videre, ac ſuis pedibus, nõ alienis, quò oportet, ſe conferre animum inducat. Vtinam principes multis locis intereſſent, & ſingula, quoad ipſorum dignitas patitur, diligenter circumſpectarent. neque enim ipſis ſæpiùs, vt fit, imponeretur.*

b *Principis occulto monitu interdum ea fiunt, quæ quamuis dura, & ſæua, ad vitandam infamiam patrantur; atque ideo imminentibus leuiora videri poſſunt.*

c *Non eſt nouum, inſontes iniquo ampliſſimi ordinis iudicio damnari.*

d *Hic eſt mos hominum, vt inſignijs virtutis contenti ipſam virtutem omittãnt. Ita multi duces dum res ſuas impetrando triumphalium inſigni, magis quàm famæ ſempiternæ ſufficere credunt, hoſtem omittunt.*

e *Hoſtium copiæ etſi ſunt exiguæ, ac parum in iis eſt roboris, tamen in re noua, perculſis animis, potiſſimùm ex longinquo in maius audiri ſolent.*

f *Simulatque fama nunciat, rerum nouarum autorem agros populari, & prædas agere, omniaque, vt fit, è longinquo in maius augentur, haud dubium eſt, ipſa è prouincia, in qua tumultus exoriũtur, vt quis fortunæ inops, moribus turbidus eſt, promptiùs ad illum ruere, eiuſque copias auctitare.*

g *Cùm omne belli momentum, quod ab autore rerum nouarum geritur, in illius perſona poſitum ſit, certè illo adhuc ſuperſtite, acri præſertim viro, quique ex nihilo maximas turbas dedit, bellum nõ poteſt dici confectum: ac proinde, etſi is fortè copijs exutus eſt, tamen in illius exitium acriter inſiſtendum eſt, ne iterum hinc illinc auxilia cogere, ac nouos tumultus excitare poſſit.*

h *Qui ſuſpitioſo & ſæuo principi obſequium, & operam præſtat, hoc ſibi ſemper ante oculos ponat, hinc, inquam, nunquam ſe dimoueri patiatur, nimirum, vt iuſſa illius potiùs, quàm quiduis aliud metuat.*

quam

quàm incerta belli metuens. Igitur Tacfarinas diſperſo rumore, [a] rem Romanam aliis quoque ab nationibus lacerari, eoque paulatim Africa decedere, ac poſſe reliquos circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior, incubuiſſent, auget vires, poſitiſque caſtris, Thubuſcum oppidum circũſidet. At Dolabella, contracto quod erat militum, [b] terrore nominis Romani, & quia Numidę peditum aciem ferre nequeunt, primo ſui inceſſu ſoluit obſidium, locorumque opportuna permuniuit: ſimul principes Muſulanorũ [c] defectionẽ cœptantes ſecuri percutit. Dein quia pluribus aduerſum Tacfarinatẽ expeditionibus cognitũ, [d] nõ graui, nec vno incurſu cõſectandum hoſtẽ vagum, excito cum popularibus rege Ptolemæo, quatuor agmina parat, quæ legatis ac tribunis data: & prędatorias manus delecti Maurorum duxere. [e] Ipſe conſultor aderat omnibus. Nec multò pòſt adfertur Numidas apud caſtellũ ſemirutum, ab ipſis quondam incenſum, cui nomen Auzęa, poſitis mapalibus, cõſediſſe fiſos loco, [f] quia vaſtis circùm ſaltibus claudebatur. Tum expeditæ cohortes, alæque quam in partem ducerentur [g] ignaræ, cito agmine rapiuntur. Simulque cœptus dies, & concentu tubarum, ac [h] truci clamore aderant ſemiſomnos in barbaros, præpeditis Numidarum equis, aut diuerſos paſtus pererrantibus. ab Romanis confertus pedes, diſpoſitæ turmæ, cuncta prælio prouiſa: hoſtibus contra [i] omnium neſciis, non arma, non ordo, non conſilium, [k] ſed pecorum modo, [l] trahi, occidi, capi. Inſenſus mi-

[l] Sic in vita Agric. tum verò patentibus locis grande, & atrox ſpectaculum, ſequi, vulnerare, capere, &c.

OBSERVATIONES

a *Rerum nouarum autor, idemque belli conditor, non tam opibus, & copijs, quas principiò exiguas habet, quàm arte, & falſis rumoribus res ſuas meliores facit. at verò inter cæteras artes hac vtitur, vt dicat, eum, cuius prouinciam raptat, quemque ſibi hoſtem delegit, ab alijs quoque hoſtibus lacerari, paruoque negotio poſſe circumueniri, ſi cuncti, quibus libertas ſeruitio potior eſt, in id incumbant. hac ratione ſuas copias hinc inde auctat.*

b *Cuius populi, ducíſue nomen victorijs iam eſt celebre, is etiã parua manu terrorem addit hoſtibus.*

c *Tempore belli qui defectionem cœptat, quiſquis ille eſt, ad cæterorum terrorem vltimo ſupplicio afficiendus eſt.*

d *Vagus hoſtis non graui, vnoue incurſu conſectandus eſt; ſed plura agmina parari, & vnumquodque ſingulis ducibus dari debet; nempe, vt populator ab aliquo ex his excipi poßit. quippe alias omnes belli rationes ipſe vagus & velox eludet.*

e *Dux exercitus, diſtributo pluribus ducibus exercitu, ipſe omnibus conſultor adeſſe, hoc eſt, conſilio & prudentia cuncta regere debet.*

f *Qui locus vaſtis circùm ſaltibus clauditur videtur eſſe tutus.*

g *Non ſemper miles debet ſcire quò ducatur. nam vt Tacit. ait 1. hiſt. Tam neſcire quædam milites, quàm ſcire oportet, & quæ ſequuntur.*

h *Concentu tubarum, at truci clamore hoſtes ſemiſomni, & incauti mirum in modũ conſternantur.*

i *Nunquam loco adeò fidendum eſt, licet tutiſſimo, quin paßim vigiles iis in locis diſponantur, vbi excipi non poßint. ſin minùs, & qui tutiſſimo loco conſederunt, ab diligente, & prouido hoſte ac ſtrenuis militibus opprimi, nullo negotio, poßunt.*

k *Difficile dictu eſt, quantum præſtent pauci milites inconditæ hoſtium turbæ, ſi modò ipſi diſpoſiti ordine militiæ ſuo quiſque loco ſtat; cunctaque ab ipſis prœlio ſunt prouiſa aduerſus hoſtes omnium neſcios; quibus non arma, non ordo, non conſilium eſt. hi certè ab illis, pecorum modo, trahuntur, occiduntur, rapiuntur.*

deſtinis apud Brundiſium, & circumiecta oppida: mox poſitis propalā libellis ad libertatem vocabat agreſtia per longinquos ſaltus & ferocia ſeruitia: cùm velut [a] munere deûm tres biremes adpulere ad vſus commeantium illo mari. Et erat iiſdem regionibus Curtius Lupus quæſtor, cui prouincia, vetere ex more, Calles euenerat. Is diſpoſita claſſiariorum copia, [b] cœptātem tum maximè coniurationem [c] diſiecit. Miſſuſque à Cæſare properè Staius tribunus cum valida manu, ducem ipſum, & proximos audaciæ in vrbem traxit iam trepidam ob multitudinem familiarum, quæ gliſcebat immenſûm, minore in dies plebe ingenua. Iiſdem conſulibus miſeriarum, ac ſæuitiæ [d] exemplum atrox. Reus pater, accuſator filius. nomen viri, Q. Vibius Serenus, in ſenatū inducti ſunt, ab exilio retractus, inluuieque ac ſqualore obſitus, & tum catena vinctus perorante filio. Præparatur adoleſcens multis munditiis, alacri vultu, ſtructas principi inſidias, miſſos in Galliam concitores belli, [e] index idem & teſtis dicebat. Adnectebatque Cæcilium Cornutum prætorium miniſtrauiſſe pecuniam; qui tædio curarum, & [f] quia periculum [1] pro [g] exitio habebatur, mortem in ſe feſtinauit. At contra reus [h] nihil infracto animo, [i] obuerſus in filium, quatere vincula, vocare vltores deos, vt ſibi quidem redderent exilium, vbi procul tali more ageret, filium autem quandoque ſupplicia ſequerentur. Adſeuerabatque innocentem Cor-

1. quia vix quiſquam tam atrocis criminis reus abſoluebatur.

OBSERVATIONES.

a *Quæ nullis humanis conſiliis proſperè accidunt, ea munere Deûm fieri dicuntur.*

b *Coniuratio properè, & priùs quàm vires acquirat, diſijcienda eſt, eiuſque ſemina opprimi debent.*

c *Non ſemper dux belli, aut præfectus prouinciæ, cùm periculum eſt in mora, principem conſulere, ſed ex repræſenti quid facto opus ſit, apud ſe perpendere debet; potiſſimùm ſi quid accidit huiuſmodi, vt, ſi non primo quoque tempore naſcenti malo occurritur, inde non parum detrimenti reſp. captura ſit.*

d *Summæ miſeriæ, ac ſæuitiæ exemplum eſt atrox, videre patrem à filio rei capitalis reum fieri.*

e *Parum eſt in illo fidei, qui idem indicem ſe, ac teſtem profitetur, nec alia probatione nititur.*

f *Non eſt mirandum, reum maieſtatis, quamuis innocentem, tædio curarum, & quia quo tempore ſæuit tyrannis tale periculum pro exitio habetur, mortem in ſe feſtinare; eaque ratione ſe principis immanitati, & inimicorum audaciæ, potentiæ, & ludibriis eripere.*

g *Oppreſſa ab vno repub. periculum profectum ab accuſatione maieſtatis ferè pro exitio habetur; hoc eſt, paria ſunt, eſſe iam in ipſo exitio, & eſſe in periculo. quippe tam certum exitium eſt illi, quem princeps aliquid in ſuam maieſtatem commiſiſſe ſuſpicatur, atque ei, qui iam conuictus, & damnatus eſt. nam vt vt res ſe habet, hoc eſt, ſiue is innocens eſt, aut criminis conuictus, certè illi moriendum eſt.*

h *Qui innocens eſt, etſi in ſummo diſcrimine verſatur, tamen nihil infracto animo ſuam ipſe cauſam agit.*

i *Peſſimus certè, ac deteſtandus mos eſt, pati vt filius patri necem ſtruat, ſpecie criminis læſæ maieſtatis. eumque qui vſqueadeo eſt impius, vt tale facinus audeat, non modò falſa aſſerere, ſed & ſummo ſupplicio dignus principi videri deberet. ſi tamen crimen in comperto eſt, laudanda eſt pietas filij in patriam, qui eam proditione, & periculis liberauit. nam patriæ ſalus parentum, & filiorum charitati anteponi debet.*

z. accuſatione.

nutum, & [a] falſa[z] exterritum. Idque facilè intellectu, ſi proderentur alij. Non enim ſe cædem principis, & res nouas [b] vno ſocio cogitaſſe. Tum accuſator Gn. Lentulum, & Seium Tuberonem nominat, magno pudore Cæſaris, cùm primores ciuitatis, intimi ipſius amici, Lentulus [c] ſenectutis extremæ, Tubero defecto corpore, tumultus hoſtilis, & turbandæ Reip. acceſſerentur. Sed hi quidem ſtatim exemti. In patrem ex ſeruis quæſitum. & quæſtio aduerſa accuſatori fuit, qui ſcelere væcors, ſimul [d] vulgi rumore territus, robur & ſaxum, aut [e] parricidarũ pœnas minitãtium, ceſſit vrbe. ac retractus Rauenna [f] exequi accuſationẽ adigitur, non occultãte Tyberio vetus odium aduerſum exulẽ Serenum. Nã poſt damnatum Libonem, miſſis ad Cæſarẽ literis, exprobrauerat, ſuum tantùm ſtudiũ ſine fructu fuiſſe: addideratque quædã [g] contumaciùs, [h] [r] quàm tutum apud aures ſuperbas, & offenſioni proniores. ea Cæſar octo [i] poſt annos retulit, medium tempus variè arguens, [k] etiam ſi tormenta, [l] peruicacia ſeruorum, contra eueniſſent. Dictis dein ſententiis, vt Serenus more maiorum puniretur, quò [m] molliret inuidiam, interceſſit. Gallus Aſinius, Gyaro aut Donuſa claudendum cenſeret, id quoque aſpernatus eſt, ege-

r. ſic lib. 4. hiſt. de Antonio loquens, nec ſermonibus temperabat, immodicus linguæ, & obſequii inſolens, literas ad Veſpaſianum compoſuit iactantius, quàm ad principem.

OBSERVATIONES.

a *Et ipſi innocentes falſa accuſatione ſæpiùs exterrentur.*
b *Non eſt veriſimile quenquam adeò vecordem eſſe, vt ſolus, atque vno ſocio cædem principis, & res nouas, hoc eſt tumultus bellicos cogitauerit, quin plures ad eam coniurationem adhibiti fuerint.*
c *Quid vero minus ſimile eſt, quàm extremæ ſenectutis homines, & affecto iam corpore remp. turbare, principem prodere, ac tumultus hoſtiles excitare velle?*
d *Vulgi rumore debitas pœnas minitantis vel impuriſſimus & audaciſſimus quiſque terretur.*
e *Is parricida meritò dici poteſt, qui ſpecie atrocis alicuius criminis periculum mortis patri creat.*
f *Accuſatorem ſemel cœptæ accuſationis eius criminis, quod aut principis perſonam, aut remp. ſpectat, pœnitere non licet. nam & peragenda & exequenda eſt.*
g *Satis conſtat, principes habere aures ſuperbas, & offenſioni quàm gratiæ proniores. ideo diligenter cauendum eſt, ne etiam cùm id meritò facere videmur poſſe, contumaciùs quàm ipſorum dignitas, natura, & aures ferre poſſunt, loquamur.*
h *Nulla re principes magis offenduntur, quàm contumacia loquentis, aut ſcribentis.*
i *Principes plerũque beneficiorum ſtatim, iniuriarum adeò nunquam ſunt immemores, vt, quæ diuturnitate temporis, atque obliuione extinctæ credebantur, ea cùm occaſio, tempuſque adeſt, proferãt in medium. quippe gratia oneri, vltio in quæſtu habetur.*
k *Quem princeps perdere ſtatuit, in hunc etſi legibus, & vſitata, ac præſcripta iudiciorum forma animaduertere non poteſt, tamen tot rebus ita miſerum circumuallat, atque vrget, vt tandem præceps ad perniciem detur.*
l *Peruicacia propriè eſt illius, qui ſe potiùs tormentis lacerari patitur, quàm quidquam ex eo poſſis exculpere.*
m *Qui remp. oppreſſit imprimis cauere debet, ne frequentibus maieſtatis iudiciis, nimiaque ſeueritate, inuidia, odiis, ac maledictis laceretur. quòd ſi fortè populus, aut Senatus atrocitate & ſæuitia iam eſt offenſus, protinus qua re maximè poteſt, ac potiſſimùm clementia tantam inuidiam mollire debet.*

nam

nam aquæ vtramque inſulam referens, [a] dandoſque vitæ vſus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum reportatur. Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de [b] præmiis accuſatorum abolendis, ſi quis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet. Ibaturque in eam ſententiam, nî duriùs, contraque morem ſuum palam pro accuſatoribus Cæſar [c] irritas leges, Remp. in præcipiti conqueſtus eſſet. [d] Subuerterent potiùs iura, quàm cuſtodes eorum amouerent. Sic delatores, [e] genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem nunquam ſatis coërcitum per præmia eliciebâtur. His tam adſiduis tamque mœſtis modica lætitia interiicitur, quòd C. Cominiũ equitem Romanum probroſi in ſe carminis conuictum [f] Cæſar precibus fratris, qui ſenator erat, conceſſit. Quò magis mirũm habebatur, [g] gnarum meliorũ, & quæ fama [h] clementiã ſequeretur, triſtiora malle. Neq; enim [i] ſocordia

1. quarta bonorum parte quæ ipſis cedebat.

OBSERVATIONES.

a *Cui aliquid datur, illa omnia eidem cenſentur eſſe data, ſine quibus illud eſſe non poteſt. ita, cui vita conceditur, huic dandi ſunt vitæ vſus. hinc diſcant illi, qui damnatos attinent triremibus, aut carcere, eoſque loco pecudum, aut deteriore, vt ſit, habent, nullum ipſorum erga miſeros beneficium extare. neque enim ſatis eſt, vitam concedere, ſi non & illa accedant, ſine quibus hæc vita nullo pacto tranſigi poteſt.*

b *Eccui mirum ſit, ſub tyrannide plus accuſatorum, quàm aliorum hominum eſſe, cùm huic teterrimo hominum generi præmia ſint propoſita?*

c *Tyranni permagni intereſt eſſe delatores, nempe, tyrannidis, ſuæque ſæuitiæ miniſtros. quippe, ſi hi nulli eſſent, irrita ſuarum legum atrocitas eſſet, cùm horum opera homines legibus pœnas dent. ideoque ij legum cuſtodes appellentur.*

d *Paria ſunt ſubuertere iura, & iurium cuſtodes amouere.*

e *Deferre eum, qui in principem, aut in Remp. peccauit, aut communem hominum ſocietatem læſit, vnicuique non ſolùm honeſtè licet, ſed cuicunque publica ſalus curæ eſt, debet. Sed obſeruare, & quid quiſque agat, ſcrutari, ac ſingula hominum dicta iuxta, & facta in crimen ideo detorquere, vt princeps, cùm optimum quemque euerterit, veluti frenis omnibus exolutus, pro arbitratu, in rep. graſſetur, hoc demum illud eſt, quod atrociſſimum, & fœdiſſimum miniſterium eſt. porrò qui ſceleſtam, atque atrocem hanc operam principi præſtant, hos publico exitio natos meritò dixeris.*

f *Princeps nouus, quique ad corroborandum potentiam vtitur delatoribus, ac frequenter exercet iudicia maieſtatis, inter tot aſſidua, & mœſta iudicia debet interiicere aliquod ſpecimen clementiæ, iis in criminibus, quæ etſi videri poſſunt atrociſſima, quia læſa eſt ipſius principis maieſtas, tamen talia ſunt, vt plus laudis condonando, quàm vtilitatis condemnando conſequatur; cuiuſmodi eſt crimen ſcripti in ipſum carminis probroſi; ſiquidem non facta, ſed dicta, à quibus haud multùm periculi eſt, condonantur.*

g *Quoſdam eo ingenio præditos vides, vt quamuis gnari ſint meliorum, probeque intelligant, quàm proſpera fama virtutes ſequatur, tamen ad deterrima quæque ſe applicent.*

h *Inter omnes virtutes, quæ eſſe in principe debent, nulla gratior eſt, nec quam melior ſequatur fama, quàm clementia, virtus hominibus gratiſſima.*

i *Qui ſocordia peccat, huic ignoſci fortè poteſt. Sed qui gnarus meliorum deteriora ſequitur, hunc ne ſalus quidem ita ſeruet, quin nequam perditusque ſit.*

peccabat, nec [a] occultum eſt, quando ex veritate, quando adumbrata lætitia facta imperatorum celebrentur. [b] quin ipſe [1] compoſitus aliàs, & velut [2] eluctantium [3] verborum, ſolutiùs, promptiuſque eloquebatur quoties ſubueniret. At P. Suillium quæſtorem quondam Germanici, cùm Italia arceretur conuictus [c] pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſe, amouendum in inſulam cenſuit, tanta contentione animi, vt & iurando obſtringeret è Rep. id eſſe. [d] Quod aſperè acceptum ad præſens, [e] mox in laudem vertit, regreſſo [4] Suillio, quem vidit ſequens ætas præpotentem, venalem, & Claudij principis amicitia diu [f] proſperè, nunquam bene vſum. Eadem pœna in Catum Firmium ſenatorem ſtatuitur, tanquam falſis maieſtatis criminibus ſororem petiuiſſet. Catus, [5] vt retuli, Liboni inlexerat inſidiis, deinde iudicio perculerat. Eius operæ [g] memor Tyberius, ſed alia prætendens, exilium deprecatus eſt. Quò minus ſenatu pelleretur, non obſtitit. Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam, [h] parua forſitan & leuia memoratu videri non neſcius ſum. Sed nemo Annales noſtros cum ſcriptura eorum [6] cõtenderit, qui veteres populi Romani res compoſuere. Ingentia illi bella, expugnationes vrbium, fuſos captoſque reges, aut, ſi quando ad interna præuerterent, diſcordias conſulum aduerſum tribunos, agrarias frumentariaſque leges, ple-

1. artificioſa ... adhibens. 2. quæ non temere ... ex accuratiori verborũ delectu prius habito ita promebat, vt appareret, ea vna eſſe ſepolita, & delecta, quibus obſcura, & implicita ſenſus non perſpicerentur quidem, ſed tamen oſtenderẽtur. dicit autem eluctantium, i. nonniſi ægrè & magno conatu prodeuntiũ ex illo ore. quaſi illa verba prius cum illo pugnare, eaſque ſuperare debuerint, quã ea Tyberius digna cenſuiſſet, quibus ambigua & obſcura mens velaretur. 3. nempe artites. 4. de quo ſic lib. 11. ſæuus accuſandis reis Suillius, exqui... Domitium adulatione, &c. 5. lib. 2. 6 contulerit, & comparauit.

OBSERVATIONES.

a *Feſſi tyrannis cuncta adeò corripuit, vt metu homines quamuis deterrimum principem laudibus efferre cogantur, tamen non occuli poteſt quando ex veritate, hoc eſt, ſponte quiſque ſua, & quia ita ſentit, & quando adumbrata lætitia facta principum celebrantur. hinc colligi poteſt; boni principis maximum hoc eſſe argumentum, cùm non adumbrata lætitia, ſed ex veritate ipſius facta celebrantur; & quæ quiſque de eo palam loquitur, ea ſentit, & remotis arbitris, æquè atque in concione extollit.*

b *Cùm naturæ humanæ proprium ſit, ſuccurrere miſeris, & opem ferre periclitantibus, & ipſimet nequam homines, quibuſque nocendo, & malefaciendo plus boni eſt, quàm iuuando, ac benefaciendo, quoties in perniciem alicuius aliquid machinantur, vix exitum impeditæ, ambiguæ, & obſcuræ orationis reperire poſſunt; contra, quoties iuuant, & benefaciunt, quia id per ſe planum eſt, nullaque arte in eo opus eſt, ſolutiùs promptiúſque, atque adeò magis ſecundum naturam loquuntur.*

c *Qui pecuniam ob rem iudicandam cœpiſſe conuictus eſt, is legibus pœnas dare debet.*

d *In iudiciis capitis princeps in benigniorem ſententiam ſemper inclinare debet; ne quantum laudis, proſperæque famæ ex clementia fortè adeptus eſt, tantumdem dedecoris & infamiæ poſtea adeat ob nimiam aſperitatem, & atrocitatem.*

e *Cui iniuria indignè fit, huius nos calamitas ad miſericordiam adducit; quòd ſi ſequens eius vita palam facit eum, omnium hominum iudicio, non modò illa, ſed atrociori pœna fuiſſe perquàm dignum, quæ erga illum priùs fuit miſeratio, illud eſt odium hominis nequam, & flagitioſi. hoc pacto pœna non immeritò præit delicto.*

f *Proſperè vti amicitia principis non eſt argumentum probitatis. quippe, aliud eſt proſperè, aliud bene vti. bene vtuntur ſoli boni viri, ac reip. & principis magis, quàm ipſius fortunæ amantes. at verò proſperè etiam vti poſſunt ſubdoli, adulatores, venales homines. id quod ſæpiùs quàm eſt è rep. accidere videmus.*

g *Si princeps ſibi, rebuſque ſuis ſedulam operam præſtari cupit, certè eius, cùm occaſio, tempuſque adeſt, memor eſſe debet.*

bis

bis & optimatium certamina libero egreſſu memorabant. Nobis in arcto & inglorius labor. Immota quippe, aut modicè laceſſita pax, mœſtæ vrbis res, & princeps proferendi imperij incurioſus erat. Non tamen ſine vſu fuerit, introſpicere illa primo aſpectu [a] leuia, ex quîs magnarum ſæpe rerum motus [1] oriuntur. [b] Nam [c] cunctas nationes & vrbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt. delecta ex his & conſtituta Reip. forma laudari faciliùs, quàm euenire, vel ſi euenit, [d] haud diuturna eſſe poteſt. Igitur vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, [e] noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur, ſenatusque & optimatium ingenia qui maximè perdidicerant [f] callidi temporum & ſapientes credebantur: ſic conuerſo ſtatu, [2] neque alia rerum, quàm ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradique in rem fuerit: quia [g] pauci prudētia, [h] honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernunt, [3] plures [i] aliorum euentis docentur. cæterùm [k] vt profutura, ita minimum oblectatio-

1. ſub principatu.

2. nō aliud tradi poteſt, quàm quod ſub principe agitur.

3. quorum gratia hiſtoria ſcribitur.

OBSERVATIONES.

a *Quædam primo aſpectu videntur eſſe leuia, ex quibus magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. porrò hæc huiuſmodi ſunt, vt ea prudentes non ſolùm non omittant, verùm etiam, tanquam maximarum rerum ſemina diligenter animaduertant, atque adeò introſpiciant.*

b *Nulla natio eſt, apud quam non certa aliqua reip. forma conſtituta ſit.*

c *Omnes nationes, & vrbes reguntur aut à populo, aut à primoribus, aut à ſingulis: hoc eſt, hæ ſunt omnino reip. formæ, popularis, paucorum, & vnius.*

d *Res ipſa docet, rem eſſe vehementer arduā, è ſingulis eam reip. formam deligere, cuius quæque gēs capax ſit, ac proinde quæ laudari, euenire, ac diuturna eſſe poſſit.*

e *Nullum ſub ſole imperium eſt, quod diuturnum, aut fuerit, futurumue ſit. quippe quod hodie regnum eſt, id ab concitata fortè multitudine merum populi imperium fiet. hoc item poſt aliquem ambitum annorum ſenſim in paucorum potentiam cedet. ac rurſus cùm horum quiſque reliquos præminere velit, ac parem ferre poſſit neminem, is, qui opibus, celebritate famæ, potentia, fortuna cæteris præſtat, non mirum eſt ſi tandem cuncta ad ſe vnum trahit: ita vnde primùm diſceſſerat, reſp. ad regnum redit.*

f *Rerum humanarum nullus omnino gnarus eſſe poteſt, ſi non illius reip. in qua eſt, formam, naturamque nouit. quæ cognitio eò referri debet, vt ſcias penes quem eſt rerum ſumma. nam ſi eſt, vt populus rerum potiatur, noſcenda eſt eius natura, quibuſque modis valida, & ferox multitudo temperanter haberi poſſit: quòd ſi patres pollent, & horum ingenia quibus rebus capiantur, ac verſari commodè poſſint, ſciendum eſt. At verò ſi vnus imperitat; tum verò elaborandum eſt, vt illius ingenium, mores, naturam, perdiſcamus.*

g *Sapiens ab inſipiente non alia re dignoſcitur, quàm hac vna, ſi ſcit vti, ac ſeruire temporibus. certè non alius ad capeſſendam remp. vocari debet, quàm qui temporum callidus eſt. quippe, qui ad hunc ſapientiæ gradum peruenit, hunc planè præſentem Deum homines habere poſſunt.*

h *Quotuſquiſque tantùm iudicio, & prudentia valet, vt honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxiis diſcernat? Is ergo & prudentiſſimus, & ſapientiſſimus meritò dici poteſt, qui tantùm iudicio valet, vt non expectatis aliorum euentis, quid expediat, atque amplectendum; quid item vitandum ſit, nouit.*

i *Finis & potiſſimum hiſtoriæ munus eſt, vt aliorum euentis quiſque doceatur; atque ex illis quid ſibi, ſuæque Reip. expediat, capias; quod item fœdum inceptu eſt, idem fœdum exitu eſſe putet.*

k *Ita ferè comparatum eſt, vt, quæ profutura ſunt, ea minimùm oblectationis afferant.*

nis adferunt. [a] Nam [b] ſitus gentium, varietates prælioꝝ, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum. Nos [c] ſæua iuſſa, continuas accuſationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, & [d] eaſdem [e] exitu cauſas coniungimus, [f] obuia rerum ſimilitudine, & ſatietate. Tum quòd antiquis ſcriptoribus [g] rarus obtrectator. [h] neque refert cuiuſquam Punicas, Romanasue acies lætiùs extuleris. At multorum, qui Tyberio regente pœnam vel infamias ſubiere, poſteri manēt. Vtque familiæ ipſæ iam extinctæ ſint, reperies qui ob ſimilitudinem morum [i] aliena malefacta ſibi obiectari putant. [i] Etiam [k] gloria ac virtus infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa arguens. Sed ad incœpta redeo. Cornelio Coſſo, Aſinio Agrippa Coss. Cremutius Cordus poſtulatur, [l] nouo, ac tunc primū audito crimine, quòd editis annalibus, lau-

i. ſic Salluſt. plerique quæ delicta reprehenderis, maleuolentia dicta putant: vbi de magna virtute, atque gloria bonorum memores, quæ ſibi quiſque facilia factu putat, æquo animo accipit ſupra ea veluti ficta pro falſis ducit.

OBSERVATIONES.

a *Cùm omnis hiſtoria lectorem retinere, redintegrare, poſtremò docere debeat, perſæpe accidit, propter rerum, ac temporum naturam, quæ in hiſtoriis traduntur, vt aliæ plus delectationis, aliæ plus doctrinæ contineant. has nunquam de manibus deponet is, qui doceri, & erudiri magis, quàm delectari vult.*

b *Varietas earum rerum, quæ permultæ, ac diuerſæ ab hiſtoriæ ſcriptoribus narrantur, cuiuſmodi ſunt ſitus gentium, varietates prœliorum, clari ducum exitus, retinent, ac redintegrant legentium animos tantùm; nec docent, ſed delectant.*

c *Hæc ſunt maxima, & potiſſima argumenta tyrannidis; ſæua iuſſa; non modò frequentes, ſed nunquam intermiſſæ, atque adeò continuæ accuſationes; fallaces amicitiæ; pernicies innocentium.*

d *Prudens rerum geſtarum ſcriptor ſingulas rerum cauſas exitu coniungit, hoc eſt, docet ab iiſdem cauſis eoſdem ſemper effectus eſſe expectandos; quod potiſſimum eſt eius munus.*

e *Nihil planiùs cauſam, & principium qualia fuerint, oſtendit, quàm exitus.*

f *Errat quiſquis exiſtimat, alias res hodierno die agitari, quàm quæ olim, & omni tempore fuerunt. quippe, qui veterum ſcripta peruolutabit, is ſi priſca cum præſentibus conferre volet, obuiam vbique habebit rerum ſimilitudinem.*

g *Cùm inter præſentes nunquam non deprehendatur æmulatio, atque interdum inuidia, non eſt mirum, recentes ſcriptores ſemper diuerſis obtrectatorum ſtudiis eſſe obnoxios.*

h *Quæ de priſcis memorantur, pro his, aut contra ea nemo pugnat; neque enim cuiuſquam refert, hos an illos lætiùs extuleris: ſed quæ de iis traduntur, qui paucis ab hinc annis fato functi ſunt, ac ſæpiùs pares ipſorum improbitati exitus inuenerunt, de iis periculoſum eſt vera tradere, nempe, perſcribere dedecora, pœnas, & infamiam illorum, quorum etiam poſteri manent. Cæterùm quamuis illorum familiæ ſint extinctæ, nec quiſquam poſterorum de eo conqueri poſſit, quòd ipſorum maiores ab hiſtoriæ ſcriptore æterna infamiæ labe aſperſi ſunt, tamen quidam reperiuntur eo ingenio, vt aliena malefacta, (quia iiſdem ſe flagitiis teneri ſatis ſciunt) ſibi obiectari, id verò æquo animo pati non poſſint. quòd ſi quos laudibus extuleris, nunquam deerunt, qui inuidia adducti, ea vera eſſe negent. vſqueadeò arduum, & intutum eſt recentem ſcribere hiſtoriam.*

i *Hoc præſtat hiſtoria cæteris ſcriptis, quòd tantum apud eos poteſt, quibus pectus ſapit, vt hi laudibus ad gloriam, infamia ab flagitiis deterreantur; quippe illorum iudicia verentur, quorum ſcripta æternùm manſura aliis decus, aliis infamiam in infinita poſteritate allatura ſunt.*

k *Improbi homines vt ſimilibus ſui malè dicatur, nunquam pati poſſunt. Siquidem aliena malefacta ſibi obiectari putant. gloria item, ac virtus aliorum ipſos infenſos habet, vt animus ex propinquo diuerſa à virtutibus, quas auerſantur, arguens.*

l *Cùm reſp. à tyranno eſt oppreſſa, non facta ſolùm, verùm etiam dicta paulò liberiora vſqueadeò ferri non poſſunt, vt ob ea homines virtute præſtantes veniant in periculum capitis.*

data

datoq; M.Bruto, C.Caſſiũ Romanorum [a] vltimum dixiſſet. Accuſabant Sattius Secundus, & Pinatius Natta, Seiani clientes. [1] Id perniciabile reo. & Cæſar truci vultu defenſionẽ accipiens. quam Cremutius relinquendę vitæ certus, in hunc modum exorſus eſt: [b] Verba mea P. C. arguuntur; adeò factorum innocens ſum; Sed neque hæc in ptincipem, aut principis parentem, [c] quos lex maieſtatis amplectitur. Brutum, & Caſſium laudauiſſe dicor. Quorum res geſtas cùm plurimi compoſuerint, nemo ſine [d] honore memorauit. Titus Liuius [e] eloquẽtiæ ac fidei præclarus in primis, Gn. Pompeium tantis laudibus tulit, vt Pompeianum eum Auguſtus appellaret. [f] Neque id amicitiæ eorum offecit. Scipionem, Afraniũ, hunc ipſum Caſſiũ, hunc Brutũ, nuſquã latrones & patricidas, quæ nunc [g] vocabula imponuntur, ſæpe vt inſignis viros nominat. Aſinij Pollionis ſcripta egregiam eorumdem memoriam tradunt. Meſſala Coruinus imperatorem ſuum Caſſium prædicabat. Et vterque opibuſque atque honoribus peruiguete. Marci Ciceronis libro quo Catonem cœlo ęquauit, quid aliud dictator Cæſar, [h] quàm reſcripta oratione, velut apud iudices, [i] reſpondit? Antonij epiſtolæ, Bruti conciones, falſa quidem in Auguſtum probra, ſed multa cum acerbitate habent. Carmina Bibaculi & Catulli referta contumeliis Cæſarum leguntur. Sed ipſe diuus Iulius, ipſe

1. potentia Seiani.

OBSERVATIONES.

a *Quos vitia arguunt eſſe degeneres, hi immeritò vſurpant nomen maiorum ſuorum. certè poſt reges exactos vſque ad vltima illa caſtra, in quibus à Bruto fæliciter pugnatum poſtquam fuit, libereo Caßius ceruicem interritus præbuit, extinctum verè dici potuit Romanum nomen. quippe, Romanum eſſe, ante illum diem, nihil aliud erat, quàm liberum eſſe, atque adeò aliis gentibus imperitare & velle, & poſſe. cuius libertatis, & ingentis altitudinis animi cùm ſub principibus nulla etiam veſtigia apparerent, qui tam fœdam ſeruitutem vni ſeruiebant, immeritò Romani dicebantur.*

b *Illum factorum innocentem eſſe veriſimile eſt, cuius tantùm verba arguuntur.*

c *Qui intemperanter loquitur in principem, aut principis parentem, aut filios, is lege maieſtatis, quæ omnes pariter complectitur, tenetur.*

d *Aſſertores, ac vindices libertatis, etiam ſub atroci principe, ſemper honorificè nominantur. adeò grata eſt libertas etiam ijs, qui illius bona non norunt.*

e *Eloquentia & fides ſunt propria laudes illius qui hiſtoriam ſcribit.*

f *Virtus, & præſtantia laudanda, & celebranda etiam in hoſte eſt. nam cùm virtus virtutem nunquam odiſſe poßit, magnus, ac præſtans vir nunquam ægrè feret, magnum item, ac præſtantem virum ijs laudibus celebrari, quas meritus eſt, atque ex veritate laudari.*

g *Ab iis, qui eò vſque ſunt ſeruili ingenio, vt libenter ſeruitutem ſeruiant, vindices libertatis, acreſque eius aſſertores latrones vocantur, & parricidæ.*

h *Viri præclari ſiquando laudes aduerſarij ſui audiunt, non iraſcuntur. ſed ipſi dictis, ſcriptiſque pariter purgant ſe, ac reſpondent, ac ſi apud iudices res agatur. idque nihilominus præſtant, etſi ipſi non verbis, ſed gladiis rem gerere, eoſque quibus reſpondent, æquè perdere, atque ipſis reſpondere poſſunt. nempe, hæc eſt illa moderatio animi, quàm ſoli homines excellenti virtute in ſumma fortuna retinent.*

i *Qui laudat aduerſarium meum, is ſatis oſtendit, ſibi quæ à me geruntur, non probari.*

diuus Auguſtus & [a] tulere iſta,& reliquere, haud facilè dixerim,moderatione magis an ſapientia.Namque [b] ſpreta exoleſcūt: ſi iraſcare, adgnita videntur.Non attingo Græcos, quorum non modò [c] libertas, etiam libido impunita.Aut ſi quis aduertit, [d] dictis dicta vltus eſt. Sed [e] maximè ſolutum,&ſine obtrectatore fuit,prodere de iis, quos [f] mors [g] odio aut gratiæ [1] exemiſſet.Num cum armatis Caſſio & Bruto, ac Philippenſes campos obtinentibus, [h] belli ciuilis cauſa populum per concio-

1.ac proinde veriſſimè de ipſis ſcribuntur.

nes incendo? [2] an illi quidem ſeptuageſimum anteannum perempti,quo modo imaginibus ſuis noſcuntur, [i] quas nec victor quidem aboleuit, ſic partem memoriæ apud ſcriptores retinent? ſuum [k] cuique decus poſteritas repēdit.Nec deerunt,ſi damnatio ingruit, qui non modò Caſſij & Bruti.[l] ſed etiam mei meminerint. Egreſſus dein ſenatu, [m] vitam abſtinentia finiuit.Libros per ædiles [n] cremandos cēſuere patres; & [o] man-

2.lego,at.

OBSERVATIONES.

a *Princeps nouus,omnibus in rebus,moderationem præ ſe ferre debet, etiam in iis,quæ in ſe præcipuè dicta, aut acerbè atque adeò falsò ſcripta ſunt. nam contumelias ſi non ſolùm æquo, verùm etiam forti, atque alacri animo feret, vtramque virtutem oſtendet, nimirum, moderationem, & ſapientiam.*

b *Qui tanta virtute prædıtus eſt, vt ne cogitet quidem flagitium, is à nemine ſibi contumeliam dici poſſe exiſtimabit; & ſi dicetur, quia immerito ſibi dici ſcit, ſpernit. quippe ita comparatum eſt, vt, ſi quæ in te dicuntur, ſpernas, exoleſcant; ſi iraſcare, agnita videantur, ac proinde eorum reum te eſſe ſatis confiteare.*

c *Alia eſt loquendi, ſcribendique libertas, alia eſt libido: illa nonniſi à virtute, hæc à procacitate proficiſcitur.*

d *Dicta dictis, facta factis vlciſci ac refellere debemus.*

e *Cur non debet eſſe liberum, ſcribere, aut loqui de ijs, quos mors gratiæ, & odio exemit?*

f *Mors eximit homines odio, & gratiæ.i.mortuum neque quiſquam odit, eiue plus æquo fauet.*

g *Aut odio, aut gratia præpediti hiſtoriæ ſcriptores id aſſequuntur, vt ſuis ſcriptis parum inſit fidei.*

h *Aliud eſt, ſeditioſis vocibus populum per conciones incendere; & ciuile bellum concire; & aliud ſcribere res geſtas illorum, quos mors & gratiæ, & odio exemit, etſi hoſtes fuerunt illorum, à quibus qui nunc rerum potiuntur, prognati ſunt.*

i *Nulla ſatis magna cauſa videtur eſſe, quapropter is, qui remp. occupauit, imagines, aut memoriā illorum aboleat,, qui ſe acres libertatis vindices præſtiterunt. Siquidem ea re multitudini, aliqua ex parte, ſatisfit; nec ideo in ſe princeps odia hominum intendit.*

k *Vna poſteritas, ac præter ipſam nemo rectè iudicare poteſt; ideo ſuum illa cuique decus rependere dicitur. quod nunquam faciunt præſentes, æmulatione, & inuidia præpediti.*

l *Non modò libertatis vindices laude ſunt digni, verùm etiam qui illorum res geſtas poſteris tradunt; ijſque quas meriti ſunt, laudes tribuunt.*

m *Vir magnus, & præclarus, cùm potentia aduerſariorum, & iniquitate iudicum, interitum ſibi inſtare videt, mauult vitam relinquere, quàm pati vt ea ſibi, ab ijs, quos ſibi infenſos videt, eripiatur. quod factum nonniſi ad animi magnitudinem referri poteſt.*

n *Qui libri aliquid continent in Deum, aut in principem, & remp. publico decreto cremari, ne peſſimo doctrinæ genere homines imbuantur, debent.*

o *Vix fieri poteſt, vt libri, quamuis publico decreto crementur, ita extinguantur, vt non occultati maneant, ac tandem edantur.*

ſerunt

ſerunt occultati & editi. [a] Quò magis ſocordiam eorum inridere libet, qui præſenti potentia credunt extingui poſſe etiam ſequentis æui memoriam. [1] Nam contra, [b] punitis ingeniis gliſcit autoritas. Neque aliud externi reges, aut qui eadem ſæuitia vſi ſunt, [c] niſi dedecus ſibi atque illis gloriam pepetere. Cæterùm poſtulandis reis, tam continuus annus fuit, vt feriarum Latinarum diebus præfectum vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum adierit Calpurnius Saluianus in Sextum Marium. Quod à Cæſare palam [d] increpitum cauſa exilij Saluiano fuit. Obiecta publicè Cyzicenis [e] incuria ceremoniarum diui Auguſti, additis violentiæ criminibus aduerſum ciues Rom. Et [f] amiſere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant circunſeſſi, nec minùs ſua conſtantia, quàm præſidio Luculli, pulſo rege. At Fonteius Capito, qui proconſul Aſiam curauerat, abſoluitur, comperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxæ fuit, [g] quem odium publicum tutiorem faciebat. Nam vt quis diſtrictior accuſator, velut [h] ſacroſanctus erat: leues, ignobiles pœnis adficiebantur. Per idem tempus Hiſpania vlterior, miſſis ad ſenatum legatis orauit, vt [i] exemplo Aſiæ delubrū

1. ſic lib. 14 eiuſdem ſeq; Veiconem Italia depulit (Nero) & libros eius iuſſit conquiſitos, lectitatoſque donec cū periculo parabantur, mox licentia habendi obliuionem attulit.

OBSERVATIONES.

a *Mera ſocordia eſt, nec ſatis irrideri poſſunt ij, qui exiſtimant, præſenti potentia extingui poſſe ſequentis æui memoriam. certè tyranni dum viuunt, terrere homines, ne loquantur, aut ſcribant, poſſunt; ſed præſtare, vt eorum, quæ geruntur, memoria extinguatur, vix tempus, nedum ipſi poſſunt. In eo autem ſocordia eſt, quòd dum rerum memoriam ſæuitia, & ſupplicijs abolere ſtudent, non animaduertunt illam magis augeri, ac punitis gliſcere ingentem autoritatem. ſimile eſt illud quod legitur in vita Agric. legimus, inquit, cùm Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe; neque in ipſos modò autores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum; delegato Triumuiris miniſterio, vt monimenta clariſſimorum ingeniorum in comitio, ac foro vrerentur. ſcilicet, illo igne vocem pop. Romani & libertatem Senatus, & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur.*

b *Cùm princeps aliquid extingui, & aboleri ſtudet, conſultè faciet, ſi id non ſummo ſtudio, vt ferè fit, vetabit, ſed quaſi illud huiuſmodi ſit, vt negligi debeat, ita ipſe reuera negliget; & idipſum tempore vaneſcere ſinet. ſiquidem conſtat, neglecta per ſe ipſa perire; at vero punitis ingentem gliſcere autoritatem; ac ſi aliquid tam magni momenti contineant, quod pœna coerceri debuerit.*

c *Sæuitia regum, ac tyrannorum ipſis dedecus; & ijs qui ſui ſæculi res geſtas liberè, & verè ſcripſerunt, ingentem autoritatem & gloriam addit.*

d *Non ſolùm intempeſtiuè, verùm etiam impudenter facit is, qui reum accuſare audet apud magiſtratum religionis, aut reip. gratia tribunal ingreſſum. huius impudentia exilio, aut alia pœna multari debet.*

e *Cæremoniæ inſtitutæ in honorem principis à nemine negligi debent. ſiquidem illarum incuria palam facit, de noſtra in illum obſeruantia aliquid eſſe deminutum.*

f *Merita malefactis ſequentibus aboleri conſtat.*

g *Quàm ſæpiſſimè fit, vt, qui tyranno eſt mirè gratus, hunc omnes oderint, propter fœda miniſteria. quod publicum odium eum aduerſus maxima pericula tutum reddit.*

h *Sæuiente tyranno ferè fit, vt, qui inſignitè ſunt improbi, ac ſceleſtam operam illi præſtant, velut ſacroſancti habeantur, hoc eſt, eos violare religio ſit. cæteri verò, i. ij, quorum ad improbitatem aliquis etiam cumulus accedere poteſt, tanquam leues, & ignobiles pœnis afficiantur.*

i *Cur princeps lætetur cauſa magna eſt, cùm prouincias de officio, veneratione, cultu erga ſe certare videt.*

Tyberio matrique eius extrueret: qua occaſione Cæſar, [a] validus alioqui ſpernendis honoribus, & [b] reſpondendum ratus iis, quorum [c] rumore arguebatur in ambitionem flexiſſe, huiuſcemodi orationem cœpit: Scio P. C. [d] cõſtantiam [e] meam à pleriſque deſideratam, quòd Aſiæ ciuitatibus nuper idem iſtud petentibus nõ ſim aduerſatus. ergo & prioris [f] ſilentij defenſionem, & quid in futurum ſtatuerim ſimul aperiam. Cùm diuus Auguſtus ſibi atque vrbi Romæ templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet, [g] qui omnia facta, dictaque eius [i] vice legis obſeruem, placitum iam [h] exemplum promptiùs ſecutus ſum, quia [i] cultui meo veneratio ſenatus [k] adiungebatur. Cæterùm vt ſemel recepiſſe, [l] veniam habuerit, ita per omnes prouincias effigie [m] numinum ſacrari ambitioſum, ſuperbum. & [n] vaneſcet Auguſti honor, ſi [o] promiſcuis

.loco.

OBSERVATIONES.

a *Princeps eo ipſo ſummum honorem conſequitur, quòd ſe ſpernendis honoribus validum præbet.*

b *Quæ propter vitia princeps malè audit, in ſingulas occaſiones intentus eſſe debet, vt his qui de ipſo ſecus, quàm par eſt, loquuntur, reſpondeat.*

c *Sub atroci tyranno, quem nemo ob flagitia, & turpitudines arguere audet, ferè peruagatur rumor, incerto quidem authore, ſed quo tamen vita principis arguitur. hunc prudens princeps diligenter excipere, & eum quaſi moderatorem vitæ ſuæ adhibere debet; vt inde, tanquam ex incorrupto arbitro, & cenſore ſuorum morum, in quo perſeuerandum, quid item fugiendum ſit, diſcat. ſic lib 15. ſed Nero, inquit, vocato ſenatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, & collata in libros inditia, confeſſioneſque damnatorum adiunxit. etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tanquam viros, & inſontes, ob inuidiam, aut metum extinxiſſet.*

d *Conſtantia eſt virtus propria virorum, præcipuè verò principum: qua qui præditus eſt, hic nonniſi in magnis viris habendus eſt. quæ cùm ita ſint, principi diligenter cauendum eſt, ne leuitatis, & inconſtantiæ argui meritò poſſit.*

e *Spernere honores ſibi delatos non parua virtus eſt.*

f *Qui cùm aliquid ab ſe petitur, ſilet, is haud dubiè petitioni aſſentiri videtur.*

g *Princeps is, qui ei proximè ſucceſſit, qui Remp. occupauit, cuiuſque memoria inter mortales eſt auguſtiſſima, omnia dicta, factaque illius, vice legis, obſeruare debet: vt, quibus fundamentis principatus ſubnixus eſt, iiſdem in dies confirmari, & corroborari poſſit. Certè hoc inter arcana, & præcipua Tiberij inſtituta fuit, vt ſe Auguſti imitatorem omnibus in factis, dictiſque eius profiteretur. cæterùm, imperium, vt ait Salluſt. facilè his artibus retinetur, quibus initio partum eſt.*

h *Quæ exemplo fiunt, etſi minùs fortaſſe probantur, tamen faciliùs ferri poſſunt.*

i *Cultus eſt maior, quàm veneratio: ille principi, hæc viris ampliſſimis debetur.*

k *Princeps in iis honoribus, qui publicè ſibi decernuntur, ſocium quodammodo adiungat ſibi ſenatum, & viros ampliſſimos; hoc eſt, omnem rem ita tractet, vt cultui ſuo adiungatur illorum veneratio. hoc pacto quoſcunque volet, honores aſſequetur, ſine cuiuſquam offenſione, & inuidia.*

l *Quædam etſi maxima, ac fortè nimia tolerari poſſunt, ſi ſemel, aut perrarò fiunt. quòd ſi frequenter repetuntur, & odioſa, & inuidioſa euadunt. Itaque quæ princeps in ſui honorem inſtitui, & celebrari cupit, ea det operam, vt nonniſi rarò, ac certis locis, & præſtitutis diebus fiant. nam ſatis conſtat, quò quid rariùs fit, in eo plus venerationis eſſe.*

m *Effigie numinum ſacrari, ambitioſum, ſuperbum, impium eſt.*

n *Princeps imprimis cauere debet, ne honor ſibi delatus vaneſcat. vaneſcit autem ſi promiſcuis adulationibus vulgatur.*

o *Id tandem vaneſcit quod promiſcuè vulgatur.*

adula-

adulationibus vulgatur. Ego me P.C. [a] mortalem eſſe, & hominum officia fungi, ſatiſque habere, ſi [b] locum principem impleam, & vos teſtor, & meminiſſe poſteros volo. Qui ſatis ſuperque memoriæ meę tribuent, vt [c] maioribus meis dignum, rerum veſtrarum [d] prouidum, conſtantem in periculis, [e] offenſionum pro vtilitate publica non pauidum credant. Hæc mihi in animis veſtris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & manſuræ. [1] Nam quæ ſaxo ſtruuntur, ſi iudicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulcris ſpernuntur. Proinde ſocios, ciues, & deos & deas ipſas precor, hos vt mihi ad finem vſque vitæ, [f] quietam & intelligentem humani diuinique iuris mentem duint: illos, vt [g] quandocunque conceſſero, cum laude & bonis recordationibus, [h] facta atque famam nominis mei proſequantur. Perſtititque poſthac ſecretis etiam ſermonibus aſpernari talem ſui cultum. quod alij modeſtiam, multi [i] quia diffideret, qui-

1. ſimile eſt illud in vita Agr. non quis intercedendum putē imaginibus, quæ marmore, aut ære finguntur, ſed vt vult' hominum, ita ſimulachra vultus imbecilla, ac mortalia ſūe forma mentis æterna, quam tenere & exprimere non per alienam materiam, ſed tuis ipſe moribus poſſis.

OBSERVATIONES.

a *Adulatio principibus vſque eò infeſta eſt, vt illis perſuadeat, non humanæ ſe, ſed diuinæ ſtirpis eſſe. (quò dementiæ progreſſus eſt Macedo Alexander, vt eſt apud Q. Curtium, & alios, quamuis cùm vi doloris opprimeretur, ſe mortalem eſſe clamaret, vt ait Seneca epiſt. 60.) ac proinde cæteros mortalium, non hominum, ſed pecudum loco haberi oportere credebat. quos ſanè velim diſcere de Tyberio, ſe mortales eſſe, & hominum officia fungi, non Deorum. neque aliam ob cauſam principes eſſe, niſi vt eum locum impleant.*

b *Principem locum implere, non eſt ſummam fortunam in luxu, & voluptatibus ponere, ſed excubias pro vniuerſa Rep. agere; hoſtes propulſare; inter ſubiectos pacem firmare; denique publicæ omnium ſecuritatis acerrimam propugnationem ſuſcipere.*

c *Hic eſt honor, hæc eſt memoria ſui, quæ vt ſit comes æternitatis ſtudere debet princeps, non vt ſibi, præter meritum, atque adeò præter id, quod fas eſt, diuini tribuantur honores; quippe abſurdus, odioſus, ac impius ille cultus poſteritatis odio, & irriſui obnoxius eſt: ſed vt maioribus ſuis dignus, ſi ex viris præclaris ortus eſt; reip. prouidus & ſit, & credatur: denique nihil pertimeſcat, dummodo publicæ vtilitati ſeruiat. qui hæc præſtat, ſciat is ſe verè principem eſſe; ac ſatis, ſuperque memoriæ ſuæ tributum putet, ſi & præſentes iuxta & poſteros futurum eſt vt tanta virtus non lateat. hæc ſibi in hominum animis templa; has pulcherrimas effigies, æternùmque manſuros extruat. nam templa aræ, ſtatuæ, & quicquid ſaxo ſtruitur, quia malis & bonis principibus promiſcuè extruitur, ſi ab iudicio poſterorum in odium vertuntur, pro ſepulchris ſperni ſatis conſtat.*

d *A principe expectatur non ſolùm, vt præſentia regat, ſed vt futurorum prouidus ſit; nec ſuæ tantùm ſed publicæ omnium ſalutis; cuius gratia proſpiciat in longitudinem.*

e *Quemadmodum princeps quid quiſque de ipſo ſentiat, curare, neque offenſionum adeò cupidus eſſe debet, vt eas paſſim ſuſcipiat; ita quoque ea animi magnitudine ipſum eſſe æquum eſt, vt eas pro vtilitate publica non paueat.*

f *Princeps debet habere mentem quietam, & intelligentem humani diuinique iuris. neque enim aliā ob cauſam princeps eſt, quàm vt diſcernat ius & iniuriam. ideo non eſt mirum, ſi iuriſconſulti aſſerunt in illius pectore eſſe omnia iura.*

g *Princeps optare, & quantum in ſe eſt, præſtare debet, qui omnes mortales, quandocunque conceſſerit, cum laude, & bonis recordationibus facta, atque famam nominis ſui proſequantur.*

h *Ex præclarè factis tantùm, neque aliunde, fama oritur, & celebritas nominis.*

i *Qui quæ omnes mirè cupiunt, ſpernit, his fermè cauſis adducitur: nam aut modeſtus eſt; aut ea ſe aſſequi poſſe diffidit; aut certè fracto, & abiecto animo eſt.*

a. ſic Salluſt. de priſcis loquens laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honeſtas volebant. & Tacit. noſter lib. 4. hiſt. ſapientibus, inquit, cupido gloriæ nouiſſima exuitur. & Sene. de benef. li. 2. c. 36. natura virtus eſt glorioſa, & anteire priores cupit. a. ſic lib. 2. hiſt. nimia fortunæ indulgentia ſolutos in luxum.

dam vt degeneris animi interpretabantur. [a] Optumos quippe mortalium [a] altiſſima cupere. Sic Herculem & Liberum apud Græcos, Quirinum apud nos deûm numero additos. Meliùs Auguſtum qui ſperauerit. [b] Cætera principibus ſtatim adeſſe. vnum inſatiabiliter parandum, proſperam ſui memoriam. Nam contemptu famæ, contemni virtutes. At Seianus [c] nimia [a] fortuna ſocors, & muliebri inſuper [d] cupidine incenſus, promiſſum matrimonium flagitante Liuia, componit ad Cæſarem codicillos. [e] Moris quippe tum erat, quãquam præſentem, ſcripto adire. Eius talis forma fuit: [f] Beniuolentia patris Auguſti, & mox plurimis Tyberij iudiciis ita inſueuiſſe, vt ſpes votaque ſua non priùs ad deos, quàm ad principum aures conferret. [g] Neque fulgorem honorum vnquam precatum. Excubias ac labores, vt vnum è militibus, pro incolumitate Imperatoris malle. Attamen quod [h] pulcherrimum adeptum, vt coniunctione Cæſaris dignus crederetur. [i] Hinc initium ſpei. Et quoniã audiuerit Au-

OBSERVATIONES.

a *Optimi mortalium altiſſima cupiunt. cur? quia nihil tantum eſt, quod non ſe virtute aſſequi poſſe ſperent. verè illud eſt argumẽtum animi excelſi, altiſſima quæque, atque adeò immortalem famã ſperare. neminem, inquit Seneca epiſt. 39. excelſi ingenij virum humilia delectant, & quæ ſequuntur. & epiſt. 104. magna, & generoſa res eſt humanus animus; nullos ſibi poni, niſi communes, & cum Deo terminos patitur.*

b *Cùm nihil omnino ſit in rebus fluxis, & caducis, quod non principes ſtatim conſequi, ſi modò velint, poſſint, vnum illud, quod nonniſi ſummis laboribus, virtute, inquam, rectèque factis conſequi poſſunt, inſatiabiliter parare debent; nempe, famam, & proſperam ſui memoriam. Cæterùm cùm neceſſariò fama eat comes virtuti, qui illam contemnit, hanc pariter contemnere videtur.*

c *Quemadmodum res anguſtæ, & paupertas induſtriam intendunt, ita nimia fortuna difficile memoratu eſt, quantopere homines reddat ſocordes. nam vt Tacit. ait 1. hiſtor. ſecundæ res acrioribus ſtimulis animum explorant; quia miſeriæ tolerantur, fælicitate corrumpimur. & alibi eodem lib. vt qui aduerſa expertus cùm maximè ducam, ne ſecunda quidem minùs diſcriminis habere.*

d *Muliebri cupidine incenſi ſumma, & maxima quæque & optare, & patrare audent.*

e *Ad dignitatem, & maieſtatem principis pertinet, vt, ſiquid ab ipſo petitur, id non coram fiat, ſed ſcripto adeatur. quem veterum morem expreſſit Acroteleutium in Milite glorioſo. permirum ecaſtor prædicas, inquit, Te adiſſe, atque exoraſſe. per epiſtolam, aut per nuntium, quaſi regem, adiri eum aiunt.*

f *Adulatores, atque aulici omnium callidiſſimi hac arte vtuntur, cùm magnum aliquid petituri principem adeunt, vt dicant, ipſius erga ſe beneuolentia, & iudiciis ita inſueuiſſe, vt ſpes, votaque ſua non priùs ad Deos, quàm ad ipſius aures conferant; hoc eſt, tanti apud ſe principem eſſe, vt non plus ſibi in Deorum, quàm in illius benignitate ſpei, præſidiique poſitum eſſe exiſtiment. nimirum, hoc artificio conciliari poteſt beneuolentia ſuperbi, atque ambitioſi cuiuſque principis.*

g *Qui ex animo, & fidele obſequiũ principi præſtat, in omnibus dictis, factiſque oſtendit, illius ſalute ſibi antiquius eſſe nihil. apud quem hoc ratum, fixumque erit, nunquam fulgorem honorum precabitur, ſed tantùm labores, & excubias pro incolumitate principis, vt ſi ſit vnus militum. Poſtremò obſeruandum eſt, præſtare, veram potentiam apud principem adipiſci, quàm fulgorem honorum, quo ſæpiùs homines perſtringuntur, precari.*

h *Quod pulcherrimum aulicus adipiſci poteſt, hoc, ſcilicet, eſt, vt principis coniunctione dignus credatur.*

i *Qui magnas agitat ſpes, palam profiteatur, atque affirmet, id, quicquid eſt, non ab ſe, ſed à principis iudicio profectum eſſe: nimirum, ea ſperare licet, quæ nobis aliorum iudicio tribuuntur.*

guſtum

guſtum in conlocanda filia nonnihil etiam de [a] equitibus Romanis cõſultauiſſe : ita ſi maritus Liuiæ quæreretur, haberet in animo amicum, ſola neceſſitudinis gloria vſurum. Non enim [b] exuere impoſita munia. ſatis æſtimare [c] firmari [1] domum aduerſum iniquas Agrippinæ offenſiones. Idque [d] liberorum [2] cauſa. [e] Nam ſibi multum, ſuperque vitæ fore, quod tali cum principe expleuiſſet. Ad ea Tyberius, laudata [f] pietate Seiani, ſuiſque in eum beneficiis [g] modicè percurſis, cùm [h] tempus tanquã ad integram conſultationem petiuiſſet, adiunxit : [i] Cæteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid ſibi conducere putent. Principum diuerſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Ideo ſe non illuc decurrere, quod [k] promptum reſcriptu: poſſe ipſam Liuiam ſtatuere

1. ſatim.

2. non ſim.

OBSERVATIONES.

a *Principes, in collocandis filiabus, quærendiſque coniunctionibus, non ſemper ſui faſtigij viros eligunt, ſed interdum de cæteris conſulunt. quod factum hactenus probari poteſt, ſi eum eligunt, qui pluribus, & maximis documentis eximiæ virtutis ipſis ſit probatus. Cæterùm ſi princeps alij viro principi filiam nuptum det, ſatis conſtat, hunc generum nequaquam ſola neceſſitudinis gloria uti: ſed ſi non ſuperbum, eum tamen fore, qui eam coniunctionem in beneficij loco non ponet. ſed hic qui à principe in cognationem aſſumptus eſt, quia quod pulcherrimum non modò ſperare, ſed optare audebat, conſecutus eſt, principi fideliſſimum fore haudquaquam dubium eſt. neque enim aliud, quoad vita ei ſuppetet, iactabit, quàm eximium erga ſe principis beneuolentiæ genus.*

b *Qui cognatione principis, aliòue inſigni honore honeſtatus eſt, non ideo impoſita priùs ſibi munia exuere, ſed tantò acriùs principi operam præſtare debet.*

c *Satis conſtat, affinitate principis aut potentis alicuius mirificè firmari eum, qui illa dignus habetur, aduerſus odia, & grauiſſimas aliorum potentum offenſiones.*

d *Hæc eſt charitas patris in filios, vt, non tantùm in præſentia ijs conſulat, verùm diligenter proſpiciat, ne poſteaquam ipſe vita concesſerit, aut egeant, aut potentum odiis, inimicitiis, furoribus relinquantur.*

e *Amicus principis habeat ſemper in ore, ſibi multum, ſuperque vitæ ſemper fore, quod tali cum principe explerit; hoc eſt, profiteatur, ſibi vitam non poſſe eſſe iucundam, quàm ipſe tali principi ſuperſtes agat.*

f *Amor, obſeruantia, obſequium, cultus, quem ſubiectus principi præſtat, graui, & ſancto pietatis nomine contineri rectè poteſt.*

g *Cõmemoratio beneficiorum quaſi exprobratio eſt immemoris beneficij. ideo cùm de noſtra in aliquem benignitate, ac beneficiis dicimus, etſi ingentia ſunt, tamen ea modicè percurrere debemus, ne exprobrare & imputare videamur; quo nihil cuiquam mortalium, præcipuè verò principi fœdius eſt.*

h *Cùm aliquid arduum, magnique momenti à principe petitur, is non protinus reſpondere, ſed tempus petere, tanquam ad integram conſultationem, debet.*

i *Vulgus hominum in deliberationibus vtilitatem habet propoſitam. at verò principum longè diuerſa ratio & ſors eſt. nam cùm maxima quæque negotia ſola fama videantur eſſe ſubnixa, certè principes in omnibus deliberationibus, non quid conducat, ſed quid ſe deceat, honeſtumque ſit, ſpectare; ac præcipua rerum ad famam dirigere debent. qui princeps hanc rationem ſequetur, ſe eo loco dignum præſtabit; nihilque committet, quod poſt feciſſe pigeat. cæterùm dum famæ, & exiſtimationi conſulet, cætera illi ſtatim aderunt.*

k *In deliberationibus caueat princeps, ne ſtatim eò decurrat, quod eſt promptum reſcriptu; ſed altiùs, ac maturiùs ſibi deliberandum eſſe ſciat.*

[a] nubendum pòſt Druſum, an in penatibus iiſdem tolerandum haberet: eſſe illi [b] matrem & auiam, propiora conſilia. [1] ſimpliciùs acturum; de inimicitiis primùm Agrippinæ, [c] quas longè acriùs arſuras, ſi matrimonium Liuiæ, velut in partes domum Cæſarum diſtraxiſſet: ſic quoque erumpere æmulationem fœminarum, eaque diſcordia [d] nepotes [e] ſuos [f] conuelli. Quid ſi intendatur [2] certamen tali coniugio? [g] Falleris enim Seiane, ſi te manſurum in [h] [3] eodem ordine putas; & Liuiam quæ C. Cæſari, mox Druſo nupta fuerit, ea mente acturam, vt cum equite Romano ſeneſcat. Ego vt ſinam, [i] credisne paſſuros, qui fratrem eius, qui patrem, maioreſque noſtros in ſummis imperiis videre? Vis tu quidem iſtũ intra locum ſiſtere. Sed illi magiſtratus & primores qui, te inuito, [4] perrumpunt, omnibusque de rebus cõſulunt, exceſſiſſe iam pridem equeſtre faſtigium, longeque antiſſe patris mei [5] amicitias [k] non occulti ferunt, perque inuidiam tui me quoque incuſant. At enim Auguſtus filiam ſuam equiti Romano tradere meditatus eſt. [l] Mirum herculeſi cũ

1. apertè tecum agam.
2. inter te, & nepotes meos.
3. quo eſt Liuia & tota domus principum.
4. cubiculum meum.
5. amicos patris mei, nempe Agrippã & Mecenatem, quorum neuter tãtum potuit apud Auguſtum quantum tu apud me.

OBSERVATIONES.

a *Non videtur eſſe ex dignitate viduæ fœminæ principis, poſt maritum principem, aut certè filium principis, nubere ei, qui & genere & opibus, & dignitate illo longè eſt inferior. quin magis eam decere videtur, vt in iiſdem penatibus toleret; ne ſuam ipſa dignitatem imminuiſſe videatur. hæc tamẽ deliberatio cùm ſit perdifficilis, tota committi debet prudentiæ principis, vt is ex re præſenti quid facto opus ſit, conſulat.*

b *Matres, atque auiæ ad tractanda matrimonia filiarum, & neptium, videntur eſſe aptiores, quàm quiſquam alius.*

c *Inimicitiæ, quæ ſunt in domo principis longè acriùs ardent, ſi odioſo, & infauſto aliquo matrimonio, velut in partes domus ipſius diſtrahitur. accidit enim plerunque, vt principum fœminarũ erumpat æmulatio; eaque diſcordia futuri liberi, ac nepotes diſtrahantur.*

d *Diſcordiæ potentum facilè tranſeunt ad hæredes, & poſteros.*

e *Princeps non ſolùm ſuæ, verùm etiam liberorum, nepotum, poſterorumque ſuorum concordiæ conſulere debet.*

f *Diſcordia principum domus conuelluntur.*

g *Non eſt expectandum ab illa, quæ principibus matrimonio priùs iuncta fuit, vt cum illo vitam agere, & ſeneſcere poßit, qui & genere, & opibus, & dignitate illis eſt multò inferior.*

h *Etſi matrimonium, quod cõtrahitur cum principe fœmina interdum eſt robur ad maiora nitenti, tamen ſi is, qui eo coniugio extollitur, eo indignus habetur, non modò illa affinitas non eſt illi præſidio, ſed inde nonniſi certa pernicies expectari poteſt, propter odium & inuidiam cæterorum: ac denique propter propinquam, & facilem comparationem ſordium, & claritudinis.*

i *Qui ex humili loco ad id faſtigij euectus eſt, vt potentia & dignitate homines nobiliſſimos, ac primores ciuitatis anteeat, ſingulorum odia, & ſummam cuiuſque inuidiam vix effugere poteſt.*

k *Qui amicum principis oderunt, iidem per inuidiam illius principem quoque ipſum incuſant.*

l *Fallitur quiſquis nihil vltra, quàm quod factum eſt, ſpectat. Nam ſi rationes, & cauſæ conueniunt, quod negotij præ manibus habemus, veriſimile eſt, fieri poſſe; & exemplum eſt imitandum, ſin minùs, nequaquam. Itaque conueniens, & accommodatum exemplum nonniſi illud dici debet, quod ad ea adducitur, in quibus rationes, & cauſæ eædem ſunt cum iis, vnde exemplum ſumptum eſt.*

[a] in omnis curas diſtraheretur, [b] immenſumque attolli prouideret, quē coniunctione tali ſuper alios extuliſſet, C. Proculeium & quoſdam in ſermonibus habuit, inſigni tranquillitate vitæ, nullis Reip. negotiis permiſtos. Sed ſi [c] dubitatione Auguſti mouemur, quantò validius eſt, quod Mar. Agrippæ, mox mihi conlocauit? Atque ego hæc [d] pro amicitia non occultaui. Cæterùm neque tuis, neque Liuiæ deſtinatis aduerſabor. Ipſe quid intra animum volutauerim, quibus adhuc neceſſitudinibus immiſcere te mihi parem, [e] omittam ad præſens referre. Id tantùm aperiam, [f] nihil eſſe tam excelſum, quod non virtutes iſtæ, tuuſque in me animus mereantur. Datoque tempore vel in [g] ſenatu, vel in concione non reticebo. Rurſum Seianus non tam de matrimonio, ſed [h] altiùs metuens tacita ſuſpicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecatur. i. principis. [i] Ac ne adſiduos in domum cœtus arcendo infringeret potentiam, aut

OBSERVATIONES

a *Princeps, quia totius reip. regimen penes vnum ipſum eſt, in omnes curas diſtrahitur quidem; ſed in eo ipſius & vigor & altitudo animi perſpicitur, ſi tot grauiſsimis curis par eſt; idque in eo oſtendit, quòd ex omnibus ſententiis eam deligit, quæ primùm conſilio, mox & euentu, nonniſi optima cenſeri poſsit.*

b *Cùm ſatis conſtet, eum, quem princeps ſibi generum, vnicæ filiæ maritum deligit, in immenſum attolli; aut nonniſi eum, quem ſibi ipſe in principatu ſucceſſorem deſtinat, tali cognatione efferre; aut certè eum eligere debet, qui inſigni tranquillitate vitæ, nulliſque reip. negotijs ſit permixtus.*

c *Non ſemper de quibus dubitatum, aut deliberatum eſt, ea perinde ac ſi facta ſint, accipi oportet. quin potiùs quæ poſt dubitationem, & diligentem rei diſquiſitionem placita ſunt, eorum exemplo, tanquam validiore vtendum eſt.*

d *Certi amici argumentum eſt, ea, quæ vera magis, quàm grata ſunt, amico non occultare.*

e *Callidi principes permulta ambiguè, & obſcurè pollicentur, i. ita loquuntur, vt amicos inani ſpe lactent, ac in officio contineant quidem; ſed nihilominus ipſis, quòd hoc, aut illud non præſtiterint, nunquam verè exprobrari poſsit; ſed ſemper in ſua manu ſit, quid dictum, quid item indictum eſſe velint.*

f *Difficile dictu eſt, quantopere hominum acuantur pectora laudatione principis. cuius ipſe vt non prodigus, ita certè nec parcus eſſe debet, præſertim apud eos, qui ſibi egregiè à principe ſatu factum putant, ſi verbis rerum vacuis ornantur. certè ventoſis hominibus verbis magis quàm re ſatis fieri poteſt.*

g *Illud demum principis teſtimonium perhonorificum eſt, quod is alicui publicè, hoc eſt, vel in Senatu, vel in concione dat.*

h *Qui proſperè vtitur amicitia principis, eoque adductus eſt, vt aliquid magnum, & ſupra ciuile faſtigium à principe peteret, is, cauſa magna eſt, cur metuat tacita ſuſpitionum ipſius principis. id quod periculoſiſsimum eſt; ac præterea vulgi rumorem, & ingruentem haud dubiè inuidiam.*

i *Qui principis amicitia proſperè vtitur, etſi ingruentē inuidiā timet, non ideo tamen palā facere debet, de ſua potentia quicquā eſſe diminutū: ideoque nec aſsiduos ſalutantiū & ſectantiū cœtus arcere, nec de ſueto ſplendore quicquā remittere debet. Nihilominus tamē, cùm metuendum ſit, ne receptandis hominibus facultatem criminantibus præbeat, quaſi res nouas tentans, huc, ſi poteſt, flectat, vt principem procul ciuitate ad vitam amœnis locis degendam impellat. neque enim ſolùm id quod metuit, hoc pacto prudenter vitabit, verùm etiam veram potentiam augebit. quippe, in ſua manu aditus ad principem erunt, eique ſe ipſe ſolum inſinuabit. magnaque ex parte literarum arbiter erit. fierique poteſt, vt princeps ſecreto loci mollitus munia imperij faciliùs tramittat. denique ipſe vnus cuncta adminiſtrabit.*

receptando, facultatem criminantibus præberet; huc flexit, vt Tyberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impelleret. Multa quippe prouidebat, [a] ſua in manu aditus, literarumque magna ex parte ſe arbitrum fore, cum per [1] milites commearent: mox Cæſarē, vergente iam ſenecta, ſecretoque loci mollitum, munia imperij faciliùs [2] tramiſſurum: [b] minui ſibi inuidiam, adempta ſalutantum turba, ſublatiſque inanibus, [c] vera [3] potentia augere. Igitur paulatim negotia vrbis, populi adcurſus, multitudinem adfluentium increpat, [d] extollens laudibus quietem & ſolitudinem, quîs abeſſe tędia & offenſiones, ac præcipua rerum maximè agitari. Ac fortè habita per illos dies de Votieno Montano cèlebris ingenij viro cognitio cunctantem iam Tyberium perpulit, vt vitádos crederet patrum cœtus voceſque, quæ plerunque [e] veræ & graues coram ingerebantur. Nam poſtulato Votieno ob contumelias in Cæſarem dictas, teſtis Æmylius è militaribus viris dum ſtudio probandi cuncta refert, & quanquam inter obſtrepentes magna adſeueratione nititur, [f] audiuit Tyberius probra, quis [g] per occultum lacerabatur. adeoque perculſus eſt, vt ſe vel ſtatim, vel in [4] cognitione [h] purgaturum clamitaret: precibuſque proximorum, adulatione omnium ægrè [i] componeret animum. Et Votienus quidem [k] maieſtatis pœnis adfectus eſt. Cæſar obiectam

1. prætorianos quibus ipſe præerat.
2. ac proinde ſibi commiſſurum.
3. non diſplicet vera potentiæ.
4. fortè, concione.

OBSERVATIONES.

a *Cuius in manu ſunt aditus ad principem, hic literarum, ac proinde præcipuarum rerum arbiter, atque adminiſtrator eſt. certè nullum magnæ potentiæ verius argumentum eſt, quàm aditus ad principem in ſua poteſtate habere. qui hoc aſſequi poteſt, is haud dubiè in immenſum attollitur.*

b *Amicus principis omnia quæcunque agit eò referre debet, vt minuat inuidiam, & veram augeat potentiam. id autem aſſequetur, ſi, adempta ſalutantum turba, ſublatiſque inanibus, tam in publicis, quàm in priuatis negotiis principi ſemper aderit.*

c *Vera potentia eſt, non fulgore honorum cumulari, ſed adeſſe principi dum præcipua rerum agitantur.*

d *Negotia vrbis, populi accurſus, multitudo affluentium minimè tot laudibus extolli poſſunt, vt quies, & ſolitudo, vnde plerunque abſunt tædia, & offenſiones, & vbi præcipua rerum nihilominus quàm in vrbe agitari poſſunt.*

e *Princeps quamuis ſæuus, & atrox, tamen cogitur interdum audire voces graues, & veras, quæ coràm ingeruntur; hoc eſt probra, quibus per occultum laceratur.*

f *Calliđiſſima ratio criminandi principem hæc eſt, vt coram Senatu, atque adeò ipſo præſente, cūcta illius vitia recenſeantur, tanquā ab reo per contumeliam iactata. huc, ſcilicet, pertinent illa verba Taciti; & quanquam inter obſtrepentes &c. obſtrepebant, nimirum, patres Aemilio, dum ſtudio probandi cuncta probra in principem dicta refert; ne ea enumeratione, ac veluti exprobratione, nimio pudore princeps percu'ſus ira & furore accederentur.*

g *Quemadmodum boni principis maximum argumentum hoc eſt, cùm ſecretis ſermonibus æquè ac palam laudatur, ita tyrannus non meliùs aliunde, quàm hinc cognoſci poteſt, cùm probris per occultum laceratur.*

h *Si quæ principi publicè fuerunt obiecta, ea protinus magna hominum frequentia, refellere, ac ſe purgare debet; vt palam faciat, ſe hominum de ſe iudicia potiſſimùm vereri.*

i *Quemadmodum nulla principis virtus hominibus gratior eſt, quàm clementia; ita ex illius vitiis nullum odioſius eſt, quàm inclementia aduerſus reos.*

k *Is maieſtatis poſtulari poteſt, qui principem contumeliis, & probris lacerat.*

ſibi

ſibi aduerſus reos inclementiam, eò peruicaciùs amplexus, Aquiliam adulterij delatam, cum Vario Ligure, [a] quanquam Lentulus Getulicus conſul deſignatus lege Iulia damnaſſet, exilio puniuit: Apidiumq; Merulam, quòd in acta diui Auguſti non iurauerat, [b] albo [1] ſenatorio eraſit. Auditæ dehinc Lacedæmoniorum & Meſſeniorum legationes de iure templi Dianæ Limenetidis, quod ſuis à maioribus, ſuaque in terra dicatum Lacedæmonij firmabant [c] annalium memoria, vatumque carminibus; ſed Macedonis Philippi, cum quo bellaſſent armis adeptum, ac poſt C. Cæſaris & M. Antonij ſententia redditum. Contra Meſſenij veterem inter Herculis poſteros diuiſionem Peloponeſſi protulere, ſuoque regi Dentheliatem agrum, in quo id delubrum, ceſſiſſe, monimentaque eius rei ſculpta ſaxis & ære priſco manere. quòd ſi vatū, annalium ad teſtimonia vocentur, [d] plures ſibi, ac locupletioris eſſe: neque Philippum [e] potentia, ſed ex vero ſtatuiſſe. Idem regis Antigoni, idem imperatoris Mūmij iudicium: ſic Mileſios permiſſo publicè arbitrio, poſtremò Atidium Geminum prætorem Achaiæ decreuiſſe. Ita [f] ſecundum Meſſenios [2] datum. Et Segeſtani ædem Veneris montem apud Erycum vetuſtate delapſam reſtaurari poſtulauere, nota memorātes de origine eius, & læta Tyberio. ſuſcepit curam libens vt conſanguineus. Tunc tractatæ Maſſilienſium preces, probatumque P. Rutilij exemplum. namque eum legibus pulſum ciuem ſibi Smyrnęi addiderant. quo iure Volcatius Moſchus exul in Maſſilienſes receptus, bona ſua Reip. eorum, vt [g] patriæ reliquerat. Obiere eo anno viri nobiles, Gn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper cōſulatum & triumphalia de Getulis, gloriæ fuerat [h] bene tolerata paupertas, dein [i] magnæ opes innocenter partæ; & modeſtè habitæ.

[1] Laurero ſenatorum, quomodo locutus eſt Plin. nō erat in hoc albo, i. in hoc numero dicitur autem album ſenatorum, quomodo prætorum. vide Vlpian in tit. ff. de albo ſcribendo.

[2] iudicium.

OBSERVATIONES.

a *Princeps debet dare operam, vt re ipſa, factis, inquam, oſtendat falſa eſſe probra, quibus per occultum laceratur; ne qua de ſe praua ſuſpitio in hominum animos irrepat.*

b *Etſi qui in acta principis nōn iurat, maieſtatis poſtulari videtur poſſe; tamen hæc pœna mitigatur à principe ſola ademptione honoris. quod tamen Thraſeæ Pæto exitioſum fuit; cui præter cætera; & illud obijciebatur, quòd Poppæam diuam non crederet, & in acta diui Auguſti, & diui Iulij non iuraret. lib 16. Annal.*

c *Ad probandum ea, quorum nulla etiam eſt memoria, adhibentur annales, & hiſtoriæ, & antiquà monimenta. ſi qua manent ſculpta ſaxis, & ære priſco. Ad vatum ac poetarum item teſtimonia, & carmina adducı res poteſt.*

d *Cùm vtrinque ſunt probationes, plures, & locupletiores ſpectari debent.*

e *Quibus de rebus diſceptatur, tyranni ſola potentia, boni principes, & æqui iudices ex vero ſtatuunt.*

f *Secundum eum debet dari iudicium, qui & cauſa melior eſt, & pluribus iudiciis, (quas noſtri deciſiones vocant) ea ſuper re datis ab iis, quorum erat arbitrium, ſubnixus eſt.*

g *Exul à qua ciuitate benignè receptus eſt, hanc meritò patriam appellare; atque vt patriæ bona ſua ei relinquere poteſt.*

h *Non minor eſt gloria magno viro bene tolerare paupertatē, quàm magnas opes modeſtè habere.*

i *Quò magis arduum, hoc præclarius eſt, magnas opes innocenter parare, eaſque modeſtè habere.*

Domitium decorauit pater ciuili bello maris potens, donec Antonii partibus mox Cæſaris miſceretur. Auus Pharſalica acie pro optimatibus ceciderat. Ipſe [a] electus cui minor Antonia Octauia genita in matrimonium daretur. Poſt exercitu flumē Albim tranſcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quiſquam priorum. eaſque ob res inſignia triumphi adeptus eſt. Obiit & L. Antonius multa claritudine generis, ſed improſpera. [b] Nam patre eius Iulio Antonio ob adulterium Iuliæ morte punito, hunc admodum adoleſcentulum ſororis nepotem ſepoſuit Auguſtus in ciuitatem Maſſilienſem, vbi, [c] ſpecie ſtudiorum, nomen exilii tegeretur. [d] habitus tamen ſupremis honor: oſſaque tumulo Octauiorum inlata, per decretum ſenatus. Iiſdem conſulibus, facinus atrox in citeriore Hiſpania admiſſum à quodam agreſte, nationis Termeſtinæ. is prætorem prouinciæ L. Piſonem [e] pace incurioſum ex improuiſo in itinere adortus, vno vulnere in mortem adfecit: ac pernicitate equi profugus, poſtquam ſaltuoſos locos attigerat, dimiſſo equo, per derupta & auia ſequenteis fruſtratus eſt. neque diu fefellit. nam præhenſo, ductoque per proximos pagos equo, cuius foret, cognitum. & repertus cum tormentis edere conſcios adigeretur, voce magna, ſermone patrio, [f] fruſtra ſe interrogari clamitauit. Adſiſterent ſocii & ſpectarent. nullam vim tantam doloris fore, vt veritatem eliceret. Idemque cùm poſtero ad quæſitionem retraheretur, eo niſu proripuit ſe cuſtodibus, ſaxoque caput adflixit, vt ſtatim exanimaretur. Sed Piſo Termeſtinorum dolo cæſus habetur: qui [g] pecunias è publico interceptas, acriùs, quàm vt tolerarent barbari, cogebat. Lentulo Getulico, C. Caluiſio COSS. decreta triumphi inſignia Poppæo Sabino, [h] contuſis Thracum gentibus, qui montium editis [i] inculti, atque eò ferociùs agitabant. Cauſa motus ſuper ho-

OBSERVATIONES.

a *Illuſtris virgo alicui in matrimonium data, poteſt eſſe vice præmij, quod illius virtuti præſtantiæque tribuitur.*

b *Non eſt nouum, filios ob peccata parentum plecti.*

c *Pœna qua viri illuſtres afficiuntur, non ſemper ſuo nomine appellari; ſed interdum ad vitandam familiæ infamiam honeſta aliquā ſpecie tegi debet.*

d *Etſi perſona, dum vixit, minùs fauorabilis fuit, tamen ſupremis ipſius honorem non haberi planè iniquum eſt.*

e *Et principes, & maiores magiſtratus, vel ipſo tempore pacis, nunquam in prouinciis vi armorum domitis, quæque imperium ferre coguntur, adeò incurioſe, & abſque militari cuſtodiā incedere debent, vt pateant ictibus cuiuſque audacis, & facinoroſi hominis. certè ſummus magiſtratus nunquam non præſidio militis tutus eſſe debet.*

f *Quidam tanta pervicacia, aut conſtantia reperiuntur, vt nullis tormentis poſſint cogi edere ſocios, & fateri verum.*

g *Et principi, & iis, qui prouincias pro principe regunt, periculoſa, ac tandem nonniſi pernicioſa poteſt eſſe nimia, & acrior exactio pecuniarum à ſtipendiariis, quàm ferre poſſunt.*

h *Vincimus hoſtes: contundimus ſubiectos ferocientes.*

i *Montani homines plerunque inculti ſunt, & ferociunt.*

minum ingenium, quòd pati delectus, [a] & validiſſimum quemque militiæ noſtræ dare aſpernabantur, [1] ne regibus quidem parere, niſi ex libidine ſoliti, aut ſi mitterent auxilia, ſuos ductores præficere, nec niſi aduerſum accolas belligerare. Ac tum [b] rumor inceſſerat fore, vt diſiecti, aliiſque nationibus permiſti diuerſas in terras traherentur. Sed antequam arma inciperent [c] miſere legatos, [d] amicitiam [2] obſequiumque memoraturos, & manſura hæc, ſi nullo nouo onere tentarentur: ſin vt [e] victis ſeruitium indiceretur, [f] eſſe ſibi ferrum, & iuuentutem, & [g] promptum libertati, aut ad mortem animum. ſimul caſtella rupibus indita, conlatoſque illuc parentes, & coniuges oſtentabant, bellumque impeditum, arduum, cruentum minitabantur. At Sabinus, [h] donec exercitus in vnú conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhœmetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutauerant, veniret, addita præſenti copia, ad hoſtem pergit, compoſitum iam per anguſtias ſaltuum. Quidam audentiùs apertis in collibus viſebantur, quos dux Romanus acie ſuggreſſus haud ægrè pepulit, ſanguine barbarorum modico, ob propinqua ſuffugia. Mox caſtris in loco com munitis, valida manu montem occupat, anguſtum, & æquali dorſo continuum vſque ad proximum caſtellum, quod magna vis armata, [3] aut incondita tuebatur. ſimul in ferociſſimos, qui ante vallum, more gentis, cum [i] carminibus & tripudiis perſultabant, mittit delectos ſagittariorum.

1. ſic Cicer. ad Caton, quod cùm eſſet altiſſimo, & munitiſſimo loco ab iiſque incoleretur, qui ne regibus quidem vnquam paruiſſent, &c.

2. ſic in vita Agric. Ipſi Britanni delectum ac tributa, & iniuncta imperii munera, impigrè obeunt, ſi iniuriæ abſint, has ægrè tolerant, iam domiti vt pareant, nondum vt ſeruiant.

3. al. vel haud.

OBSERVATIONES.

a *Ex prouinciis noſtro imperio ſubiectis ita haberi debens delectus, vt validiſſimus quiſque noſtræ militiæ detur.*

b *Non eſt nouum, falſis rumoribus non modò priuatos, verùm etiam integras nationes commoueri.*

c *Non priùs ad arma iri debet, quàm honeſtis rationibus, iis, quibus cum nobis res eſt, ſatisfactum per nos ſit.*

d *Aliud eſt, amicitiam, & obſequium principi præſtare, & aliud ei ſeruientem ſeruire. bonus princeps haud dubiè illis eſt contentus: at verò tyrannus ne hoc quidem ſatiari poteſt, quin populos inſuper premat.*

e *Victis iure belli ſeruitium indicitur. Sed deditis nequaquam. ideo, non vno, & eodem loco debent eſſe nationes apud principem. quippe, quæ nonniſi vi armorum ſubigi potuerunt, hæ ſeruorum in numero ſunt: ſed deditorum amicitia, & obſequio princeps contentus eſſe debet.*

f *Animus generoſus, & ſeruitutis neſcius palam profitetur, ſe, ſi nouis oneribus tentetur, atque vt victo ſeruitium indicatur, habere ferrum, & iuuentutem, & promptum libertati, aut ad mortem animum.*

g *Virorum fortium facinus eſt, aut libertatem tenere; aut pro ea dimicando fortiter cadere.*

h *Non priùs ferociter eſt reſpondendum hoſti, quàm vi & armis cogi poteſt, omniaq; adeò quæ ad illum opprimendum pertinent, ſunt in promptu.*

i *Apud multas gentes in more poſitum eſt, vt pugnaturi, hoſtemque expectantes ante vallum cum carminibus, & tripudiis præſultent; atque adeò cantuum, & armorum tumultu & clamore truces ſe præbeant. cuiuſmodi eſt illud apud Q. Curtium lib. 4. & Macedones, inquit, ſine alacritate, ſine tædio expectationis ingentem, pugnantium more, edidere clamorem.*

li dum eminus graſſabantur,crebra & inulta vulnera fecere, propiùs incedentes eruptione ſubita turbati ſunt, receptique ſubſidio Sycambræ cohortis, ᵃquã Romanus promptã ad pericula,nec minùs cantuum & armorum tumultu trucem haud procul inſtruxerat. Trãſlata dehinc caſtra hoſtem propter,relictis apud priora munimenta Thracibus, quos nobis adfuiſſe memoraui,iiſque permiſſum vaſtare, vrere,trahere prædas, ᵇ dũ populatio lucem intra ſiſteretur,noctemque in caſtris tutam & vigilem

1.prædæ magnitudine.

capeſſerent.Id primò ſeruatum: mox ᶜ verſi in luxum & ¹ rapti opulentia,omittere ſtationes,laſciuia epularum,aut ſomno & vino procumbere.Igitur hoſtes,incuria eorum comperta,duo agmina parant, quorum altero populatores inuaderentur, alij caſtra Romana adpugnarent,non ſpe capiendi,ſed vt clamore,telis,ſuo quiſque periculo intentus,ſonorem alterius prælij non acciperet.tenebræ inſuper delectæ ᵈ augendam ad formidinem.Sed qui vallum legionum tenebant,facilè pelluntur.Thracum auxilia repentino concurſu territa, cùm pars munitionibus adiacerent,plures extra pabularentur, ᵉ tantò infenſiùs cæſi, quantò perfugæ & proditores ferre arma ᶠ ad ſuum patriæq; ſeruitium incuſabantur.Poſtera die Sabinus exercitum æquo loco oſtendit, ſi barbari ſucceſſu noctis alacres prælium auderent. & poſtquam caſtello, aut coniunctis tumulis non digrediebantur, ᵍ obſidium cœpit per præſidia,quæ opportunè iam muniebat:dein foſſam,loricamque contexens, quatuor millia paſſuum ambitu amplexus eſt.tum paulatim,vt aquam pabulumque eriperet, cõtrahere ² clauſtra,arctaque circumdare. & ſtruebatur agger,vnde ſaxa,ha-

2.i.aditus menus.

ſtæ,ignes propinquum iam in hoſtem iacerentur. ſed nihil æquè quàm

OBSERVATIONES.

a *Cùm dux exercitus ad manifeſta pericula milites mittit,nimirum ad iniqua loca, in quibus ſubeuntes facilè ab hoſte premi,turbarique poſſunt,habeat ſemper cohortem, aut certum aliquem numerum militum promptorum,haud longè inſtructum,à quibus ij,qui in periculo ſunt,ſiquid aduerſi ingruat,facilè,ſtatimque excipi poſſint. Eo autem milite ad id facinus vti debet,qui pari ferè cum hoſte ferocia, & truculentia ſit.*

b *Imperator ea lege,& conditione populationem hoſtilis regionis permittere poteſt, vt intra lucem ſiſtatur; & miles noctem in caſtris tutam, & vigilem capeſſat. nimirum, ad militarem diſciplinã & hoc maximè pertinet,ne miles extra caſtra pernoctet.*

c *Cùm miles prædæ,& populationis auidus,omiſſa diſciplina militari,verſus eſt in luxum,& raptæ prædæq; opulentia,omittit ſtationes,ac laſciuia epularum, aut ſomno,vinoque procumbit,eccui dubium eſt,quin hoſtes,incuria eius comperta,paruo negotio,eum oppreſſuri ſint?*

d *Terror noctu illatus multò maior,& formidabilior eſt,quàm quæ accidunt interdiu.*

e *Tantò infenſiores ſumus in ciues noſtros,qui ſe cum hoſte coniunxerunt,quãtò perfugæ, & proditores incuſari poſſunt,ferre arma ad ſuum,patriæque ſeruitium.*

f *Ij verè proditores appellari poſſunt,qui ferunt arma ad ſuum,patriæque ſeruitium.*

g *Cùm hoſtis loca ardua, & prærupta inſedit, nullaque ratione ad prælium elici poteſt,per præſidia opportunis locis diſpoſita,& munita obſideri debet:ad hæc,ducenda eſt foſſa,& lorica tot paſſuum, quot ſatis eſt ad amplectendum ambitu locum. nimirum,hoc pacto,paulatim aqua, & pabulum ei eripitur.*

ſitis

[a] ſitis [1] fatigabat, cùm ingens multitudo bellatorum, imbellium vno reliquo fonte vterentur. Simul æquè armenta (vt mos barbaris) iuxta clauſa egeſtate pabuli exanimari: adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos ſitis peremerat: pollui cuncta ſanie, odore, contactu. Rebuſque turbatis [b] malum extremum diſcordia acceſſit, his deditionem, aliis mortem, & mutuos inter ſe ictus parantibus. Et erant qui non inultum exitium, ſed eruptionem ſuaderent: neque ignobiles, quamuis diuerſi ſententiis. Verùm è ducibus, Dinis prouectus ſenecta, [c] & lõgo vſu [d] vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda [e] arma, vnum adflictis id remediũ diſſerebat. [f] Primuſque ſe cum cõiuge & liberis victori permiſit. ſecuti ætate aut ſexu imbecilli, & quibus maior vitæ [g] quàm gloriæ cupido. At iuuentus Tarſam inter & Tureſim diſtrahebatur. vtrique deſtinatum cum libertate occidere. ſed Tarſa properum finem; [h] abrumpendas pariter ſpes, ac metus clamitans, dedit exemplum, demiſſo in pectus ferro. Nec defuere qui eodem modo oppeterent. Tureſis ſua cum manu noctem opperitur, haud neſcio duce noſtro. [i] Igitur firmatæ ſtationes denſioribus globis: & ingruebat nox nimbo atrox, hoſtiſque clamore turbido, modò per vaſtum ſilentium incertos obſeſſores effecerat; quum Sabinus circumire, hortari, ne ad ambigua ſonitus, aut ſimulationẽ quietis, caſum inſidiantibus aperirent, ſed ſua quiſque munia ſeruarent immoti, teliſque non in falſum iactis. Interea barbari cateruis decurrentes nunc in vallum [2] manualia ſaxa, præuſtas ſudes, deciſa robora iacere: nunc virgultis, & cratibus, & corporibus exanimis complere foſſas: quidam pontes & ſcalas antè fabricati inferre propugnaculis, eaque prehenſare, detrahere, & aduerſus reſiſtenteis cominus niti. miles contra deturbare telis, pellere vmbonibus, muralia pila, congeſtas lapidum moles,

1. hoſtem.

2. I. non minuta, cuiuſmodi ſunt ea quæ funda iaciũtur, ſed ita grandia, vt manu, eaque valida demitti, & conijci debeant in ſubeuntes.

OBSERVATIONES.

a *Nulla re æquè fatigantur homines, ac ſiti.*

b *Rebus iam ob multas, maximaſque calamitates perturbatis, & in ſummum diſcrimen adductis, nullum maius malum accedere poteſt, quàm diſcordia.*

c *Non ſatis eſt, ſenem eſſe ætate; ſed ſenectus tum demum illa dici debet, quæ longo vſu rerum exercita eſt.*

d *Vt debellantur ſuperbi, clementia parcitur ſubiectis: vtramque in promptu maximus quiſque princeps habere debet; ſed illam non priùs adhibere, quàm hanc expertus ſit.*

e *Vnum victis, & afflictis remedium eſt, nimirum, vt arma ponãt, ſeque victori permittant; cuius clementiam, rebus afflictis, & in ſummum diſcrimẽ adductis, quàm vim experiri omnino ſatius eſt.*

f *Nulla re efficaciùs id, quod volumus, perſuades, quàm ſi facto ea, quæ diximus, comprobemus, & cæteris, noſtro exemplo, præeamus.*

g *Cùm gloria retineri, niſi amiſſa vita, non poteſt, hæc vilis, illa nobis perchara eſſe debet.*

h *Mors pariter abrumpit ſpes, & metus hominum.*

i *Nocte intempeſta, qui erumpere per medias hoſtium ſtationes parat, quà clamore turbido, quà per vaſtum ſilentium hoſtes incertos reddat, ac fruſtretur. Id quotieſcunque accidit, debet obſeſſor circumire, hortarique ſuos, ne ad ambigua ſonitus, aut ſimulationem quietis caſum inſidiantibus aperiant; ſed ſua quiſque munia ſeruent immoti; neue tela in falſum iaciant.*

prouoluere. His partæ victoriæ ſpes, & ſi cedant, [a] inſignitius flagitium: illis [b] extrema iam ſalus, & [c] adſiſtentes pleriſque marres & coniuges, earumque lamenta [1] addunt animos: [d] nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna: incerti ictus, vulnera improuiſa: ſuorum atque hoſtium ignoratio: & montis anfractu repercuſſæ velut à tergo voces, adeò cuncta miſcuerant, vt quædā munimēta Romani, quaſi perrupta, omiſerint. Neque tamen peruaſere hoſtes, niſi admodum pauci. cæteros, deleto promptiſſimo quoque aut ſaucio, adpetente iam luce truſere ad ſumma caſtelli, vbi tandem coacta deditio, & proxima [2] ſponte inimicorum recepta. Reliquis quò minùs vi aut obſidio ſubigerentur, præmatura mōtis Hęmi & ſæua hyems ſubuenit. At Romę cōmota principis domo, vt ſeries futuri in Agrippinam exitij inciperet, Claudia Pulchra ſobrina eius poſtulatur, accuſante [3] Domitio Afro. Is recēs pętura, modicus dignationis, & [e] quoquo facinore properus clareſcere, crimen impudicitiæ, adulterum Furnium, veneficia in principem & deuotiones obiectabat. Agrippina ſemper atrox, tum & [f] periculo propinquæ accenſa, pergit ad Tyberium, ac fortè ſacrificantem patri reperit. Quo initio inuidiæ, [g] non eiuſdem, ait, mactarę diuo Auguſto victimas, & poſteros eius inſectari: [h] non in effigies mutas diuinum ſpiritum transfuſum, [4] ſed imaginem [i] veram cœleſti ſanguine ortā intelligere diſcrimen, ſuſcipere ſordes. fruſtra Pulchrā [5] præſcribi, [k] cui ſola exitij cauſa ſit, quòd Agrippinā ſtultè prorſus ad cultum delegerit, oblita Soſiæ ob eadem adflictæ. Audita

1. ſic lib. 4. hiſt. Ciuilis captarū cohortium ſignis circumdat, vt ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoria cladis terrerentur, matrem ſuā, ſororeſque, ſimul omnium coniuges, paruoſque liberos conſiſtere à tergo iubet hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. & in vita Agric. omnia victoriæ incitamenta pro nobis ſunt. nullæ Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugā exprobraturi ſunt, &c.
2. permittentibus, nec reſiſtētibus inimicis.
3. hic Varum Quintilium Cęſari propinquū poſtea corripuit, vt infra dicet
4. ſc.
5. accuſationi.

OBSERVATIONES.

a *Quibus victoria pene eſt in manu, horum, ſi cedant, inſignitius flagitium eſt.*
b *Propinqua ſpes victoriæ, & extrema iam ſalus ſunt acerrima incitamenta virtutis.*
c *Multò audaciùs pugnatur in conſpectu, ac ſub oculis eorum, qui nobis ſunt chariſſimi; & vnde eorum lamenta, & exhortationes exaudiri poſſunt, quàm ibi, vbi nulla res animos pugnantibus addere poteſt.*
d *Cùm acriter vtrinque pugnatur, nox alijs in audaciam, alijs in formidinem eſt opportuna; i. ſtrenui & fortes milites audaciùs, atque acriùs pugnant inter tenebras, ne fraudi, & inſidijs hoſtium, quibus caligo, & opacitas eſt peropportuna, locus pateſiat. at verò cæterorum ignauiæ, & torpedini tegendæ aptæ ſunt tenebræ, inter quas fortis & ſtrenuus ab ignauo, & meticuloſo dignoſci non poteſt.*
e *Permultos videre eſt, qui quid agant, nihil penſi habent, quoquo facinore properi clareſcere. i. auidi quidem ſunt famæ; ſed, vt ſupra dixit, malæ.*
f *Generoſi animi non exiguum argumentum eſt, propinqui, & amici periculo accendi, & rebus illius dubijs prompta & ſalutari opera adeſſe.*
g *Colere memoriam defuncti, eſt poſteros illius fouere. Illos inſectari, eſt eum pariter, à quo orti ſunt, odiſſe.*
h *Spiritus defuncti non transfunditur in effigies mutas; neque ſtatuæ æquè illum referunt, ac liberi, veræ defunctorum imagines.*
i *Liberi ſunt veræ defunctorum imagines.*
k *Obſeruent aulici multis ſolam exitij cauſam eſſe, quòd ad cultum deligunt eos, qui principi ſunt inuiſi.*

hæc

hæc [a] raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque Græco verſu admonuit, ideo lædi, [b] quia non regnaret. Pulchra, & Furnius damnantur. Afer primoribus [c] oratorum additus, diuulgato ingenio, & ſecuta adſeueratione [d] Cæſaris, qua ſuo iure diſertum eum appellauit. Mox capeſſendis accuſationibus, aut reos tutando proſperiore eloquētiæ, quā morum fama fuit, niſi quòd ætas extrema multùm etiam eloquētię dempſit, dum [e] feſſa mente retinet [f] ſilentii impatientiā. At Agrippina peruicax iræ, & morbo corporis implicata, cùm viſeret eam Cæſar, profuſis diu, ac per ſilentium lachrymis, mox [g] [1] inuidiam & preces orditur: ſubueniret [h] ſolitudini, daret maritum, habilem adhuc iuuentam ſibi: neque [i] aliud probis quàm ex [k] matrimonio ſolatium: eſſe in ciuitate, [l] Germanici coniugem, ac liberos eius recipere dignaretur. Sed Cæſar [2] non ignarus quantum ex Repub. peteretur, ne tamen offenſionis aut metus manifeſtus foret, [m] ſine reſponſo, quanquam inſtantem, reliquit. Id ego à ſcriptoribus annalium non traditum reperi in commentariis Agrippinę filiæ: quæ Neronis principis mater vitam ſuam & caſus ſuo-

1. quia petēs maritum videbatur velle firmare ſe, ſibique præſidiū quærere aduerſus offenſiones Tyberij.
2. puto deeſſe vocem, quæ.

OBSERVATIONES.

a *Princeps diligenter cauere debet, ne verbis contumacibus prouocatus, præſertim à conſanguineo, atque adeò à fœmina, ſtatim iraſcatur. ſed prudentiæ documentum dabit, & moderationis, ſi raram occulti pectoris vocem emittet; contentus interim eo, vt, cuius verbis offenſus eſt, hunc obliquè corripiat, illiusque vlciſcendi occaſionem tacitus expectet, & oblatam arripiat.*

b *Propinquus principis ideo læditur, quia non regnat: hoc eſt, adeò moleſtè fert, alium, non ſe regnare, vt, quicquid agitur, id etſi nihil ad ſe pertinet, tamen ad contumeliam accipiat: nimirum, videtur quærere cauſas diſcordiarum aduerſus principem; quem vnum rerum potiri, id verò æquo animo ferre nullo pacto poteſt.*

c *Oratorum plures erant gradus. nam vt quiſque præcellebat, ſic adſeueratione principis primoribus addebatur.*

d *Adſeueratio, & teſtimonium principis de doctrina, & præſtantia alicuius multum illi ſplendoris & ornamenti affert.*

e *Cùm vis eloquentiæ nequaquam in verborum inani ſonitu conſiſtat, is cui etſi haud deſunt verba, mens tamen aut morbo, aut ſenio feſſa eſt, ipſe ſibi ſilentium imponere, potiùs quàm copia verborum aures, & animos inſuper auditorum onerare debet.*

f *Ferè fit, vt, qui loqui conſueuit, hic admodum impatienter ſileat.*

g *Aliquid à principe petiturus caueat, ne inuidiam, & preces ſimul miſceat; hoc eſt, ita principem obſecret, vt eum non offendat.*

h *Solitudo in domo eſſe dicitur, cùm pater, materue familias fato functa eſt.*

i *Probis fœminis non aliud, quàm ex matrimonio ſolatium eſſe poteſt.*

k *Fœmina princeps, quæ non ignorat ſe multorum odiis, atque adeò iniuriis obnoxiam eſſe, debet ſibi quærere præſidium in viro, cuius gratia, & autoritate ſubnixa ſuam, ac liberorum, ſi quos habet, dignitatem tueri poſſit. certè ſatis conſtat, viduas ab omnibus proteri.*

l *Vidua princeps, cui ſunt liberi, memoria patris populo gratiſſimi, eademq; audax, & ſuperba, cùm ad ſecunda vota tranſire vult, nimis alta ſpectare, hoc eſt, principatum ambire videtur. quippe hinc liberis, hinc mariti potentia ſubnixa, nihil in rep. non poterit, aut audebit. hæc ne cui nubat, prudens princeps diligenter ſi ſapiet, cauebit; ne fortè ſibi ipſe in eo matrimonio perniciem inueniat.*

m *Qui ſi reſpondet, neceſſariò offenſionem, aut metum, ſi quem habet, indicaturus eſt, hunc nihil reſpondere, quàm ſe indicare præſtat.*

2. proximè Tyberio.

1 fortè, mutauiſſe.
3. nihil mutandum.
4. quiqueſiens, f. cenſuit ſenatus non ad alios ea ſacra & cæremonias pertinere, quàm Dianę ad Epheſios, Apollinis ad Mileſios, tanquam ab illis iure vſurpatas.

rum[a] poſteris[b] memorauit. Cæterùm Seianus mœrentem & improuidam altiùs perculit, immiſſis qui[c] per ſpeciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas ſoceri epulas. Atque illa[d] ſimulationum neſcia, cùm[2] propter diſcumberet, non uultu aut ſermone flecti, nullos attingere cibos, donec aduertit Tyberius, fortè, an quia audiuerat? idque quò acriùs experiretur, poma, vt erant adpoſita, laudans, nurui ſuæ manu tradidit. [e] Aucta ex eo ſuſpitio Agrippinæ, & intacta ore ſeruis tramiſit. [f] Nec tamen Tyberii vox coram ſecuta; ſed obuerſus ad matrem, non mirum, ait, ſi quid ſeueriùs in eam ſtatuiſſet, à qua [g] veneficii inſimularetur. Inde [h] rumor, parari exitium: neque id imperatorem palam audere, ſecretum ad perpetrandum quęri. Sed Cæſar quò famam auerteret, [i] adeſſe frequens ſenatui, legatosque Aſiæ ambigentes quanam in ciuitate templum ſtatueretur, pluris per dies audiuit. Vndecim vrbes certabant pari ambitione, viribus diuerſæ; neque multùm inter ſe diſtantia memorabant de veſtutate generis, ſtudio in populum Ro. per bella Perſei & Ariſtonici, aliorumque regum. Verùm Hypæpeni, Trallianique Laodicenis ac Magnetibus ſimul tramiſſi, vt parum validi. ne Ilienſes quidem cùm parentem vrbis Romæ Troiam referrent, niſi antiquitatis gloria pollebant. Paulùm addubitatum, quòd Halicarnaſſij mille & ducentos per annos nullo motu terræ[1] mutauiſſe ſedes ſuas, viuoq; in ſaxo fundamenta tẽpli adſeuerauerãt. Pergamenos (eo ipſo nitebantur) [3] ędem Auguſto ibi ſitam ſatis adeptos creditũ. Epheſij Mileſiiq; hi Apollinis, illi Dianæ ceremonia occupauiſſe[4] ciuitates viſi. Ita Sardianos inter Smyrnæosque deliberatum. Sardiani decretum Ethruriæ recitauere, vt conſanguinei. Nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem diuiſiſſe gentem: Lydum patriis in terris reſediſſe: Tyrrheno datum nouas vt conderet ſedes. Et ducum è nominibus indi-

OBSERVATIONES.

a *Scribere annales, aut hiſtorias, eſt cum poſteritate loqui.*

b *Quid præclarius à principe præſtari poteſt, quàm vt ipſemet ſcriptis mandet vitam ſuam, & caſus ſuorum poſteris memoret? nam etſi parcè de ſe ſcribat neceſſe eſt, tamen cum dignitate, & omnium veriſſimè ſcribere poteſt.*

c *Quid ficto, & ſimulato amico tetrius? plus certè cauendum ab hoc eſt, quàm ab hoſte infenſiſſimo. quippe, multi ſpecie amicitiæ eò nos impellunt, vnde exitus eſt nullus.*

d *Simulationum neſcius vix quicquam in aula principis aget, quod ſibi conducat.*

e *Qui in conuiuio vnà cum cæteris diſcumbens nullos attingit cibos, is, alia nulla legitima cauſa apparente, ſatis oſtendit, ſibi iniectam eſſe ſuſpicionem, cibos veneno infectos eſſe.*

f *Etſi iuſtè commouemur, non tamen ita excandeſcere debemus, vt protinus, ac palam voces iracūdiæ plenas mittamus. hoc potiſſimùm principes diligenter obſeruare debent; nam Regi, vt ait Seneca lib. 1. de clem. cap. 7. vociferatio quoque, verborumque intemperantia non ex maieſtate eſt.*

g *Veneficium eſt illud crimen, cùm quis venenum alii dat, aut dare in animo habet.*

h *Quàm ſæpiſſimè fama eſe nuntia veri.*

i *Non eſe veriſimile, eum, qui ſenatui frequens adeſt, & quotidie grauiſſimis reip. occupationibus diſtinetur, necem, aut perniciem alicuius machinari.*

ta vo-

ta vocabula, illis per Aſiam, his in italiam: auctamque adhuc Lydorum opulentiam, miſſis in Græciam populis, cui mox à Pelope nomen, ſimul literas imperatorum, & icta nobiſcum fœdera bello Macedonũ, [a] vbertatemq; fluminum ſuorum, temperiem cœli, ac dites circùm terras memorabant. At Smyrnæi, repetita vetuſtate, ſeu Tantalus Ioue ortus illos, ſiue Theſeus diuina & ipſe ſtirpe, ſiue vna Amazonum condidiſſet, tranſcendere ad ea, quîs maximè fidebant, in popu. Rom. [b] officiis, miſſa nauali copia non modò externa ad bella, ſed quæ in Italia tolerabantur: ſeque primos templum vrbis Romæ ſtatuiſſe, M. Porcio conſule, magnis quidem iam Romani populi rebus, nondum tamen ad ſummum elatis, ſtante adhuc Punica vrbe, & validis per Aſiam regibus. ſimul L. Sullam teſtem adferebant, grauiſſimo in diſcrimine exercitus ob aſperitatem hyemis, & penuriam veſtis, cùm id Smyrnam in concionem nuntiatum foret, omnes qui adſtabant, detraxiſſe corpori [1] tegmina, noſtriſque legionibus miſiſſe. Ita rogati ſententiam patres, Smyrnæos [c] prætulerunt. 1. veſtes.
Cenſuitque Vibius Marſus vt M. Lepido, cui ea prouincia obuenerat, ſuper numerum legaretur, qui [d] templi curam ſuſciperet. Et quia Lepidus ipſe deligi ſe per modeſtiam abnuebat, Valerius Naſo è prætoriis ſorte miſſus eſt. Inter quæ diu meditato, prolatoque ſæpiùs conſilio, tandem Cæſar in Campaniam, [e] ſpecie dedicandi templum apud Capuam Ioui, apud Nolam Auguſto, ſed certus procul vrbe degere. Cauſam abſceſſus, quanquam ſecutus plurimos autorum ad Seiani attes retuli, quia tamen cæde eius patrata, ſex poſtea annos pari ſecreto coniunxit, plerunque permoueor, num ad ipſum referri veriùs ſit, [f] ſæuitiã ac libidinem cùm factis promeret, locis occultantem. Erant qui crederent in ſenectu-

OBSERVATIONES.

a *Regionis hæ præcipuæ ſunt laudes, vt habeat fluminum vbertatem, temperiem cæli, ac dites circùm terras.*

b *Officia in principem, aut in Remp. nunquam intermoriuntur; quin ipſo tempore corroborantur; eorumque adeò remuneratio tum maximè apparet, cùm minimè expectatur. certè qui virtute, propriiſque meritis nititur, ſolidiori haud dubiè fundamento ſubnixus eſt, quàm qui vetera tantùm & inania fabulis quàm fidei propiora, aut certè iam obliterata adducit.*

c *Quorum maiora erga nos beneficia, eaque inſignia extant, hos à nobis, in eo, quod petunt, cæteris præferri æquum eſt.*

d *Eorum quæ ad religionem pertinent, potiſſima cura & à principe, à Senatu, & à magiſtratibus haberi debet.*

e *Callidus princeps, vt ſupra ſæpiùs obſeruaui, nunquam palam facit quo quidque conſilio agat. ſed ſpecies eas, quæ præ cæteris veriſimiles videri poſſunt, quærit & obtendit.*

f *Princeps publico exitio natus cùm ſæuitiam, ac libidinem factis promat, locis occultat. hoc eſt, cùm vtroque hoc oſtento miſeris modis remp. vexet, nullumque eius dictum, aut factum proferri poſſit, in quo non alterutrum promat, tamen loca abdita ſectatur, tot certè flagitiorum pudore; ac ne ab iis, quos opprimit, conſpiciatur, & dirum ipſius os denotetur.*

a de corruptiſsima morbus loquens Se nec. epiſt. 114. Turpe, inquit, eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies, medicamentum deſideret.

te quoque corporis habitum [a] pudori fuiſſe; quippe illi prægracilis & incurua proceritas, nudus capillo vertex, [a] vlceroſa facies, ac plerunque medicaminibus interſtincta. & Rhodi ſecreto vitare cœtus, [b] recondere voluptates inſuerat. Traditur etiam matris impotentia extruſum, [c] quam dominationis ſociam aſpernabatur, neque depellere poterat, [d] cùm dominationem ipſam donum eius accepiſſet. Nam dubitauerat Auguſtus Germanicum ſororis nepotem, & cunctis laudatum, rei Romanę imponere, [e] ſed precibus vxoris euictus, Tyberio Germanicum, ſibi Tyberium adſciuit; idque Auguſta exprobrabat, repoſcebat. Profectio arcto comitatu fuit, [f] vnus ſenator conſulatu functus Cocceius Nerua, cui legum peritia: eques Romanus, præter Seianum, ex inluſtribus Curtius Atticus. Cæteri liberalibus ſtudiis præditi, ferme Græci, [g] quorum ſermonibus leuaretur. Ferebant periti cœleſtium, iis motibus ſyderum exceſſiſſe Roma Tyberium, vt reditus illi negaretur. Vnde [h] exitij cauſa multis fuit, properum finem vitæ coniectantibus, vulgantibuſque. [i] neque enim tam incredibilem cauſam prouidebant, vt vndecim per annos libens patria careret. Mox patuit breue

OBSERVATIONES.

a *Non eſt nouum, corporis habitum quibuſdam pudori eſſe; idque huc vſque, vt malint, occultis in locis, vbi à nullo conſpici poßint, degere, quàm ſub omnium oculis verſari.*

b *Non quiſquis temperans videtur, is ipſa re temperans eſt: quippe quidam hactenus aſtuti ſunt, vt ſecretò vitent cœtus non ad vitanda, ſed ad recondendas voluptates: cuiuſmodi eſt illud lib. ſeq. de Tiberio; & ſæpe in propinqua digreſſus, aditus iuxta Tyberim hortis, ſaxa rurſum, & ſolitudinem maris repetijt pudore ſcelerum, & libidinum; quibus adeò indomitis exarſerat, &c.*

c *Hæc eſt natura principatus, vt ſocium, qui princeps eſt, ferre poßit neminem.*

d *Id quod ſolo alicuius beneficio habeo, id ipſum illi extorquere non poſſum. Itaque cui ipſe dominationem acceptam refero, quominus & is quoque dominetur, ægrè efficiam.*

e *Dij boni, quid non poſſunt vxores apud ſuos viros? certè tantum, vt eos licet homines conſtantißimos ſententia dimouere valeãt. neque id ſolùm in re priuata, nam & id ferri aliquo pacto poſſet; verùm etiam in iis, quæ inter mortales maxima, & ſumma ſunt.*

f *Inter eos, qui peregrinantem principem comitantur, primum locum tenent ij, quorum conſiliis adiuuari in adminiſtratione imperij poteſt. horum præcipui ſunt homines ſummis magiſtratibus functi, iidemque legum periti. his proximi ſunt illi, quos princeps ad interiorem illam ſuam amicitiam aſſumpſit, quorum opera, & fidelitate vti in maximis rebus poteſt. Poſtremò & homines liberalibus ſtudiis præditi, quorum ſermonibus princeps, & dulcedine doctrinæ leuari poteſt. Primi adiumento & præſidio principi, & reip. ſunt; hi rerum grauitate, ſummiſque curis feſſum honeſto oblectamento reficiunt.*

g *Licet quidem principi vti delinimentis curarum: ſed iis, quæ & honeſta, & fructuoſa ſunt; cuiuſmodi ſunt ſermones eorum, qui liberalibus artibus præditi ſunt, & ſimilibus: non autem morionibus, ac cæteris perſonis turpibus, & infamibus, quibus plurimi principum plus æquo operam dant.*

h *Rimari ea, quibus ſalus principis continetur, eiuſque mortem ex motibus ſyderum coniectare, & vulgare impium eſt, idque multis fuit cauſa exitij.*

i *Sæpe illa eueniunt quæ ne prudentißimus quidem prouidere poteſt.*

confinium

ᵃ cõfinium artis, & falſi, veraque quàm obſcuris tegeretur. Nam in vrbem non regreſſurum, haud forte dictum. Cæterorum neſcij egere, cùm propinquo rure, aut litore, & ſæpe mœnia vrbis adſidens extremam ſenectã compleuerit. Ac fortè illis diebus oblatum Cæſari anceps periculum auxit vana rumoris, præbuitque ipſi materiem cur amicitiæ, conſtantięque Seiani magis fideret. Veſcebantur in villa, cui vocabulum Speluncæ, mare Amuclanum inter Fundanoſque montes, natiuo in ſpecu. eius os lapſis repente ſaxis, obruit quoſdam miniſtros. Hinc metus in omnes, & fuga eorum qui conuiuium celebrabant. ᵇ Seianus genu, vultuque & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus oppoſuit ſeſe incidentibus, atque habitu tali repertus eſt à militibus qui ſubſidio venerant. Maior ex eo, & ᶜ quanquam exitioſa ſuaderet, vt ᵈ non ʳ ſui anxius, cum fide audiebatur. ᵉ Adſimulabatque iudicis partes aduerſus Germanici ſtirpem, ſubditis qui accuſatorum nomina ſuſtinerent, maximeque inſectarentur Neronem proximum ſucceſſioni, & quanquam ᶠ modeſta iuuenta, plerunque tamen quid in præſentiarum conduceret, oblitum, dum à liber-

r. ſed vnius principis.

OBSERVATIONES.

a *Qui ex motibus ſyderum futura prædicunt, ſciant, ſuæ artis admodum breue eſſe confinium; atque adeò eſſe vanam. id quod hic Tacitus planum facit. neque enim Tiberium non rediturum in vrbem fortè dictum fuit: id quod ſi dixiſſent mathematici, verum haud dubiè dixiſſent; ſed in eo vanitatis manifeſti fuerunt, quòd affirmarunt, reditum illi denegari; id quod, ſi, vt oportet, mentem potiùs loquentis, quàm verba ſpectamus, falſum fuit. nam cùm ſæpe mœnia vrbis adſideret, adiretque hortos iuxta Tyberim, vt eſt lib. ſeq. ac denis, vt alibi ait, plerunque itineribus ambigens patriam, & declinans, certè rediſſe eum dici poterat, quamuis vrbem non ingrederetur. at certè verum eſt, illum tecta vrbis non adiiſſe, quis negat? ſed hoc, quicquid eſt veri, tantillum certè eſt, totque inuolucris tegitur, vt, nihil minus quàm illos, quid futurum eſſet, ſciſſe dici poßit. certè res ipſa docet, illos ipſos huius artis profeſſores, plerunque quid ſibi velint & quod ante pedes eſt, neſcire, nedum vt aliis, quid ſydera portendant, demonſtrare poßint. de hac tamen arte ita loquitur Tacit. lib. 6. Annal. Cæterùm, inquit, plurimis mortalium non eximi, quin primo cuiuſque ortu ventura deſtinentur. ſed ſ. cui, quàm dicta ſint, cadere, fallaciis ignara dicentium. ita corrumpi fidem artis, cuius clara documenta antiqua ætas, & noſtra tulerit.*

b *Cui fortuna fauet, huic omnia, etiam illa, quæ caſu accidunt, præterque ſpem, proſpera eueniunt. proh Deus! quid Seiano magis ex voto accidere potuit, quàm vt in illo periculo Tiberium protegeret ſuo corpore, eoque habitu à militibus reperiretur?*

c *Cuius fidem (nec refert illa ſimulata ſit, an vera) princeps erga ſe perſpexit, atque adeò perſuaſus eſt, illum ſibi præ cæteris egregiè fidelem eſſe, poteſt hic impune, quamuis exitioſa ſuadere. Ideo princeps diligenter cauere debet, ne vni alicui tantùm tribuat, vt non alium aliquem ad ſuum quoque conſilium admittat; ſiquidem proprio iudicio perſæpe falli poteſt.*

d *Is optimam operam principi præſtare dicitur, qui non ſui, ſed vnius principis anxius, quæ illi ſalutaria eſſe putat, promit. hic certè cum fide à principe audiri poteſt.*

e *Callidißima ratio perdendi aduerſarij hæc eſt, non vt eum ipſe accuſes, ſed alium ſubdas; qui accuſatoris nomen ſuſtineat; ac tu interim partes iudicis adſimules, quaſi nullis priuatis odiis, aut adfectionibus permixtus, ſed ſolo iure, & vna æquitate ſubnixus.*

f *Modeſta iuuenta non minimam laudem tribuit principi.*

tis & clientibus apiſcendæ potētiæ properis [a] extimulatur, vt erectum & fidentem animi oſtenderet: velle id pop. Rom. cupere exercitus. Neque auſurum contra Seianum, qui nunc patientiam ſenis, & ſegnitiem iuuenis iuxta inſultet. Hæc atque talia audienti, nihil quidem prauæ cogitationis, [b] ſed interdum [c] voces procedebant contumaces, & [1] inconſultæ quas adpoſiti cuſtodes exceptas [d] auctaſque cùm deferrent, neq; Neroni defendere daretur, [e] diuerſæ inſuper [2] ſolicitudinum formæ oriebantur. Nam alius occurſum eius vitare, quidã ſalutatione reddita ſtatim auerti, plerique incœptum ſermonẽ abrumpere; inſiſtentibus cõtra, inridẽtibuſque qui Seiano fautores aderãt. Enimuero Tyberius [3] toruus, aut falsũ [4] renidens vultu, ſeu loqueretur, ſeu taceret iuuenis, [f] crimen ex ſilentio, ex voce. ne nox quidem ſecura, cùm vxor [g] vigilias, ſomnos, ſuſpiria [h] matri Liuiæ, atque illa Seiano patefaceret. Qui fratrẽ quoque Neronis Druſum [i] traxit in [5] partes, ſpe obiecta principis loci, ſi priorẽ ætate & [k] iam [6] labefactũ demouiſſet. Atrox Druſi ingeniũ, ſuper cupidinẽ potẽtiæ, & [l] ſolita [7] fratribus odia, accẽdebatur inuidia, quòd mater Agrippina [m] prõ-

1 haud ſatis prudentes.
2 fortè legendũ eſt ſolitudinum idque [illegible] indicat. nam vt frequẽtia eſt argumẽtum florentis domus, ita ſolitudo perculſæ, & afflictæ.
3. propter ea quę vera Neroni obiiciebatur
4. adprobans & ſimulans tanquam verum, atque ita compoſitus, vt vera dici, credere ipſum videri poſſet ſic lib. 4 hiſt. ſequebatur Vibius Criſpus, ambo infenſi, vultu diuerſo Marcellus minacibus oculis, Criſpus renidẽs i. occultans, & diſſimulans, ac ſi non eſſet infenſus.
5 ſuas.
6. apud Tyberium.
7. ſic lib. 14. antiquas fratrum diſcordias, & inſociabile regnum exiſtimantes.

OBSERVATIONES.

a *Princeps, cuius haud dubia ſucceſſio eſt, non ſemper debet auſcultare familiares, amicos, clienteſque ſuos adipiſcendæ potentiæ properos, à quibus ad ea extimulatur, quæ ei, qui rerum potitur, ſemper fere ſuſpicioſo, ſuſpitionem intẽdere poſſunt, ne ſibi exitium priùs creet, quàm imperium adipiſcatur: ſiquidem multos præpoſtera feſtinatio peſſum dedit.*

b *Non ſemper voces contumaces, & inconſultæ ſunt inditia prauæ cogitationis, potiſſimùm in principe adoleſcente.*

c *Sedulò cauendum eſt, ne voces contumaces, & inconſultas emittamus; ne quiſquam ſuſpicari poſſit id à nobis animo agitari, quod illæ voces indicant.*

d *Rarò fit, vt delator exceptas voces, vt ſunt, deferat, quin eadem opera eas in maius augeat.*

e *Qui ſcie dt ſe aliquid eſſe relatum ad principem, id protinus refellere, ſi poteſt, debet; ne ſi id nõ confutauerit, illa ſuſpitio principis animum inſideat.*

f *Semel ſuſpectus ſeu loquitur, ſeu tacet, tam ex ſilentio, quàm ex voce crimen in eum oritur.*

g *Vigiliæ, & ſuſpiria indicant animum anxium, & plura, quàm videri fortaſſe poteſt, cogitantẽ.*

h *Etſi muliebri ſuauitate leuari quiſque poteſt maximis curis, tamen vt ſæpiùs monui, diligenter cauendum eſt, ne, quod arcanum eſſe volumus, id per nos vxori palam fiat. ſiquidem ſecreta cuiuſque à nullo magis, quàm ab vxore prodi poſſunt.*

i *Qui aliquem euertere ſtudet, is quibus artibus maximè poteſt, eos, qui illi ſanguine ſunt proximi, quibuſque ille ſe, & ſua omnia meritò credit, allicit, ac trahit in ſuas partes, eam ſpem illis oſtendens, qua nullam maiorem cuiquam accidere poſſe ſcit.*

k *Qui id agit, vt aliquem euertat priùs eum ſenſim labefacit; poſt hæc faciliùs eum loco dimouet; poſtremò planè euertit, atque opprimit.*

l *Rarò accidit, vt fratres principes ament inter ſe. Itaque in iis, quæ pertinent ad regnum, ſeu principatum, nulla cauſa eſt, quamobrem frater fratri fidere debeat. quippe ſæpius, experientia duce, cognitum eſt, duos inter fratres, obiecta vtrique ſpe principis loci, acerrima odia oriri; quæ perſæpe vſque eò progrediuntur, vt neuter priùs quieſcat, quàm æmulum fratrem labefecerit, demouerit, oppreſſerit.*

m *Non dici poteſt, quantopere erret princeps, cui ſunt duo filii, ſi ſe alteri proniorem oſtendit: ac non vtrunque pari beneuolentia complectitur. ſiquidem is, qui ſibi fratrem præferri videt, haud dubiè accenditur inuidia. id quod ſi modicis penatibus exitiabile eſt, eccui dubium eſt, quin hac principum fratrum æmulatione, atque adeò acerrimis odiis Reſp. miſerè diſtrahatur?*

ptior

ptior Neroni erat. Neq; tamen Seianus ita Druſum fouebat, [a] vt nō in eū quoq; ſemina futuri exitij meditaretur, gnatus pręferocē, & [b] inſidiis magis opportunum. Fine anni exceſſere inſignes viri, Aſinius Agrippa claris maioribus [c], quàm vetuſtis, vitaque non degener. Et Q. Haterius familia ſenatoria, eloquentiæ quoad vixit, celebratæ. Monimenta ingenii eius haud perinde retinentur. Scilicet, [d] impetu magis, quàm cura vigebat. Vtque aliorum meditatio & labor in poſterum valeſcit, ſic Haterii canorum illud & profluens, cum ipſo ſimul extinctum eſt. M. Licinio, L. Calpurnio coss. ingentium bellorum cladem [e] æquauit malum improuiſum. Eius [1] initium ſimul & finis extitit. Nam cœpto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo ſpectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per ſolidum ſubdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem ſuperſtruxit, vt qui non [f] abundātia pecuniæ, nec municipali ambitione, [g] ſed in ſordida mercede id negotium quæſiuiſſet. Adfluxere auidi talium, imperitante Tyberio, [h] procul voluptatibus habiti, virilis ac muliebris ſexus, omnis ætas, ob propinquitatē loci effuſiùs. Vnde grauior [2] peſtis fuit, [3] confecta mole, dein conuulſa, dum ruit intus, aut in exteriora effunditur: immenſamque vim mortaliū ſpectaculo intentos, aut qui circum adſtabant præceps trahit, atque operit. Et illi quidem quos principium ſtragis in mortem adflixerat, [4] vt tali ſorte cruciatum effugere. [i] Miſerandi magis quos, abrupta parte corporis, nondum vita deſeruerat, qui per diem viſu, per noctem [5] vlulatibus & gemitu, coniuges aut liberos noſcebant. Iam cæteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentati. Etiam quorum diuerſa de cauſa amici, aut neceſſarii aberant, pauere tamen: neque dum comperto quos illa vis perculiſſet, [k] latior ex incerto metus. Vt cœpere dimoue-

1. i. non priùs cœpit quàm eſſe deſiit.
2. clades, ſtrages
3. i. cum eam inſediſſet ingens multitudo.
4. i. quod ipſis leuiſſimum in tali calamitate accidere poteſſet.
5. coniugum, & liberorum.

OBSERVATIONES

a *Callidi, & aſtuti aulici vel eos, quibus non bene cupiunt, colunt, aut ſe colere egregiè ſimulant; nempe, vt hac ratione quò volunt, perueniant; ac tandem hos ipſos, per quos factum eſt, vt ſibi optata contigerint, pariter euertant.*

b *Præferoces homines, ac proinde aperti, minùs cauti plerunque ſunt, ac magis inſidiis opportuni quàm cæteri, qui animi ſenſus abdere, & premere neſciunt.*

c *Differunt claritudo generis, & vetuſtas.*

d *Qui impetu magis, quàm ſtudio, & cura valent, idipſum, quo plus poſſunt, cum ipſis ſimul extinguitur. contra, quæ meditatione, & labore fiunt, ea in poſterum valeſcunt. Itaque quiſquis ſui ingenij monimenta æternùm retineri, eorumque autoritatem gliſcere cupit, nihil niſi meditatū, & elaboratum ædere debet.*

e *Mala inteſtina, potiſſimùm improuiſa, æquant clades ingentium bellorum.*

f *Abundantia pecuniæ, atque ambitione magna negotia interdum ſuſcipiuntur, etſi non neceſſaria.*

g *Qui ſordidam ob mercedem aliquid conficiendum ſuſcipit, vix ea in re cum laude verſari poteſt.*

h *Sæuitia tyranni adeò vniuerſam remp. complectitur, vt illo imperitante, homines ferè procul voluptatibus habeantur, nihilque niſi mœſtum, & atrox conſpiciatur.*

i *Quos mors miſeriæ eripuit non tam ſunt miſerandi, quàm qui diuerſis cruciatibus etiam confli-ctantur.*

k *Publica mala ad ſingulos pertinent.*

1. i. trabes, aſſeres, & cætera ex quibus conſtiterat amphitheatrum.

ri [1] obruta, concurſus ad exanimos complectentium, oſculátium. Et ſæpe certamen ſi confuſior facies, & par forma, aut ætas errorẽ adgnoſcentibus fecerat. Quinquaginta hominum millia eo caſu debilitata vel obtrita ſunt. [a] Cautumque in poſterum ſenatuſconſulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res; neue amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectatæ. Atilius in [b] exilium actus eſt. Cæterùm ſub recentem cladem patuere procerũ domus, fomenta, & medici paſſim præbiti. Fuitque vrbs per illos dies, quãquam mœſta [2] facie, veterum inſtitutis ſimilis, [c] qui magna poſt prælia ſaucios largitione, & cura ſuſtentabant. [d] Nondum ea clades exoleuerat, cùm ignis violentia vrbem vltra ſolitum adfecit, deuſto monte Cælio. [3] feralemque annum ferebant, & omnibus aduerſis ſuſceptum principi conſilium abſentiæ, qui [e] mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, nî Cæſar obuiam iſſet, [f] tribuendo pecunias [g] ex modo detrimenti. [h] Actæque ei grates apud ſenatum ab inluſtribus: [i] famaque apud populum, [k] quia ſine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam & vltro accitos munificentia iuuerat. Adduntur ſententiæ, vt mons Cælius in poſterum Auguſtus appellaretur, quando cunctis circùm flagrantibus, [l] ſola Tyberij effigies ſita in domo Iunij ſenatoris inuiolata manſiſſet. Eueniſſe id olim Claudiæ Quintiæ, eiuſque ſtatuam vim ignium bis elapſam maiores apud ædem Matris deûm conſecrauiſſe: ſanctos acceptoſque numinibus Claudios: & augendam [m] cęremoniam loco, in quo tantum in

2. propter caſus atrocitatem.

3. dirum & funeſtum.

OBSERVATIONES.

a *Malis præteritis doceri debemus qua ratione futuris obuiam iri debeat.*

b *Atrocitas facinoris non tam ex eo, quod accidit, quàm ex animo illius vnde damnum profectum eſt, ſpectari debet: ac proinde pœna nõ ex magnitudine damni, ſed ex dolo illius, qui damnum dedit, ſtatuenda eſt.*

c *Poſt magna prœlia, atque inſignes clades, ſaucij, aut grauiore aliquo caſu afflicti eorum benignitate, largitione, & cura, ad quos calamitas non peruenit, ſuſtentari debent.*

d *Ferè fit, vt, nunquam ſola aliqua clade homines conflictentur, quin alia inſuper ad ſuperiorem accedat, ac mala malis cumulentur.*

e *Vulgo mos eſt, fortuita, ſi improſpera ſunt, ad principum, & potentiorum culpam trahere.*

f *Cùm populus inſigni aliqua clade eſt affectus, cum princeps, nullius cuiuſquam precibus, ſed vltro ſua benignitate, & munificentia iuuare, ac ſolari debet, hinc certè famam liberalitatis, quæ maxima eſt, & inſignem apud omnes laudem conſequetur.*

g *Benignè fieri non promiſcuè, nulloque delectu, ſed ex modo neceſſitatis ſingulorum, à principe debet.*

h *Siquid princeps ſuopte ingenio præclarè fecit, nunquam omittendæ ſunt gratiarum actiones; vt intelligat, ex benefactis nonniſi proſperam apud omnes famam oriri.*

i *Mens multitudinis non planius cognoſci poteſt, quàm ex ea fama, quam ipſa vulgat.*

k *Ea demum grata eſt beneficentia, & liberalitas, quæ confertur in ignotos, & vltro accitos, ſine ambitione, aut cuiuſquam precibus.*

l *Ei Dij fauere videntur, cuius effigies, ac ſtatuas inuiolatas inter incendia, & ruinas ſeruant.*

m *Quo in loco aliquid inſigne accidit, præcipuè quod verti poteſt in laudem principis, ei loco dignitas addi debet.*

princi-

principem honorem dij oſtenderent. Haud fuerit abſurdum tradere, montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuiſſe,[a] quòd talis ſyluæ frequens,fœcundusque erat:mox Cælium appellatum à Cæle Vibenna,[b] qui dux gentis Ethruſcę cùm auxilium appellatū ductauiſſet, ſedem eam acceperat à Tarquinio Priſco, ſeu quis alius regum dedit. Nam ſcriptores in eo diſſentiunt. Cætera non ambigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitauiſſe,vnde Thuſcum vicum è vocabulo aduenarum dictum.Sed vt ſtudia procerum, & largitio principis aduerſum caſum ſolatium rulerant, ita accuſatorum maior in dies & infeſtior vis ſine leuamento graſſabatur. corripueratque Varum Quintilium diuitem,& Cæſari propinquum Domitius Afer Claudiæ Pulchræ matris eius condemnator,nullo mirante quòd diu egens,& parto nuper [1] præmio malè vſus, [c] plura ad flagitia accingeretur.P.Dolabellam ſocium delationis extitiſſe miraculo erat;quia claris maioribus, & Varo connexus,ſuam ipſe nobilitatem,ſuum ſanguinem perditum ibat. Reſtitit tamē ſenatus,& opperiendū imperatorē cēſuit.Quod vnū vrgētiū malorū ſuffugiū in tēpus erat.At Cęſar dedicatis perCāpaniam tēplis, quanquam edicto monuiſſet, ne quis quietem eius irrumperet, [d] concurſuſque oppidanorum,diſpoſito milite,prohiberentur,peroſus tamen municipia,& colonias, omniaque in continenti ſita, Capreas ſe in inſulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini promontorij diiunctam.[e] Solitudinem eius placuiſſe maximè crediderim, quoniam importuoſum circa mare,& vix modicis nauigiis pauca [2] ſubſidia.Neque adpulerit quiſquam [f] niſi gnaro cuſtode. Cœli temperies hyeme mitis, obiectu montis, quo ſæua ventorum arcentur. Æſtas in Fauonium obuerſa, & aperto circùm pelago peramœna. Proſpectabatque pulcherrimum ſinum,antequam Veſuuius mons ardeſcens faciem loci verteret. Gręcos ea renuiſſe, Capreaſque Thelebois habitatas fama tradit. Sed tum Tyberius duodecim villarum nominibus, & [g] molibus inſederat,

1. nam primo tibus oratorū additus,& a Cęſare dilectus eſt appellatus.

2. i. loca tuta, vbi fluctus nō attolluntur, & in quibus naues ſubſidunt, i. vi ventorum non iactantur. à ſubſido, quod eſt, decreſco: ac dicitur ferè de mari, & fluminibus. Virg.1. Æneid. Subſidunt vndæ, tumidumque ſub axe tonanti Sternitur æquore aquis. Oui. 2. Metam. Flumina ſubſidūt colleſq; exire videntur.

OBSERVATIONES.

a *Locis nomina imponuntur ducta à copia earum rerum,quibus maximè abundant.*

b *Nomina priſca mutantur, nouaque imponuntur ex eo, quod ibi inſignitius poſtea accidit. neque eſt nouum,aduenæ locis,quæ inſederunt,nomina imponere.*

c *Qui diu egentes fuerunt,ſiquid ſibi, ob flagitia pepererunt,non eſt mirandum,ſi eo illecti ad plura flagitia accinguntur.nam ſpes improbiſſimus complectuntur inſperata aſſecuti.*

d *Si princeps ſolitudine delectatur,adirique à nemine vult, diſpoſito vbique milite,hominum concurſus prohibeat. hac ratione nemo quietem eius irrumpet.*

e *Solitudo iis maximè iucunda eſt, qui è multitudine negotiorum ſe in eam, tanquam in tutiſſimum portum abdunt.*

f *Ea loca dicuntur tuta, quò non adpulerit quiſquam, niſi gnaro cuſtode.*

g *Meritò irrideri poteſt princeps, qui relicta mole imperii, cui vni perpetuò inſidere debet, vitam degit in villis, earumq; nominibus,& molibus inſidet.hic certè locus nihil aliud continet, quàm meram irriſionem Tiberii, qui reip. curam, quæ eſt vicem maximæ, & ingentis molis, ideo omiſerat, vt duodecim villas regeret, ac ſi eſſent diuerſa nationum nomina, & ingens imperii moles.*

l. forte oculatior.

[a]quãtò intentus olim publicas ad curas,tãtò [l] occultior in luxus, & [b]malũ otium reſolutus. Manebat quippe ſuſpicionum,& credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in vrbe ſuetus, acriùs turbabat, non iam occultis aduerſum Agrippinam,[c]& Neronem inſidiis, quis additus miles nuntios,introitus, aperta, ſecreta velut in annales referebat, vltroque [c] ſtruebantur qui monerent, perfugere ad Germaniæ exercitus, vel celeberrimo fori effigiem diui Auguſti amplecti, populumque ac ſenatum auxilio vocare.Eaque ſpreta ab illis, [d] velut pararent, obiiciebantur. Iunio Sillano,& Silio Nerua Coss.fœdum anni principium inceſſit,tracto in carcerem inluſtri equite Romano Titio Sabino,[e] ob amicitiam Germanici.Neque enim omiſerat coniugem, liberoſque eius percolere, ſectator domi,comes in publico,poſt tot clientes vnus, [f] eoque apud bonos laudatus, & [g] grauis iniquis. Hunc Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petitius Rufus,M.Opſius prætura functi adgrediuntur, cupidine conſulatus, [h] ad quem nonniſi per Seianum aditus. Neque Seiani voluntas [i] niſi ſcelere quærebatur. [k] Compoſitum inter ipſos, vt Latiaris,qui modico vſu Sabinum contingebat, strueret dolum, cæteri teſtes adeſſent:

OBSERVATIONES.

a *De nemine rectè iudicari, niſi poſt ſupremum eius fatum, poteſt.quippe, neque nouum, neque mirandum eſt, principes non paucos reperiri, qui quantò olim intenti publicas ad curas fuerunt, tantò poſtea ſunt oculatiores in luxus, malumque otium reſoluti.*

b *Malum otium dicitur illud, cùm quis luxuria diffluit, & laſciuia; atque adeò vbi nihil niſi illicitum, turpe, reiquepub. pernicioſum & patratur, & cogitatur. certè malo principis otio reſp. nihil quicquam magis exitiabile accidere poteſt.*

c *Qui ſe principi iam ſuſpectum eſſe ſcit, is ſi ſapiet, credet nemini; ne eos quidem excipio, qui per ſpeciem amicitiæ, ipſi quæ vtilia, & honeſta videri poſſunt, ſuadent.*

d *Sæpe ea hominibus obiiciuntur, non quæ fecerunt, ſed quæ ipſos aut poſſe, aut in animo habere veriſimile eſt.*

e *Supra obſeruaui, amicitiam illorum, qui principi ſunt ſuſpecti, aut inuiſi, nonniſi infauſtam eſſe poſſe.*

f *Amicus certus is verè dici poteſt, qui amico, tempore ipſius difficillimo, cumque ab omnibus deſertus eſt, poſt tot alios amicos vnus fidem ſuam tam publicè quàm priuatim, atque adeò in ſummo illius diſcrimine, præſtare pergit. hic verò etſi fortè iniquis grauis eſt, tamen apud bonos ingentem laudem adipiſcitur.*

g *Ita comparatum eſt, vt apud bonos laudati graues ſint iniquis.*

h *Qui intima principis amicitia iam potens eſt, is eam & retinebit, & augebit, ſi, quibus rebus maximè poterit, dabit operam, vt ad maiores magiſtratus nonniſi per ſe vnum aditus ſit.*

i *Quemadmodum hominum virtute præſtantium beneuolentia nonniſi præclarè factis conciliatur, ita improborum hominum voluntas niſi ſcelere quæri poteſt.*

k *Vſque eò mortalia pectora cogit ambitio, vt nullum tam fœdum, tamque atrox facinus ſit, quod admittere vereantur homines, non ſolùm amicos (id quod turpiſſimum eſt) deſerunt, ſed innocentibus periculum capitis, & ignominiæ creant: impuriſſimis hominibus turpiſſimè ſeruiunt, vt probos euertant: denique priſtinæ, ſi qua vnquam in illis fuit, probitatis vſque eò ſunt immemores, vt omni ſe flagitiorum genere inquinare haud vereantur.*

dein.

deinde accuſationem inciperent. Igitur Latiaris [a] iacere fortuitos primũ ſermones: mox laudare [b] conſtantiam, quòd non vt cæteri, [c] florentis domus amicus, adflictã deſeruiſſet: ſimul honora de Germanico, Agrippinam miſerans diſſerebat. Et poſtquam Sabinus ([d] vt ſunt molles in calamitate mortalium animi) effudit lacrymas, iunxit queſtus, audentiùs iam onerat Seianum, [e] ſæuitiam, ſuperbiam, ſpes eius: [f] ne in Tyberium quidem conuicio abſtinet. Iique ſermones, [g] tanquam [1] vetita miſcuiſſent, ſpeciem arctæ amicitiæ facere. Ac iam vltro Sabinus quærere Latiarem, ventitare domum, [h] dolores ſuos quaſi ad fidiſſimum deferre. Cõſultant quos memoraui, quonam modo ea plurium auditu acciperentur. [i] Nam loco, in quem coibatur, ſeruanda ſolitudinis facies, & ſi pone fores adſiſterent, [2] metus viſus, ſonitus, aut fortè ortæ [3] ſuſpiciones erant. [k] Tectũ inter & laquearia tres ſenatores, haud minùs turpi latebra, quàm deteſtanda fraude ſeſe abſtrudunt, foraminibus & rimis aurem admouent. Interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domũ & in cubiculum trahit. Prætеritaq; & inſtantia, quorũ adfatim copia, ac nouos terrores cumulat: Eadem ille, & diutius, quando

1. ſic l. 14. Ann. quaſi ſena conſociarent.

2. metuebant ne ab aliquo conſpicerẽtur. quæ lectio vetus & antiqua melior eſt quã quæ eſt in codice Plantini.

3. tunc ex improuiſo.

OBSERVATIONES

a *Qui vel ipſos abditos animi ſenſus alicuius introſpicere vult, is non protinus de eo, quod ſcire cupit, ſed aliis de rebus, prout ratio temporis poſtulabit, fortuitos, ne ars cognoſcatur, ſermones primùm iaciat; nimirum, ſibi fidem ſenſim præſtuat apud eum, à quo aliquid elicere intendit. nam tandem quaſi aliud agens id, quod vult, cognoſcet.*

b *Non deſerere amicum, vel difficillimo ipſius tempore, eſt in amicitia conſtantem eſſe. quæ virtus quò rarior, hoc hominibus gratior, atque admirabilior eſt.*

c *Hic eſt mos illorum qui proſperam fortunam amici potiùs, quàm amicum ſectantur, & amant, vt, florentii ſint amici; eundem afflictum continuò deſerant.*

d *Mortalium animi ſunt molles in calamitate; hoc eſt, paruo negotio adduci poſſunt, vt quibus malis conflictantur, hæc amico, quem ſibi fidum exiſtimant, aperiant; velati hac ratione ſuarum calamitatum partem apud alterum ſe deponant.*

e *Eorum qui principis amicitia præpotentes ſunt, vitia plerunque hæc ſunt; ſæuitia, ſuperbia, nimiæ ſpes. ſic lib. 4. hiſt. Auaritia & ſuperbia præcipua validiorum vitia.*

f *In principem, quamuis atrocem & tyrannum, vir prudens conuicio ſemper abſtinebit. quippe, magis periculoſum eſt de eo cõtumelioſè loqui, quàm fortaſſe pernicioſum in illum coniurare.*

g *Argumentum arctæ amicitiæ eſt, vetita miſcere; hoc eſt, ijs de rebus ſermones habere quæ vſqueadeo vetitæ ſunt, vt ſiquid tale emanet, in eo, is qui huiuſmodi ſermones habuit, ſibi perniciem inueniat.*

h *Inter cæteras amicitiæ ſuauitates hæc etiam meritò connumerari poteſt, vt amicus ad fidiſſimum ſuos dolores deferat.*

i *Qui ſecretos alicuius ſermones excipere, & abditos illius ſenſus elicere, ac perſpicere vult, is, ſi tam ſordido, abiectoque animo eſt, eam rationem ſequatur, quam hoc loco ſcribit Tacitus Latiarem, & ſocios impuriſſimos homines ſequutos eſſe.*

k *Nonniſi improbus, & impurus eſt is, qui ea mente ibi, vbi minimè decet, latet, & foraminibus, & rimis aurem admouet, vt alicuius ſermones excipiat.*

[a] mœſta, vbi ſemel protupere difficiliùs [b] [1] reticentut. Properata inde accuſatio; miſſiſque ad Cæſarem literis, ordinem fraudis, [c] ſuumque ipſi dedecus narrauere. [d] Non aliàs magis anxia & pauens ciuitas, etiam aduerſum ptoximos. Congreſſus, colloquia, notæ ignotæque aures vitari; etiam [2] muta atque inanima, tectum, & parietes circunſpectabantur. Sed Cæſar ſolennia incipientis anni Kal. Ianuarias epiſtula [3] ptecatus vertit in Sabinum, cortuptos, quoſdam libettorum, & petitum ſe arguens, vltionemque [e] haud obſcurè poſcebat. Nec mora, quin decerneretur; & trahebatur damnatus, quantum obducta veſte, & adſtrictis faucibus niti poterat, clamitans, Sic inchoari annum, has Seiano [f] victimas cadere. quò intendiſſet oculos, quò verba acciderent, fuga, vaſtitas, deſeri itinera, fora: & quidam regrediebantur, oſtentabantque ſe rurſum, [g] id ipſum pauentes quod timuiſſent. Quem enim diem vacuum pœna, vbi inter ſacra & vota, quo tempore [h] verbis etiam [4] profanis abſtineri mos eſſet, vincla & laqueus inducantur? [i] Non [5] imprudentem Tiberium tantam inuidiã adiiſſe [6] quæſitum; [7] meditatumque, ne quid impedire credatur, quò minus noui magiſtratus quo modo delubra & altaria, ſic carcerem reclu-

1. forſè, reticeāt. tur.

2. ſic lib. 1. hiſt. vnde plena omnia ſuſpitionū, & vix ſecreta domuum ſine formidine.

3. quia erat Pontifex maximus.

4 quæ de aliis rebus habētur, quàm quæ ſacræ ſunt.

5 hunc locum aliter in omnibus aliis, quæ viderim exemplarib*, ipſe ita interpunxi, & ex difficili facilem feci.

6. ab iis, qui hęc animaduertere ſolent.

7. à prudētibus iiſque qui ſingula facta principis diligenter attendunt.

OBSERVATIONES.

a *Ita comparatum eſt, vt calamitates, quæque mœrore nos afficiunt, vbi ſemel prorupere, difficiliùs reticeantur. Siquidem liberiùs & audentiùs de iis loquentes animum exoneramus.*

b *Qui aliquid arcani cum amico loquitur, quod contra principem aut remp. referri poteſt, is etiam atque etiam circumſpectet, an aliunde ſua verba exaudiri, & excipi poſſint. nimirum, veriſſimum illud verbum eſt; vel ipſis parietibus ſuas eſſe aures.*

c *Qui aliquē accuſat, obiicitque ei ſermones ſecum arcanò habitos, is illius ſermones prodere non poteſt, quin eadem opera ſuum dedecus narret. nam, dii boni, quid fœdius dici poteſt, quàm quod tuæ fidei, & taciturnitati concreditum eſt, id non modò enuntiare, verùm etiam inde amico necem, & perniciem promere?*

d *Alienis periculis recentibus mirum dictu eſt, quantopere homines terreantur.*

e *Cùm princeps dolores, metuſque ſuos Senatui fatetur, haud obſcurè eorum vltionem petit.*

f *Qui tantum poteſt, vt innocentem perdere valeat, hic illi tanquam victima cadere dicitur.*

g *Qui ideo timet, quòd in alium animaduerti videt, illiusq; ideo aſpectum fugitat, hic verò videtur eiuſdem flagitii ſibi eſſe conſcius.*

h *Feſtis ſollemnibus diebus non modò quenquam ad ſupplicium trahi dirum & nefas eſt; verùm etiam ipſis verbis profanis eſt abſtinendum.*

i *Obſeruet nouus princeps, ſibi diligenter eſſe cauendum, ne mores, & veteres reip. conſuetudines ipſe immutaſſe dici poſſit. Quòd ſiquid nihilominus aduerſus leges, & conſuetudines agere inſtituit, eius rei patrandæ modum ita inueniat, vt neque impediat ſolita magiſtratuum munia, neque quicquam noui in remp. inducat. certè Tiberius, ne quiſquam de eo conqueri poſſet, quòd Kal. Ian. magiſtratus impedirentur carcerem, vt moris erat, recludere, Sabinum illo ipſo die ad ſupplicium trahi voluit; hoc eſt, ſimul illum opprimere, & nihilominus permittere magiſtratibus, vt ſuum munus, ſine ſua ipſius inuidia, exequerentur. nam ſi magiſtratus vnius Sabini cauſa carcerem non recluſiſſent, id haud dubiè ipſi Tiberio non parum inuidiæ allaturum erat, quia contra morem id fiebat. quòd ſi carcerem recluſiſſent, eaque ratione vinclis ſolutus iudicum ſententias euaſiſſet, illius vltione Tiberio haudquaquam ſatisfactum eſſet. hanc ob cauſam, viam Tiberius reperit, qua & vltioni ſuæ conſuleret, & inuidiam violati moris antiqui vitaret.*

dant.

dant. Secutæ inſuper literæ, grates agentis, quòd hominem [a] infenſum Reip. puniuiſſent, adiecto, trepidam ſibi vitam, ſuſpectas inimicorum inſidias, [b] nullo nominatim compellato. Neq; tamen dubitabatur in Neronem & Agrippinam intendi. Ni mihi deſtinatum foret, [c] ſuum quæque in annum referre, auebat animus antire, ſtatimque memorare [d] exitus, quos Latinius atque Opſius, cæterique flagitij eius repertores habuere, non modò poſtquam C. Cæſar rerum potitus eſt, ſed incolumi Tyberio: qui ſcelerum miniſtros vt peruerti ab aliis nolebat, ita plerunque [e] ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues adflixit. Verùm has, atque alias ſontium pœnas in tempore trademus. Tum cenſuit Aſinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat, petendum à principe, vt metus ſuos ſenatui fateretur, amouerique fineret. Nullam æquè Tyberius, vt rebatur, ex virtutibus ſuis quàm [f] diſſimulationem diligebat. Eò [g] ægriùs accepit, recludi quæ premeret. Sed mitigauit Seianus non Galli amore, verùm vt cunctationes principis aperirētur, [h] gnarus [i] lentum in meditando, vbi prorupiſſet, [k] triſtibus dictis atrocia facta coniungere. Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Auguſtus conuictā adulterij damnauerat, proieceratq; in inſulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. Illic viginti annis exilium tolerauit, Auguſtæ ope ſuſtentata; quæ florentes priuignos cùm per occultum ſub- i. quàm ab ſe.

OBSERVATIONES.

a *Tyranni quos ferre non poſſunt, hos veluti reip. infenſos euertunt.*

b *Non eſt è dignitate principis, vt eos, publicis in ſcriptis nominet, quos ſibi infenſos eſſe putat; ne eos plus æquo metuere videatur. ſatis quippe eſt eos demonſtrare iis, quorum autoritate, atque opera illorum conatus, ſi qui ſunt, infringi poſſunt.*

c *Scriptori annalium non licet cuiuſque facta vſque ad finem perſequi, & antire ordinem annorum: ſiquidem præcipuum eius munus eſt, quid quoque anno geſtum ſit, memorare.*

d *Rarò accidit vt ſceleſti, ac facinoroſi homines, quos meriti ſunt, exitus effugere poßint.*

e *Hic eſt mos tyrannorum, vt, poſteaquam alicuius ſceleſti opera diu ſunt vſi, hunc tanquam veterem, & prægrauem affligant; nimirum, illo ſatiati, oblatiſque in eandem operam recentibus, quos, quia maximorum ſcelerum ſunt miniſtri, à nemine præuerti volunt. hinc diſcant illi, qui principibus ſceleſtam operam præſtant, ſe non diu illis gratos fore; quinimo poſt aliquot annos, tanquam veteres, & prægraues aflictum iri.*

f *Non ſolùm Tiberius, verùm etiam plurimi principum connumerant diſsimulationem inter præcipuas eas virtutes, quas ipſos habere neceſſe eſt; atque adeò è cæteris omnibus nullam æquè diligunt; idque hactenus vt eam principi neceſſariam eſſe affirment.*

g *Admodum imprudenter facit quiſquis inepta, aut intempeſtiua interrogatione principem adigit ea recludere, quæ is premere ſtudet.*

h *Quiſquis ingenium principis verſare nouit, nihil omnino eſt, quod non planè conficiat.*

i *Ita ferè comparatum eſt, vt, quiſquis in meditando lentus eſt, vbi ſemel prorupit, multò acriùs, quàm quiuis alius dictis facta coniūgat, i. ea protinus, atque acriter conficiat, quæ diu in animo voluit.*

k *Is demum princeps verè metuendus eſt, qui triſtibus dictis atrocia facta coniungit. quidam enim principes non vltra minas, & terricula progrediuntur. ſed alij dictorum atrocitatem factorum ſæuitia & immanitate cumulant.*

uertiſſet, [a] miſericordiam erga adflictos palàm [b] oſtentabat. Eodem anno Friſij Tranſrhenanus populus pacem exuete, [c] noſtra magis auaritia quàm obſequij impatientes. Tributum iis Druſus iuſſerat modicum, pro anguſtia rerum, vt in vſus militares coria boum penderent, non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura: donec Olennius è primipilatibus, regendis Friſiis impoſitus, terga Vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. Id aliis quoque nationibus arduum, apud Germanos difficiliùs tolerabatur, quis ingentium belluarum feroces ſaltus, modica domi armenta ſunt. Ac primò boues ipſos, mox agros, poſtremò corpora coniugum, aut liberorum ſeruitio tradebant. [d] Hinc ira & queſtus. Et poſtquā nō [1] ſubueniebat, remediū ex bello. rapti qui tributo aderāt milites, & patibulo adfixi. Olennius infenſos fuga præuenit, receptus caſtello, cui nomen Fleuum: & haud ſpernenda illic ciuium, ſociorumque manus litora Oceani præſidebat. Quod L. Apronio inferioris Germaniæ proprætori cognitum, [e] vexilla legionum, è ſuperiore prouincia peditumque & equitum auxiliarium delectos acciuit: ac ſimul vtrũque exercitum Rheno deuectum Friſiis intulit, [f] ſoluto iam caſtelli obſidio, & ad ſua tutanda digreſſis rebellibus. Igitur proxima æſtuaria aggeribus & pontibus, traducendo grauiori agmini, firmat. Atque interim repertis vadis alam Canninefatem, & quod peditum Germanorum inter noſtros merebat, [g] circumgredi terga hoſtium iubet. Qui iam acie compoſiti pellunt turmas ſociales, equitesque legionum ſubſidio miſſos. Tum tres leues cohortes, ac turſum duæ, dein tempore interiecto, acri-

1. princeps.

OBSERVATIONES.

a *Nihil principem magis decet, quàm miſericordia erga afflictos.*

b *Principes quoties indignum aliquod facinus faciunt, id occultè faciunt; at verò ſi quando bene faciunt, id, qualecunque eſt, palam oſtentant.*

c *Perrarò accidit vt nationes deficiant à principe propter obſequij impatientiam. quippe defectionis cauſa penes auaritiam, aliaſque malas principis libidines ſæpiùs eſt. Quæ cùm ita ſint, nulla re princeps magis imperium ſuum ſtabilire poteſt, quàm amore ſubiectorum. qui amor in eo palam fieri debet, vt prouinciæ non plus æquo tributis onerentur, ſed ijs nihil plus pecuniarum imperetur, quàm quantum ſatis eſt ad pacem tuendam. quæ vltra populis extorquentur, nonniſi ſunt cauſæ defectionum, & maximorum tumultuum. certè principi ſatis eſſe debet, vt, quibus gentibus præeſt, pareant, non ſeruiant.*

d *Ex magnitudine tributorum, nimiaque, & intoleranda ſeruitute oritur ira, & queſtus ſtipendiariorum. cui rei ſi non maturè à principis æquitate ſubuenitur, remedium petitur ex bello; hoc eſt, coguntur populi tot ingentibus malis, ſummiſque quibus conflictantur, calamitatibus hoc pacto mederi, vt rebellionem cœptent; ferroque ſibi aperiant viam ad libertatem; aut non inulta, nec ingloria morte durius ſeruitium effugiant.*

e *Nuntiata defectione alicuius prouinciæ, eius præfectus quanta maxima celeritate fieri poteſt, copias omnes tam equitum, quàm peditum ducere, & cuncta bello opportuna parare ad opprimendos hoſtes debet; ne nimia cunctatio coniurationi vires addat.*

f *Fama aduentantis exercitus haud dubium eſt, rebelles trepidare, & magis de ſua ſalute, quàm de præſidijs eſſe ſollicitos.*

g *Maximi duces ſemper in id intenti fuerunt, an terga hoſtis circumgredi poſſent.*

ùs e-

ùs eques immiſſus, [a] ſatis validi, ſi ſimul incubuiſſent; per interuallum aduentantes, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur. Cethecio Labeoni legato quintæ legionis, quod reliquum auxiliorum tradit. Atque ille, dubia ſuorum re, in [1] anceps tractus, miſſis nuntiis vim legionum implorabat. Prorumpunt quintani ante alios, & acri pugna hoſte pulſo, recipiunt cohortis, alaſque feſſas vulneribus. Neque dux Romanus vltum iit, aut corpora humauit, quanquam multi tribunorum, præfectorumque, & inſignes centuriones cecidiſſent. Mox compertum à transfugis nongentos Romanorum apud lucum, quem Baduhennæ vocant, pugna in poſterum extracta, confectos: & aliam quadringentorum manum, occupata Cruptoricis, quondam ſtipendiarij, villa, poſtquam proditio metuebatur, [b] mutuis ictibus procubuiſſe. Clarum inde inter Germanos Friſium nomen, [c] diſſimulante Tyberio damna, ne cui bellum permitteret. [d] Neque ſenatus in eo cura, an [e] imperij extrema dehoneſtarentur. Pauor internus occupauerat animos, cui [f] remedium adulatione quærebatur. Ita quanquam diuerſis ſuper rebus conſulerentur, aram clementiæ, aram amicitiæ, effigieſque circum Cæſaris ac [g] Seiani cenſuere: crebriſque precibus efflagitabant,

1. periculum, & ſummum diſcrimen.

OBSERVATIONES.

a *Quantò magis acies pugnantium eſt conferta, ſimulque ingruit, tantò eſt validior. contra, quò laxior, aut plures in partes diuiſa eſt, hoc infirmiorem eſſe conſtat.*

b *Viri fortes, ac ſtrenui, cùm ſe vndique circumuentos vident, mutuis ictibus procumbere, quàm in barbarorum hoſtium poteſtatem venire malunt.*

c *Suſpitioſus princeps mauult damna reip. præſertim longinqua, diſſimulare, quàm quemquam ex primoribus præficere valido exercitui, eique magni momenti bellum mandare.*

d *Perſæpe in eo peccat princeps, quòd ita cuncta ad ſe trahit, vt nullæ cuiuſquam in rep. præterquam vnius ipſius partes ſint: i. omnia adeò in ſua manu habeat, vt magiſtratibus, ac cætera multitudine non tanquam adiutoribus, miniſtris, & parte imperij, ſed vti viliſſimis mancipijs vtatur. Quæ fœditas ſeruitutis eò adducit homines, vt, quid imperio fiat, nullus quicquã penſi habeat. quippe, nullam video cauſam, quapropter de aliena gloria, & ſalute tantopere laborem. duriſſima, inquam, ſeruitute premor. ergo mea nihil ſanè intereſt vtri ſeruiam, tibi, an hoſti tuo. Quinimo nunquam non vota faciũt ſerui vt cœlum terra miſceatur, ſi modò ex ea rerum perturbatione mitius imperium, ac tolerabilior vitæ conditio ſperari poteſt. Non ergo mirum eſt, nullam in eo ſenatus curam fuiſſe, ſi imperij extrema dehoneſtarẽtur, cuius ſeruati gloria, maximi & ampliſſimi nomen, opulentiſſimi opes, et commoditates omnes non ad alium, quàm ad vnum principem referebantur; nimirum, cuius vnius ambitio, auiditas, rapacitas cuncta occupauerat. Hinc obſeruandum eſt; illam demum eſſe optimam principatus formam, vbi publica munia ita diſtributa ſunt, vt non tam cuncta in vnius principis, quàm in vniuerſorum manu eſſe videri poſſint: & cùm de vniuerſa rep. agitur, ſinguli in ea quoque ſalutem, gloriam, & amplitudinem ſuam verti putant. nemo enim non libenter pro ea vniuerſitate propugnationem ſuſcipit, cuius ſe partem eſſe videt.*

e *Imperium tunc dehoneſtari dicitur, cùm clades inſignes accipiuntur non modò ab externis, verùm etiam (id quod fœdius eſt) ab ipſis ſtipendiarijs; neque tamen ob hæc dedecora vltioni à quoquam cõſulitur. hanc lib. 1. vocauit infamiam.*

f *Imperitante tyranno, pauori interno, qui ab illius ſæuitia proficiſcitur, nullum præſentius remediũ videtur eſſe, quàm adulatio.*

g *Adulatio, vt primo libro obſeruaui, non ſolùm circumſiſtit perſonam principis, ſed & illorum, qui apud principem plurimùm poſſunt.*

[a] viſendi ſui copiam facerent. Non illi tamen in vrbem aut propinqua vrbi digreſſi ſunt: ſatis viſum omittere inſulam, & in proximo Campaniæ aſpici. eò venire patres, eques magna pars plebis, anxij erga Seianum, cuius [b] durior congreſſus, atque eò per ambitum, & ſocietate conſiliorum parabatur. Satis conſtabat, [c] auctam ei adrogantiam, fœdum illud in propatulo ſeruitium ſpectanti. Quippe Romæ ſueti diſcurſus, & magnitudine vrbis, incertum quod quiſque ad negotium pergat. Ibi campo, aut litore [d] iacentes, nullo diſcrimine, noctem ac diem, iuxta gratiam, aut faſtus ianitorum perpetiebantur. donec idque vetitum. Et reuenere in vrbem trepidi, quos [e] non ſermone, non viſu dignatus erat. Quidam [f] malè alacres, quibus [g] infauſtæ amicitiæ grauis exitus imminebat. Cæterùm Tyberius neptem Agrippinam Germanico ortam, cum coràm Gn. Domitio tradidiſſet, in vrbe celebrari nuptias iuſſit. In Domitio ſuper vetuſtatem generis, propinquum Cæſaribus ſanguinem delegerat. Nam is auiam Octauiam, & per eam Auguſtum auunculum præferebat.

OBSERVATIONES.

a *Quò magis princeps ſe hominum oculis ſubtrahit, hoc maiori deſiderio illius videndi omnes afficiuntur. Cæterùm, vt indecorum eſt principi personam ſuam paſſim vulgare, huc illuc curſitare, obuerſari, & conſpici inter cœtus hominum, ita ſi neminem conſpectu arcebit, ſed faciles aditus ad ſe eſſe volet, comitate, alloquiis, vultu, oculis, grato & decoro corporis habitu, humanitate homines excipiet, eorum ſtudia haud dubiè ſibi firmabit.*

b *Sæpe fit, vt durior ſit congreſſus illius, quem princeps tanquam ſocium, & conſortem imperij rebus omnibus adhibet, quàm principis ipſius. Huius autem tam potentis hominis voluntas non alia ratione conciliari poteſt, quàm per adulationem, ambitum, obſequium, & conſiliorum ſocietatem.*

c *Plerunque fit, vt intimi amici principum, cùm aditus ad principem, ac cætera omnia in ſua manu eſſe vident, cæteros, tanquam multùm infra deſpectent, ac ſpernant; omnique exuta modeſtia, vt potentiam, ita quoque arrogantiam augeant.*

d *Quid fœdius dici poteſt, quàm homines clariſſimos vnius nutum ita intueri, ac diligenter obſeruare, vt contra decus, ac dignitatem quiſque ſuam, non modò hunc, quocunque illi collibitum eſt, ſectentur, verùm etiam ſibi malè eſſe, ac faſtus, & ſuperbiam viliſſimorum mancipiorum pati poſſint, dummodo illius ſermone, & viſu digni habeantur? Attamen hic eſt fructus ille ampliſſimus tam proiectæ ſeruientium patientiæ; ne trepidationes, ne cædes, ne cæteros graues exitus eorum, quibus hoc vitæ genus tantopere placet, memorem. dignum, ſcilicet, præmium eo hominum genere, qui ſibi imperarunt omnia aſſentari, & ad falſa quæque parati laudatores ſunt.*

e *Nulla re aulicus magis perculſus eſt, quàm cùm princeps, aut is, qui apud principem plurimùm poteſt, non eum ſermone, non viſu dignatus eſt.*

f *Malè alacres illi dicuntur, qui inani gaudio in præſentia ducti, quid ſibi immineat, neſciunt.*

g *Perſæpe falluntur aulici, qui nihil non agunt, dummodo amicitia illius digni cenſeantur, qui apud tyrannum plurimùm poteſt. quippe cùm is, multis de cauſis, ingenti hominum multitudini odio ſit, atque haud dubiè grauis eum exitus maneat, meritò eius amicitia infauſta dici poteſt. nam quicunque caſus illum manet, idem quoque amicos, & ſectatores illius complectitur.*

FINIS QVARTI LIBRI ANNALIVM
C. CORNELII TACITI.

INDEX ACCVRATISSIME SCRIPTVS IN QVATVOR PRIORES ANNALIVM LIBROS C. CORNELII TACITI.

A

PRæmia Accuſatorum Piſonis. 144
Accuſatorem, ſeu delatores genus hominum publico exitio repertum. 213
actum de Accuſatorum præmiis abolendis, ſiquis maieſtatis poſtulatus ante perfectum iudicium ſe ipſe vita priuauiſſet. 213
Principe Tiberio, vt quis diſtrictior Accuſator velut ſacroſanctus erat. 219
Accuſatores cuſtodes legum à Tiberio appellantur. 213
Tiberius palam pro Accuſatoribus verba facit. 213
Accuſatorum maior indies, & infeſtior vis. 241
Achaia leuata proconſulari imperio, Cæſarique tradita. 62
Acilius Auiola legatus Andecauos coercet. 161
Acilius Auiola Turonios rebelles opprimit 161
Actiaca victoria. 106
Adgandeſtrij principis Chattorum lectæ in ſenatu literæ, quibus mortem Arminij promittebat. 248
Adrana flumen. 47
adulatio, moribus corruptis perinde anceps ſi nulla, & vbi nimia eſt. 203
adulatio remedium pauoris interni. 247
Adulationes callidiſſimum genus. 12
adulatio vetus in rep. malum. 88
amicis principum ineſt adulatio. 72
gliſcente adulatione deterrētur decora ingenia. 2
adulterium morte punitum. 218
culpa inter viros, ac fœminas vulgata, hoc eſt Adulterium. 143
Ædilibus remittitur cura coercendi luxus. 172
Ædui quantò pecunia ditiores, & voluptatibus opulentiores, tantò magis imbelles. 164
Ædui ciuitas opulenta. 162
Ædui rebellionem captant. 160
apud Æduos maior bello moles exorta, quò apud cæteros Gallos. 162
Ægeata. 102
Ægienſi ciuitati apud Achaiam motu terræ labefactæ ſubuentum. 201
opulentia regis Aegypti. 111
Aegyptus, imperitante Tiberio, duabus legionibus habebatur. 194
Quiſquis Aegyptum teneret fame Italiam vrgere valeat poſſe. 111
ſibi Auguſtus ſepoſuit Aegyptum. 111
Actum de ſamis Aegyptiis pellendis. 127
Æmiliæ Muſæ locupletis bona Tiberius dat Aemilio Lepido. 104
Æmylius dum ſtudio probandi quæ obiectabantur Votieno Montano cuncta refert, auditus Tiberius voces, quibus per occultum lacerabatur. 216
Æmilius è numero primipilarium equitem vadis tramittit cum Stertinio, per Viſurgim flumen. 76
Æneas origo Iuliæ gentis. 198
ſidere æquinoctij maximè tumeſcit Oceanus. 56
æquis locis æqui Dij. 55
Æſernini. 237
aſylum Aeſculapij 178
Æſculapij delubrum apud Coos. 205
non omnia apud priores meliora, ſed noſtra quoque ætas decora multa laudis, & artium imitanda poſteris tulit. 173
Africa rurſus mota incurſu Tacfarinatis. 155
Bellum in Africa cœptum, duce Tacfarinate. 104
Africa duabus legionibus, imperitante Tiberio, tenebatur. 194
M. Agrippa geminati conſulatus, generſumptus ab Auguſto, eius filij C. & Lucius. horum mors. 5
Agrippæ liberi, extra vnam Vipſaniam, ferro, aut veneno, aut fame extincti ſunt. 145
Agrippa diſſidio domum imminuerat. 127.
M. Agrippæ, mox Tiberio Auguſtus filiam collocauit. 225
Aliſo flumen in Germania. 84
Tiberius & Liuia cædem Poſthumi Agrippæ feſtinant. 9
M. Agrippa dilectus ab Auguſto ſocius tribunitiæ poteſtatis. 273
Fonteius Agrippa offert filiam ſacris Veſtalibus. 127
Fonteius Agrippa accuſator Libonis. 85
Agrippa Poſthumus vnicus nepos Aug. in inſulam Planaſiam inſons proijcitur ab eo. 5
Poſthumus Agrippa interficitur. 8
Agrippina filia, Neronis principis mater ſcripſit commentaria, quibus vitam ſuam & caſus ſuorum poſteris memorauit. 233
Agrippina neptis Tiberij Germanico orta, à Tiberio coràm Cn. Domitio traditur. 243
Agrippina petit à Tiberio, vt ſibi det maritum. 233
Agrippina Corcyram inſulam aduehitur. 131
Agrippina, & Neroni additus miles nuntios, introitus, aperta ſecreta, velut in annales referebat. 242
Agrippina paulò commotior, ſed caſtitate, & mariti amore commendatur. 32
Agrippina impoſitum Rheno pontem ſolui prohibet. 55
Agrippina ingens animi, munia ducis induit eiuſdem benignitas erga milites. 55
Agrippina fecunditate, ac fama Liuiam vxorem Druſi præcellebat. 99
Agrippinam prægnantem Germanicus perpulit vt diſcederet è caſtris ſeditioſis. incessus eius miſerabilis. 36
pudicitia Agrippinæ impenetrabilis, 200
laudes Agrippinæ vulgo tributæ. 133
Agrippina claſſe ad oppidum Brundiſium appulit. 131
ſeruus iuratus in Agrippinam exit quomodo innotuit. 232
Agrippina inſigni fœcunditate, & præclara pudicitia. 237
Agrippina cùm propter Tiberium diſcumberet, nullos attingit cibos. 234
Agrippina aſcendit claſſem cum cineribus Germanici, & liberis. 120
Agrippina pertinacior, & morbo corporis implicata. 233
Agrippina ſemper atrox. 252
apud Leſbum inſulam Agrippina nouiſſimo partu Iuliam edidit. 106
nihil Tiberium magis penetrauit, quàm ſtudia hominum accenſa in Agrippinam 133
Agrippina ſpem malè tegens. 200
Agrippina pergit ad Tiberium: eius ſeua verba. 232
vulgatur per Italiam ſeruatum munere Deûm Agrippam. 95
Agrippina ſimulationum neſcia, 234
Albanorum reges. 198
Albani. 96
Albanus rex. 194
M. Aletus prætorius mittitur in Aſiam ad ſpectanda damna prouinciarum, caſque refouendas. 202
Alexander magnus & Germanici collatio. 119
Alexander victor apud Sardianos. 258
Albutia vxor Sempronij Gracchi. 45
Amanus mons Syriæ. 115
Amathus. 177
Venus Amathuſia. 177
Amazones. 235
ſupplices Amazonum. 177
maxima quæque ambigua ſunt. 245
Amiſia flumen Germaniæ. 50
breues & infauſti populi Romani amores 96
Amorgus inſula. 101. & 213
penes Amphyctionas ſuit vetus omnium iudicium, qua tempeſtate Græci conditis per Aſiam vrbibus, ora maris potiebantur. 204
mater Amnobleæ. 237
proprium Annalium eſt, non anteire ſtatuis quæ memorare, extima rerum, ſed ſuum quæque in annum referre. 245
Tacitis Annalibus quarum potiſſimum continentur. 225

Annales Taciti confuſiori. 214
Præcipuum munus annalium. 178
Ancharius Priſcus accuſat Cæſium Cordū. 181
Ancona. 136
Ancus rex Romanorum. 150
Andecaui ab Acilio Auiola legato coercentur. 161
Andecaui ac Turonij primi rebellionem cœpiant aduerſus Romanos. 161
Angriuarij profunda paludis latus vnum aggere extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur. 88
Angriuarij deditionem properantes veniā à Germanico accepere. 81
Angriuarij redimunt Romanos milites ab interioribus populis 83
Angriuariorum defectio nuntiatur Germanico. 75
Sunt utiles in calamitate mortalium animi. 243
Annia Rufilla ab Druſo accita, & conuicta intendiſſe probra & minas C. Ceſtio publica cuſtodia attinetur. 159
Annia Rufilla ab C. Ceſtio fraudis ſub iudice damnata. 159
Annia Rufilla C. Ceſtio probra, & minas intendit. 159
Anteius cum aliis fabricandæ claſſi præponitur. 74
Antigonus rex. 217
Antiochus metuendus Romanis. 112
Antiochenſium plebs vota pro Germanico ſoluit. 116
Antiquis ſcriptoribus rarus obtrectator. 216
Antiochus à L. Scipione pulſus. 177
Antiochus Comagenorum rex defunctus. 98
Antiſtius turbidus, & Rheſcuporidis conſiliis permotus. 159
Antiſtius abſolutus adulterij, ab Tiberio ad decem tum maieſtatis cauſam retrahitur. 159
Antiſtio aquā & igni interdictum. 159
Apud Antium ſunt ædes Equeſtris fortunæ. 183
Antonia uxor Germanici. 132
Antonius Tarentinus, Bandiſi ob que ſceleræ & nuptiis ſororis ab Auguſto electus ſubdola adſimetatis pœnas morte exſoluit. 14
Iulius Antonius domum Auguſti violauit. 143
L. Antonius moritur. 218
L. Antonii oſſa tumulo Octauiorum illata. 228
Antonii epiſtola. 217
Antonius à Perſis exturbatus. 71
Antonius hoſtis Auguſti. 107
Annus feralis. 240
C. Antiſtius Conſul. 191
Lepidi atque Antonii arma in Auguſtum ceſſere. 3
M. Antonius bellum patriæ fecit. 143
Antonij ſcelus in Artauaſdem regem Armenorum. 72
L. Antonium Auguſtus ſepeliuit in ciuitatem Maſſilienſem. 28
Aphrodiſienſes. 77
Aphrodiſienſium ciuitas Veneris religionem tuetur. 177
decretum Cæſaris Dictatoris, & Auguſti datum Aphrodiſienſibus, & Stratonicenſibus. 177
Via Appia Brundiſium uſque ducebat. 86
Apicata prodit ordinem ſceleris in Druſum 199
Apicata uxor Seiani. 193
Apitio diuiti & prodigo Seianus fertur ſtuprum venum dediſſe. 191
Appius Appianus prodigus, eóque motus ſenatu. 103
Appius Clauſus. 198
Apollo poſt interfectos Cyclopas ubinam Iouis iram vitauerit. 177
ſacerdos Mileto accitus edit reſponſa Clarij Apollinis. 106
Apollo vnde ortus. 177
Apollonienſes. 102
Apronia à Plautio Siluano marito in præceps data. 107
Apronius Cæſianus pellit Tacfarinatum in deſerta. 146
L. Apronius proconſul Africæ. 201
L. Apronius Proconſul Africæ decumum quemque ignominioſæ cohortis ſorte ductum fuſti necat. 145
L. Apronius inferioris Germaniæ proprætor exercitum Rheno deuectum Friſiis infert. 246
L. Apronius adulator. 87
L. Apronii ſententia. 178
L. Apronius ab Germanico præficitur munitionibus viarum, & fluminum. 46
L. Apronius Plautium Siluanum generum ad Cæſarem trahit. 207
Apuleia Varilia maieſtatis poſtulata à Tiberio liberatur. ob adulterium vltra ducenteſimum lapidem remota eſt. 103. & 134
Plancus ſigna & Aquilam amplexus religione ſeſe tutatur. 36
Tempore pugnæ octo aquilæ petere ſyluas viſæ. 80
Aquila Varianæ legionis modico præſidio à Germanis ſeruata recuperatur à militibus Germanici. 83
Aquilæ propria legionum numina. 80
Aquila cum Varo amiſſa ab L. Stertinio reperta. 50
Aquilia adulterii delata. 217
Barbara ara. 51
Ara clementiæ. 247
Ara Diis manibus ſtatuta in honorem Germanici. 131
Ara amicitiæ. 247
Archelaus rex Cappadociæ inuiſus Tiberio. 97
Saltus, quibus nomen Arduenna. 161
Archelaus Auguſta literis Romam accitur. 97
Archelaus Romæ moritur. 97
Arcus dicantur Romæ. 96
ſtirpem Ariobarzanis Armenij non tolerant 73
Ariobarzanes Medus volentibus Armenijs præficitur. 73
Ariſtonicus rex. 234
Arma conſilio temperanda. 14
Armenia vacua, interque Parthorum, & Romanas opes infida, & cur. 72
Armenia penitus ad Medos porrigitur. 108
Armenij ambigua gens & diſcors. 108
Armenij tentant ſe unà imperium. 73
Armeniq incerti, ſoluti que. 73
minor Antonia Octauia genita in matrimonium datur Domitio. 228
Arminius filiam Segeſtis aliq pactam rapit. 46
Arminius turbat equitem Ro. ab Germanico miſſum. 52
Arminius irrumpit in Romanos locorum iniquitate impeditos. 53
Arminius à popularibus petitus armis. 128
Arminius Germanus gloria & libertatis dux. 50
Arminius iam impromptus ob continua pericula. 82
Arminius irridet dona militaria quibus donatus fuerat Flauus frater ſuus, tanquā vilia ſeruitij pretia. 76
Arminius minitabundus, & prælium denuncians. 76
Arminius cito cum agmine Cecinā antegreſſus ſet ſyluas quæ circùm erant impleat milite. 52
Arminius apud Varum ab Segeſte reus factus. 48
Arminius agitur à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, & omiſſus. 80
Arminij & Inguiomeri diuerſa ſententia de aggrediendis Romanis. 55
Arminius regnum affectat. 128
fautus Arminij in victos Romanos. 55
Arminius volitat per Cheruſcos arma in Segeſtem, arma in Cæſarem poſcens. 49
Arminius inter Cheruſcos inſignis manu, voce, vulnere ſuſtentat pugnam. 80
oratio Arminij ad ſuos. 79
locus pugnæ aduerſus Romanos ab Arminio delectus. 77
Encomium Arminii. 128
Arminius pro libertate Germaniæ bellabat. 100
Arminius turbator Germaniæ. 46
validior Arminius apud populares, quàm Segeſtes. 47
Arminius aquilis per ſuperbiam illudit. 51
Arminius Romanos in caſtris doctor popularium meruit. 76
Arminius in ripa Viſurgis fluminis rixatur cum Flauio fratre. 75
Arminius iactat recuperatam libertatem. 100
Arminii uxor virilis ſexus ſtirpem edit. 49
Arminius dolo propinquorum cecidit. 128
Arnus fluuius. 64
Arpus princeps Chattorum. 74
L. Arruntius Tiberium offendit. 18
L. Arruntius ab Auguſto indicatur non indignus imperio, & ſi caſus daretur, auſurus. 18
L. Arruntius. 137
L. Arruntius pro L. Sulla nititur. 154
gens Arſacidarum. 71
Arſacidæ. 72
Artabanus minitatur Armeniis, quòd Vononem in regnum accepiſſent. 73

INDEX.

Artabanus Arſacidarum è ſanguine, à Parthis accitur. 72
Artabanus Parthorum Rex. 109
Artabanus primo congreſſu fuſus reparat vires, regnoque potitur. 72
Artauaſdes rex Armeniorum ſpecie amicitiæ ab Antonio illectus, catenis oneratus, poſtremò interfectus. 72
Artauaſdes iuſſu Auguſti impoſitus Armeniis. 72
Artaxata vrbs Armeniæ. 108
Artaxias rex Armeniis à Germanico datus. 115
Artaxias dolo propinquorum occiſus. 72
Artaxias filius Artauaſdis regis Armeniorum, ſe & regnum aduerſus Romanos tutatus eſt. 72
Vndecim Aſiæ vrbes certant quænam earum templum ſtatueretur. 234
duodecim celebres Aſiæ vrbes collapſæ. 101
Gallus Aſinius aduerſus eos diſſerit qui luxum comitatus reprehendebant. 88
Gallus Aſinius ab Auguſto iudicatur cupidus imperii, ſed minor. 18
Aſinius Agrippa conſul. 216
Aſinius Gallus Haterium, Agrippam increpat ob intercesſionem. 63
Aſinius Agrippa moritur. 239
Aſinius Saloninus moritur. 185
Aſinij Pollionis ſcripta. 217
Aſinius Gallus improuiſa interrogatione Tiberium perculit. 17
Aſinius Gallus cur inuiſus Tiberio. 17
Aſinij Galli ſententia diuerſa ab Cn. Piſonis ſuper abſentia Tiberij. 90
C. Aſinius conſul. 191
Liberorum Aſinij Galli Agrippina matertera erat. 245
L. Aſprenas Proconſul Africæ, authore Tiberio, mittit ad Sempronium Gracchum percuſſores. 45
L. Aſprenas Meſſalinum interrogat, an prudens Claudium præteriſſet. 144
aſyla Græcas per vrbes ſtatuebantur ad ſubſidium flagitioſorum hominum. 176
aſylum Æſculapij apud Pergamum. 178.
Athenienſes dicit Cn. Piſo eſſe colluuiem nationum, & ſocios Mithridatis aduerſus Sullam, Antonij aduerſus diuum Auguſtum. 107
Athenæ ſocia Romanorũ, & vetuſta vrbs. 106
multa Athenienſes in Macedones improſperè, violenter in ſuos fecerunt. 107
Athenienſibus leges dedit Solon. 110
Atidius Geminus prætor Achaiæ. 227
Atilius quidam libertini generis ſpectaculũ gladiatorum apud Fidenam edidit, ſed cũ lignea illa compages conuulſa eſſet, ingens vis mortalium debilitata, vel obtrita eſt. 239
Atilius bello nauali aduerſus Pœnos vouit ædes ſpei. 103
Atilius in exilium actus. 240
Atys rex. 234
Aufidienus Rufus præfectus caſtrorum à militibus ſeditioſis ſarcinis grauatur, & ludibrio habetur. 24
Auguſta cum florentes priuignos per occultum ſubuertiſſet, miſericordiam erga Iuliam afflictam palam oſtentabat. 245 & ſeq.
Auguſta pecuniam, quæ ab Vrgulania petebatur, deferri iubet. 90
Auguſta effigiem diuo Auguſto dicat. 178
Auguſta in funere Germanici publico abſtinet. 135
Secreta Auguſtæ cum Plancina ſermones. 124
Auguſta exprobrabat Tiberio quòd ſuis precibus factus eſſet princeps. 236
Auguſtæ ſe propter Vrgulaniam violari, & imminui queritur. 89
vetus Auguſtæ odium in Agrippinam. 200
Auguſta, vide, Liuia.
ludi Auguſtales turbantur. 45
Auguſtodunum caput gentis Æduorum à Sacrouiro occupatur. 162
Auguſtus inter alia dominationis arcana ſepoſuit Ægyptum. 110 & ſeq.
Auguſtus ciuile rebatur, miſceri voluptatibus vulgi. 46
Auguſtus ſibi, atque vrbi Romæ templum apud Pergamum ſiſti non prohibuit. 220
Auguſtus neceſſitate actus ad arma ciuilia. 13
Auguſtus ſeptem & triginta annos tribunitiam poteſtatem continuauit. 13
Auguſtus quibus artibus paulatim inſurrexerit, princepſque factus ſit. 4
Auguſtus inter numina dicatus. 49
Auguſti iudicium de iis qui adipiſci principem locum aut abnuerent, aut vellent, aut & poſſent & cuperent. 18
Auguſtoduni nobiliſſima Galliarum ſoboles liberalibus ſtudiis operabatur. 162
Auguſtus filiam ſuam equiti Rom. tradere meditatus eſt. 224
Auguſtus fuit auctor S. C. quo Poſthumus Agrippa in inſulam proiectus eſt. 8
Auguſtus precibus vxoris euictus Tiberio Germanicum, ſibi Tiberium adſciuit. 236
ſæpius Auguſtus in Occidentem atque Orientem meauit, comite Liuia. 157
Auguſtus vultu & aſpectu Actiacas legiones exterruit. 38
Auguſtus dubitauit vtrum rei Romanæ proſpiceret Tiberiumne, an Germanicum ſororis nepotem. 236
Auguſtus quædam ex horrida illa antiquitate ad præſentem vſum flexit. 203
primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis tractauit. 58
Auguſtus neque regis, neque dictatoris nomen aſſumpſit, ſed tantum tribunitiæ poteſtatis præſcriptionem, qua appellatione cætera imperia præminebat. 173
Auguſtus Neronis abduxit vxorem. 14
Auguſtus feſſa ætate multoties in Germanias commeauit. 40
Auguſtus Ticinum vſque progreſſus obuiã Druſo mortuo. 134
Auguſtus non fuit cauſa mortis Poſthumi Agrippæ. 8
conſilium Auguſti, coercendi intra terminos imperii. 17
Auguſto poſt mortem templum & cæleſtes religiones decretæ. 15
Auguſtus tribunitio iure contentus. 4
Auguſtus clementiam ſuorum, ſuaſque ipſe leges egrediebatur. 148
Auguſto fortuna domi improſpera fuit. 148.
Auguſtus ætate validus ſe & domum, & pacem ſuſtentauit. 6
Auguſtus cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa nomine principis ſub imperium accepit. 3
Auguſtus indulſit ludicro Auguſtali dum obtemperat Mæcenati. 46
Auguſtales ludi cur cæteris adiecti. 178
Auguſtus Valerium Coruinum, & C. Marium ſimul numero cõſulatuum æquauit. 13
Quæ obiiciebantur Auguſto. 14
Auguſtus poſito Triumuiri nomine Conſulem ſe fert. 3
effigies diuo Auguſto dicantur. 96
Auguſtus Planaſiam vectus ad viſendum Agrippam. 7
Auguſtus mortuus eſt Nolæ in domo & cubiculo, quo pater eius Octauius vitã finierat. 8 & 13
Auguſtus dedit iura quîs pace & principe Reſp. vti poſſet. 152
honores in funere Auguſto tributi. 11
Auguſtus regnum Thraciæ duas in partes diuidit. 113
laudes Auguſti. 13
Auguſtus templis & effigie numinum per flamines & ſacerdotes coli voluit. 14
vita Auguſti apud prudentes variè extollebatur, arguebaturue. 13
Auguſtus nomen imperatoris ſemel atque vicies peperit. 13
rebus ſecundis, Auidi aduerſis ſunt incauti. 55
aula Tiberij diſcors, tacitis in Druſum, aut Germanicum ſtudiis. 99
fœdum ſeruitium Aulicorum, eorumque qui ad Tiberium, & Seianum ventitabant. 248.
M. Aurelius Conſul. 132
Aurelio Cottæ conſulis ſententia in Piſonem dicta. 144
Pio Aurelio Senatori ſubuenit Tiberius, 61
Auzea caſtellum. 209

B

L Vcus Baduhennæ in Germania. 247
Balbus. 183
Barbaræ aræ. 58
barbari lætantur nouis imperiis. 78
barbarus quantò quis audaciæ promptus, tantò magis fidus, rebuſque commotis potior habetur. 47
baſilica Pauli. 183
Baſtarnæ. 114
inſula Batauorum habet faciles adpulſus. 74
inſula Batauorum prædicta in quam conuenirent claſſis Germanici. 74
Batavi dum inſultant aquis, artemque nãdi oſtentant, turbati, & quidam nauſtb ſunt. 75
Bathyllus puer impensè amatus à Mæcenate. 46
beneficia eò vſque læta ſunt, dum videtur eis olui poſſe: vbi multum anteuenere, pro gratia odium redditur. 205
Bibaculus poeta. 217
C. Bibulus ædilis. 168
Bithynum mare. 221

rei Blaſi digna inſignia triumphi. 184
Blaſi familia & ſeruitia à ſeditioſis militibus vinciuntur. 25
Blaſus cũ alijs aliquot ad Tiberium deſideria militum perlaturus mittitur. 29
Blaſi proconſulis induſtria in profligando Tacfarinate. 185
Blaſus ſeditioſos increpat ac retinet. 23
Blaſus reſpondet Lepido, ſeque excuſat ne in Africam eat. 158
Iunius Blaſus qui tribus Pannonicis legionibus præſidebat, intermittit ſolita munia. 21
Iunius Blaſus triumphi inſignibus à Tiberio attollitur. 184
Blaſus quoſdam ex ſeditioſis, verberibus afficit. 24
Blaſus artifex dicendi. 23
Blaſus filius proconſulis propriam manum aduerſus Tacfarinatem ducit. 184
Iunio Blaſo prouincia Africa prorogatur. 175
Blaſo à Tiberio tributum eſt, vt Imperator à legionibus ſalutaretur. 185
Britannia reguli remittunt milites ad Germanicum, eò vi tempeſtatis actos. 83
Bructeri Germani. 44
Bructeri, Tubantes, Vſipetes Romanum exercitum laceſſunt, ſed à Germanico reprimuntur. 44
Bructeros ſua vrentes L. Stertinius fundit. 50
Bructeri Germaniæ populi. 50
ad oppidum Brundiſium magna multitudo mortalium confluit obuiam Agrippinæ. 131.
Brutidius Niger Silanum accuſat. 179
Brutidius artibus honeſtis copioſus. 180
Caſſius & Brutus in funere Iuniæ eo ipſo præfulgebant, quòd effigies eorum non viſebantur. 186
Bruti conciones. 217
Brutus & Caſſius ab hiſtoriæ ſcriptoribus nunquam ſine honore nominantur. 217
Plurimi compoſuerunt res geſtas Bruti & Caſſij. 217
Byzantium vrbs Thraciæ. 106

C

Cæcilius Cornutus Prætorius, accuſatus maieſtatis mortem in ſe feſtinat. 211
Cæcina præmittitur vt occulta ſaltuum ſcrutetur apud vltimos Bructerorum. 50
Cæcinam terret dira quies. 53
Cæcina cum quadraginta cohortibus aduerſus Arminium, & Inguiomerum proficiſcitur. 50
Cæcina Marſos congredi auſos prælio cohibuit. 47
Cæcinæ ſententia eluſa. 157
Cæcina, cùm fugerẽt milites ex caſtris, proiectus in limine portæ fugientibus clauſit viam. 54
Cæcina cùm Germanicus exercitum duceret, cum expeditis cohortibus præit, & obſtantes ſyluas amolitur. 43
Cæcina equos & ſuos, & legatorum, & tribunorum fortiſſimo cuique bellatori tradit. 54
Seueri Cæcinæ ſententia de vxoribus non ducendis in prouincias. 155
Cæcina vnà cum alijs fabricandæ claſſi præponitur. 74
Cæcina ducit agmen ad vltimos Bructerorum, vaſtáque magnam regionem. 50
tumultuaria caterua Germanorum ab Germanico Cæcinæ in hoſtem ducenda traduntur. 46
Cæcina Seuerus. 144
A Cæcina inferiorem exercitum in Germania curabat. 30
Cæcina legatus duas legiones poſt ſeditionem reducit in ciuitatem Vbiorum. 34
Cæcina qua ratione vltus ſit ſeditionem ſui exercitus. 42
Cæcina monitus eſt à Germanico vt pontes longos quam maturrimè ſuperaret. 52
Cæcina pugnans aduerſus Arminium ſuffoſſo equo delapſus ferè ab Germanis circumuentus eſt. 53
Cæcina vt pontes in locis limoſis reficeret, ſibi tamen inſtaret Arminius, in loco caſtrametatur. 52
Cæcina ſecundarum, ambiguarúmque rerum ſciens, eóque interritus. 53
Cales Vibenna dux gentis Ethruſcæ. 241
Cælius mons ſic appellatus à Cale Vibenna duce gentis Ethruſcæ. 241
Cælius mons idem Auguſtus, & cur. 240
mons Cælius deuſtus. 240
Cælius mons, idem Querquetulanus. 36
C. Cæſar componendæ Armeniæ delectus. 72
Cæſar dictator pop. Romano hortos legauerat. 96
Cæſar Dictator Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquauit, reſcripta oratione velut apud iudices reſpondit. 217
Iulius Cæſar amiſit vnicam filiam. 134
C. Cæſar Armeniam obtinuit. 165
C. Cæſar florens miſſúſque ab Auguſto ad res Orientis. 97
Sylua Cæſia. 43
Cæſius Cordus repetundarum damnatur. 182.
Prouincia Cales. 111
Caligula infans, & cur ſic appellatus. 37
Cæſar Caligula filius Germanici & Agrippinæ gregali habitu. 56
L. Calpurnius conſul. 139
Calpurnius aquilifer. 36
Calpurnius Saluianus præfectum vrbis Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum adiit in Sext. Marium. 219
C. Caluiſius conſul. 228
Caluſidius miles gladium ſtrictum offert Germanico, quo ſe interimat. 33
Camillus receperator vrbis. 105
Camillus homo modeſtus. 105
Furio Camillo, referente Tiberio, decernuntur triumphalia inſignia. 105
candidati præturæ duodecim nominantur à Tiberio. 80
Lege cantum erat, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret. 104
ala Canninefatis. 146
Canopum oppidum Ægypti, vnde ſic dictũ & à quo conditum. 111
Canopus Spartanus. 111
Cantius ab Germanico mittitur ad Galliarũ cenſus. 74
Ateius Capito irridetur à Tacito. 182
Capito humani, diuiníque iuris ſciens bonas artes dehoneſtabat. 183
Capito Ateius moritur. 185
Cappadoces in formã prouinciæ redacti. 208
Cappadociæ regnum in prouinciam redactũ eſt. 97
Capreas Teleboïs habitatas fama tradit. 241.
Capreæ inſula trium milium freto ab extremis Surrentini promontorij diuiſa, eiúſque deſcriptio. 241
Capua vrbs Campaniæ. 235
Cariouelda dux Batauorum pro Romanis pugnans aduerſus Germanos ſuffoſſo equo labitur. 77
carmina. 117
carmina Bibaculi & Catulli referta contumelijs Cæſarum leguntur. 217
Carſius ſacerdos abſoluitur. 201
Caſſius Chærea centurio ferro ſibi patefacit viam inter armatos milites ſeditioſos. 31
Caſſius quidam mimus. 58
Caſſius Seuerus, cùm in interdictam eſſet aqua & igni, ſaxo Seriphio cõſenuit. 207
C. Caſſius vltimus Romanorum. 217
Caſſius & Brutus Philippẽſes cãpos obtinuerunt armati. 218
Caſſius Seuerus procacibus ſcriptis fœminas illuſtres diffamabat. 58
Caſſius & Brutus in funere Iuniæ eo ipſo præfulgebant, quòd effigies eorum non viſebantur. 186
Quæ caſus offert in ſapientiam verti debẽt. 28
catenæ inter ſpolia Germanorum repertæ, quas in Romanos portauerant. 80
Portius Cato Prætorius. 242
Sergius Galba à Catone cenſorio accuſatus. 179
Catualda vltionem auſus aduerſus Maroboduum. 112
Catualda pulſus Hermundurorũ opibus. 112
Catullus poeta. 217
cedo alteram, vox Lucilij centurionis. 25
Celenderis caſtellum Ciliciæ. 123
Cenchrius amnis apud Epheſum. 177
Cur diſtincti ſint ſenatus, & equitum cenſus. 88
centeſima rerum venalium. 63
centurionatum inde egit. 39
in Centuriones ab ſeditioſis militibus ſæuitur. 31
Centurio nomine Tiberij nuntiat regibus Thraciæ vt arma deſciſcant. 113 & ſeq.
Cercina inſula. 201
Cercina Africi maris inſula. 45
Ceſtij Senatoris verba. 158
Cethegus Labeo legatus quintæ legionis. 247
C. Cetronius legatus legionis primæ in Germania iudicium, & pœnas de ſeditioſis militibus quomodo exercuerit. 39
Chaldæi. 146
Chaldæorum promiſſa. 85
Chatti improuiſò oppreſſi. 47
Chatti Romanos in Adrana flumine pontem captantes arcent. 47

INDEX.

Chattis bellum gerit Silius, miſſus à Germanico. 83
Chauci inter auxilia Romana agentes. 180
Chauci in commilitium à Germanico adſciſcuntur. 50
Cheruſci collibus detruduntur. 80
Cheruſci cum vellent iuuare Chattos aduerſus Rom. ab Caecina exterriti ſunt. 47
Cheruſci iuga haud procul Viſurgi inſidunt. 79
Cheruſci, & conterminae gentes ab Arminio vocantur ad bellum contra Romanos. 50
Cheruſci pro antiquo decore, & recenti libertate pugnant. 101
Cheruſci, aliæq; gentes Romanis rebelles. 84
Cheruſcis ſueta apud paludes praelia, procera membra, haſtæ ingentes ad vulnera facienda. 52
Ciceronis liber quo Catonem caelo aequauit. 217
Ciuitati Cibiraticæ apud Aſiam ſubuentum. 101
Cilicum reguli. 122 & ſeq.
Cilices terga vertunt cohortibus Romanis. 123
Semuſti cineres, ac tabo obliti. 117
Cinithis haud ſpernenda natio ad bellum à Mazippa cōpellitur aduerſus Romanos. 105
Cinnae non longa dominatio. 3
Ludi Circenſes. 125
Circenſes populi Africae. 184
Ciuilia arma neque parari poſſunt, neque haberi per bonas artes. 13
Ciuitas Romana rarò dabatur, nec niſi virtuti pretium erat. 160
Rep. tenui, anguſta ciuium domus. 88
Ciues non ſunt, quibus tā prouecta eſt ſenatus auctoritas, vt quidam audeant. 37
Clades Romanorum accepta à Friſiis. 247
Populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amiſſas nobiles familias conſtanter tulit. 234
Clanis fluuius Hetruriae. 64
Clarius Apollo apud Colophona. 106
Claſſē mille nauium fabricat Germanicus. 74
Claudia Quintia ſtatua vim ignium bis elapſa. 240
Claudia Pulchra ſobrina Agrippinae à Domitio Afro adulterij & veneficij in principem, & deuotionum poſtulata. 232
Claudia Pulchra ſola exitij cauſa, quòd Agrippinam ad cultum delegerit. 232
Claudia pulchra damnatur. 233
Claudia pulchra mater Vari Quintilij. 241.
Claudia familia ſuperbia inſita. 7
Claudius Marcellus pontifex & aedilis curulis ab Auguſto fit. 5
Sancti acceptique nominibus Claudij. 240
Claudiorum effigies in funere Druſi longo ordine ſpectabantur. 198
Claudij mentio omiſſa à Meſſalino. 144
Claudij nomen adſcriptum cum caeteris principibus. 144
Claudius frater Druſi. 132
Clementis ſerui Poſthumi Agrippae facinus. 94
Clemens aetate, & forma haud diſſimili in Poſthumum Agrippam dominum. 94
Reſponſum Clementis datum Tiberio. 96
Clemens centurio exponit Druſo mandata militum. 27
Clemens Agrippae ſeruus vinctus clauſo ore in palatium trahitur. 96
Clemens Hoſtiam inuehitur. 95
Clemens ſolers ob promptum ingenium fertur, à multis ſeditioſis. 25
Clemens in ſecreta palatij parte, iuſſu Tiberij, interficitur. 96
Clemens centurio cum aliis animos militum ſeditioſorum mutare conatur ad officium. 28
Clemens adit municipia obſcuro die. 95
Clypeus conſtitur Germanico. 125
Cocceius Nerua cōſularis legum peritus, comitatur Tiberium in campaniam. 236
Colaleta populi Liuiæ. 160
Cælius Curſor quòd fictis maieſtatis criminibus Magium caecilianum praetorem petiuiſſet, punitus. 159
Coi petunt vetuſtum aſili ius delubro Aeſculapij. 201
Coi templo Æſculapii ciues Romanos induxerunt in magno periculo. 201
Colophon, vbi Clarius Apollo. 106
C. Cominium Tiberius probroſi in ſe carminis conuictum precibus fratris concedit 212
Comitas in ſocios. 219
Comitia quando primum è campo ad patres translata ſunt. 20
Comagenis Q. Seruaeus praeficitur. 108
In concione, quae pauci incipiunt, reliqui adſtrepunt. 77
Nunc priſci duces exercitus, bene geſta Rep. gaudio & impetu victoris exercitus conclamabantur. 185
Concordia Dea. 87
Ardorum eſt eodem loci potentiam, & concordiam eſſe. 194
Quae apud concordes vincula ſunt charitatis, eadē ſunt incitamenta irarum apud infenſos. 46
Confarreationis difficultas 203
Confarreatis parentibus geniti. 205
Omiſſa confarreandi adſuetudo, 203
Congiarium plebi datur, quo primùm die Nero forum ingreſſus eſt. 152
Conſidius Aequus, quòd fictis maieſtatis criminibus Magium caecilianum praetorem petiuiſſet punitur. 159
Plurium vecordia vnius eximitur conſtantia. 31
Ob vnius, aut alterius feminae imbecillum animum malè eripiuntur maritis conſortia rerum ſecundarum, aduerſarumq;. 157
Magna conſternatio in caſtris Romanis. 54
Conſulatum L. Brutus inſtituit. 3
Cōſulibus vigiliæ mittitur, ne quod Reſp. detrimentum capiat. 205
Cora Hethruriæ promontorium. 94
Corbulo exercitationem itinerum reficiendorum ſuſcipit. 154 & ſeq.
Corcyrae inſula littora calabriae contra ſita. 131
Ancharius Priſcus caſſium cordum proconſulem cretae poſtulat repetundis, addito maieſtatis crimine. 159
Caſſius cordus repetundarum, & maieſtatis poſtulatus. 159
Cornelia virgo in locum ſcantiae ſuffecta. 203
Cornelius ſulla prodigus, eoq; motus ſenatu. 105
Cornelius Merula flamen dialis caſus. 175
Cornelius coſſus conſul. 216
Cornelius cethegus conſul. 203
Cornutus ſua manu cecidit. 213
Corona aurea dātur Germanico, & Agrippinae. 109
Meſſala coruinus imperatorem ſuum caſſium praedicabat. 217
Cottae Meſſalini ſententia in Libonis memoriam. 87
L. cotta à Scipione Africano accuſatus. 179
Cotis filius Rhametalcis accipit ab Auguſto partem regni patris. 113
Cotis dimittit auxilia aduerſus Rheſcuporim parata. 114
Cotis necatur. 114
C. Cælius conſul. 96
Caus inſula. 120
Craſſus à Parthis trucidatus. 72
Cremutius vitam abſtinentia finiuit. 218
Cremutius cordus poſtulatur, quòd editis annalibus C. Caſſium Romanorū vltimum dixiſſet. 216
Libri cremutiū quamuis cremati, manſerunt tamen occultati, & editi. 218 & ſeq.
Cremutiū verba in ſenatu habita. 217
Cretenſes acceperunt leges à Minoe. 150
Cretenſes petunt aſylum ſymulachro diui Auguſti. 178
Creticus Silanus per affinitatem connexus Germanico. 98
Creticus Silanus exercitum Vononem cuſtodia circundat. 73
Creticus Sillanus Syria à Tiberio demotus. 98
Obiecta crimina pro adprobatis minimè debent accipi. 139
Cepio criſpinus quaeſtor ſuum praetorem Granium Marcellum maieſtatis poſtulat. 59
Crupellaris in Gallia quinam vocentur. 162
Cruptorix Germanus ſtipendiarius. 247
Cumeus Germanico. 125
T. Curtiſius ſeruilis belli ſemina iacit. 210
Curtius Atticus inluſtris eques Ro. comitatur Tiberium in campaniam. 236
Cuſum flumen Germaniae. 113
Ciclopes interfecti. 177
Cypriorum tria delubra. 177
Cyrenenſes. 182
Cyrus Rex Perſarum dedicauit templum Dianae apud Hierocaeſarienſes. 177
Cythera inſula. 132
Cyzicum cur amiſerint libertatem, quam bello Mithridatis meruerant. 119

D

Dalmatiam, imperitante Tiberio, duo legiones tenebant. 195
Dalmaticum mare. 136
Danubius Noricam prouinciam praefluit. 112
ripa Danubii. 195
Darius. 178
Decemuiralis poteſtas biennium valuit. 3
creatis decemuiris, accitis quae vſquam egregia, compoſita duodecim tabulae. 150
factum S. C. ne decreta patrum ante diem

decimam ad ærarium deferrentur. 168
Decrius deſertus à ſuis cadit. 145
Decrij magnitudo animi. 145
Decrius impiger manu, exercitus miles. 145
præcipuum munus amicorum erga defunctum quodnam ſit. 118
à legibus delicta puniuntur. 181
fœmina ſacerdos apud Delphos edit oracula. 106
Delo Apollinem & Dianam ortos eſſe vulgus credit. 177
Dentheliates ager. 227
lenore flagitio interficitur legatus, quâm à principe defenſetur. 23
denotiones. 117
annua abſentia, & prouinciarum adminiſtratio Dialibus non conceditur. 183
vulgatum erat, non licere Dialibus egredi Italia. 175
Diana Limenetides. 227
Diana vnde orta. 177
Perſica Diana, delubrum rege Cyro dicatum. 177
Diana Leucophryena. 177
dictis dicta vlciſci. 218
dicta à maleficiis differunt. 167
Dictatura ad tempus ſumebantur. 3
Dymanes. 132
Deorum iniuriæ Diis curæ ſunt. 59
à Diis niſi iuſta ſupplicum preces audiuntur. 158
Dinis vnus ex ducibus Thracum ponenda arma cenſet. ipſeque primus ſe cum coniuge & liberis victori permittit. 231
continua per viginti annos diſcordia in rep. 151
diſcordiæ malum extremum. 151
nullam æquè Tiberius ex virtutibus ſuis, quàm diſsimulationem diligebat. 245
Pub. Dolabella Varo connexus ſocium ſe adiungit delationis Domitio Afro aduerſus Varum. 241
P. Dolabella proconſul Africæ. 208
Cornelius Dolabella adulator, eiuſque ſententia. 181
Dolabella Cornelius abſurdus adulator. 165
Dolabella petenti abnuit triumphalia Tiberius. 210
domeſtica mala triſtitia ſunt operienda. 144
primæ dominandi ſpes in arduo, vbi ſis ingreſſus adſunt ſtudia & miniſtri. 197
dominationes vnde prouenerint. 150
Dominus nolebat Tiberius vocari. 128
Domitius ciuili bello maris potens, Antonii partibus, mox Cæſaris miſcetur. 228
Domitius exercitu flumen Albim tranſcendit, longiùs penetrata Germania, quàm quiſquam priorum. 228
Domitium Laodiceam adpulſus. 123
Domitii Celeris conſilium Piſoni datũ 121.
Domitius Afer primoribus oratorum additus. 139
anguſtus trames inter paludes quondam à L. Domitio aggeratus. 52
Domitius ſuper vetuſtatem generis, propinquus erat Cæſaribus. 248
Domitius Pollio offert filiam ſacris Veſtalibus. 127
Domitius Corbulo de L. Sulla, quòd ſibi inter ſpectacula gladiatorum loco non deceſſiſſet apud ſenatum queritur. 154
Domitius Afer corripit Varum Quinctilium. 241
Domitius Afer prætorium modicus dignationis, & quoquo facinore properus clareſcere. 132
L. Domitius moritur. 227
Domitio nuptum datur Antonia Octauia genita. 228
Cn. Domitius ducit Agrippinam. 248
Domitio auia Octauia, eoque per ipſam Auguſtus erat auunculus. 248
Domitius in Syriam à Piſone mittitur. 122
ducenteſima à Tiberio ſtatuta. 97
C. Duillius primus rem Romanam proſperè mari geſſit, triumphumque naualem de Pœnis meruit. 103
C. Duillius templum Iano ſtruxerat apud forum Olitorium. 109
duodecim tabulæ finis æqui iuris. 150
duriſsimi veterum. 156
Donuſa inſula. 112
Druſus ouans vrbem introiit. 145
Druſus rediẽs Illyrico, prolato honore, ouãs vrbem intrat. 137
Druſi patris Germanici magna apud pop. Rom. memoria. 38
Druſus ex Germanici liberis togam virilè ſumpſit. 193
donec ſuperfuit Druſus tolerabilis fuit rerũ ſtatus principe Tiberio. 196
Druſus ſenilibus artibus vtitur. 236
Druſus agit in Dalmatia. 106
Druſus tributum iubet Friſiis. 246
Druſo promptum ingenium ad aſperiora 29
Druſus intendit Seiano manus, & contra tendenti os verberat. 193
Tiberius Druſum ſumma rei admonet. 174
Druſus frater Aſinius Saloninus. 185
Druſum Tiberius ſumma rei admonet. 174
Druſus frater Neronis accenditur inuidia quòd mater Agrippina Neronem prompitior erat. 238
Druſus mittitur ad firmandam pacem inter Germanos. 101
Druſus Tiberii filius mittitur à patre ad ſedandam ſeditionem legionum Pannonicarum. 26
Druſus ſecundùm conſul & collega patris. 154
Druſus Cæſar Conſul. 46
Druſus æger. 166
Druſus recitat legionibus litteras patris. 26
Druſus Tarracinam progreſſus obuiam Agrippinæ. 132
Querela, & vocula hominum aduerſus Druſum. 175
Druſus æquus fratris filiis. 104
Druſus alloquitur legiones ſeditioſas, iam tamen reſipiſcentes. 29
Druſus necatus veneno. 197
ara Druſo patri Germanici, à Germanis diſiecta ab Germanico reſtituitur, honorique patris ipſe cum legionibus decucurrit. 74
alter ex geminis Druſi liberis extinguitur. 202.
Druſus præſedit edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris, & ſuo nomine obtulerat. 62
Druſus ſecreta patris mitigat. 159
fauor vulgi erga Druſum patrem Germanici haud proſperus. 96
Druſus adrogans. 176
Druſus conſul deſignatus à Tiberio eximitur dicenda primo loco ſententia in Æmylium Lepidum. 147
Auguſtus in Druſum patrem Germanici multa honora, & magnifica fecit. 133
Druſo propinquanti obuiam veniunt legiones. 26
Druſus aſſentitur ſententiæ Rubellii Blandi in Lepidum. 147
Druſus apta temperandis animis differit. 114
Druſus de matrimonio ſuo verba facit in ſenatu. 157
Druſus Illyricos ad exercitus profectus eſt. 135
Druſus præfectus vrbis. 219
Druſus vili ſanguine nimis gaudens. 62
Druſi querelæ contra Seianum. 197
ſermo Druſi cum Piſone habitus. 135
Druſus à Pannonicis legionibus ſedata ſeditione, in vrbem redit. 30
Druſi epiſtola pro ſuperbiſsima accipiuntur. 175
largitor nomine ſenatus Druſus. 154
Druſus incallidus, & facilis inuenta. 135
Druſus in Illyricum mittitur. 99
Druſus inliciat Germanos ad diſcordias. 112
Druſus clamore legionum turbatur. 27
Druſus rudis dicendi. 29

E

EDictum à Tiberio initio principatus poſitum tribunitia poteſtatu præſcriptione ſine. 10
Elephantine. 111
eloquentia non diſcernitur fortuna. 125
L. Ennius eques Rom. maieſtatis poſtulatus 182
Epheſii memorant Dianam, atque Apollinem apud ſe ortos eſſe. 177
templum Apollinis & Dianæ apud Epheſios. 177
Epheſii. 234
Epidaphnes Germanicus moritur. 125
principe Tyberio frumenta, & pecuniæ vectigales, & cætera publicorũ fructuum ſocietatibus equitum Ro. agitabantur. 195
equites Ro. pro valetudine Auguſtæ vouent donum Equeſtri Fortunæ. 183
Erato regina Armeniorum breui pulſa. 73
Erycus mons. 227
gens Etruſca. 241
Eudemus amicus, ac medicus Liuiæ. 193
Eudemus per tormenta interrogatus. 199
plures aliorum euentis docentur. 215
totus ille tractus ab Suria vſque ad flumẽ Euphratem, imperitante Tiberio, quatuor legionibus coercitum. 194
extra portam Exquilinam cùm claſsicum canere iuſsiſſent conſules, more priſco, in facinoroſos animaduertebant. 83
Exundantes opes ad ornatum vrbis, & poſterum gloriam quominus conferrentur Auguſtus non prohibuit. 185

F

PArua apud Fabricios pecunia, maior apud Scipiones. 83
Falanius eques Ro. accuſatur maieſtatis. 58
contemptu famæ contemnuntur virtutes. 222
atrocior ſemper eſt Fama erga dominantium exitus. 199

optima fama principis clementiam ſequitur. 213
mos fama eſt, cuncta in maius augere, & credere. 162
Cognitio de famoſis libellis ab Auguſto primùm tractata. 58
Problema an fato, & forte naſcendi, ita principum inclinatio in hos, offenſio in illos: an ſit aliquid in noſtris conſiliis. 206
Fecialibus non licet præſidere ludis. 178
Filius patrem maieſtatis poſtulat. 211
Firmius Catus Senator ex intima Libonis amicitia, Libonem impellit ad Chaldæorum promiſſa, Magorum ſacra, & ſomniorum interpretes, & ad luxum, & æs alienum. 85
Catus Firmius patrum ſententia exilij damnatus precibus Tiberij conceditur. Senatu tamen motus eſt. 214
Flaccus Veſcularius iudicium aduerſus Libonem defert ad Tiberium. 85
Flaccus Rheſcuporim perpulit vt Romana præſidia intraret. 115
Flacco Veſculario equiti Rom. propior eum Tiberio vſus. 85
Pomponius Flaccus Mœſiæ à Tiberio cur præfectus ſit. 115
Flamines Quirinales ſortiebantur prouincias. 175
Modus eligendi flaminis Dialis. 203
Flaminica Dialis ſacrorum cauſa eſt in poteſtate viri. 203
Flamines Diales, priuatis olim ſimultatibus effectum, vt à Pontificibus Maximis ire in prouincias prohiberentur. 175
Decretum Pontificum quoties valetudo aduerſa Flaminem Dialem inceſſiſſet. 183
Flamines Martiales ſortiebãtur prouincias. 175
Via Flaminia. 136
Flauius frater Arminij, duce Tiberio, per vulnus oculum amiſit. 75
Fluminibus natura ſua ora ſuos curſus, vtque originem, ita fines dedit. 64
In Piſones, qui cenſuerat vt in iis quæ pertinent ad flumina nihil mutaretur, ſententiam conceditur. 64
Fidena. 239
Flauius frater Arminij vocatur à fratre Arminio ad colloquium. inde paulatim ad iurgia progreſſi vix flumine ipſo, quod interfluebat, quin pugnarent, prohiberi poterant. 75
Flauio fratri Arminij aucta ſunt ſtipẽdia: donatuſque eſt torque, & corona, aliiſque donis militaribus. 75
Flauum caſtellum. 246
Aedes Floræ iuxta Circum maximum cõſtituta. 103
Florentini orãt ne Clanis in Arnum transferretur. 64
Florus inſiſtit deſtinatis, ſ. incepto bello, & rebellionis, pellicit alam equitum, vt cæſis negotiatoribus Romanis bellum inciperet. 161
Florus ſua manu cadit. 161
Florus Belgas vocat ad arma contra Romanos. 160
Libido fœminarum coercita grauibus Senatus decretis. 126
placitum olim, ne fœminæ in ſocios, aut gentes externas traherentur. 155
Mos receptus apud veteres, vt fœminæ lenociniũ ſtupri apud ædiles vulgarent. 126
Viri in eo culpa eſt, ſi fœmina modum excedat. 157
Fonteius Capito proconſul Aſiæ abſoluitur. 219
Aedes Fortis Fortunæ dicantur. 96
Fortunæ delubra in vrbe multa. 183
Fortunæ cœpit turbare florentem Tiberij domum. 191
Oppidum Foroiulienſe. 194
Forum Iulium Narbonenſis Galliæ colonia. 113
Foſſa Druſiana. 75
Solita fratribus odia. 239
Turpiſſimum Senatorum latebra, & deteſtanda fraus. 243
Clarum inter Germanos Friſium nomen. 247
Cum Friſiis bellum geritur. 246
Friſii tranſrhenanus populus pacem exuit. 246
Frumento pretium ſtatuit Tiberius. 127
Quem dignitas fuga impediuerat. 36
Fulcinius. 137
Fulcinium accuſat Piſonem. 139
Fulcinium Tiberius monet, ne facundiam violentia præcipitet. 144
Fundam montes. 237
Funus diui Iulij nimiis populi ſtudiis turbatum eſt. 11
Funus Germanici. 119
Funus Iuniæ. 186
Funus Druſi illuſtre imaginum pompa. 198.
Funus Auguſti irridetur. 12
Furius Camillus proconſul Africæ Tacfarinatem, & Numidas fugat. 105
Furnius damnatur. 233
Furnius adulter Claudiæ Pulchræ. 231
Futura in incerto ſunt. 181

G

SErgius Galba à Catone Cenſorio accuſatus. 179
Galliarum ciuitates rebellionem captant. 160
Feſſa Gallia miniſtrandis equis. 74
Galli caduntur. 164
Ad cẽſus Gallicarum agendos ab Germanico mittuntur P. Vitellius & Cantius. 74
Galli auxiliares in exercitu Germanici. 79.
Certamen Gallo aduerſus Tiberium exortum eſt. 92
Galli ſententia altè penetrat, & arcana imperij tentat. 91
Aſinius Gallus. 137
Gallus Aſinius adulator. 87
Rex Garamantum prædarum Tacfarinatis receptor ac ſocius populandi. 102
Garamantum legati Romam veniunt. 210
Garamantes populi Africæ. 184
Gallius Poplicola quæſtor Silani Silanum accuſat. 180
Nulli Romanorum eiuſdem, cuius erat Druſus, faſtigii viro gemina ſtirps eſt edita. 126
Gemonia. 140
Germanicus quantò acriora in eum ſtudia militum, & auerſa patrui voluntas, hoc celerandæ victoriæ intentior. 73
Germanicus in morbum recidit. 116
Germanicus audito legionum tumultu raptim eò proficiſcitur quidquam ibi egerit ad ſedandas ſeditiones motas. 32
Germanici eximia ſpecies & quinque liberi. 96
Germanici graues in Piſonem contumeliæ, & cur. 116
Germanicus extrahitur cubili à militibus ſeditioſis. 35
Germanicus anteibat Druſum claritudine materni generis. 99
Germanicus verſatur in ſummo periculo inter ſeditioſos. 33
Germanicus Druſum patrem precatur. 75
Germanicus reducto ad Amiſiam exercitu, legiones claſſe, vt aduexerat, reportat. 52
Germani incurioſi, ſemiſomni inermes, & temulenti ab Germanico opprimuntur. 43
Fama claſſis Romanæ amiſſæ vt Germanos ad ſpem belli, ita Germanicum ad illud coercendum erexit. 83
Germanicus præmittit literas ad Cæcinã legatũ inferioris exercitus turbidi. 42
Germanicum, in cuius manu octo legiones erant, immenſa ſociorum auxilia, mirus apud populum fauor, metuebat Tiberius ne habere imperiũ, quàm expectare mallet. 10
Germanicus cùm ab Tiberio Romam acciretur, intelligebat, ſe per inuidiam parto iam decori abſtrahi. 84
Germanicus extrema Aſiæ, Perinthũmque, ac Byzantium Thracias vrbes, mox Proponticis anguſtias, & os Ponticum intrat. 106
Querelæ hominum quòd Germanico non ſatis honorum in funere tributum eſſet. 134
Germanicus Agrippinam neptem Tiberij in matrimonio, pluréſque ex ea liberos habebat. 31
Germanicus extruendo tumulo Varianis legionibus primum ceſpitem poſuit. 51
Vt Germanicus, & Druſus ouantes vrbem introirent, decretum ſit. 113
Germanicus exercitum ſeditioſum alloquitur. 36
Concio Germanici apud ſeditioſos milites, à quibus rogabatur, ne vxorem abire ſineret. 37
Germanicus iterum conſul iniit conſulatum apud vrbem Achaiæ Nicopolim. 105
Negociatores literas de valetudine Germanici Romam afferunt. 124
Germanicus adæquatur magno Alexandro. 119
Conſules, & Senatus, ac magna pars populi viam, qua Agrippina in vrbem veniebat, cineréſque Germanici portabantur, compleuerunt. 132
Germanicus ferrum à latere deripit vt ſe cõfoderet. 33
Germanicus annum efficiendis ceptis in Germania ab Tiberio petit. 84
Germanicus extinguitur. 119
Germanicus eripit Segeſtem ab obſidentibus popularibus. 47
Germanicus ſecunda nauigatione cum le-

INDEX.

gionibus, lacus, & Oceanum uſque ad Amiſiam flumen peruehitur. 75
Germanicus reſpondet legatis Artabani. 110
Germanicus filius Druſi fratris Tiberij, Auguſti nepos. 31
Germanicus quantò ſumma ſpei propior, tantò impenſius pro Tiberio nititur. 32
Germanici triremis in magno naufragio Chaucorum terram appulit. 83
Germanicus bellum gerens aduerſus Marſos, pergit introrſus, populatur, excindit. 83
Germanico exceſsiſſe Auguſtum affertur. 31
Cinerum Germanici qua pompa portarentur. 132
Germanicum cupido inuadit ſoluendi ſuprema Varo militibus. 50
Germanicus manibus inquit cum Arminio pugnat. 52
Germanicus Athenis uno lictore utitur. 105
Germanicus cedentem in auia Arminium ſequitur. 51
Germanicus bellum in Angriuarios Stertinio mandat. 82
Mors Germanici Romam delata magno dolore, & ira omnes affecit. 124
Germanicus maiorem partem legionum claſsi impoſitam per flumen Amiſiam Oceano inuehit. 81
Germanicus quod arduum ſibi, cætera legatis permittit. 81
Quidam periſſe Germanicum lætantur. 122
Germanicum ſe ipſum incuſantem vix cohibuere amici quin mare oppeteret. 83
Cur Germanicus populo Rom. charus eſſet, & ciuile eius ingenium. 32
Germanicus impoſitas nauibus quatuor legiones per lacus vehit. 50
Germanicus cur mare intrare deſtinat cum exercitu. 74
Germanicus venit Athenas. 105
Germanicus primus cum prætoriis cohortibus capit vallum hoſtium. 81
Germanicus clemens. 109
Germanicus excipitur Athenis quæſitiſsimis honoribus. 106
Germanici benignitas, & comitas erga exercitum. 57
Germanici in pari cum Græcis amicitia. 110
Vltima verba Germanici ad uxorem. 118
Euboeam venit Germanicus. 106
Regimen ſumma rei in Germania penes Germanicum. 30
Germanicus caſtra Cæcinæ recenti cæde fœdiſsimorum infecta ingreditur. 43
Germanicus Viſurgim trangreſſus. 77
Germanicus, quò magis agnoſceretur, detraxit tegmen capitis. 82
Germanicus, & Piſo conueniunt Cyrri: ſimilique loquuntur. 109
Comitas Germanici. 110
Germanico nullum ex conſiliis hoſtium incognitum. 81
Cineres Germanici tumulo Auguſti illati. 131
Dies quo reliquiæ Germanici tumulo Auguſti ſunt illatæ. 133
Germanicus incenſo Mattio, vertit ad Rhenum. 47
Germanicus triumphat de Cheruſcis, Chattiſque & Angriuariis. 96
Germanicus clementer reſpondet Segeſti. 49
Germanici mortem Tiberius inter proſpera ducebat. 131
Germanicus ſumma ope parat bellum aduerſus Germanos. 45
Germanico alienato patrui amorem apud cæteros auxerat. 99
Triumphus Germanici. 96
Germanicus Zenonem regis Armeniorum capiti inſigne regium imponit. 108
Germanicus perſuaſum habet ſibi à Piſone datum eſſe venenum. 116
Germanicus renunciat Piſoni amicitiam per epiſtolas. 117
Læta Germanici quies. 78
Germanicus excurrit in Chattos Germanos. 46
Germanicus Nilo ſubuehitur. 111
Laudes Germanici. 119
Mors Germanici læta Tiberio. 132
Germanicus Druſo ortus octo apud Rhenum legionibus imponitur & à Tiberio, iuſſu Auguſti adoptatur. 6
Germanicus agendo Galliarum cenſui intentus. 30
Germanicus adpellit Colophona. 106
Corpus Germanici nudatum in foro Antiochenſium. 120
Germanicus ut militum mentes penitus noſceret, quid egerit. 77
Germanicus poſt ſeditionem tres legiones ſacramento adegit. 34
Germanicus Aegyptum proficiſcitur. 110
Germanicus ſacras ædes Spei. 103
Germanicus auxit cumulat in ſe patrui, atque odia. 38
Germanicus Hadriatici, ac mox Ionii maris aduerſam nauigationem perpeſſus. 106
Germanico permittuntur prouinciæ, quæ mari diuiduntur. 98
Nomen Germanici plumbeis tabulis inſculptum. 117
Germanicus ducit exercitum aduerſus Germanos. 43
Germanicus moritur Epidaphnæ. 115
Germanicus Antiochiæ crematus. 115
Mira manſuetudo Germanici erga Cn. Piſonem. 107
Germanicus nomen Imperatoris auctore Tiberio accepit. 49
Germanicus Marſos irrumpit. 83
Germanicus P. Vitellio duas legiones itinere terreſtri ducendas tradit. 56
Germanicus aduerſa valetudo. 116
Amicitia Germanici pernicioſa quibuſdam. 204
Oratio Germanici ad milites. 35
Germanico offertur imperium ab legionibus. 33
Germanici ſuprema verba ad adſiſtentes amicos. 117
Germanicus & Druſus fratres egregiè concordes. 99
Germanico decernitur triumphus. 46
Germanicus non lætus ob ſuperbiam Piſonis. 108
Germanicus expoſitū exercitum in Chattos rapit. 46
Germanici ſtabant corpus uiſuri, tamen, & ad ambrem imperatorem valedicentis nulla voluerit
patientia ſine pudore flagitij! ſibi cum ducum abeunt: ingenti, paucis aduerſis, inter ſecunda non diuites, non immemores. 73
Apud Germanos ingentium bellorum ſunt feroces ſaltus, modica domi armenta. 146
Germanorum acies trans Viſurgim flumen. 76
Germani cuſtodes adſunt imperatori. 26
Ad ſupplenda Germanici exercitus damna certant Galliæ, Hiſpania, Italia. quam laudato ſtudio Germanicus arma modò, & equos ad bellum ſumpſit. 57
Germanorum quæ arma. 78
Germanus quidam, acto ad vallum caſtrorum Romanorum equo, militibus ſi quis tranſfugiſſet, multa pollicetur. 78
Germani licet victi, tamen pugnâ volunt, arma rapiunt. 81
Germani olim bellum gerebant vagis incurſibus, aut diſiectas per catervas. 100
Germani quantum aquarum circumfluentibus ingiti erumpunt tantò in ſubſidia ubi erant Romani. 52
Germani inter Albim & Rhenum virgas, & ſecures, & togam viderunt. 49
Germanos morti eſt, ut quietes aſto magis, quàm per formidinem cedit, terga abeuntium laceſſat. 47
Germanicas legiones ſeditio incedit. 30
Germani imbuti diſciplina militari, quam ab Romanis didicerant. 100
Germani læti ob inſtitium, & diſcordias exercituum Romanorum. 43
Militis Romani Germanorum victores. 164
Germani pedites inter Romanos merebant. 146
Germani caſtra Romana aggrediuntur. 55
Germani ob proſpera aduerſus Romanos indefeſsi. 52
Ingenti clade afficiuntur Germani ab Germanico. 44
Truculentia cæli præſtat Germania. 83
Auxiliares Germani in exercitu Germanici. 79
Germani ab Romanis acie funduntur, & caſtis locis. 73
Germani aliqua cis Rhenum colebant. 46
Germani fugiunt. 80
Germani ab Romanis trucidantur. 55
Turpis Germanorum fuga. 80
Cautum ſenatus conſulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, neue Amphitheatrum imponeretur, niſi ſolo firmitatis ſpectatæ. 240
Gladiatura deſtinatis ſeruitiis in Gallia continuum ferri tegimen. 162
Sempronius Gracchus exul ſilvum in inſulam Cercinam. 201
C. Gracchus abſoluitur. 201
Gracchi turbatores plebis. 159
Gracchus per Africam & Siciliam mutat ſordidas merces. 201
Græci condiſit per Aſiam urbibus ora majus patiebantur. 201
Græcis liberalibus ſtudiis prædito Tiberius comitantur in Campaniam. 236

Græcorum

Græci ſua tantùm mirantur. 128
Gyarus inſula immitis, & ſine cultu hominum. 182
Gyarus inſula. 181 & 212

H

HÆmus mons Thraciæ. 160 & 232
Halicarnaſij. 234
Haterius prope à militibus interfectus. 19
Haterij Agrippæ tribuni plebis interceſsio, cùm de pœna hiſtrionum ageretur. 63
Haterij Agrippæ ſententia inductum eſt C. Lutorio ſupplicium. 166
Haterium Agrippam, vt Prætor fieret, Germanicus, & Druſus fouent. 104
Q. Haterius diem obit. 239
Haterius Agrippa Conſul deſignatus. 166
Q. Haterius ſuſpicacem Tiberij animum perſtringit. 18
Haterius fœdiſsimus adulator deridiculo eſt. 175
D. Haterius Conſul. 168
Q. Haterius conſularis multa dicit in luxū ciuitatis. 88
Haterius Auguſtum orat. 19
Heniochi. 116
ſilua Herculi ſacra. 77
Hercules potens Lydiæ. 177
Hercules vbi ortus dicatur. 111
Hercules apud Græcos deûm numero additus. 222
Hercynia Sylua. 100
Hermunduri populi Germaniæ. 113
Honors præmatura & ſena. 29
Hieroceſarea. 102
Hierocæſarienſes. 177
Hiſpania vlterior per legatos orat, vt delubrum Tiberio, matrique eius extrueret. 219
Hiſpania, imperitante Tiberio, tribus legionibus habebantur. 194
Romanus miſer, egens, ignotus, inquies. 59
Dicta in ſenatu ſententia, vt prætoribus ius virgarum in Hiſtriones eſſet. 63
Pulſi hiſtriones Italia. 202
Auguſtus immunes verberum hiſtriones reſponderat. 63
de immodeſtia Hiſtrionum à Tiberio relatū eſt. 202
Homonadenſes populi Ciliciæ. 165
Honores in funere Germanici reperti, ac decreti. 125
Oratio M. Hortali petentis ab Tiberio vt ſe, & filios ab inopia defenderet. 92
Hortalus Tiberio grates non agit quamuis ab eo pecunia donatus. 94
M. Hortalus illectus ab Auguſto liberalitate decies ſeſtertium ducere vxorem, ſuſcipere liberos. 92
domus Hortenſij pudendam ad inopiam delabitur. 94
Hoſtiles exuuiæ ad ornatum vrbis & poſterûm gloriam quominus eò ferrentur Auguſtus non impedit. 183
Hyberus Rex. 194
Hypepeni. 234
Hyrcani. 102

I

IAno templum dedicatur. 103
campus Idiſtauiſus medius inter Viſurgim, & colles. 79
ignes eſſulſerunt inter ruinam duodecim vrbium Aſiæ. 102
ignis violentia. 240
Ilienſes parentem vrbis Romæ Troiam referunt. 234
deterrimo cuique incedebat licentia impunè probra, & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæſaris. 158
ea conditio eſt imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quam ſi vni reddatur. 9
vocabulum Imperatoris ab Auguſto quibuſdam conceſſum. 185
plures Imperatores. 185
Imperator auguratu, & vetuſtiſsimis cærimoniis præditus feralia attrectare non debet. 51
Imperitante Tiberio Italiam vtroque mari duæ claſſes tenebant. 194
Italia externa opis indiga. 171
bellum Italicum. 151
vniuerſum Imperium Romanum quot claſſibus, & legionibus tenearetur. 195
Imperium Romanum, principe Tiberio, ad mare rubrum patescebat. 111
ſatis pœnarum aduerſus Impudicas in ipſa profeſſione flagitij eſt. 126
cuncta mortalium incerta. 58
Induſtria & vigilantia haud minùs nocentia quoties parando regno finguntur. 192
Inguiomerus Arminio patruus ab Arminio trahitur in partes ſuas aduerſus Romanos. 50
Inguiomerum in prælio, tota volitantem acie fortuna magis, quā virtus deſerebat. 82
Inguiomerus laudatur à Maroboduo. 100
Inguiomerus grauiter vulneratus. 55
Inguiomerus ad Maroboduum perfugit. 100
Inguiomerus fugit ex prælio. 80
commendatio interdum oritur ex iniuria 185
plerumque Innocentes recenti inuidia impares. 121
quæ Inopina accidunt, multò quàm cætera, ſunt maiora. 55
Inſomnes magis, quàm peruigiles. 53
Interamnates. 64
ex Inuidia naſcitur odium. 186
Irreuerentia iuuentutis grauibus decretis notata. 154
Iſauricus. 177
aduerſus Impios hebeſcunt ſydera, ruunt tēpeſtates. 30
Iuba rex. 194
Iudæa feſſa oneribus diminutionem tributi orat. 98
actum de ſacris Iudaicis pellendis. 127
vera, aut in deterius credita iudicio ab vno facilius diſcernuntur. 137
Iulia neptis Auguſti adultera, idcoque proiecta in inſulam Trimetum mortem obit. 245
Iulia filia Auguſti moritur. 45
Iulia patri Auguſto literas ſcripſit cum inſectatione Tiberij, eaque à Graccho compoſita credebantur. 45
Iuliā dum eſſet in matrimonio M. Agrippæ Sempronius Gracchus temerauit. 45
Iulia Druſi filia Neroni nuptū datur. 153
Iulia fuerat in matrimonio Tiberij, ſpreueratque vt imparem. 45
Iulia ob impudicitiam à patre Auguſto relegata. 45
Iulia Auguſta ope ſuſtentata. 245
Iulia Auguſta valetudo atrox. 178
Iulius Indus è ciuitate Treuirorum, diſcors Floro, inconditam Treuirorum multitudinem diſiecit. 161
Iulius Antonius ob adulterium Iuliæ morte punitus. 228
Iulius Florus exſtimulator rebellionis apud Treueros orta. 160
D. Iulius ſeditionē exercitus vno verbo compeſcuit. 37
Iunia Catone auunculo genita. C. Caſsij vxor M. Bruti ſoror moritur. 186
Iunia familia. 182
Iunius quidam ab Libone tentatus vt infernas vmbras carminibus eliceret. 86
Iunio Otthoni vetus ars fuit exercere ludū literarium. 179
Iunius Senator. 240
Iunius Silanus conſul. 242
Iunius Ottho inter potentia Senator. 179
Iunius Bleſus & Lepidus à Tiberio nominantur, ex quis proconſul Africæ legeretur. 158
Iuppiter Salaminius. 177
Iuſiurandum perinde æſtimandum, quàm ſi quis Iouem fallat. 59

L

LAbeo Antiſtius ſtudiis ciuilibus, artibuſque egregiis præcellens, & incorrupta libertate. 185
Pomponius Labeo è Mœſia cum legione ad Sabinum venit. 229
Lacedæmonii cum Philippo Macedone bellarunt. 227
Lacedæmonii & Meſſenii contendunt de iure templi Dianæ Limenetidis. 227
Ælius Lamia proconſul Africæ. 201
Langobardi. 100
Langobardi pro antiquo decore, & recenti libertate pugnant. 101
Laodiceni. 234
Laodicea vrbs Syriæ. 123
Lanuuinum municipium. 165
Latiaris modico vſu cōtigebat Sabinū. 272
Latiaris Sabinum domum & in cubiculum trahit. 243
Latiaris & tres alii accuſant Sabinum. 224
Latinius Pandus Proprætor Mœſiæ 114
Latinius Latiaris fraus ad decipiendum Sabinum, 242
Latona partu grauida edidit Apollinem & Dianam. 177
Legati ab ſenatu apud aram Vbiorum Germanicum adeunt. 35
rarum etiam inter hoſtes vt Legatus violetur. 36
Legati Artabani Parthorum regis Germanicum adeunt. 109
Leges turbantur vi, ambitu, pecunia. 4
non eſt vtendum imperio vbi Legibus agi poteſt. 182
corruptiſsima rep. plurimæ leges. 151
Legum aliæ obliuione, aliæ contemptu abolentur. 171
Leges, ꝓ. Reſpublica. 150
multæ Leges in maleficos ex delicto ſunt latæ. 150

INDEX.

Leges Cretenſium latæ à Minoe. 150
aliquando Leges diſſentione ordinum & adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua per vim latæ ſunt. 150
Leges primò rudes erant. 150
Leges ideo in facta conſtituuntur, quia futura in incerto ſunt. 181
Libo ſine patrono ad cauſam dicendam acceſsit. 86
Legiones ſibi faciebant caſtra. 82
Legionū in manu ſita erat res Romana 31
Gn. Lentulus moritur. 227
Lentulus augur aduerſus Seruium Maluginenſem diſſerit. 175
Lentulus Getulicus conſul deſignatus Aquiliam lege Iulia damnat. 217
Gn. Lentulus nominatur à filio Q. Vibij Sereni. 212
Lentulus Getulicus conſul. 218
Cn. Lentulo infenſa legiones ſeditioſa. 27
Gn. Lentulus triumphalia inſignia de Getulis retulerat: cuique bene tolerata paupertas gloria fuit. 227
Lentulus intimus amicus Tiberij, & ſenectutis extremæ. 212
Lepida deſtinata vxor L. Cæſari, ac diuo Auguſto nurus. 147
Lepidæ multa, atrociaque crimina in iudicio obijciuntur. 146
Lepida Tiberium petit veneno. 148
Lepida multum miſerationis erga ſe permouet. 147
M. Lepidus Ptolemæi liberis tutor in Ægyptum miſſus. 116
Manius Lepidus frater Æmiliæ. 146
turbidæ Lepidi rogationes. 131
M. Lepidus contra ſententiam Haterij Agrippæ verba facit. 166
Æmilius Lepidus accipit à Tiberio bona Æmiliæ Muſæ. 102
Lepidus ſpecie amicitiæ ab Auguſto deceptus. 14
Lepidus intentiùs ſe excuſat ne in Africam eat. 158
Lepidi atque Antonij arma in Auguſtum ceſſere. 3
Lepidus pecuniæ modicus. 185
Lepidus grauis & ſapiens vir, æquabili auctoritate, & gratia apud Tiberium viguit. 206
M. Lepidus incuſatur à Sex. Pompeio, vt ſocors, inops, & maioribus ſuis dedecorus. 155
M. Lepidus Piſoni adeſt ad dicendam cauſam. 137
M Lepidus Aſiæ proconſul. 235
M. Lepidus ab Auguſto capax iudicatur imperij, ſed aſpernans. 38
Lepidus à ſenatu laudatur. 155
M. Lepidus & Iunius Blæſus à Tiberio nominantur, ex quis proconſul Africæ legeretur. 158
Lepidus à ſenatu petit vt baſilicam Pauli, Æmilia monumēta propria pecunia firmaret, ornaretque. 183
Lesbum venit Germanicus. 106
Diana Leucophryena. 177
Liber pater bello victor ſupplicibus Amazonum ignoſcit. 177
Liber apud Græcos Deū numero additus. 222
Liberalitas Auguſtæ vulſa. 206
Libertatem Romæ L. Brutus inſtituit. 3
Libertorum ſermoles ingenua. 77
Libo ornatur pratura à Tiberio. 85
Libo iuuenis improuidus, & facilis inanibus. 85
Libo ſua manu ſe interficit. 87
Accuſatio Libonis, ipſo mortuō, apud patres peracta eſt. 87
L. Libo conſul. 71
Libo Druſus defertur moliri res nouas ab Firmio Cato ſenatore. 84
Libo accuſatus ab Trione, mutata veſte, circumit domos, vocem aduerſus pericula poſcit. 86
Libo lectica delatus in ſenatum immota Tiberij vultu excipitur. 86
bona Libonis inter accuſatores diuidūtur. 87
Libo extremas preces P. Quirinio propinquo ſuo ad principem mandat. 87
vecordia Libonis. 86
Lybiam delatus Menelaus. 111
M. Licinius conſul. 239
Varius Ligur adulter Aquiliæ. 227
Liuineius Regulus Piſoni adeſt ad dicendā cauſam. 137
Liuia ſoror Germanici forma initio ætatis indecora, mox pulchritudine precellebat. 193
Liuia ab Auguſto in familiam Iuliam, nomenque Auguſtæ aſſumpta. 11
Liuia Agrippinam inſectatur. 32
Liuia cùm Auguſtus moreretur, acribus cuſtodijs domum & vias ſepſerat. 8
Liuia auunculus Auguſtus, ſocer Tiberius, ex Druſo liberi. 193
Liuia ſuſpecta mortis Auguſti. 7
multa patrum in Liuiam adulatio. 19
Liuia grauis in remp. mater. 14
Liuia C. Cæſari, mox Druſo nupta. 224
Liuia ſoror Germanici nupta Druſo duos virilis ſexus ſimul enixa eſt. 126
T. Liuius Pompeianarum partium duces nuſquam latrones, & parricidas ſæpe vt inſignes viros nominat. 217
T. Liuius eloquentiæ, ac fidei præclarus. 217
T. Liuius amicus Auguſti. 217
T. Liuium Auguſtus Pompeianum appellabat. 217
C. Liuius accuſator Libonis ſingillatim eo crimina obijcit. 86
M. Lollius ab Tiberio incuſatus in ſenatu tanquam auctor prauitatis & diſcordiarum C Cæſaris. 165
augendam cærimoniam Loco, in quo tātum in principē honorē dij oſtenderent. 240
maieſtati maior è longinquo reuerentia. 41
ex longinquo cuncta augentur. 124
quantò quis plus adeptus eſt, tantò magis in lubrico eſt. 58
Lucilius Capito accuſatus à prouincia damnatur. 202
Lucilius Lōgus intimus Tiberio moritur: decretique ei honores. 202
Lucilius centurio ab ſeditioſis interficitur militibus. 25
Lucullus pellit Mithridatem. 219
Luctuoſiſsimus caſus, quo quinquaginta hominum millia debilitata, vel obtrita ſunt. 239
Ludibria rerum mortalium cunctis in rebus verſantur. 144
Ludi Auguſtales. 21
Lugduni cohors præſidium agitabat. 126
Luna clariore cælo viſa langueſcere. 27
Germanicus Luppia caſtello potitur. 74
Obſeſſores Lupiæ caſtelli ad famam aduentūs Germanici dilapſi ſunt. 74
Lupia flumen Germaniæ. 50 & 74
Curtius Lupus Quæſtor captantem T. Curtiſij conſurationem diſicit. 218
C. Lutorij Priſci celebre carmen, quo ſupremā Germanici defleuerat. 166
C. Lutorius Priſcus compoſuit carmen ægro Druſo, quod ſi extinctus foret maiore præmio vulgaretur. 166
C. Lutorius legit carmen ab ſe compoſitum in domo P. Petronij. 166
Lutorius Priſcus in carcerem ductus, & ſtatim exanimatus. 167
Luxus à fine Actiaci belli ad ea arma quîs Ser. Galba remp. Romanam adeptus eſt, per annos centum profuſis ſumptibus exercitus. 172
Luxus in iuuene Druſo non adeò diſplicebat. 159
multa conſtituta ſunt in luxum ciuitatis. 88
de Luxu coercendo actum. 170
Luxus quibus in rebus conſiſtat. 170
Luxus cur paulatim exoleuerit. 172
Lycium mare. 111
Lycurgus Spartanorum legiſlator. 150
Lydia Herculis patitur. 177
Lydorum opulentia. 235
Lydus Atye rege genitus. 234
Lygdus ſpado venenum dat Druſo. 197
Lygdus occulto indicio Druſum veneno in patrem arguit. 199
Lygdus vi tormentorum patefacit ordinem ſceleris aduerſus Druſum. 199
Lygdus ætate, atque forma charus domino, interque primores miniſtros erat. 198

M

Macedonia leuata proconſulari imperio, Cæſarique tradita. 62
Macedones Hyrcani. 102
facta de magis Italia pellendis ſenatuſconſulta. 88
ſtatim magiſtratibus diem priuatis decere. 205
Magius Cæcilianus prætor fictis maieſtatis criminibus accuſatus. 114
Magnetes à Scipionis, & L. Sullæ conſtantia nitebantur. 177
apud Magnetes eſt perfugium inuiolabile Dianæ Leucophryenæ. 177
Magnetes. 101 & 234
Ludi Magni ab ſenatu decreti. 178
dites olim familiæ magnificentia prolabebantur. 172
Magorum ſacra. 85
miro Tiberij arte lex Maieſtatis tractabatur. 58
lex Maieſtatis amplectitur principem, aut principis parentem, neque, ſiquis in hos peccauit. 217
quænam lege maieſtatis continerentur. 58
Legem maieſtatis reducit Tiberius. 58
Malouēdus Chattorum dux in deditionem acceptus. 83
Maleficia. 117
Maluginenſis patri in flaminio Diali ſucceſsit. 203

Mamercus opprobriũ maiorum ſuorũ. 179
Mamercus Scaurus pro L. Sulla mitatur. 154
Mamercus patruus, ac vitricus L. Sullæ, & oratorum vberrimus. 154
Mamercus Scaurus ſuſpicacem Tiberij animum perſtringit. 18
parum abſuit, quin Mancipij vnius audacia diſcordijs, armiſque ciuilibus remp. perculerit. 94
Manlio adultero Apuleia Varilia Italia, atque Africa interdictum eſt. 104
Manſuetudo in hoſtes. 119
Marcellus intra iuuentam ereptus. 66
Granius Marcellus prætor Bithyniæ à quæſtore ipſius diuerſis de cauſis maieſtatis poſtulatus abſoluitur. 59
Marcellus. 137
Marcomanni. 101. & 112
Mariti corrumpuntur ſæpe prauitatibus vxorum. 157
Marius Nepos prodigus, eoque motus ſenatu. 103
Sex. Marius accuſatur. 219
Marobodus vnum ſubſidium eſt miſericordia Cæſaris. 112
Marobodius Rauennæ habitus. 112
Marobodius ab Druſo receptus. 137
Marobodius rex Sueuorum pace obſtrictus à Tiberio. 84
Marobodius in Marcomannos concedit. 101
Marobodius fractus. 112
Marobodius mittit legatos ad Tiberium oraturos auxilia. 101
Marobodius ſe iactat, nec probris in hoſtem abſtinet. 100
Marobodius ſcribit Tiberio. 112
Marobodius duodecim legionibus petitus duce Tiberio. 101
Marobodius ab Arminio appellatur fugax & præliorum expers. 100
Marobodus regis Sueuorum nomen inuiſum apud populares. 100
Marobodui opes, & potentiam extollit Tiberius. 112
templum Martis vltoris. 113
Ædes Martis vltoris. 144
Marſus Vibius nuntiat Piſoni Romam ad dicendam cauſam veniret. 122
ad vicos Marſorum Germanicus exercitum ducit. 43
Marſos Germanicus irrumpit. 83
Martia vxor Maximo cauſa exitij marito fuit, quòd quæ ab ipſo ſecretò narrauerat, id illa Liuiæ aperuerat. 7
Martina infamis veneficijs, Plancinæ percchara à Cn. Sẽtio in vrbem mittitur. 120
Martina ſubita morte Brundiſii extincta 135
P. Martius ſupplicio affectus. 88
flumen Marus in Germania. 113
Maſſiliæ ſtudijs opera dabatur. 228
Maſſilienſium preces. 227
Mater Deûm. 240
Partis cœleſtium, & Mathematici ferebant reditum Tiberio, cum in Campaniam iret, denegari. ſed patuit breue confinium artis. 236 & ſeq.
facta de mathematicis Italia pellendis ſenatuſconſulta. 88
Liberi regii, more externo, ſociati in matrimonium, regnumque. 72
Mattium caput gentis Chattorum ab Germanico incenſum. 47
Mauri à Tacfarinate in bellũ trahantur. 105
Mauris Iuba rex accepit donum populi Ro. 194
aliud eſt Medicina, aliud clades. 43
Menelaus oraculum repetens Libyam delatus. 111
Socordes ſunt qui putant præſenti potentia extingui poſſe etiam ſequentis æui memoriam. 219
Mennius caſtrorum præfectus duorum militum ſupplicio ſeditionem repreſſit. eiuſdem audacia. 35
Ludi Megaleſii. 135
Memnonis ſaxea effigies. 111
Apidius Merula, quòd in acta Auguſti nõ iurauerat, albo ſenatorio eraſus. 127
Valeſius Meſſala Aſiæ proconſul. 181
Meſſala Valerius inuiſum Tiberij adulator. 18
Meſſalinus cùm eos enumeraret, quibus gratia agi debebant, ob vindictam Germanici, omittit Claudij mentionem. 144
Valerio Meſſalino, filio Meſſalæ, inerat imago paternæ facundiæ. 156
Meſſalini Cottæ ſententia, vt mariti prouincialibus vxorum criminibus tenerentur. 207
ſecundum Meſſenios factum eſt ſenatuſconſultum de iure templi Dianæ Limnatidis 227
Lacedæmonij, & Meſſenij contendunt de iure templi Dianæ Limnatidis. 227
L. Metellus Pontifex Max. 183
proprius metas exercitanti quoque eloquentiam debilitat. 180
non omnia metuenda. 95
Mileſii. 178. & 227. & 234
voluntarius Miles non eadem virtute, ac modeſtia agit, atque is qui ex delectibus eſt conſcriptus. 194
militum mentes quando penitus noſci poſſint. 77
Miles, intermittente imperatore debita munia, laſciuire & diſcordare incipit. 21
deſideria militum non per ſeditionem, & turbas ad principem ferri debent. 23
Milites non ſunt appellandi ſeditioſi. 37
Milites Romani à Germanis patibulis affixi 246
gaudebat cædibus miles, tãquam ſemet abſolueret. 39
plerunque inopes, ac vagi ſponte Militiam ſumunt. 194
Militia ſeditioſis grauis eſt, & infructuoſa. 22
Minos dedit leges Cretenſibus. 150
Miſenum. 194
atrox exemplum Miſeriarum, & ſæuitiæ. 212
Miſericordia interdum cũ accuſantibus eſt. 118
Mithradates à L. Sulla pulſus. 177
Mithradates conſtantia Cyzicenorum, & præſidio Luculli pulſus. 219
Mithradates bellum geſſit aduerſus Sullam 106
Sertorij, ac Mithradatis ingentibus bellis lababat Reſp. 184
Adrogans Moderatio. 12
Mæcenas prouecta ætate, ſpeciem magis in amicitia principis, quàm vim tenuit. 154
Mæcenas effuſus in amorem Bathylli. 46
prouincia Mæſia. 64
Mæſta vbi ſemel prorupere, difficilius reticentur. 244
Votienus Montanus ob contumelias in Cæſarem dictas poſtulatus. 226
immenſi montes ſediſſe feruntur. 102
Morbo corporis veteres, & diu aucti, nõ niſi per dura & aſpera coerceri poſſunt 170
verſo ciuitatis ſtatu nihil vſquam priſci, & integri moris. 6
Moſa flumen. 74
Sexus Muliebris natura inualidus. 157
Mulierum ipſa peruicacia, & impotentia. 156
Sexus muliebris non imbecillus tantùm, ſed, ſi licentia adſit, ſæuus, ambitioſus, poteſtatis auidus. 115
Mummius imperator. 227
Munatius Plancus princeps legationis ad Germanicum à militibus incuſatur tanquam auctor atrocis ſenatuſconſulti. 35
Munificentia Germanici, qui militibus quãtum quis damni profeſſus erat, exſoluit. 84
Principes Muſulamorum defectionem coeptantes à Dolabella ſecuri percutiuntur. 209
Muſulamiorum dux Tacfarinas. 105
Muſulamii valida gens, & ſolitudinibus Africæ propinqua. 105
Mutilia Priſca adultera. 200
Myrina. 102

N

Rex Nabatæorum excipit Germanicũ. 109
Nar amnis. 64
optime rebus Mortalium conſuluit Natura 63
Auguſtus roſtratas Naues Actiaca victoria captas in oppidum Foroiulienſe miſit. 194
Galliæ littus roſtratæ Naues præſidebant. 194
Naues Piſonis, & Agrippinæ aliæ alijs obuiæ. 122
multa genera Nauium neceſſaria ſunt ad conſiciendam claſſem. 74
Naues lato vtero facilius tolerant fluctus. 74
Naues planæ carinis ſine noxia ſidunt. 74
Naues appoſitis vtrinque gubernaculis, conuerſo repente remigio, hinc vel illinc appellunt. 74
Naufragium patitur claſſis Germanici. 82
Nauportum à manipulis, qui eò miſſi erant audita legionum ſeditione, diripitur. 24
interdum Neceſſitate exprimuntur quæ per modeſtiam haberi non poſſunt. 23
Negatus honor gloriam intendit. 210
Nero ducit Iuliam Druſi filiam vxorem. 152
Nero è liberis Germanici à Tiberio commẽdatur patribus. 152
Nero proximus ſucceſſioni Tiberij. 237
Nero agit grates patribus, atque auo. 202
Nero modeſta iuuenta. 237
Nero à libertis & clientibus exſtimulatur. 238
Nero vetuſtiſſimus liberorum Germanici. 98
Nicopolis vrbs Achaia. 105
Iacus receptacula Nili. 111
Nilus. 111

INDEX.

Nihil neque nimium, neque modicum eſt, niſi ex ſorte ea reſidentis. 88
Nola vrbs Campania. 235
Nona legio Romam reportata ex Africa. 208
C. Norbanus conſul. 46
L. Norbanus conſul. 310
Norica prouincia. 112
Nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna. 232
Numa religionibus, & diuino iure populum Ro. deuinxit. 150
Numantina prior vxor Siluani inſons iudicatur 208
Numida peditum aciem ferre nequeunt. 209
Numina inferna. 117

O

OCeanus cætero mari violentior. 83
Occia ſeptem, & quinquaginta per annos Veſtalibus ſacris præſe it. 127
Octauius Fronto multa docet in luxum ciuitatis. 88
Paterna odia fas eſt publicis vtilitatibus remittere. 14
Odruſæ populi Thraciæ. 160
Olennius ſuſpenſos Germanos fuga præuenit. 246
Olennius è primipilaribus regendis Friſiis impoſitus. 246
magnæ opes innocenter partæ, & modiſtè habitæ. 227
M. Opſius pratura functus. 242
Oppius & aliis legibus conſtricta eſt fœminarum impotentia. 156
optimates in Pharſalica acie. 228
Optimi mortalium altiſſima cupiunt. 212
Oraculum Clarii Apollinis Germanico maturum exitium cecíniſſe fertur 106
rebus omnibus ineſt quidam velut orbis. 173
motus Orient niſi Germanici ſapientia componi non poterat. 98
Mota Orientis regna. 71
Orient motus. 98
Locus Ortygia. 177
Oſcum ludicrum. 202
Iunius Otho prætor Silanum accuſat. 179
Aduerſus otium caſtrorum multa quaſita erant. 33

P

M. Paconius legatus Silanum accuſat. 180
Pacuuius legatus Piſonem præuenit. 223
Pagyda flumen Africa. 145
Pannonicas legiones ſeditio inuadit. 21
Pannoniam duæ legiones tenebant, imperitante Tiberio. 195
Legiones Pannonicæ ſeditionem omittunt. 29.
Decretum ne domos Pantomimorum Senator introiret, & alia quæ ad eam rem pertinent. 63
Paphia Venus. 177
Papius Mutilus adulator. 87
Lex Pappia Poppæa quid contineret. 152
Lex Pappia Poppæa ab Auguſto lata, & cur, & quid contineret. 249
Cur olim parſimonia polleret. 271
Parthorum pudor, quaſi degenerarint. 71
Parthi aſpernantur Vononem. 71
Aphrodiſienſes, & Stratonicenſes laudati quòd Parthorum irruptionem pertulerint. 277
Initium motus Orientis apud Parthos ortum. 71
Parua res magnum ad certamen progreſſa. 254
Patuleii domus equitis Rom. hæreditate Tiberio tradidit M. Seruilius. 202
Pauidis conſilia in incerto ſunt. 136
Bene tolerata paupertas. 217
Pax Germanis languida & ſoluta inter temulentos. 43
Pax quæ conſecuta eſt mortem Lepidi, atque Antonij cruenta fuit. 14
In pace cauſæ & merita ſpectantur, vbi bellum ingruit, innocentes, ac noxii iuxta cadunt. 43
Pedibus intectis incedit Germanicus. 240
Pedo præfectus equitum aduerſus Germanicum ducis finibus Friſiorum. 50
Peloponne. 235
Diuiſio Peloponneſi inter Herculis poſteros. 227
Percennius dux ſeditioni. 21
Indicio perfuga habita ab Germanico fides. 77
Pergamum. 234
Cui maiora pericula ſunt ſubeunda, hic de lenimentis curarum, & periculorum carendum non eſt. 89
Aſylum Aeſculapii apud Pergamum. 178
Perinthus vrbs Thraciæ. 106
Perpenna. 177
Perſica Diana. 177
Perſeus rex. 234
Petitius Rufus pratura functus. 242
Pharſalica acies. 218
Philadelphens. 102
Philippopolis à Philippo Macedone ſita. 160
Philippus metuendus Athenienſibus. 212
Philippus Macedo. 217
Philippus. 183
Philopator Cilicum rex defunctus. 98
Phraates cur partem prolis miſerit ad Auguſtum. 71
Phraates cuncta venerantium officia ad Auguſtum vertit. 71
Phraates rex Parthorum depulſis exercitibus, ducibuſque Romanis. 71
Picenum. 136
Pinarius Natta accuſator Cremutij Cordi. 217
Piſo pater Cn. Piſonis ciuili bello reſurgentes in Africa partes acerrimo miniſterio aduerſus Cæſarem iuuit. 98
Cn. Piſo Athenienſes oratione ſæua increpat & obliquè Germanicum perſtringit. 106
Piſo occupat Celenderim. 123
Piſo nauis ſoluit ex Syria. 117
Piſo inditus lecticæ, & à Tribuno Prætoriæ cohortis deductus. 140
Piſo regulis Cilicum viſo auxilios innarent ſcripſit. 122
Piſo ad Druſum pergit. 135
Piſo legatus & amicus Auguſti. 137
Signifer legionis ſextæ ſignum ad Piſonem transfert. 123
Piſo ſolam veneni crimen viſus eſt diluiſſe. 140
Piſonis accuſatio non peracta ob mortem ipſius opportunam. 207
Piſo Dalmaticum mare tranſmittit, vaniſque Anconam. 136
L. Piſo Cn. Piſoni adeſt ad dicendam cauſam. 137
Piſo intemperanter accipit nuntium mortis Germanici. 120
Piſo abiecit iuuenem filii à rege Nabatæorū datam. 109
Piſo vix Tiberio concedit, liberos eius ve multum infra deſpectat. 99
Cn. Piſo adeò corrupit militum in Syria, vt vulgo ſermone parens legionum haberetur.
Piſo vagus per amœna Aſiæ, atque Achaiæ 135
L. Piſonis libera querela. 89
Piſonis effigies, iuſſu Tiberij, protecta & repoſita 140
L. Piſonem citerioris Hiſpaniæ prætorem quidam agreſtis nationis Termeſtinæ vno vulnere in mortem affecit. 228
Piſo præmittit in vrbem filium, eique dat mandata ad Tiberium 135
Cn. Piſonis diuerſa ſententia ab Aſinij Galli ſuper abſentia Tiberij 190
Piſo interiore crebrò ſe militibus oſtentat. 136
Cn. Piſo ingenio violentus, & obſequij ignarus, Syriæ præfectus. 98
Piſo in Syria ab legionibus parens appellatus. 123
Capita accuſationis ſeu criminum quæ Piſoni ab accuſatoribus obijciebantur. 139
Piſo datus à Tiberio adiutor Germanico rebus apud Orientem adminiſtrandis. 137
Piſo eluſus a Seiano. 141
Piſo vltro ab Auguſto ambitur conſulatū accipere. 99
Piſo ideo Syriæ impoſitus vt ſpes Germanici coerceret. 99
Piſo ex Celenderi caſtello ſeditionem captat 123
Piſonis codicilli ad Tiberium. 142
Piſo claſſem adpugnare tentat. 123
Piſo Brutum & Caſſium ſequutus. 98
Piſonem Tiberius accuſat ſecreti ſermonis aduerſum maieſtatem habiti. 207
Piſo durat mentem, ſenatumque rurſus ingreditur. 141
M. Piſo ignominia eximitur. 143
Piſo per literas incuſat Germanicum luxus & ſuperbiæ. 122
indiges Piſum implacabiles. 140
effigies Piſonis à plebe tracta in Gemonias 140
Cn Piſo aſſequitur Germanicum apud inſulam Rhodum 107
vox Cn. Piſonis in conuiuio apud regem Nabatæorum. 109
Piſonis domus foro imminens. 136
Piſonem nuntius aſſequitur, exceſſiſſe Germanicum. 120
Cn. Piſo offenſus vrbi Athenienſium propria ira. 107
Piſo Nare, mox Tiberi deuehitur. 136
Piſo perfoſſo iugulo, in cubiculo reperitur. 141
accuſatores Piſonis. 139
Piſo offert familiam, & miniſtros in tormenta flagitat. 140

INDEX.

Piſo filius haud ignauus ad miniſteria belli 122
Piſo poſtulatur apud conſules. 136
L. Piſonis ſententia de Silano. 131
M. Piſo ſuadet patri vt properet in vrbem. 121
Piſo promptus ferocibus. 122
L. Piſo vocat Vrgulaniam in ius. 89
Piſo abire Syria ſtatuit. 116
Piſonis nomen è faſtis non eſt exemptum. 143
Piſo Seleuciam digreditur. 116
Piſo ſcribit Tiberio. 141
Piſo Termeſtinorum dolo ceſus habetur. 128
L. Pituanius è numero Mathematicorum, & Magorum ſaxo deiectus eſt. 88
Plancinæ conceditur incolumitas ob preces Auguſtæ. 143
Plancina, nunciata morte Germanici, luctū amiſſa ſororis tum primum læto cultu mutauit. 125
Plancina vxor Cn. Piſonis, nobilis, & diues. 99
Plancinæ in Agrippinam, & Germanicum contumelia. 107
Plancina paulatim ſegregat ſe à marito, impetrata venia ab Auguſta. 141
Plancina admonita ab Auguſta, vt muliebri æmulatione Agrippinam inſectaretur. 99
Planci maximum periculum. 35
viſa in arduo, quæ plana erant ferunt. 102
Plautius Siluanus prætor vxorem in præceps iacit. 207
nihil audet plebs principibus amotis. 46
C. Plinius Germanicorum bellorum ſcriptor 55
Plumbeæ tabulæ. 117
ſic eſt à maioribus conſtitutum, vt, ſi deliƈta anteiſſent, pœna ſequeretur. 181
pronſſimi in culpam, primi ad pœnitentiam 28
Pollionis filia cur prælata ſit Fonteij Agrippæ filiæ in ſacris Veſtalibus. 127
Pompeiopolis Ciliciæ maritima vrbs. 110.
Vonones Pompeiopoli gratiſſimus. 110
Cn. Pompeius tertium conſul corrigendis moribus delectus. 151
Sext. Pompeius. 137
Sext. Pompeius agitat odium aduerſus M. Lepidum. 155
Pompeius Macer prætor conſultat Tiberium an iudicia maieſtatis redderentur. 58
Pompeius procurus Libonis. 85
Pompeij theatrum igne fortuito hauſtum ſe Tiberius extructurum pollicitus eſt. 183
Pompeij & Craſſi potentia citò in Cæſarem ceſſit. 5
Pompeius apud Siciliam oppreſſus. 5
Pompeius ab Auguſto imagine pacis deceptus. 14
Pomponij Flacci ſententia in memoriam Libonis. 87
L. Pomponius conſul. 96
Pomponius Atticus proauus Druſi. 99
ſummum Pontificum ſacerdotium etiam hominum, ſ. Tiberius. 175
Pontifices ſæpe deeſſe ſacra ferebant. 175
Pontificum magna pars è propinquis Tiberij, aut primores ciuitatis erant. 204
Poppæo Sabino prorogatur prouincia Mæſia, & Achaia, & Macedonia. 61
rara apud Tiberium popularitas. 182
Populus Rom. non fraude, neque occultis, ſed palam, & armatus hoſtes ſuos vlciſci ſolet. 118
Populus parens omnium. 152
clari homines merentur vt poſteros habeant 93
ſuum cuique decus poſteritas rependit. 218
Aulus Poſthumius Flamen. 183
A. Poſthumius dictator vouerat ædes ſacras Libero, Liberaque & Cereri. 103
Iulius Poſthumus adulter Mutiliæ Priſcæ. 200
ne poſitis contumelia vrcundantur, canendum eſt. 43
Prompti aditus, obuia comitas, ignota Parthis virtutes. 72
an premia ſub dominis, pœna ſine arbitro ſint? 27
nouè prætoriæ cohortes ſermè Etruria, Vmbriaque delecta, aut vetere Latio, & coloniis antiquitus Romanis. 195
Principes mortales, reſp. æterna. 135
Princeps debet ſcire ſe eſſe mortalem, & hominum officia fungi, ſatiſque habere, ſi principem locum impleat. 225
Principum diuerſa eſt ſors ab reliquis mortalibus: hi enim in eo ſtant conſilia, quod ſibi conducere putant: at illis præcipua rerum ad famam ſunt dirigenda. 233
Princeps non poteſt cuncta ſua ſapientia complecti. 181
virtutes & laudes principis propria. 222
maius aliquid & excelſius à principe poſtulatur quàm ab ordinarijs magiſtratibus. 170
Princeps vix terrore & minis vinci poteſt. 29
Princeps vel precibus, vel armis aditur. 22
principes inſtar Deorum ſunt. 158
Principes inſatiabiliter parare debent, nempe, proſperam ſui memoriam. 222
cuncta regendi, i. principatus valde arduum, valdeque ſubiectum fortunæ. 15
vim Principatus reſoluit qui cuncta ad ſenatum vocat. 9
Mutilia Priſca in animo Auguſtæ valida. 201
tarda ſunt quæ in commune expoſtulantur, priuatam gratiam ſtatim mereare, ſtatim recipias. 29
Proconſul poterat coronā ciuicā militi ob virtutem dare. 146
C. Proculeium Auguſtus in ſermonibus habuit, vnum ex illis quibus meditabatur filiam ſuam dare nuptum. 225
Prodigi à Tiberio moti ſunt ſenatu, aut eos ſponte cedere paſſus eſt. 103
Proditores etiam ijs, quos anteponunt inuiſi ſunt. 48
Proditores ferunt arma ad ſuum patriæque ſeruitium. 210
vel Roma Prolata. 96
Promiſcua viris & fœminis veſtis. 170
Anguſtiæ Propontidis 106
Profutura muniment obiectationis affectant 215
Prudentia honeſta ab deterioribus, vtilia ab noxijs diſcernit. 215
Ptolemæus Iubæ filius rex Maurorū. 208
Ptolemæus rex à Dolabella cum popularibus excitus aduerſus Tacfarinatem. 209
L. & M. Publicij ædiles. 103
Punica vrbs, i. Carthago. 235
Pyramides. 111
Pyramus amnis. 116
Pyrrhus [illegible] Romanis. 112
Pyrrho Romanis venenum produnt. 118

Q.

Gens Quadorum. 113
Quercea corona. 115
mons Querquetulanus, poſtea Cælius appellatus. 241
Quinctilius Varus cum exercitu amiſſus. 6
vt in Quinquennium magiſtratuum comitia haberentur inſſit Gallus. 91
Quirinij, præter quam Tiberio, haud læta memoria. 166
P. Quirinius diues maritus Lepidæ. 146
Quirinius ſenex, orbus, atque obſcurus. 147
Quirinus Deûm numero additus. 222

R

Rameus filius Arminij habitus. 49
Rauenna. 194
Reatini. 62
Regibus æqua, nedum infima, inſolita ſunt. 97
à maioribus conceſſum eſt, egredi aliquando relationem, & quod in commune conducat, loco ſententiæ proferre. 93
aſperitate Remedij truces. 39
Remmius euocatus ecidit Vononem. 116
Reſponſum Tiberij ad Maroboduum. 112
Reip. forma trin. 215
Reſp. æterna. 135
non eſt prohibendus Reus quominus cuncta proferat, quibus vel innocentia eius ſubleuari, aut iniquitas aduerſarij coargui poſſit. 139
Rhæti in caſtris Romanis pugnantes. 80
rex Romſis quas prouincias imperio tuebitur. 181
Rhegini Siculum fretum accolunt. 45
Rhenum iuxta præcipuum robur imperij Romani, octo legiones erant. 194
Rheni deſcriptio. 74
Rheſcuporides Thraciæ regis facinus aduerſus Cotyin fratris filium. 112
Rheſcuporis damnatur vt procul regno teneretur. 115
Rheſcuporis fraude Cotyin vinctum onerat, & Thracia omni potitur. 114
Rheſcuporis Thraciæ rex. 113
Rheſcuporis ſcribit ad Tiberium. 114
Rheſcuporis circumdatus cuſtodia in vrbe trahitur. 115
Rheſcuporis Cotyin necat. 114
Rheſcuporis Alexandriam deuectus, interficitur. 116
Rheſcuporis, fratre Cotye interfecto, bellum aduerſus Romanos voluit. 159
Rhœmetalces cum auxiliis popularium ad Sabinum venit. 219
Veterani Germaniæ in Rhætiam mittuntur. 39
M. Porcio Conſule magna quidem iam pô. Ro. res, nondū tamen ad ſummū elata. 258

Kk iij

vrbem Romam à principio reges habuere. 3
pugnanti Romanorum pugna cum Germanis conſecti. 247
Romani inuicti, & nullis caſibus ſuperabiles. 84
Romanis omnia aduerſa pugnantibus contra Cheruſcos. 52
Romulus, vt ſibuit, Romanis imperitauit. 150
Romulus conditor vrbis. 198
Rubellius Blandus, conſularis Lepido aſſenſit in ea ſententia, quam dixit de Haterio Agrippa. 167
Rubellio Blandi ſententia in Lepidum 147
Rubrius eques Ro. accuſatur quòd periurio violaſſet numen Auguſti. 58
Rufus Heluius gregarius miles ſeruati ciuis decus retulit, idemque donatus eſt donis militaribus ab Apronio & Tiberio. 146
relinquendum Rumoribus tempus quò ſeneſcant. 111
non ex Rumore quicquam ſtatuendum. 181
falſa auditiones depellenda, falſique rumores arguendi. 199
P. Rutilius à M. Scauro accuſatus. 179
P. Rutilium legibus pulſum ciuē ſibi Smyrnei addiderant. 217
P. Rutilius à M. Scauro accuſatus. 179

S.

SAbinorum ſacra retinuit T. Tatius. 45
Sabina nobilitas. 198
Sabinus, donec aceruatus in vnum conduceret, mitia reſponſa dat Thracibus. 229
qua ratione Sabinus Thracas, qui montem arduum occupauerant obſederit. 230
Poppeo Sabino ob contuſos Thracum gentes decreta triumphi inſignia. 228
Sabinus audentiùs iam onerat Seianum apud Latiarem. 243
Titius Sabinus tractus in carcerem ob amicitiam Germanici. 242
Titius Sabinus amicus Germanici, coniugis, & liberorum eius. 242
Sabinus Thracas montanos aggreditur. 229.
Sabinus vlare quærere Latiarem. 243
Sabinus trahitur damnatus. 244
Sabinus exercitum aquo loco oſtendit. 230
diſtincta ſunt ſacerdotiorum iura. 178
Sacerdotium ſodalium Auguſtalium quādo inſtitutum. 45
Sacerdotes Auguſtales. 125
Iulius Sacrouir rebellionē extimulat apud Æduos. 160
Sacrouir intecto capite pugnam pro Romanis ciet. 162
Sacrouir hortatur ſuos Gallos aduerſus Romanos. 164
à Sacrouiro propiores Galli ad arma conciti. 160
Sacrouir occupat Auguſtodunum. 162
Sacrouir ſua manu cadit. 164
Iuppiter Salaminius. 177
Salluſtius interficiendi Poſthumi Agrippæ conſcius. 153
Salluſtius Mæcenatem æmulatur. 153
Salluſtius Criſpus particeps ſecretorum Tiberij, & Liuiam monet Liuiam ne arcana vulgat. 9
C. Salluſtius rerum Romanarum floren tiſſimus auctor. 153
Salluſtius Criſpus moritur. 153
Salluſtij Criſpi opera Clemens in vrbem trahitur. 95
Salonianus in exilium mittitur. 219
Sacra Samothracum. 106
Samij petunt vt delubro Iunonis firmetur vetuſtum aſyli ius. 201
Sardianis motu terra conflictati. 102
Sardiani conſanguinei Hetruſcorum. 234
Sardiani. 178
quatuor milia libertini generis in Sardiniā vecta. 127
grauitas cœli in Sardinia. 127
Scantia virgo Veſtalis. 203
Satrius Secundus accuſator Cremutij Cordi. 217
Saturnini turbatores plebis. 151
quia saxo ſtruuntur ſi iudicium poſterorum in odium vertit, pro ſepulchris ſpernuntur 221
Mamercus Scaurus Silanum accuſat. 179
Scaurus ex Lepida filiam genuit. 147
Scauro Tiberius implacabiliter iratus. 19
L. Cotta à Scipione Africano accuſatus. 179
L. Scipio Antiochum pepulit. 177
P. Scipionis & Germanici ſimilitudo. 110
Cornelius Scipio legatus in Africa aduerſus Tacfarinatem mittitur. 184
Scribonia Auguſti coniux. 85
Scythæ. 214
ſeditioſorum militum ſeditioſæ voces. 22
diſcedere à contactu ſeditioſorum, & diuidere turbidos ab quietis, præſentiſſimum ſeditionis reprimendæ remedium eſt. 39
remedium comprimendæ maximæ ſeditionis, quo vſus eſt Germanicus. 34
ſeditioſi milites oratione Germanici rapiſcuntur. 39
Iudicium magni ac implacabilis motus, ſeditionis. 32
ſeditionis puniendæ ratio, qua vſus eſt C. Cetronius. 39
alia ſeditio in Chaucis tentatur. 35
ſeditioſorum militum verba. 30
ſeditio, vide Pannonicas.
Segeſtani. 227
Segeſtes genti Germanorum idoneus conciliator, cum Romanis. 48
Segeſtis verba ad Germanicum. 48
Segeſtes ab Auguſto ciuitate donatus. 48
Segeſtes fidelis Romanis. 46
conſilium Segeſtis datum Varo. 46
Segeſtes cur diſcors Arminio. 46
Segeſtes per legatos orat auxilium aduerſus vim popularium. 47
Segeſtes Arminio catenas iniecit. 48
Segimerus frater Segeſtis, ab Stertinio in ciuitatem Vbiorum perductus. 57
filius Segimeri Quintilij Vari corpus illuſiſſe dicebatur. 57
Segimero fratri Segeſtis datur venia, eiuſque filio. 57
Segimundus filius Segeſtis ſacerdos apud aram Vbiorum, idemque profugus ad rebelles, pertulit tamen mandata patris ad Germanicum, à quo benignè exceptus eſt. 47
Seianus deſtinatur ſocer filio Claudij. 153
mira Tiberij indulgentia in Seianum. 192
Seianus prima iuuenta C. Cæſarem Auguſti nepotem ſectatus. 192
Seianus Liuiam adulterio pellexit, eamque ad coniugij ſpem, conſortium regni, & necem mariti impulit. 193
initium & cauſa turbandæ domus Tiberij penes Ælium Seianum. 192
Seianus Lygdo Spadonis animum ſtupro uinxit. 193
Seiano occiſo, Tiberius ſex annos ſecretò vixit. 135
Seianus non ita Druſum ſouebat, vt non in eum quoque ſemina futuri exitij meditaretur. 239
Seianus accendit offenſiones Tiberij in Agrippinam odiaque in longum iaciens. 56
Seianus ferox ſcelerum voluta ſecum quonam modo liberos Germanici peruerteret. 200
Seianus Tiberium ad vitam procul Roma amœnis locis degendam impellit. 226
Seiani non occultæ aduerſum Agrippinam & Neronem inſidiæ. 242
congreſſus Seiani per ambitum, & ſocietate conſiliorum parabatur. 248
Ælius Seianus cohortibus prætorij præfectus. 192
Seianus auunculus Blæſi. 184
forma codicillorum Seiani ad Tiberiū. 222
Seianus Druſum Neronis fratrem in ſuas partes traxit. 238
Seianus eludit Piſonem, ne proferat libellū quo continebantur ſecreta mandata Tiberij in Germanicum. 141
quibus artibus Seianus impulerit Auguſtū ad vitam procul Roma degendam. 216
Seianus varijs artibus adeò Tiberium deuinxit, vt obſcurum aduerſum alios ſibi vni incautum intectumque redderet. 192
Æxiq; Seiani origo, mores, & quo facinore dominationem captauerit. 192
Seianus acriùs turbat ſuſpiciones in Neronem, & credendi temeritatem. 242
Tiberius cùm Blæſo tribueret inſignia triumphi, dare ſe dixit honore Seiani. 184
ad Conſulatum nouiſſe per Seianum aditus. 242
Seianus parat venenum quo Druſum necet. 197
Seianus genu, vultuque & manibus ſuper Cæſarem ſuſpenſus repertus eſt à militibus in magno metu, & periculo. 237
Seiani corpus laborum tolerans, animus audax: eiuſque deſcriptio. 192
Seianus, incipiente adhuc potentia, bonis conſilijs notеſcere volebat. 196
Seiani voluntas, niſi ſcelere quærebatur. 242
ſuſpectus, & nimiæ ſpei Seianus. 135
cur Seianus prætorias cohortes diſperſas per vrbem vna in caſtra condixerit. 192
Seiano dirior congreſſus quàm Tiberiū ipſiſſimo. 248
cenſent patres effigiem Seiano. 184
Seianus facinorum omnium repertor. 199
Seianus peritus morum Tiberij. 56
Seianus adſimulat iudicis partes aduerſus ſtirpem Germanici. 237
Seianum Tiberius laudibus effert. 183
Seianus componit ad Cæſarem codicillos. 222
Seianus nimia fortuna ſocors. 222
reſpondet Tiberius Seiano. 223
artes Seiani aduerſus Agrippinam. 234
Seianus inſtat deductam eſſe ciuitatem in duas partes. 204
Seius Strabo eques Rom. pater Seiani. 192

Sempronius Gracchus carnicem percuſſoribus offert. 45
Sempronius Gracchus familia nobili, ſolers ingenio, & pravè facundus. 45
Sempronius Gracchus ob adulterium Iuliæ à Tiberio malè habitus & Cercinam Africi maris inſulam amotus. 45
Sentius obſidet Celenderim. 123
Sentius contrahit copias adverſus Piſonem. 123
Sentius potitur Celenderi caſtello, in quo erat Piſo, cui nihil, quàm navet, & tutum in urbem iter concedit. 124
Sentius monet Piſonem ne caſtra corruptoribus, ne provinciam bello tentet. 123
Cn. Sentius legatus, extincto Germanico, Syriæ præficitur. 120
Septimius Centurio militibus ad exitium deditur. 31
Ne hoſtes quidem ſepulturam invident. 25
Sequani pauci turmis profligati. 164
Sequani finium Galliarum extremi, & Aeduis conterminus. 163
Galli Aſinij ſententia in Serenum. 212
In Q. Vibium Serenum ex ſervis quæſitum. 212
Serenus ad Tiberium literas mittit. 112
Serenus Amorgum reportatur. 213
Vibij Sereni confictæ crimina in Fonteium Capitonem. 219
Q. Vibius Serenus accuſatur maieſtatis à filio. 211
Saxum Seriphium. 207
Seriphum inſula. 127
Q. Servæus Comagenæ præponitur. 103
Sertorij, ac Mithridatis ingentibus bellis lababat Reſp. 184
M. Servilius conſularis illectus à Tiberio ad dicendum teſtimonium adverſus Lepidam. 147
Servius Maluginenſis flamen Dialis ut Aſiam ſorte haberet, poſtulat. 175
Servius Tullius ſanctor legum, quis etiam reges obtemperarent. 150
Servilis belli ſemina. 210
Quæſtio de ſervis in caput domini vetere Senatuſconſulto prohibebatur. 86
Caſſius Severus exſul Cretam amotus. 207
Sexaginta dies ei, cuius erat in aliquem actio, ex delecto ad conſultandum dabātur. 126
Aſinius Gallus cenſet ut, quia Tibris plana urbis ſtagnaverat Sibyllini libri adeuntur. 91
Signum prætoriis cohortibus defuncto Auguſto dedit Tiberius, ut imperator. 10
M. Silanus cenſet ut publica, privatiſque monimenta, ad memoriam temporum non conſulum nomina præſcriberentur, ſed eorum qui tribunitiam poteſtatem gererēt. 174
D. Silanus impetrante Tiberio, Senatum, & principem deprecari auſus eſt. 148
C. Silanus proconſul Aſiæ repetundarum poſtulatur. 179
D. Silanus ut nepti Auguſti adulter amicitia Cæſaris prohibitus. 148
D. Silanus Iuniæ familiæ redditus. 148
Silanus defenſionem ſui deſerit & ad Tiberium mittit codicillos. 180
M. Silanus potens, & nobilis, & eloquens. 148
M. Silanus Conſul. 110
Silius hortatur ſuos ut pugnam capeſſant adverſus Gallos. 164
Silius modicam prædam, & Arpi principis Chattorum coniugem, filiámque rapit. 74
Silius ingentis exercitus ſeptem per annos moderator, partis apud Germaniam triumphalibus, Sacroviriani belli victor. 204
Silius ab Germanico cum aliis præponitur fabricandæ claſſi. 74
C. Silius obiicit legiones Treveris, qui Arduennam petebant. 162
C. Silius à Germanico mittitur in Chattos cum triginta peditum, tribus equitum millibus. 83
Silius Auguſtodunum petit. 163
Silio urgente concedit Varro invalidus ſenecta. 162
C. Silius legatus ſuperiorem exercitum ductabat, in Germania. 30
Accuſatio Silij & uxoris quæſtione maieſtatis exercita. 206
Silius legatus iubetur irruptionem facere in Chattos. 74
Silius & uxor haud dubiè repetundarum criminibus hærebant. 206
Bona Silij fiſco addicta. 206
Silius imminentem damnationem voluntario fine prævertit. 206
Silius vaſtat Sequanorum pagos. 163
Silius Nerva Conſul. 242
Silius & uxor corripiuntur. 205
Sirpicum centurionem una legio morti depoſcit: alia eum tuetur. 26
Siſenna Statilius Taurus Conſul. 71
Siti fatigantur Thraces. 231
Smyrnæi primi templum urbis Romæ ſtatuerunt. 235
Smyrnæi P. Rutilium civem ſibi addunt. 227
Smyrnæ à Tantalo, ſive Theſeo, ſive una Amazonum condita. 235
Smyrnæi. 235. & 178
Smyrnæorum merita erga populum Rom. 235
Smyrnæi præferuntur Sardianis. 235
Smyrna. 235
Solon legiſlator Athenienſium. 150
Somniorum interpretes. 85
Soſia uxor Silij in exilium pellitur. 206
Soſia quòd Agrippinam ad cultū delegerit, afflicta. 232
Soſia Galla uxor Silij, caritate Agrippinæ inviſa principi. 205
Spartaco nunquam datum ut pacto in fidem acciperetur. 184
Spartanis leges dedit Lycurgus. 150
Spelunca villa. 237
Quæ ita dicuntur, ſpreta exoleſcunt, ſi iraſcare, adgnita videntur. 218
Nihil ſpernendum. 95
Spes edit à Germanico ſacratur. 103
Spolia Varianæ cladis hoſtibus erepta. 48
Statius tribunus Curtiſium, & cæteros coniuratos in urbem trahit. 211
Maieſtatis poſtulatus eſt Marcellus, quòd ſtatuaſua altius quàm Cæſarum, ſita erat. & alia in ſtatua, amputato capite Auguſti, effigiem Tiberij indiderat. 60
Stertinius iuſſu Germanici equitem vado tranſmittit per Viſurgin flumen. 76
Stertinius ab Germanico præmittitur ad accipiendam in deditionem Segimerum fratrem Segeſtis. 57
L. Stertinius aquilam cum Varo amiſſam inter Bructeros reperit. 50
L. Stertinius Bructeros ſua urentes fundit. 50
Stertinius perfidiam Angrivariorum ultus eſt. 75
Stertinius accurrens attinet Flavium, ne cum fratre Arminio pugnet. 76
Stertinius cum turmis equitum circumgreditur Cheruſcos. 80
Venus Stratonicide. 178
Stratonicenſium civitas Iovis, & Triviæ religionem tuebatur. 177
Suevi ab Tiberio in deditionem accepti. 84
Suevi auxilium orant adverſus Cheruſcos. 100
Suevæ gentes deſciſcunt ad Arminium. 100
Suilium ab exilio regreſſum vidit ſequens ætas præpotentem. 214
P. Suilius Quæſtor Germanici amotus in inſulam. 214
Suilius Claudij principis amicitia diu proſperè, nunquam bene uſus. 214
Sulla non longa dominatio. 3
L. Sulla dictator. 152
Sulpicius centurio avus Ateij Capitonis. 185
C. Sulpitius Conſul. 168
Sulpitius Quirinius moritur. 165
Sulpitius Quirinius datus rector C. Cæſari Armeniam obtinenti. 165
Sulpitius Homonadenſium caſtellis expugnatis inſignia triumphi adeptus. 165
Lex ſumptuaria. 168
Sunt mobiles ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes. 28
Dum ſuperſtitio urget, adiiciendi ſunt montes. 29
Supplicationum dies conſtituti ob mortem Libonis. 87
Sicambri ab Tiberio in deditionem accepti. 84.
Sicambra cohors. 230
Syene 112
Syria feſſa oneribus diminutionem tributi orat. 98

T

Tiberius dat negotium Blæſo ut milites Tacfarinatis ad ſpem arma ſine noxa ponendi prolicerent, ipſius autem ducis quoquomodo poteretur. 184
Tacfarinas victo iā ſibi & effuſis undique Romanis, vinculo in tela capientatum haud inulta morte effugit. 210
Tacfarinas pellit cohortem Romanam. 145
Tacfarinas audet mittere legatos ad Tiberium, ſéque ac ſuis petere ſedem ſibi, & exercitui ſuo. 184
Teucer Telamonis filius. 177
Tacfarinas natione Numida turbat Africam. 104
Adhuc raptat Africam Tacfarinas. 108
Copia Tacfarinatis funduntur. 146
Tacfarinatis frater capitur. 185
Tacfarinas auget vires, poſitiſque caſtris Thubuſcum oppidum circumſidet. 103

INDEX.

Tacfarinas deſertor, & prædo, & latro. 184
Ratio belli gerendi qua vtebatur Tacfarinas. 146
Quomodo aduerſus artes Tacfarinatis ſit belligeratum. 184
Tacfarinas bellum in Africa renouat. 145
Tacfarinatis copiæ funduntur. 209
Qua ratione bellum cum Tacfarinate ſit confectum. 209
Tacfarinas cohortem Romanam circumſidet. 145
Tacfarinas pugnat cum Camillo, ab eóque fugatur. 105
Tacfarinas ſpargit bellum. 146
Tacfarinas ab Apronio Caſsiano pellitur in deſerta. 146
Templum Tanfanæ in Germania ſolo æquatur. 44
Tantalus Ioue ortus. 235
Tarquinius rex Romanorum pulſus. 150
Tarquinius Priſcus rex. 248
Tarſa dux Thracum demittit in pectus ferrum. 238
T. Tatius ſodales Titios inſtituit. 45
Mons Taunus in Germania. 46
Taurus. 183
Telamon pater Teucri. 177
Temnij. 102
Templum vt in prouincia Tarraconenſi ſtrueretur Auguſto petentibus Hiſpanis permiſſum. 63
Tēpla quæ ſibi princeps erigere debet. 221.
Tēpora infecta & adulatione ſordida. 179
Tenebræ augent formidinem. 230
Tenij. 178
Termeſtini populi citerioris Hiſpaniæ. 228
Teſtamentum Auguſti per virgines Veſtæ in Senatum illatum eſt. Tiberium & Liuiam heredes habuit. 11
Teutoburgienſis ſaltus. 50
Thala. 146
Theatrum Marcelli. 178
Thebarum magna veſtigia. 111
Theophilus quidam Areo iudicio falſi damnatus. 107
Theſeus diuina ſtirpe. 235
Thracia diuiditur in Rhemetalcem filium, & liberos Cotyis. 115
Thracum virtus. 232
Thraces Rhemetalcem, & Trebellianū incuſat, quòd populatium iniurias multas ſinerent. 150
Thracæ quidem bellum impeditum, ardeum, cruentum minantur. 218
Thracia diuiſa in Rhemetalcem & liberos Cotyis. 159
Thraciæ regnum ab Auguſto duas in partes diuiditur. 113
Thraces arma capiunt aduerſus Romanos. 160
Thraciam imperitante Tyberio tenebat Rhemetalces, ac liberi Cotyis. 194
Thracia inſolentia Romanorum diſcors agit. 160
Thraces adoriuntur caſtra Romana. 230
Thraces aliqui ſe dedunt Sabino. 231
Thraces fracti. 160
Thraces dedunt ſe Sabino. 222
Thubuſcum oppidum in Africa. 209
Thuſcus vicus. 248
Tiberius quaſi iturus in Germaniam omnes feſellit. 41
Tiberius decretis ob tribunitiam Druſi poteſtatem ceremonias temperat. 175
Diſsimulatio Tiberij cum Libone. 85
Tiberius in loco prælij aduerſus Germanos commiſsi ſalutatur Imperator. 81
Reſponſum Tiberij datum Marobuduo. 101
Tiberius ſe collegam conſulatus Germanici deſtinat. 97
Tiberius properis matris literis Romā accitur cùm moreretur Auguſtus. 8
Tiberius cuncta, etiam fortuita ad gloriam trahebat. 116
Oratio Tiberij ad patres, qua purgat ſe in, quorum rumore arguebatur in ambitionem flexiſſe. 220
Tiberius ſacras ædes dedicat. 203
Tiberius in funere Germanici publico abſtinet. 132
Tiberius cultum, habitúmque Germanici lenibus verbis perſtringit. 110
Tiberius Germanico proconſulare imperium petit. 20
Tiberius iurat ſe petiturum fuiſſe vitam Liboni quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. 87
Tiberij ſermo & vultus adrogans & obſcurus. 32
Tiberius accitus pontifices percūctatur, num id precibus Agrippinæ, aut minis tribuiſſent, vt filios Germanici iiſdem Dijs, quibus ipſum commendaſſent. 204
Tiberius varia crimina ſtruit in, quos Auguſtus imperio dignos iudicauerat, è quibus illi præter M. Lepidum ſunt circumuenti. 18
Tiberius lætior quòd Germanicus pacem ſapientia firmauerat, quàm ſi bellum per acies confeciſſet. 113
Tiberio læta Germanici mors. 132
Tiberius vrget liberos Piſonis matrémque tueretur. 143
Tiberij verba ad Silanum. 148
Tiberij oratio in Senatu de Piſone. 137
Tiberius per inſidiā Seiani ſeruſatar. 224
Tiberius duodecim villarum nominibus, & molibus inſedit. 248
Idmorum Tiberio fuit, continuare imperia, & cur. 64
Tiberius cuncta per conſules incipiebat, tāquam vetere Rep. & ambiguus imperandi. 10
Tiberius Piſoni occulta mandata dat aduerſus Germanicum. 99
Miro gaudio Tiberius afficitur ob Germanici ſtirpem in Liuia editam. 126
Tiberius dedicat per Campaniam templa. 175.
Tiberius ſummus pontifex. 175
Tiberius non obſtitit falſis quæ de morte Germanici auntiabantur. 125
Tiberius nomine Germanici trecenos plebi ſeſtertios viritim dedit. 97
Tiberius ſe iudicio Piſonis clauſit. 142
Aurea Tiberij verba, & memoriæ mandanda. 222
Tiberius & Seianus in proximo Campaniæ aſpiciuntur. 248
Tiberius abſtruſus & triſtiſsima quæque maximè occultans. 26
Hereditatem nullius adiit Tiberius, niſi cùm amicitia meruiſſet. 102
Tiberius volebat videri vocatus à Rep. 11
Senatus incenſe petit à Tiberio vt imperiū ſuſcipiat. 16
Tiberius ſpernendis rumoribus validus. 136.
Tiberius literas ad exercitus, tanquam adepto principatu mittit. 10
Tiberius ob mortem Piſonis et in mæſtitiam flectit. 142
Non fas Tiberio infringere dicta Auguſti. 63
Tiberius vt proprij & ſui ſanguinis Druſum fouebat. 99
Tiberius ingenium in mandandis rebus ſuis. 195
Tiberius ferociſsimas gentes perdomuit. 165.
Tiberius aduerſus Germanos plura conſilio, quàm vi perfecit. 84
Tiberius Rhodi agens. 165
Literæ Tiberij ad Senatum. 169
Tiberius mandabat honores. 195
Tiberius nuſquam cunctabundus, niſi cùm in Senatu loqueretur. 10
Tiberius in Campaniam concedit. 154
Qua gloria ſe Tiberius priſcis imperatoribus æquaret. 128
Tiberius cupiens eroganda pecunia per honeſta, quam virtutem diu retinuit. 61
Tiberius laudat Druſum pro roſtris. 200
Intima cauſa cur Tiberius Rhodum abſcederet. 45
Tiberius grauiter indoluit contumelia, quā ſibi, populóque Rom. Tacfarinas inferebat. 184
Tiberius fauorabili in ſpeciem oratione vim imperij tenuit contra ſententiam Galli Aſinij. 91
Tiberij modeſtia, ac temperantia in ſpernendis nimiis honoribus. 127
Tiberius habet in animo abſtrahere Germanicum ab ſuetis legionibus. 73
Tiberius metuebat libertatem, & adulationem oderat. 118
Tiberius cuncta Germanici in deterius trahebat. 42
Tiberij animi firmitudo in morbo, & morte Druſi. 197
Tiberius pergit in cubiculum Apronij. 208
Tiberius diſsimulat damna accepta in Germania, ne cui bellum permitteret. 247
Tiberius cur ab Auguſto ſucceſſor adſcitus 14
Tiberius ne lectorem quidem matri decerni paſſus eſt. 20
Tiberij nomen Auguſta ſuo poſtſcripſit. 178
Simul exceſsiſſe Auguſtum & Tiberium rerum potiri fama eadem tulit. 8
Tiberius bellica Germanici gloria angebatur. 44
Tiberius aduerſatur precibus M. Hortali. 93
Tiberius leuamentum ſtatuit terrori illato per legem Poppæam. 152
Tiberius lætitia, curáque ſimul afficitur ob res in Germania ab Germanico geſtas. 44
Tiberius magnificum ſibi credidit acciri Roma Vononem. 71
Quando intuta Tiberij amicitia exiſtimaretur. 97
Tiberius in deterius mutauit principatum. 195
Principe Tiberio publica negotia, & pri-

natorum maxima apud patres tractabantur. 195
Tiberius, quò maiores prouinciarum motus ipſi nuntiantur, tantò impenſiùs in ſecuritatem compoſitus. 163
Tiberius Iuliam vxorem ſuam ſpernit, tanquam imparem. 45
Tiberio cur non ingratum acciderit, turbari res orientis. 73
Tiberio non probatus factum Germanici, quòd primum ceſpitem extruendo tumulo Varo, eiuſque legionibus tacitis poſuiſſet. 51
Tiberius ad vana & ſæpius irriſa reuoluitur. 198
Tiberius libellum Augusti manu perſcriptum quo ea omnia continebantur, ex quibus conſtabat imperium Ro. in ſenatu recitari iuſſit. 16
Tiberij reſponſum aduerſus Seruium Maluginenſem flaminem Dialem. 183
Tiberius acerrimè increpuit Germanicum quòd Alexandriam introiſſet. 150
Tiberius quantò intentus olim publicas ad curas, tantò occultatior in luxus, & malum otium reſolutus. 242
Tiberij literæ ad ſenatum, quibus decretam ſibi, Dolabellæ ſententia, ouationem ſpernebat. 165
Tiberius Rheſcuporim Thraciæ regem astu aggreditur. 113
Tiberius Druſum, & finem Illyrici motus in ſenatu laudat. 44
Tiberius per literas obliquè caſtigat patres quòd cuncta curarum ad principem reijcerent. 158
Tiberius per literas petit à ſenatu tribunitiam poteſtatem Druſo. 173
Tiberius conſultus ſuper rebellione Gallica aſpernatus eſt indicium, aluitque dubitatione bellum. 161
Tiberius, incolumi Germanico, integrum inter ipſum & Druſum iudicium tenuit. 174
cur Tiberius abſtinuerit ſpectaculo ludorũ, vbi ſpectabantur gladiatores. 62
Tiberius iudicijs aſſidebat in cornu tribunalis. 61
Tiberius interdum ſimulachra libertatis ſenatui præbebat. 63
Tiberius duas prætorias cohortes miſerat obuiam Agrippinæ Brundiſium vſque. 131
Tiberius crebris epiſtolis monet Germanicum, rediret ad triumphum decretum. 84
Tiberius dat liberis Hortali ducena ſeſtertia quot ſexus virilis eſſent. 93
Tiberius tertium conſul. 205
Tiberius defendit Plancinam. 142
oratio Tiberij, qua ſenatum conſolatus eſt propter obitum Druſi. 197
Tiberius Nero cùm moreretur Augustus, maturus annis ſpectatus bello. 7
lætabatur Tiberius cùm inter filios ſuos, & leges ſenatui diſceptaret. 104
Tiberius toruus erga Neronem. 238
Tiberius etiam in his, quæ ritè faceret, acerbus. 61
Tiberius quomodo principatum ſibi firmaret. 176
Tiberius validus ſpernendis honoribus. 210
Tiberius omnia facta, dictaque Augusti vice legis obſeruabat. 210
Tiberius vltionis in Sabinum auidus 244
Tiberij mens haud facilè interdum diſpici poterat. 148
Tiberius quartum conſul, & collega Druſi 114
Tiberius liberalis erga Sardianos, & alios populos maximis damnis ob nocturnos terræ motus affectos. 102
Tiberium anceps cura diſtrahit, vim militum Clementem ſeruum coerceret, an inanem credulitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret. 95
Tiberium nihil æquè anxium habebat, quàm ne compoſita turbarentur. 113
Tiberius matris impotentia extruſus, quam dominationis ſociam aſpernabatur. 236
Tiberius agit grates patribus, quod Sabinum puniuiſſent. 245
Tiberius famam moderationis peperit 175
Tiberius Nero, defuncto Agrippa, aſſumptus ſocius tribunitiæ poteſtatis. 175
Tiberius negotia pro ſolatijs accipit. 201
Tiberius feſtinanter in vrbem redit ob atrocem Augustæ valetudinem. 178
Tiberij animum altiùs penetrauit animi magnitudo, & liberalitas Agrippinæ. 55
diuerſa ſententia ſuper abſentia Tiberij 90
proprium Tiberio fuit, ſcelera nuper reperta priſcis verbis obtegere. 205
Tiberius veneno à Lepida petitus. 148
Tiberij verba Græca. 179
Tiberio etiam ſenis habitus corporis erat pudori. 236
ſola effigies Tiberij, cunctis circùm flagrantibus, inuiolata manſit. 240
Tiberius auctor cædis Sempronij Gracchi. 45
Tiberius cum Agrippina & matre eius diſcumbẽs poma laudans suum ſua manu tradidit quæ illa intacta ore ſeruis tranſmiſit. 234
ſtatura & forma Tiberij. 236
Tiberius Germanici liberos patribus commendat. 197. & ſeq.
Tiberius Rhodi ſecretò vitabat cœtus, & voluptates recondebat. 236
Tiberius Agrippinam relinquit ſine reſponſo. 233
Tiberius exceptum poculum, in quo venenum eſſe dicebatur, tradit Druſo. 199
Tiberius ſenus quod Rhodi egerit. 7
mira ars Tiberij in ijs quæ pertinent ad comitia. 64
nomen patris patriæ Tiberius repudiauit: neque in acta ſua iurari permiſit. 57
prima Tiberij erga pecuniam alienam diligentia. 206
Tiberius ſatis firmus aduerſus pecuniam. 144
Tiberij liberalitas in vxorem Fonteij Agrippæ ab eo poſthabitam. 127
in verba Tiberij Cæſaris Sex. Pompeius, & Sex. Apuleius Coſſ. primi iurauere, mox omnes & magiſtratus & populus. 9
Tiberius ſcelerum miniſtros vt peruerti ab alijs nolebat, ita plerumque ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres, & prægraues afflixit. 245
Tiberius dat operam vt premat vulgi ſermones aduerſum ſe ideo ortos, quòd non ſatis honorum Germanico in funere tributũ eſſet. 134
Tiberium aſperauere carmina incertis auctoribus vulgata in ſæuitiam ſuperbiamque eius. 58
Tiberius quoties ſubueniebat, ſolutiùs promptiuſque loquebatur 214
Tiberius quatenus matri indulſerit. 89
principe Tiberio ſua conſulibus, ſua prætoribus ſpecies, minorumque magiſtratus ſua quoque exercebant potentiam. leges quoque, ſi maieſtatis quæſtio eximatur, bono in vſu. 195
Tiberius perinde diuina, humanaque obtegens. 62
Tiberius aduerſum ſermones ciuitatis, à qua incuſabatur, quòd non ad comprimendos exercituum motus proficiſceretur, fixum fuit non omittere caput rerum. 41
Tiberius integram Piſonis cauſam ad ſenatum remittit. 137
periculum Tiberij. 237
Tiberius M. Piſonem crimine ciuilis belli purgat. 148
Tiberius nõ eminentes virtutes ſectabatur, & rurſum vitia oderat. 64
Tiberius ſocordia nimium peccabat. 215
Tiberius agit grates Fonteio Agrippæ, & Domitio Pollioni. 127
Tiberius incuſatur, quòd in tanto rerum motu, nempe, in defectione Galliarum, libellos accuſatorum inſumeret operam. 165
quando Tiberius ocium, patratumque bellum apud Gallos ſenatui ſcripſerit. 164
Tiberius parentis patriæ vocabulum recuſat. 127
Tiberius in adulationem lapſos cohibebat. 195
Tiberius nouies ab Augusto in Germaniam miſſus. 84
principe Tiberio immota, aut modicè laceſſita pax, mœſta vrbis res: & princeps proferendi imperij incurioſus. 215
Tiberius humaniter excipit Piſonem filiũ. 135
Tiberius haud vnquam domui Germanici mitis. 203
Tiberius refert ad ſenatum de rebus geſtis Germanici. 44
Tiberius Nero priuignus Augusti, filius, collega imperij, conſors Tribunitiæ poteſtatis ab Augusto iungitur, omniſque per exercitus oſtentatur. 5
Tiberius interiectu temporis nõ mitigabatur. 168
Tiberius monet Germanicum vt relinquat materiem Druſi fratris gloriæ. 84
Tiberius mira arte vexat animos ſenatorũ variè differendo de magnitudine imperij & ſua modeſtia. 15
Propertio Celeri prætorio Tiberius decies ſeſtertium largitus eſt. 61
Tiberius feſſus clamore omnium, expoſtulatione ſingulorum flexit paulatim, non vt fateretur ſuſcipi a ſe imperium, ſed vt negare, & rogari deſineret. 19
Tiberij odium aduerſum eundem Serenum. 212
Tiberius Germanico alterum offert conſulatum. 84
Tiberius Capreas ſe in inſulam abdidit. 241
Tiberius Romæ ab trepida ciuitate incuſatur, quòd non ipſe erat ad reprimendas ſe-

ditionem. 40
Tiberius cenſum quorundam Senatorum iuuat. 92
Aſiæ vrbes templum Tiberio, matrique eius, ac Senatui eius decreuerunt. 202
Tiberius lentus in meditando, vbi prorumperat, triſtibus dictis atrocia facta coniungebat. 245
Tiberio ſuſpenſa ſemper & obſcura verba. 15
Vigilantia Tiberij. 196
Tiberij munificentia. 240
Tiberius proficiſcitur in Campaniam. 235
Tiberius callidus & noui iuris repertor. 86
Ticinum. 134
Tyranni non diuturnum imperium fuit. 72
Tigranes ab Auguſto Armeniis rex datus, deductuſque in regnum à Tiberio Nerone. 72
Titidius Labeo Viſtiliæ maritus quòd in vxore delicti manifeſtæ vltionem legis omiſiſſet, accuſatur. 116
Titulus ſuperbus adpoſitus congeriei armorum. 82
Tmolus. 102
Torquata ſoror Silani. 182
Tralliani. 234
Trebellienus Rufus datus tutor liberis Cotyis. 159
Trebellienus Rufus, filiis Cotyis nondum adultis datur qui regnum tractaret. 215
Treuerici tumultus finis. 162
Treueri rebellionem captant. 160
Tribunis reddita licentia quoque vellent populum agitandi. 151
Tribunorum militum conſulare ius non diu valuit. 3
Tribuni & centuriones læta ſæpiùs, quàm comperta nuntiant. 77
Tribunitia poteſtas ſummi faſtigij vocabulum ab Auguſto repertum. 173
Regia tributa Cappadocibus diminuta. 108
Trimerus inſula haud procul Apuliis litoribus. 245
Fulcinius Trio Piſonem apud conſules poſtulat. 136
Trio priorem vitam Piſonis accuſat. 136
Trio accuſator inſignis corripit Libonem reum. 85
Troas. 177
Triumphalia inſignia decreta A. Cæcinæ, L. Apronio, C. Silio, ob res cum Germanico geſtas. 57
Auguſtus ponit Triumuiri nomen. 3
Troia parens vrbis Romæ. 234
Tubantes Germani. 44
Seius Tubero nominatur à filio Q. Vibij ſerenis tanquam eadem principe, & res nouas cogitaret. 212
Tubero defecto corpore. 212
Seius Tubero legatus Germanici. 81
Tullus rex Romanorum. 150
Turesis dux Thracum. 231
Turonij cũ Andecauis primi rebellionem captant aduerſus Romanos. 161
Tutæ & præſentia præſtant veteribus, & periculoſis. 4
Remedium coercendi Tiberis quibus mandatum. 62
Tibris plana vrbis ſtagnat. 62
Tyrrhenus Atye rege genitus nouas condidit ſedes. 234
Turonij oppreſſi ab Acilio Auiola. 161

V

Vahales, i. Rhenus. 74
Valerius Naſo Smyrnam mittitur ad dedicandum templum 235
M Valerius Conſul. 132
Valerij Meſſalinæ ſententia. 144
P. Vellæus præfectus exercitui, qui proximus Thraciæ erat. 160
Vaniloquentia C. Lutorij. 166
Vana à ſceleſtis differunt. 266
Vannius rex. 113
Varro Conſul paternas inimicitias obtendens diem dicit Silio. 205
Varro inualidus ſenecta. 165
Varus Quinctilius corripitur à Domitio Afro. 241
Reliquiæ Vari, legionúmque inſepultæ dicebantur haud procul Teutoburgienſi ſaltu. 50
Quinctilius Varus ſecundum quietem viſus Cæcinæ. 53
Varus vulneratus infelici dextra, & ſuo ictu mortem inuenit. 51
Vari caſtra lato ambitu. 51
Varus fato, & vi Arminij cecidit. 46
Vbiorum ciuitas in Germania. 57
Vbiorum oppidum ab ſeditioſis legionibus excidio deſtinatum. 34
Velinus lacus in Narem effunditur. 64
Venenum in Pyrrhum regem ab Romanis vetitum & proditum. 118
Venenum Druſo datum per Lygdum ſpadonem. 197
Venenum nodo crinium Martina occultatum. 135
Paphia Venus. 177
Venus Stratonicidis. 178
Venus Amathuſia. 177
Q. Veranius legatus Cappadocibus præficitur. 108
Veranius amicus Germanici. 156
Veritas viſu & mora, falſa feſtinatione, & incertis valeſcunt. 95
Veſpaſianus adſtricti moris auctor antiquo cultu, victúque. 173
Vetuſtiſſimi mortalium ſine pœna aut coercitionibus agebant. 149
Virgines Veſtales in foro, & iudicio, quoties teſtimonium dicerent, audiebantur. 90
Decretum vt quoties Auguſta theatrum introiſſet, vt ſedes inter Veſtalium conſideret. 203
Veſuuius mons ardeſcens. 241
Dum vetera extollimus, recentium ſumus incurioſi. 128
Veterum inſtituta erant, vt magna ſupplicia ſancios largitione, & cura ſuſtentarent. 246
Apud locum Vetera, duæ legiones primæ ſeditionem capeant in Germania. 40
Vetita crebreſcunt ſeruentis primoribus ſermonibus. 95
Vexillum milites ſeditioſi flagitant. 35
Vibidius Varro prodigus, eóque motus Senatu. 103
Vibilius dux Hermundurorum. 113
Vibius Fronto præfectus equitum. 116
Vibius Serenus proconſul vlterioris Hiſpaniæ de republica damnatus. 101
Vibius Marſus Legatus Germanici in Syria. 120
Filius Q. Vibij Sereni cum quæſtio maieſtatis, quam aduerſus patrem intenderat, ſibi aduerſa euenuſſet, ceſſit vrbe. 212
Vibius Marſus. 235
Vibulenus gregarius miles ſeditionem auget, dum mentitur fratrem ſuum a Bleſo eſſe interfectum. 35
Magna victoria Romanorum aduerſus Germanos auſpiciis Tiberij, ductu Germanici. 82
Magna victoria Germanici aduerſus Germanos. 80
Legiones quamuis plus vulnerum eadem ciborum egeſtas fatigaret, vim, ſanitatem, copias, cuncta in victoria habuere. 55
Quemadmodum temporum vices, ita morum vertuntur. 173
Vigintiuiratus. 152
Vindelici in caſtris Romanis pugnantes. 80
Vipſania mater Druſi excedit. 143
Vipſanius Gallus prætor mortuus. 104
Vino Deo. 144
Vis eſt contraria obſequio & diſciplinæ 23
Viſellius Varro inferioris Germaniæ legatus mittit Acilio Auiolæ legionarium militem ad opprimendam rebellionem ortam in Gallia. 161
Viſellius obiicit legiones Treuiris qui Arduennam petebant. 161
Viſellius Varro conſul. 205
Viſtilia licentiam ſtupri apud Aediles vulgat. 126
Viſtilia in inſulam Seriphon abdita eſt. 127
Viſurgis amnis Germaniæ. 56
Flumen Viſurgis medium inter Romanos, & Cheruſcos. 75
Vitellia ſocrus Petronij. 166
Vitellia nihil ſe audiuiſſe adſeuerauit eius carminis, quod C. Lutorius compoſuerat. 166
Q. Vitellius prodigus eóque motus Senatu. 103
P. Vitellius duas legiones ſibi ab Germanico commiſſas itinere terreſtri cum duceret, vi proximi Oceani conflictatur. 56
Vitellius eloquens. 139
Vitellius amicus Germanici 136
P. Vitellius mittitur ab Germanico ad cenſus Galliarum. 74
Ad vnum omnia deferri non debent in ciuitate multis illuſtribus viris ſubnixa. 15
Vnum reip. corpus vnius animo regendum. 17
Volcatius Moſchus exſul in Maſſilienſes receptus bona ſua reip. eorum relinquit. 227
L. Voluſius moritur. 153
Vonones Pompeiopolim amotus. 110
Vonones fugit. 116
Profugus Vonones ab Armeniis in regnum accipitur. 73
Vonones diuerſus à maiorum inſtitutis. 72
Vonones à Vibio Frontone vincitur. 116
Vonones gentis Arſacidarum obſes Auguſto datus à Phraate. 72
Vonones à Parthis per legatos accitus. 72
Vonones ob ſuis vocatur mancipium Cæſaris. 72

INDEX.

Vonones custodia circundatur. 73
Vcto vonone ab Artabano perfugium Armenia fuit. 72
Vonones interficitur. 116
Vota pro reditu Tiberij, supplicationesque & alia decora ab Senatu decernuntur. 165
Votienus maiestatis pœnis affectus. 116
Vrgulania ad tribunal prætoris testimonij dicendi gratia venire dedignatur. 90
Vrgulania Siluani auia pugionem nepoti mittit. 208
Vrgulaniam in ius vocat L. Piso. 89
Vrgulania à Pisone in ius tracta. 207
Vrgulaniæ potentia ciuitati nimia. 90
Vrgulania in ius vocata non obtemperauit. 89
Amicitia Augustæ cum Vrgulania. 208
Vsipetes Germani. 44
Vtilissima ventosilium annulo clausa. 72
Mos vulgo est, fortuita ad culpam trahere. 240
Nihil in vulgo modicum, nam terret ni pauneat. 29
Vulgi sermones de morte Germanici. 124
Vulgo mos est quàm falsis reum subdere. 35
Impiis pectoribus honesta vulnera accepissent. 4
Reuertentibus maritis post laborem, quod honestius, quàm vxorium leuamentum? 156

Z

Zeno accepto regni Armeniorũ insigni in vrbe Artaxata, consalutatur Artaxia. 108
Zeno Polemonis regis Pontici filius, Armeniis gratus. 108

F I N I S.

Errata ſic corrige.

PAg. prima in margine quorundam exemplarium lege, A. V. C. DCCLXVII.
Eadem pag. linea 7. pro dinitate lege dignitate.
Pag. 10. obseruat. e. aut Regem pop. Romani præſcripſit, ſed tantùm Tribunum plebis, qua appellatione: Repone, aut Regem pop. Romani, ſed tantum Tribunicium ius præſcripſit: qua præſcriptione, &c.
Pag. 15. obſeruat. e. non melius dici, lege, diſci.
Pag. 10. obſeruat b cùm Tribunus plebis eſſet: repone, cùm Tribunitia poteſtate fungeretur.
Pag. 16. lin. 14. poſt imitarentur, pro 2. repone. 1.
Pag. 59. obſeruat. o. patefacerunt. lege, patefecerunt.
Pag. 71. in quibuſdam exemplaribus, obſeruat. a, pro iis, lege, is.
Pag. 83. lin. 22. in quibus exemplaribus legitur, redemere, repone, reddidere.
Pag. 113 in 3. Annotat. pro 1. repone 3.
Pag. 132. lin. 13. pro ſucceeſſit, lege ſucceſſit.
Pag. 140. obſeruat. b. pro fici, lege filij.
Pag. 158. lin. 13. & ſeq. pro, niſi iuſtas preces ſupplicum, repone, niſi iuſtas ſupplicum preces.
Pag. 163. obſeruat. e. pro tendem, lege tandem.
Pag. 166. in obſeruat. f. poſt, Saty. ſcribe numerum 9.
Pag. 192. in obſeruat. b. pro naturam, lege natura.

LVTETIÆ PARISIORVM,
EXCVDEBAT PETRVS CHEVILOTIVS.
ANNO M. D. LXXXI.
PRID. CAL. IVNII.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Cav. G. DI GIACOMO
Restauro del Libro Antico e Legatoria
Piazza dello Spirito Santo, 11 - Tel. 21.944
PESCARA